

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ**

Факультет забезпечення державної безпеки

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»:**

**Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної
конференції**

31 жовтня 2025 року

м. Київ

Рекомендовано до опублікування та поширення через Інтернет Вченою радою Київського інституту Національної гвардії України (протокол № 8 від 24 грудня 2025 р.)

Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 жовтня 2025 р.) – Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2025 – 824 с.

У збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі, практичні працівники та здобувачі вищої освіти навчальних закладів і наукових установ України, висвітлено сучасні погляди науковців щодо стану та перспектив формування й реалізації державної політики щодо забезпечення державної безпеки.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих та військових закладів вищої освіти, а також у правотворчій, правозастосовчій та правоохоронній діяльності.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. За достовірність представлених матеріалів несуть відповідальність автори.

Редакційна колегія: Плаксін А.А., к.пед.н., начальник факультету забезпечення державної безпеки (голова); Градецький А.А., к.ю.н., доцент, заступник начальника факультету забезпечення державної безпеки (заступник голови); Кувакін С.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін; Полуніна Л.В., к.ю.н., доцент, професор кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності; Коба О.В., к.пед.н., старший дослідник, доцент кафедри забезпечення державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Київського інституту Національної гвардії України у розділі «Наукова діяльність» – «Наукові заходи».

ЗМІСТ

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 1. «НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»		
Анашкіна-Вітченко А.А.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ	37
Андрусишин Ю.І., Печенюк С.І.	ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ СПОСОБІВ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ В ІНТЕРЕСАХ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	41
Бакутін Є.І., Грігоца С.Ю.	ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	44
Бакутін Є.І., Шипп В.В.	ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	48
Баранов С.О.	ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	51
Вербовий В. П., Івченко А.Р.	ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З САМОРОБНИМИ ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ	56
Вишницька Д.К.	ФОРМИ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	61

Герасименко І.О. <i>Науковий керівник:</i> Мальцев В.В.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ВОЄННИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	64
Градецький А.В.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НГУ В СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЯХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	68
Гришук А.Б.	ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	71
Груба В.В., Калякін С.В.	ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД FIREWALL PHASE-SHIFT OBFUSCATION (FPO) У СИСТЕМАХ МЕРЕЖЕВОГО ЗАХИСТУ	76
Демків А.М., Сидоренко В.Л., Михайлова А.В., Присяжнюк В.В.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА НАПРЯМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	80
Денисюк О.В.	ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК І ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	84
Дручек О.В.	ОСВІТА ТА ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ЯК СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	88
Жильцов О.Л.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ	92

	ГОДИНА ЯК ЗАСОБУ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
Заболотна О.Р.	АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПУНКТІВ ПРОПУСКУ ДЛЯ АВТОМОБІЛЬНОГО СПОЛУЧЕННЯ	98
Задорожний К.А.	ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ВНУТРІШНІМ ТА ЗОВНІШНІМ ЗАГРОЗАМ	102
Зелений В.І., Мацюк М.М.	ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	104
Касаткін Є.В., Ринський І.М., Скиданенко В.В.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ СКЛАДОВИХ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ТА ВІДСІЧІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ	107
Коба О.В., Хаджинов А.В.	РОЛЬ І ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕРЖАВИ	113
Коба О.В., Лобунов Д.О.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ НГУ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ВАЖЛИВИХ ДЕРЖАВНИХ ОБ'ЄКТІВ	116
Кобзар О.Ф.	ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З НЕДЕРЖАВНИМИ	119

	ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	
Коваленко В.Л., Гайдук І.О.	ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ	122
Коваль Р.Р., Середа Д.В., Несенюк Л.П.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ПОЖЕЖ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	126
Ковальова Т.І.	ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	130
Козинець С.П., Омельченко М.І.	ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПАТРУЛЮВАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	133
Комісарова Н.О., Лосюк Т.Т.	ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ	137
Кононенко В.М. Науковий керівник: Бейкун А.Л.	ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І СИЛ ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	141
Конопля В.В. Науковий керівник: Бейкун А.Л.	ПРОБЛЕМАТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	145
Коропатов О.М.	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ	148

	НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З СУБ'ЕКТАМИ СЕКТРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Кравцова Т.М.	АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	153
Курило О.І.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ	156
Кустовський О.В., Кононова Д.В.	LINGUISTIC ANALYSIS AS A TOOL FOR INFORMATION SECURITY	159
Лаврук А.В. Науковий керівник: Бейкун А.Л.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ	162
Люлька А.С. Науковий керівник: Бейкун А.Л.	АСПЕКТИ ЧИННОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНІВ	166
Мальцев В.В.	ГЕНЕЗИС І РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВО-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СТРУКТУР У СВІТІ	170
Маньковський І.О.	ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ	175

	КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ВОРОЖИМ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ	
Мацюк М.М. <i>Науковий керівник:</i> Дручек О.В.	ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	179
Михайлов В.Ф.	ФУНКЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ	182
Мороз О.В. <i>Науковий керівник:</i> Строков І.В.	ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ (НА ПРИКЛАДІ ГЕНОЦИДУ)	185
Мороз Н.С.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ТА ОБОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	188
Москаленко І.О. <i>Науковий керівник:</i> Львова Є.О.	РОЛЬ СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	192
Негодченко В.О.	ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	197

	ЖИТЛОВИХ СЕРТИФІКАТІВ НА ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ЯК НАПРЯМОК ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
Паламарчук І.В.	ЩОДО ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ВИГЛЯДІ МАЙНА ЯКЕ ПЕРЕДАНО В УПРАВЛІННЯ АРМА: ПРАКТИЧНО- ПРАВОВІ АСПЕКТИ	202
Палош Н. <i>Науковий керівник:</i> Комісаров О.Г.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	205
Пастернак М.С., Лісов О.С.	ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ОСІНТ- ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РОЗВІДУВАЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНИ	208
Пермяков Д.С.	ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ НЕЮРИСДИКЦІЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	212
Пелагеша О.Г., Бейкун А.Л., Мина В.В.	ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ	216
Петков С.В., Макарова Т.П.	ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	220

Полуніна Л.В., Бак М.А.	ПИТАННЯ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	224
Пономаренко Р.В., Твердохліб О.С., Тесленко О.М.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЕЛЕКТРОГЕНЕРУЮЧОГО ОБЛАДНАННЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	233
Ромашко О.М., Лобунов Д.О.	АКТУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	239
Саричев Ю.О., Оніщук В.С., Зубков В.П., Піщанський Ю.А.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ АКТАХ УКРАЇНИ	243
Скоморохов В.А., <i>Науковий керівник:</i> Ковальова Т.І.	DEERFAKE: ЗАГРОЗА ЦИФРОВОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ	249
Сливкін С.С. <i>Науковий керівник:</i> Комісарова Н.О.	ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	253
Смик І.А. <i>Науковий керівник:</i> Дручек О.В.	ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	260
Торбін І.Ю.	ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	263
Титаренко О.О.	КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	269

	ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Фівкін П.М., Іващенко С.М.	ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	273
Хаджинов А.В. <i>Науковий керівник:</i> Галай В.О.	ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	276
Хаджинов А.В. <i>Науковий керівник:</i> Ковальова Т.І.	ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ВЧИНЕНІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	279
Чиганов О.Д. <i>Науковий керівник:</i> Кувакін С.В.	РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗВІЛЬНЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	284
Чорний А.М., Чайка Т.Ю.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	287
Шамара О.В.	ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ	290
Шевчук Т.А., Божук К.О.	ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ	296
Шуміло О.М.	НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ХІМІЧНІ ЗАГРОЗИ:	299

	СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНИ	
Щербина В.І.	КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	305
Ярема В.В.	АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНОВЛЕННЯ НА ВІЙСЬКОВІЙ СЛУЖБІ	309
Ярема Н.І.	АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ З НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ	312
Яшук Т.В.	ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	314

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 2. «ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»		
Бейкун А.Л.	АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ТА КОНТРОЛЮ ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ У СТРУКТУРІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО НАГЛЯДУ НАД СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА СИЛ ОБОРОНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	319
Борисов Н.М. Науковий керівник: Бейкун А.Л.	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ	324
Бусел А.С. Науковий керівник: Саміло А.В.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МОТИВАЦІЙНИЙ ТА ТЕХНІЧНИЙ АСПЕКТИ	328
Вайда Т.С., Конєв О.Ю.	БЕЗПІЛОТНІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	331
Вакулко Б.І.	ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ	338
Вербовий В.П., Головко О.В.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	340

Веденєєв Д.В., Левченко С.М.	СУТНІСНІ ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНОГО КІБЕПРОТИБОРСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	343
Гриценко С.В.	ОЦІНКА РИЗИКІВ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ	348
Дашковський А.В.	КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	352
Демиденко В.О.	ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОГО ТА МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО НИЗЬКОЇ ВОЄННОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ	355
Денисюк О.В., Стецков О.М.	РОЛЬ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	359
Дягель Д.А.	СУЧАСНІ ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ВИКЛИК СИСТЕМІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	363
Ірха Ю.Б.	ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	366
Коба О.В.	ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОПУСКНИЙ РЕЖИМ У ФІЗИЧНІЙ ЯДЕРНІЙ БЕЗПЕЦІ: ПРАКТИКА ПІДРОЗДІЛІВ НГУ	372
Коба О.В., Шаповал А.Ю.	СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ЯК ОСНОВА РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ДОСВІД ХАРКІВЩИНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ	376
Ковальчук А.Ю.	СОЦІАЛЬНИЙ ХАКІНГ ЯК СКЛАДОВА КІБЕРАТАКИ:	379

	МЕТОДИ ВЧИНЕННЯ І ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ	
Комісарова Н.О., Омельченко М.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	382
Курдюк В.Ф.	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО СУПРОТИВУ В УКРАЇНІ, ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	388
Кюсол Т.Т.	СЛУЖБОВО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕТИЧНИЙ ВИМІР У ВЗАЄМОДІЇ З ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ	392
Лісов О.С., Пастернак М.С.	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ У МЕЖАХ ОСІНТ-ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РОЗВІДУВАЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНИ	397
Лобурець Н.Д., Зміївський Г.А. <i>Науковий керівник:</i> Корольов С.С.	ОРГАНІЗАЦІЯ «ТАКТИЧНОЇ ЛОГІСТИКИ» ДЛЯ МАЛИХ МОБІЛЬНИХ ГРУП (ДОСТАВКА БОЄПРИПАСІВ ДРОНАМИ)	401
Люлька А.С., <i>Науковий керівник:</i> Коломієць О.Л.	ФІЛОСОФІЯ СИЛИ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ У КОНТЕКСТІ СЛУЖБОВО- БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ	405
Минько О.В.	АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ	409

	УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ХОДІ ЇХ СЛУЖБОВО- БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Мороз Н.С.	ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ РЕЖИМУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ПРИКОРДОННОГО РЕЖИМУ	413
Мусійчук В.О., Глущенко В.О.	ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ВПРАВ ЗІ СТРІЛЬБИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	418
Павлов Д.В.	НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ВІЙСЬК ВІД ВОРОЖИХ БПЛА У ТАКТИЧНІЙ СМУЗІ	421
Пальчиков Р.В., Ніжник В.В.	АНАЛІЗ ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ ПОЖЕЖІ В ЗАХИСНИХ КОНСТРУКЦІЯХ АВТОТРАНСФОРМАТОРІВ: ЯК ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	424
Парчевська О.О., Сатиров А.М.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ, ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ	426
Петрик Д.П.	РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ДКВС УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	430
Плетінь О.О.	НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ТА СТРАТЕРІЇ ПРОТИДІЇ	432

<i>Науковий керівник:</i> Тиква В.Л.	ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ	
Ромашко О.М., Омельченко М.І.	ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	435
Ромашко О.М., Кюсол Т.Т.	ДОКУМЕНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ	440
Савченко О.В., Ніжник В.В.	УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ ПОЖЕЖНИМ РИЗИКОМ НА ОСНОВІ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ	445
Савчук О.О. <i>Науковий керівник:</i> Кувакін С.В.	ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	447
Сніцаренко П.М., Саричев Ю.О., Мазуренко І.М., Зубков В.П.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИЛАХ ОБОРОНИ УКРАЇНИ	451
Стасенко О.В.	ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	456
Тіхонов Г., Кир'янова О.	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ	460

	ДОСВІДОМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	
Тихоненко А.А., Зміївський Г.А. <i>Науковий керівник:</i> Корольов С. С.	АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ ДОСВІДУ БОРОТЬБИ З МОТОЦИКЛЕТНИМИ ШТУРМОВИМИ ГРУПАМИ ПРОТИВНИКА	463
Топчило А.В.	ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ «SANDPLAY THERAPY» В РОБОТІ З РЯТУВАЛЬНИКАМИ ДСНС УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ	468
Третяк Д.А., Кульбаба Т.Ф.	МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИКОРДОННОЇ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ	472
Троцький Р.С.	ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ДІЙ: ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА МІНІМІЗАЦІЯ БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ	475
Удовенко А.О.	СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ	478
Цимбалістий С.З., Крикун О.М., Ратушний О.В.	ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗПОДІЛУ ПРАВ, ОБОВ'ЯЗКІВ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖ УЧАСНИКАМИ ПРОЦЕСУ З ПІДТРИМАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ	481

	ПРИДАТНОСТІ (ОБСЛУГОВУВАННЯ) СИСТЕМ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ	
Чайковська О.Є.	ІНТЕГРОВАНІ ЦИФРОВІ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ПЕРСОНАЛУ: ДОСВІД ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ	486
Чиганов О.Д. <i>Науковий керівник:</i> Полуніна Л.В.	ДОПИТИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: БАЛАНС МІЖ МІЖНАРОДНИМ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ ВІЙНОЮ	490
Чорнопіщук І.М.	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДІЙ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ	495
Швець О.С. <i>Науковий керівник:</i> Чорний А.М.	ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ШТАБУ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ БРИГАДНОГО ТИПУ У СКЛАДІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	501
Ярема В.В., Ярошик В.С.	ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПВК	504
Яхно І.Ю.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЕДЕННІ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ РОЗВІДКИ НГУ ЯК СКЛАДОВІЙ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	506

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 3. «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ»		
Антошук С.А., Шутяк І.А.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП	508
Бак М.А. <i>Науковий керівник:</i> Юшкевич В.В.	ТИПОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА У СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ: НАУКОВІ ПІДХОДИ, НОРМАТИВНІ ОРІЄНТИРИ ТА ОСВІТНІ ІМПЛІКАЦІЇ	511
Бондаренко О.Г.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	515
Бойко І.М., <i>Науковий керівник:</i> Юшкевич В.В.	ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ НАТО ДО ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА: ЗМІСТ, ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА КОМАНДИРІВ	519
Борис О.Ю., Кононова Д.В.	THE ROLE OF LEGAL REGULATION IN ENSURING THE QUALITY OF PERSONNEL TRAINING FOR THE DEFENSE SECTOR	523
Васильєва В.С., Овсієнко Н.О., Яковенко Н.В.	СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	527
Гупало Є.А., Іванчук П.І., Кононова Д.В.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АКТУАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ	530

	СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В СЬОГОДНІШНІХ УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
Дворецький В.П.	ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КЕРІВНИКІВ	534
Денисенко В.В., <i>Науковий керівник:</i> Строков І.В.	ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	538
Дупин М.І., Кононова Д.В.	THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE SYSTEM OF MILITARY EDUCATION AND PERSONNEL TRAINING	543
Жогло О.В., Жогло В.М.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДСНС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	547
Задерієнко С.І.	ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЛОГІСТИКИ	551
Залєвська І.І., Хілобок Д.Р.	DOOR KICKERS ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	557

Карпенко О.М., Берега Ю.В.	ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ	560
Климчук Ю.В. <i>Науковий керівник:</i> Саміло А.В.	РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПОЛІГРАФОЛОГІЇ ДЛЯ ДСНС УКРАЇНИ	564
Коломієць О.Л.	ФІЛОСОФСЬКО- ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	567
Коломієць О.Л., Борисов Н.М.	РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ЛІДЕРСТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ	570
Кондратюк-Антонова Т.В.	ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСТВА У ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	574
Кондратюк-Антонова Т.В., Коверсун Д.О.	РІВНІ ТА КОМПЕТЕНЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА	578
Костюк С.С.	ЩОДО ПИТАННЯ ЗМІЦНЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛІЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	582
Криворучко В.О.	ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ	586

	МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ	
Власенко Д.А., Кувакін С.В.	ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	589
Кучер Л.Р., Кучер М.В.	ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	592
Кюсол Т.Т.	РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ У ПІДТРИМЦІ МОРАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З БОЙОВИХ ДІЙ	596
Лисенко Б.О., Сатиров А.М.	ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ МОДЕЛЮВАННЯ ТАКТИЧНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ	601
Матюшок І.В. <i>Науковий керівник:</i> Троцький Р.С.	ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ У ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ В УМОВАХ ВІЙНИ	605

Мацюк М.М. <i>Науковий керівник:</i> Коломієць О.Л.	ЦІННОСТІ ЧЕСТІ, ОБОВ'ЯЗКУ ТА ГІДНОСТІ УСВІТЛІ ФІЛОСОФІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	609
Мунтян Б.С., Сатиров А.М.	ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ	612
Наумко М.М., Дзяна Г.О.	ЗАСТОСУВАННЯ НЕВОЄННИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ	615
Ніколайчук Л.Г.	ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	621
Омельченко М.І.	ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПОЛОНІ: ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ, АДАПТАЦІЙНІ ТРУДНОЩІ ТА ШЛЯХИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	625
Охота О.М.	ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ	629

	ВІЙСЬК ДО ВИКОНАННЯ РЕЙДОВИХ (ШТУРМОВИХ) ЗАВДАНЬ	
Павлюк М.П.	ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ	634
Панченко В.О. <i>Науковий керівник:</i> Коломієць О.Л.	ЛЮДИНА У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БЕЗПЕКОЗНАВСТВА	637
Пенькова Н.Є., Плаксін А.А.	РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	640
Платонов В.М.	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ	645
Пристінський Р.В.	ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ВВНЗ ЯК СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	649
Прудкий Д.С. <i>Науковий керівник</i> Кондратюк-Антонова Т.В.	МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА	652

Ryzhchenko O.S.	MAIN TASKS OF ENGLISH LANGUAGE TRAINING FOR RESCUERS DURING PROFESSIONAL PREPARATION UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW	655
Тесніков О.М.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЛОГІСТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	658
Тютюнник В.М.	ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ	661
Хаджинов А.В. <i>Науковий керівник:</i> Климчук О.Г.	ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ОКРЕМИХ ПРОЯВІВ У ВИГЛЯДІ ТЕРОРИЗМУ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ	666
Черпаха Р.Е., Білецький С.В., Рудаков С.В.	НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	669
Чорний А.М., Бідун В.Р.	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	673
Шамрук О.П.	ОЦІНЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	676

	ОФІЦЕРА РІВНЯ L1: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	
Шерстюк В.О. <i>Науковий керівник:</i> Кувакін С.В.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	682
Шпик Х.М., Шульженко С.В., Кононова Д.В.	PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND MENTAL HEALTH: INTEGRATING PSYCHOLOGICAL TRAINING INTO THE TRAINING PROCESS FOR WORKING IN EXTREME CONDITIONS	686
Ящук Т.В.,	СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	691

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 4. «МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»		
Анашкіна-Вітченко А.А.	АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА ЄС У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ	694
Алпатова С.Р. <i>Науковий керівник:</i> Куракін О.М.	ДОСВІД КРАЇН НАТО ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ	698
Бєдін В.К., Яковенко Н.В.	ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ	702
Бех О.І. <i>Науковий керівник:</i> Легеза Є.О.	МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	704
Божа М.О., Яковенко Н.В.	ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ І РЕАБІЛІТАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	708
Бойко Є.М., Мостовий А.І.	МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ	712

	ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ	
Боков І.А. <i>Науковий керівник:</i> Куракін О.М.	РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРОСТОРУ: НАЦІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ РЕАЛІЇ	714
Беренюк В.М., Слісаренко Т.В., Яковенко Н.В.	РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ ТА КІБЕРАТАКАМ	717
Варвус С.М. <i>Науковий керівник:</i> Кобзар О.Ф.	МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	721
Вахненко С.О., Гайдук А.В., Кононова Д.В.	ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ	725
Галай В.О., Лобунов Д.О.	ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	729
Доскевич В.Г.	ДОСВІД ІТАЛІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА	733

Кадяйкін К.В., Науковий керівник: Бейкун А.Л.	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	736
Кириченко В.О., Зміївський Г.А. Науковий керівник: Корольов С.С.	ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОХОРОНИ СТРАТЕГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	741
Коба М.М.	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У СЛУЖБОВО-БОЙОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	745
Коваль І.С., Судніцин Ю.Т.	НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ	748
Козубенко І.В.	ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	751
Копилов Е.В.	ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ВИГОРАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	756

Куракін О.М.	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ДЕРЖАВНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	759
Легеза Є.О.	FOREIGN EXPERIENCE OF STATES IN STRENGTHENING NATIONAL SECURITY	763
Леонтєєва Л.В., Ус О.Р.	ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА: ПРАКТИКА КРАЇН НАТО ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ	768
Маринкевич О.М.	ВПРОВАДЖЕННЯ МОДУЛІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СИЛ ОБОРОНИ	772
Миронова Д.С. <i>Науковий керівник:</i> Куракін О.М.	ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ГІБРИДНИМИ ЗАГРОЗАМИ В УКРАЇНІ	775
Мокієнко Р.М. <i>Науковий керівник:</i> Мальцев В.В.	ПРАВСУБ'ЄКТНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СТРУКТУР У МЕЖАХ ФІЕР: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ	779
Мацюк М.М. <i>Науковий керівник:</i> Бейкун А.Л.	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В	782

	УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	
Неклонський І.М.	ВАРІАТИВНА МОДЕЛЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТРЕНАЖЕРНИХ КОМПЛЕКСІВ	786
Новицький А.М.	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВПО ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	789
Плотніков О.В.	АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ	792
Полторак А.Б. <i>Науковий керівник:</i> Куракін О.М.	ІННОВАЦІЇ У СЛУЖБОВО- БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ: ТЕХНОЛОГІЇ, УПРАВЛІННЯ, ВЗАЄМОДІЯ	796
Сидоренко В.Л., Доценко О.Г., Якіменко М.Л., Свірський В.В.	НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЖЕЖНО- РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ	799
Строков І.В.	ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	803
Цибрій М.М. <i>Науковий керівник</i> Леонтєва Л.В.	РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	807
Чабаненко М.М.	FOREIGN EXPERIENCE OF MEDIATION IN TRAINING LAWYERS AS A DIRECTION OF ENSURING NATIONAL SECURITY	811

Чайковський В.В.	КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ: МОДЕЛЬ США	814
Чорний А.М., Федорюк О.М.	МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ ДПСУ В СФЕРІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ДО ТА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ	818
Юшкевич В.В.	ДОСВІД ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	822

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ, ШАНОВНІ КОЛЕГИ, ШАНОВНІ НАУКОВЦІ!

Дозвольте мені привітати учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки» з початком її роботи і побажати всім її учасникам творчої та плідної праці. Цей науковий захід є продовженням нашої з вами послідовної та спільної роботи над розв'язанням актуальних проблем забезпечення державної безпеки.

Сьогоднішня наукова дискусія передбачає створення оптимальної моделі узгоджених дій всіх складових сектору безпеки і оборони України задля забезпечення захисту національних інтересів держави в умовах війни. І це – головний напрям державної діяльності, успішна реалізація якого, неможлива без підкріплення авторитетної думки досвідчених науковців та практичних фахівців. Саме потреба у систематизації цього досвіду створює передумови щодо розробки нових моделей партнерства між усіма суб'єктами забезпечення державної безпеки, що й обумовила вибір тематичних напрямків цього річної науково-практичної конференції.

Вважаю, що результатом цієї дискусії має стати вироблення консолідованого рішення щодо удосконалення функціонування сектору безпеки і оборони України, пов'язаного із виконанням завдань щодо забезпечення державної безпеки із урахуванням активної протидії збройній агресії РФ проти України.

Впевнений, що сьогоднішня фаховий діалог допоможе окреслити найгостріші проблеми та розробити дієві механізми їх вирішення з урахуванням особливостей сучасної безпекової ситуації. Запрошую всіх до конструктивного діалогу та пошуку прогресивних рішень у нашій спільній справі – захисту незалежності та територіальної цілісності нашої держави.

Сподіваюся, що комплексний підхід до розгляду актуальних питань, винесених на обговорення, надасть позитивні результати в оптимізації діяльності всіх суб'єктів, задіяних у забезпеченні державної безпеки. Бажаю всім учасникам науково-практичної конференції плідної роботи, успіхів і подальших наукових здобутків!

Маю переконання у тому, що сьогоднішня платформа буде сприяти комплексному напрацюванню практичних дій і пришвидшить велику Перемогу нашої держави. Бажаю міцного здоров'я, благополуччя, мужності, незламності, сили духу. Дякую вам! Слава Україні!

З повагою,

заступник начальника

**Київського інституту Національної гвардії України з наукової роботи,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
полковник Максим КТІТОРОВ.**

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Війна внесла негативні корективи у життя українців, але завдяки мужності та відважності захисників та захисниць, які боронять нашу землю, ми маємо змогу проводити наукові заходи, пов'язані із обговоренням вкрай важливої для нашої держави теми – забезпечення державної безпеки.

Четвертий рік поспіль триває широкомасштабне вторгнення рф в Україну та її варварська, кривава збройна агресія, яка використовує комплекс конвенційних та терористичних засобів — від жорстокої військової наземної кампанії до масованих терористичних повітряних ударів. Ця агресія спрямована, насамперед, на незаконне захоплення українських територій, геноцидне знищення Українського народу та його ідентичності, а також на свідоме поширення внутрішнього хаосу в управлінні державою.

Крім того, за допомогою цієї війни, рф намагається досягти ще однієї людиноненависної глобальної мети. Це підірвати єдність і цілісність західної демократії у розумінні її цінностей та непохитному бажанні їх відстоювати, зруйнувати євроатлантичну єдність та зародити і посилити стратегічне протистояння між Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки.

Накопичений досвід у різних напрямках за час війни, засвідчує про неможливість ефективного реагування на сучасні виклики зусиллями окремим відомств. Координована діяльність воєнізованих формувань, правоохоронних органів, силових структур та інститутів громадянського суспільства стала критичною необхідністю для збереження Української державності.

Впевнений, що науково-практичні та теоретико-методологічні доробки, які будуть представлені сьогодні, стануть фундаментом нового вектору щодо побудови ефективної системи забезпечення державної безпеки в умовах війни. Під час проведення конференції, ми маємо можливість об'єднати зусилля науковців, викладачів, практиків з різних навчальних закладів та наукових установ, щоб разом визначити напрями розвитку, подолати виклики та поділитися ідеями, які сприятимуть створенню більш ефективної та злагодженої системи забезпечення державної безпеки.

Бажаю всім учасникам плідної роботи, конструктивних, цікавих дискусій, позитивних емоцій та корисного обміну професійним досвідом задля зміцнення безпекового потенціалу нашої держави!

Слава Україні!

З повагою,

заступник начальника

управління освіти, науки, фізичної культури і спорту

Департаменту професійної підготовки ГУ НГУ,

доктор технічних наук, професор,

полковник Руслан КАЙДАЛОВ

.

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ ТА УЧАСНИЦІ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Радий вітати всіх, хто сьогодні зібрався для обговорення такої важливої та надважливої теми, як актуальні проблеми забезпечення державної безпеки. Це питання має особливе значення для безпеки суспільства у такий складний для нашої країни час.

Вже котрий рік поспіль незмінними пріоритетами у діяльності державних інституцій є відсіч та стримування збройної агресії рф проти України. І тому, я впевнений, що сьогоднішня дискусія дасть нам можливість поділитися досвідом, висловити конструктивні пропозиції та виробити ефективні механізми вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони при виконанні завдань із забезпечення державної безпеки, розглянути актуальні проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців для сектору безпеки та оборони в умовах правового режиму воєнного стану, визначити пріоритетні напрями службово-бойової діяльності військових формувань щодо забезпечення державної безпеки.

На моє переконання, забезпечення державної безпеки є ключовим завданням будь-якої держави, оскільки це фундамент для стабільного розвитку країни, захисту її громадян та територіальної цілісності. В умовах сучасного світу державна безпека зазнає нових викликів і загроз, які відрізняються від традиційних військових конфліктів. У зв'язку з цим, роль державних безпекових інституцій, таких як Національна поліція, Національна гвардія України та інших складових сектору безпеки та оборони, суттєво зростає.

Впевнений, що сьогоднішня фахова дискусія зумовлена тим, що в умовах збройної агресії російської федерації проти України буде спрямована на узгодження дій всіх складових сектору безпеки і оборони України, що забезпечать захист національних інтересів та найшвидшу Перемогу нашої держави над підступним агресором.

На мій погляд, відкрите спілкування та матеріали, підготовлені доповідачами, які беруть участь у сьогоднішньому заході, дозволять нам знайти ефективні рішення, що сприятиме забезпеченню належного рівня державної безпеки як в умовах сьогодення, так і в майбутньому.

Бажаю всім плідної роботи, конструктивного діалогу та успішного обговорення! Дякую за увагу!

Слава Україні!

**З повагою,
Командир 15-ї бригади оперативного призначення
Національної гвардії України «КАРА-ДАГ» у 2023-2024 роках,
Герой України,
кандидат юридичних наук,
полковник Дмитро ВЛАСЕНКО.**

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 1.
«НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»

Анашкіна-Вітченко А. А.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти, Навчально-
науковий інститут інформаційної
безпеки та стратегічних комунікацій,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Охорона державної таємниці є невід'ємним елементом національної безпеки та обороноздатності України. З огляду на сучасні політичні, економічні та військові виклики, а також інтеграційний курс України до Європейського Союзу та НАТО, надзвичайно важливо забезпечити ефективну систему захисту секретної інформації. В умовах зростання кіберзагроз, інформаційних атак та загострення безпекової ситуації, державні органи стикаються з необхідністю модернізації нормативно-правової бази, організаційних структур, технічних засобів і підготовки персоналу.

В умовах продовження воєнних дій на території України суттєво змінилися підходи до системи охорони державної таємниці, оскільки перед державними органами постали нові виклики та загрози. Активізація ворожих спецслужб, кібератак і інформаційного тиску підвищила ризики витоку секретних даних та потребувала оперативного реагування. У таких умовах захист державної інформації набуває особливої значущості, а ефективна система охорони державної таємниці стає критично важливим елементом національної безпеки та обороноздатності країни. Це також підкреслює необхідність термінового вдосконалення нормативно-правової бази, модернізації технічних засобів та підвищення кваліфікації персоналу для забезпечення надійного захисту інформації та ефективної взаємодії з міжнародними партнерами. Одночасно, зміни у стандартах НАТО та ЄС щодо охорони секретної інформації, пов'язані з посиленням кіберзахисту та оновленням процедур класифікації, створюють додаткову необхідність адаптації української системи до сучасних міжнародних вимог [4].

Система охорони державної таємниці в Україні стикається з низкою проблем, що обмежують її ефективність та відповідність сучасним вимогам безпеки. Однією з основних проблем є застаріла нормативно-правова база. Закон України «Про державну таємницю» та підзаконні акти, ухвалені ще у 90-х роках,

не враховують сучасні кіберзагрози, цифровізацію документообігу та новітні стандарти захисту інформації НАТО і ЄС. Це створює прогалини у правовому регулюванні, які можуть бути використані зловмисниками. Ще однією проблемою є недостатня координація між органами влади. Функції у сфері охорони державної таємниці розподілені між Службою безпеки України, Міністерством оборони та іншими державними структурами. Така розпорошеність ускладнює управління, контроль та взаємодію, призводить до дублювання функцій і неузгодженості заходів безпеки [3].

Матеріально-технічна відсталість державних установ також суттєво обмежує ефективність системи. Багато органів не мають сучасних засобів криптографічного захисту, електронних систем контролю доступу та спеціалізованих приміщень для роботи з секретними документами. Це знижує рівень безпеки під час обміну інформацією та ускладнює захист від витоків. Кадрові проблеми залишаються ще однією суттєвою перешкодою. Не вистачає кваліфікованих фахівців, які володіють практичними знаннями у сфері інформаційної безпеки та стандартів НАТО та ЄС. Підготовка та перепідготовка персоналу відбувається фрагментарно, що негативно впливає на загальний рівень захищеності секретної інформації [1].

Окрім цього, зростає кількість зовнішніх загроз. В умовах війни проти України активізується діяльність ворожих спецслужб та хакерських угруповань, які намагаються отримати доступ до секретних даних державних органів та критичної інфраструктури. Це підвищує ризики витоку інформації та потребує ефективних превентивних заходів. Виходячи з виявлених проблем, визначено кілька основних напрямів вдосконалення системи охорони державної таємниці (рис. 1).

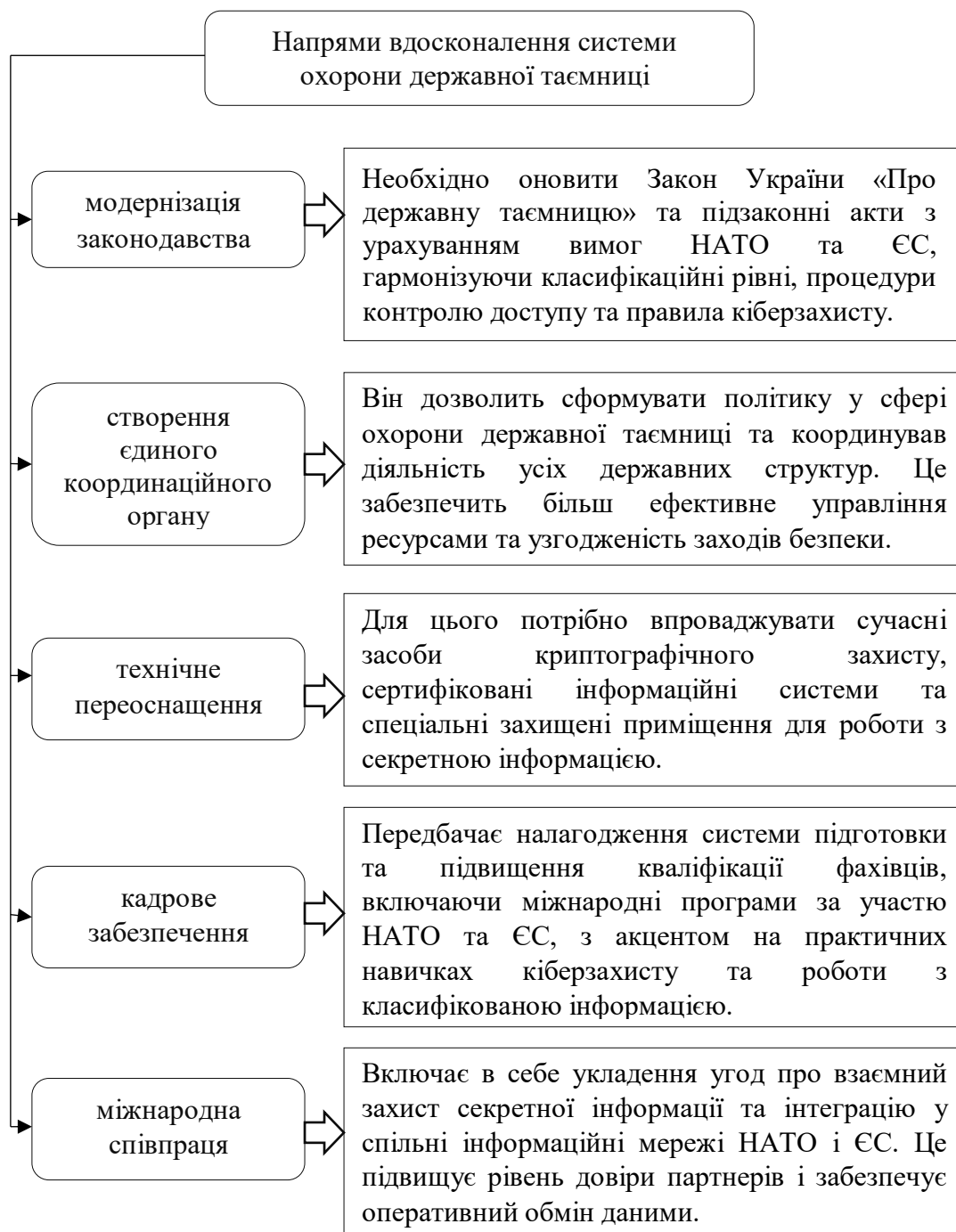

Рис. 1. Основні напрями вдосконалення системи охорони державної таємниці [2]

Отже, система охорони державної таємниці в Україні перебуває на етапі активного розвитку, але залишається низка проблем, що перешкоджають її ефективному функціонуванню. Серед основних викликів є застаріла нормативно-правова база, недостатня координація між органами влади, матеріально-технічна відсталість, кадрові проблеми та зростання зовнішніх загроз, зокрема кібератак і діяльності ворожих спецслужб. Війна проти України та інтенсифікація кіберзагроз виявили прогалини у системі захисту секретної інформації і підкреслили необхідність її термінового вдосконалення.

Виходячи з цих викликів, ключовими напрямками вдосконалення є модернізація законодавства, створення єдиного координаційного органу, технічне переоснащення, підготовка та перепідготовка кадрів, міжнародна співпраця та формування культури інформаційної безпеки серед державних службовців. Реалізація цих заходів дозволить підвищити рівень захисту державної таємниці, забезпечити надійний обмін секретною інформацією з міжнародними партнерами та сформувати сучасну, ефективну систему, здатну протидіяти сучасним загрозам.

Список використаних джерел:

1. Ковалів К. Є. Правові аспекти захисту інформації з обмеженим доступом в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 3 (38). С. 45–62.
2. Савченко І. О. Адаптація стандартів НАТО та ЄС у сфері охорони державної таємниці: правові та організаційні аспекти. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2023. № 2. С. 112–128.
3. Федорченко О. С. Особливості правового регулювання охорони державної таємниці та класифікованої інформації в деяких державах ЄС та НАТО. *Інформація і право*. 2024. № 4 (51). С. 78–94.
4. Шевченко В. М. Міжнародний досвід охорони державної таємниці: порівняльний аналіз. *Право та безпека*. 2022. № 1. С. 34–47.

Андрусишин Ю. І.,

кандидат психологічних наук,
головний науковий співробітник
наукової лабораторії проактивного
забезпечення стратегічних
комунікацій,
Національна академія СБУ
(м. Київ, Україна)

Печенюк С. І.,

кандидат історичних наук, головний
науковий співробітник наукової
лабораторії проактивного
забезпечення стратегічних
комунікацій,
Національна академія СБУ
(м. Київ, Україна)

ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ СПОСОБІВ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ В ІНТЕРЕСАХ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Війна рф проти України та загострення інформаційного протистояння істотно вплинули на зміну характеру загроз національній безпеці нашої держави. У таких умовах особливого значення набуває ефективне використання розвідки з відкритих джерел (ОСІНТ) для протидії актуальним безпековим викликам. Швидкий доступ до величезних масивів інформації з відкритих джерел як спрощує використання нових спроможностей, так й актуалізує необхідність перевірки достовірності, релевантності та повноти отриманих даних. Зазначене актуалізує необхідність впровадження механізмів, що дозволяють не лише отримувати, а й якісно оцінювати результати ОСІНТ-діяльності. Одним із таких механізмів є зворотній зв'язок, за допомогою якого споживачі ОСІНТ-результатів надають оцінку їхній корисності. Актуальність дослідження зазначеної проблематики зумовлена також необхідністю підвищення ефективності аналітичної діяльності в сфері забезпечення державної безпеки. Адже в умовах мінливого інформаційного середовища важливим стає не лише добування інформації, а й постійне вдосконалення методів її аналізу та оцінювання [1]. Зворотній зв'язок дає змогу з'ясувати, наскільки отримана інформація відповідала запитам, була своєчасною, а також сприяла прийняттю обґрунтованих рішень. І навпаки – без належного механізму зворотного зв'язку ОСІНТ-підрозділи не зможуть отримати відгуку щодо якості своєї діяльності, а відтак визначити способи покращення її результативності.

Тобто ініціювання ОСІНТ-персоналом зворотного зв'язку від споживача є невід'ємною складовою розвідки з відкритих джерел. Такий вид взаємодії

реалізується на останньому етапі ОСІНТ [2] та передбачає отримання відгуку щодо релевантності, якості та зручності використання наданої інформації з метою забезпечення необхідних доповнень і оптимізації подальшої роботи за цим напрямом.

Зворотний зв'язок є оптимальним інструментом, за допомогою якого можна: з'ясувати, чи задовольняє наданий ОСІНТ-результат інформаційні потреби замовника; визначити, конкретизувати або скоригувати будь-які нові потреби замовників в отриманні інформації з відкритих джерел; налагодити комунікацію та зміцнити взаємодію між ОСІНТ-персоналом й замовниками; визначити, які заходи слід вжити для підвищення ефективності ОСІНТ, як-то: зміни в процесі виконання ОСІНТ-дослідження, усунення виявлених прогалин/недоліків, розвиток компетентностей ОСІНТ-персоналу, корегування комунікації з замовником, покращення залученості й командної роботи тощо.

Отримання зворотного зв'язку від споживачів ОСІНТ-результатів має базуватися на таких основних принципах:

- проактивність – своєчасне ініціювання зворотного зв'язку з урахуванням актуальної потреби, поточної ситуації та обсягу виконаних робіт;
- конструктивність – зворотний зв'язок має бути чесним, зваженим й збалансованим (враховувати позитивні й негативні сторони), підкріпленням фактами (стосуватись конкретних процесів), містити пропозиції та побажання щодо покращення ОСІНТ;
- безперервність – зворотний зв'язок має постійно супроводжувати процес діяльності, ініціюватися після проведення кожного ОСІНТ-дослідження.

Одним із ефективних способів аналізу зворотного зв'язку є опрацювання та оцінювання ОСІНТ-підрозділом отриманих відгуків з їхнім подальшим урахуванням для формулювання рекомендацій та визначення комплексу заходів з поліпшення робочих процесів. За допомогою відгуків можна зокрема оцінити здобуті ОСІНТ-результати за такими критеріями: *значущості* – дає змогу визначити цінність для споживача наданого ОСІНТ-результату; *своєчасності* – показує актуальність отриманої інформації для споживача; *об'єктивності* – описує повноту, достатність і доступність інформації, наданої споживачу; *релевантності* – відображає, наскільки отриманий результат відповідає потребам споживача; *корисності* – демонструє, як використано ОСІНТ-результат споживачем відповідно до заявлених потреб.

Використання відгуків (наприклад, у формі листа оцінювання) вбачається однією із найбільш оптимальних форм зворотного зв'язку для оцінювання ОСІНТ-результатів через зручність та ефективність. До того ж накопичені у такий спосіб дані є найбільш придатними для оброблення та аналізу статистичними методами; дають змогу пріоритезувати збирання різних елементів інформації та отримати коментарі і рекомендації споживачів ОСІНТ-результатів. Зазначене загалом зумовлює доцільність впровадження практики збирання відгуків саме у такий спосіб.

Таким чином, ефективний зворотний зв'язок не лише допомагає здійснити самооцінювання й визначити актуальний стан спроможностей ОСІНТ-

підрозділу, а й сприяє покращенню результативності розвідки з відкритих джерел шляхом виявлення потенційних прогалин і недоліків у роботі та, що важливіше, – напрацюванню конструктивних напрямів її оптимізації. Впровадження зворотного зв'язку у процес оцінювання результатів розвідки з відкритих джерел також є важливою складовою формування адаптивної, сучасної та дієвої системи забезпечення державної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Van Puyvelde D, Tabárez Rienzi F. The rise of open-source intelligence. *European Journal of International Security*. Published online 2025. Pp. 1-15. Doi:10.1017/eis.2024.61.
2. Військовий стандарт ВСТ 201.001:2025 (01) Воєнна розвідка. Розвідка з відкритих джерел (STANAG 6522 ED. 1 / AJP-2.9 ED. A “Allied Joint Doctrine For Open-Source Intelligence”, MOD).

Бакутін Є. І.,

кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри тактичної
підготовки,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Грігоца С. Ю.,

курсант 2-го курсу 203 навчальної
групи,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Актуальність нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони при виконанні завдань із забезпечення державної безпеки зумовлена зростанням внутрішніх і зовнішніх загроз, що потребують чіткого правового механізму координації між усіма структурами сектору.

Під час воєнного стану особливого значення набуває узгоджене застосування норм Конституції України, Закону «Про національну безпеку України», Закону «Про оборону України», Закону «Про правовий режим воєнного стану» та актів, прийнятих на їх виконання.

Від ефективності нормативного забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони, а саме: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику залежить стійкість державних інститутів і здатність гарантувати суверенітет, територіальну цілісність і права громадян.

Юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. У статті 17 Конституції України зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України,

забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. У статті 18 вказаного вище Закону закріплено, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки».

Спеціальним нормативно-правовим актом у сфері регламентації сектору безпеки є Закон України «Про національну безпеку України». Так, у вказаному нормативно-правовому акті сектор безпеки і оборони визначається як система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [1; с. 8].

У найбільш загальному вигляді ієрархічну систему нормативно-правових актів України можна навести таким чином: Конституція України; закони України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти міністерств і відомств [2; с. 280].

Важливими є нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Цей вищий орган, що здійснює виконавчу владу, у межах своєї компетенції видає постанови та розпорядження стосовно забезпечення національної безпеки. Особливістю нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є те, що вони можуть бути прийняті на підставі та на виконання Конституції України, законів України й указів Президента України. Серед таких документів можна назвати такі Розпорядження Кабінету Міністрів, як «Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки», «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» та інші [2; с. 284].

Стратегія національної безпеки України та Стратегія воєнної безпеки України становлять концептуальну основу державної політики у сфері оборони, визначаючи основні напрями розвитку сектору безпеки і оборони, пріоритети реформування Збройних Сил та інших військових формувань відповідно до сучасних викликів та загроз. Міжнародні договори України у військовій сфері формують важливу складову правового забезпечення оборони держави, встановлюючи засади міжнародного військового співробітництва, участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, розвитку військово-технічного співробітництва [3; с. 9].

Отже, сфера національної безпеки та оборони України зазнає трансформаційних змін, зумовлених комплексом зовнішніх та внутрішніх чинників, серед яких ключовими залишаються збройна агресія проти України, гібридні загрози, а також потреба у гармонізації правової системи із євроатлантичними стандартами. У таких умовах формування ефективної правової політики в секторі безпеки та оборони постає не лише як державна функція, а й як інструмент адаптації правової системи до реалій воєнного стану та перспектив післявоєнного відновлення.

У центрі наукової дискусії перебуває питання системності правової політики, її стратегічних пріоритетів, нормативно-організаційних механізмів та взаємозв'язку з конституційно закріпленими принципами національної безпеки. Правова політика у сфері безпеки та оборони України виступає як інтегральний елемент загальнодержавної правової політики, формуючи засади нормативного упорядкування діяльності державних інституцій, спрямованої на запобігання, локалізацію та нейтралізацію загроз, що ставлять під сумнів цілісність, стабільність і саму суб'єктність держави. У правовій доктрині вона розглядається не лише як сукупність конкретних нормативних актів, що регламентують окремі напрями функціонування оборонного сектора, а як цілісна система стратегічних, змістовних і функціональних рішень, скерованих на забезпечення сталого і безпечного існування правової, демократичної держави. Ця політика охоплює всі рівні правового регулювання, починаючи від конституційних норм і завершуючи локальними нормативними приписами органів виконавчої влади, формуючи в такий спосіб складну та взаємозалежну архітектуру правового простору безпеки [4; с. 469].

Державна політика у сфері національної безпеки і оборони постійно оптимізується. Це зумовлено динамічним характером розвитку загроз національній безпеці та оперативним реагуванням щодо захисту національних інтересів України. При цьому державна воля через політичні рішення формує адекватну державну політику як на підставі чинних нормативно-правових актів шляхом внесення змін та доповнень, так і шляхом розроблення нових стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони. Нині розпочато процес формування державної політики України з урахуванням сучасних загроз у сфері національної безпеки і оборони [5; с. 123].

Таким чином, можемо зробити висновок, що сучасний етап розвитку сектору безпеки характеризується необхідністю підвищення ефективності правового регулювання, посилення контролю та відповідальності посадових осіб, а також адаптації національного законодавства до стандартів ЄС і НАТО. Нормативна база має постійно оновлюватися відповідно до воєнно-політичної ситуації, розвитку нових видів загроз і міжнародних зобов'язань України. Комплексне вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів безпеки забезпечує зміцнення обороноздатності держави, стабільність суспільства і гарантії безпеки кожного громадянина.

Список використаних джерел:

1. Сиротюк Р.Ю. Правове регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки: актуальні проблеми. 2022. 75 с. URL: <https://theses.oa.edu.ua/pdf>
2. Хаустова В.Є. Нормативно-правове та організаційне забезпечення національної безпеки в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. С. 277-293. URL: <https://www.researchgate.net/pdf>
3. Гогусь В.Т. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти. Тернопіль, ЗУНУ, 2025. 34 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream.pdf>
4. Зеленін Р.В. Формування правової політики у сфері безпеки та оборони України: виклики, пріоритети, механізми реалізації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. С. 465-479. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/443/488>
5. Макарчук В. В. Нормотворча діяльність правоохоронних органів при формуванні державної політики у сфері національної безпеки і оборони. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 119–124. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/10652/1/Normotvorcha_dii.pdf

Бакутін Є. І.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри тактичної підготовки,

Національна академія внутрішніх справ

(м. Київ, Україна)

Шипп В. В.,

курсант 2-го курсу 203 навчальної групи,

Національна академія внутрішніх справ

(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах війни Національна поліція України відіграє ключову роль у забезпеченні заходів цивільного захисту, виконуючи багато завдань, що виходять за межі традиційної поліцейської діяльності. Серед основних напрямів – підтримка громадського порядку, охорона критичної інфраструктури, конвоювання осіб, евакуація потерпілих, а також протидія диверсійним загрозам і фіксація наслідків обстрілів [1]. Поліцейські несуть службу на блокпостах, патрулюють міста, виявляють вибухонебезпечні предмети й надають безпосередню підтримку цивільному населенню в надзвичайних ситуаціях, наприклад, після ракетних ударів [2].

Одним із найскладніших викликів є застосування вогнепальної зброї у середовищі, де відсутні традиційні правила й чіткі зони конфлікту. Дослідники відзначають, наскільки критично важливо забезпечити дотримання балансу між ефективністю та законністю таких дій, особливо на блокпостах і в місцях бойових дій [1, с. 37].

Не менш важливим є вимір прав людини в таких умовах. Конференція, що відбулася у 2025 році за участю Ради Європи, підкреслила, що навіть у період воєнного стану діяльність поліції має відповідати міжнародним та національним стандартам захисту прав і свобод людини. Під час збройного конфлікту особливо важливо зберігати довіру населення до сил правопорядку, дотримуючись прав вразливих груп - дітей, літніх, поранених - та посилюючи інституційні механізми розслідування потенційних порушень з боку правоохоронців [3].

Соціально-психологічний фронт також залишається критично важливим. Поліцейські не лише контактують із населенням у стресових умовах, але й самі зазнають психологічного тиску та травматизації через постійну небезпеку. Це

ставити завдання щодо організації належної підтримки, професійної реабілітації та психологічного супроводу для правоохоронців [4, с. 82].

Організація цивільного захисту в умовах воєнного стану в Україні характеризується необхідністю інтеграції заходів безпеки мирного часу з комплексом дій, продиктованих реаліями збройної агресії [5]. На відміну від традиційних надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, воєнний стан створює багатовимірну кризу, що поєднує одночасно гуманітарні, соціальні, економічні та безпекові виклики.

Серед ключових завдань системи цивільного захисту - забезпечення безперервного функціонування державного управління, своєчасне оповіщення населення, організація евакуації громадян, ліквідація наслідків обстрілів і підтримка роботи критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, комунальні послуги) [6, с. 45]. Координація діяльності між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією, Збройними Силами, місцевими адміністраціями та волонтерськими організаціями є основою ефективного реагування на загрози. Зокрема, спільні дії дозволяють швидко організовувати евакуацію після масованих атак, створювати пункти обігріву й забезпечення та мінімізувати людські втрати [7].

Особливе значення має підготовка населення до дій в екстремальних умовах: проведення тренувань, інструктажів, масових інформаційних кампаній. Практика показала, що обізнаність громадян із правилами поведінки під час повітряних тривог чи обстрілів напрядує на рівень збереження життя та здоров'я [6, с. 48].

У межах воєнного стану цивільний захист має не лише технічний чи організаційний вимір, а й гуманітарний. Особливу увагу приділяють захисту вразливих категорій - дітей, осіб похилого віку, людей з інвалідністю, які найбільше потерпають від нестабільності. Для них створюються спеціальні евакуаційні програми, психологічні служби та мобільні групи допомоги [8].

Важливим викликом залишається збереження довіри населення до органів державної влади. Експерти підкреслюють, що цивільний захист у воєнний час не може бути лише формальною системою реагування: він повинен забезпечувати прозорість дій, ефективну комунікацію та реальну підтримку громадян [9]. Додаткову роль тут відіграє громадянське суспільство - волонтерські організації, благодійні фонди та міжнародні структури, які доповнюють державні ресурси.

Досвід України, узагальнений у звітах міжнародних партнерів, демонструє, що навіть у найскладніших умовах можлива побудова дієвої системи цивільного захисту, яка одночасно поєднує оборонний та гуманітарний виміри, сприяє виживанню населення та збереженню соціальної стабільності [7].

Список використаних джерел:

1. Гончарук О. Застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї під час воєнного стану [Електронний ресурс]. ResearchGate, 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/>

2. Бойко С. Правове регулювання діяльності поліції під час воєнного стану. *Юридичний науковий журнал УжНУ*, 2024. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284800>
3. Офіс Ради Європи в Україні. Забезпечення дотримання прав людини в діяльності поліції в умовах воєнного стану [Повідомлення з конференції, Кропивницький, 12 червня 2025]. Kyiv: Council of Europe, 2025. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ensuring-fundamental-human-rights>
4. Мітченко К. Виклики в роботі поліцейського під час оголошеного воєнного стану в Україні / К. Мітченко // *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 травня 2024 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2024. – С. 81–83. Доступ: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14924>
5. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/>
6. Андрієнко С. Організація цивільного захисту в умовах воєнного стану // *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. – 2023. – № 2. – С. 43–51. – Режим доступу: репозитарій НУЦЗУ <https://repositsc.nuczu.edu.ua>
7. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Звіт про діяльність у сфері цивільного захисту за 2023 рік. – Київ : ДСНС, 2024. – 112 с. – Режим доступу: <https://dsns.gov.ua>
8. Коваль В. Евакуаційні заходи та їх правове забезпечення під час воєнного стану // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. – 2024. – Вип. 74. – С. 97–102. – Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua>
9. Дрозд О. Психологічна складова цивільного захисту в умовах війни // *Проблеми екстремальної та кризової психології*. – 2023. – Вип. 31. – С. 59–65. – Режим доступу: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream>

Баранов С. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін Інституту права
та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна.)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Становлення будь - якого суспільства а також формування незалежної держави ґрунтується перш за все на фундаменті «безпека», як головної основи свого екзистенційного існування. Ця проблема складна та багатопланова. Вона впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Тому проблематика безпеки має багатовекторне спрямування та розглядається науковцями в різних площинах: глобальна, національна, індивідуальна тощо.

Останнім часом для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливе значення, оскільки у зв'язку з початком військової агресії росії виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилось до критично небезпечної межі.

Як зазначає С. М. Кваша, продовольча безпека є важливим складовим елементом національної державної безпеки й характеризує політичну незалежність країни, її економічну міцність та стабільність, соціальну забезпеченість населення та продовольчі потреби своїх громадян без збитку національно-державним інтересам [1, с. 65].

Термін «продовольча безпека» (походить від англійського терміну «food safety» чи «food security», що перекладається як «продовольча безпека» або «продовольче забезпечення») введено в нормативний обіг на Всесвітній конференції із проблем продовольства, яка відбулася в 1974 р. у Римі під егідою FAO [2].

Продовольча безпека є одним із елементів економічної політики та економічної безпеки держави, що спрямована на забезпечення стабільного виробництва продуктів харчування, доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва та надходження від імпорту.

У загальних рисах продовольча безпека являє собою гарантоване забезпечення сировиною та продовольством економіку і населення держави. Умовами такого забезпечення є стабільність джерел продовольчих та сировинних ресурсів як внутрішніх, так і зовнішніх, а також наявність відповідних резервних фондів. Вихідним принципом продовольчого забезпечення має бути відповідність його завданням відтворення

народонаселення, збереження активної життєдіяльності людини та вдосконалення її природи.

Згідно із Законом України «Про продовольчу безпеку України» поняття «продовольча безпека» визначає таке соціально-економічне та екологічне становище, за якого всі соціальні та демографічні групи населення стабільно та гарантовано забезпечені безпечним і якісним продовольством у необхідній кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення України [3].

Зміст категорії «продовольча безпека» має два аспекти: соціально-економічний (здатність забезпечувати потреби) і політ економічний (здатність мобілізувати внутрішні ресурси й агропромисловий потенціал країни для забезпечення цих потреб). Надійність продовольчої безпеки досягається як за рахунок достатнього самозабезпечення продуктами харчування, так і наявністю засобів для імпорту продовольства в потрібних обсягах.

Продовольча безпека як багаторівнева системна категорія характеризує економічні відносини на різних рівнях людської спільноти: глобальному, національному, на рівні соціальних груп, сімей, окремої особи. Вона не зводиться тільки до проблем споживання окремих продуктів харчування.

Продовольча безпека має три аспекти: політичний, економічний та соціальний. Політичний аспект полягає в набутті окремою державою конкурентного положення в глобальному конкурентному середовищі на світовому ринку продовольчих товарів.

Економічний аспект показує здатність держави використовувати внутрішній агропотенціал і гарантувати незалежність від зовнішніх ринків продовольства. Соціальний аспект характеризує зайнятість населення в агросекторі та забезпечення гідних умов і оплати праці, а також стандарти забезпечення продовольством.

Органи державної виконавчої влади несуть відповідальність за формування і реалізацію державної політики продовольчої безпеки, забезпечення ефективної координації діяльності органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки

Організаційно-правове забезпечення продовольчої безпеки являє собою систему центральних органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції, діяльність яких урегульована нормами адміністративного права та спрямована на створення умов для безпечного функціонування агропромислового комплексу України, метою діяльності якого є виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарська переробка та своєчасне забезпечення споживачів якісними продуктами харчування.

У Законі України «Про продовольчу безпеку» наведено такі критерії оцінювання стану продовольчої безпеки: 1) граничний критерій індикатора незалежності продовольчого ринку, який визначається як співвідношення між обсягом продовольчого зерна у державних продовольчих ресурсах і обсягом внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, а також як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту в

натуральних одиницях та ємністю його внутрішнього ринку; становить 20%; 2) граничний критерій індикатора економічної доступності харчових продуктів, який визначається як частка сукупних витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств; граничний критерій цього індикатора становить 50% і змінюватиметься при зростанні реальних доходів населення; 3) граничний критерій індикатора споживання населенням харчових продуктів, який визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їхньої енергетичної цінності; становить 3 тис. кілокалорій на добу [3].

Важливою складовою продовольчої безпеки є забезпечення державою можливості само забезпечити свої продовольчі потреби із метою зменшення залежності від імпорту продуктів харчування. Стабільність продовольчої безпеки залежить від динамічних, взаємозалежних та взаємообумовлених факторів, які можна та необхідно своєчасно ідентифікувати, контролювати, а також яким слід протидіяти в процесі розроблення та реалізації стратегії державної продовольчої безпеки.

Науковці, які досліджували загальні теоретичні питання безпеки, виділяють декілька ступенів загроз, які можна взяти за основу під час розроблення науково-методичних підходів до їх оцінювання під час формування стратегії продовольчої безпеки, а саме: 1) ймовірність виникнення обстановки, здатної породити небезпеку (поява зони ризику); 2) провокаційні дії або засіб тиску (виклик); 3) реальна можливість негативного розвитку подій, виникнення збитку (небезпека); 4) намір завдати шкоди або ненавмисний небезпечний збіг обставин (загроза).

Загрози продовольчій безпеці можна визначити як будь-які негативні зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які знижують рівень продовольчої безпеки.

До критеріїв, які визначають зовнішні загрози продовольчій безпеки, з точки зору вчених-економістів, відноситься: а) кон'юнктура світових цін на сільськогосподарську сировину (цінова війна); б) заходи політичного характеру (ембарго, гуманітарна допомога тощо); в) торгова дискримінація; г) інформаційна війна; д) тарифні (нетарифні) обмеження; е) анти демпінг.

На підставі висловлених суджень можемо сформулювати авторську класифікацію загроз продовольчій безпеці: а) за періодом дії – разові, періодичні, постійні; б) за сферою дії – внутрішньодержавні, зовнішньодержавні, регіональні (місцеві); в) за ймовірністю виникнення – реальні, потенційні; г) за сферами виникнення: загрози політичні, управлінські, ринкові, військові, соціальні, природні, інформаційні; загрози нормальному функціонуванню системи органів забезпечення продовольчої безпеки; загрози безпеці якості харчових продуктів; загрози санітарному та епідемічному благополуччю населення; д) за інструментами правового регулювання – правові, неправові.

Сучасний стан забезпечення продовольчої безпеки безпосередньо пов'язаний із повномасштабною війною, розв'язаною росією проти України, і намаганням країни-агресора розбалансувати загальносвітовий механізм

продовольчої безпеки, в якому наша держава є одним із її надійних гарантів, завдяки традиційно потужному продовольчому експорту.

Тобто зниження рівня доступності продовольства пов'язано з російсько-українською війною лише частково. У зв'язку з цим, постає запитання про характеристику реальних та потенційних загроз стану продовольчої безпеки, в тому числі у період військового стану; який рівень впливу цих загрозливих чинників на стан безпеки національної.

До реальних викликів продовольчій безпеці слід віднести: фактичний зрив посівних кампаній 2022-2024 років (на Запоріжжі, Херсонщині, Харківщині та Одещині де вирощується більша частина пшениці), що призвело до зменшення експорту зернових; порушення цілісних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування; ускладнення експорту вітчизняної продукції через блокування російською федерацією українських портів, оскільки більш ніж половина вітчизняної сільськогосподарської транспортується морем.

Також мають місце складнощі з експортом сільгосппродукції до країн ЄС авто та залізничним транспортом. Не дивлячись на скасування Європейською комісією квот на аграрну продукцію з України асоціації фермерів європейської спільноти блокують її ввезення через пункти пропуску на кордоні.

На наш погляд, головними завданнями держави щодо забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки України в сьогоdnішніх умовах повинно стати: 1) досягнення стійкого зростання сільськогосподарського виробництва завдяки поліпшенню використання ресурсного потенціалу та підвищенню ефективності виробництва, а також повернення земель, на яких проводилися бойові дії у звичайний режим безпечного використання; 2) стабілізація ринкової кон'юнктури і цінових коливань на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування; 3) наближення рівня споживання населенням продуктів харчування до науково обґрунтованих норм; 4) забезпечення доступності продовольства відповідно до купівельної спроможності населення та забезпечення необхідної стандартів якості продуктів харчування; 5) забезпечення продовольчої безпеки шляхом збільшення експорту продовольчої продукції, за допомогою відновлення логістичних маршрутів (за умови першочергового забезпечення потреб внутрішнього ринку) і зниження (заміщення) імпорту продовольства, що виробляється (може вироблятися в достатній кількості) в Україні; збільшення обсягів доданої вартості у складі експортованої сільгосппродукції; створення державних продовольчих резервів.

Механізм забезпечення продовольчої безпеки, як система організаційно-економічних та правових заходів з запобігання економічним загрозам, на нашу думку, повинен включати постійний моніторинг стану аграрної економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз продовольчій безпеці, створення сучасної нормативно-правової бази безпеки в сфері аграрних відносин, підтримку державою національного аграрного виробника, забезпечення його конкурентоздатності, забезпечення дотримання стандартів у сфері захисту здоров'я та життя споживачів харчових продуктів та ін.

Список використаних джерел:

1. Кваша С.М. Продовольча безпека України та розвиток експорту аграрної продукції. Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку. Матеріали доповідей V Міжнародного конгресу українських економістів (м. Львів, 22-26 травня 2000 р.), в 2-х ч. НАН України. Львів, 2000. 466 с.
2. Report of the World Food Conference, Rome, 5-16 November 1974. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/701143?ln=en#record-files-collapse-header>.
3. Про продовольчу безпеку України: Закон України від 22.12.2011 р. URL: № 4227-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

Вербовий В. П.,
завідувач кафедри тактичної
підготовки,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

Івченко А. Р.,
курсант,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З САМОРОБНИМИ ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

В умовах, коли терористичні ризики стрімко зростають на фоні триваючих військових дій, соціальної нестабільності та політичних протиріч, питання якісної протидії диверсійно-терористичним актам стає критично важливим.

Окремий акцент слід зробити на запобіганні використанню саморобних вибухових пристроїв (СВП) у місцях масового скупчення людей. Злочинні елементи використовують такі засоби для заподіяння страху громадянам, дискредитації державних інституцій, створення атмосфери загальної паніки та порушення безпекового порядку. Подібні дії становлять пряму небезпеку для життя і здоров'я населення, а також для об'єктів критичної інфраструктури, включно з транспортом, навчальними закладами, торговельними й культурними центрами.

Реагування на повідомлення про виявлення саморобного вибухового пристрою у публічному місці вимагає від працівників Національної поліції чіткої організації та злагодженої взаємодії з вибухотехнічними підрозділами. Через динамічність ситуацій та ризик для населення алгоритми дій мають бути стандартизованими, але достатньо гнучкими для адаптації до змінних тактичних умов. Першим кроком є оперативне отримання та верифікація інформації про підозрілий предмет за повідомленнями очевидців або зовнішніми ознаками. Повідомлення зазвичай надходить до чергової частини через «102», а іноді — безпосередньо від підрозділів охорони, об'єктів інфраструктури чи служб безпеки. Далі слідують ізоляція місця події, евакуація за потреби та виклик спеціалізованих підрозділів для обстеження й знешкодження.

Після отримання повідомлення чергова частина негайно спрямовує до місця події найближчий патруль, який має здійснити оцінку ситуації без безпосереднього наближення до предмета, з дотриманням заходів індивідуальної безпеки [1].

Група, що першою прибуває на місце, встановлює візуальний контроль над об'єктом, оцінює кількість присутніх осіб, наявність небезпеки повторного ураження, проводить обмеження доступу до потенційно небезпечної зони, організовує евакуацію цивільного населення та здійснює повідомлення відповідним службам для подальших дій. Основним завданням поліцейських на цьому етапі є недопущення паніки, забезпечення правопорядку та створення умов для безперешкодного прибуття вибухотехнічних підрозділів [5]. Установлюється периметр охорони з урахуванням можливої зони ураження: зазвичай не менше 100 метрів, але в окремих випадках ця відстань може змінюватися залежно від масштабу загрози.

Паралельно поліція перекриває транспортні потоки, регулює рух і проводить опитування свідків для встановлення осіб, які могли залишити підозрілий предмет. У разі виявлення СВП у громадському транспорті чи на вокзалах правоохоронці організовують евакуацію та визначають безпечні шляхи виходу. Вони також забезпечують безперешкодний доступ екстрених служб до місця події. Усі дії координуються з урахуванням громадської безпеки, щоб уникнути паніки серед населення. Поліцейські діють у межах своїх повноважень, не наближаючись до предмета до прибуття вибухотехнічного підрозділу.

Після встановлення периметру та проведення першочергових заходів відбувається передача оперативної інформації вибухотехнікам. Останні здійснюють технічну розвідку за допомогою спеціалізованих засобів, таких як дистанційні керовані роботи, відеокамери, рентгенівські пристрої або прилади виявлення вибухових речовин [6]. У разі підтвердження наявності вибухового пристрою вибухотехнічна служба вирішує, чи знешкоджувати його на місці, чи транспортувати до безпечної зони. Поліцейські забезпечують охорону території, контролюють дотримання заборони на наближення та стежать за розвитком ситуації. Вони готові негайно розпочати евакуаційні заходи у разі загострення обстановки. Усі підрозділи діють узгоджено та під єдиним командуванням. Це дозволяє уникнути дублювання дій і хаотичного реагування. Важливою є координація з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, медичною службою, місцевою владою та адміністраціями об'єктів. У разі підтвердження терористичної загрози керівництво операцією переходить до представника Служби безпеки України. Тактичне реагування залишається за поліцією. Вона відповідає за порядок, охорону зони та захист інших служб від провокацій.

Усі дії документуються згідно з інструкціями, ведеться фото- та відеофіксація, складаються протоколи, проводиться опитування свідків, а за результатами операції готується аналітична довідка, що передається до відповідних підрозділів для аналізу та подальшого навчального використання [7]. У рамках реалізації таких алгоритмів велике значення має рівень підготовки поліцейських, їхнє вміння діяти в умовах високого стресу, правильно оцінювати ризики, комунікувати з населенням та забезпечувати ефективний контроль над ситуацією [4].

Важливими є наявність технічних засобів зв'язку, уніфікованих схем дій і доступу до актуальної інформації про попередні випадки використання

вибухових пристроїв. Не менш значущою є здатність підрозділів адаптувати дії до конкретних умов інциденту. У разі масової загрози можуть залучатися підрозділи Національної гвардії або спеціального призначення. Після завершення операції поліція контролює місце події до повного усунення загроз і проведення всіх процесуальних дій. Здійснюється збір доказів, вилучення залишків пристрою та експертиза. Подальший аналіз включає службове розслідування, оцінку ефективності алгоритму та формування рекомендацій. Важливим є обмін досвідом і створення оновлених навчально-методичних матеріалів для системи МВС.

Постійне оновлення знань про конструкції саморобних вибухових пристроїв, зміну тактики злочинців, розвиток технологій дистанційного управління вибухом формує необхідність адаптації існуючих алгоритмів дій до сучасних умов [2].

Евакуація цивільного населення та охорона периметру зони потенційної небезпеки є невід’ємними складовими організаційно-тактичних заходів поліцейських у разі виявлення саморобного вибухового пристрою у публічному просторі [3].

З огляду на небезпеку та непередбачуваність наслідків, евакуаційні дії мають проводитися негайно, скоординовано та за встановленими протоколами. Їхня мета — безпечно вивести людей із зони загрози, мінімізувати втрати й уникнути паніки під час інформування про небезпеку.

Евакуація повинна починатися з осіб, які перебувають у найближчій до ймовірного джерела загрози зоні. Для цього визначаються безпечні маршрути відходу, які мають бути позбавлені перешкод, що можуть уповільнити рух людей, у тому числі маломобільних груп, дітей або осіб з порушеннями здоров’я [4].

Поліцейські мають забезпечити безпечний супровід людей під час евакуації, запобігаючи тисняві, хаотичним діям і конфліктам. Громадянам слід надати чіткі інструкції щодо подальших дій і місць тимчасового перебування, приділяючи особливу увагу об’єктам із великою кількістю людей та обмеженим простором.

Під час евакуації одночасно здійснюється охорона периметра небезпеки з розмежуванням зон за рівнем загрози. Межі визначаються з урахуванням типу об’єкта, можливого радіуса ураження та особливостей інфраструктури. Зазвичай встановлюють три зони — внутрішню, буферну та зовнішню, кожна з яких має чітке призначення. На межах зон чергують пости, що контролюють доступ і запобігають несанкціонованим діям.

Охорона периметру є не лише технічним заходом, а й засобом комунікації з населенням. Поліцейські, які забезпечують охорону, повинні надавати пояснення громадянам, відповідати на запитання без роздратування, забезпечувати доступ до інформації щодо тривалості обмежень та подальших дій [4]. Для підтримання порядку можуть залучатися додаткові сили, зокрема Національна гвардія, що забезпечує охоплення великої території під час масових евакуацій. Периметр охороняється з використанням технічних засобів —

бар'єрів, стрічок, конусів, систем спостереження та радіозв'язку. Осіб, які намагаються проникнути в небезпечну зону, поліцейські мають право затримати й ізолювати до завершення операції. Ефективність дій забезпечується постійною координацією між усіма підрозділами в зоні реагування.

Під час евакуації патрульні підтримують зв'язок із вибухотехніками, диспетчерами, медичними й рятувальними підрозділами для оперативного реагування. Особливу увагу приділяють безпеці людей у місцях скупчення та наданню психологічної підтримки для запобігання паніці. Після евакуації поліцейські патрулюють суміжні території, фіксують обстановку та перевіряють ефективність маршрутів. У разі виявлення нових загроз вони готові до повторної евакуації. Результати операцій аналізуються керівництвом і передаються до Антитерористичного центру для вдосконалення стандартів реагування. Важливим залишається дотримання етичних і правових норм у спілкуванні з громадянами. Довіра населення формується через спокійну поведінку поліцейських, відкритість і професіоналізм, що підвищує готовність системи до дій у реальних кризових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Golubosh V. Голубош В.В. Форми об'єктивної сторони злочинів проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої. *Naukovyy visnyk dniproperetrovs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 2018. Т. 1, № 1. С. 150–155. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-150-155>.

2. Konopliitsky V. S., Sidoryk N. N., Harchenko A. A. Gunshot and missile wounds in children in peace time. *Paediatric surgery. ukraine*. 2017. Vol. 55, no. 2. P. 66–69. URL: <https://doi.org/10.15574/ps.2017.55.66>.

3. Приходько Ю. П. Характеристика слідів застосування вибухових пристроїв як джерело доказування про вчинений злочин. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 154–161.

4. Дослідження можливості використання невибухового імпульсного сейсмічного джерела для знищення вибухових пристроїв / V. Kotsiuruba та ін. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2019. Т. 36, № 3. С. 141–150. URL: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2019-36-3-141-450>.

5. Савчук М. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: юридичні науки. 2018. № 889. С. 149–155.

6. Features of design and discontinuation of explosive devices / D. Tsaprika et al. *Collection of scientific works of odesa military academy*. 2020. Vol. 1, no. 13. P. 263–273. URL: <https://doi.org/10.37129/2313-7509.2020.13.1.263-273>.

7. Smolkov O., Kotsiuruba V., Hunbin K. Математична модель пошуку та виявлення вибухових пристроїв з неконтактними датчиками цілі методом нелінійної радіолокації. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та*

оборони. 2020. Т. 38, № 2. С. 113–118. URL: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2020-38-2-113-118>.

Вишницька Д. К.,
студент магістратури, кафедра
організації захисту інформації з
обмеженим доступом,
Національна академія Служби безпеки
України
(м.Київ, Україна)

ФОРМИ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека України – це стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, прав і свобод громадян, а також ключових національних інтересів від реальних і потенційних загроз. Конституція України (ст. 17) закріплює, що захист суверенітету та територіальної цілісності є найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу. Основи державної політики у цій сфері визначаються Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, який окреслює принципи, напрями, форми та методи її забезпечення.

Форми забезпечення національної безпеки виступають організаційно-правовими проявами діяльності органів державної влади, спрямованими на реалізацію завдань у сфері безпеки. До них належить, по-перше, нормативно-правове регулювання, яке здійснюється через ухвалення Конституції, законів та підзаконних актів, що визначають пріоритети та механізми захисту. По-друге, це стратегічне планування, що відображається у розробці й реалізації концепцій, доктрин і стратегій. Центральним документом є Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента від 14.09.2020 № 392/2020, яка деталізується у низці галузевих стратегій: воєнної, економічної, енергетичної, інформаційної, кібернетичної, екологічної, біологічної безпеки тощо. По-третє, це організаційно-інституційні заходи, що охоплюють створення системи державних органів, зокрема РНБО України, Служби безпеки України, Збройних Сил України, Національної поліції та розвідувальних органів. Нарешті, суттєвою формою є міжнародне співробітництво, яке виражається в укладенні міжнародних договорів і участі України у глобальних системах безпеки (ООН, ОБСЄ, співпраця з НАТО та ЄС) [3].

Методи забезпечення національної безпеки відображають практичні способи досягнення захищеності національних інтересів. Серед них ключове місце займають правові методи, які охоплюють прийняття законів, створення механізмів регулювання та застосування юридичної відповідальності. Адміністративно-управлінські методи реалізуються у діяльності органів виконавчої влади щодо планування, координації та контролю у сфері безпеки. Військові методи пов'язані з розвитком оборонного потенціалу, мобілізаційною підготовкою, а також застосуванням Збройних Сил України та інших військових формувань відповідно до Конституції та законів.

Економічні методи забезпечують фінансування сектору безпеки й оборони, формування стратегічних резервів та створення умов для стійкого функціонування економіки в умовах загроз. Інформаційно-комунікаційні методи передбачають протидію інформаційним війнам, забезпечення кіберзахисту та формування безпекової свідомості громадян. Нарешті, соціально-політичні методи спрямовані на розвиток демократичних цінностей, утвердження громадянського суспільства та залучення населення до формування політики безпеки, зокрема через систему територіальної оборони та національного спротиву [1, с. 38].

Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України має багаторівневий характер. На конституційному рівні визначаються фундаментальні принципи (ст. 1, ст. 17, ст. 18 Конституції України). На законодавчому рівні ключове значення мають спеціальні закони, зокрема «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про основи національного спротиву». Стратегічний рівень становлять укази Президента України про затвердження відповідних стратегій. Нарешті, міжнародно-правовий рівень виражається в участі України у міжнародних договорах та інтеграційних процесах [4, 5].

В умовах воєнної агресії Російської Федерації проти України особливого значення набули воєнна безпека, кібербезпека та національний спротив, що відображено у прийнятті Закону України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 № 1702-IX. Це засвідчує адаптивність системи національної безпеки до нових викликів сучасності, серед яких – гібридна війна, інформаційний тиск, терористичні загрози та кіберзлочинність [2, с. 143].

Таким чином, форми і методи забезпечення національної безпеки України становлять комплекс правових, організаційних, військових, економічних та інформаційних заходів, що взаємодіють на основі Конституції та спеціального законодавства. Їх розвиток відбувається відповідно до актуальних викликів та стратегічних орієнтирів держави, що закріплено у нормативно-правових актах і стратегічних документах.

Список використаних джерел:

1. Пасічник В. М. Державний фінансовий контроль як чинник забезпечення національної безпеки України. Публічне управління та митне адміністрування. 2023. С. 38.
2. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2023. С. 143-150.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
4. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106.

5. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. Офіційний вісник Президента України. 2020. № 18.

Герасименко І. О.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Мальцев В. В.,
кандидат юридичних наук, старший
дослідник, заступник начальника
кафедри забезпечення державної
безпеки факультету забезпечення
державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ВОЄННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність проблеми воєнної злочинності в умовах сучасної геополітичної нестабільності та численних збройних конфліктів є незаперечною, адже безкарність за ці тяжкі порушення міжнародного правопорядку не лише поглиблює людські страждання, але й підриває основи мирного співіснування. Військові злочини, будучи специфічною категорією кримінальних правопорушень, що скоюються в контексті збройного протистояння та пов'язані зі статусом військовослужбовців, вимагають особливої уваги з боку міжнародної спільноти та національних правових систем. Основні міжнародні та національні нормативно-правові акти, такі як Женевські конвенції, Римський статут Міжнародного кримінального суду та відповідне національне кримінальне законодавство, формують правову базу для протидії цим злочинам[1; 2].

Метою цієї тези є глибокий аналіз ключових проблем, що існують у сфері запобігання та протидії воєнній злочинності, а також окреслення потенційних шляхів їхнього вирішення для підвищення ефективності боротьби з цим ганебним явищем.

Однією з фундаментальних проблем у запобіганні воєнній злочинності є недостатній рівень правової обізнаності серед військовослужбовців, що часто проявляється в неефективності системної підготовки з питань міжнародного гуманітарного та військового кримінального права, формальному характері навчань та інструктажів, а також у недостатньому розумінні індивідуальної відповідальності за воєнні злочини [3]. Крім того, значні перешкоди у запобіганні створюють проблеми військової дисципліни та субординації, включаючи слабкий контроль командування за діями підлеглих, знехтування правопорушеннями та існуванням культури безкарності у військових

колективах, а також негативний вплив бойової обстановки та стресу на поведінку військовослужбовців [3]. Неефективність превентивних заходів також є серйозною проблемою, що виявляється у відсутності дієвих механізмів раннього виявлення та попередження потенційних воєнних злочинів, недостатній увазі до психологічної підтримки військовослужбовців, які пережили травматичні події, та обмеженості ресурсів, спрямованих на профілактику. Не слід недооцінювати й деструктивний вплив пропаганди та дезінформації, які через розпалювання ненависті та ворожнечі до противника сприяють дегуманізації та, як наслідок, вчиненню злочинів, а також викривлюють розуміння норм міжнародного гуманітарного права[4].

У сфері протидії воєнній злочинності існують свої ключові виклики, серед яких особливе місце займає складність розслідування воєнних злочинів, зумовлена обмеженим доступом до місць скоєння злочинів в умовах активних бойових дій, знищенням доказів та перешкоджанням розслідуванню[4]. Проблеми ідентифікації та переслідування винних також є значними, враховуючи велику кількість потенційних злочинців та складність встановлення їхньої індивідуальної вини, недостатність ресурсів для проведення масштабних розслідувань та судових процесів, а також ризики політизації судочинства[3;4]. Забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів є ще одним важливим викликом, що включає складність встановлення статусу потерпілого, надання необхідної допомоги, проблеми з отриманням компенсації та недостатню увагу до психологічної реабілітації[3]. Нарешті, міжнародне співробітництво та юрисдикційні питання залишаються складними через розбіжності в національному законодавстві, проблеми екстрадиції та передачі підозрюваних, а також недостатню координацію між національними та міжнародними правоохоронними органами.

Вирішення окреслених проблем запобігання та протидії воєнній злочинності вимагає комплексного підходу. Підвищення рівня правової культури та обізнаності військовослужбовців через впровадження ефективних навчальних програм та регулярних практичних занять є критично важливим. Посилення військової дисципліни та відповідальності командування шляхом неухильного контролю та притягнення до відповідальності за порушення також є необхідною умовою. Удосконалення превентивних заходів, включаючи раннє виявлення ризиків та посилення психологічної підтримки, може значно знизити ймовірність вчинення злочинів. Активна протидія пропаганді та дезінформації через інформаційні кампанії та розвиток критичного мислення є важливим елементом запобігання. Підвищення ефективності розслідування та судового переслідування воєнних злочинів потребує забезпечення незалежності судових органів, надання достатніх ресурсів та впровадження сучасних методів збору доказів. Посилення міжнародного співробітництва через уніфікацію законодавства та активну взаємодію з міжнародними інституціями є ключем до ефективної боротьби з транснаціональним характером воєнних злочинів. Нарешті, посилення уваги до прав потерпілих, включаючи створення

ефективних механізмів допомоги та компенсації, є важливим аспектом відновлення справедливості.

Продовжуючи розгляд проблеми воєнної злочинності, варто акцентувати увагу на необхідності системного підходу до її викорінення, що передбачає не лише каральні заходи, але й глибоку трансформацію військової культури та етики. Забезпечення нульової толерантності до будь-яких проявів насильства та жорстокості у військовому середовищі має стати пріоритетом. Це вимагає постійного виховання особового складу в дусі поваги до людської гідності, дотримання норм міжнародного гуманітарного права та усвідомлення неприпустимості будь-яких форм насильства щодо цивільного населення та військовополонених. Впровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю та звітності у військових підрозділах, а також заохочення повідомлень про факти правопорушень, незважаючи на можливі внутрішні конфлікти, є важливим кроком у цьому напрямку.

Особливої уваги заслуговує роль громадянського суспільства та засоби масової інформації у запобіганні та протидії воєнній злочинності. Незалежний моніторинг ситуації в зонах конфліктів, документування фактів порушень та їхнє публічне висвітлення можуть слугувати важливим стримуючим фактором для потенційних злочинців та сприяти притягненню винних до відповідальності. Підтримка неурядових організацій, які займаються захистом прав людини в умовах збройних конфліктів, а також сприяння розвитку журналістських розслідувань воєнних злочинів є важливим елементом загальної системи протидії. Забезпечення безпеки журналістів та правозахисників, які працюють у небезпечних регіонах, має бути пріоритетом для міжнародної спільноти.

Важливим аспектом є також удосконалення національного законодавства у сфері воєнної злочинності з метою його гармонізації з міжнародними стандартами та забезпечення ефективного переслідування осіб, винних у скоєнні таких злочинів, незалежно від їхнього звання та посади. Забезпечення універсальної юрисдикції щодо найтяжчих воєнних злочинів може стати важливим інструментом у боротьбі з безкарністю. Підготовка кваліфікованих слідчих, прокурорів та суддів, які мають спеціалізовані знання у сфері міжнародного гуманітарного та кримінального права, є необхідною умовою для ефективного здійснення правосуддя у справах про воєнні злочини[4].

Підсумовуючи, проблема воєнної злочинності є складним викликом для сучасного міжнародного співтовариства, що вимагає комплексного та системного підходу до її запобігання та протидії. Ефективна боротьба з цим ганебним явищем не обмежується лише каральними заходами, а потребує глибокої трансформації військової культури, підвищення рівня правової обізнаності військовослужбовців, зміцнення військової дисципліни та відповідальності командування, а також впровадження дієвих превентивних механізмів. Важливу роль у цьому процесі відіграють активна протидія пропаганді та дезінформації, забезпечення ефективного розслідування та судового переслідування воєнних злочинів, а також посилення міжнародного співробітництва та уваги до прав потерпілих[3]. Лише консолідовані зусилля

держав, міжнародних організацій, громадянського суспільства та засобів масової інформації, спрямовані на усунення першопричин конфліктів, сприяння мирному врегулюванню спорів та формування культури миру, здатні забезпечити довгострокове запобігання воєнній злочинності та утвердження принципів справедливості та гуманізму у світі.

Список використаної літератури:

1. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додаткові протоколи до них // Міжнародне гуманітарне право: зб. міжнар. договорів. – К. : Юрид. думка, 2010. – С. 25–138.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду (від 17 липня 1998 р.) // Міжнародне кримінальне право: хрестоматія / Упоряд. О. М. Мироненко. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 185–240.
3. Костиця І. І. Військова злочинність: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти : монографія. – Львів : ЛДУВС, 2020. – 312 с.
4. Петруня Ю. Є. Проблеми протидії військовим злочинам в умовах збройного конфлікту // Порівняльно-аналітичне право. – 2022. – № 2. – С. 158–161.

Градецький А. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника факультету з
навчальної та наукової роботи –
начальник навчальної частини
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НГУ В СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЯХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Аналіз положень Стратегії воєнної безпеки України свідчить, що стабілізаційні дії є складовою ведення операцій (бойових, спеціальних) силами оборони та безпеки на визначеній території чи відповідній зоні відповідальності в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану в Україні [1].

Проведення стабілізаційних дій на деокупованих територіях безпосередньо спрямовано на відновлення всіх сфер життєдіяльності цих територій: відновлення роботи органів державної влади, безпеки, гуманітарного реагування, відновлення інфраструктури, медичного реагування, економіки, інформаційної політики, соціального захисту населення, задоволення освітніх потреб, надання психологічної підтримки населенню, планування комплексного відновлення території. Отже, метою стабілізаційних дій є стабілізація обстановки, недопущення відновлення збройних сутичок, диверсій і терористичних актів тощо у визначеному секторі відповідальності і є складовою реінтеграційного процесу цих територій, що передують відновлювальним заходам.

Не менш важливим є питання суб'єктів, які забезпечують проведення стабілізаційних заходів. Всі суб'єкти можна поділи на дві основні групи: суб'єкти, які реалізують спеціальні стабілізаційні заходи (спеціальні суб'єкти) та суб'єкти, які реалізують загальні стабілізаційні заходи (загальні суб'єкти). Зокрема до спеціальних суб'єктів, які здебільшого виконують стабілізаційні заходи мілітарного та правоохоронного характеру на цих територіях відносяться: ЗСУ, НГУ, ДПСУ, НПУ, СБУ, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, розвідувальні органи.

Військові підрозділи під час участі у стабілізаційних діях військ залучаються для виконання завдань з:

- 1) посилення охорони та прикриття визначених ділянок державного кордону;
- 2) ізоляції кризового району;
- 3) протидиверсійної боротьби;
- 4) охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;

- 5) підтримки безпеки на маршрутах руху колон;
- 6) виконання режимних заходів;
- 7) надання гуманітарної допомоги населенню. Інші суб'єкти здійснюють свої функції із проведення стабілізаційних заходів у взаємодії з цими органами.

В сучасних умовах НГУ як суб'єкт з подвійними функціями (військова та правоохоронна) виконує спеціальні стабілізаційні заходи, а також сприяє виконанню загальних стабілізаційних заходів, а саме:

1) У напрямку забезпечення безпеки цивільного населення на деокупованих територіях: роззброєння цивільного населення, яке перебувало під окупацією; посилення контролю кордону спільно з ДПСУ (якщо деокупована територія є прикордонною); забезпечення безпеки та свободи пересування цивільного населення; підтримка програм ідентифікації (під час фільтраційних заходів); захист VIP-персоналу та важливих об'єктів (в т.ч. критичної інфраструктури); розмінування території.

2) У напрямку забезпечення громадської безпеки і порядку (включаючи попередження, профілактику та виявлення кримінальних правопорушень): частково це заходи, які охоплюються Stability Policing (поліцейські стабілізаційні дії) та передбачені NATO Standard AJP-3.22 (Allied Joint Doctrine for Stability Policing/ Об'єднана доктрина Альянсу щодо забезпечення стабільності) [2] і пов'язані з проведенням фільтраційних заходів, патрулювання, виявлення та пошук осіб причетних до колабораційної діяльності, діяльності НЗФ та військових формувань сил противника, вчинення воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки України, проведення комплексу заходів з недопущення вчинення терористичних актів, поширення фактів незаконного обігу зброї, переміщення осіб, узятих під варту, та засуджених з цих територій до кримінально-виконавчих установ (враховується безпечність місць їх розташування), профілактична робота з релігійними, етнічними групами населення, які незадоволені державною владою України.

3) У напрямку забезпечення оборони деокупованої території у разі ускладнення оперативної обстановки на фронті (динамічної зміни лінії фронту), появи потенційної загрози повторної окупації території силами противника: заходи, які мають переважно воєнний характер [3] і полягають у боротьбі з диверсійними силами противника, охороні й обороні військових колон і об'єктів критичної інфраструктури, фільтраційних заходах, режимних, ударно-пошукових діях, проведенні наступальних дій самостійно та/або спільно з підрозділами ЗСУ (іншими силами оборони), проведенні гуманітарних та відновлювальних заходів тощо.

4) У напрямку забезпечення загальних стабілізаційних заходів, даний суб'єкт бере участь у діях спрямованих на відновлення роботи органів державної влади (військово-цивільних адміністрацій), органів місцевого самоврядування, об'єктів критичної інфраструктури, налагодження взаємодії з місцевим населенням, відновлення транспортної інфраструктури, відновлення телекомунікаційної інфраструктури, задоволення базових гуманітарних потреб населення деокупованих територій. Також у даному напрямку НГУ організовує

цивільно-військове співробітництво після відновлення роботи військово-цивільних адміністрацій (CIMIC NGU).

CIMIC NGU спрямоване на забезпечення ефективності процесів координації та взаємодії між підрозділами НГУ і суб'єктами цивільного суспільства в районах дислокації військових частин та виконання завдань з метою забезпечення виконання службових та бойових завдань, сприяння роботі органів державної влади, підвищення рівня ситуаційної обізнаності командирів НГУ щодо цивільних аспектів оперативного середовища в районі виконання завдань, так і безпосередньо здійснюють позитивний формуючий вплив на місцеве населення, сприяють формуванню національної та громадянської ідентичності, національно-патріотичному вихованню цивільного населення [4].

Є важливим, що військові частини та підрозділи НГУ при реалізації спеціальних стабілізаційних заходів як воєнного, так і правоохоронного характеру виконують їх у тісній взаємодії з іншими спеціальними суб'єктами (ЗСУ, ГУР МОУ, ДПСУ, НПУ, СБУ, іншими правоохоронними органами), коло яких буде залежати від часових показників тривалості стабілізаційних та відновлюваних заходів на деокупованих територіях [5].

Список використаних джерел:

1. Стратегія воєнної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25.03.2021 №121/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
2. STANAG 2616 : 1ED 2016 / NATO Standard AJP-3.22 Allied Joint Doctrine for Stability Policing (Edition A, Version 1, July 2016). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a821ac2ed915d74e3401bfe/20160801-nato_stab_pol_ajp_3_22_a_secured.pdf.
3. Годлевський С. Обґрунтування ролі і місця Національної гвардії України в стабілізаційних діях безпекового характеру. *Чесць і закон*. 2023. № 2 (85). С. 13. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/2/85/282521>.
4. Доктрина діяльності національної гвардії України (ВКП НГУ 1-00), затверджена Наказом командувача Національної гвардії України 22.12.2023 № 1097. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/vkp-ngu-1-00-doktryna-diyalnostinaczionalnoyi-gvardiyi-ukrayiny.pdf>; Доктрина «Цивільно-військове співробітництво», затверджена Головнокомандувачем Збройних сил України від 02.07.2020. URL: <http://surl.li/havfl>
5. Титаренко О. О. Проблемні питання запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях України. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С.31–36. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.6>.

Гришук А. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін навчально-
наукового інституту права та
правоохоронної діяльності,
Львівський державний університет
внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

ФУНКЦІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогоднішній день забезпечення державної безпеки є одним із основних напрямів діяльності України, що реалізується через систему органів державної влади та управління.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні та веденням бойових дій на окремих територіях держави, питання державної безпеки стає особливо актуальним та потребує посилення координації дій органів державної влади, а також активної реалізації функцій Державної міграційної служби України у сфері контролю за міграційними процесами та захисту безпеки захисту безпеки всіх осіб, що перебувають на території України, та гарантування дотримання міграційного законодавства. Державна міграційна політика становить складову частину національної безпеки країни.

Слушно зазначає Татомир Ю.І.: «...міграційні процеси це сукупність різноманітних суспільних відносин комплексного управлінського, економічного та правового характеру, пов'язані з переміщенням резидентів та нерезидентів України як на територію держави так і за її межі, що виступає об'єктом публічного управління, має відповідні завдання та мету» [1, с. 441]. Із зазначеного слід підкреслити, на тому що, міграційні процеси мають значний вплив на демографічну ситуацію держави, її економічний розвиток, безпеку та соціальну стабільність.

Важливо підкреслити, що «Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози» [2, с. 207]. Про те, набагато ширшим за змістом є поняття «державна безпека», яка відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, визначена як: захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [3].

Для якісного забезпечення сфери державної безпеки в Україні створено спеціальну структуру сектору безпеки, відповідно до Закону України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, а саме статті 1 входить - система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених

відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [3].

Одним із важливих органів сектору безпеки, є Міністерство внутрішніх справ України, до компетенції якого входить широке коло повноважень, пов'язаних із забезпеченням правопорядку та безпеки держави. Зокрема, у статті 18 Закону України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, зазначається, що Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: 1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг; 2) охорони та захисту державного кордону України; 3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [3].

З наведених вище завдань Міністерства внутрішніх справ України, важливе значення має діяльність у сфері (ч.1 п. 4. статті 18 Закону України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [3]. Оскільки Державна міграційна служба України, яка є центральним органом виконавчої влади, підпорядкованим Міністерству внутрішніх справ України виконує важливі функції з реалізації державної політики у міграційній сфері, забезпечення контролю за міграційними процесами, запобігання та протидії нелегальній міграції, а також забезпечення правового захисту та безпеки осіб, які перебувають на території України, а також у співпраці з іншими органами влади, зокрема правоохоронними, забезпечує комплексне управління міграційними процесами та протидію загрозам державній безпеці.

Виходячи з вищезазначеного діяльність Державної міграційної служби України у сфері забезпечення державної безпеки та контролю за міграційними процесами, слід виділити її основні функції. Відповідно до Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360 [4], Державна міграційна служба, виконує комплекс завдань, що включає організацію та забезпечення державної

політики у сфері міграції, протидію нелегальній міграції, оформлення документів, захист прав мігрантів та співпрацю з іншими органами влади тощо.

Відповідно до пункту 4 Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360, основними завданнями ДМС є: 1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів; 2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [4].

Слушно зауважує Гурін Т., що: «якщо врахувати, що ДМС України визначається як служба, то більшість її функцій повинно бути спрямовано на надання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам» [5, с.146].

З урахуванням визначених завдань, Державна міграційна служба України здійснює такі основні функції: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові внутрішніх справ; проводить аналіз міграційної ситуації в Україні, проблем біженців та інших категорій мігрантів, розробляє поточні та довгострокові прогнози із зазначених питань; здійснює у межах компетенції провадження з питань прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України та подає відповідні документи на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства, а також забезпечує виконання рішень Президента України з питань громадянства; приймає відповідно до законодавства рішення про встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України та їх скасування; готує подання щодо встановлення квоти імміграції; організовує роботу з провадження за заявами про надання дозволів на імміграцію і поданнями про відкликання або визнання недійсними дозволів на імміграцію та виконання прийнятих рішень і у передбачених законодавством випадках приймає рішення про надання дозволу на імміграцію, про відмову у наданні дозволу на імміграцію, про відкликання або визнання недійсним дозволу на імміграцію; бере участь у межах, визначених законодавством, у вирішенні питань трудової міграції та питань, пов'язаних із навчанням в Україні іноземців та осіб без громадянства; приймає рішення про продовження строку перебування, про відмову в продовженні строку перебування, про скасування продовження строку перебування та про скорочення строку перебування, а також продовжує строк тимчасового проживання іноземців та осіб без громадянства на території України; здійснює ідентифікацію осіб, в тому числі тих, які звернулися із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, які

втрапили документи, що посвідчують особу, та підлягають видворенню або реадмісії; приймає рішення про добровільне повернення або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства в країну походження або третю країну, про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства з України, рішення про поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, про реадмісію, про заборону в'їзду іноземцям та особам без громадянства в Україну, здійснює заходи, пов'язані з примусовим поверненням/видворенням іноземців та осіб без громадянства з України; приймає рішення про визнання/відмову у визнанні особою без громадянства, зупинення/поновлення/припинення розгляду заяви про визнання особою без громадянства, про продовження строку розгляду заяви про визнання особою без громадянства, про відкликання або визнання недійсним рішення про визнання особою без громадянства, а також видає довідку про звернення за визнанням особою без громадянства, продовжує строк її дії та вилучає її; бере участь у реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги біженцям; подає МВС для подальшого внесення Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо необхідності прийняття рішення про тимчасовий захист (припинення тимчасового захисту), веде реєстрацію осіб, яким надано такий захист; здійснює відповідно до закону заходи щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства; здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань громадянства, міграції, біженців, осіб, які потребують інших форм захисту, реєстрації фізичних осіб та реадмісії, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів України, здійснює заходи із залучення міжнародної технічної та іншої допомоги згідно із законодавством України, забезпечує прийом, супровід, протокольні та організаційні заходи із делегаціями іноземних держав, міжнародних організацій, експертних місій, зокрема в рамках європейської та євроатлантичної інтеграції, які прибули до України з питань, що належать до компетенції ДМС та реалізує інші повноваження, передбачені законодавством та Положенням про Державну міграційну службу України [4].

Отже, Державна міграційна служба України є органом виконавчої влади, що виконує важливу функцію у системі забезпечення державної безпеки, оскільки здійснює формування та реалізацію державної політики у сфері міграції, оформлення та видача документів, контроль законності перебування іноземців в Україні, вирішення питань громадянства та міжнародну співпрацю, що забезпечує правове регулювання міграційних процесів і зміцнює національну безпеку тощо.

Список використаних джерел:

1. Татомир Ю.І. «Поняття міграційної безпеки у законодавстві та доктрини адміністративного права». Електронне наукове видання «Аналітично-

порівняльне правознавство». № 4/2024. С.439-444. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311051>

2. Юридична енциклопедія: в 6 т./Редкол.: ЮС, Шемшученко та ін. К.: «Укреникл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.

3. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

4. Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

5. Гурін Т. Правовий статус Державної міграційної служби в забезпеченні реалізації державної політики у сфері міграції. Підприємництво, господарство і право. №7/2020. С.144-148. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/25.pdf>

Груба В. В.,
курсантка 4-го курсу,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

Калякін С. В.,
старший викладач кафедри протидії
кіберзлочинності,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД FIREWALL PHASE-SHIFT OBFUSCATION (FPO) У СИСТЕМАХ МЕРЕЖЕВОГО ЗАХИСТУ

Міжмережеві екрани з моменту свого виникнення зазнали значної еволюції. Перші системи, створені наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, працювали на основі простих списків контролю доступу (ACL), які забезпечували фільтрацію трафіку за IP-адресами та портами. Ці механізми виявлялися дієвими лише у випадку однорідних мереж із низьким рівнем кіберзагроз, якими тоді характеризувалося мережеве середовище [2].

У 2000-х роках сталося впровадження станового (stateful) фільтрування, яке дозволило брандмауерам аналізувати контекст з'єднань та підтримувати таблиці станів [2]. Це суттєво ускладнило встановлення несанкціонованих з'єднань, однак проблема статичності політик залишилася невирішеною.

Подальший розвиток мережевих технологій спричинив появу міжмережевих екранів нового покоління (Next Generation Firewalls або NGFW), що об'єднують функції фільтрації даних, глибинного аналізу пакетів (Deep Packet Inspection, DPI), системи виявлення та запобігання вторгненням (IDS/IPS), а також розширених аналітичних модулів [1]. Такі інтегровані рішення стали ключовими інструментами у протидії складним кіберзагрозам, особливо в контексті захисту військових та урядових інформаційних систем.

Однак, незважаючи на високий рівень технологічності, NGFW залишаються здебільшого реактивними системами, орієнтованими на ідентифікацію загроз і блокування атак після їх виявлення або на основі визначених сигнатур [2]. У контексті зростаючих викликів, пов'язаних із гібридними загрозами, така модель має суттєві обмеження. Зловмисники отримують можливість здійснювати розвідку, адаптуватися до поточного стану захисних механізмів і готувати атаку, спираючись на прогнозовані зміни конфігурацій системи.

Таким чином, статична архітектура стає передбачуваною й зменшує ефективність захисту. Для вирішення цієї проблеми запропоновано метод Firewall Phase-shift Obfuscation, що передбачає перехід від статичної моделі до

динамічної. У цій моделі конфігурація системи змінюється у часовому вимірі, що істотно підвищує її стійкість до адаптивних кібератак.

Забезпечення інформаційної та кібербезпеки набуває особливого значення в контексті формування ефективної системи державної безпеки, особливо в умовах триваючої збройної агресії проти України та ескалації глобальних гібридних загроз [4]. Сучасні воєнні конфлікти дедалі частіше переносяться у кіберпростір, де об'єктами атак стають елементи критичної інфраструктури держави, що піддаються технічно складним та масштабним кібернетичним атакам. Одним із фундаментальних засобів забезпечення захисту в умовах подібних загроз залишаються міжмережеві екрани (firewalls) — комплексні програмно-апаратні рішення, спрямовані на контроль і фільтрацію мережевого трафіку відповідно до встановлених політик безпеки [2].

Традиційні фаєрволи зазвичай базуються на статичних наборах правил, що досить ефективно запобігають стандартним мережевим вторгненням [1]. Однак вони виявляються значно менш дієвими проти динамічних та розподілених атак. Сучасні зловмисники активно використовують методи аналізу мереж, сканування портів, атаки типу SYN flood і евристичні алгоритми для обходу систем фільтрації. Такі підходи дозволяють швидко ідентифікувати відкриті сервіси, адаптуватися до політик захисту фаєрволів і знаходити слабко захищені сегменти мережевої інфраструктури [3]. Подібна діяльність становить серйозну загрозу для військових структур і державних установ, які залежать від власних комунікаційних мереж у зоні бойових дій або під час виконання заходів із забезпечення безпеки.

У сучасних умовах гібридної війни актуалізується необхідність розробки та впровадження динамічних і адаптивних методів забезпечення мережевої безпеки, спрямованих на ускладнення функціонування розвідувальних та атакувальних засобів противника [5]. У цьому аспекті пропонується метод Firewall Phase-shift Obfuscation (FPO), що представляє собою новаторський підхід до управління конфігураційними параметрами міжмережевого екрану. Основу методу становить принцип фазового зсуву конфігурацій у часових інтервалах, який покликаний забезпечити підвищену ефективність системи кіберзахисту за умов постійної змінюваності загроз.

Основний принцип методу полягає у регулярному оновленні ключових конфігураційних параметрів міжмережевого екрану згідно з наперед заданим фазовим розкладом. До таких характеристик можуть належати:

- набір відкритих портів;
- часові вікна доступу до окремих служб;
- сигнатури систем виявлення вторгнень;
- маршрути внутрішнього трафіку та правила NAT;
- налаштування журналювання та оповіщення.

Фазовий графік генерується за допомогою алгоритмічного підходу, використовуючи псевдовипадкові послідовності або криптографічні генератори [3]. Це забезпечує динамічну зміну мережевого середовища з плином часу, створюючи для потенційного зловмисника непередбачуваність щодо поточного

стану системи. Такий метод суттєво знижує шанси на успішне прогнозування мережевої поведінки, ускладнює сканування та підготовку до можливих атак.

Метод фазового зсуву в мережевій безпеці базується на принципах інформаційної асиметрії та стохастичних процесів. У класичних сценаріях атакувальник здатен детерміновано аналізувати функціонування мережевої системи, визначаючи її закономірності. Однак якщо параметри системи динамічно змінюються з часом, спостереження для зломисника перетворюється на складний марковський стохастичний процес, де ймовірність переходу між станами залишається для нього невідомою. З точки зору системного аналізу, фазовий зсув призводить до зміни фаз у часопросторовому представленні системи, що змушує атакувальника і захисника діяти у відмінних інформаційних просторах. Завдяки цьому захисник отримує можливість контролювати моменти переходів системи між станами, тоді як атакувальник залишається без точних даних про теперішній чи майбутній стан системи [3].

У контексті гібридних загроз ця модель набуває особливої ваги, адже противники часто застосовують автоматизовані фреймворки для розвідки та атак, які орієнтовані на стабільність конфігурацій. Проте, якщо конфігурація динамічно змінюється, скрипти розвідки стають неактуальними ще до того, як завершується процес збору даних [1]. Додатково, фазовий зсув можна розглядати як практичну адаптацію принципу невизначеності у сфері кіберзахисту. Завдяки цьому підходу захисна система навмисно створює для зломисника ситуацію інформаційного дисбалансу. Така стратегія не лише ускладнює планування атаки, але й значно збільшує її вартість, що забезпечує перевагу для безпекових структур і зміцнює їхню позицію в умовах сучасних викликів [1].

У міжнародній практиці концепція динамічної зміни конфігурацій отримала подальший розвиток у рамках підходу Moving Target Defense (MTD). Ця стратегія, яка активно розвивається в країнах НАТО та Європейського Союзу, спрямована на створення умов, за яких зломисник змушений функціонувати в середовищі постійної невизначеності [3;4]. Водночас оборонна сторона бере під контроль і активно маніпулює поверхнею атаки, мінімізуючи ризики та підвищуючи ефективність захисту.

Метод FPO слід розглядати як один із прикладів впровадження концепції MTD у системах мережевого захисту. На відміну від складних комерційних рішень, цей підхід вирізняється гнучкістю та здатністю до адаптації під різні рівні мережевої інфраструктури, що робить його особливо актуальним для використання у військових структурах, правоохоронних органах і державних установах [3].

Метод Firewall Phase-shift Obfuscation є перспективним напрямом розвитку систем мережевого захисту в умовах гібридних загроз. Його впровадження дозволяє:

- зробити мережеве середовище динамічним та непередбачуваним;
- знизити ефективність технік розвідки та автоматизованих атак;
- підвищити рівень захищеності без значних фінансових витрат;

- інтегрувати сучасні концепції MTD у діяльність суб'єктів сектору безпеки.

Перспективні дослідження можуть бути зосереджені на розробці математичних моделей фазових діаграм, оптимізації параметрів часових інтервалів зсуву, а також створенні алгоритмів автоматизованого управління фазами на основі детального аналізу поведінкових характеристик мережевого трафіку. Зазначений підхід має потенціал суттєвого підвищення рівня кіберстійкості критично важливої інфраструктури, водночас сприяючи розвитку адаптивних систем державної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Pfaff B., Pettit J., Koponen T., Jackson E., Zhou A., Rajahalme J. «The Design and Implementation of Open vSwitch» — Oakland, 2015. — P. 117–130.: <https://www.usenix.org/system/files/conference/nsdi15/nsdi15-paper-pfaff.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
2. Cisco. «Firewall Best Practices for Network Security» — Cisco Systems, 2023: https://sec.cloudapps.cisco.com/security/center/resources/firewall_best_practices (дата звернення: 10.10.2025).
3. Jajodia S., Ghosh A., Subrahmanian V., Swarup V., Wang C., Wang X. «Moving Target Defense: Creating Asymmetric Uncertainty for Cyber Threats» — New York: Springer, 2011. — 332 p.: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-3946645-db0f56e1f7.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
4. National Institute of Standards and Technology (NIST). «Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity. Version 1.1» — Gaithersburg, MD: NIST, 2018: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/cswp/nist.cswp.04162018.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).

Демків А. М.,

PhD, доцент, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України
(м. Київ, Україна)

Сидоренко В. Л.,

доктор технічних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-випробувального відділу дослідження пожежно-рятувальної техніки, оснащення та засобів захисту,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України
(м. Київ, Україна)

Михайлова А. В.,

кандидат технічних наук, старший дослідник, начальник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України
(м. Київ, Україна)

Присяжнюк В. В.,

кандидат технічних наук, старший дослідник, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної та патентної діяльності,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України
(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА НАПРЯМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання забезпечення державної безпеки та ефективної

організації системи цивільного захисту має стратегічне значення. Військові дії спричиняють численні надзвичайні ситуації, масштабні руйнування об'єктів критичної інфраструктури, техногенні аварії, екологічні ризики, гуманітарні катастрофи та потребу у нових механізмах координації реагування. Система цивільного захисту стала ключовим елементом національної безпеки, спрямованим на захист населення, територій та об'єктів від наслідків воєнних і техногенних загроз. Водночас сучасні виклики вимагають переосмислення структури, повноважень і науково-технічного забезпечення цієї системи. [1–2].

Державна політика у сфері цивільного захисту визначається Кодексом цивільного захисту України [3], Законом України «Про національну безпеку України» [4], Стратегією національної безпеки України [5], Положенням про єдину державну систему цивільного захисту [6] та іншими документами. У контексті воєнного стану особливого значення набувають норми, що регламентують стійкість об'єктів критичної інфраструктури, взаємодію органів влади та місцевого самоврядування, порядок евакуації населення і гуманітарне реагування. Додаткові вимоги до системи цивільного захисту визначені Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2027 року [7] і Концепцією забезпечення стійкості системи цивільного захисту [8].

Основними питаннями щодо забезпечення державної безпеки у напрямі цивільного захисту є:

- низький рівень готовності частини територій до реагування на комплексні загрози (поєднання воєнних, техногенних і природних чинників);
- руйнування об'єктів критичної інфраструктури, що призводить до каскадних ефектів і вторинних надзвичайних ситуацій;
- недостатня розвиненість системи моніторингу, прогнозування і раннього попередження;
- обмежене впровадження цифрових технологій у процеси управління;
- потреба у вдосконаленні нормативно-методичної бази та підготовці фахівців нової генерації.

В Україні ключову роль у цьому відіграє Інститут наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України (далі – Інститут), який проводить прикладні та фундаментальні дослідження у сфері оцінки ризиків, моделювання процесів виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, удосконалення технічних засобів і засобів пожежогасіння, розроблення нормативно-методичного забезпечення. Інститут забезпечує науковий супровід формування державної політики у сфері цивільного захисту, бере участь у підготовці стратегічних документів, розробляє рекомендації щодо управління ризиками та адаптації систем безпеки до умов воєнного часу. Наукові напрацювання установи сприяють підвищенню стійкості територій, критичної інфраструктури та ефективності реагування на надзвичайні ситуації.

Наукові дослідження [9] свідчать, що порівняльний аналіз інноваційних підходів до захисту населення дозволяє виокремити пріоритети для реформування системи цивільного захисту: цифровізацію процесів управління, розвиток мобільних платформ оповіщення, інтеграцію наукових розробок у

практику органів влади. Актуальними є автоматизовані платформи координації дій рятувальних підрозділів, дрони та роботизовані системи для розвідки й доставки засобів захисту, а також використання інтелектуальних технологій прогнозування розвитку подій.

Крім того, критерії опису надзвичайних ситуацій як просторово-часових процесів [10] дають змогу підвищити точність оцінки ризиків і швидкість реагування підрозділів ДСНС. Такий підхід є основою для розроблення алгоритмів аналітичного моделювання сценаріїв розвитку небезпечних подій, що особливо важливо в умовах комбінованих воєнно-техногенних загроз.

Сучасна система цивільного захисту України потребує вдосконалення державного нагляду за техногенною та пожежною безпекою, адаптації національної нормативно-правової бази до європейських стандартів (зокрема, Директива ЄС 2012/18/EU Seveso III) [11]. Необхідним є також формування єдиного інформаційного простору моніторингу загроз, запровадження ризик-орієнтованого управління безпекою на об'єктах критичної інфраструктури та створення регіональних центрів інновацій цивільного захисту.

З позиції наукової спільноти, дослідження у сфері цивільного захисту розглядаються як елемент національної безпеки [12]. Їх результатами є нові методики оцінки стійкості систем життєзабезпечення, розробка патентоспроможних технологій для підвищення ефективності реагування, а також формування науково-методичного підґрунтя державної політики у сфері безпеки.

Отже, науково обґрунтовані та інноваційні підходи до організації цивільного захисту в умовах військової агресії мають базуватися на поєднанні цифрових технологій, аналітичного прогнозування, правових механізмів і міжвідомчої взаємодії. Системна реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню рівня готовності населення, зниженню ризиків виникнення надзвичайних ситуацій і зміцненню державної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні за 2024 рік. – К.: ДСНС України, 2025. – 312 с.
2. UNDRR. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2023. – Geneva: United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2023.
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
5. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. – Офіційний вісник Президента України. – 2020. – № 20.
6. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 № 787.

7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 «».

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 24.

9. Демків А. М., Сидоренко В. Л. Порівняльний аналіз інноваційних підходів до захисту населення від небезпечних факторів. // *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України*: Матеріали XI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. – С. 56–57.

10. Сидоренко В. Л., Демків А. М. Критерії опису надзвичайних ситуацій як просторово-часового процесу. // *Problems of Emergency Situations: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. – Черкаси: Національний університет цивільного захисту України, 2025. – С. 143–144.

11. Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/18/ЄС від 4 липня 2012 року про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради 96/82/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-12#Text.

12. Демків, А. М., Сидоренко, В. Л. Наукові дослідження з цивільного захисту як елемент національної безпеки. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони*: матеріали Міжрегіонального круглого столу (м. Київ, 23 травня 2025 р.). – Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2025. – С. 21–24.

Денисюк О. В.,
викладач кафедри забезпечення
державної безпеки факультету
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК І ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабна агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, поставила перед українською державою безпрецедентні виклики. В умовах воєнного стану виникла об'єктивна потреба у реформуванні та оперативному оновленні законодавства України, зокрема у сфері військового права. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», який визначає правові засади комплектування Збройних Сил України (далі - ЗСУ) та інших військових формувань, став об'єктом численних змін і доповнень. [2]

Зазначений закон традиційно врегульовує питання призову, мобілізації, проходження військової служби, її строків, умов звільнення та правового статусу військовослужбовців. Проте умови воєнного часу вимагають оперативних рішень, тому в період дії воєнного стану в нього неодноразово вносилися зміни. Вони спрямовані на:

- посилення обороноздатності держави;
- збереження кадрового потенціалу ЗСУ та інших військових формувань;
- забезпечення прав військовослужбовців та членів їхніх сімей;

1. Призупинення строкової служби

Однією з ключових змін стало призупинення призову громадян на строкову військову службу. Закон № 2678-IX, ухвалений 18 жовтня 2022 року, вніс нову статтю 18¹ до чинного закону, яка прямо встановлює: призов на строкову військову службу не здійснюється під час дії воєнного стану. [2]

Це положення пов'язане з пріоритетом мобілізаційного ресурсу — на відміну від строковиків, мобілізовані особи мають вищий рівень бойової підготовки або проходять її за встановленими програмами «Базової загальновійськової підготовки» відповідно до потреб фронту.

Разом з тим, призовні комісії не припиняють свою роботу.

Вони:

- проводять медичні огляди,
- уточнюють військовий облік,
- працюють із тими, хто досяг призовного віку,
- здійснюють підготовку до навчання у військових вишах.

Таким чином, держава не згортає систему обліку призовників, а лише адаптує її до умов повномасштабної війни.

2. Розширення підстав для звільнення з військової служби.

Одним із найбільш обговорюваних рішень стало ухвалення Закону № 2599-IX (30.09.2022), який доповнив ст. 26 Закону положенням про можливість звільнення під час воєнного стану осіб, які мають троє і більше дітей віком до 18 років.[5]

До цього часу така підстава існувала лише як привід для відстрочки від мобілізації, але не для звільнення з військової служби.

Це положення стало результатом численних петицій і громадського тиску, зокрема з боку багатодітних батьків. Закон передбачає, що таке звільнення не є автоматичним — командири підрозділів мають право враховувати обставини служби, боєздатність частини та підрозділів тощо.

Окрім цього, залишаються чинними й інші підстави для звільнення, зокрема:

- за станом здоров'я,
- через досягнення граничного віку,
- у зв'язку з неможливістю проходження військової служби за сімейними обставинами.

3. Врахування трагічних обставин у сім'ї.

Закон № 4063-IX (31.12.2024) розширив перелік гуманітарних підстав для звільнення, надавши таке право особам, у яких неповнолітній брат або сестра загинули або зникли безвісти під час виконання військового обов'язку.

Це положення є проявом гуманізму держави і ґрунтується на принципі неприпустимості подвійної втрати в одній сім'ї. При цьому, факт загибелі має бути підтверджений офіційними документами, а рішення приймається індивідуально, з урахуванням усіх обставин.[5]

4. Добровільне повернення осіб, які самовільно залишили частину.

Особливо нестандартним рішенням стало ухвалення Закону № 4087-IX (21.11.2024), який передбачив можливість повернення до служби осіб, які раніше самовільно залишили військову частину, але добровільно повернулися до 1 січня 2025 року. [2]

Такі особи:

- поновлюються на службі,
- отримують назад статус військовослужбовця,
- забезпечуються речовим та грошовим майном,
- мають доступ до медичного забезпечення та пільг.

Уникнення кримінальної відповідальності в таких випадках можливе, якщо добровільне повернення здійснено до визначеного строку, а особа щиро має намір відновити проходження військової служби.

Це — компромісне рішення, яке дозволяє зменшити тиск на слідчі органи МВС, ДБР, дати можливість повернутися в стрій військовослужбовцям які по різних причинах самовільно залишили військову частину або місце несення служби, а також стимулює самостійне виправлення порушень.

5. Проходження військової служби іноземцями:

Іноземці та особи без громадянства з 2015 року могли добровільно за контрактом проходити військову службу за контрактом у ЗСУ, на посадах рядового, сержантського та старшинського складу за умови, що вони законно перебувають на території України. [2]

В жовтні 2024 року ухвалено закон (проект № 12023), який вніс такі ключові нововведення:

- іноземці та особи без громадянства тепер можуть служити за контрактом не тільки як рядові, сержанти чи старшини, але й обіймати офіцерські посади у ЗСУ, Національній гвардії України (далі - НГУ) та Державній спеціальній службі транспорту (далі - ДССТ);

- закон передбачає створення спеціального Центру рекрутингу іноземців та осіб без громадянства, який займатиметься їх набором, перевітками (легальність перебування, адміністративна/кримінальна історія, можливі зв'язки з розвідувальними чи підривними діями тощо) та оформленням контрактів.

Розширення військових формувань, де можуть служити іноземці

- надано законом можливість іноземцям проходити військову службу не лише в ЗСУ, але і в НГУ та ДССТ;

- законом визначені вимоги та необхідні перевірки для укладення контракту іноземцям: чи законно перебуває в Україні, чи немає проблем з адміністративним або кримінальним статусом, чи немає зв'язків із діяльністю проти України.

Прийняття змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» в частині проходження військової служби іноземцями має позитивні складові а саме:

- збільшення кадрового потенціалу — можливість залучати офіцерів з досвідом із-за кордону, що важливо при дефіциті фахівців, особливо в певних галузях (наприклад в системі командування, сил спеціальних операцій);

- юридична чіткість — чіткі правила, перевірки та вимоги, що знижують ризики зловживань або проникнення осіб із небажаним бекграундом;

- мотиваційний ефект — для іноземців служба може стати способом отримати стабільність, можливість законного перебування, а в майбутньому — громадянство (якщо передбачено чинним законодавством) чи інші права;

- безпека та імідж — нові правила підвищують контроль і прозорість, що важливо для міжнародної підтримки та партнерства.[2]

Усі наведені зміни до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» демонструють гнучкість української правової системи в умовах війни.

Законодавчі новації дозволили:

- визначити статус строкової військової служби;
- розширити гуманітарні підстави для звільнення;
- забезпечити захист багатодітних родин;
- зберегти кадровий потенціал Сил оборони через можливість повернення особового складу який самовільно залишив військові частини;

- встановити правові гарантії для військовослужбовців які мають право за звільнення з військової служби;
- збільшення можливостей для проходження військової служби іноземцями;

Попри складні обставини, законодавець намагається поєднати потреби забезпечення безпеки держави із дотриманням прав людини. Ці зміни мають не лише військове, а й суспільне значення, адже сприяють формуванню довіри громадян до інститутів влади, підтримують моральний стан армії та зберігають соціальну справедливість навіть у особливий період.

Очевидно, що подальша трансформація законодавства щодо проходження військової служби буде залежати від динаміки бойових дій, тривалості війни та потреб оборонного сектору щодо забезпечення державної безпеки від існуючих загроз з боку російської федерації

Список використаних джерел:

1. Конституція України.
2. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р., № 2232-ХІІ.
3. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р., № 1932-ХІІ.
4. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.12. 2022 року № 64/22.
5. Указ Президента України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 10.12. 2008 р., № 1153/2008.

Дручек О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОСВІТА ТА ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ЯК СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В усі часи освіта розглядалась як важлива складова забезпечення безпеки суспільства і нації, визначальний чинник інтелектуального і технологічного потенціалу суспільства, основна форма підготовки людського капіталу для вирішення ключових проблем суспільства.

Сьогодні, в надзвичайно складних умовах російської збройної агресії проти України, такі якості вітчизняного людського капіталу, як високий загальний освітній рівень, мобільність, здатність до швидкого навчання, сприяють успішному протистоянню зовнішній загрозі, розвитку військової сфери, забезпеченню незалежності та державного суверенітету України.

Питанням взаємозв'язку освіти, освітньої політики та національної безпеки приділяли увагу О. Анісімович-Шевчук [1], В. Вовк [2], М. Галів [3], З. Живко [4], Т. Марена [5] та ін. дослідники.

Аналіз нормативно-правових актів з питань забезпечення безпеки та розвитку освіти свідчить про розуміння законодавцем пов'язаності зазначених сфер суспільного життя та намагання комплексно врегулювання відповідних процесів.

Так, у «Стратегії національної безпеки України», затвердженій Указом Президента України 14 вересня 2020 р. [6], наявна важлива теза про те, що розвиток і модернізація освіти, охорона здоров'я, культури, соціального захисту, є напрямом, котрий має забезпечити такий пріоритет національної безпеки України, як розвиток людського капіталу.

У документі під назвою «Стратегія людського розвитку» (Указ Президента України від 14 травня 2021 р.) [7] акцентується на винятковій важливості проблеми розвитку людського капіталу, освіти і науки для національної безпеки України. Зазначений документ містить розділ «Освіта і наука», в якому, передусім, визначено проблеми як в сфері освіти загалом, так і в окремих її секторах, зокрема. Так, відзначено, що сучасний ринок праці потребує інших навичок, ніж ті, які формує система освіти України.

До переліку основних документів, які підкреслюють взаємозв'язок освітньої і безпекової сфер, слід віднести представлену 2017 року аналітичну доповідь «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські

реалії» [8], де освітню сферу віднесено до сфери національної безпеки, розглянуто проблеми і перспективи реформування освіти України в контексті національної безпеки, підкреслено необхідність інтеграції освіти й науки як безпекового чинника. У доповіді, зокрема, зазначено, що «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти». Основними критеріями перевірки й оцінювання відповідності результатів освітньої системи запропоновано вважати спроможність реалізувати певні напрями національної безпеки [8, с.3-4]. Також у доповіді сформовано перелік ключових критеріїв «безпекового аудиту освітньої сфери», до яких, крім «глобальної обізнаності», віднесено: знання з технологій; математику; комп'ютерну грамотність; іноземні мови; навчальні предмети суспільствознавчого циклу (такі, як вітчизняна і світова історія, політологія, правознавство) [8, с.19-20].

Аналізуючи проблеми в освітній сфері в Україні, не можна оминати такий глобальний чинник, як стан війни, яка привела до руйнування значної кількості освітніх закладів, психологічної травмованості учасників освітнього процесу, масового переміщення контингенту учнів і педагогів, дефіциту учительських кадрів, змін формату навчання, постійного режиму невизначеності у питаннях перспектив навчання та педагогічної кар'єри. Зазначене обумовлює значні освітні втрати (наявність прогалин у знаннях і навичках, формуванні компетенцій), уповільнення темпів розвитку особистості, відсутність соціальної взаємодії та повноцінного процесу соціалізації.

Наведений перелік освітньо-безпекових проблем у глобальному контексті конкретизується у наукових дослідженнях. Так, В. Вовк [2, с. 70] до найбільш суттєвих проблем освітньої сфери сучасної України відносить: а) невідповідність, у багатьох випадках, освітньо-професійних програм сучасним потребам розвитку світової і національної економіки; б) стійку тенденцію до зайнятості випускників не за спеціальністю; в) забюрократизованість освітнього процесу; г) хронічне недофінансування усієї освітньої сфери; г) зниження соціального статусу працівника освіти тощо.

Зазначені оцінки дозволяють класифікувати найбільш суттєві загрози безпекового характеру, в основі яких лежать проблеми в освітній сфері України. Зокрема, це: а) загроза для науково-технічної сфери і конкурентоспроможності економіки України як суб'єкта світових економічних відносин; б) загроза для сфери розвитку відповідного викликам війни вітчизняного військово-промислового комплексу; в) загроза для сфери інформаційної безпеки, зокрема, з урахуванням стану інформаційної війни, яка ведеться проти України країною-агресоркою; г) загроза для єдності і згуртованості нації, які є результатом виховної і світоглядної функції освіти; г) загроза у сфері завдання подолання явища корупції, яка охопила усі сектори суспільного життя України, зокрема, в освітню.

Не викликає сумнівів, що зазначені проблеми є безпосередніми викликами для глобальних інтересів держави, зокрема, її державної і національної безпеки.

Подолання зазначених загроз для нашої держави, як уявляється, передбачає не лише розробку відповідної стратегії, але і детальну розробку механізму її практичного втілення, який обов'язково повинен охоплювати усі сфери управління та бути комплексним. У зазначеному контексті не можна не згадати відомий афоризм Отто фон Бісмарка про те, що ворог іде туди, де прогають вчитель і священник, а також висловлену ще в XVII ст. Френсісом Беконом тезу про те, що знання – це сила, і що держава має виділяти на розвиток науки та освіти коштів не менше, ніж на роботу таємної поліції і розвідки.

Отже, освіта в умовах сьогодення є одним із ключових напрямків забезпечення національної безпеки, тобто захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та людини. Від належної освітньої політики залежить виховання свідомих громадян, примноження людського капіталу, захищеність держави, суспільства та окремої особи від загроз і небезпек.

Система освіти України, зокрема, військово-професійної, в реаліях війни має працювати на випередження, оскільки підготовка відповідного фахівця є тривалим і дороговартісним процесом. Під час розроблення відповідної освітньої політики держави Україна мають враховуватись економічні, соціальні та політичні перспективи і тенденції розвитку. Слід погодитися із О.З. Анасімович-Шевчук у тому, що сучасна і, тим більше, майбутні війни, все більше й більше перетворюватимуться у битву за розподіл і доступ до новітніх технологій і отже – за доступ до новітніх знань [1, с.51].

Відповідно, в умовах протистояння України російській агресії вітчизняна система освіти має функціонувати як потужний засіб забезпечення державної та національної безпеки та утвердження української державності.

Список використаних джерел:

1. Анасімович-Шевчук О.З. Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. 2024. № 2. С. 47-54. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.6>.
2. Вовк В.М. Освіта як елемент національної безпеки. Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки : матеріали Всеукр. наук.практ. конф. (м. Київ, 26 травня 2023 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2023. 407 с. С. 68-81.
3. Галів Микола, Свйонтик Олександра. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. Молодь і ринок. 2023. № 3(211). С. 25-31. DOI:<https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194>.
4. Живко З. Б., Кухарська Л. В. Освіта в системі національної безпеки в Україні. Вчені записки Університету «КРОК». 2029. №2 (54). С. 205-211.
5. Марена Т. В. Освітня складова національної безпеки України. Universities and Leadership.2023. № 16. С. 18–3.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>. (дата звернення: 10.01.2025).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>, (дата звернення: 10.01.2025).

8. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії: аналітична доповідь / Іщенко А.Ю., Зубченко С.О., Карпенко М.М., Лозовий В.С., Черненко Т.В. Київ: НІСД, 2017. 44 с.

Жильцов О. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративно-правових
дисциплін інституту права та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м.Одеса, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНА ЯК ЗАСОБУ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану, який діє на всій території нашої країни, держава стикнулася з необхідністю запровадження обмежень окремих прав і свобод людини як тимчасового явища і, в першу чергу, обмеження міграційних процесів задля створення можливості захисту основних прав і свобод людини, її життя та здоров'я, а також для забезпечення територіальної цілісності та суверенітету.

Актуальність дослідження питань обмеження свободи пересування по території України обумовлено тим, що вони носять комплексний характер, оскільки поєднують у собі як загальнолюдський так і юридичний аспекти. З одного боку, проголошені міжнародно-правовими актами, Конституцією та чинним законодавством України принципи непорушності свободи людини у всіх її проявах, вимагають від органів публічної адміністрації створити всі необхідні умови для захисту та дотримання їх у своїй діяльності, а з іншого боку, для створення безпечного середовища, нормального функціонування владних інституцій, забезпечення виконання громадянами України своїх обов'язків, виникає необхідність тимчасово (на період дії воєнного стану) обмежити свободу окремих категорій громадян України на пересування в інтересах держави та суспільства, так і в інтересах самої особи.

Відповідно до ст.33. Конституції України, «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну» [1].

У Рішенні від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016 Конституційний Суд України наголосив, що «серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода, наявність якої у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації. Право на свободу є невід'ємним та невідчужуваним конституційним правом людини і передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо. Право на свободу означає, що особа є вільною у своїй

діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України [2].

Основним нормативно-правовим актом в Україні, який прямо присвячений цьому питанню, є Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». У статті 3 зазначеного закону надано офіційне тлумачення поняття «свобода пересування», під якою розуміється «право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом» [3].

Разом з тим законодавство про свободу пересування складається і з інших законів та міжнародних договорів України. Якщо міжнародним договором України встановлено інші норми, ніж ті, що містяться у національному законодавстві, застосовуються норми міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Так, у ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що «кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання. Згадані вище права не можуть бути об'єктом ніяких обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті» [4].

На сьогоднішній день, відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», серед іншого, може застосовувати такий захід правового режиму воєнного стану як запровадження у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантської години (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [5]. Отже проаналізуємо більш детально, зазначений вище захід обмеження свободи пересування в умовах воєнного стану в Україні.

Так, відповідно до «Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573, «запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку» [6].

Згідно із п.5. зазначеної Постанови, комендантська година та встановлення спеціального режиму світломаскування запроваджується шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення), який доводиться до відома військових адміністрацій (у разі їх утворення) або ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Мінекономіки,

Мінсоцполітики, Мінінфраструктури, МОЗ, МЗС, АТ “Українська залізниця”, відповідних органів Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Національної поліції, СБУ, ДФС, ДМС, ДСНС, військових командувань, з’єднань, військових частин Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

За своїм змістом комендантська година передбачає встановлення для громадян заборони у певний час доби перебувати на вулицях і в громадських місцях населеного пункту з метою забезпечення публічного порядку та безпеки

Зазначеним наказом призначається комендант, визначаються час, протягом якого діють комендантська година та спеціальний режим світломаскування, межі території їх запровадження, способи здійснення заходів щодо підтримання правопорядку, порядок руху залізничного, автомобільного, морського, річкового, повітряного транспорту, порядок створення, функціонування і місцезнаходження комендатури та її склад. Накази військового командування та військової адміністрації (у разі її утворення) про запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування доводяться до відома підприємств, установ, організацій та населення сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями (у разі їх утворення) або радами оборони Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя та через засоби масової інформації.

На території, де запроваджено комендантську годину, забороняється перебування у визначений період доби на вулицях та в інших громадських місцях осіб без виданих перепусток, а також рух транспортних засобів.

Разом з тим, дозволяється перебування у визначений період доби на вулицях та в інших громадських місцях, де запроваджено комендантську годину, без виданих перепусток особам та рух транспортних засобів Збройних Сил, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Національної поліції, СБУ, ДФС, ДМС, ДСНС, які залучаються до здійснення заходів під час запровадження комендантської години, транспортним засобам спеціалізованого призначення, які виконують невідкладне службове завдання, за умови ввімкнення спеціальних світлових сигнальних пристроїв, а також адвокатам, призначеним регіональними/міжрегіональними центрами з надання безоплатної правничої допомоги для надання безоплатної вторинної правничої допомоги затриманим у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, особам, час прибуття до яких припадає на визначений період доби, зокрема на власних транспортних засобах (п.8 Постанови).

Для забезпечення контролю за здійсненням заходів під час запровадження комендантської години створюється система пропускового режиму та за рішенням коменданта (за погодженням з військовим командуванням) особам видаються перепустки.

Перепустка є документом, що видається в комендатурі із зазначенням строку дії та пред’являється:

громадянином України разом із документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України або її спеціальний статус;

військовослужбовцем Збройних Сил, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, поліцейським Національної поліції, військовослужбовцем та працівником СБУ, працівником ДФС, ДМС, ДСНС разом із службовим посвідченням;

іноземцем або особою без громадянства разом із паспортним документом іноземця та документом, що підтверджує законність перебування на території України.

Адвокат, призначений регіональним/міжрегіональним центром з надання безоплатної правничої допомоги, пред'являє, зокрема технічними засобами електронних комунікацій, разом із документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України або її спеціальний статус, або паспортним документом іноземця та документом, що підтверджує законність перебування на території України, також свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю або посвідчення адвоката України та скановану копію доручення регіонального/міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги для надання безоплатної вторинної правничої допомоги (п.9 Постанови).

Зразок та опис бланка перепустки, а також порядок виготовлення, видачі, заміни, зберігання та повернення таких перепусток, особливості їх використання на території, де запроваджено комендантську годину, встановлюються військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення). Перепустки, видані комендатурою, дійсні тільки в межах території, де запроваджено комендантську годину(п.10 Постанови).

Разом з тим, згідно з п. 12. Постанови, під час комендантської години в'їзд/виїзд (вхід/вихід) на територію/з території, де запроваджено комендантську годину, здійснюється лише через визначені комендатурою блокпости. Підставою для в'їзду (входу) на територію, де запроваджено комендантську годину, є необхідність:

- участі в забезпеченні національних інтересів з метою мирного врегулювання конфлікту чи з питань гуманітарної допомоги;

- виконання дипломатичних та консульських функцій, зокрема в рамках діяльності міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (за клопотанням або погодженням із МЗС та іншими центральними органами виконавчої влади та державними органами, відповідальними за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях, відповідно до укладених міжнародних договорів України).

Патрулям на території, де запроваджено комендантську годину та встановлено спеціальний режим світломаскування, в установленому законодавством порядку, в порядку обмеження свободи пересування та вільного обрання місця проживання, надано право:

- перевіряти в осіб посвідчення, документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, або

паспортні документи іноземця, особи без громадянства, документи, що підтверджують законність перебування на території України, та перепустки або свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю або посвідчення адвоката України та скановану копію доручення регіонального/міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги для надання безоплатної вторинної правничої допомоги, а в разі їх відсутності - затримувати відповідних осіб та доставляти в органи або підрозділи Національної поліції для встановлення особи; за потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, які ними перевозяться;

- тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб, рух транспортних засобів, зокрема транспортних засобів іноземних, консульських установ чи представництв міжнародних організацій; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів, евакуювати транспортні засоби;

- застосовувати відповідно до законодавства заходи фізичного впливу, зброю і спеціальні засоби (п.16 Постанови).

Отже, запровадження комендантської години, як тимчасового явища, має за мету з одного боку обмеження міграційних процесів задля створення безпечного середовища щодо захисту основних прав і свобод людини, її життя та здоров'я, а з іншого - забезпечення можливості уповноважених державних органів здійснювати ефективний адміністративний нагляд у сфері публічної безпеки та порядку, захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої держави тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. Справа № 1-1/2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: закон України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 1647- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

6. Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#n8>

Заболотна О. Р.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикордонного
контролю,

Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

(м. Хмельницький, Україна)

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНФРАСТРУКТУРИ ПУНКТІВ ПРОПУСКУ ДЛЯ АВТОМОБІЛЬНОГО СПОЛУЧЕННЯ

На сьогодні ситуація на західній та південній ділянках кордону не стабільна. Із початку повномасштабного вторгнення рф на територію України через закриття частини пунктів пропуску та вимушене припинення сполучення повітряним шляхом пасажиро-транспортний потік суттєво зріс у пунктах пропуску на кордонах з ЄС та Молдовою. Так, до початку збройного вторгнення рф в Україну перетин кордону здійснювався через 235 пунктів пропуску та пунктів контролю [1]. З 28.02.2022 року відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України було закрито 78 пунктів пропуску [2]. Станом на травень-липень 2024 року на кордоні функціонував 41 пункт пропуску для автомобільного сполучення та 16 – для залізничного [3]. На даний час повністю припинено транскордонний рух через аеропорти та порти Азовського моря, суттєво зменшено перевезення через порти Чорного моря. У зв'язку з цим збільшилося навантаження щодо пропускних операцій на західній ділянці кордону. До прикладу, кількість пасажирів, що перетнула державний кордон автобусами, у порівнянні з 2021 роком зросла приблизно в 6 разів (у 2021 році – 1,2 млн. осіб, у 2022 році – 8,5 млн. осіб, у 2023 році – 7,5 млн. осіб) [3]. В свою чергу різке збільшення пасажиро-транспортного потоку вплинуло на ефективність здійснення прикордонного контролю та на ритмічність здійснення пропускних операцій.

З іншого боку, нестабільність ситуації на кордоні пов'язана із появою нових категорій порушників прикордонного законодавства, що спричинено запровадженням певних обмежень щодо перетину кордону у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану: незаконне перетинання державного кордону військовозобов'язаними громадянами України, діючими військовослужбовцями Сил оборони України тощо [4; 5].

Необхідність протидії таким правопорушенням, з одного боку, та потреба у збільшенні пропускних спроможностей пунктів пропуску для автомобільного сполучення, з іншого боку, обумовили необхідність розвитку мережі прикордонної автомобільної інфраструктури на західній та південній ділянках кордону шляхом відкриття нових та удосконалення діючих пунктів пропуску. Окрім того, існує потреба у впровадженні модернізованих елементів

інфраструктури пунктів пропуску для забезпечення ефективності здійснення прикордонних формальностей.

Наразі існує кілька ключових проблем, що знижують ефективність інфраструктури пунктів пропуску. Серед них:

- наявність дисбалансу щодо кількості смуг руху у пунктах пропуску на території суміжних держав;

- обмежена кількість облаштованих місць для здійснення пропускних операцій;

- неналежний стан сервісних зон поблизу пунктів пропуску;

- неналежний стан під'їзних шляхів до пунктів пропуску тощо.

У 2023 році Кабінетом Міністрів України було схвалено пропозицію Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури щодо передачі об'єктів державної власності пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення до сфери управління Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури, який визначено як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань розвитку, будівництва, ремонту, облаштування та модернізації пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення і їх утримання [6].

Механізм взаємодії з питань експлуатації пунктів пропуску для автомобільного сполучення між Агентством відновлення, Державною прикордонною службою України та Державною митною службою України визначається окремим нормативним документом [7]. Відповідно до цієї постанови Кабміну затверджено розмежування функцій та відповідальності за інфраструктуру пунктів пропуску. Так, Агентство відновлення для безперебійної роботи пунктів пропуску забезпечує організацію їх експлуатації (утримання, облаштування, ремонт і модернізацію); здійснює формування бюджетних пропозицій та бюджетних запитів щодо їх експлуатації; узагальнює пропозиції Держприкордонслужби, Держмитслужби та Держпродспоживслужби щодо експлуатації пунктів пропуску та забезпечує їх реалізацію; здійснює заходи щодо встановлення камер відеоспостереження для забезпечення управління чергами автомобільних транспортних засобів перед міжнародними автомобільними пунктами перетину кордону за допомогою електронної системи «Електронна черга перетину кордону» на в'їзді та виїзді з пунктів пропуску [7; 8].

У 2024 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Стратегію розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з країнами Європейського Союзу та Республікою Молдова до 2030 року [3], у рамках реалізації якої передбачається розвиток та розбудова прикордонної автомобільної інфраструктури, а саме пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення та під'їзних шляхів до них в межах контрольованих прикордонних районів, а також сервісних зон перед пунктами пропуску для автомобільного сполучення, в тому числі шляхом облаштування засобами для взаємодії з електронною системою «Електронна черга перетину кордону» [3; 8].

Основною метою розбудови якісної інфраструктури пунктів пропуску є забезпечення ефективного виконання завдань різних видів контролю, а також безперервного пропуску осіб, транспортних засобів і вантажів через державний кордон з урахуванням тенденцій до збільшення пасажирських та транспортно-вантажних перевезень.

В рамках модернізації інфраструктури пунктів пропуску та приведення їх роботи у відповідність до вимог ЄС та Шенгенської угоди [9], пріоритетними напрямками діяльності Державної прикордонної служби є впровадження новітніх технічних систем, продовження роботи щодо активного впровадження системи електронної черги [8], а також системи перевірки попередньої інформації.

Стратегією [3] окреслено основні напрямки для вирішення вищезазначених проблем:

удосконалення прикордонної інфраструктури, інтегрованої до європейської транспортної мережі, забезпечення інтероперабельності та приведення прикордонної інфраструктури у відповідність до вимог оновленого Регламенту (ЄС) 2024/1679 Європейського Парламенту та Ради від 13.06.2024 року [10] щодо керівних принципів Союзу стосовно розвитку транс'європейської транспортної мережі;

забезпечення розвитку міжнародної торгівлі, сприяння переміщенню осіб і товарів через державний кордон та належної його захищеності;

зменшення часу, необхідного для перетину кордону;

створення зручних умов для осіб, які перетинають кордон, та посадових осіб контролюючих органів відповідно до міжнародних (європейських) стандартів шляхом модернізації сучасного облаштування міжнародних транспортних коридорів;

запровадження ефективних інструментів співпраці та координації на внутрішньовідомчому, міжвідомчому та міжнародному рівні.

Таким чином, Стратегія [3] передбачає створення сучасної прикордонної інфраструктури шляхом:

спорудження нових пунктів пропуску та під'їзних шляхів до них;

реконструкції та модернізації наявних пунктів пропуску;

впровадження новітніх технологій, оптимізації контрольних процедур під час перетину кордону та подальшого розвитку концепції спільного контролю.

Список використаних джерел:

1. Пункти пропуску (пункти контролю). Офіційний сайт ДПСУ. Режим доступу : <https://dpsu.gov.ua/ua/punkti-propusku-punkti-kontrolyu> (дата звернення: 03.10.2025)

2. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 188-р. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2025)

3. Про схвалення Стратегії розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з країнами Європейського Союзу та Республікою Молдова до 2030 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2030 роках [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 № 1337-р. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1337-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

4. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/uk/the-results-of-operational-and-service-activities-of-the-state-border-service> (дата звернення: 27.09.2025).

5. Результати профілювання ризиків у I півріччі 2024 року. Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/the-results-of-risk-analysis> (дата звернення: 27.09.2025).

6. Деякі питання управління пунктами пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2023 № 280. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2025)

7. Про затвердження Порядку взаємодії між Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури, Державною митною службою, Адміністрацією Державної прикордонної служби і Державною службою з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів з питань експлуатації пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету міністрів України від 30.04.2024 № 480. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

8. Питання реалізації експериментального проекту з організації управління чергами перед міжнародними пунктами пропуску через державний кордон України для автомобільного сполучення «Електронна черга перетину кордону» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1393. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

9. Директива (ЄС) № 562/2006 Європейського парламенту і Ради від 15.03.2006, що засновує Кодекс Співтовариства про правила, які регулюють перетин кордонів особами (Кодекс Шенгенських кордонів), Офіційний вісник ЄС № L 105 від 13.04.2006. (дата звернення: 27.09.2025).

10. Regulation (EU) 2024/1679 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on Union guidelines for the development of the trans-European transport network, amending Regulations (EU) 2021/1153 and (EU) No 913/2010 and repealing Regulation (EU) No 1315/2013. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1679/oj/eng> (дата звернення: 02.10.2025).

Задорожний К. А.,
ад'юнкт, підполковник
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЙ ВНУТРІШНІМ ТА ЗОВНІШНІМ ЗАГРОЗАМ

Національна гвардія України (далі НГУ) сьогодні є одним із ключових елементів сектору безпеки та оборони, що виконує завдання як у воєнний, так і у мирний час. Сучасне безпекове середовище України визначається поєднанням широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, які потребують адаптивного, професійного та комплексного підходу до їх нейтралізації.

З початком російської агресії у 2014 році НГУ була оперативно залучена до виконання бойових завдань у зоні проведення антитерористичної операції, а згодом – операції Об'єднаних сил. Підрозділи гвардії охороняли стратегічні об'єкти, забезпечували оборону населених пунктів, супроводжували колони, прикривали тиліві райони та брали безпосередню участь у бойових діях.

Після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року роль Національної гвардії суттєво зросла. Підрозділи НГУ стали повноцінними учасниками бойових дій на всіх операційних напрямках – від оборони Києва до активної участі в боях на Харківщині, Донеччині та Півдні. Гвардійці ефективно взаємодіють із Збройними Силами України, СБУ, прикордонниками та іншими структурами, демонструючи високий рівень координації, стійкості та адаптації до динамічних умов бою.

Особливу роль відіграють спеціальні підрозділи швидкого реагування, штурмові та мобільні групи, які діють у зоні бойових дій із використанням сучасних засобів розвідки, БпЛА, автоматизованих систем управління та вогневої підтримки. Це забезпечує високу маневреність, точність вогню та ефективність застосування сил.

Окрім участі у відсічі зовнішньої агресії, НГУ залишається важливим елементом системи внутрішньої безпеки держави. Вона виконує завдання з охорони громадського порядку, припинення масових заворушень, участі в антитерористичних операціях, охорони органів державної влади та критичної інфраструктури.

У прифронтових і прикордонних регіонах гвардійці забезпечують режимно-обмежувальні заходи, виявляють і знешкоджують диверсійно-розвідувальні групи, охороняють важливі об'єкти та підтримують правопорядок у тісній взаємодії з Національною поліцією та СБУ.

Завдяки мобільності та гнучкій структурі НГУ ефективно реагує на кризові ситуації – від масових безпорядків до терористичних загроз та спроб дестабілізації ситуації в тилу.

Досвід бойових дій показав необхідність поєднання класичних методів охорони громадського порядку з елементами високоманеврової тактичної боротьби. НГУ активно впроваджує нові форми застосування підрозділів: створюються штурмові роти, мобільні групи з БпЛА, зростає роль інженерного забезпечення та вогневої підтримки.

Велика увага приділяється вдосконаленню системи командування та управління, розвитку професійного складу, модернізації озброєння і техніки. Значні зміни відбулися й у вогневій підготовці, яка орієнтована на реальні умови бою – ведення бою в міській забудові, стрільбу вночі, з нестандартних положень, із застосуванням сучасних оптичних і тепловізійних засобів.

Накопичений досвід застосування Національної гвардії України засвідчив її здатність ефективно реагувати на широкий спектр загроз – від бойових дій проти зовнішнього ворога до забезпечення стабільності всередині країни.

Ключовими факторами успішності стали гнучкість у застосуванні сил, інтеграція з іншими структурами сектору безпеки та оборони, інноваційні підходи до підготовки та управління, а також висока мотивація особового складу.

Подальший розвиток НГУ має ґрунтуватися на розширенні бойових можливостей, модернізації озброєння, вдосконаленні управлінських структур і підвищенні професійної підготовки особового складу. Це дозволить ще більш ефективно виконувати завдання із захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та громадської безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII.
2. Біла книга Сектору безпеки і оборони України. — Київ: МО України, 2022.
3. Аналітичні матеріали НГУ щодо участі у бойових діях 2014–2024 рр.
4. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента № 392/2020.
5. Матеріали науково-практичних конференцій КІ НГУ (2022–2025 рр.).

Зелений В. І.,

кандидат педагогічних наук,
професор, професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Мацюк М. М.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах гібридної війни, інформаційних атак і постійної загрози суверенітету, питання ефективного управління системою національної безпеки постає як одне з найважливіших для України. Водночас забезпечення підзвітності та прозорості діяльності сектору безпеки можливе лише за умови активної участі політичних інститутів та ефективного громадського контролю. Це не лише вимога демократії, а й практична необхідність для підвищення легітимності державних рішень та довіри суспільства.

Політичні інститути в Україні – передусім Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки і оборони – формують стратегічну рамку системи національної безпеки. Олександр Власюк вказує, що українська модель національної безпеки часто реагує ситуативно, а не працює на упередження, що є наслідком фрагментарності політичного керівництва та нестійкої інституційної пам'яті [1, с. 52-55]. Наприклад, після 2014 року з'явився запит на побудову системи стратегічного планування в безпековому секторі, однак механізми стратегічного аналізу та прогнозування досі не працюють належним чином. Хоча у 2020 році було ухвалено нову Стратегію національної безпеки України, її імплементація часто відбувається без належного парламентського контролю та участі громадськості.

Ситник і Орел підкреслюють, що одним із ключових факторів адаптації сектору безпеки до європейських стандартів є посилення інституційної спроможності парламенту щодо оборонного нагляду, а також формування системи політичної відповідальності виконавчих структур [2, с. 118]. Так, у країнах ЄС, зокрема у Швеції, Нідерландах чи Німеччині, парламенти мають повноваження не лише погоджувати бюджети оборонних відомств, але й регулярно заслуховують керівників Збройних Сил, проводять незалежні аудити

та антикорупційні розслідування. Український парламент має схожі повноваження, проте їх реалізація на практиці часто залежить від політичної кон'юнктури та обмеженої професійної спроможності відповідних комітетів.

Міжнародний досвід підкреслює: демократичний цивільний контроль – це насамперед не лише система формальних норм, а реальна практика участі суспільства і політичної відповідальності. У дослідженні Fluri та Badrack [3] зазначено, що Україна після початку збройного конфлікту змогла суттєво покращити законодавче забезпечення демократичного контролю, зокрема, Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [5], що був чинним упродовж двох десятиліть, втратив чинність у 2018 році. Його основні положення було частково включено до нової редакції Закону України «Про національну безпеку України» [6], а також до законів «Про оборону України» [7], «Про Службу безпеки України» [8], та про діяльність РНБО. Проте, як показує практика, інституції, які мають право здійснювати контроль, рідко реалізують ці функції у повному обсязі. Наприклад, у 2018–2022 роках Комітет Верховної Ради з питань національної безпеки не ініціював жодного повноцінного парламентського розслідування щодо ефективності використання оборонного бюджету, хоча громадськість неодноразово звертала увагу на корупційні ризики у сфері державного оборонного замовлення.

Ключову роль у демократичному контролі відіграє громадянське суспільство. За оцінками Шопіної, Кобець та Тарасова [4], в Україні понад 30 громадських організацій і незалежних аналітичних центрів прямо або опосередковано працюють у сфері національної безпеки. Це, зокрема, Центр Разумкова, Центр оборонних стратегій, State Watch та ін. Однак ці структури часто не мають системного доступу до інформації, що дозволило б здійснювати глибокий моніторинг та аналіз політик безпеки. Крім того, їх рекомендації рідко враховуються при ухваленні рішень. Такий стан речей свідчить не лише про бюрократичний опір, а й про відсутність культури відкритого урядування.

Власна оцінка ситуації дає підстави стверджувати, що в Україні спостерігається структурна диспропорція між наявними формальними механізмами контролю та реальними практиками. Значною мірою це зумовлено тривалим впливом пострадянських традицій (централізованої ієрархії управління, характерної для радянської моделі), коли військові структури залишаються без суспільного нагляду, а державні органи сприймають зовнішній контроль як загрозу, а не як норму демократичного управління.

Перспективи впровадження міжнародного досвіду виглядають обнадійливо, проте потребують не лише оновлення законодавства, але й глибоких трансформацій в управлінській культурі та формуванні політичної волі. Як слушно зазначають Fluri і Badrack [3], успішна реформа контролю над сектором безпеки можлива лише за умови комплексного підходу: політичної підтримки, інституційної спроможності парламенту, розвитку незалежних аналітичних центрів і підтримки з боку міжнародних партнерів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що політичні інститути та громадський контроль є не лише формальною вимогою демократичного управління сектором національної безпеки, а критично важливими умовами його легітимності та ефективності. В українському контексті необхідним є поєднання законодавчих змін із реальним розширенням повноважень та практик контролю, а також інституціоналізація співпраці з громадськістю як рівноправним партнером у формуванні політики безпеки. Лише за цих умов можна очікувати створення стійкої, відкритої та демократично контрольованої системи національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Власюк, О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : підручник. Київ : МАУП, 2021. 372 с.
3. Philipp Fluri, Valentyn Badrack. Democratic Civilian Control and Military Crisis in Ukraine: Legislative Aspects, 2016. – Center for Army, Conversion and Disarmament Studies, 2016. 168 p.
4. Iryna Shopina, Maryna Kobets, Serhii Tarasov. Non-Governmental Control in the Sphere of National Security of Ukraine // *Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research (BAMBEL 2021)*: August 27, 2021 / Atlantis Press. – Paris, 2021. С. 194–199. URL: <https://www.atlantispress.com/article/125960329.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» : Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15> (дата звернення: 10.10.2025).
6. Закон України «Про національну безпеку України» : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
7. Закон України «Про оборону України» : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
8. Закон України «Про Службу безпеки України» : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

Касаткін Є. В.,

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
(територіальної оборони) наукового
центру Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

Ринський І. М.,

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
(територіальної оборони) наукового
центру Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

Скиданенко В. В.,

науковий співробітник науково-
дослідного відділу (територіальної
оборони) Наукового центру
Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ СКЛАДОВИХ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ТА ВІДСІЧІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році з окупації Криму та підтримки незаконних збройних формувань на Донбасі, а у 2022 році переросла у повномасштабну війну, стала найсерйознішим викликом для системи державної безпеки та оборони України і продемонструвала не лише стійкість і мужність українського народу, але й численні вразливості сектору безпеки і оборони (СБтаСО).

На відміну від багатьох західних моделей, українська система оборони історично була надмірно фрагментованою, інертною, інколи відверто застарілою. Подолання цих недоліків стало питанням виживання держави.

Функціонування сектору безпеки та оборони України розглянуто у працях вітчизняних дослідників. О. Литвиненко та В. Горбулін (2019) аналізували проблеми гібридної війни та реформування сектору безпеки. М. Самусь (2020) розглядав питання інтеграції України у систему колективної безпеки НАТО, А. Романюк, В. Гудим (2024) досліджували виконання силами ТрО завдань з посилення охорони і захисту Державного кордону.

У період повномасштабної агресії РФ активізувались наукові дискусії щодо спроможностей ТрО (С. Сагань, 2023), кібербезпеки (І. Петренко, 2022), стратегічних комунікацій (А. Баран, 2023), організації територіальної оборони у країнах-членах НАТО (В. Герлянд 2024).

Однак, у науковому середовищі бракує комплексного аналізу співпраці складових СБтаСО саме у контексті реальних бойових дій, коли на карту поставлено існування держави. Публікації здебільшого фокусуються на окремих аспектах, але не дають цілісної картини.

Отже, актуальність проблеми зумовлена потребою аналізу проблем співпраці СБтаСО та формування пропозицій щодо інституційної реформи, заснованої на досвіді 2014–2025 років.

Метою дослідження вбачається системний аналіз проблемних питань співпраці складових сектору безпеки і оборони України, формування рекомендацій з їх вирішення. Для чого, визначені такі завдання:

- визначити координаційні, нормативні та кадрові проблеми у СБтаСО;
- дослідити рівень цифрової інтеграції та обміну інформацією;
- оцінити стан цивільно-військової співпраці та стратегічних комунікацій;
- сформулювати пропозиції щодо реформування сектору безпеки та оборони України на основі досвіду протидії російській агресії.

Методологічною основою є поєднання системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу. Використано метод кейс-стаді на прикладі конкретних операцій та ситуацій (Іловайськ 2014, Маріуполь 2022, оборона Києва і звільнення Київщини 2022, звільнення Харківщини 2022, битва за Бахмут 2023). Застосовано контент-аналіз публікацій та офіційних документів, що регулюють діяльність складових СБтаСО.

Однією з ключових проблем, що переслідує сектор безпеки і оборони України ще з початку війни 2014 року є **відсутність чіткого координаційного механізму**. Найбільш драматичним антиприкладом координації став Іловайськ (серпень 2014 року), коли у боях брали участь понад 12 різних підрозділів, з яких лише третина мала налагоджений зв'язок зі штабом. У результаті понад 1100 військових були вбиті, поранені чи потрапили у полон [1].

Натомість, у Слобожанській операції зі звільнення Харківської області 2022 року було задіяно угруповання у понад 30 тис. військовослужбовців різних складових СБтаСО, дії координувались єдиним штабом, що дозволило звільнити близько 8 тис. км² території за кілька тижнів. Операція зі звільнення Харківщини продемонструвала, що налагоджена координація між силами оборони, спецпідрозділами МВС, Нацгвардією та частинами ТрО може забезпечити успіх. [2].

Зарубіжний досвід підтверджує важливість уніфікованого командування: після ухвалення закону Goldwater–Nichols (1986) у США міжвідомчі конфлікти при прийнятті рішень скоротилися на 60 % [3]. Уроки війни вимагають перейняти досвід НАТО, де діє система об'єднаних штабів (*Joint Command*), яка координує дії сухопутних, морських, повітряних і кіберсил у реальному часі.

Отже, Україні потрібна постійно діюча система об'єднаного командування сектору безпеки і оборони, здатна діяти не лише в кризу, а й у мирний час.

Українське законодавство традиційно відстає від реалій війни. Станом на 2021 рік близько 40 % законів у сфері оборони України були ухвалені до 2014 року і не враховували нових реалій [4]. Більше 70 підзаконних актів різних відомств мали взаємні суперечності. Це ускладнювало інтеграцію стандартів НАТО та використання західних систем озброєння.

Наприклад, у перші тижні повномасштабного вторгнення західна зброя часто простоювала на складах, бо не було чіткої процедури інтеграції її у систему бойового застосування.

Додатково проблемою є конфлікт відомчих нормативних актів, коли Міноборони, МВС, СБУ видають взаємосуперечливі накази. У результаті командири на місцях змушені самостійно визначати, чий документ виконувати.

Для порівняння: Польща протягом 1992–1999 років ухвалила понад 100 законів і підзаконних актів, що уніфікували систему безпеки під стандарти НАТО, що дозволило їй приєднатися до Альянсу без суттєвих затримок [5].

Інакше кажучи, Україні потрібна «ревізія законодавства воєнного часу», ліквідація дублювання функцій, єдина рамка дій усіх складових СБтаСО.

У 2021 році дефіцит офіцерських кадрів у ЗС України становив понад 7 тисяч осіб. Близько 80 % офіцерів мали досвід служби лише у «своєму» відомстві, що створювало «відомчі острови». Часто призначення на керівні посади визначалося відомчими інтересами, а не професійною спроможністю. Це призводило до дефіциту командирів зі спільним міжвідомчим досвідом.

Позитивні зміни почалися після 2022 року. З'явилися спільні освітні програми, обмін досвідом з партнерами НАТО, спільні тренінги для командирів ТрО, Нацгвардії, Нацполіції. Близько 15 тисяч офіцерів і сержантів пройшли навчання за програмами НАТО, однак, це лише 10 % від потреби.

Приклади ефективних армій світу (Велика Британія, Канада) свідчать, що кар'єра офіцера має включати ротацію між відомствами, що формує універсального лідера. У країнах НАТО значна частина офіцерів проходить міжвідомче навчання. Так, у Великій Британії до 30 % офіцерів середнього рівня проходять міжвідомчі стажування [7].

Тобто, без подолання кадрової замкненості і створення «єдиного кадрового простору» реформа залишиться на папері.

Україна зробила величезний стрибок у впровадженні цифрових рішень, у тому числі, на полі бою. Системи «Кропива», «Дельта», використання Starlink, інтеграція HIMARS – усе це стало прикладом унікальної гнучкості українців. Однак ключова проблема полягає в несумісності платформ різних відомств.

Контррозвідка СБУ, розвідка ДПСУ і ЗСУ не завжди зливається в єдиний потік, що ускладнює планування застосування підрозділів СБтаСО.

Система «Дельта» станом на 2023 рік мала понад 25 тис. зареєстрованих користувачів, але реальне використання у військах становило лише близько 60 % [8]. Це різко контрастує з НАТО, де системи C4ISR охоплюють усі бойові підрозділи [9].

Для порівняння: у НАТО діє система C4ISR (*Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, Reconnaissance*), яка об'єднує всі дані в режимі реального часу і покриває 100 % бойових підрозділів (NATO Review, 2020).

В Україні ж, як відзначають експерти, «технології є, а культури спільного використання інформації - нема». Цифрова трансформація залишається незавершеною. Відтак, майбутнє - за створенням єдиного цифрового поля бою, де не буде «закритих коробок» від різних відомств.

Взаємодія з органами місцевого самоврядування та цивільним населенням стала ключовим чинником у багатьох регіонах. Приклади Харківщини, Чернігівщини, Сумщини показали, що спільні дії військових і цивільних структур дозволяють ефективно організувати оборону. Водночас, Маріуполь став прикладом трагедії, коли відсутність єдиної вертикалі управління призвела до трагічних наслідків в евакуації, гуманітарному забезпеченні.

Справжнім феноменом стало становлення Сил територіальної оборони та добровольчих формувань територіальних громад. Упродовж першого місяця повномасштабного російського вторгнення в Україну до лав Сил територіальної оборони ЗС України приєдналось понад 110 тисяч військових [14], що свідчить про ефективність всеохоплюючої оборони держави. [10].

Однак, інтеграція Сил територіальної оборони у систему СБтаСО виявилася проблемною. Відсутність єдиних стандартів управління часто створювала хаос у співпраці з місцевою владою, що демонструє наше відставання від кращих світових практик.

Вимушене переформатування бригад ТрО у механізовані та стрілецькі, результати і досвід таких кроків ще чекають на дослідження, особливо у частині, що стосується їх бойової результативності та повоєнної моделі ТрО.

Світовий досвід (модель Total Defence у Швеції чи Comprehensive Security у Фінляндії, яка реалізує концепцію «всеохоплюючої оборони», коли щороку у навчаннях бере участь до 900 тис. резервістів [11], моделі країн Балтії) свідчать: оборона має бути не лише справою військових формувань, а всього суспільства. Україна лише починає цей шлях. Досвід доводить, що нагально потрібна доктрина «всеохоплюючої тотальної оборони», де цивільні та військові структури діють як єдине ціле.

Війна XXI століття – це й битва наративів. Україна часто програвала інформаційні кампанії через відсутність єдиного координаційного центру. Розрізненість державних структур інформаційної протидії залишається проблемою, відсутність єдиного центру стратегічних комунікацій призводить до дублювання та суперечливих меседжів.

В умовах війни інформаційна безпека набуває екзистенційного виміру: йдеться не лише про збереження держави, але й про захист права українців на самоідентифікацію особистості та, в цілому нації, як такої. У 2022 році Центр стратегічних комунікацій зафіксував понад 500 великих дезінформаційних кампаній РФ проти України [12]. Ігнорування або недооцінка деструктивного інформаційного впливу, що здійснюється противником, несе безпосередню загрозу національній безпеці, стабільності та психологічній стійкості цивільного населення і військовослужбовців. Водночас, успішна інформаційна кампанія «Give us weapons» призвела до того, що понад 90 % населення США підтримало постачання зброї Україні [13].

Цей приклад демонструє: навіть у часи масованої інформаційної агресії ворога Україна здатна досягати успіху за умови чіткої комунікаційної стратегії. Зрозуміло, що інформаційна безпека має бути інтегрована у всі операції сектору оборони. Інакше ворог завжди гратиме на випередження.

Таким чином:

Досвід війни 2014–2025 років показав: слабка взаємодія між складовими СБтаСО — це не лише «технічна проблема», а стратегічна загроза для національної безпеки. З цього логічно постають ключові завдання:

- створення єдиної системи міжвідомчої координації;
- прискорене впровадження C4ISR та цифрових платформ;
- уніфікація законодавчої бази;
- розвиток кадрової політики на засадах інтегрованого навчання;
- системна цивільно-військова взаємодія;
- формування потужного центру стратегічних комунікацій.

Україна не має права повторювати помилки минулого — лише комплексна інституційна реформа забезпечить її безпеку у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо Іловайської трагедії. – Київ: ВРУ, 2015.
2. Міністерство оборони України. Оперативний звіт про звільнення Харківської області. – Київ: МОУ, 2022.
3. RAND Corporation. Assessing the Goldwater–Nichols Act. – Santa Monica, 2000.
4. Рада національної безпеки і оборони України. Аналітична довідка про стан законодавства у сфері безпеки. – Київ: РНБО, 2021.
5. Nowak, M. Poland's Path to NATO. – Warsaw: PISM, 2000.
6. Міністерство оборони України. Дані про кадровий стан Збройних Сил України. – Київ: МОУ, 2021.
7. UK Ministry of Defence. Defence Education Strategy. – London, 2020.
8. Міністерство оборони України. Аналітичний звіт про впровадження системи «Дельта». – Київ: МОУ, 2023.
9. NATO Review. C4ISR for the 21st Century. – Brussels, 2020.

10. Міністерство оборони України. Звіт про діяльність сил територіальної оборони. – Київ, 2023.
11. Finnish Ministry of Defence. Comprehensive Defence Report. – Helsinki, 2020.
12. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Звіт про інформаційні атаки РФ у 2022 році. – Київ, 2023.
13. Pew Research Center. American Public Opinion on Ukraine. – Washington D.C., 2022.
14. Історія ТрО: Сили територіальної оборони ЗСУ Готові до спротиву Електронний ресурс URL: <https://tro.mil.gov.ua/istoriya-tro/> (Дата звернення 01.10.2025)

Коба О. В.,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, доцент кафедри забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Хаджинов А. В.,

курсант, факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ І ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕРЖАВИ

Підрозділи Національної гвардії України (далі — НГУ) відіграють ключову роль у підтриманні національної безпеки, зокрема охороні громадської безпеки, захисту конституційного ладу та забезпеченні безпеки держави. Одним із найважливіших напрямів діяльності НГУ є охорона важливих державних об'єктів, серед яких стратегічні підприємства, енергетичні інфраструктури, військові арсенали, урядові установи та об'єкти ядерної й радіаційної безпеки. Виконання цих завдань потребує високого рівня професійної підготовки, жорсткої дисципліни та постійного вдосконалення методів роботи, особливо в умовах підвищеної загрози терористичних атак і диверсій.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України», одними з основних завдань НГУ є охорона важливих державних об'єктів і забезпечення громадської безпеки [1]. Цей закон визначає правові основи організації, підготовки та застосування НГУ, зокрема у період дії воєнного стану.

Особливого значення набуває охорона об'єктів, пов'язаних з використанням ядерної енергії. Відповідно до Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» [2], забезпечення фізичного захисту таких об'єктів є невід'ємною частиною системи державної безпеки. До охорони ядерних об'єктів залучаються підрозділи НГУ у взаємодії з Службою безпеки України, Національною поліцією, Державною інспекцією ядерного регулювання України та іншими уповноваженими органами.

Крім того, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» визначає принципи державної політики у сфері ядерної енергетики, серед яких — захист персоналу, населення і навколишнього середовища від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання [3]. Військовослужбовці НГУ, які несуть службу з охорони таких об'єктів, проходять спеціальну підготовку з

питань радіаційної безпеки, правил поведінки в зонах потенційного забруднення та реагування на надзвичайні події.

Діяльність підрозділів НГУ у сфері охорони стратегічних об'єктів регламентується також Законом України «Про правовий режим воєнного стану», яким визначено особливості організації державного управління, оборони, правопорядку та взаємодії між силовими структурами у період загрози чи збройної агресії [4]. У межах цього правового режиму підрозділи НГУ несуть службу за посиленням варіантом, здійснюють охорону стратегічно важливих об'єктів, патрулювання прилеглих територій, забезпечують контроль доступу та оперативне реагування на загрози.

Охорона об'єктів стратегічної інфраструктури організовується відповідно до вимог Положення про організацію та несення служби з охорони органів державної влади військовими частинами і підрозділами НГУ [5], що визначає порядок дій варткових, патрулів, чергових підрозділів та порядок взаємодії між ними. Особовий склад, який залучається до несення служби, зобов'язаний не лише підтримувати пропускний режим і контроль за периметром, але й бути готовим до негайних дій у разі диверсій, нападів або спроб несанкціонованого проникнення.

Служба на таких об'єктах передбачає цілодобове несення служби, що потребує високої психологічної стійкості та витривалості особового складу. Велика увага приділяється організації бойової, спеціальної та морально-психологічної підготовки військовослужбовців. Психологічна підготовка спрямована на розвиток витримки, концентрації уваги та вміння діяти в умовах невизначеності, що має вирішальне значення для запобігання надзвичайним подіям [6].

У сучасних умовах технічне оснащення об'єктів, які перебувають під охороною, має вирішальне значення. Використання систем відеоспостереження, сигналізації, засобів радіозв'язку, безпілотних апаратів та електронного контролю доступу суттєво підвищує ефективність охорони. Підрозділи НГУ інтегрують технології аналітичного моніторингу з використанням елементів штучного інтелекту для виявлення потенційних загроз у режимі реального часу [7].

Отже, охорона важливих державних об'єктів є складним, багаторівневим процесом, що поєднує організаційні, правові та технічні заходи. Вона має не лише оборонне, а й превентивне значення, адже забезпечує стабільність функціонування державних інституцій, інфраструктури та підтримує довіру громадян до системи національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
2. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон

України від 19 жовт. 2000 р. № 2064-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 1.

3. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 8 лют. 1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

5. Про затвердження Положення про організацію та несення служби з охорони органів державної влади військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України : Наказ МВС України. – Київ, 2016.

6. Лавніченко О., Годлевський С. Дії військових частин Національної гвардії України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки та у кризових ситуаціях // *Національна академія Національної гвардії України*. – Харків, 2021.

7. Кузьменко О., Островський С. Особливості організації взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. 2020. № 45. С. 123–128.

Коба О. В.,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, доцент кафедри забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Лобунов Д. О.,

курсант факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ НГУ ПІД ЧАС ОХОРОНИ ВАЖЛИВИХ ДЕРЖАВНИХ ОБ'ЄКТІВ

Діяльність Національної гвардії України (далі – НГУ) у сфері охорони важливих державних об'єктів становить невід'ємну складову системи забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Цей напрям регламентується комплексом нормативно-правових актів, які визначають правові, організаційні та функціональні засади службово-бойової діяльності (СБД) підрозділів гвардії. Нормативну основу становлять закони України, постанови Кабінету Міністрів, відомчі нормативні акти Міністерства внутрішніх справ, а також міжнародно-правові стандарти, імплементовані у вітчизняну правозастосовну практику [2].

Ключовим нормативним актом, що визначає правовий статус, завдання та основні функції НГУ, є Закон України «Про Національну гвардію України». У ньому закріплено, що одним із пріоритетних напрямів діяльності гвардії є охорона й оборона важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів. Ця норма формує правові підстави для створення спеціалізованих підрозділів, призначених для захисту стратегічно значущих об'єктів – енергетичних, промислових, оборонних, інформаційних і урядових установ [3].

Важливе місце у системі правового забезпечення діяльності НГУ займають підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України № 338 від 13 серпня 2014 року затверджує перелік спеціальних вантажів, що підлягають охороні та обороні силами Національної гвардії. Цей документ деталізує об'єкти охорони, визначаючи категорії матеріалів і ресурсів, транспортування яких вимагає дотримання підвищених вимог безпеки. Водночас Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 625 від 3 липня 2014 року затвердив *Положення про військові частини і підрозділи Національної гвардії України з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів*. Цей нормативний акт визначає порядок комплектування, організаційну структуру,

завдання, особливості службової діяльності й взаємодії таких частин із іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони. Маючи прикладний характер, зазначений наказ регламентує порядок несення служби, правила застосування зброї та спеціальних засобів, а також вимоги до професійної підготовки особового складу.

Не менш важливе значення у системі нормативного забезпечення діяльності Національної гвардії України має Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, який використовується НГУ як базовий нормативно-правовий документ під час організації вартової служби. У Статуті визначено порядок несення служби на постах, обов'язки варти, процедури зміни чергувань, передачі об'єктів під охорону, а також алгоритми дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій або загроз безпеці. Застосування положень цього документа забезпечує уніфікацію підходів до охорони об'єктів серед усіх військових формувань держави, формуючи єдині стандарти в організації служби та реагуванні на потенційні загрози. Така статутна регламентація сприяє підвищенню рівня дисципліни, чіткості дій особового складу й оперативності у прийнятті рішень під час несення служби. Вона також створює правову основу для міжвідомчої координації між НГУ, Збройними Силами України, поліцією та іншими суб'єктами сектору безпеки [4].

Особливого значення набуває правове забезпечення діяльності НГУ у сфері охорони об'єктів критичної інфраструктури, які відповідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» визначаються як системоутворюючі елементи життєдіяльності держави, суспільства та економіки. Їх стабільне функціонування є передумовою енергетичної, економічної та інформаційної безпеки держави, а тому їхній захист розглядається як питання національної безпеки в широкому сенсі [3]. У цьому контексті діяльність Національної гвардії України спрямована на забезпечення фізичної охорони стратегічно важливих об'єктів, протидію диверсійно-терористичним загрозам, недопущення несанкціонованого доступу, а також підтримання сталості їх функціонування в умовах надзвичайних ситуацій і воєнного стану. Крім того, підрозділи НГУ залучаються до охорони об'єктів енергетичної, транспортної, оборонної та інформаційної інфраструктури, що перебувають у зоні підвищених ризиків. Це підкреслює роль гвардії як ключового суб'єкта у системі державного реагування на загрози безпеці критично важливих ресурсів країни.

У наукових дослідженнях наголошується, що ефективність виконання гвардією своїх функцій безпосередньо залежить від рівня узгодженості законодавства, що регламентує її повноваження. Г. С. Буга зазначає, що правове регулювання діяльності НГУ має комплексний характер, охоплюючи норми адміністративного, військового та конституційного права, а також відомчі положення, які деталізують процедури охорони і оборони [2]. М. П. Стрельбицький і В. І. Вичавка акцентують на важливості чіткої взаємодії НГУ з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами, адже охорона важливих об'єктів потребує координації, єдиного управління й обміну інформацією [4].

Сучасні умови воєнного стану висувають нові вимоги до системи правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ. Як зазначає І. В. Шмагайло, у період збройної агресії проти України гвардія виконує не лише охоронні, але й стабілізаційні, контрдиверсійні та антикризові функції, що вимагає адаптації нормативної бази до реалій сучасного воєнного конфлікту [5].

Отже, нормативно-правова основа діяльності Національної гвардії України у сфері охорони важливих державних об'єктів є комплексною і динамічною системою, що поєднує загальнодержавні, відомчі та спеціальні правові норми. Її розвиток має ґрунтуватися на принципах правової визначеності, міжвідомчої узгодженості та гнучкості у реагуванні на нові загрози безпеці. Подальше вдосконалення законодавства у цій сфері повинно бути спрямоване на гармонізацію нормативної бази із міжнародними стандартами захисту критичної інфраструктури, а також на підвищення ефективності міжсекторальної взаємодії у межах сектору безпеки та оборони.

Список використаних джерел:

1. Беринець М. М. Роль Національної гвардії України в охороні дипломатичних представництв. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. Вип. 44. С. 55–61. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/1610/1384>.
2. Буга Г. С. Правове регулювання діяльності Національної гвардії України. *Law and Safety*. 2023. № 3. С. 132–138. URL: https://lsej.org.ua/3_2023/136.pdf.
3. Закон України «Про критичну інфраструктуру» : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX // *Голос України*. 2021. № 230.
4. Стрельбицький М. П., Вичавка В. І. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку: правові засади взаємодії підрозділів охорони кордону з підрозділами НГУ. *Чесць і закон*. 2017. № 4 (63). С. 102–109. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua/article/download/126053/166492>.
5. Шмагайло І. В. Правоохоронна діяльність Національної гвардії в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2024. № 4. С. 13–25.
6. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
7. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19 жовт. 2000 р. № 2064-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 1.

Кобзар О. Ф.,

доктор юридичних наук, професор,
т.в.о директора навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення державної безпеки є ключовим завданням будь-якої держави, оскільки це фундамент для стабільного розвитку країни, захисту її громадян та територіальної цілісності. В умовах сучасного світу державна безпека зазнає нових викликів і загроз, які відрізняються від традиційних військових конфліктів. До таких викликів належать гібридні війни, кіберзлочинність, тероризм, незаконна міграція, природні катастрофи та пандемії. У зв'язку з цим роль державних безпекових інституцій, таких як Національна поліція, Національна гвардія України, суттєво зростає.

В сучасних надскладних умовах функціонування нашої держави, важливою є не лише здатність державних структур забезпечувати безпеку, але й їхня здатність швидко та ефективно координувати свої дії з недержавними партнерами. Недержавні інституції часто мають переваги у вигляді мобільності, можливості швидкого реагування, доступу до місцевих громад, а також гнучкості у вирішенні кризових ситуацій. Наприклад, волонтерські рухи можуть забезпечувати логістичну підтримку, приватні охоронні компанії можуть допомагати в охороні об'єктів, а громадські організації здатні сприяти в інформаційній роботі та допомагати у встановленні контактів з міжнародними структурами.

Ефективна взаємодія між державними та недержавними суб'єктами є важливою передумовою для вирішення комплексних безпекових завдань, що постають перед країною.

Залучення недержавних організацій до забезпечення безпеки має як позитивні сторони, так і певні виклики. З одного боку, такі організації можуть надати державі важливу матеріальну, інформаційну та кадрову підтримку. З іншого боку, подібна співпраця може викликати труднощі через недостатню правову регламентацію.

Правова база, яка регулює співпрацю між Національною гвардією України та недержавними інституціями, складає низку нормативно-правових актів. Ці документи визначають порядок та умови залучення недержавних суб'єктів до виконання завдань із забезпечення державної безпеки, громадського порядку та охорони стратегічних об'єктів. Зокрема мова йде про закони України «Про Національну гвардію України», «Про участь громадян в охороні громадського

порядку і державного кордону», «Про охоронну діяльність», «Про правовий режим надзвичайного стану».

Окрім спеціальних законодавчих актів, взаємодія Національної гвардії з недержавними інституціями також базується на загальних положеннях Конституції України, яка в статті 17 проголошує, що забезпечення державної безпеки є пріоритетним завданням держави, і для цього можуть залучатися всі доступні засоби, включаючи взаємодію державних органів з недержавними суб'єктами.

На сьогодні співпраця НГУ з недержавними організаціями реалізується у різних формах, що забезпечують ефективне реагування на виклики державній безпеці. Це і обмін інформацією, і логістична підтримка, і проведення спільних операцій та навчань, і участь у забезпеченні громадської безпеки, і гуманітарна допомога та соціальна підтримка, і відновлення інфраструктури, і, звісно, волонтерська підтримка.

Незважаючи на наявність законодавчої бази, що регулює взаємодію між Національною гвардією України та недержавними організаціями, деякі аспекти залишаються неврегульованими або недостатньо чіткими. Це стосується, зокрема, правового статусу волонтерів під час виконання завдань у зоні бойових дій та рівня їхньої відповідальності. Законодавство, таке як Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», передбачає участь громадян у забезпеченні правопорядку, однак не детально розкриває правові механізми захисту волонтерів під час військових операцій. Також виникають питання щодо правового регулювання діяльності волонтерських організацій у воєнний час, коли вони беруть на себе функції, що традиційно виконуються державними органами.

Подібні прогалини стосуються й приватних охоронних структур, які залучаються до забезпечення безпеки під час масових заходів або в умовах кризових ситуацій. Закон України «Про охоронну діяльність» надає загальні положення щодо їхньої діяльності, але не деталізує рівень відповідальності приватних охоронних компаній при виконанні завдань спільно з НГУ або іншими державними структурами. Така правова невизначеність може стати причиною юридичних конфліктів та неузгодженості під час виконання завдань.

Безперечно, вдосконалення законодавства, в частині яка стосується регулювання діяльності волонтерських організацій та приватних охоронних структур у кризових умовах дозволить чітко визначити права, обов'язки та рівень відповідальності недержавних структур, залучених до співпраці з НГУ, і тим самим підвищити правову захищеність та ефективність взаємодії.

Взаємодія Національної гвардії України з недержавними інституціями є важливим елементом забезпечення державної безпеки в умовах сучасних викликів. Недержавні інституції, такі як волонтерські організації, приватні охоронні компанії та громадські об'єднання, відіграють значну роль у підтриманні громадського порядку, наданні логістичної та інформаційної підтримки під час кризових ситуацій, що суттєво підвищує оперативність і гнучкість дій державних структур.

Таким чином, для подальшого вдосконалення взаємодії Національної гвардії України з недержавними інституціями необхідно розвивати нормативно-правову базу, підвищувати рівень підготовки персоналу, а також забезпечувати більш чітку координацію дій у рамках виконання спільних завдань. Це дозволить забезпечити більш стійку та ефективну систему державної безпеки, яка здатна протистояти сучасним загрозам і викликам.

Список використаних джерел:

1. Петров А. Інституційна взаємодія державних і недержавних структур у сфері безпеки. *Вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2020. Вип. 4. С. 112–123.
2. Василенко І. Правові основи забезпечення державної безпеки України. – Київ: Юридична думка, 2021. – 320 с.
3. Сушко О. Проблеми правового регулювання співпраці НГУ з недержавними інституціями. Харків: Право, 2021. – 280 с.
4. Бондаренко Ю. Співпраця Національної гвардії з волонтерами: сучасний досвід. *Наукові праці Одеської юридичної академії*. 2022. Вип. 3. С. 75–87.
5. Троцький Р.С., Андрусенко С.І., Курило О.І. Взаємодія Національної гвардії із медіа в умовах ведення правового режиму воєнного стану. Науковий журнал. *Juris Europensis Scientia*. № 5.2023 С.71-74.

Коваленко В. Л.,

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Навчально-науковий
інститут підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції імені
Е.О. Дідоренка,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Гайдук І. О.,

курсант 304/23-(П)-Б навчального
взводу факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Поліцейські заходи примусу – це передбачені законом дії, спрямовані на забезпечення публічного порядку, безпеки громадян і виконання законних вимог поліцейських. Вони можуть включати фізичну силу, застосування спеціальних засобів або вогнепальної зброї. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», такі дії допускаються лише у випадках крайньої необхідності, коли інші методи неефективні або непридатні для досягнення мети правопорядку. Примус є не метою, а лише інструментом забезпечення законності, і його використання має суворо відповідати принципам законності, пропорційності та гуманності [1, с. 20].

Етична основа діяльності поліцейського полягає у дотриманні принципу верховенства права та поваги до гідності кожної людини. Будь-яке застосування сили має розглядатися як винятковий захід, до якого вдаються лише після оцінки ризиків і вичерпання інших, менш жорстких методів. Принцип пропорційності вимагає, щоб обсяг і характер застосованої сили відповідали тяжкості правопорушення або загрози. Іншими словами, сила повинна бути мінімально необхідною для досягнення законної мети. Застосування надмірної сили є не лише порушенням закону, але й проявом етичної несправедливості [2, с. 45].

Не менш важливим є принцип законності, який передбачає, що поліцейські мають діяти виключно в межах своїх повноважень і на підставі чинного законодавства [1, с. 20]. Етична поведінка поліцейського неможлива без розуміння правових норм і без чіткого усвідомлення власної відповідальності за

кожне рішення. У цьому контексті значення має також принцип підзвітності: дії поліцейських мають бути прозорими, контрольованими і відкритими для оцінки з боку громадськості та компетентних органів [2, с. 46].

Важливо враховувати і психологічний аспект застосування примусових заходів. Поліцейський у стресовій ситуації часто змушений приймати рішення в умовах обмеженого часу, ризику для життя і психологічного тиску. Це може впливати на об'єктивність його дій. Тому однією з ключових умов етичного застосування примусу є професійна підготовка працівників поліції: тренування з тактичної комунікації, розвиток навичок самоконтролю, управління емоціями та запобігання агресії [3, с. 198].

Серед основних етичних принципів застосування примусу виділяють також принцип гуманізму – ставлення до людини як до найвищої цінності. Поліцейський зобов'язаний не лише припинити правопорушення, але й забезпечити мінімальну шкоду фізичному і психічному стану особи, повагу до її прав і гідності. Наприклад, навіть у випадках затримання необхідно враховувати стан здоров'я людини, її вік, фізичні можливості тощо [2, с. 46].

Ключовою проблемою етичного характеру є ризик зловживання владою. Іноді працівники поліції, маючи широкі повноваження, можуть перевищувати межі допустимого впливу, що призводить до порушення прав людини, завдання фізичної чи моральної шкоди [1, с. 21]. Такі випадки суттєво підривають довіру до правоохоронних органів і створюють у суспільстві відчуття беззахисності перед владою [2, с. 47]. Вирішення цієї проблеми можливе лише через систему внутрішнього та зовнішнього контролю, ефективну підзвітність, а також розвиток культури етичної відповідальності серед поліцейських [3, с. 198].

Не менш важливою складовою етичної діяльності поліції є комунікація. Часто саме від того, як працівник поліції спілкується з громадянами, залежить, чи виникне необхідність застосування примусу. Дослідження показують, що використання вербальної деескалації, попередження, пояснення дій та вимог значно знижує ризик конфлікту [3]. Таким чином, етична поведінка – це не лише дотримання правил, а й розвиток комунікативної культури, яка дозволяє уникнути насильства [2, с. 47].

Варто зазначити, що етичні вимоги до діяльності поліції не є виключно національною справою. Міжнародні документи, такі як Кодекс поведінки посадових осіб, які здійснюють правоохоронну діяльність, Основні принципи використання сили і вогнепальної зброї правоохоронцями (ООН, 1990), встановлюють чіткі стандарти, яких повинні дотримуватись усі поліцейські незалежно від країни. Згідно з ними, застосування сили можливе лише тоді, коли це абсолютно необхідно, і лише в межах, які забезпечують досягнення законної мети [2, с. 47].

Етична проблема полягає і в тому, що поліція часто опиняється між двома суперечливими цінностями – забезпеченням безпеки суспільства і дотриманням прав особи [2, с. 47]. Іноді швидке застосування сили може врятувати життя, але водночас викликати критику за порушення прав людини. Тому завдання

сучасного правоохоронця – знайти баланс між необхідністю рішучих дій і збереженням моральних та правових меж [2, с. 47].

Окремої уваги заслуговують етичні дилеми, з якими стикаються поліцейські: коли наказ суперечить особистим моральним переконанням; коли необхідно обрати між інтересами безпеки і гуманності; коли діяти треба миттєво, а наслідки можуть бути непередбачуваними. Саме у таких ситуаціях проявляється справжній професіоналізм і моральна зрілість працівника поліції [3, с. 199].

Для запобігання етичним порушенням важливе значення має підготовка кадрів – не лише з правової, а й з морально-психологічної точки зору [3, с. 199]. Освітні програми повинні містити дисципліни з професійної етики, психології конфлікту, прав людини, стресостійкості. Крім того, необхідно впроваджувати системи постійного моніторингу і контролю, щоб фіксувати випадки перевищення повноважень і притягувати винних до відповідальності.

Також етична культура поліції неможлива без суспільного контролю. Участь громадськості у наглядових радах, моніторинг правозахисних організацій, використання боді-камер – це інструменти, які сприяють підвищенню прозорості та довіри до поліції [2, с. 47].

Питання етики застосування зброї є одним з найскладніших. Вогнепальна зброя має використовуватись лише у виняткових випадках, коли є реальна загроза життю чи здоров'ю людей [1, с. 22]. Етична дилема полягає в тому, що будь-який постріл, навіть виправданий законом, може мати фатальні наслідки. Тому міжнародні стандарти наполягають на ретельному розслідуванні кожного випадку застосування зброї і забезпеченні повної підзвітності [2, с. 47].

Отже, етичні аспекти застосування поліцейських заходів примусу є невід'ємною складовою сучасної правоохоронної діяльності. Вони охоплюють не лише дотримання законів, але й моральну оцінку дій поліцейського, його внутрішні переконання, професійну культуру та здатність діяти гуманно навіть у найскладніших ситуаціях. Дотримання принципів законності, пропорційності, гуманізму, підзвітності та мінімізації шкоди формує основу довіри громадян до поліції.

Поліцейський, який розуміє етичні межі своєї діяльності, здатен забезпечити баланс між правом держави на примус і правом людини на гідність і безпеку. Саме такий підхід відповідає європейським стандартам прав людини і сприяє зміцненню демократичної держави. У перспективі етична культура правоохоронців повинна стати не лише професійним стандартом, а й частиною світогляду кожного працівника поліції.

Список використаних джерел:

1. Болоташвілі З.У., Головков О.М., Бур'ян І.В. Окремі аспекти застосування поліцейських заходів примусу. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. №3 (84). С. 19–24.

2. Гуревічов О.М. Міжнародні стандарти застосування заходів примусу органами поліції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 4. С. 44-48.

3. Когут Я., Пряхіна Н., Жидецький Ю. Правові та психологічні аспекти застосування поліцейських заходів. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 4 (14). С. 197-203.

Коваль Р. Р.,

доктор філософії зі спеціальності
«Пожежна безпека», начальник
науково-дослідного сектору
дослідження та статистики пожеж
науково-дослідного центру
нормативно-технічного регулювання,
Інститут наукових досліджень з
цивільного захисту Національного
університету цивільного захисту
України

(Київська область, Україна)

Середа Д. В.,

старший науковий співробітник
науково-дослідного сектору
дослідження та статистики пожеж
науково-дослідного центру
нормативно-технічного регулювання,
Інститут наукових досліджень з
цивільного захисту Національного
університету цивільного захисту
України

(Київська область, Україна)

Несенюк Л. П.,

науковий співробітник науково-
дослідного сектору дослідження та
статистики пожеж науково-
дослідного центру нормативно-
технічного регулювання,
Інститут наукових досліджень з
цивільного захисту Національного
університету цивільного захисту
України

(Київська область, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ПОЖЕЖ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Ефективний статистичний моніторинг пожеж у секторі безпеки та оборони є критично важливим елементом забезпечення національної безпеки України. Система обліку та аналізу пожеж дозволяє своєчасно виявляти ризики, розробляти превентивні заходи та мінімізувати матеріальні та людські втрати.

Нормативно-правове забезпечення такого моніторингу формує законодавчу основу для систематичного збору, обробки та аналізу статистичних даних про пожежі в оборонних структурах [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу чинної нормативно-правової бази в умовах реформування сектору безпеки та оборони України, а також потребою у вдосконаленні системи пожежного моніторингу відповідно до сучасних викликів.

Сучасні виклики державній безпеці, зумовлені війною, зростанням кількості пожеж на об'єктах критичної інфраструктури та у зоні бойових дій, вимагають створення ефективної системи статистичного моніторингу пожеж у секторі безпеки й оборони.

Наявна нормативна база України, попри її розвиненість у сфері пожежної безпеки, не забезпечує повною мірою оперативного збору, інтеграції й аналітичного використання статистичних даних у процесі управління ризиками.

В Україні нормативно регулюється статистичний моніторинг пожеж саме у секторі безпеки та оборони. Основою для всієї системи обліку пожеж в Україні є Кодекс цивільного захисту та Постанова Кабінету Міністрів № 2030 від 26 грудня 2003 року, якою затверджено «Порядок обліку пожеж та їх наслідків». Ці документи створюють єдину державну систему, мета якої — збирати достовірні дані про кожну пожежу в країні, незалежно від форми власності об'єкта [2].

Нормативно-правова база визначає багаторівневу систему моніторингу пожеж у секторі безпеки та оборони. На національному рівні координацію здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), яка забезпечує збір, узагальнення та аналіз статистичних даних про пожежі з усіх регіонів країни. Саме ДСНС формує загальні показники по країні [3].

На відомчому рівні функціонують спеціалізовані підрозділи пожежної безпеки, що здійснюють внутрішній контроль та звітність.

Однак сектор безпеки та оборони України (Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Міністерство внутрішніх справ України тощо) функціонує за особливими правилами. Це викликано наявністю об'єктів військової та критичної інфраструктури. Тому законодавство дозволяє цим структурам створювати власні відомчі (або галузеві) системи обліку пожеж. Головна умова — такі системи мають бути узгоджені з ДСНС. Це забезпечує сумісність даних та можливість їх коректного включення до загальнодержавної статистики.

Найбільш чітко процедуру можна простежити на прикладі Міністерства оборони України. Процес обліку пожежі у військовій частині виглядає так:

1) Негайна доповідь. Командир частини зобов'язаний терміново повідомити про факт пожежі по лінії оперативного чергування.

2) Службове розслідування. За кожним випадком пожежі призначається розслідування для встановлення причин, винних осіб та точного розміру збитків.

3) Складання «Акту про пожежу». Він містить всю ключову інформацію про інцидент.

4) Відомча звітність. На основі актів формуються періодичні статистичні звіти, які подаються по вертикалі управління до відповідного структурного підрозділу Міністерства оборони, що відповідає за пожежну безпеку [4].

Ключовий аспект, що відрізняє облік пожеж у силових структурах – це режим секретності. Інформація про пожежу на стратегічному військовому об'єкті, її причини (наприклад, диверсія чи необережне поводження зі зброєю) та наслідки може становити державну таємницю.

Такі дані обліковуються за спеціальними процедурами. До загальної статистики ДСНС вони можуть потрапляти в узагальненому вигляді, без деталізації, яка могла б зашкодити національній безпеці. У відкритих звітах ДСНС відсутня інформація про пожежу в конкретному військовому арсеналі [5].

Система передбачає декілька рівнів звітності: первинний облік на рівні військової частини чи установи, узагальнення даних на рівні регіональних структур, подання консолідованої звітності до центральних органів управління. Така ієрархічна структура забезпечує повноту та достовірність статистичної інформації [6].

Важливим елементом системи є проведення службових розслідувань причин пожеж, результати яких використовуються для вдосконалення превентивних заходів та коригування системи пожежної безпеки.

Ефективність статистичного моніторингу пожеж значною мірою залежить від координації між різними органами сектору безпеки та оборони. Нормативна база передбачає механізми обміну інформацією між Міністерством оборони України, ДСНС, Службою безпеки України, Національною гвардією та іншими структурами.

Міжвідомча взаємодія забезпечує комплексний підхід до аналізу пожежної обстановки, виявлення системних проблем та розробки узгоджених заходів протидії. Обмін статистичними даними дозволяє формувати цілісну картину стану пожежної безпеки в секторі безпеки та оборони.

При аналіз чинної нормативно-правової бази виявлено декілька проблемних аспектів: 1) Неврегульованість питань міжвідомчого обміну даними між органами сектору безпеки та оборони. 2) Недостатня автоматизація процесів збору, збереження та обробки інформації — переважно використовується ручне введення масивів даних. 3) Відсутність обов'язкової інтеграції статистичних даних із системами ризик-менеджменту, що обмежує аналітичну функцію моніторингу.

4) Нечіткі правові підстави для використання відомчих даних у міжсекторальних дослідженнях.

Напрямами вдосконалення нормативно-правового забезпечення можуть бути: впровадження цифрових технологій обліку та моніторингу пожеж, розширення міжнародного співробітництва у сфері обміну статистичними даними, підвищення оперативності реагування на нові загрози.

Висновки. Нормативно-правове забезпечення статистичного моніторингу пожеж у секторі безпеки та оборони України ґрунтується на комплексній системі законодавчих та відомчих актів. Ієрархія нормативних документів – від

Конституції України до відомих інструкцій – забезпечує правове регулювання всіх аспектів пожежного моніторингу.

Актуальність статистичних даних підтверджується інформацією ДСНС України про тисячі зареєстрованих пожеж щорічно, що свідчить про ефективність системи моніторингу. Водночас існують резерви для вдосконалення нормативної бази, зокрема через її систематизацію та адаптацію до сучасних викликів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз практичного застосування нормативних актів, оцінку ефективності системи пожежного статистичного моніторингу, цифровізацію обробки масивів даних та розробку пропозицій щодо її оптимізації в умовах трансформації сектору безпеки та оборони України.

Список використаних джерел:

1. Коваль Р.Р. Застосування комплексної експертно-статистичної моделі оцінювання пожежного ризику для об'єктів критичної інфраструктури. // *Підсумкова науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених : тези доповідей* (м. Харків, 28 травня 2025]). Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2025. С. 31–36.
2. Климась Р.В., Коршикова Т.О., Матвійчук Д.Я., Монастирецький С.Є., Несенюк Л.П., Одинець А.В., Піксасов М.М., Середа Д.В., Шрамко Л.А. *Посібник з обліку пожеж та їх наслідків: науково-практичне видання* — Київ: Інститут державного управління і наукових досліджень з цивільного захисту; ТОВ «ІММ «Фраксім», 2020. — 136 с.
3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
4. Про затвердження Положення про пожежну безпеку в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 29.09.2014 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1537-14>
5. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15>
6. Про затвердження Порядку обліку пожеж та їх наслідків: постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2003 № 2030. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2030-2003-п>
7. Про затвердження Змін до Положення про пожежну безпеку в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 04.06.2024 № 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-24>

Ковальова Т. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Проблематика запобігання та протидії військовій злочинності перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, О.В. Задорожній у своїх працях досліджує кримінологічні аспекти військової злочинності, аналізуючи її детермінанти та особливості прояву в сучасних умовах [1, с. 15-28]. М.І. Хавронюк розглядає правові засади відповідальності за військові злочини, акцентуючи увагу на питаннях кваліфікації та призначення покарань [2, с. 87-102]. В.С. Кульчицький аналізує організаційно-правові механізми запобігання військовій злочинності, наголошуючи на важливості превентивних заходів [3, с. 55-70].

Правовою основою для запобігання та протидії військовій злочинності в Україні є Конституція України, Кримінальний кодекс України (розділ ХІХ «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)»), Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», Дисциплінарний статут Збройних Сил України, а також інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність військових формувань та правоохоронних органів.

Найбільша кількість військових злочинів наразі вчиняється у зоні бойових дій на сході та півдні України. Саме там – через внесення змін до Закону «Про судоустрій та статус суддів» – і потрібно запровадити у складі звичайних місцевих судів посади спеціалізованих суддів у військовій сфері, посідання яких має відбуватися за спеціальною процедурою добору. Така процедура може передбачати особливу вимогу до кандидатів – обов'язковий досвід військової служби, зокрема участь у бойових діях. Така вимога буде підвищувати довіру до суддів з боку військовослужбовців [4].

Система запобігання військовій злочинності є багаторівневою та включає комплекс заходів політичного, економічного, соціального, організаційного, правового та виховного характеру, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють вчиненню військових злочинів. До основних елементів цієї системи належать: військово-патріотичне виховання, підвищення рівня правової культури, професійний відбір та підготовка кадрів, забезпечення належних умов

військової служби, здійснення контролю за дотриманням військової дисципліни та законності.

Система протидії військовій злочинності включає комплекс заходів, спрямованих на виявлення, розслідування, припинення військових злочинів, притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування завданої шкоди. Основними суб'єктами протидії військовій злочинності є: військова служба правопорядку (ВСП) – спеціалізований правоохоронний орган, який здійснює попередження, виявлення, припинення військових злочинів та інших правопорушень, вчинених військовослужбовцями, а також забезпечує правопорядок та військову дисципліну у військових частинах (Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»), командування військових частин (Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) та інші правоохоронні органи – у випадках, передбачених законом, до протидії військовій злочинності можуть залучатися органи Національної поліції України, Служби безпеки України та інші правоохоронні органи (Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Службу безпеки України»).

В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії, система запобігання і протидії військовій злочинності потребує подальшого удосконалення. Створення військової юстиції – посилення незалежності та ефективності військових прокуратур та судів, забезпечення їх належного ресурсного забезпечення. Наразі в Україні не існує системи військової юстиції тобто автономної чи виокремленої. Адже поняття «система» має на увазі існування взаємопов'язаних елементів, що утворюють одне ціле, узгоджено взаємодіють із зовнішнім середовищем та за певними алгоритмами взаємодіють між собою задля досягнення спільної мети [5, с. 34].

Можна визначити лише умовну сукупність органів, які у військах виконують правоохоронну функцію, а також здійснюють організаційне, правове, кадрове та інше забезпечення діяльності інших відповідних органів задля гарантування законності і правопорядку. Йдеться про:

1. ВСП;
2. підрозділи органів досудового розслідування ДБР, НПУ і НАБУ;
3. Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони;
4. оперативні підрозділи органів НПУ, СБУ, ДБР, БЕБ, НАБУ, а також органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС, які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії;
5. підрозділи військової контррозвідки СБУ, які проводять оперативно-розшукову діяльність для перевірки інформації про можливі військові кримінальні правопорушення, осіб, які готують їх вчинення, або осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
6. органи і установи виконання покарань й адміністративних стягнень. КВК України (статті 14, 17, 71, 163 та ін.) визначає як окремі органи і установи виконання покарань військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон.

Перші виконують покарання у вигляді позбавлення військового звання, службового обмеження для військовослужбовців, арешту з утриманням на гауптвахті, здійснюють контроль за поведінкою протягом іспитового строку тих засуджених військовослужбовців, що звільнені від відбування покарання з випробуванням, а дисциплінарний батальйон – тримання засуджених військовослужбовців;

7. юридичні служби ЗСУ та інших військових формувань (зокрема, помічники командирів бригад з правової роботи);

8. військово-юридичні заклади вищої освіти [5, с. 34].

Кожен з названих органів діє у військовій сфері окремо – внаслідок підпорядкування різним державним органам і з урахуванням відмінностей в їх функціях, і ця окремість не дозволяє говорити про системність [5, с. 35].

Система запобігання і протидії військовій злочинності в Україні є важливим елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Ефективне функціонування цієї системи вимагає узгоджених дій усіх суб'єктів, чіткого законодавчого регулювання, належного ресурсного забезпечення та активної участі громадськості. Подальше удосконалення цієї системи з урахуванням сучасних викликів та кращого міжнародного досвіду є необхідною умовою для зміцнення правопорядку та боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Список використаних джерел:

1. Задорожній О.В. Кримінологічна характеристика військової злочинності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 210 с.

2. Хавронюк М.І. Кримінальна відповідальність за військові злочини: *монографія*. Харків: Юрайт, 2015. 320 с.

3. Кульчицький В.С. Організаційно-правові засади запобігання військовій злочинності: *монографія*. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 288 с.

4. Військова юстиція в Україні. Парламентський центр та Лабораторія законодавчих ініціатив Copyright © 2024. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/lab-green-book.pdf>

5. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / А. Володенкова та ін.; за заг. ред. А. Крикуна-Труша та Л. Галан. Київ, 2023. URL: https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2023/12/pryncyp_yurydychnyj-analiz_online.pdf

Козинець С. П.,

старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

Омельченко М. І.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПАТРУЛЮВАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної військової агресії, коли збройна оборона та підтримання внутрішнього правопорядку стають взаємопов'язаними завданнями, діяльність Національної гвардії України (далі-НГУ) набуває особливого значення. Виконуючи гібридні функції військового формування та правоохоронного органу, НГУ є ключовим елементом системи безпеки, що залучається до патрулювання населених пунктів. Це створює унікальний правовий та організаційний контекст, що вимагає глибокого аналітичного осмислення. Правовий статус НГУ пройшов значну еволюцію з моменту її створення. Історично, відповідно до Закону України від 1991 року, НГУ визначалася як державний озброєний орган, покликаний захищати суверенітет та територіальну цілісність України, а також конституційні права і свободи громадян. Вже тоді Нацгвардія мала право затримувати громадян, перевіряти документи та застосовувати фізичний вплив, спеціальні засоби і зброю. Однак, подальша трансформація призвела до ухвалення в 2014 році нового Закону України «Про Національну гвардію України», який визначив НГУ як військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ [1].

Ця зміна закріпила гібридний статус НГУ, який поєднує військові та правоохоронні завдання. На відміну від чисто військових підрозділів, Нацгвардія орієнтована на забезпечення громадської безпеки, охорону порядку, боротьбу з тероризмом та захист конституційного ладу. Ця двоїстість її правової ідентичності дозволяє гнучко використовувати сили в умовах комплексних загроз національній безпеці, але водночас створює потенційні правові колізії, особливо під час виконання суто поліцейських функцій. Такий перехід від

військового органу, що захищає суверенітет, до «гібридної структури», яка інтегрується в правоохоронний сектор, є принциповою зміною ідентичності, що відображає сучасні потреби держави у сфері безпеки [2].

З моменту введення в Україні воєнного стану Указом Президента від 24 лютого 2022 року, сили Національної гвардії України були приведені у повну бойову готовність та інтегровані до складу Сил оборони. Це означає, що їхні функції значно розширилися і включають не лише правоохоронні, а й бойові завдання. Серед ключових завдань НГУ у період воєнного стану, що були визначені, є: участь у відсічі збройної агресії, ліквідація збройного конфлікту, виконання завдань територіальної оборони, а також здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Введення воєнного стану тимчасово обмежує конституційні права і свободи громадян, що передбачено Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Це створює правове поле, в якому патрульна діяльність НГУ не є лише функцією охорони громадського порядку, а стає частиною виконання «режимних заходів», необхідних для забезпечення оборони України та безпеки населення. Надання Нацгвардії таких розширених повноважень є нормалізацією виняткових заходів у виняткових умовах. Тобто, дії, які були б неконституційними у мирний час, у період дії особливого правового режиму стають легітимними, що дозволяє залучати військову структуру до виконання суто поліцейських функцій. Ця пряма вказівка є ключовим обґрунтуванням їхніх розширених повноважень та відмінностей у діяльності порівняно з мирним часом.

Особливістю патрульної служби НГУ є її оперативна взаємодія з Національною поліцією. Патрулі Нацгвардії під час чергувань оперативно підпорядковуються керівнику органу поліції на території, де вони несуть службу. Це забезпечує злагодженість дій та єдність управління, що є критично важливим в умовах воєнного стану. Однак, незважаючи на схожість функцій, існує принципова відмінність у правовому статусі та відповідальності військовослужбовців НГУ і поліцейських. За невиконання наказу військовослужбовці НГУ несуть кримінальну відповідальність, тоді як поліцейські – лише дисциплінарну. Ця різниця створює унікальну динаміку взаємодії, де військова дисципліна переплітається з цивільним правоохоронним мандатом, і потенційно робить військовослужбовців більш схильними до беззаперечного виконання наказів [3,4].

Організація та несення патрульної служби силами НГУ регулюється комплексом нормативно-правових актів. Ключовими відомчими документами є Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2019 року № 1089 та Наказ Командувача Національної гвардії України від 1 липня 2021 року № 270. Ці накази визначають механізм організації, підготовки сил і засобів та ведення службової документації. Вони є частиною розгалуженої системи, що також включає закони та постанови Кабінету Міністрів України [5].

Військовослужбовці Національної гвардії України при залученні до виконання завдань з охорони громадського порядку мають право здійснювати

превентивні та поліцейські заходи примусу. Ці повноваження включають: перевірку документів особи, опитування, поверхневу перевірку, огляд та зупинення транспортного засобу. Важливо, що, згідно з чинним законодавством, ці заходи здійснюються відповідно до Закону України «Про Національну поліцію».

Використання НГУ повноважень, які є «аналогічними» поліцейським, створює певну правову невизначеність. На відміну від поліцейських, вимоги щодо ідентифікації та представлення при зверненні до громадян можуть бути не прописані у Законі «Про Національну гвардію України». Такий «позичений» мандат є хоч і практичним рішенням для воєнного стану, проте може ставити під сумнів чіткість процедур та підзвітність. Відсутність у законі про НГУ аналогічних положень, як у законі про Нацполіцію, щодо представлення та ідентифікації є критичною точкою, що стосується гарантій прав людини, і вимагає чіткого законодавчого врегулювання.

Патрулі НГУ мають право застосовувати фізичний вплив, спеціальні засоби, вогнепальну зброю та бойову техніку для виконання своїх завдань. Це право було посилено та уніфіковано в умовах воєнного стану. Актуальним у цьому контексті є законопроект № 10311, який готується до прийняття Верховною Радою. За словами МВС, цей документ не розширює, а впорядковує вже наявні повноваження Нацгвардії, збираючи їх з різних нормативних актів в єдиний закон [6].

Законопроект деталізує перелік спеціальних засобів, які дозволено застосовувати, зокрема гумові та пластикові кийки, електрошокери, засоби примусової зупинки транспорту та службових собак. Ця законодавча ініціатива є прикладом кодифікації вже наявних повноважень, які НГУ де-факто використовувала, але які були розпорошені по різних нормативних актах. Це є важливим юридичним кроком, що забезпечує більшу ясність і правову визначеність, але також надає державі потужний, централізований інструмент для реагування на внутрішні загрози.

Висновки. Аналіз правових і організаційних засад патрулювання населених пунктів силами Національної гвардії України в період воєнного стану дозволяє дійти висновку, що ця діяльність є комплексною та регулюється багатопаровим і часто суперечливим законодавством. Гібридний статус НГУ, що поєднує військові та правоохоронні функції, є ефективним інструментом в умовах збройної агресії, але вимагає чіткої правової регламентації для уникнення правових колізій. Сучасні законодавчі ініціативи, зокрема законопроект № 10311, є позитивним кроком до уніфікації та легітимації наявних повноважень. Водночас вони викликають обґрунтоване занепокоєння щодо можливого обмеження прав і свобод громадян, що вимагає зваженого підходу та широкої суспільної дискусії. Підтримання балансу між безпекою держави та захистом прав людини є ключовим завданням для законодавця та правоохоронної системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
2. Збільшення повноважень Національної гвардії України у 2025 році: наслідки та правові аспекти - Безплатна консультація Вадима Морозова. Головна - Безплатна консультація Вадима Морозова. URL: <https://hrg.in.ua/novini/453-zbilshennya-povnovazhen-natsionalnoyi-gvardiyi-ukrayiny-u-2025-rotsi-naslidky-ta-pravovi-aspekty.html>.
3. Нацгвардія самостійно патрулює вулиці – демократія чи поліцейська держава? - Реанімаційний Пакет Реформ. Реанімаційний Пакет Реформ -. URL: <https://rpr.org.ua/news/natshvardiia-samostiyno-patruliuie-vulytsi-demokratiia-chy-politseys-ka-derzhava/>.
4. Із серпня вулиці міст патрулюватимуть нацгвардійці: які існують ризики? ZMINA. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/z_serpnjia_vulici_mist_spilno_z_policijeju_patruljuvatimut_nacgvardijci/.
5. Службово-бойова діяльність підрозділів Національної гвардії України. Київський інститут Національної гвардії України. URL: <https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/СБДНГУ.pdf>
6. У МВС стверджують, що нацгвардійці і зараз можуть застосовувати гумові кийки, електрошокери та засоби примусової зупинки авто. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/326376-v-mvd-utverzhdaiut-chto-natsgvardeytsy-i-seychas-mogut-primenyat-rezinovye-dubinki-elektroshokery-i-sredstva-prinuditelnoy-ostanovki-avtomobiley>.

Комісарова Н. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри забезпечення
державної безпеки факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України,
(м. Київ, Україна)

Лосюк Т.,

здобувач вищої освіти,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Конституційні засади протидії тероризму в Україні базуються на фундаментальних принципах правової держави та забезпечення національної безпеки. Стаття 3 Конституції України закріплює найвищу соціальну цінність людини, її життя і здоров'я, честі і гідності [9]. Цей принцип є основоположним для всієї системи антитерористичного законодавства.

Стаття 17 Конституції визначає забезпечення державної безпеки як найважливішу функцію держави, справу всього українського народу [9]. Це положення створює конституційну основу для діяльності всіх державних органів у сфері протидії тероризму.

Конституційний Суд України у рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 зазначив, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина можливе лише у випадках, передбачених Конституцією України, за умови дотримання принципу пропорційності [10]. Цей правовий підхід є ключовим для забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини.

Правову основу протидії тероризму в Україні складає система нормативно-правових актів різної юридичної сили. Базовим законом є Закон України "Про боротьбу з тероризмом" від 20 березня 2003 року, який визначає правові та організаційні засади боротьби з тероризмом, повноваження і обов'язки суб'єктів боротьби з тероризмом [11].

Закон визначає тероризм як суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення і органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей [11, ст. 1].

Кримінальний кодекс України містить розділ IX "Злочини проти громадської безпеки", до якого входить стаття 258 "Терористичний акт" та суміжні склади злочинів [12]. Склад терористичного акту включає застосування

зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо ці дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади [12, ст. 258].

Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює особливості провадження у справах про злочини терористичного характеру, включаючи спеціальні слідчі дії, заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [13].

Закон України «Про Службу безпеки України» визначає СБУ як спеціальний державний орган, покликаний забезпечувати державну безпеку України, та встановлює її повноваження у сфері протидії тероризму [14].

Система суб'єктів антитерористичної діяльності в Україні є багаторівневою та включає органи державної влади різної відомчої належності [15, с. 156-162].

Служба безпеки України відіграє центральну роль у системі протидії тероризму. Відповідно до статті 2 Закону України "Про Службу безпеки України", до її завдань належить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності [14].

СБУ має право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, проводити контррозвідальні заходи, здійснювати досудове розслідування злочинів терористичного характеру. Особливим повноваженням є право СБУ координувати діяльність інших правоохоронних органів під час проведення антитерористичних операцій [14, ст. 23].

Національна поліція України здійснює охорону громадського порядку та громадської безпеки, попередження і припинення злочинів, у тому числі терористичних. До компетенції поліції належить забезпечення безпеки дорожнього руху, контроль за обігом зброї, що має важливе значення для попередження терористичних актів [16].

Збройні сили України можуть залучатися до антитерористичних заходів у випадках, передбачених законом. Стаття 17 Закону України "Про боротьбу з тероризмом" встановлює можливість використання підрозділів Збройних сил для припинення терористичної діяльності у разі неможливості ефективного використання сил правоохоронних органів [11].

Національна гвардія України як військове формування з правоохоронними функціями бере участь у забезпеченні громадської безпеки, охороні важливих державних об'єктів, боротьбі з тероризмом [17].

Особливістю українського антитерористичного законодавства є інститут антитерористичної операції (АТО), запроваджений у 2014 році як відповідь на терористичні загрози на території Донецької та Луганської областей [18, с. 89-95].

Указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України"" було розпочато проведення антитерористичної операції [19].

Правовий режим АТО передбачав: координацію антитерористичних заходів СБУ; залучення Збройних сил України до виконання завдань оборони держави; обмеження пересування громадян та транспортних засобів; посилений режим охорони громадського порядку; тимчасові обмеження конституційних прав і свобод [19].

У 2018 році правовий режим було змінено на операцію Об'єднаних сил (ООС), що дозволило чіткіше розмежувати функції різних силових відомств та забезпечити більш ефективне керівництво операцією [20].

Україна є учасницею основних міжнародних конвенцій у сфері боротьби з тероризмом, включаючи: Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року; Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року; Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 року [21].

Висновки. Правові засади протидії тероризму в Україні становлять розгалужену систему нормативно-правових актів, яка в цілому відповідає міжнародним стандартам, але потребує подальшого вдосконалення. Ключовими проблемами є термінологічна неузгодженість, недосконалість координаційних механізмів та недостатність превентивних заходів.

Сучасні виклики національній безпеці вимагають комплексного підходу до реформування антитерористичного законодавства з урахуванням європейських стандартів та необхідності забезпечення балансу між безпекою та правами людини.

Подальші дослідження мають зосередитися на розробці конкретних механізмів імплементації запропонованих змін та оцінці їх ефективності в практичній діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Настюк В. Я., Скулиш Є. Д. Гібридні загрози національній безпеці України та засоби їх нейтралізації: монографія. К.: HISD, 2021. 224 с.
2. Служба безпеки України: офіційний веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/>
3. Резнікова О. О., Цюкало В. Ю., Паливода В. О. та ін. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. К.: HISD, 2020. 76 с.
4. Антипенко В. Ф. Боротьба з тероризмом у сучасному світі: правові та організаційні аспекти: монографія. К.: Юридична думка, 2019. 312 с.
5. Бандурка О. М., Литвинов О. В. Тероризм як загроза національній безпеці України: монографія. Харків: Право, 2018. 248 с.

6. Ліпкан В. А. Національна та міжнародна безпека в визначеннях та поняттях: словник. К.: Текст, 2019. 400 с.
7. Кондратьєв Я. Ю. Протидія фінансуванню тероризму: міжнародно-правові стандарти: монографія. К.: Освіта України, 2020. 196 с.
8. Гуцалюк М. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: сучасні тенденції. Зовнішні справи. 2020. № 4. С. 132-147.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 126 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012. Офіційний вісник України. 2012. № 9. Ст. 335.
11. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180.
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
14. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382.
15. Панов М. І., Тихий В. П. Кримінально-правова боротьба з тероризмом: монографія. Харків: Право, 2002. 120 с.
16. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
17. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594.
18. Данилян О. Г. Гібридні загрози та їх правова кваліфікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2019. № 3. С. 76-91.
19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України": Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405/2014. Урядовий кур'єр. 2014. № 72.
20. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 10. Ст. 54.
21. Блищенко І. П. Міжнародне право та боротьба з тероризмом: монографія. Київ: Атіка, 2017. 234 с.

Кононенко В. М.,

здобувач вищої освіти факультету
службово-бойової діяльності НГУ,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І СИЛ ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання ефективного функціонування сектору безпеки та Сил оборони набуло визначального значення для збереження державності, територіальної цілісності й суверенітету України. Зокрема, сектор безпеки об'єднує сукупність органів державної влади, військових формувань, правоохоронних органів, розвідувальних та контррозвідувальних структур, діяльність яких спрямована на забезпечення національної безпеки держави [1, с. 32; 2, с. 79; 3, с. 302].

Правове регулювання діяльності означених органів як у мирний час, так і під час дії особливих правових режимів ґрунтується на Конституції України, Законах України: «Про правовий режим воєнного стану», «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України» та інших нормативно-правових актах [4 - 10].

Як відомо, воєнний стан є особливим правовим режимом, що передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню та іншим державним органам додаткових повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії. При цьому діяльність органів сектору безпеки і Сил оборони набуває підвищеної координаційної спрямованості. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у цей період головну роль у забезпеченні оборони держави відіграють посадові особи, які здійснюють керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил

Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [6].

Особливістю правового регулювання є тимчасове розширення повноважень військового командування. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військове командування має право запроваджувати комендантську годину, вилучати транспортні засоби для потреб оборони, обмежувати пересування громадян, проводити примусову евакуацію населення з небезпечних районів тощо [6]. При цьому дії командування підлягають контролю з боку Президента України та Верховної Ради України, що забезпечує дотримання принципу верховенства права та демократичний цивільний контроль навіть в умовах воєнного стану.

Ключовим елементом структури сектору безпеки і Сил оборони є Збройні Сили України, які здійснюють основні завдання із відсічі збройної агресії, звільнення тимчасово окупованих територій, охорони державного кордону та об'єктів критичної інфраструктури. Їх діяльність регулюється Законом України «Про Збройні Сили України» та статутами, зокрема, Бойовим статутом Сухопутних військ Збройних Сил України, що визначають порядок організації та ведення бойових дій, управління військами, взаємодії між видами і родами військ.

Суттєву роль у забезпеченні національної безпеки під час воєнного стану відіграють також інші суб'єкти оборонно-безпекового сектору: Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Національна поліція України та ряд інших [4 - 10]. В умовах воєнного стану правовий статус і функціонування цих структур набуває специфічних ознак, пов'язаних із переходом до режиму посиленої оборони держави. Так, СБУ згідно із Законом України «Про Службу безпеки України» здійснює контррозвідувальні, антитерористичні заходи, виявляє та нейтралізує диверсійно-розвідувальну діяльність ворога [8].

Національна гвардія України, відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України», підпорядковується Верховному Головнокомандувачу через Міністра внутрішніх справ і виконує завдання з участі у відсічі збройної агресії та боротьбі з диверсійними групами противника, охорони громадського порядку, оборони важливих державних об'єктів тощо [9]. У свою чергу, Державна прикордонна служба України забезпечує захист державного кордону, контроль за переміщенням осіб і вантажів, протидію незаконним збройним формуванням і спробам вторгнення на територію держави [10].

Особливого значення в умовах правового режиму воєнного стану набуває координація дій усіх суб'єктів сектору безпеки і Сил оборони. Центральним координаційним органом виступає Рада національної безпеки і оборони України, яка, згідно зі ст. 107 Конституції України, здійснює координацію та контроль

діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони. Під час воєнного стану РНБОУ ухвалює рішення, що вводяться в дію указами Президента України, і забезпечує узгодженість між військовими, правоохоронними та цивільними структурами.

Варто підкреслити, що в умовах дії правового режиму воєнного стану важливим напрямом є правове забезпечення міжнародної взаємодії з країнами ЄС, НАТО та іншими партнерами суб'єктів сектору безпеки і Сил оборони України. Це на даний час охоплює: отримання військово-технічної допомоги, обмін розвідувальною інформацією, допомогу у відновленні об'єктів критичної інфраструктури держави тощо. Такі дії відбуваються, у тому числі, і у практичний розвиток положень Закон України «Про національну безпеку України», що визначає принципи інтеграції в євроатлантичний безпековий простір як складову державної політики [5].

Отже, особливості правового регулювання діяльності органів сектору безпеки та Сил оборони під час дії правового режиму воєнного стану полягають у тимчасовому розширенні їх повноважень, підвищенні рівня координації між силовими структурами, посиленні контролю з боку Президента та Парламенту, а також у забезпеченні прав і свобод громадян у межах необхідного балансу між безпекою держави та необхідністю дотримання демократичних засад розвитку суспільства. Удосконалення законодавства у цій сфері має ґрунтуватися на міжнародних стандартах, принципах правової держави та досвіді ведення військових операцій у сучасних умовах повномасштабного збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2022. С. 30-36. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/5.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
2. Белай. С. В., Кобзар О. Ф., Євтушенко І. В., Корнієнко В. В., Коба О. В. Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 28. № 2. 2021. С. 76–85. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-parpmu-2-2021-r> (дата звернення: 27.09.2025).
3. Мельниченко Б. Б. Організаційно-правові засади функціонування системи забезпечення національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2022. С. 301-304. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/70.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
4. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
6. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

7. Про Збройні Сили України. Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
8. Про Службу безпеки України. Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII / *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
9. Про Національну гвардію України. Закон України від 13.03.2014 № 876-VII / *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
10. Про Державну прикордонну службу України. Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

Конопля В. В.,

здобувач вищої освіти факультету
службово-бойової діяльності НГУ,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Сучасні глобальні виклики, зумовлені війнами, що мають гібридні складові, зокрема, інформаційні маніпуляції та кібератаки, висувують на перший план проблему ефективного правового забезпечення протидії дезінформації як складової гібридних загроз повномасштабного збройного конфлікту. Україна, перебуваючи на передовій інформаційної війни, потребує системного законодавчого реагування на деструктивні впливи, спрямовані на підрив державного суверенітету, національної безпеки та демократичних інститутів [1, с. 35-36].

Поняття «гібридні загрози» охоплює сукупність воєнних, інформаційно-психологічних, політичних, економічних та кібернетичних дій, спрямованих на дестабілізацію держави. На нормативному рівні це поняття закріплено у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни» від 2020 року, де зазначено, що до гібридних загроз належать: дії держав чи недержавних акторів, спрямовані на деструкцію суспільної свідомості, розкол громадської думки, підрив довіри до влади та інституцій [2].

Нормативно-правове забезпечення протидії гібридним загрозам в Україні формує комплекс взаємопов'язаних актів: від Конституції до спеціального законодавства у сфері інформаційної безпеки, кіберзахисту та державної безпеки. Основою є Конституція України, яка визначає захист суверенітету та інформаційного простору як обов'язок держави (статті 17, 34). Розвиток конституційних положень відбувається у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, який встановлює систему

забезпечення національної безпеки, включно з інформаційною, кібернетичною та військовою складовими [3].

Особливе місце серед інструментів протидії гібридним загрозам посідає законодавство про інформаційний простір. Закон України «Про інформацію» визначає принципи інформаційної діяльності, права громадян на достовірну інформацію та механізми її захисту [4]. Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII закріплює повноваження державних органів у сфері протидії кіберзагрозам, що часто є компонентом гібридних операцій [5]. Важливою є також діяльність Ради національної безпеки і оборони України, яка координує заходи із забезпечення інформаційної стійкості держави.

В аспекті протидії дезінформації ключовим напрямом є розвиток правових механізмів захисту інформаційного простору від фейкових повідомлень, маніпуляцій і пропаганди. Відповідно до Доктрини інформаційної безпеки України (Указ Президента України №47/2017), дезінформація розглядається як загроза національній безпеці, оскільки вона може впливати на формування суспільних настроїв, генерувати зневіру у спротив агресорові, підривати довіру до влади та міжнародних партнерів. Доктрина передбачає створення системи моніторингу інформаційного простору, удосконалення законодавства щодо протидії інформаційній агресії та посилення співпраці з ЄС і НАТО у сфері стратегічних комунікацій [6].

У європейському вимірі правові підходи до боротьби з дезінформацією реалізуються через Директиву (ЄС) 2018/1808 про аудіовізуальні медіа-послуги та Кодекс практик ЄС щодо дезінформації (2022). Україна поступово імплементує ці стандарти, зокрема через оновлення Закону України «Про медіа» (в редакції червня 2025 року), що встановлює вимоги до прозорості власності медіа, недопущення поширення матеріалів, що містять дезінформацію або виправдовують агресію російської федерації [7].

Під час повномасштабної агресії росії проти України інформаційна безпека набула статусу пріоритетного елементу державної політики. Держава застосовує комплекс правових заходів: від обмеження доступу до ресурсів, що поширюють російську пропаганду, до посилення відповідальності за інформаційне пособництво агресору. Так, у 2022 р. було внесено зміни до Кримінального кодексу України (статті 111-1, 111-2), якими встановлено відповідальність за колабораційну діяльність, у тому числі за поширення пропаганди держави-агресора [8].

Окремо варто відзначити роль стратегічних комунікацій як інструменту протидії дезінформації. Відповідно до Концепції розвитку стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони (затвердженої рішенням РНБО від 27.12.2021), держава повинна формувати ефективну систему інформаційної взаємодії між органами влади, ЗМІ та громадськістю, що сприятиме підвищенню стійкості суспільства до маніпуляцій. Відповідно до означеної Концепції повинні бути розроблені і відомчі нормативи суб'єктів оборонно-безпекового сектору.[9].

Таким чином, законодавче забезпечення протидії гібридним загрозам і дезінформації в Україні базується на інтегрованому підході, який охоплює конституційні гарантії, спеціальні закони, доктринальні документи, а також імплементацію європейських стандартів. У подальшому розвиток цієї системи має бути спрямований на удосконалення механізмів інформаційного моніторингу, запровадження стандартів медіаграмотності, підвищення прозорості діяльності медіа та посилення кримінально-правових інструментів відповідальності за дезінформацію. В умовах гібридної війни саме правові механізми стають фундаментом інформаційної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Городецький В. П. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни: правовий вимір. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 2. С. 35–42.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 30.09.2025).
3. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
4. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст.650). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 45, ст.403). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
7. Про медіа. Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2023, №№ 47-50, ст.120). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
8. Кримінальний кодекс України. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26. ст. 131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
9. Деякі питання реалізації стратегічних комунікацій у системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 02.10.2025 № 653-нм. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0653322-25#n6> (дата звернення: 30.09.2025).

Коропатов О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін Інституту права
та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м.Одеса, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З СУБ'ЕКТАМИ СЕКТРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання взаємодії Національної поліції України (далі- НПУ) з суб'єктами сектору безпеки в умовах воєнного стану набуває своєї актуальності у зв'язку із військовою агресією з боку Російської Федерації.

Розглянемо зміст дефініції «взаємодія». Так, Ю.С. Назар визначає, що взаємодія – це динамічне явище, яке здійснюється на підставі певної діяльності суб'єктів за загальними законами діалектики; явище, що зумовлює створення й розвиток нової впорядкованої якості (певної структурної одиниці) системи, узгодження якої із соціально бажаним станом є метою соціального управління [1, с.9].

Л.В. Могилевська, у контексті взаємодії НПУ з іншими державними органами та суспільством, під взаємодією розуміє спільну взаємоузгоджену діяльність НПУ з громадськістю та іншими органами державної влади, яка спрямована на досягнення спільної мети – забезпечення належного захисту та реалізації прав і свобод[2, с.226].

А на думку С.В. Медведенка, взаємодія НПУ з громадськістю є соціально зумовленою, узгодженою діяльністю, яка виражена у співпраці між суб'єктами взаємодії з використанням відповідних форм і методів для досягнення спільної мети[3,с.65].

В.Г. Фатхутдінов розуміє взаємодію НПУ з недержавними суб'єктами щодо забезпечення громадської безпеки як проведену в певних правових та організаційних формах спільну, узгоджену за метою, часом і місцем діяльність недержавних структур та органів поліції для убезпечення особи й захисту власності[4, с.174].

Зважаючи на зміст наведених визначень, можливо заключити, що взаємодія- це узгодженість процесів між декількома суб'єктами, що мають відповідні права і обов'язки, повноваження, ознаки, навички, які вкрай потрібні під час взаємодії.

Однією з характеристик взаємодії є її форми- зовнішнє вираження напрямів взаємодії.

Порядок взаємодії НПУ з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Національною гвардією України під час виконання спільних заходів

із запобігання і реагування на надзвичайні ситуації визначається Інструкцією про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 серпня 2016 року № 859[5].

Розглядаючи форми взаємодії НПУ з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони, звернемо увагу, що відповідно до ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію України» на останню під час введення правового режиму воєнного стану покладається вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів за призначенням та специфікою їхньої діяльності [6].

Так, у зв'язку із введенням 24 лютого 2022 року воєнного стану на всій території держави Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022[7]; який відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначений як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу[8], на Національну поліцію України відповідно до п. 34 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» покладаються повноваження щодо взаємодії зі Збройними силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України щодо боротьби з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями[6].

Однак, незважаючи на специфічність такого важливого напрямку узгодженості сил Національної безпеки, відповідного нормативно-правового документа щодо особливостей такої взаємодії НПУ та інших суб'єктів сектору безпеки дотепер не розроблено.

Водночас, розглядаючи інший напрям взаємодії НПУ з іншими суб'єктами сектору безпеки щодо забезпечення охорони громадського порядку та безпеки в умовах воєнного стану, можна констатувати, що правове забезпечення має часткове правове відображення, яке, на жаль, також не в повному обсязі закріплює особливості взаємодії в умовах воєнного часу. Так, відповідно до наказу МВС України від 10.08.2016 № 773 основними формами взаємодії НПУ та Національної гвардії України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку є: 1) спільне патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських та річкових портів, інших публічних (громадських) місць; 2) забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій інших масових та спортивних заходів, а також під час заходів у публічних (громадських) місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона; 3) проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць [9].

Крім цього, велике значення має налагодження організаційних та процедурних питань взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з НПУ, Державною міграційною службою України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, у процесі формування та реалізації державної політики у відповідних сферах[10]. Така форма взаємодії зазначених суб'єктів повинна бути спрямована на забезпечення узгодженості, плановірності та цілісності формування державної політики, а також ефективності її реалізації у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, надання поліцейських послуг, міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності[8].

Вищезазначене тільки підтверджує необхідність постійної внутрішньо системної взаємодії НПУ, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України у сфері забезпечення національної безпеки. Якщо ж вести мову про взаємодію НПУ з іншими суб'єктами сектору безпеки в умовах воєнного стану (зовнішньо системну взаємодію), то в такому разі слід вказати на такі форми останньої, як: 1) оперативний обмін інформацією щодо виконання завдань із забезпечення національної безпеки України; 2) проведення спільних оперативних нарад керівного складу центральних та територіальних органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, Збройних сил України та інших заінтересованих державних органів; 3) здійснення спільних заходів із забезпечення національної безпеки України за планами, що розробляються на загальнодержавному, галузевому, регіональному місцевому та об'єктовому рівнях; 4) проведення спільних командно-штабних, тактико-спеціальних навчань, спільних тренувань та занять із захисту, охорони, оборони, припинення злочинних дій та кібератак проти систем та об'єктів критичної інфраструктури; 5) регулярного уточнення розрахунків сил та засобів, що залучаються до спільного виконання завдань із забезпечення національної безпеки України; 6) спільних заходів з припинення протиправних дій проти важливих державних об'єктів, що загрожує безпеці громадян і порушує їх функціонування; 7) участь у реагуванні та ліквідації наслідків інцидентів, кризових ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури; 8) координація дій у

сферах національної безпеки і оборони; 9) здійснення інших заходів, передбачених законодавством[10].

Висновок. Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що особливості взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки в умовах дії режиму воєнного стану характеризуються наступним: недостатньою визначеністю нормативно-правової бази, яка потребує оновлення та розбудови законодавства з розширенням та уточненням термінів і понять, спрямованістю на врахування потреб та викликів сьогодення у забезпеченні національної безпеки України; віднесенням Національної поліції України як суб'єкта сектору безпеки до сил безпеки держави; визначенням змісту взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки як узгодження за часом та тривалістю дій, як сумісну діяльність, визначену законами України.

Список використаних джерел:

1. Назар Ю.С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.

2. Могилевська Л.В. До проблеми взаємодії Національної поліції з громадськістю та іншими органами державної влади у сфері забезпечення прав і свобод дитини. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 225–229.

3. Медведенко С.В. Адміністративно-правові основи взаємодії Національної поліції України з громадськістю в правоохоронній діяльності : дис. ...докт. філос. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2020. 283 с, С. 65.

4. ¹ Фатхутдінов В.Г. Взаємодія Національної поліції з недержавними суб'єктами щодо забезпечення громадської безпеки. Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. 2018. Вип. 80. С. 174–179, С.174.

5. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події : наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1254-16>

6. Закон України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40–41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

7. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

8. ¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

9. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16>

10. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ МВС України від 25.11.2016 № 1250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1682-16>

Кравцова Т. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін Навчально-
наукового інституту права та
правоохоронної діяльності,
Львівський державний університет
внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах воєнного стану питання ефективності діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема Національної поліції України, набуло особливого значення. Поліція відіграє ключову роль у системі забезпечення державної безпеки, виконуючи завдання із захисту конституційного ладу, охорони громадського порядку, протидії злочинності та захисту прав і свобод людини. Її діяльність має безпосередній вплив на стабільність функціонування державних інституцій і громадську довіру до влади. У цьому контексті адміністративно-правовий статус поліцейського визначає не лише його місце в системі публічної служби, а й ступінь відповідальності за виконання завдань із гарантування національної безпеки.

Адміністративно-правовий статус поліцейського виступає юридичною моделлю реалізації публічно-владних повноважень у сфері забезпечення безпеки держави та громадян. Він визначає обсяг прав, обов'язків, компетенції, обмежень, гарантій та видів юридичної відповідальності, які забезпечують законність і ефективність виконання службових функцій. Як зазначає Р. Макаренко, правовий статус особистості – це її юридично закріплене становище в державі [1], тоді як В. Терещук підкреслює, що статус суб'єкта публічного адміністрування охоплює сукупність правосуб'єктності, компетенції та відповідальності [2]. У випадку поліцейських ці елементи безпосередньо визначають їхню здатність діяти як суб'єктів забезпечення державної безпеки, уповноважених на застосування примусових заходів, адміністративного впливу та превентивних дій у межах закону.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII, поліція є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству, забезпечуючи права і свободи людини, протидіючи злочинності та підтримуючи публічну безпеку і порядок [3]. Саме ці завдання у період воєнного стану набувають стратегічного значення, адже поліція виконує функції не лише внутрішнього правопорядку, а й загальнодержавного захисту, спрямованого на збереження суверенітету, територіальної цілісності та стійкості України.

Адміністративно-правовий статус поліцейського конкретизується через систему його прав і обов'язків, визначених статтями 18 і 19 Закону №580-VIII [3]. Поліцейський наділений правом застосовувати заходи адміністративного примусу, використовувати зброю й спеціальні засоби у передбачених законом випадках, а також зобов'язаний діяти виключно на засадах законності, пропорційності та поваги до прав людини. Виконуючи завдання із забезпечення державної безпеки, поліцейський несе підвищену юридичну й етичну відповідальність, адже його рішення та дії мають прямі наслідки для охорони життя, прав і свобод громадян.

В умовах воєнного стану адміністративно-правовий статус поліцейського зазнає змін, спрямованих на посилення спроможності поліції ефективно виконувати функції безпеки. Розширення повноважень включає право перевіряти документи осіб, проводити огляди транспортних засобів, здійснювати заходи з протидії диверсіям, мародерству та терористичним загрозам. Такі додаткові компетенції трансформують статус поліцейського, надаючи йому особливого характеру — **статусу суб'єкта оперативного реагування в системі державної безпеки**. Проте ця розширена роль вимагає посилення адміністративного контролю, дотримання процедурних гарантій і підвищення рівня службової дисципліни.

Важливим аспектом адміністративно-правового статусу поліцейського є його соціально-правові гарантії, що забезпечують стабільність служби та професійну мотивацію. Зокрема, у період війни посилено норми щодо матеріального забезпечення, психологічної підтримки та захисту сімей поліцейських, які виконують завдання на територіях активних бойових дій. Такі гарантії є складовою національної безпеки, оскільки забезпечують кадрову стійкість і моральну готовність персоналу діяти в екстремальних умовах.

У науковій доктрині дедалі більше утверджується підхід, за яким адміністративно-правовий статус поліцейського розглядається як **функціональна основа реалізації завдань державної безпеки**. Це означає, що кожен елемент статусу — від правосуб'єктності до відповідальності — виконує безпосередню роль у забезпеченні безпеки держави та громадян. Повноваження поліції в цьому контексті не обмежуються реагуванням на правопорушення, а поширюються на сферу превентивної діяльності, оперативного управління кризовими ситуаціями, участі у взаємодії з військовими адміністраціями та іншими суб'єктами сектору безпеки.

Таким чином, адміністративно-правовий статус поліцейського є не лише категорією адміністративного права, а й важливою складовою механізму державної безпеки. Його нормативне наповнення визначає рівень готовності поліції до виконання завдань оборонного характеру, реагування на загрози національній безпеці та захист прав людини в умовах надзвичайних ситуацій. Забезпечення балансу між ефективністю владних повноважень і дотриманням принципів законності є запорукою легітимності поліцейської діяльності, зміцнення громадської довіри та стабільності держави. У перспективі післявоєнного відновлення України саме оновлена модель адміністративно-

правового статусу поліцейського має стати основою для розвитку сучасної сервісно-безпекової поліції, здатної ефективно реалізовувати функції держави у сфері національної безпеки та правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Макаренко Р. Поняття правового статусу особистості як члена громадянського суспільства. *Науковий часопис*. 2013. №22. С. 141-146.
2. Терещук В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації. К.: МАУП., 2020. 269 с.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Курило О. І.,
старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ

Національну гвардію України було засновано згідно із Законом України «Про Національну гвардію України», ухваленим 4 листопада 1991 року. У 90-х роках вона діяла як незалежна силова структура, але 11 січня 2000 року її було ліквідовано відповідно до Закону України «Про розформування Національної гвардії України». Однак російська агресія у 2014 році змусила Верховну Раду України поновити роботу Національної гвардії України, визначивши її як військове формування, що виконує правоохоронні функції.

Створення Національної гвардії України було зумовлено тодішньою загрозою публічній безпеці та порядку держави. Однак сьогодні це питання залишається актуальним і продовжує посідати провідне місце серед сучасних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовою діяльністю. Вітчизняні науковці та дослідники активно вивчають і розробляють інноваційні підходи, спрямовані на підвищення ефективності заходів із забезпечення публічної безпеки та правопорядку в Україні. Їхні зусилля зосереджені на вдосконаленні правових механізмів, упровадженні сучасних технологій і розвитку нових стратегій для реагування на виклики. Одним із таких аспектів є правоохоронна діяльність Національної гвардії України в умовах воєнного стану, адже вона є доволі молодим військовим формуванням, яке активно розвивається останніми роками.

Національна гвардія була створена ще на початку незалежності України, однак почала свій розвиток лише після 2014 року. Її функціонування зумовлено загрозою публічній безпеці й порядку держави, зокрема з боку російської федерації. Національна гвардія України є військовим формуванням, яке виконує правоохоронні функції та демонструє свій потенціал в умовах воєнного стану. У зв'язку зі специфічністю структури згаданого формування досліджено поняття «правоохоронна функція» та «правоохоронна діяльність».

Правоохоронна діяльність під час воєнного стану полягає у здійсненні дій спеціально уповноваженими органами, які спрямовані на захист прав, свобод та інтересів громадян, інтересів держави та відповідають зазначеній у законі формі, враховуючи дію воєнного стану.

Зазначено, що Національна гвардія України має низку особливостей, серед яких адаптивність, здійснення превентивної діяльності та нерозривний зв'язок зі сферою зв'язку та комунікацій. Правоохоронна діяльність Національної гвардії України є багатовекторною, що підкреслює унікальну роль цього військового

формування, як гібридної структури, яка ефективно поєднує військові та правоохоронні функції в умовах комплексних загроз національній безпеці України. Національна гвардія України - як суб'єкт правоохоронної діяльності постійно вдосконалюється. По-перше, інтегрування успішного закордонного досвіду у вітчизняну структуру організації Національної гвардії України, адже у багатьох розвинених країнах існують військові формування, які реалізують схожі функції, проте мають більший досвід та інший набір повноважень. По-друге, розвиток інформаційного простору та прозорості, оскільки саме завдяки цьому можливо збудувати довірчі відносини між Національною гвардією України та населенням.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну гвардію України» та з метою визначення порядку організації та несення служби з охорони громадського порядку, а також участі в забезпеченні громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян, військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України 24.12.2019 було видано наказ МВС № 1089 «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України». Згідно цього наказу військовослужбовці ВЧОГП службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки виконують у складі самотійних та/або спільних з поліцією нарядів, а ВЧОП - тільки в складі спільних з поліцією нарядів. Виконання завдань самотійно з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки передбачає реагування військовослужбовцями НГУ на скоєння громадянами адміністративних правопорушень громадянами з проведенням адміністративного затримання і складанням протоколу.

Згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до глави 19. Протокол про адміністративне затримання в статті 255. «Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення» в переліку відсутні військовослужбовці НГУ. Відповідно до Статті 261. «Адміністративне затримання» - при адміністративному затриманні складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання та підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим.

Також звернемося до. КУАП Стаття 262 Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання в якій вказано, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України. Перелік органів, які провадять адміністративне затримання: 1) органами внутрішніх справ (Національною поліцією); 2) органами прикордонної служби; 3) старшою у місці розташування

охоронюваного об'єкта посадовою особою воєнізованої охорони; 4) посадовими особами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України; 5) органами Служби безпеки України; 6) посадовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів; 7) посадовими особами, уповноваженими на те центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб. В вище перерахованому переліку відсутні військовослужбовці НГУ.

Проблемним питанням виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку військовими частинами НГУ самостійно є відсутність законних підстав щодо проведення затримання громадян, які скоїли адміністративне правопорушення з подальшим складанням протоколу.

Є потреба у внесенні змін до законодавчих актів, що дозволить Національній гвардії здійснювати правоохоронну діяльність в сфері забезпечення національної безпеки України в повному об'ємі нарівні з іншими правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України: Закон України. *Офіційний вебпортал парламенту України.*
2. Про Національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2018, № 31, ст.241)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР).* 1984. додаток до № 51, ст.1122.

Кустовський О. В.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

LINGUISTIC ANALYSIS AS A TOOL FOR INFORMATION SECURITY

The modern digital space is characterized by unprecedented dynamics and complexity of cyber threats. While at the dawn of the computer age the main risks were associated with technical vulnerabilities in software and hardware, today the threat landscape has undergone a fundamental transformation. There has been a significant shift from attacks targeting only machine systems to hybrid campaigns that exploit the weakest link in the security chain - the human factor. Modern cyber threats, such as spear-phishing, Business Email Compromise (BEC), social engineering, disinformation, and insider threats, are becoming increasingly sophisticated and psychologically manipulative. Their effectiveness is not based on "zero-day vulnerabilities," i.e., unknown vulnerabilities that software developers actually had 0 days to address, as these are only discovered at the moment of attack, but on the ability of attackers to manipulate human emotions, cognitive biases, and social norms using natural language [1].

Today's linguistic analysis, implemented using natural language processing (NLP) and machine learning (ML) methods, has evolved from an auxiliary tool to a key component of a modern active information security strategy. The use of NLP allows for the automation of human language analysis on a scale unattainable by human analysts, transforming chaotic streams of unstructured text into structured, actionable intelligence and evidence. This technological transformation makes it possible not only to respond to incidents that have already occurred, but also to detect threats at an early stage (), predict attack vectors, determine responsibility for cybercrimes, and create adaptive defense systems capable of countering language-oriented threats. The integration of linguistic analysis into Security Operations Centers (SOCs) is no longer an option but a requirement for ensuring resilience in the current threat environment, which requires not only network engineers but also data processing specialists, computer linguists, and philologists [4].

With the development of machine learning, more sophisticated methods have emerged. Models that learn with a "teacher," such as Support Vector Machines (SVM),

are trained on large arrays of texts that have been pre-labeled for tone. They are capable of detecting more complex patterns than simple lexicons. A further breakthrough came with the advent of deep learning models, in particular recurrent neural networks (RNN) and long short-term memory (LSTM) networks, which can analyze word sequences and better capture dependencies in a sentence. Modern models based on the Transformer architecture, such as BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers), provide the highest accuracy thanks to attention mechanisms that allow weighing the importance of different words in a sentence and understanding the context at a deep level [2].

Thus, sentiment analysis becomes a kind of data collection system. Abnormal changes in public sentiment can predict not only cyberattacks, but also events in the physical world, such as civil unrest or protests. The threat detection process may look like this: first, the online space is filled with messages that form a certain narrative and evoke an emotional response (e.g., anger about government actions). NLP-based monitoring systems record this abnormal surge associated with certain keywords and user groups. By correlating this data, analytics centers can generate high-confidence alerts about potential threats, transforming social media monitoring from a reactive brand management tool into a proactive intelligence tool [1].

It is also worth noting the emergence of large language models (LLMs), such as the GPT (Generative Pre-trained Transformer) family of models, which represent the next stage in this evolution. These models, trained on large amounts of text data from across the Internet, demonstrate not only the ability to classify, but also to deeply understand, generalize, reason, and generate human language. Their integration into cybersecurity systems opens up radically new possibilities. The use of LLMs fundamentally changes the nature of security analyst work. Instead of spending hours manually analyzing raw data such as system logs or vulnerability reports, analysts receive ready-made, structured conclusions from LLMs. The role of humans is shifting from data processing to validating conclusions made by artificial intelligence and making strategic decisions. This significantly increases efficiency, but at the same time creates a new dependence on technology whose decision-making processes can be opaque. If an LLM misinterprets a particular nuance or falls victim to manipulation, it can mislead an analyst who has not seen the raw data. This creates an urgent need to develop and implement Explainable AI (XAI) methods in cybersecurity that would allow analysts to understand why a model has reached a particular conclusion and to verify its logic [3].

Thus, linguistic analysis, enhanced by natural language processing and machine learning methods, has become an integral and transformative technology in the arsenal of modern information security. It has changed the approach to protection: previously, the system responded to problems that had already occurred, but now it works proactively, analyzing data to prevent attacks in advance.

References:

1. Arora A., Arora A., McIntyre J. Developing chatbots for cyber security: assessing threats through sentiment analysis on social media. Sustainability. 2023. Vol. 15, no. 17. P. 13178. URL: <https://doi.org/10.3390/su151713178>
2. Mabel E., Enoch O., Idowu M. Sentiment analysis in social media: detecting misinformation and cyber threats. URL: https://www.researchgate.net/publication/389055739_Sentiment_Analysis_in_Social_Media_Detecting_Misinformation_and_Cyber_Threats
3. Niveen O. Jaffal, Mohammed Alkhanafseh, David Mohaisen. Large language models in cybersecurity: applications, vulnerabilities, and defense techniques. URL: <https://arxiv.org/abs/2507.13629>.
4. Oye E., Owen J. The role of natural language processing in cybersecurity. Natural language processing. URL: https://www.researchgate.net/publication/387252722_The_Role_of_Natural_Language_Processing_in_Cybersecurity

Лаврук А. В.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У сучасних умовах повномасштабної агресії проти України питання національної безпеки набуває ключового значення в системі стратегічного управління державою. Національна безпека перестала розглядатися лише як військова категорія та трансформувалася у комплексний політичний інструмент державної стратегії. Вона охоплює не лише обороноздатність держави, а й стійкість економіки, життєздатність соціальних інститутів, інформаційну безпеку суспільства, надійне функціонування критичної інфраструктури та готовність державних інституцій до реагування на гібридні, кібернетичні й неконвенційні загрози. Такий підхід закріплений у профільному законодавстві та стратегічних документах, де національна безпека виступає системною складовою державної політики та довгострокового розвитку України [1 - 5].

Правову основу ролі національної безпеки в державній стратегії створює Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, який дає визначення національної безпеки, встановлює принципи її забезпечення (зокрема пріоритет прав людини, цивільний контроль, комплексність і превентивність) та розмежовує повноваження органів державної влади у секторі безпеки й оборони. Закон формалізував інституційні основи: створення механізмів координації, відповідальності та взаємодії між відомствами і, тим самим, заклав правову базу для інтеграції нацбезпеки у загальнодержавну стратегію [1].

Стратегічний рівень визначення ролі національної безпеки в державній політиці представлений Стратегією національної безпеки України, схваленою

РНБО та введеною в дію Указом Президента від 14 вересня 2020 року (Указ Президента України №392/2020). В означеній Стратегії визначені стратегічні цілі: забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності, створення надійної системи стримування та реагування на загрози, підвищення стійкості держави і суспільства. У стратегічному документі підкреслено значення міжсекторного підходу, трансформації сектору безпеки й оборони та необхідність комплексних заходів у військовій, економічній, інформаційній та соціальній сферах [2].

Інституційна архітектура, яка реалізує політику нацбезпеки як складову державної стратегії, включає Раду національної безпеки і оборони України як координаційний орган при Президентові, Кабінет Міністрів (система міністерств і відомств), сектор безпеки, Сили оборони та інші державні органи. РНБО координує прийняття стратегічних рішень, Уряд відповідає за імплементацію політик через державні програми і плани, галузеві відомства розробляють секторні стратегії й здійснюють практичні заходи щодо забезпечення безпеки. Такий поділ і координація спрямовані на забезпечення зв'язку стратегічних цілей з оперативними заходами.

Практична реалізація принципу «нацбезпека як частина держстратегії» прослідковується через секторальні стратегії і рішення РНБОУ, які деталізують пріоритети: наприклад, інформаційна безпека, кібербезпека, енергетична і продовольча безпека, охорона здоров'я в особливий період. Окремі рішення РНБО та укази Президента України (насамперед, укази 2024–2025 років) свідчать про адаптацію політики безпеки до поточних ризиків (санкції, захист критичної інфраструктури, відповіді на загрози у сфері охорони здоров'я), що підтверджує динамічний характер інтеграції безпеки у державну стратегію [6 - 8].

Аналіз як базових актів національнобезпекового законодавства, так і останніх нормативів і розпорядчих рішень Президента і Уряду показує, що українська модель більш-менш орієнтована на швидку адаптацію стратегічних документів, як то: внесення змін у державні реєстри, застосування санкцій, оновлення складових РНБО, - що забезпечує оперативну реакцію на зовнішні та внутрішні виклики.

Як вважають О. О. Кот та А. Б. Гриняк, це демонструє, що система забезпечення нацбезпеки в Україні є не статичною категорією, відповідно, її можна позиціонувати як процедуру постійного перегляду пріоритетів і механізмів, що має важливе значення для довгострокового стратегічного планування держави [9, с. 55].

Інтеграція національної безпеки у державну стратегію має також соціально-економічний вимір. За цим критерієм національна безпека розглядається як передумова сталого розвитку, інвестиційної привабливості та соціальної згуртованості. Кабінет Міністрів і відповідні відомства формують програми, що поєднують оборонні потреби з економічною політикою (наприклад, підвищення стійкості постачань, розвиток критичної інфраструктури, мобілізація промислових потужностей). Такий підхід

підкреслює, що нацбезпека має бути синхронізована з макроекономічними та соціальними цілями держави [10, с. 93].

Серед головних викликів щодо ефективної нацбезпекового правового поля: забезпечення ефективного цивільного контролю та прозорості при одночасному збереженні оперативності дій; комплексне управління ризиками в умовах обмежених ресурсів; синхронізація національних та міжнародних (партнерських) зусиль; а також забезпечення прав людини та основних свобод під час реалізації заходів безпеки. Подолання цих викликів, насамперед, в умовах правового режиму воєнного стану, - вимагає збалансованих законодавчих рішень, вдосконалення міжвідомчої взаємодії та підвищення спроможності державних інституцій до стратегічного планування й імплементації.

Отже, національна безпека в Україні є невід'ємною складовою державної стратегії. Вона визначає довгострокові цілі розвитку, спрямовує трансформацію сектору безпеки та формує пріоритети політики у військовій, економічній, інформаційній і соціальній сферах. Для ефективної реалізації цього підходу необхідне, як вбачається, постійне оновлення стратегічних документів, зміцнення координації між інституціями та забезпечення прозорого цивільного контролю. Такий підхід робить державу стійкою й здатною швидко реагувати на сучасні виклики.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 17.09. 2025).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 / [Офіційне інтернет-представництво Президента України]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 17.09.2025).
3. Рада національної безпеки і оборони України. Офіційні рішення та документи РНБО України / [Офіційний вебсайт РНБО України]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2025).
4. Про Стратегію інформаційної безпеки України. Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 / [Офіційне інтернет-представництво Президента України]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41157> (дата звернення: 17.09.2025).
5. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан реалізації державної політики у сфері національної безпеки» (актуальні рішення 2024–2025 рр.) // РНБО України - офіційні публікації. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/> (дата звернення: 17.09.2025).

6. Політика у сфері національної безпеки та оборони / [Єдиний веб-портал органів виконавчої влади]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/bezpeka-ta-oborona> (дата звернення: 17.09.2025).
7. Офіс Президента України. Питання реалізації Стратегії національної безпеки України: офіційні матеріали та аналітичні огляди. URL: <https://www.president.gov.ua/news/all> (дата звернення: 17.09.2025).
8. Міністерство оборони України. Офіційні публікації щодо реформування сектору безпеки і оборони України / [Вебпортал Міністерства оборони України]. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2025).
9. Кот О. О., Гриняк А. Б. Доктрина національної безпеки і оборони України повоєнного періоду: проблеми формування. *Нове українське право*, Вип. 5, 2024. С. 53-59. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/667/609> (дата звернення: 17.09.2025).
10. Домбровська С., Помаза-Пономаренко А., Порока С., Урбанек А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції: *монографія*. Харків: НУЦЗУ, 2023. 252 с. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18785/1/MonDPPU.pdf> (дата звернення: 17.09.2025).

Люлька А.С.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

АСПЕКТИ ЧИННОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНІВ

Беззаперечно, що забезпечення національної безпеки України в умовах чинності правових режимів воєнного та надзвичайного станів потребує ефективних конституційно-правових механізмів контролю за діяльністю органів державної влади. Особливість таких механізмів полягає у поєднанні двох взаємопов'язаних завдань: захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а також гарантування основних прав і свобод громадян. Введення особливих правових режимів надає державним інституціям додаткові повноваження, проте одночасно вимагає посилення парламентського, судового та громадського контролю, аби уникнути зловживань владою [1, с. 57].

Одним із ключових механізмів контролю є парламентський контроль, який реалізується через повноваження Верховної Ради України щодо затвердження указів Президента України про введення/продовження воєнного або надзвичайного стану, а також здійснення нагляду за діяльністю виконавчих органів у цей період [2]. Верховна Рада не лише затверджує відповідні укази, а й визначає правові рамки діяльності органів влади, ухвалюючи закони, що деталізують порядок реалізації обмежень конституційних прав. Такі механізми дозволяють дотримуватися балансу між необхідністю оперативного реагування на загрози та дотриманням принципу верховенства права. Важливим є і здійснення парламентського контролю через діяльність профільних комітетів, тимчасових слідчих комісій, заслуховування звітів Уряду, правоохоронних органів та інших суб'єктів оборонно-безпекового сектору [3, с. 115].

Важливим інструментом є конституційний контроль, що здійснюється Конституційним Судом України. Його діяльність у воєнний час спрямована на збереження балансу між захистом національної безпеки та дотриманням конституційних прав людини. Конституційний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що навіть за умов воєнного стану не допускається звуження сутності основоположних прав, зокрема, - права на соціальний захист та гідність [4, с. 147]. У своїх рішеннях Конституційний Суд посилався на міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема практику ЄСПЛ, що дозволяє адаптувати українську правову систему до європейських цінностей. Крім того, Конституційний Суд застосовує доктрину «демократії, здатної захистити себе», яка легітимізує надання органам влади додаткових повноважень у разі реальної загрози суверенітету держави. Це підтверджується і його практикою ще з 2014 року, коли було дано оцінку актам, що стосувалися окупації частини територій України [5, с. 175].

Окреме значення мають механізми контролю виконавчої влади, закріплені в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Закон визначає, що діяльність органів виконавчої влади та військових адміністрацій має здійснюватися в межах Конституції, а тимчасові обмеження прав громадян повинні мати чіткі строки та пропорційний характер [2]. Зокрема, статті 8–12 цього Закону регламентують неприпустимість припинення діяльності органів державної влади навіть під час надзвичайних обставин. Це означає, що система стримувань і противаг має діяти безперервно, попри воєнні виклики [6, с. 63].

В умовах надзвичайного стану діє також змішана система контролю, коли поряд із парламентом і судами вагому роль відіграють військове командування та місцеве самоврядування. Згаданим вище нормативам кореспондує і наукова теорія. Так, на погляд С. О. Кузніченка, ключовим завданням в умовах дії правового режиму воєнного стану є недопущення узурпації влади військовими органами та забезпечення безперервності діяльності конституційних інституцій. Це передбачає чіткий розподіл повноважень між військовими адміністраціями та цивільними органами управління, що сприяє збереженню демократичного порядку навіть за умов повномасштабної збройної агресії [7, с. 59–60].

Важливою складовою є і судовий контроль загальних судів, які здійснюють розгляд справ, пов'язаних із порушенням прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Судова практика засвідчує, що суди загальної юрисдикції продовжують виконувати функцію захисту прав громадян, зокрема, у випадках незаконних обмежень свободи слова, пересування чи права на власність [8, с. 173].

Нарешті, вагоме місце посідає громадський контроль у формі участі інститутів громадянського суспільства, ЗМІ та правозахисних організацій. У наукових працях наголошується, що прозорість дій органів влади та доступ суспільства до інформації є запорукою ефективності правового режиму воєнного стану. Механізми громадського контролю дозволяють мінімізувати зловживання владою, підвищити довіру суспільства до державних інституцій і, водночас, сприяти забезпеченню конституційного ладу [6, с. 31–32].

Отже, конституційно-правові механізми контролю за діяльністю органів державної влади під час надзвичайного та воєнного стану становлять багаторівневу систему, яка охоплює парламентський, судовий, виконавчий та громадський контроль. Вони мають подвійне завдання: гарантувати ефективність державного управління в умовах кризових загроз і, водночас, зберігати демократичні стандарти, верховенство права та права людини. Практика діяльності Конституційного Суду України, інших гілок судової системи України, а також наукові надбання правовиків-конституціоналістів свідчать про необхідність подальшого вдосконалення цих механізмів, зокрема шляхом чіткішого регламентування процедур контролю, посилення відповідальності посадових осіб та активнішої участі громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації: *матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 27 червня 2024 р.) / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 168 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Правова система України в умовах воєнного стану: *збірник наукових праць* / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка. Одеса: Гельветика, 2022. 540 с.
4. Городовенко В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи Конституційного Суду України. Соціальні права. Виклики воєнного часу: збірник тез доповідей *Шостої Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики»* (м. Київ, 06 липня 2023 р.) / Верховний Суд [та ін.]. Харків: Право, 2023. С. 147-150. URL: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/viktor-gorodovenko-socialnyy-zahyst-lyudyny-v-umovah-voyennogo-stanu-pidhody> (дата звернення: 29.09.2025).
5. Конституція України в практиці Конституційного Суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції (1997–2023) / упоряд. С. П. Головатий, Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Ю. М. Михеєнко. Київ: ВАІТЕ, 2023. 450 с.
6. Правовий режим воєнного стану в Україні / за ред. Б. М. Шамрая. Київ: Професіонал, 2025. 312 с.
7. Кузнichenko С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»: *науково-практичний коментар*. Харків: Право, 2015. 164 с.
8. Совгиря О. В. Діяльність Конституційного Суду України в умовах воєнного стану. Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України: *збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 28-ої річниці прийняття Конституції України* (м. Київ, 25 червня 2024 р.) / Інститут правотворчості та

науково-правових експертиз НАН України. Одеса: Юридика, 2024. С. 172-176.
URL: <https://ccu.gov.ua/library/diyalnist-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 29.09.2025).

Мальцев В. В.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник начальника кафедри забезпечення державної безпеки,

Київський інститут Національної гвардії

(м. Київ, Україна)

ГЕНЕЗИС І РОЗВИТОК ВІЙСЬКО-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СТРУКТУР У СВІТІ

Європейський досвід становлення жандармерій є ключовим для розуміння правової природи та функціонального призначення військово-поліцейських структур, оскільки саме на цьому континенті відбувалося зародження та еволюція інституцій, які поєднали у собі риси військових формувань і правоохоронних органів. Жандармерія як соціально-правовий феномен виникла в умовах потреби держави у створенні мобільних, дисциплінованих і водночас легітимних з точки зору внутрішнього права силових підрозділів, здатних ефективно підтримувати порядок у суспільстві, контролювати території та протидіяти криміналу. Її поява була зумовлена як внутрішньополітичними процесами, так і потребою забезпечення централізованого контролю монархічних режимів у період формування модерних держав [1].

Перші ознаки жандармерійських структур можна простежити у Франції, де у XV–XVI століттях існували роти жандармів, що мали переважно військові завдання. Проте поступово вони набували поліцейських функцій, особливо у сільській місцевості, де відсутні були інші органи правопорядку. Класична модель жандармерії сформувалася у Франції в кінці XVIII століття, коли була створена Національна жандармерія як спеціалізована військово-поліцейська інституція. Її завданням стало забезпечення внутрішнього порядку, охорона шляхів сполучення, боротьба зі злочинністю та виконання рішень судових органів. Саме французька жандармерія стала прообразом сучасних військово-поліцейських структур, які поєднують у собі сувору військову організацію з правоохоронними функціями.

Європейський контекст розвитку жандармерійських інституцій тісно пов'язаний із тенденціями централізації державної влади. Наприклад, в Італії наприкінці XVIII століття виник Корпус карабінерів, що був покликаний забезпечувати внутрішній порядок і водночас виконувати функції військової служби. Італійські карабінери стали важливим інструментом інтеграції національної держави в XIX столітті, символом єдності та стабільності. Подібна практика спостерігалася й в інших країнах Європи: у Нідерландах у XIX столітті створюється Королівська маршова жандармерія, в Іспанії – Громадянська гвардія. Всі ці формування мали подібні риси: військову дисципліну,

підпорядкованість центральній владі, право застосування сили до населення та виконання завдань у сфері охорони громадського порядку [2].

Історично жандармерії в Європі виникали в умовах суспільних потрясінь, коли класична поліція не могла впоратися з масштабними викликами. Вони ставали засобом контролю за віддаленими територіями, інструментом боротьби з бандитизмом, розбійництвом і селянськими повстаннями. Такий характер їхньої діяльності сформував подвійний образ жандарма: з одного боку, як гаранта безпеки, а з іншого – як символу репресивної сили держави. Важливо, що саме завдяки цьому досвіду жандармерії набули специфічної правосуб'єктності, яка поєднувала функції охорони громадського порядку з виконанням військових обов'язків.

У XX столітті європейські жандармерії поступово трансформувалися у сучасні військово-поліцейські формування. Вони зберегли військову організацію, однак їхня діяльність дедалі більше орієнтувалася на захист прав громадян, протидію новим видам злочинності та участь у міжнародних миротворчих місіях. Друга світова війна та повоєнний період стали етапами, коли жандармерії активно інтегрувалися у структури внутрішньої безпеки й водночас брали участь у міжнародних операціях. Прикладом може слугувати діяльність французької жандармерії у складі миротворчих сил ООН, що стало прецедентом виходу військово-поліцейських формувань на міжнародну арену як специфічних виконавців безпекових завдань [3].

Європейський досвід показує, що жандармерії стали не лише інструментом національної безпеки, але й важливим чинником розвитку міжнародного співробітництва. Саме їхня гнучка правова природа дозволила створювати асоціації на кшталт FIER, де об'єднуються формування з різних країн, здатні діяти у спільному правовому полі. Цей історичний шлях засвідчує, що жандармерії від початку свого існування були спрямовані на виконання завдань, які виходили за межі суто національної юрисдикції, і що вони природним чином стали суб'єктами міжнародних відносин у сфері безпеки.

Таким чином, європейський досвід формування жандармерій доводить, що ці військово-поліцейські структури є результатом довготривалої еволюції державної влади, спрямованої на поєднання військової дисципліни з поліцейськими функціями. Він демонструє, що історичні передумови створили підґрунтя для виникнення унікальної правосуб'єктності таких інституцій, яка згодом була адаптована до міжнародних умов і стала основою для сучасних моделей забезпечення громадської безпеки як у національному, так і в міжнародному вимірі [4].

Сучасний розвиток військово-поліцейських інституцій у світі відбувається під впливом глобалізаційних процесів, зростання ролі міжнародного права та розширення спектра загроз безпеці. Традиційні функції цих структур, які зводилися переважно до підтримання внутрішнього порядку і охорони стратегічних об'єктів, суттєво розширилися. Сьогодні військово-поліцейські формування виконують завдання у сферах боротьби з тероризмом, протидії організованій злочинності, забезпечення безпеки під час масових

заходів, участі у міжнародних миротворчих місіях, реагування на техногенні катастрофи та гуманітарні кризи. Така трансформація спричинила зміщення акцентів від суто національної орієнтації до інтеграції у глобальні безпекові системи.

Однією з ключових тенденцій розвитку є зростання міжнародного співробітництва між військово-поліцейськими структурами. Інституції цього типу, зокрема жандармерії Франції, Італії, Іспанії та інших країн Європи, активно взаємодіють у межах різноманітних міжнародних організацій і асоціацій, серед яких важливе місце належить FIER. Спільні навчання, операції та обмін досвідом дозволяють формувати уніфіковані стандарти реагування, що у свою чергу підвищує рівень взаємодії у кризових ситуаціях. Міжнародний аспект діяльності цих структур стає дедалі вагомішим, адже новітні загрози безпеці не знають державних кордонів і вимагають колективних зусиль [5].

Військово-поліцейські інституції поступово переходять від класичної моделі жандармерії до комплексних силових формувань, що володіють широким спектром компетенцій. Їхня правосуб'єктність трансформується від похідної, виключно національної, до функціонально-міжнародної. Це проявляється у здатності виконувати завдання не лише в межах внутрішнього законодавства, але й відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та міжнародних домовленостей. Таким чином, сучасні жандармерії та аналогічні структури дедалі частіше визнаються не тільки внутрішніми правоохоронними органами, а й суб'єктами міжнародного правового простору.

Ще однією тенденцією є технологізація діяльності військово-поліцейських формувань. Використання новітніх інформаційних систем, цифрових баз даних, засобів відеоспостереження, дронів і сучасних комунікаційних технологій дозволяє підвищувати ефективність охорони порядку, контролювати масові зібрання та оперативно реагувати на загрози. Це створює нові можливості, але й висуває нові вимоги до нормативного забезпечення діяльності таких структур, оскільки використання технологій має відбуватися у відповідності з правами людини та стандартами міжнародного права [6].

Суттєвою рисою сучасності є також гуманізація діяльності військово-поліцейських інституцій. Якщо у XIX–XX століттях вони часто асоціювалися з репресивною силою держави, то сьогодні головний акцент робиться на забезпеченні прав і свобод громадян, на партнерських відносинах із суспільством. Цей процес відбувається під впливом міжнародних стандартів прав людини, рішень Європейського суду з прав людини, а також зростання ролі громадського контролю над діяльністю силових структур. Гуманізація правосуб'єктності означає, що військово-поліцейські формування визнаються не лише виконавцями владних приписів, але й відповідальними суб'єктами, зобов'язаними дотримуватися принципів пропорційності, необхідності та законності.

Особливої актуальності набуває участь військово-поліцейських інституцій у миротворчих і стабілізаційних місіях. Вони залучаються до

відновлення правопорядку у зонах конфліктів, підтримання діяльності перехідних адміністрацій, забезпечення захисту цивільного населення. Такі завдання потребують поєднання військової підготовки та поліцейських навичок, що й робить ці інституції унікальними у світовій безпековій архітектурі. Їхня правосуб'єктність у цьому випадку виходить за межі внутрішньодержавної і набуває міжнародного значення, оскільки вони діють від імені та під егідою міжнародних організацій чи міждержавних угод [7].

Ще однією важливою тенденцією є посилення регіональної інтеграції військово-поліцейських структур. У Європі це проявляється у функціонуванні FIER, в Азії та Латинській Америці – у створенні власних регіональних форматів взаємодії. Таке об'єднання дозволяє не лише зміцнювати професійну спроможність, але й формувати колективну ідентичність, засновану на спільних принципах та стандартах діяльності. Для України участь у подібних процесах означає інтеграцію в європейську та світову систему безпеки, підвищення ролі Національної гвардії як суб'єкта міжнародного права [8].

Таким чином, сучасні тенденції розвитку військово-поліцейських інституцій свідчать про їхнє поступове перетворення на універсальні безпекові формування, що діють одночасно в національній і міжнародній площині. Вони поєднують військову дисципліну з поліцейськими функціями, інтегрують технологічні інновації у свою діяльність, орієнтуються на захист прав людини та активно співпрацюють на міжнародному рівні. Ця трансформація змінює їхню правосуб'єктність, роблячи її більш багатовимірною і комплексною, що відповідає сучасним викликам глобальної безпеки. Саме ця специфіка визначає актуальність їхнього дослідження у контексті міжнародного права і пояснює зростаючу увагу до ролі військово-поліцейських формувань у системі підтримання громадської безпеки і порядку у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. FIER. The Argentina National Gendarmerie. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/argentinian-national-gendarmerie/>.
2. FIER. The Carabiniers of Chile. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/chilean-carabineros/>.
3. FIER. The Gendarmerie General Command of Turkey. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/turkish-gendarmerie/>.
4. FIER. The Internal Security Force of Qatar. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/qatar/>.
5. FIER. The Italian Carabinieri. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/italian-carabinieri/>.
6. FIER. The Military Police and Military Fire Brigades of Brazil. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/state-military-police-and-military-fire-brigades-in-brazil/>.
7. FIER. National Guard of Ukraine. – Режим доступу: <http://www.fier.org/member-forces/national-guard-of-ukraine/>.

8. FIEP. General Directorate of the Gendarmerie of Jordan. – Режим доступа: <http://www.fiep.org/member-forces/darak-forces-jordan/>.

Маньковський І. О.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ВОРОЖИМ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну стратегічні комунікації стали ключовим інструментом державної інформаційної політики, спрямованої на стримування дезінформації, зміцнення морально-психологічної стійкості населення та забезпечення єдності національного спротиву. Зокрема, Україна вперше застосувала узгоджену модель державної комунікації у кризових умовах, коли меседжі Президента України, урядових інституцій, Збройних Сил, СБУ, ДСНС та місцевої влади були об'єднані спільною наративною лінією: «Україна чинить опір», «Світ з Україною», «ЗСУ захищають свободу Європи».

Однією з ефективних форм стратегічних комунікацій стала оперативна реакція на фейки завдяки створенню національного Центру протидії дезінформації (ЦПД) при РНБО, запуску офіційних Telegram-каналів «Спротив», «АрміяInform», «Оперативний ЗСУ» тощо. Інформаційна взаємодія відбувалася із залученням Міністерства оборони, Генерального штабу ЗСУ та Офісу Президента, що забезпечило щоденне оновлення даних про воєнну ситуацію. Також було запроваджено формат спільних брифінгів та централізованих повідомлень з однаковими акцентами, що дозволило зменшити хаотичне інформування, притаманне попереднім кризам (наприклад, 2014-2015 років).

Водночас, Україна активно працювала на міжнародному інформаційному фронті, просуваючи свої позиції через виступи Володимира Зеленського у парламентах іноземних держав, через онлайн-комунікацію з лідерами громадської думки та журналістами, а також через співпрацю з глобальними платформами (Meta, YouTube, Google) для обмеження російської пропаганди. За ініціативою уряду було реалізовано десятки міжнародних кампаній, а саме #StandWithUkraine, #StopRussia, #UniteWithUkraine, які працювали на підтримку українського іміджу за кордоном [1].

Особливо ефективним елементом стали діджиталізація контенту (аналітичні мапи боїв, відео- і фотодокази злочинів, супровід ключових подій візуальним рядом), а також гумористичний формат контрпропаганди («меми», «стьоб», іронія) як відповідь на агресивні інформаційно-психологічні операції рф. Крім того, було мобілізовано волонтерське середовище, креативні агенції,

медіаекспертів, які оперативно створювали відео, тексти, інфографіку, що допомагало доносити правду до світової спільноти.

Під час повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році Україна розгорнула багаторівневу систему стратегічних комунікацій, яка охоплювала політичний, військовий, медійний і громадський сектори. В основі цієї системи стали скоординовані меседжі, прозорість інформації, міжнародна підтримка, контрнаративи до російських фейків, а також мобілізація населення через єдність і національну ідентичність. Основні форми та інструменти виглядали наступним чином:

1. Цифрова дипломатія та глобальна присутність Президента України Володимира Зеленського. Щоденні відеозвернення до громадян і міжнародної спільноти, виступи в парламентах (США, Великобританія, Японія, Франція, Італія тощо), участь у самітах (G7, ЄС, ООН) стали інструментом постійного інформування світу про ситуацію в Україні. Ці звернення завжди містили емоційно-насичені меседжі, які поєднували дані про злочини РФ, прохання про підтримку та утвердження морального лідерства України.

2. Інформаційна кампанія «Be Brave Like Ukraine». Ця глобальна ініціатива, реалізована за підтримки українських державних і креативних агенцій, зосереджувалась на демонстрації героїзму українців. Кампанію було розгорнуто у понад 20 країнах світу від білбордів і цифрових екранів до соцмереж.

3. Робота Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (при Міністерстві культури та стратегічних комунікацій України). Центр публічно викриває фейки, веде спеціальні канали з інфографікою, аналітикою, щоденними дайджестами ворожої дезінформації. Його продукт поширюється через офіційні канали МВС, СБУ, ГУР МО та партнерські ЗМІ.

4. Телемарафон «Єдині новини». Цілодобове мовлення національних телеканалів у координації з державою стало основним інструментом інформування населення та боротьби з панікою, фейками і психологічним тиском. Це став прикладом національного єднання медіа в умовах війни.

5. Кампанії в соціальних мережах. Українські офіційні особи, держструктури та креативні агенції активно використовували TikTok, Instagram, Twitter, Telegram, Facebook для поширення верифікованої інформації, мемів, відео про ситуацію на фронті, історії героїв і розвінчування російських фейків. Були запущені такі проєкти як «Інфозброя» (для мобілізації інфовійська), «Фейкотня» (боротьба з дезінформацією), а також серія пояснювальних відео й інфографіки.

6. Синхронізація меседжів між владою, військовими та громадянським сектором. Українські чиновники дотримуються спільних комунікаційних наративів, зокрема «Україна бореться не лише за себе, а за демократію», «Потрібна зброя для захисту цивільного населення», «Ми переможемо, бо ми єдині». Таке узгодження формувало єдину інформаційну позицію перед внутрішньою і зовнішньою аудиторією.

7. Платформи взаємодії з міжнародними ЗМІ. Офіційні особи України забезпечили безперешкодний доступ іноземних журналістів до зони бойових дій, брифінги англійською мовою, організацію турів для документування воєнних злочинів рф. Це сприяло появі сотень публікацій на боці України в провідних виданнях світу.

8. Розробка та поширення візуального контенту. Візуальні меседжі від карикатур, мемів, плакатів до патріотичних відео стали потужним інструментом як емоційного впливу, так і вірусного поширення інформації [2].

Стратегічні комунікації стали ключовим інструментом публічної дипломатії, внутрішньої мобілізації населення та нейтралізації ворожих інформаційно-психологічних операцій. Розгортання офіційних каналів у соціальних мережах, проведення інформаційних кампаній, інтеграція штучного інтелекту для відстеження наративів, усе це дало змогу Україні не лише оборонятися, а й задавати інформаційний темп. В табл. 1 наведено динаміку інституційної активності в контексті стратегічних комунікацій у 2022-2025 роки.

Таблиця 1

Динаміка інституційної активності в контексті стратегічних комунікацій у 2022-2025 роки

Показники	2022	2023	2024	2025
Кількість офіційних інформаційних платформ (державні сайти, Telegram-канали, YouTube тощо), залучених до стратегічних комунікацій, одиниць	15	25	30	30
Середнє охоплення офіційних повідомлень у соцмережах (щомісячно, сукупно), млн. осіб	90-120	130-150	180	200
Кількість дезінформаційних наративів, виявлених Центром протидії дезінформації, одиниць	550	720	840	460
Видалення або маркування фейкового контенту (спільно з Meta, Google тощо) одиниць/публікацій	3,8	4,2	4,9	2,6
Інформаційні кампанії держорганів / партнерських структур (внутрішні та міжнародні), кампаній	40	65	80	35

Джерело: сформовано автором з використанням джерел [3].

Аналіз статистичних даних свідчить про істотне зростання ефективності української системи стратегічних комунікацій у 2022-2025 роках. Системна робота державних органів, зростаюча кількість інформаційних платформ та злагоджена співпраця з ІТ-гігантами дозволили оперативно виявляти та блокувати фейки, підвищувати довіру до офіційної інформації та протидіяти інформаційній агресії росії. Значне охоплення аудиторії, як внутрішньої, так і міжнародної, вказує на поступове утвердження України як суб'єкта інформаційного спротиву на глобальному рівні. Подальший розвиток цієї системи має базуватися на стійкій міжвідомчій координації, цифровій

інфраструктурі, громадській підтримці та адаптації до нових технологічних викликів.

Таким чином, стратегічні комунікації в Україні стали не лише інструментом державного реагування, а й потужною частиною тотального спротиву, що зміцнила внутрішній фронт та дала змогу ефективно протистояти потужній хвилі ворожих інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію, деморалізацію та розкол українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Беленький Л. І. Комунікаційне забезпечення державної політики в умовах воєнної агресії. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2022. № 4. С. 41–47.
2. Воронянський О. О. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: досвід НАТО та перспективи для України. *Інформаційна безпека України*. 2022. № 1(30). С. 12–22.
3. Держспецзв'язку України. Стратегічні комунікації та інформаційна безпека: аналітичний звіт 2023 року. Київ, 2023. URL: <https://cip.gov.ua>.

Мацюк М. М.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Дручек О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Державна безпека завжди була одним із ключових елементів державотворення. Від княжої доби до сучасності українська держава формувала інститути, які забезпечували захист суспільства, влади та територіальної цілісності. Сучасне розуміння безпеки ґрунтується як на історичних традиціях, так і на новітніх правових та інституційних реформах, закріплених у Конституції України [6] та спеціальних законах [7; 8; 9].

У Київській Русі основними органами забезпечення порядку і безпеки були княжа дружина, варта та військові структури, підпорядковані князю. «Руська правда» визначала злочини проти державної влади та порядок покарання [1, с. 45–47]. Як зазначає О. Ярмиш, у цей період безпекові інститути не були відокремлені від влади, а ототожнювалися з особою правителя [2, с. 28].

Галицько-Волинська держава продовжила цю традицію, однак удосконалила військово-адміністративну структуру для охорони кордонів.

У межах Литовсько-польської держави та Речі Посполитої основні джерела права того часу – Литовські статuti (1529, 1566, 1588 р.р.) закріплювали норми щодо злочинів проти держави, діяльність воєводських і замкових судів [1, с. 103]. Військово-адміністративні органи одночасно виконували функції управління та безпеки. Як підкреслює І. Бойко, це зміцнювало державний апарат, але робило його інструментом шляхетської еліти [1, с. 110]. Безпека розумілася не як захист суспільства, а як підтримка влади.

У Козацьку добу та часи Гетьманщини козацька спільнота виробила особливу систему, де безпека була справою всієї громади. Військова рада мала широкі повноваження, а кошовий отаман забезпечував порядок і оборону [2, с.

157]. Водночас надмірна воєнізація суспільного життя призводила до того, що навіть цивільні конфлікти вирішувалися військовими методами [1, с. 215]. Це стало національною традицією – розглядати безпеку переважно крізь призму військової сили.

У часи визвольних змагань 1917–1921 рр. органами влади УНР і ЗУНР було створено Державну варту та Вільне козацтво для забезпечення правопорядку й захисту влади. Конституція УНР 1918 р. визначала безпеку як функцію держави [1, с. 321]. Однак, відсутність єдиного керівництва і політична нестабільність унеможливили повноцінне функціонування цих інститутів [2, с. 248]. Це ще раз продемонструвало залежність ефективності безпекових структур від державної стабільності.

Радянський період був часом, коли органи ВЧК–НКВС–КДБ стали складовою централізованої репресивної системи. Вони були спрямовані не стільки на захист від зовнішніх загроз, скільки на контроль над населенням [3, с. 75]. Така модель гарантувала політичну стабільність, але підривала довіру суспільства й позбавляла інститути безпеки легітимності. Цей спадок значно ускладнив реформування незалежної України.

Після 1991 р. правові засади сектору безпеки закріплено у Конституції України (ст. 17 визначає Збройні Сили як основний інструмент оборони) [6], Законі «Про Службу безпеки України» [7], Законі «Про Національну гвардію України» [8]. СБУ стала головним органом спеціального призначення [5, с. 56].

Важливим зовнішньополітичним фактором став Будапештський меморандум 1994 р., що мав забезпечити гарантії безпеки після відмови України від ядерної зброї. Як показав подальший розвиток, ці гарантії не спрацювали, що актуалізувало потребу у власних сильних інститутах.

Після 2014 р. сектор безпеки зазнав докорінних змін. Як підкреслює Ситник, реформи були спрямовані на відхід від радянської моделі та наближення до стандартів НАТО [4, с. 144]. Водночас, частина змін носила декларативний характер, а проблема надмірної централізації залишалася [4, с. 152]. Стратегія національної безпеки України (2020) [11] і Стратегія воєнної безпеки України (2021) [10] визначили пріоритет протидії зовнішній агресії та розвиток сил оборони.

Сьогодні особливої ваги набуває довіра суспільства до інститутів безпеки. Як наголошує В. Горбулін, перемога у сучасній війні залежить не лише від зброї, а й від ефективності інституцій, які забезпечують стійкість держави [3, с. 178]. Отже, сила держави вимірюється не тільки кількістю військ, а й якістю правових механізмів та суспільної підтримки.

Таким чином, формування інститутів державної безпеки в Україні пройшло складний шлях: від княжих дружин і козацького війська до сучасних Збройних Сил, Служби безпеки та Національної гвардії. У різні епохи їхня діяльність коливалася між двома полюсами сср – захистом держави як влади і захистом держави як суспільства. Сучасна модель намагається поєднати силу, право і демократичний контроль, проте досі зберігає вплив радянської спадщини. Головним викликом залишається створення інститутів, які не лише

оборонятимуть країну, а й матимуть довіру громадян, що забезпечить їхню реальну ефективність.

Список використаних джерел:

1. Бойко І. Й. Історія держави і права України. Львів : Світ, 2010. 540 с.
2. Ярмиш О. Н. Органи охорони правопорядку в історії України. Харків: Право, 2006. 368 с.
3. Горбулін В. П. (ред.). Світова гібридна війна: український фронт: колект. монографія. Київ : НІСД, 2017. 494 с.
4. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України. Київ : МАУП, 2021. 312 с.
5. Служба безпеки України: історія і сучасність. Київ: Вид-во СБУ, 2007. 320 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
8. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
9. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.
10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”» від 25.03.2021 р. № 121/2021.
11. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”» від 14.09.2020 р. № 392/2020.

Михайлов В. Ф.,

ад'юнкт науково-дослідного центру дослідження війни, права та соціальних наук навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук,

Національний університет оборони України

(м. Київ, Україна)

ФУНКЦІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Військова служба правопорядку (ВСП) у Збройних Силах (ЗС) України є спеціальним правоохоронним формуванням, створеним відповідно до Закону України від 7 березня 2002 року «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [1].

Її основним призначенням є забезпечення військової дисципліни, підтримання правопорядку, охорона військових об'єктів і захист законних прав військовослужбовців. У мирний час функції Військової служби правопорядку мають переважно профілактичний і контрольний характер, однак в умовах особливого періоду вони істотно розширюються, набуваючи ознак комплексної правоохоронно-військової діяльності, спрямованої на підтримання боєздатності військ, стабільності у військових гарнізонах і правовий порядок у зоні бойових дій.

Під поняттям «особливий період» діюче законодавство розуміє стан, що охоплює час мобілізації, воєнного стану, а також частково період відбудови після завершення бойових дій [2; 3]. У цей період органи військового управління діють в умовах підвищеної відповідальності та ризику, що вимагає активного залучення ВСП до забезпечення правопорядку та реалізації спеціальних завдань, визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Функції Військової служби правопорядку у зазначених умовах поділяються на оперативно-службові, охоронно-конвойні, адміністративно-процесуальні, профілактичні та спеціальні. Вони охоплюють усі напрями діяльності військових частин – від дисциплінарного контролю до захисту стратегічних об'єктів. Однією з ключових функцій є організація гарнізонної та вартової служб, що передбачає охорону об'єктів, гауптвахт, бойових прапорів, контроль несення вартової служби та підтримання порядку в гарнізонах відповідно до Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [5].

Не менш важливим напрямом є патрульно-постова діяльність, метою якої є запобігання злочинам і правопорушенням серед військовослужбовців, а також охорона громадського порядку в районах дислокації військ. Ця функція регулюється наказом Міністерства оборони України №169 від 22 червня 2021

року, який визначає порядок несення патрульно-постової служби підрозділами ВСП [6].

В умовах воєнного стану такі підрозділи здійснюють патрулювання не лише в межах гарнізонів, а й у районах бойових дій, супроводжуючи військові колони, забезпечуючи безпеку руху військової техніки, контроль за дотриманням правил військової дисципліни й заходів комендантської години [4; 6].

Особливу роль відіграє функція охорони та конвоювання військовослужбовців, які перебувають під вартою, а також засуджених до дисциплінарного батальйону. У період воєнного стану це завдання набуває першочергового значення для запобігання втечам, заворушенням і надзвичайним подіям серед військових контингентів. Відповідно до наказу Міністерства оборони України №178 від 5 липня 2022 року Військова служба правопорядку здійснює охорону, конвоювання, перевезення та передачу таких осіб компетентним органам [7].

У системі забезпечення військової безпеки важливою функцією ВСП є запобігання правопорушенням і розшук військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини. Це завдання набуло особливої актуальності під час активної фази бойових дій, коли зростає навантаження на військові підрозділи та виникають випадки порушення дисципліни. Зазначена діяльність регулюється Законом України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» та Інструкцією Міністерства оборони №604 від 29 листопада 2018 року [1; 8]. У межах цієї функції Військова служба правопорядку проводить розшукові заходи, документує факти правопорушень, готує матеріали для дисциплінарних проваджень і сприяє відновленню правопорядку в частинах.

Окремим напрямом діяльності є забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів, що включає супровід військових колон, регулювання руху на маршрутах переміщення військ, запобігання дорожньо-транспортним подіям, а також контроль за технічним станом транспортних засобів Збройних Сил [1]. Ця функція набуває особливої ваги в умовах широкомасштабних переміщень військової техніки, коли порушення безпеки руху може спричинити втрату боєздатності підрозділів чи створення загрози цивільному населенню.

Не менш значущою функцією Військової служби правопорядку є реалізація заходів воєнного стану, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [4]. Підрозділи служби здійснюють підтримання комендантської години, охорону стратегічно важливих об'єктів, пропускний режим на територіях військових гарнізонів і взаємодію з Національною поліцією, Службою безпеки України та іншими правоохоронними структурами. Завдяки цій діяльності забезпечується єдність дій усіх силових органів у сфері охорони правопорядку, що є ключовим чинником обороноздатності держави.

Захист військового майна, матеріальних засобів, зброї, боєприпасів і військової техніки становить ще один важливий напрям функціонування

Військової служби правопорядку, який посилюється у воєнний час. Служба здійснює контроль за обліком і збереженням матеріальних ресурсів, запобігає крадіжкам, зловживанням, диверсіям і несанкціонованому доступу до озброєння [1].

Таким чином, у період воєнного стану Військова служба правопорядку виконує стратегічно важливу місію – забезпечення правопорядку, дисципліни й законності у військовому середовищі, що безпосередньо впливає на боєздатність Збройних Сил України. Її діяльність охоплює широке коло завдань – від патрулювання і конвоювання до захисту військового майна, контролю дисципліни й участі у виконанні рішень військового командування. Сучасні умови війни засвідчили, що Військова служба правопорядку стала не лише органом забезпечення діяльності ЗС України, а й повноцінною складовою системи національної безпеки та оборони, без якої неможливе ефективне функціонування армії та збереження правопорядку [1; 2; 4; 6; 7; 8].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 07.03.2002 №3099-III.
2. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 №1932-XII.
3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 №3543-XII.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII.
5. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 №550-XIV.
6. Наказ МОУ №169 від 22.06.2021 «Про внесення змін до Інструкції про організацію патрульно-постової служби ВСП».
7. Наказ МОУ №178 від 05.07.2022 «Про затвердження Порядку несення служби охорони й конвоювання підрозділами ВСП».
8. Наказ МОУ №604 від 29.11.2018 «Про затвердження Інструкції про організацію доповідей і донесень про події та правопорушення у ЗСУ».

Мороз О. В.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Строков І. В.,

професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ (НА ПРИКЛАДІ ГЕНОЦИДУ)

Геноцид є одним із найтяжчих злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Він не просто посягає на життя людини, а й на сферу безпеки людства в цілому: на здоров'я, генетику, репродуктивну здатність, інтелект, духовність національних, етнічних, расових та релігійних груп людей та на майбутнє нації в цілому

Термін «геноцид» вперше у 1944 році запропонував польський юрист-кримінолог Рафаель Лемкін. На підставі досліджень Р. Лемкіна зазначений термін було визнано світовим співтовариством та за його участі Генеральна Асамблея ООН 9 грудня 1948 року прийняла Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього (далі – Конвенція 1948 р.), в якій були встановлені підстави і умови кримінальної відповідальності за цей злочин [1].

Згідно з Конвенцією 1948 р., геноцидом є дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її; міри, розраховані на запобігання дітонародження в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [1, 161].

Основною рисою, яка відрізняє геноцид від інших міжнародних злочинів, є наявність спеціального наміру знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. При відсутності цього наміру відповідне діяння не може бути кваліфіковане як геноцид.

Потерпілими від геноциду можуть бути тільки представники національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Представники інших груп залишається

поза сферою захисту Конвенції 1948р. Це фактично означає, що діяння, вчинене з наміром знищити політичну, соціальну або іншу, не передбачену в Конвенції 1948р. групу, не може бути кваліфікованим як геноцид, яким би подібним до цього злочину воно не виглядало і яким би жорстоким не було. Тому особи, які не наділені національною, етнічною, расовою чи релігійною ознакою, фактично позбавлені права на захист від цього жахливого злочину.

Видається незрозумілим, чому визначення геноциду, яке закріплено в Конвенції 1948 р., обмежується лише вищезазначеними групами. Так, якщо членство в національній, етнічній та расовій групі визначається автоматично, незалежно від бажання особи, то членство в релігійній групі не є таким сталим. Так само до визначення геноциду можна включити політичні і соціальні групи, які також є досить численними і членство в яких не змінюється протягом відносно тривалого часу.

Головним тут має бути специфічний і жорстокий намір – знищення. Однак не слід забувати про те, в яких складних історичних умовах приймалась Конвенція 1948 р. Тоді проблема масового знищення за національною, расовою і релігійною ознакою видавалась єдиною актуальною. Крім того, до прийняття Конвенції 1948р. та під час її розробки розглядалися пропозиції про включення до неї інших груп, однак це викликало суперечки з боку держав, які її увалили, і, як результат компромісу, визначення геноциду залишилось таким, як воно є. З приводу цього досить вдало висловлюється Іегуда Бауер: "... Конвенція ООН 1948 р. є абсолютно довільним документом, який виник в результаті гострих суперечок між делегатами країн-членів ООН. Чітке визначення геноциду фактично відсутнє..." [2, 57 – 58].

Визначення геноциду, яке дається в Конвенції 1948 р. сьогодні відповідає сучасним вимогам розвитку людства.

Жертвами геноциду в Руанді, в Камбоджі, та в інших точках планети ставали не лише ті групи осіб, які передбачені Конвенцією 1948р., однак такі дії були кваліфіковані як геноцид, оскільки вони фактично нічим не відрізнялися від діянь, що підпадають під ознаки цього злочину.

У Камбоджі в 1975 – 1978 рр. від геноциду постраждало майже два мільйони людей, що належало до багатьох прошарків населення: військових – прибічників попереднього правління, членів політичних партій, інтелігенції, священнослужителів та національних меншин. Вказані дії були кваліфіковані як геноцид Народно-революційним трибуналом, спеціально створеним у Камбоджі з цього приводу [3, 82-138].

У практиці Руандійського трибуналу виникали певні труднощі з приводу належної кваліфікації актів геноциду і ведмежування їх від інших кримінально караних діянь, зокрема від злочинів проти людяності [4]. Також перед суддями Трибуналу гостро постало питання про те, чи відноситься група тутсі, що підлягала масовому знищенню, до національної, етнічної, расової чи релігійної. Ця група практично нічим не відрізнялася від іншої групи населення країни – хуту. Розподіл носив штучний характер і залежав від того, яке матеріальне становище руандійця і яке положення він займає в суспільстві. Тоді судді з

самого початку своєї діяльності вирішили, що навіть група, яка не є національною, етнічною, расовою чи релігійною, може підпадати під захист Конвенції 1948р., оскільки основною метою розробників цього документу є забезпечення захисту будь-якої стабільної і постійної групи [5].

Слід звернути увагу на те, що багато європейських країн, таких як Білорусь, Литовська Республіка, Латвія, Польща, Франція врахували вимоги сучасної світової практики і в національному законодавстві дещо розширили безпосередній об'єкт геноциду, що, безумовно, є величезним кроком вперед у боротьбі з цим злочином. Їх позитивний досвід повинна врахувати і Україна.

Сьогодні розпочав свою діяльність Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція якого розповсюджується і на геноцид. В його практиці також можуть виникнути труднощі з приводу належної кваліфікації актів геноциду.

Тому, для сучасних вимог розвитку людства поняття геноциду потребує вдосконалення, що має бути врахованим нашою державою. До цього поняття можна включити соціальні і політичні групи, що цілком обумовлюється попередньою світовою практикою.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
2. Bauer Yeguda. A History of the Holocaust. New York: F. Watls, 2002.
3. Ханнум, Хёрст, «Международное право и геноцид в Камбодже: Звуки тишины» (1989). Камбоджа. Sorpong Peou, Ashgate, 2001, Carolina Academic Press, 2000, Human Rights Quarterly, том 11, стр. 82, 1989. // SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1940589>
4. Відповідальність ЗМІ за геноцид. Приклад Руанди // <https://www.jta.com.ua/trends/vidpovidalnist-zmi-za-henotsyd-pryklad-ruandy/>
5. Значення Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді для міжнародного судочинства та можливість застосування досвіду для України // <https://ecpl.com.ua/news/znachennia-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-po-ruandi-dlia-mizhnarodnoho-sudochynstva-ta-mozhlyvist-zastosuvannia-dosvidu-dlia-ukrainy/>.

Мороз Н. С.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративно-правових
дисциплін,

Львівський державний університет
внутрішніх справ

(м. Львів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ТА ОБОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX [1] зумовило розширення нормативно визначених функцій Національної гвардії України (НГУ). Зокрема, цим законом частину першу статті 2 Закону України «Про Національну гвардію України» було доповнено пунктом 5-1, яким передбачено нові завдання НГУ – охорону об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, а також участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на відповідних об'єктах [2].

Проблематика захисту об'єктів критичної інфраструктури підрозділами Національної гвардії України набула особливої актуальності з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України, що призвело до необхідності посилення координації між силами сектору безпеки та оборони.

Важливим нормативним актом у цій сфері став Указ Президента України від 17 жовтня 2023 р. № 695/2023, яким введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій». У вказаному документі Кабінету Міністрів України доручалося в десятиденний строк забезпечити реалізацію комплексу заходів з інженерного та фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури, включаючи створення протидронових систем, систем оповіщення, укриттів для персоналу, а також дублювальних пунктів управління у захищених місцях. Крім того, було визначено необхідність збільшення кількості та підвищення боєздатності вогневих груп зі складу Збройних Сил України та Національної гвардії України, які забезпечують протиповітряне прикриття, охорону та оборону об'єктів критичної інфраструктури [3].

Відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження Положення про організацію і порядок несення служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури та спеціальних вантажів Національною гвардією України» від 15.06.2023 р. № 497:

1. Охорона об'єкта здійснюється по його периметру, у контрольно-пропускних пунктах (КПП), режимних приміщеннях, будівлях, спорудах [4].

2. Охорона об'єкта здійснюється такими способами або їх поєднанням: несення служби чатовими на КПП, визначених ділянках периметра об'єкта та/або його режимних приміщень, реагування вартою на протиправні посягання стосовно об'єкта, а також на порушення пропускового чи внутрішньооб'єктового режимів; оперативне чергування варти, тобто забезпечення виявлення особовим складом варти людей або предметів по периметру об'єкта та/або в його режимних приміщеннях за допомогою засобів виявлення та відеоспостереження [4].

3. Зовнішня огорожа, установлена по периметру об'єкта, позначається показниками з написом «Заборонена зона», «Прохід (проїзд, польоти) заборонено (закрито)», «Стороннім особам прохід заборонено» [4].

4. В'їзд, виїзд транспортних засобів, вхід і вихід працівників та інших осіб, унесення (увезення) на територію чи винесення (вивезення) ними з території об'єкта майна здійснюється за перепустками або іншим документом, передбаченим пропусковим чи внутрішньооб'єктовим режимом [4].

5. Для організації та здійснення охорони об'єкта визначаються пости. Межі постів на території об'єкта позначаються розмежувальними знаками, які нумеруються і послідовно встановлюються в забороненій зоні таким чином, аби були добре видні чатовим і не проглядалися із зовнішнього боку забороненої зони [4].

6. Охорона об'єкта вартою здійснюється відповідно до плану охорони, форма якого встановлюється командувачем Національної гвардії України. План охорони об'єкта розробляється штабом військової частини, від якої споряджено варту, підписується начальником штабу та затверджується її командиром. У частині, що стосується організації охорони режимних приміщень, план охорони об'єкта погоджується керівником такого об'єкта або його заступником з режиму [4].

7. Тривалість несення служби вартою з охорони об'єкта становить 12 або 24 години. У варті, яка несе службу протягом 12 годин, призначається по одній зміні чатових на кожен пост, а також необхідна кількість вартових для проведення їх тимчасової підміни, а у варті, яка несе службу протягом 24 годин, – по три зміни. До складу варти з охорони об'єкта призначаються: начальник варти, помічники начальника варти, помічник начальника варти – кінолог, розвідні, чатовий-оператор технічних засобів охорони (ТЗО), водій транспортного засобу, чатові КПП та чатові варти за кількістю постів і змін, а також вартові варти для тимчасової підміни чатових. До її складу за потреби можуть входити: механік інженерно-технічних засобів охорони (ІТЗО), кухар, а в опалювальний період – опалювач. Розвідний і помічник начальника варти – кінолог до складу варти з охорони ядерної установки можуть не призначатися [4].

8. Для вирішення невідкладних завдань з охорони об'єкта із числа військовослужбовців, що несуть службу у варті і не перебувають на постах, створюються групи реагування: тривожна, посилення та блокування. Військовослужбовці варти, які не увійшли до жодної з груп реагування,

становлять резерв варти. Тривожна група призначається для негайного реагування на спрацювання ТЗО шляхом виявлення причин їх спрацювання та/або припинення протиправних посягань чи порушень пропускнуго або внутрішньооб'єктового режиму і затримання осіб, що їх вчинили. Тривожна група може діяти на об'єкті і на прилеглий до нього території на віддаленні до 3 км., а в разі візуального спостереження порушника – на відстані, необхідній для його затримання. Місце розташування тривожної групи варти обладнується у вартовому приміщенні поряд із кімнатою зберігання зброї. Група посилення призначається для посилення охорони периметра об'єкта, КПП, його режимних приміщень у разі протиправного проникнення особи (осіб) на такий об'єкт, іншого порушення пропускнуго або внутрішньооб'єктового режиму чи виникнення надзвичайних ситуацій. Група блокування призначається для перекриття окремих ділянок території об'єкта у випадку проникнення порушника на такий об'єкт. Групи реагування варти, яка несе службу протягом 12 годин, можуть формуватися із числа особового складу взводів реагування [4].

9. Під час несення служби варта з охорони об'єкта КІ підпорядковується командирові військової частини, начальникові штабу військової частини, від якої її споряджено, а також черговому військової частини. У разі якщо начальник варти за своїм військовим званням вищий за чергового військової частини, така варта черговому військової частини не підпорядковується. З питань здійснення пропускнуго та забезпечення внутрішньооб'єктового режимів на об'єкті КІ варта підпорядковується комендантові комендатури цього об'єкта КІ та його черговому помічнику. Повноваження щодо підпорядкування варти під час несення служби зазначеним посадовим особам реалізуються через начальника такої варти. Варта з охорони об'єкта КІ підпорядковується черговому військової частини, комендантові комендатури цього об'єкта та його черговому помічникові з моменту прийняття такою вартою об'єкта під охорону. Варта виходить із підпорядкування зазначених осіб із моменту здавання об'єкта КІ з під охорони [4].

Отже, забезпечення охорони та оборони об'єктів критичної інфраструктури є одним із ключових завдань Національної гвардії України в умовах воєнного стану. Прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру» та внесення відповідних змін до Закону «Про Національну гвардію України» законодавчо закріпили за НГУ функції із забезпечення безпеки таких об'єктів, що має важливе значення для підтримання стійкості держави у кризових ситуаціях.

Таким чином, нормативне забезпечення, практичні механізми та належна координація дій Національної гвардії України із Збройними Силами та іншими структурами створюють необхідні передумови для ефективної реалізації завдань із охорони та оборони об'єктів критичної інфраструктури, що, у свою чергу, сприяє зміцненню національної безпеки та стабільності функціонування держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закону України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
2. Про Національну гвардію України : Закону України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
3. Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій : Указ Президента України від 17 жовтня 2023 р. № 695/2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695/2023#n5>
4. Про затвердження Положення про організацію і порядок несення служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури та спеціальних вантажів Національною гвардією України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2023 р. № 497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1085-23#Text>.

Москаленко І. О.,

аспірант другого року навчання,
суддя – спікер Південного міського
суду Одеської області,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

Науковий керівник:

Львова Є. О.,

доктор юридичних наук, професор
кафедри державно – правових
дисциплін,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

РОЛЬ СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 було затверджено Стратегію воєнної безпеки України [1]. Президент України В. О. Зеленський, як Верховний головнокомандувач, визначив, що «нова стратегія воєнної безпеки базується на всеохоплюючій обороні України, успіх реалізації якої, у тому числі, залежить від рівня довіри українського суспільства до органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні».

Рівень довіри до судової влади напряму залежить від дій влади щодо захисту прав громадян України, які постраждали від військової агресії РФ на окупованих територіях України, від того, чи відчують такі громадяни підтримку держави та належне функціонування державних структур, до яких вони можуть звернутись.

У цьому сенсі неможливо переоцінити висновки, зроблені Європейським судом з прав людини (далі - ЄСПЛ) у рішенні від 09 вересня 2025 про неприйнятність одразу чотирьох заяв громадян України проти України [2] щодо вчинених державою Україна порушень Європейської конвенції з прав людини (заяви № 54680/15 56648/18, 43132/19 та 29721/20).

Заявники – громадяни України звернулися до ЄСПЛ з вимогами про компенсацію вартості пошкодженого та/або знищеного нерухомого майна на території Донецької та Луганської області у період з 2015 по 2020 роки, які є окупованими територіями України згідно Наказу Міністерства розвитку громад та територій України «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» від 28.02.2025 № 376 [3].

У всіх заявах заявники стверджували, що обстріли, які стали причиною їхніх скарг, були здійснені Збройними силами України (ЗСУ).

Скарги, окрім іншого, стосувалися відсутності українських судів в зонах конфлікту і, відповідно, неможливості скористатися правовими засобами захисту, відсутність ефективних засобів правового захисту або відповідальності за заподіяну їм шкоду.

Водночас, заявники не скористалися створеними в Україні механізмами захисту.

Треба зазначити, що з 2014 року державою вжито заходів щодо забезпечення наявності відповідних ефективних способів правового та судового захисту.

Внесено зміни до кримінально – процесуального законодавства, яким впроваджено можливість проведення спеціального досудового розслідування та процедуру *in absentia*.

Статтю 438 КК України [4] було викладено у новій редакції, доповнивши її диспозицію новими складами злочинів. Законодавчі зміни були спрямовані на запобігання протиправному переміщенню, затриманню та використанню дітей у військових цілях, забезпечуючи притягнення до відповідальності за ці злочини, особливо тих, що стосуються українських дітей, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

Для проведення належного досудового розслідування держава у 2017 створила Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора, в обов'язки якого входить розслідування злочинів на тимчасово окупованих територіях.

У зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції ЗУ «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» передбачено зміну територіальної підсудності судових справ, підсудних розташованим у районі проведення антитерористичної операції судам [5].

Але заявники жодних заяв про вчинення кримінальних правопорушень не подавали, до правоохоронних органів України не зверталися, що відповідно унеможливило проведення перевірки та ефективного розслідування фактів, викладених у скаргах заявників.

Ухвалюючи рішення, ЄСПЛ аналізував судову практику у справах щодо вчинення воєнних злочинів військослужбовцями ЗСУ за період з 2017 по 2020 роки та виявив, що судами України розглядаються кримінальні провадження як проти військовослужбовців Збройних сил України, так і проти членів збройних антиурядових угруповань у зв'язку з випадками безрозбіркового обстрілу, вбивств та інших зловживань, скоєних під час конфлікту, які закінчилися винесенням обвинувальних вироків. Такі вирoki винесені заочно (*in absentia*), оскільки ймовірні винуватці порушень прав людини, як передбачалося, перебували на територіях, що не контролювалися урядом-відповідачем.

Станом на сьогодні кількість вироків щодо громадян України, які вчиняли воєнні злочини на території тимчасово окупованій території України зростає.

Так, вироком Деснянського районного суду міста Києва 10 червня 2025 року громадянку України у минулому суддю Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 438 КК України та призначити покарання у виді позбавлення волі на строк десять років. Суддя, пересвідчившись, що особи є громадянами України, перебували на законних підставах тривалий період на території Автономної Республіки Крим, а, відповідно, під захистом Женевської конвенції IV 1949 року, примусово видворила(депортувала) громадян України за межі тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим [6].

Практична реалізація принципу невідворотності покарання та досягнення мети кримінального провадження свідчать про дієвість судового розгляду та підвищують рівень довіри як українського суспільства, так і іноземних партнерів до судової влади.

Тому, ЄСПЛ ухвалюючи рішення про неприйнятність вищезазначених заяв, виснував, що аргументи заявників, щодо нібито недоступності, «безглуздості» та неефективності засобів правового захисту, створених в Україні, не відображають точно і повно фактичного функціонування правоохоронної системи України стосовно подій у зоні конфлікту.

Суд зазначив, що стосовно України у відповідній практиці ЄСПЛ немає жодних ознак, які б свідчили про те, що наявні в Україні засоби правового захисту були б настільки ж ілюзорними, недостатніми та неефективними, як зазначено у скаргах. Крім того, державою Україна були надані докази зусиль, докладених українськими властями для притягнення до відповідальності передбачуваних винуватців, не тільки членів проросійських та/або російських військ, але й членів власних збройних сил, як стверджується у даній справі. За такого, заявники не довели існування будь-яких особливих обставин, які могли б звільнити їх від обов'язку вичерпати внутрішні засоби правового захисту.

Юридичне визнання Європейським судом з прав людини наявності ефективних судових засобів захисту неможливо переоцінити. Зазначене рішення спростовує стереотипи безкарності, свавілля, корумпованості, які роками нав'язувалися суспільству, створюючи наративи про відсутність в Україні дієвого правосуддя.

Розуміючи складність збору доказів під час війни та на окупованій території, ЄСПЛ був вражений кількістю і якістю доказів, зібраних державою у справі Україна та Нідерланди проти Росії (заяви № 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22) щодо збиття пасажирського лайнера МН17. Такі докази включали матеріальні (фізичні) докази; протоколи оглядів; протоколи допитів підозрюваних/жертв/свідків; кримінальні звіти; звіти про реконструкції; поліцейські звіти; витяги з Реєстру кримінальних розслідувань; повідомлення про підозру (звинувачення); записи перехоплених повідомлень; фоноскопичні експертизи перехоплених повідомлень між сепаратистами «ДНР/ЛНР» та

російськими чиновниками; експертні висновки; рішення та вироки українських судів; а також супутникові знімки.

ЄСПЛ не єдина міжнародна організація, яка зазначає про ефективність українського правосуддя під час війни.

Так, Європейська комісія з ефективності правосуддя у Звіті про оцінку європейських судових систем за даними 2022 року зазначила, що незважаючи на війну у державі, українські суди змогли зберегти сприятливі показники кількості розглянутих справ та строків їх розгляду у 2022 році, який був першим роком війни. Україна зберегла «стандартний» рейтинг ефективності за всіма трьома типами справ. Зокрема, строки розгляду цивільних та господарських справ у першій інстанції становив 168 днів, 108 днів для адміністративних справ та 66 днів для кримінальних справ [7].

Наприкінці 2022 проект EU4USociety проводив дослідження, порівнюючи ефективність українських та європейських судів. Результати дослідження показали, що рівень української системи правосуддя не нижчий, ніж у країнах-членах ЄС за ключовими показниками, а в деяких питаннях (наприклад, цифровізація або відкритість) Україна є серед лідерів [8].

За даними Європейського банку реконструкції та розвитку, Україна має один з найвищих показників ефективності судової системи серед пострадянських країн. Це досягнення стало можливим завдяки реформам і модернізації судової системи, зокрема впровадженню електронного судочинства.

Отже, українське правосуддя визнається міжнародними організаціями ефективним, за рівнем цифровізації та строків розгляду справ навіть лідерами на європейському просторі незважаючи на умови війни, недостатнє фінансування, величезне навантаження, кадровий голод. Ріст довіри міжнародних партнерів до судової влади – це вклад кожного судді, працівника суду у забезпечення державної безпеки. Водночас, постає питання, якщо міжнародна спільнота вважає українське правосуддя ефективним, то чому ж атмосфера недовіри постійно супроводжує судову владу. Вважаю, що висловлювання наративів про відсутність в Україні дієвого правосуддя, що спричиняє необґрунтовану недовіру до судової влади, можна розглядати як загрозу державній безпеці України, що в умовах війни неприпустимо.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України №121/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 30.09.2025).
2. Decision application no. 54680/15 Zhanna Sagitovna Ryashentseva and others against Ukraine and 3 other applications. URL :

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-245383%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-245383%22]}). (дата звернення: 30.09.2025).

3. Наказ Міністерства розвитку громад та територій України «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» від 28.02.2025 № 376 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n7> (дата звернення: 11.09.2025).

4. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

5. Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 39, ст.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text>. (дата звернення: 04.10.2025).

6. Вирок Деснянського районного суду міста Києва 10 червня 2025 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128063971>. (дата звернення: 30.09.2025).

7. European judicial systems CEPEJ Evaluation Report. URL : <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac>, (дата звернення: 11.09.2025).

8. Tetyana Ruda. Justice in Ukraine vs EU states: how far is Ukraine from the European standards? URL : <https://pravo.org.ua/en/blogs/justice-in-ukraine-vs-eu-states-how-far-is-ukraine-from-the-european-standards/>. (дата звернення: 11.09.2025).

Негодченко В. О.,

доктор юридичних наук, професор
проректор Вищого навчального
приватного закладу «Дніпровський
гуманітарний університет»
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВИХ СЕРТИФІКАТІВ НА ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ЯК НАПРЯМОК ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабна збройна агресія проти України призвела до масового руйнування житлового фонду, що поставило перед державою завдання відновлення житлових прав громадян та створення дієвого механізму компенсації за втрачене майно. Одним із таких механізмів стали житлові сертифікати, запроваджені з метою забезпечення громадян можливістю придбати нове житло замість зруйнованого. Водночас, попри важливість цього інструменту, його правове регулювання перебуває на етапі становлення та характеризується рядом прогалин і недоліків, що ускладнюють реалізацію права на відшкодування.

Проблемними залишаються питання чіткого визначення правового статусу житлового сертифіката, порядку його отримання та використання, узгодженості між різними нормативними актами, а також гарантій захисту прав осіб, які його отримують. Крім того, практика застосування цієї новели законодавства виявляє ризики бюрократизації процедур, неоднакового підходу до постраждалих та відсутності достатніх фінансових ресурсів для забезпечення потреб усіх громадян.

У цьому контексті особливої актуальності набуває наукове дослідження правової природи житлових сертифікатів, аналіз існуючих прогалин у їхньому правовому регулюванні та пошук шляхів вдосконалення відповідної нормативно-правової бази. Це дозволить забезпечити ефективність механізму відновлення житлових прав постраждалих осіб та сприятиме підвищенню довіри громадян до державної політики у сфері післявоєнної відбудови.

В умовах війни та масових руйнувань житлових об'єктів в Україні виникає потреба в ефективному правовому регулюванні використання житлових сертифікатів для компенсації збитків від зруйнованого майна. Наявні прогалини в законодавстві, відсутність чіткої процедури надання та використання таких сертифікатів ускладнюють доступ громадян до належної компенсації. Проблеми правової невизначеності, неузгодженість між різними державними органами та недостатня правова підтримка громадян, що постраждали, потребують термінового вирішення. Важливим є вдосконалення нормативно-правових актів для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності процесу відшкодування збитків для осіб, чиє житло було зруйноване.

Правове регулювання житлових сертифікатів на зруйноване майно в Україні є багатограним і охоплює кілька аспектів законодавства, яке зобов'язує органи державної влади здійснювати заходи щодо компенсації збитків для громадян, чиє житло було зруйноване або пошкоджене внаслідок збройного конфлікту, природних катастроф чи інших надзвичайних ситуацій. Однак, у зв'язку з різноманітністю проблем, з якими стикаються потерпілі, існуюча правова база має суттєві прогалини та потребує системного перегляду.

У законодавчій системі передбачено декілька важливих нормативно-правових актів, які покликані врегулювати питання надання житлових сертифікатів [1]. Серед них основними є:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600 «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна», що містить основні положення щодо процедури отримання, визначення формату і умов надання сертифікатів;

- Закон України 2923-ІХ, прийнятим від 23.02.23 «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України».

Існуючі правові норми, що регулюють житлові сертифікати, є досить загальними і часто не надають чітких механізмів для реального вирішення проблем постраждалих осіб. Ось деякі з основних проблем:

Критерії для отримання житлових сертифікатів поширюються не на всіх постраждалих. Дія сертифікату не поширюється на пошкоджене майно яке знаходиться на території ведення бойових дій та на окуповані території. Це відбувається через те, що комісія не в змозі оцінити стан майна. Міністерство юстиції України визначило території на які не поширюється даний вид компенсації як — території на яких ведеться бойові дії.

Відсутність єдиного реєстру осіб, що потребують компенсації. У зв'язку з відсутністю єдиного централізованого реєстру постраждалих громадян, що забезпечує оперативний доступ до даних про потерпілих, створення житлових сертифікатів часто займає багато часу. Це ускладнює процес компенсації, а також може призводити до дублювання або пропуску даних. На даний момент в режимі тестування знаходиться Міжнародний реєстр збитків.

Недостатня чіткість критеріїв оцінки збитків. Однією з найбільших проблем є відсутність стандартизованих і чітких методик оцінки вартості зруйнованого майна. Це означає, що різні органи оцінки можуть застосовувати різні підходи, що призводить до неузгодженості в процесі компенсації. Деякі сертифікати можуть бути надані без належної оцінки вартості майна, а інші — на основі суб'єктивних оцінок.

Низька швидкість процесу компенсації. Тривалі бюрократичні процедури та відсутність єдиного реєстру осіб, які потребують компенсації, часто затягують процес відшкодування збитків. Також не рідкими є ситуації коли

людина отримала житловий сертифікат, а кошти дуже довгий час не бронюються на рахунок, що гальмує процес використання наданої компенсації.

Недостатня інформованість населення в процедурі реалізації житла з використанням житлового сертифіката. Продавці вбачають ризики у тому, що гроші з продажу поступають на їх рахунок впродовж 5 днів з моменту посвідчення договору та його реєстрації. Також те, що валютою договору є гривня, і ризик через це полягає у декількох моментах: ринок нерухомості України прив'язаний до долару та обмеження у знятті готівки з рахунку [6].

Для ефективного вирішення проблем правового регулювання житлових сертифікатів та забезпечення більш справедливого і оперативного процесу компенсації за зруйноване майно необхідно внести ряд змін і удосконалень у існуючу нормативно-правову базу. Запропоновані зміни мають охоплювати як законодавчі ініціативи, так і вдосконалення організаційних процесів, що стосуються видачі сертифікатів, їхнього обміну на нове житло або грошову компенсацію, а також механізмів контролю та оцінки збитків.

Один з основних елементів, що потребує вдосконалення, — це розробка чітких критеріїв та методик для оцінки збитків, які понесли громадяни внаслідок зруйнування їхнього майна. В Україні на сьогодні немає єдиного стандарту для оцінки вартості зруйнованого житла, що значно ускладнює процес компенсації. Для вирішення цієї проблеми можна запропонувати кілька кроків:

Запровадження єдиного стандарту оцінки майна. Необхідно розробити єдину методику оцінки вартості зруйнованого майна, що враховує його ринкову вартість до руйнування, технічний стан, вік, локацію та інші характеристики. Це дозволить забезпечити прозорість процесу і зменшити можливість суб'єктивізму при визначенні розміру компенсації.

Визначення фахових стандартів для оцінювачів. Оцінка збитків має здійснюватися кваліфікованими оцінювачами, які повинні мати відповідні сертифікати та дотримуватись єдиних стандартів. Для цього можна запровадити окрему систему ліцензування оцінювачів, саме зруйнованого чи пошкодженого майна, яка дасть змогу забезпечити їхню компетентність і неупередженість.

Використання технологій для автоматизації оцінки. Запровадження сучасних інформаційних технологій, таких як геоінформаційні системи (ГІС), дозволить автоматизувати процес оцінки збитків. Це дозволить значно зменшити людський фактор, прискорити процес та підвищити точність оцінки вартості пошкодженого майна, що також забезпечить прозорість.

Ще один з основних недоліків існуючої системи компенсації — це її надмірна бюрократичність та затягування термінів. Встановлення більш оперативних процедур надання житлових сертифікатів допоможе значно підвищити ефективність цієї системи. Для цього необхідно:

Створення єдиного реєстру постраждалих осіб. Наявність єдиного електронного реєстру осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту чи стихійного лиха, дозволить оперативно зібрати всю необхідну інформацію для надання компенсацій. Це дасть можливість уникнути повторного збору

документів, скоротити час на перевірку прав на отримання сертифікатів та мінімізувати помилки в реєстрації.

Створення спеціалізованих центрів для обробки заявок. Для ефективного вирішення питань постраждалих осіб можна створити спеціалізовані державні центри, які б займалися обробкою заявок на компенсацію, реєстрацією постраждалих та безпосередньо видачею сертифікатів. Це дозволить централізувати процес і забезпечити більш ефективну взаємодію між усіма державними органами [2].

На даний момент цей пункт вже набуває змін: для подачі заявки в електронній формі необхідно скористуватися Порталом Дія, що є зручним способом, а для подачі заявок в паперовій формі необхідно звернутися до органу соціального захисту населення, центру надання адміністративних послуг чи нотаріуса.

Також однією з основних проблем є недостатнє фінансування компенсаційних програм. Для вирішення цієї проблеми доцільно створити спеціальний компенсаційний фонд, з якого будуть здійснюватися виплати постраждалим. Ось кілька ключових напрямків:

Національний фонд компенсацій. Створення державного фонду, що фінансуватиме компенсації за зруйноване житло, дозволить централізувати фінансові потоки та забезпечити стабільність у виплатах. Цей фонд можна фінансувати через державний бюджет або міжнародні донорські кошти.

Механізм фінансування через державні облігації. Окрім бюджетного фінансування, можна розглянути можливість випуску державних облігацій для залучення додаткових коштів на компенсаційні програми. Це дозволить розширити фінансові можливості для компенсації всіх постраждалих осіб.

Важливою складовою вдосконалення є також інтеграція місцевих органів влади в процес компенсації [7]. Місцеві органи мають бути безпосередньо залучені до процесу реєстрації постраждалих, організації оцінки збитків і видачі сертифікатів. Це дозволить скоротити час на вирішення справ і підвищить ефективність державної політики.

Проблеми правового забезпечення житлових сертифікатів на зруйноване майно є одними з найважливіших аспектів соціально-економічної відбудови після збройних конфліктів. Існуюча правова база, що регулює компенсацію за зруйноване житло, має низку суттєвих прогалин і недоліків, які значно ускладнюють процес отримання постраждалими особами належної компенсації. До основних проблем належать відсутність єдиного механізму оцінки збитків, недостатнє фінансування компенсаційних програм, а також низький рівень правової обізнаності громадян.

Виявлені проблеми потребують комплексного вирішення, яке включає як вдосконалення законодавства, так і зміни в організаційних процесах. Створення єдиного реєстру постраждалих осіб, стандартизація методик оцінки збитків, спрощення процедур надання житлових сертифікатів, а також створення спеціальних компенсаційних фондів є ключовими кроками для забезпечення більш ефективної та прозорої компенсаційної системи.

Список використаних джерел:

1. Компенсація за втрачене житло: як працюють житлові сертифікати від 05.12.2023/ Українська асоціація фондового ринку (УАФР). 2023. URL: https://ulaf.org.ua/zhitlovi_sertifikaty/
2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX // Верховна Рада України. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
3. Ковальчук, О. В. Правові аспекти компенсації за зруйноване майно в умовах війни. *Журнал права та соціальних наук*. Київ: Наукова думка, 2021. Том 12, № 4. С. 45–57.
4. Кобець, М. П. Проблеми забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право*. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2016. Т. 2, Вип. 37. С. 110–113.
5. Leheza Ye., Filipenko T., Sokolenko O., Darahan V., Kucherenko O. (2020). Ensuring Human Rights in Ukraine: Problematic Issues and Ways of their Solution in the Social and Legal Sphere. *Cuestiones Políticas*. Vol. 37 №º 64 (enero-junio 2020). P. 123-136. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3764.10>
6. Про затвердження Порядку видачі житлових сертифікатів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2023 року № 600. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text>
7. Соловчук Л. Е-відновлення усе: про переваги та недоліки квартирних сертифікатів. *Дело. Українська бізнес-газета*. 2023. URL: <https://delo.ua/realty/jevidnovlennja-use-pro-perevagi-ta-nedoliki-kvartirnix-sertifikativ-430995/>

Паламарчук І. В.,

кандидат юридичних наук, головний спеціаліст Департаменту правового забезпечення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА)
(м. Київ, Україна)

ЩОДО ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ВИГЛЯДІ МАЙНА ЯКЕ ПЕРЕДАНО В УПРАВЛІННЯ АРМА: ПРАКТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Загальновідомим є факт того, що будь-який механізм держави потребує належного забезпечення засобами для його функціонування як кадровим ресурсом так і матеріальним ресурсом.

Таким чином, як відомо, що АРМА в установленому порядку здійснює управління, зокрема, активами (рухомим та нерухомим майном) на яке накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, тобто майна яке перебуває як правило у приватній власності.

Відповідні активи приймаються в управління АРМА на підставі ухвали слідчого судді, суду чи згоди власника активів [1].

Слід зазначити, що управління такими активами здійснюється АРМА шляхом їх реалізації (продажу) або передачі їх в управління відповідному суб'єкту господарської діяльності за договором управління [1].

Повноваження щодо визначення способу управління такими активами (шляхом передачі в управління та/або шляхом реалізації таких активів), відповідно до вимог статті 100 Кримінального процесуального кодексу України [2] та закону [1], відноситься виключно до повноважень суду або слідчого судді (у разі якщо відсутня згода власників таких активів).

При цьому, зазначені активи прийняті АРМА в управління є речовими доказами.

Отже, доцільно звернути увагу, що АРМА може передавати в управління відповідне рухоме та нерухоме майно лише шляхом реалізації або передачі його в управління у порядку, встановленому законом [1].

Водночас, враховуючи існуючі реалії та обставини в яких перебуває Україна є цілком логічним та поміркованим винайдення правових передумов для забезпечення Сил безпеки і оборони України відповідними матеріальними засобами у вигляді рухомого та нерухомого майна.

Тому, у виняткових випадках управління такими активами (які передано на підставі судового рішення в управління АРМА та на які накладено арешт у

кримінальному провадженні) може здійснюватися шляхом їх передачі в управління підприємству, установі, організації, щодо яких Кабінет Міністрів України здійснює функції з управління або які належать до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, або господарському товариству, 50 і більше відсотків акцій (часток) якого знаходиться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 відсотків [1].

Винятковими вважаються випадки передачі в управління активів, за наявності хоча б однієї з таких обставин, зокрема, як надходження звернення органів військового управління (*Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації*) щодо необхідності використання активу для тимчасового розміщення військовослужбовців [1].

Продовжуючи слід зазначити, що згідно зі статтею 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

При цьому, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, якщо не було здійснено попереднє повне відшкодування вартості такого майна, тягне за собою наступне повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом [5].

Примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості [4].

Слід зазначити, що право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів [3].

Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності чи

необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом [3].

При цьому, юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуте нею у власність на підставах, не заборонених законом [3].

Також доцільно звернути увагу, що у разі надходження винесеного у межах наданих законом повноважень рішення прокурора або судового рішення, що набрало законної сили, якими скасовано арешт прийнятих в управління активів та/або скасовано передачу активів в управління АРМА, за умови наявності судового рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, АРМА протягом десяти робочих днів повертає їх законному власнику [1].

З огляду на викладене, а також із урахуванням виявлених під час аналізу чинного законодавства окреслених питань, які потребують розгляду, вжиття відповідних заходів та прийняття відповідних рішень по суті, задля забезпечення можливості подальшої реалізації заходів із забезпечення потреб Сил безпеки і оборони України у вигляді майна яке передано в управління АРМА – як додаткового можливого способу набуття правовим шляхом Силами безпеки і оборони України відповідних та необхідних матеріальних ресурсів для виконання ними своїх завдань.

Список використаних джерел:

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19/ed20240516#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4815> (дата звернення: 14.10.2025).

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 14.05.2012 № 4765-VI : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

Палош Н.,
здобувач вищої освіти 210 н.г.,
Навчально-науковий інститут
поліцейської діяльності
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Комісаров О. Г.,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Дослідження сектору безпеки і оборони потребує з'ясування ключових понять і категорій, оскільки їхнє правильне розуміння дозволяє давати цілісні теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо вдосконалення функціонування відповідного правового інституту. Науковці визначають правове регулювання як основу формування стабільного правопорядку, функціонування органів і установ, здатних забезпечити захист закріплених нормами права прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Це свідчить, що система правового регулювання є базовою складовою будь-якої держави, адже без дієвих правових механізмів неможливе впорядковане суспільне життя.

Гнучкість правового регулювання пов'язана з принципом верховенства права і проявляється у поєднанні вимог правової визначеності з потребою адаптації норм до динаміки суспільних процесів. Правове регулювання впливає на поведінку суб'єктів через юридичні засоби, закріплюючи правила у нормативно-правових актах та забезпечуючи унормованість суспільних відносин. Основні напрями регулювання включають: закріплення нових суспільних відносин (права на об'єднання, підприємництво, власність, інтелектуальну діяльність); заборону певних видів поведінки; зміну характеру суспільних відносин; стимулювання розвитку окремих сфер; сприяння виникненню нових правових інститутів.

Поняття «сектор безпеки і оборони» має багатовимірний характер. У науковій літературі його тлумачать як частину національної безпеки, військову складову або систему державних органів, що забезпечують безпеку особи,

суспільства та держави. Тлумачний словник визначає «сектор» як частину певного цілого або сфери діяльності. В державотворчій практиці термін ще не набув усталеного значення, проте надалі має отримати чітке правове визначення, яке окреслюватиме коло суб'єктів і їхні функції, без створення замкнутої системи, ізольованої від громадського контролю.

Сектор безпеки складається з трьох основних компонентів: правоохоронного (особистого), спецслужбового (національного) та військового, регулювання яких належить до сфери адміністративного права. Його правове регулювання охоплює систему нормативно-правових актів, що визначають принципи організації, повноваження, функції та механізми взаємодії органів сектору, встановлюють права, обов'язки та гарантії для суб'єктів безпеки, забороняють протиправні дії та формують ефективні механізми координації.

Основу законодавчого регулювання становить Закон України «Про національну безпеку України», який визначає сутність національної безпеки, основні загрози, засади державної політики та компетенцію органів влади. Діяльність сектору також регулюється спеціальними законами: «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Національну поліцію», «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», а також підзаконними актами, постановами, наказами й розпорядженнями.

Державна політика у сфері безпеки спрямована на захист особи, суспільства, держави та довкілля, ґрунтується на принципах верховенства права, законності, підзвітності, демократичного контролю та виконання міжнародних зобов'язань. Основні завдання сектору: стратегічне планування, оборонне забезпечення, протидія тероризму та гібридним загрозам, охорона державного кордону та гарантування безпеки громадян.

Повномасштабна агресія Російської Федерації підкреслила необхідність реформування національної системи безпеки. Сучасні виклики потребують ефективної взаємодії між усіма суб'єктами сектору, узгодженості дій, оперативності прийняття рішень та злагодженості роботи. Ключове завдання — створення правових та організаційних умов для ефективного реагування на загрози, запобігання агресії та гарантування безпеки громадян.

Збройні Сили України, правоохоронні органи, спецслужби та служби цивільного захисту — основні суб'єкти, що реалізують державну політику у сфері безпеки. Ефективність системи залежить від якості законодавства, підготовки кадрів, фінансування, технічного забезпечення та координації між структурами. Україна активно взаємодіє з НАТО, ЄС та ООН для підвищення спроможності сектору безпеки, впроваджує програми професійної підготовки, модернізує ЗСУ та забезпечує інформаційну безпеку.

Серед основних проблем залишаються відсутність єдиної стратегії, недостатня узгодженість з міжнародними стандартами, слабка координація, обмежене фінансування та ресурси, низький рівень підготовки кадрів, відставання у впровадженні новітніх технологій та недостатня прозорість діяльності органів безпеки. Усунення цих недоліків потребує комплексних

реформ, нових нормативних актів, створення спеціалізованих судових інституцій та підвищення професійного рівня персоналу.

Успішним прикладом стала реформа поліції 2015 року, яка підвищила довіру громадян і ефективність правоохоронної системи. Подальший розвиток законодавства, вдосконалення контролю за діяльністю спеціальних служб та модернізація сектору безпеки є ключовими умовами зміцнення національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Київ: Верховна Рада України, 1996. – 80 с.
2. Закон України «Про національну безпеку України». – Відомості Верховної Ради України, 2018, № 33, ст. 1185.
3. Закон України «Про Службу безпеки України». – Відомості Верховної Ради України, 1992, № 41, ст. 382.
4. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». – Відомості Верховної Ради України, 2002, № 30, ст. 312.
5. Закон України «Про Національну поліцію». – Відомості Верховної Ради України, 2015, № 45, ст. 2954.
6. Закон України «Про Збройні Сили України». – Відомості Верховної Ради України, 1991, № 41, ст. 252.
7. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». – Відомості Верховної Ради України, 1992, № 40, ст. 335.
8. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». – Відомості Верховної Ради України, 2021, № 43, ст. 3032.
9. Дудченко О. Національна безпека України: теорія і практика. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2020. – 240 с.
10. Пономарьов С. Сектор безпеки і оборони: організаційно-правові аспекти. – Харків: Право, 2019. – 180 с.
11. Огарков Н. Поняття та склад сектору безпеки України. // Юридичний журнал. – 2021. – № 4. – С. 55–64.
12. Поляков С. Демократичний контроль над сектором безпеки. – Київ: Центр політичних досліджень, 2018. – 120 с.
13. Марченко М. Правове регулювання суспільних відносин. – Київ: Юридична думка, 2017. – 200 с.
14. Цвік М. Теорія правового регулювання: підручник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 210 с.

Пастернак М. С.,

кандидат юридичних наук, старший
консультант-аналітик Департаменту
інформаційно-аналітичного
забезпечення,
Служба безпеки України
(м. Київ, Україна)

Лісов О. С.,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри управління та інформаційно-
аналітичного забезпечення
оперативно-службової діяльності,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ОСІНТ- ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РОЗВІДУВАЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

У цифрову епоху структури розвідки і контррозвідки все більше покладаються на ОСІНТ для збору важливих відомостей з метою забезпечення національної безпеки. І хоча розвідка з відкритих джерел націлена на відкриття інформації, вона не оминає низку етичних та правових питань, особливо щодо захисту персональних даних.

Відповідно до ЗУ «Про захист персональних даних» персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [6]. Набір персональних даних має забезпечувати точну ідентифікацію особи, бути унікальним і виключати варіативність отриманого результату. Тому якщо відомості містять виключно прізвище, ім'я та по батькові, які є поширеними, і стосуються декількох осіб, вони не відносяться до персональних даних. Навіть наявність дати народження разом із прізвищем, ім'ям та по батькові в певних випадках не виключає варіативності ідентифікації.

Водночас у сукупності пов'язаних відомостей про фізичну особу наявність хоча б одного елемента, який дозволяє однозначно її ідентифікувати, перетворює усю множину на персональні дані. У такому випадку будь-які додаткові відомості про ідентифіковану особу стають персональними даними.

При цьому, можливість або неможливість ідентифікації особи є суб'єктивною. Тут потрібно враховувати як фактори якості і повноти наявних до ідентифікації даних, так і сучасний стан розвитку методів, засобів ОСІНТ та спроможностей суб'єктів розвідувального співтовариства України (далі – суб'єкти ОСІНТ) у своєму максимумі. Наприклад, якщо за допомогою фото

вдалося безваріативно ідентифікувати особу, таке зображення підпадатиме під персональні дані.

Набуття відомостями ознак персональних даних породжує нові права і обов'язки, накладає додаткові вимоги до їхнього захисту. За цих обставин визначальним аспектом є об'єктивація суб'єктивної «можливості чи неможливості ідентифікації особи». Оскільки найбільш вивіреною та правдивою ідентифікація особи буде з використанням державних реєстрів, то саме з моменту отримання інформації про особу з такого джерела чи доповнення нею здобутого раніше обсягу відомостей фіксується виникнення правовідносин захисту персональних даних. Ідентифікація, що передує цьому, є попередньою і юридичних наслідків не несе.

В ОСІНТ-діяльності ідентифікація особи базується на вторинних джерелах відомостей про фізичну особу, тобто тих, які здобуті розвідувальним шляхом і правдивість яких не підтверджена безпосередньо особою зацікавленості або її документами. На відміну від вторинних джерел, первинними джерелами відомостей про фізичну особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості, які особа надає про себе (Порядок обробки та захисту персональних даних в Службі безпеки України, затверджений наказом ЦУ СБУ від 20.08.2025 № 322) [3]. Незалежно від джерела таких відомостей персональні дані, що обробляються, є інформацією з обмеженим доступом, крім випадків визначених законом [3; 6]. Обробка персональних даних в інформаційно-комунікаційних системах СБУ допускається виключно в авторизованих системах з безпеки або шляхом отримання сертифіката відповідності стандарту інформаційної безпеки, виданого органом з оцінки відповідності (ст. 8 ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») [3; 5].

Необхідно підкреслити, що поєднання відомостей про фізичну особу і подальша остаточна ідентифікація особи за допомогою держреєстрів базується на технічних спроможностях суб'єкта ОСІНТ і не має доказової сили в досудовому розслідуванні без проведення експертизи. Наприклад, висновок аналітика про тотожність особи на зображеннях, зроблений на основні результатів їх аналізу за певною методикою або з використанням спеціалізованих програмних продуктів, для набуття ознак доказу потребуватиме висновку судового експерта.

Окремо слід зауважити, що персональні дані не стосуються юридичної особи. Проте, ОСІНТ-результат – це комплексний документ, в якому відображаються зв'язки організації або компанії із її засновниками, бенефіціарами, працівниками, контрагентами та іншими фізичними особами, встановлення яких також здійснює ОСІНТ-дослідник. Відтак у завданнях, що стосуються юридичної особи, ОСІНТ-результат здебільшого буде містити персональні дані пов'язаних фізичних осіб. У таких випадках відомості про участь ідентифікованих або можливих до ідентифікації фізичних осіб в тих чи інших організаціях, як і будь-які відомості про самі організації, пов'язані з такими особами, вважатимуться персональними даними.

Захист персональних даних забезпечується процедурою обмеження доступу до конфіденційної інформації. При цьому, персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою (ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних») [6]. Законодавець відносить до конфіденційної інформації про особу, зокрема, дані щодо її національності, освіти, сімейного стану, релігійних переконань, стану здоров'я, а також адреси, дати та місця народження (ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію») [7]. Водночас, він не обмежує зазначений перелік. Тобто, за замовчуванням усі персональні дані особи є конфіденційною інформацією за винятком тих, які особа добровільно оприлюднює і жодним чином не обмежує до них доступу. Своєю чергою, дії щодо збереження персональних даних, навіть об'єктивно недостатні, свідчать, що особа воліла б їх обмежити в доступі.

Деякі персональні дані законодавчо заборонено відносити до конфіденційної інформації. Це зокрема:

- прізвища, імена, по батькові фізичних осіб, які отримали бюджетні кошти, отримали у володіння, користування чи розпорядження державне та/або комунальне майно (ч. 5 ст. 6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації») [1];
- персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень (ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних») [6];
- персональні дані, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 6 ст. 6 ЗУ «Про запобігання корупції») [2] і т.д.

Тобто персональні дані не можна обмежувати в доступі у випадках, коли їхній суб'єкт залучений до публічно-правових відносин і суспільний інтерес доступу до них переважає ймовірну шкоду від їхнього поширення. Але в цьому випадку персональні дані не позбавлені певного ступеня узагальнення і, ймовірно, не включатимуть РНОКПП, адреси реєстрації і проживання, але можуть містити дані біографії (освіта, кваліфікація, досвід державної служби тощо).

Ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про інформацію» ототожнює персональні дані та інформацію про фізичну особу [7]. Проте, більш спеціалізований ЗУ «Про захист персональних даних» у ст. 2 такого ототожнення не притримується [6]. Враховуючи принцип переваги спеціальної норми над загальною до конфіденційної інформації про фізичну особу за межами персональних даних відносимо будь-яку інформацію про особу, що обмежена нею у доступі і не дозволяє ідентифікувати таку особу методами ОСІНТ. Отже, персональні дані, які є конфіденційною інформацією, і конфіденційна інформація про особу, яка не є персональними даними, однаково захищаються шляхом дотримання процедури обмеження доступу до конфіденційної інформації.

Таким чином, обробка персональних даних, зокрема в межах наданих законодавцем повноважень зі спеціального оброблення інформації з відкритих джерел, інформаційних систем, обліків, реєстрів, баз даних (п. 14 ч. 1 ст. 12

ЗУ «Про розвідку»), має здійснюватися із суворим дотриманням прав на приватне життя, належним дотриманням законів про захист персональних даних і етичних зобов'язань структур розвідки і контррозвідки [8]. Балансуючи між інтересами національної безпеки і правом на недоторканність приватного життя, суб'єкти ОСІНТ повинні розробляти політики і найкращі практики, які б забезпечували дотримання вимог законодавства про захист персональних даних, зберігаючи при цьому оперативну ефективність.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Про затвердження Порядку обробки та захисту персональних даних в Службі безпеки України : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 20.08.2025 № 322 : станом на 20.08.2025. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE44740?an=1> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах : Постанова Каб. Міністрів України від 29.03.2006 № 373 : станом на 18.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-п#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР : станом на 20.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
8. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 № 912-IX : станом на 30.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

Пермяков Д. С.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, України)

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ НЕЮРИСДИКЦІЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Неюрисдикційні адміністративні провадження становлять один із основних видів адміністративних процесів, який відображає владно-розпорядчу діяльність публічної адміністрації без елементів судового чи дисциплінарного розгляду. Їхня сутність полягає у практичній реалізації повноважень держави в позитивному, організаційно-регулюючому напрямі, тобто не через вирішення спорів чи притягнення до відповідальності, а шляхом надання адміністративних послуг, видачі дозволів, проведення реєстрацій, контролю тощо [1, с. 52]. На відміну від юрисдикційних проваджень, неюрисдикційні процедури не мають конфліктного характеру та не містять ознак змагальності сторін. Їх метою є оформлення або підтвердження суб'єктивних прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, а також забезпечення публічних інтересів держави [2, с. 18].

Зміст неюрисдикційних адміністративних проваджень зумовлюється завданнями органів виконавчої влади. У структурному плані вони включають такі основні етапи: ініціювання справи (зазвичай за заявою особи), розгляд поданих документів, перевірку дотримання законодавчих вимог, прийняття адміністративного акта (дозволу, свідоцтва, рішення) і доведення його до відома заявника [3, с. 144]. Ці дії здійснюються в суворо регламентованій формі, що гарантує законність та прозорість діяльності адміністрації.

До найбільш поширених видів неюрисдикційних проваджень належать реєстраційні, дозвільні (ліцензійні) та контрольно-наглядові. Реєстраційне провадження є типовим прикладом адміністративної процедури, яка має на меті офіційне визнання або підтвердження юридичних фактів. Його прикладом є державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, транспортних засобів або речових прав на нерухоме майно. Така діяльність регулюється, зокрема, Законом України «Про адміністративні послуги» [4], який визначає порядок подання заяв, перелік необхідних документів, строки розгляду та підстави для відмови. Відповідно до статті 1 цього закону, адміністративна послуга — це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання послуг за заявою фізичної чи юридичної особи, спрямований на набуття, зміну або припинення прав чи обов'язків [4]. Саме через такі процедури держава реалізує функції обслуговування населення, що є характерною ознакою демократичної моделі публічного управління [1, с. 60].

Не менш важливе місце серед неюрисдикційних проваджень займає дозвільне (ліцензійне) провадження. Його суть полягає у врегулюванні

діяльності суб'єктів господарювання або громадян, яка потребує спеціального дозволу держави. Порядок видачі таких дозволів закріплено у Законі України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [5]. У межах цього провадження адміністративний орган перевіряє відповідність заявника вимогам законодавства, після чого приймає рішення про надання або відмову у видачі дозволу. Як зазначає Т. Коломоєць, дозвільні процедури сприяють забезпеченню публічної безпеки та правопорядку, а також є інструментом реалізації профілактичної функції держави [6, с. 278]. При цьому важливою умовою їх ефективності є баланс між інтересами громадян та контролюючими повноваженнями адміністрації.

Окрему групу складають контрольно-наглядові провадження, які пов'язані з перевіркою дотримання вимог законодавства у різних сферах державного управління. Їх метою є не покарання, а запобігання можливим порушенням і відновлення належного правопорядку [7, с. 183]. Прикладом таких проваджень є діяльність Державної служби України з питань праці, Державної екологічної інспекції чи підрозділів Національної поліції з перевірки дотримання дозвільних умов. У випадках, коли під час контролю виявляються порушення, орган публічної адміністрації видає припис або пропозицію щодо їх усунення, не вдаючись до юрисдикційних заходів впливу.

З огляду на потреби безпеки держави, неюрисдикційні адміністративні провадження мають особливе значення для діяльності Національної гвардії України. Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» [8], до основних завдань гвардії належать охорона громадського порядку, участь у забезпеченні державної безпеки та захист прав громадян. Виконання цих функцій передбачає активну взаємодію із системою дозвільних і контрольно-наглядових процедур — зокрема у сфері обігу зброї, вибухових матеріалів, охоронної діяльності. Належне застосування таких процедур забезпечує запобігання правопорушенням і зміцнення публічної безпеки [9, с. 241].

Відмінність неюрисдикційних проваджень від юрисдикційних полягає не лише у відсутності спору, але й у характері результату. Якщо юрисдикційне провадження спрямоване на встановлення факту порушення та притягнення винної особи до відповідальності, то неюрисдикційне — на реалізацію правового статусу суб'єктів адміністративних правовідносин. У першому випадку йдеться про «захисну» функцію адміністративного процесу, у другому — про «регулятивну» [1, с. 64]. Таким чином, неюрисдикційні провадження є важливою складовою адміністративної діяльності держави, що забезпечує практичну реалізацію принципів законності, публічності та сервісної орієнтованості влади.

Отже, неюрисдикційні адміністративні провадження відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування публічної адміністрації. Вони гарантують належне виконання владних повноважень, сприяють підвищенню довіри громадян до державних інституцій, забезпечують прозорість управлінських процедур та зменшують адміністративне навантаження на судову систему. Особливе значення ці провадження мають для Національної гвардії України, оскільки забезпечують правову основу її діяльності у сфері публічної

безпеки, дозвільної системи та взаємодії з громадянами. Саме ефективна організація таких процедур є запорукою стабільності адміністративного порядку та реалізації правових засад державного управління в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: у 2 т. Т. 1: Загальна частина. – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с.
2. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Зуй В. В. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
3. Тацишин І. Б. Адміністративне право України: Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2012. – 307 с.
4. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
5. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>.
6. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Істина, 2012. – 528 с.
7. Ківалов С. В. Адміністративне право України. – Одеса: Юридична література, 2006. – 896 с.
8. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
9. Буди О. А. Реєстраційні та дозвільно-ліцензійні процедури у діяльності Національної поліції України // Право і безпека. – 2022. – №3(86). – С. 140–149.

Пелагеша О. Г.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, України)

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, України)

Мина В. В.,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, України)

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Питання дотримання військової дисципліни сьогодні набуває особливої актуальності для України в контексті дії воєнного стану. Одним із найбільш поширених правопорушень серед військовослужбовців складових Збройних Сил України, інших складових Сил оборони є самовільне залишення військової частини або місця служби (далі – СЗЧ). Його нелегітимність полягає не лише в порушенні військової дисципліни, але й у безпосередній загрозі обороноздатності держави. Аналіз останніх досліджень свідчить: кількість зареєстрованих випадків СЗЧ зросла значно після початку повномасштабного вторгнення. У цьому контексті правове дослідження інституту СЗЧ, його

правового визначення, кваліфікації, практики застосування санкцій та проблем правозастосування є важливим як для теорії, так і для практики.

Будь-яка стаття нормативно-правового акта є формою вираження норми права як логічно завершеного, державно-владного припису, що встановлює певне правило поведінки. Тому правильне розуміння змісту статті закону є необхідною умовою її ефективного застосування. Аналіз норм ст. 407, 408 Кримінального кодексу України та ст. 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що регламентують юридичну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби, свідчить про наявність низки проблем у їх нормативному змісті, які негативно впливають на практику правозастосування. Зокрема, диспозиції ст. 407 КК України та ст. 172-11 КУпАП мають майже тотожний зміст у частині опису об'єктивної сторони правопорушення, що ускладнює їх розмежування при кваліфікації діяння та визначенні виду юридичної відповідальності. Як слушно зазначає С.О. Харитонов, така схожість формулювань створює ризики помилкового віднесення діяння до кримінальної або адміністративної відповідальності [1, с. 48].

Наявність спільних елементів у диспозиціях зазначених норм обумовлює потребу в чіткішому нормативному розмежуванні понять, які становлять об'єктивну сторону складу правопорушення. Водночас у формулюваннях виявляються певні лакуни, серед яких варто відзначити відсутність нормативного визначення понять «поважна причина» та «самовільність», а також надмірно вузький перелік ситуацій, у яких закон визнає нез'явлення військовослужбовця на службу без поважних причин. Такий вичерпний перелік, на думку А.М. Ониськіва, штучно обмежує коло реальних життєвих випадків, які можуть бути підставою для кваліфікації діяння як СЗЧ [2, с. 76]. Адже військовослужбовець може опинитися поза частиною через непередбачені, але об'єктивні обставини, які не охоплюються чинним переліком, зокрема транспортні колапси, стихійні лиха чи надзвичайні побутові ситуації.

Центральним елементом диспозицій ст. 407 КК України та ст. 172-11 КУпАП є поняття «самовільного залишення військової частини або місця служби», яке, однак, не має законодавчого визначення. Аналіз судової практики свідчить, що під самовільним залишенням розуміється неправомірне дія, коли військовослужбовець, не одержавши згоди командира або без належним чином поданого рапорту, залишає місце служби. Відповідно до Порядку організації роботи з рапортами військовослужбовців, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 06.08.2024 р № 531 [3] та Інструкції з діловодства у ЗСУ, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 31.01.2024 р. № 40 [4], рапорт є єдиною офіційною формою комунікації військовослужбовця з командуванням. Таким чином, будь-яке залишення частини без належного подання рапорту або без отримання дозволу командира вважається самовільним і тягне відповідальність згідно із законом. Водночас на практиці досить часто мають місце спроби виправдати самовільну відсутність усними чи телефонними

узгодженнями, які не мають юридичної сили, що потребує додаткового роз'яснення в нормативному полі.

Проблемним залишається й питання визначення поважних причин нез'явлення на службу. У теорії права під поважною причиною розуміють об'єктивну обставину, яка унеможливлює виконання службових обов'язків, не залежить від волі особи, має обмежену часову тривалість і може бути підтверджена доказами. Отже, ознаками поважної причини слід вважати її об'єктивність, незалежність від волі військовослужбовця, непереборність, своєчасність та доказовість. Відсутність законодавчого визначення цього поняття призводить до ситуації, коли питання про наявність або відсутність поважної причини вирішується судом індивідуально, що створює ризик різотлумачення однорідних випадків.

Окремої уваги потребує проблема кваліфікації правопорушень за ст. 407 КК України та ст. 172-11 КУпАП. Як зазначає А.Л. Замахін, відсутність системного підходу до законодавчого регулювання юридичної відповідальності за військові правопорушення призводить до неоднакової оцінки схожих діянь правоохоронними органами та судами [5, с. 463]. Однією з ключових проблем є визначення ступеня суспільної небезпеки правопорушення, що впливає на його віднесення до кримінальної або адміністративної відповідальності. Суспільна небезпека є матеріальною ознакою правопорушення, що відображає рівень шкоди, заподіяної суспільним відносинам. У контексті СЗЧ її оцінка має враховувати не лише факт самовільної відсутності, але й тривалість, умови (мирний чи воєнний час), мотиви та наслідки діяння. В умовах воєнного стану будь-яке СЗЧ має підвищений ступінь суспільної небезпеки, оскільки створює загрозу боєздатності підрозділів, порушує дисципліну та може призвести до деморалізації особового складу.

Водночас ухвалені у 2024 році законодавчі зміни щодо часткової декриміналізації СЗЧ свідчать про прагнення держави знайти баланс між необхідністю покарання та потребою зберегти кадровий потенціал Збройних Сил. Відповідно до даних Державного бюро розслідувань, за перші вісім місяців дії нового механізму понад 29 тисяч військовослужбовців, які вперше самовільно залишили частину, добровільно повернулися на службу [6]. Це свідчить про позитивний вплив нових підходів до реалізації юридичної відповідальності, спрямованих на ресоціалізацію військовослужбовців.

Важливим аспектом кваліфікації є також розмежування самовільного залишення частини від дезертирства. Стаття 408 КК України визначає дезертирство як самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилення від військової служби. Таким чином, визначальним критерієм розмежування є наявність або відсутність умислу на остаточне ухилення від служби. Якщо особа тимчасово залишила частину без дозволу, але не мала наміру ухилитися від служби, її дії слід кваліфікувати як СЗЧ. Якщо ж встановлено цілеспрямований намір уникнути служби — це дезертирство. Ключову роль у цьому відіграє дослідження суб'єктивної сторони правопорушення, а саме мотивів та мети поведінки військовослужбовця.

Суттєве значення для правозастосування має визначення часових меж правопорушення. У науковій літературі СЗЧ віднесено до триваючих правопорушень, тому його початок і кінець мають практичне значення для кваліфікації. Найбільш обґрунтованим є підхід, за яким відлік СЗЧ починається з 00 годин 00 хвилин наступного дня після фактичного залишення частини, що дозволяє уникнути помилок у встановленні моменту вчинення діяння та забезпечує захист прав військовослужбовця [5, с. 463].

Особливої уваги потребує механізм звільнення від юридичної відповідальності за СЗЧ, який нині перебуває на стадії становлення. Його зміст полягає у створенні процедури добровільного повернення військовослужбовців до військової частини та їх поновлення на службі. Законодавець передбачає дві моделі такої процедури залежно від тривалості відсутності: якщо вона тривала до трьох діб – питання вирішується командиром, якщо більше – через судовий порядок за клопотанням військовослужбовця чи прокурора [7]. Проте чинне законодавство містить низку неузгодженостей, зокрема щодо необхідності письмової згоди командира при поданні клопотання на стадії судового розгляду та термінологічних неточностей у статтях 286-287 КПК України. Це знижує ефективність реалізації механізму та створює додаткові труднощі для військовослужбовців, які прагнуть добровільно повернутися до служби.

Вирішення зазначених проблем можливе шляхом нормативного уточнення ключових понять – «поважна причина», «самовільність», а також шляхом розширення диспозицій статей 407 КК України та 172-11 КУпАП із включенням до них узагальнюючої формули «та інших випадків, коли військовослужбовець не зміг з'явитися на службу з об'єктивних причин». Доцільним також є запровадження спрощеної процедури звільнення від відповідальності шляхом подання довідки з військової частини про факт повернення на службу замість письмової згоди командира, що прискорило б процес реінтеграції таких осіб.

Отже, правильне розуміння і застосування положень ст. 407, 408 КК України та ст. 172-11 КУпАП є запорукою не лише забезпечення справедливості у правозастосуванні, але й підтримання належної чисельності та дисципліни у лавах Збройних Сил України. Ефективна реалізація механізмів звільнення від відповідальності за СЗЧ сприяє зміцненню обороноздатності держави, поверненню підготовлених кадрів та відновленню довіри військовослужбовців до правової системи. У перспективі подальшого вдосконалення потребує формування єдиного підходу до кваліфікації таких правопорушень, що має базуватися на чітких критеріях суспільної небезпеки, наявності умислу, часових меж і належному нормативному визначенні ключових понять.

Список використаних джерел:

1. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.
2. Ониськів А. М. Кримінальна відповідальність за порушення порядку проходження військової служби, вчинені в умовах особливого періоду або в

бойовій обстановці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київ. ун-т права НАН України; Ін-т держави і права ім/ В. В. Корецького НАН України. Київ, 2017. 268 с.

3. Про затвердження Порядку організації роботи з рапортами військовослужбовців у системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 06.08.2024 р. № 531. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1214-24#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

4. Інструкція з діловодства у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 31.01.2024 р. № 40. URL: <https://turbota.mil.gov.ua/dopomoga-dilovodam/instrukciya-z-dilovodstva-u-zbrojnyh-sylah-ukrayiny> (дата звернення: 08.10.2025).

5. Замахін А.Л. Самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 462-464.

6. За останні 8 місяців із СЗЧ на службу повернулися понад 29 тисяч бійців. *Українська правда*. 08. 10. 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/08.5/7524841> (дата звернення: 08.10.2025).

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби окремими категоріями військовослужбовців під час дії воєнного стану: Закон України № 4392-IX від 30 квітня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4392-20#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

Петков С. В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
у військах (силах) військового
факультету соціальних та
поведінкових наук,
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

Макарова Т. П.,

докторка філософії права, завідувачка
Юридичної клініки Таврійського
національного Університету ім. В. І.
Вернадського, адвокатка
Національної асоціації адвокатів
України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Попри зростання уваги до питань постслужбової адаптації, науковий дискурс щодо правового забезпечення участі стейкхолдерів у соціалізації демобілізованих військовослужбовців залишається фрагментованим. Актуальні дослідження фокусуються переважно на соціально-психологічних аспектах, залишаючи поза увагою інституційну синергію, правову субструктуру взаємодії та нормативні дефіцити, що обмежують ефективну інклюзію ветеранів у цивільне середовище. Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що навіть у розвинених юрисдикціях проблема реінтеграції ветеранів залишається нерозв'язаною через інституційну фрагментацію, нормативну асиметрію, дефіцит транзитивної підтримки та когнітивно-семантичну декогерентність. В умовах структурної уразливості демобілізованих необхідною є розробка правового фреймворку, що забезпечить мультиакторну координацію, нормативну легітимацію участі стейкхолдерів та гарантовану реалізацію механізмів професійної, соціокультурної й ідентичнісної ресоціалізації.

Підтверджує відсутність дієвих держаних механізмів і Klim, яка встановила, що резиліентність молоді в умовах війни детермінувалася психоемоційною турбулентністю, економічною вразливістю та недостатньою інституційною підтримкою. Авторка зафіксувала, що високий рівень тривожності, гендерно-обумовлений тиск мобілізації та фрагментарність державної політики щодо освіти й переміщення обмежували адаптаційний потенціал респондентів, попри вплив протективних мереж [1].

Особистісні механізми виявила Pederson, яка ідентифікувала спільні патерни реінтеграції ветеранів і колишніх ув'язнених, застосовуючи метод QIMS у межах соціоекологічної парадигми. Авторка встановила, що інституційний резидуум, психосоціальна дезадаптація та економічна маргіналізація були ключовими бар'єрами, а ефективність реінтеграції залежала від мультирівневої підтримки та здатності до ресоціалізаційної трансформації [2].

Ще одну загрозу виявив Else, довів, що ветерани із бойовим досвідом є високоризиковою групою до ідеологічної мобілізації, а радикалізація повинна нейтралізуватись через механізми ранньої інтервенції в межах кримінального провадження. Автор обґрунтував потенціал судів для ветеранів (VTCs) як інструментів терапевтичної юриспруденції, здатних забезпечити дерерадикалізацію через когнітивно-поведінкову ресоціалізацію та нормативну реінтеграцію [3].

Також соціальну вразливість встановили Alhuzail, Moshe Grodofsky & Shelef, які виявили, що демобілізовані бедуїнські військовослужбовці зазнавали структурної маргіналізації при виході на ринок праці, соціокультурної дезінтеграції та подвійної ідентичнісної напруги. Автори обґрунтували необхідність інтегративної програми переходу, що передбачає міжінституційну координацію, профорієнтаційний супровід і культурно-медіативну підтримку[4].

У межах дослідження було застосовано інструмент WebSequenceDiagrams ("WebSequenceDiagrams - Draw sequence diagrams online in seconds", 2025) як засіб текстово-орієнтованого моделювання UML-послідовностей, що слугував для онтологічного представлення функціонально-правової динаміки фреймворку забезпечення участі стейкхолдерів у процесах соціалізації демобілізованих військовослужбовців. Даний інструмент дозволив синтаксично формалізувати сценарну структуру міжінституційної взаємодії, включаючи юрисдикційну активність суб'єктів правовідносин, нормативну ієрархію рішень, логіку передачі компетенцій та диспозитивну послідовність адміністративно-правових дій у рамках мультиакторного контексту.

Розгляд мультиперспективних підходів до реінтеграції демобілізованих осіб засвідчив, що домінування сек'юритизованих або патерналістських моделей зумовлює стигматизацію, політичну кооптацію або нормативну дезорієнтацію ветеранських груп. Натомість результати поточного дослідження підтвердили доцільність правового підходу, який ґрунтується на юрисдикційній стратифікації, нормативному делегуванні, персоналізованому моніторингу та інституціоналізованій стейкхолдерній участі як універсальній моделі суб'єктної реінтеграції в умовах постконфліктної трансформації.

Основним обмеженням дослідження є відсутність можливості негайної емпіричної валідації ефективності запропонованого фреймворку в умовах реального постконфліктного середовища. Також не здійснено повноцінної апробації механізмів правової інституціоналізації в різних моделях юрисдикційної стратифікації.

Рекомендується розробити пілотний проєкт імплементації фреймворку в обмеженому постконфліктному середовищі з контролем нормативних змін. У

разі підтвердження ефективності — передбачити його масштабування або адаптивне коригування відповідно до юрисдикційних і контекстуальних параметрів.

На основі компаративного аналізу регламентів розвинених юрисдикцій виокремлено три домінантні моделі правового забезпечення участі стейкхолдерів у соціалізації демобілізованих військовослужбовців: ієрархічно-делеговану, гнучко-контрактуальну та декларативно-імперативну. Найвищу нормативну результативність продемонстрували регламенти США, Німеччини (BVG) та Австралії (VRRRA), у яких імперативне делегування повноважень, нормативно стратифіковане публічно-приватне партнерство та міжрівнева юрисдикційна координація забезпечують правову стабільність, інституційну підзвітність та формалізовану участь як державних, так і недержавних акторів. Декомпозиція зазначених регламентів дозволила виокремити критичні правові конструкти, репрезентативні для формування інтероперабельної архітектури участі стейкхолдерів у соціалізації демобілізованих військовослужбовців.

Розроблений оптимізований фреймворк забезпечує комплексну нормативну основу для участі стейкхолдерів через реалізацію модулів юрисдикційної стратифікації, нормативного делегування, інституціоналізованої інтеграції, правового моніторингу та цифрової інтероперабельності. Архітектура фреймворку базується на формалізованій логіці компонентної взаємодії, централізованому реєстровому супроводі та стандартизованому API-доступі, що уможливорює верифіковану участь суб'єктів у реалізації права демобілізованих осіб на реабілітацію, освіту та працевлаштування в умовах постконфліктного правового режиму.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці нормативно стратифікованого фреймворку правового забезпечення участі стейкхолдерів у процесі соціалізації демобілізованих військовослужбовців. Вперше проведено декомпозиційний аналіз правових регламентів провідних юрисдикцій із подальшою формалізацією функціонально-модульної архітектури, що включає юрисдикційне розмежування компетенцій, нормативне делегування повноважень, правовий моніторинг, міжсекторальну інтероперабельність та цифрову трасованість процедур реінтеграції.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості імплементації запропонованого фреймворку як інструменту правового регулювання участі державних, недержавних, освітніх, медичних та громадських інституцій у процесі соціальної реінтеграції демобілізованих суб'єктів. Фреймворк забезпечує уніфікацію процедур, нормативну визначеність ролей учасників, правову сумісність інформаційних транзакцій і персоналізовану підтримку ресоціалізації в умовах постконфліктного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Klim, K. (2025). Caught in the Crossfire: Exploring Impacts on Young Adults in Russo-Ukrainian Conflict Zones (Master's thesis, Royal Roads University (Canada)). From <https://shorturl.at/w1Ynv>.
2. Pederson, H. C. (2025). Out of institutions, into society: a qualitative interpretive meta-synthesis exploring the shared experiences of veterans and formerly incarcerated persons reintegrating into civilian life. *Social Work Theses*. 210. From https://mavmatrix.uta.edu/socialwork_theses/210.
3. Else, R. (2025). Veterans' treatment courts as models for domestic veteran deradicalization. *University of St. Thomas Law Journal*. 21.1, 55–87. From <https://shorturl.at/ZFPoP/>
4. Alhuzail, N. A., Moshe Grodofsky, M., & Shelef, L. (2025). The challenges faced by Bedouin soldiers after release from IDF military service and their struggle to reintegrate into civilian life within their community. *Social Identities*, 1–16. doi:10.1080/13504630.2025.2513296.

Полуніна Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Бак М. А.,

курсант факультету службово-
бойової діяльності НГУ,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Проблема захисту конституційних прав і свобод громадян України на тимчасово окупованих територіях є однією з найактуальніших і найскладніших у сучасній Україні. В умовах збройної агресії російської федерації, яка призвела до окупації частини українських територій, держава стикається з безпрецедентними викликами у забезпеченні фундаментальних прав своїх громадян. Актуальність проблеми обумовлена не тільки прямими порушеннями прав людини, що вчиняються окупаційною владою, а й складністю застосування національних і міжнародних правових механізмів в умовах відсутності ефективного контролю з боку української держави. Це зобов'язує Україну шукати і застосовувати всі можливі інструменти для захисту своїх громадян, які опинилися в умовах окупації.

Відповідно до Конституції України [1] (ст.ст. 1, 3, 22, 24), держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Ці фундаментальні характеристики визначають її зобов'язання щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Конституція встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст.ст. 3, 27). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава несе відповідальність за їхнє забезпечення (ст.ст. 8, 55). Таке конституційне закріплення пріоритету прав і свобод людини є принциповою новелою у вітчизняному конституціоналізмі та підтверджує соціально-правову орієнтацію української держави.

Ні в міжнародному, ні в національному законодавстві не існує прямого та вичерпного визначення поняття «тимчасово окуповані території». Проте аналіз

міжнародно-правових норм дозволяє визначити, що до таких територій належать ділянки, що перебувають під контролем іноземної держави внаслідок збройної агресії, де фактична влада здійснюється окупантом, а громадяни піддаються обмеженню своїх прав і свобод. Зокрема, **Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.)** [2] передбачає обов'язок держави-окупанта забезпечувати захист цивільних осіб, зберігати їхні права на свободу пересування та забороняє будь-які форми примусових переміщень чи депортацій без необхідних військових або безпекових підстав.

В Україні питання реалізації та захисту прав на тимчасово окупованих територіях додатково регламентується **Інструкцією з використання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України** [3], яка визначає порядок дій військових під час збройного конфлікту та встановлює обов'язки щодо захисту цивільного населення, контролю за дотриманням міжнародного гуманітарного права та забезпечення ефективного доступу до правових механізмів, навіть в умовах тимчасової окупації.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) одноголосно визнав російську федерацію відповідальною за численні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також за збиття пасажирського літака рейсу МН17 у 2014 році. Це рішення, ухвалене в рамках справи «Україна та Нідерланди проти Росії» [4], об'єднало чотири міждержавні заяви, що охоплюють широкий спектр злочинів і порушень, зафіксованих від початку окупації і до повномасштабного вторгнення. Журналістка Яна Ільків зазначає, що це стало значущою подією у сфері війни та правосуддя.

Перші дві заяви, подані Україною в 2014 році, стосувалися системних порушень прав людини на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Серед них ЄСПЛ визнав такі порушення, як позбавлення життя, тортури, примусова праця, незаконні затримання, утиски релігійних і освітніх прав, придушення свободи слова і мирних зібрань, дискримінація, а також депортація трьох груп українських дітей і їх незаконне переміщення до росії в червні – серпні 2014 року. Четверта заява України стосувалася масових і грубих порушень прав людини, скоєних росією з початку повномасштабного вторгнення, включаючи вбивства, тортури, депортації, обстріли цивільної інфраструктури, переслідування за переконання та насильницьке вивезення дітей.

ЄСПЛ затвердив свою юрисдикцію для розгляду цих скарг, оскільки всі події відбулися до 16 вересня 2022 року, коли росія припинила членство в Раді Європи. Суд також встановив, що росія порушила статтю 38 Конвенції, відмовившись співпрацювати з ним і надавати необхідну інформацію. Нижче наведено вичерпний перелік прав людини і громадянина, які були порушені російською федерацією на окупованих територіях України:

1. Право на життя, свободу та особисту недоторканність, закріплене у ст.ст. 27 та 29 Конституції України. Хоча ці права і можуть бути обмежені лише на підставі та в порядку, визначеному законом, та виключно мотивованим рішенням суду, на практиці в умовах окупації та репресій відбуваються грубі

порушення цих гарантій. До таких порушень належать довільні затримання, викрадення та позасудові розправи.

Ситуація із затриманнями та переслідуваннями громадян, які підтримують Україну, демонструє масштаб цих порушень. Так, у першій половині квітня стало відомо про випадки затримання 16 осіб та засудження 29 осіб у РФ, переважно через пости у соціальних мережах або нібито участь чи наміри участі у диверсіях на території Росії. Серед затриманих та засуджених були навіть підлітки, наймолодшому з яких 14 років.

Не всі засуджені були відправлені до місць позбавлення волі: деякі відбулися штрафом або короткостроковим арештом. Крім того, не всі так звані «диверсанти» насправді підтримували Україну. Деякі з них нібито виконували завдання українських кураторів під тиском або за грошову винагороду. Один із засуджених висловив бажання приєднатися до бойових дій проти України, тоді як інший, раніше судимий за кримінальними статтями, вступив до приватної військової компанії «Вагнер» для участі у бойових діях в Україні в обмін на амністію. Серед найабсурдніших випадків слід відзначити покарання 2,5 роками колонії двох хлопців 2006 року народження за ролик, у якому вони вдова розповідали про удари російських військ по цивільній інфраструктурі та мешканцям України. Ролик був опублікований у Телеграм-каналі з 26 підписниками і став відомим лише після того, як його показали директорці ліцею, яка повідомила про це поліцію. Ці факти свідчать про грубе порушення конституційних прав і свободи особи в умовах політичного тиску та окупації, а також підкреслюють актуальність міжнародних механізмів захисту прав людини для запобігання та документування таких випадків.

Від початку окупації російський режим реалізує політику тотальної русифікації місцевого населення, зокрема дітей на тимчасово окупованих територіях України, що можна кваліфікувати як грубе порушення права осіб на свободу думки. У березні 2023 року стало відомо про випадки переслідування школярів у м. Бердянськ Запорізької області, які навчаються за українською шкільною програмою, представниками місцевої окупаційної адміністрації.

Крім того, російські військові та представники окупаційних адміністрацій продовжують порушувати право українців на свободу віросповідання. Зокрема, у селі Строганівка Запорізької області у храмі Покрови Божої Матері священиків змушують проводити богослужіння відповідно до канонів російської православної церкви (московського патріархату), що обмежує право на сповідання власної релігії.

Ці порушення суперечать статті 18 **Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП)** [5], яка передбачає, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії». Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або переконання, а також змінювати їх і вільно здійснювати релігійну діяльність.

На національному рівні свобода думки і слова, право на інформацію закріплені в ст.ст. 32 та 34 **Конституції України**. Кожному гарантується право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, а

втручання у приватне та сімейне життя допускається лише у випадках, передбачених законом, і виключно в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини.

На окупованих територіях ці конституційні права жорстко обмежуються через цензуру, контроль над інформаційним простором та придушення будь-якого інакомислення. Особливо небезпечним є переслідування осіб за проукраїнські погляди, що включає моніторинг, цензуру публікацій і переслідування школярів, священиків та активних громадян, які намагаються реалізувати свої права на свободу думки, слова та релігії.

Таким чином, окупаційна адміністрація не лише порушує національні гарантії, закріплені Конституцією України, але й грубо ігнорує міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, що потребує уваги міжнародних організацій та механізмів моніторингу.

Поширеним порушенням прав людини на тимчасово окупованих територіях у березні 2023 року є порушення права на власність.

Право власності, закріплене у ст. 41 **Конституції України**, гарантує кожному можливість володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. При цьому власність зобов'язує і не може використовуватися на шкоду людині та суспільству. Аналогічні гарантії передбачені у ст. 17 **Загальної декларації прав людини [6]**, яка встановлює, що «кожна людина має право володіти майном, як одноосібно, так і разом з іншими», і що «нікого не може бути безпідставно позбавлено майна».

У свою чергу, військові РФ, представники місцевих окупаційних адміністрацій та члени воєнізованих формувань «Л/ДНР» систематично привласнюють або знищують майно місцевих жителів. Найбільше таких випадків зафіксовано у Луганській, Херсонській та Запорізькій областях.

Місцеві мешканці скаржаться на свавільну експропріацію їхнього майна. У містах Сєвєродонецьк, Лисичанськ, а також у смт. Біловодськ і декількох населених пунктах Луганської області російські військові самовільно заселилися до квартир і будинків цивільних та користуються їхнім майном. Схожа практика спостерігається у Запорізькій області: у Бердянську військові селяться у квартирах місцевих мешканців, а у Мелітополі привласнення приватного майна відбувається на рівні узгодженої політики окупаційної адміністрації, яка передає квартири людей, що виїхали, для проживання колаборантам. Лише за березень 2023 року у Мелітополі близько півсотні приватних квартир внесли до переліку об'єктів «майна, що не має господаря».

У Херсонській області подібні випадки зафіксовані у смт. Новотроїцьке та Скадовському районі. Російські військові привласнюють не лише нерухоме майно, а й рухоме, зокрема автомобілі, що зафіксовано у Луганській (Рубіжне, Пурдівка, Новоайдар), Запорізькій (Якимівка) та Херсонській (Скадовськ, Подол-Калинівка) областях.

З відкритих джерел відомо, що награвоване майно вивозять до Криму. Наприклад, на залізничній станції «Каланчак» організовано канал вивезення

майна місцевих жителів: вантажні вагони доставляють награвовані речі до Джанкою, де їх або продають, або відправляють до росії.

На тимчасово окупованих територіях України незаконна експропріація, пошкодження та знищення майна є прямим порушенням права власності, що має міжнародне і національне правове значення.

Відповідно до **ст. 53 Конституції України**, держава гарантує доступність та безкоштовність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, а національним меншинам – право навчатися рідною мовою. На ТОТ окупаційна влада нав'язує власні освітні програми, стандарти та мову навчання, що позбавляє українських дітей права на освіту за українськими стандартами.

Освітня політика рф на ТОТ включає:

- заміну підручників та навчальних матеріалів на ті, що формують проросійську ідентичність;
- введення патріотичного виховання, гуртків та військово-патріотичних рухів, таких як «Юнармія» та центри на кшталт «Сиваш», що вербують дітей віком до 14 років;
- плекання почуття відданості рф, знищення українських цінностей та розрив зв'язків з Україною;
- залучення дітей до заходів на підтримку російських військових, пропаганди «спеціальної військової операції» та участі у навчальних іграх, що імітують військові дії.

Такі дії є порушенням положень **IV Женевської Конвенції** (ст. 3, 24, 27, 43, 50), **Додаткового протоколу I [7]** (ст. 75, 77) та міжнародного гуманітарного права загалом, що встановлює: гуманне ставлення до осіб, які не беруть активної участі в бойових діях, без дискримінації; право дітей на особливий захист і недопущення їх вербування до збройних формувань; забезпечення освіти дітей відповідно до їхніх культурних традицій; повагу до честі, сім'ї, релігійних переконань та звичаїв цивільного населення.

Наслідком цих дій є формування покоління, яке частково або повністю асимілюється у проросійську ідентичність, втрачає національну свідомість і може бути схильне до участі у конфлікті проти власної держави. Освіта на ТОТ за стандартами країни-агресора, що включає патріотичне виховання та викривлену історичну освіту, є грубим порушенням норм **Міжнародного гуманітарного права** та прав людини загалом, гарантованих Конституцією України та міжнародними конвенціями.

Право на свободу пересування можна розглядати, як фундаментальне право людини, що передбачає можливість вільно обирати місце проживання та залишати будь-яку країну, включаючи власну. Це право закріплено в Конституції України (ст. 33), яка гарантує свободу пересування та вільний вибір місця проживання кожному, хто на законних підставах перебуває на території держави. Окрема увага приділена примусовому переселенню громадян України на територію держави-агресора, яке прямо порушує свободу пересування, гарантовану Конституцією, та кваліфікується як порушення міжнародного

гуманітарного права. Наводяться приклади депортації цивільного населення з Донбасу та інших окупованих територій до росії та білорусі, де людей позбавляли паспортів, утримували у фільтраційних таборах і фактично обмежували їхню свободу пересування, забороняючи виїзд в Україну. Ефективне забезпечення права на свободу пересування передбачає не лише наявність нормативних гарантій, але й реальні механізми їхнього дотримання. Порушення цього права у вигляді примусових переміщень або депортацій може стати підставою для звернення до Міжнародного кримінального суду та Європейського суду з прав людини [8].

Таким чином, на окупованих територіях відбуваються масові та систематичні порушення прав людини, включаючи довільні затримання, тортури, викрадення, позасудові розправи, незаконну експропріацію майна, придушення свободи слова та зібрань, примусову паспортизацію та зміну демографічного складу та інші права і свободи які не мають порушуватися.

До міжнародних інституцій, які зобов'язані захищати права і свободи людини слід віднести:

1. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ): Україна є членом Ради Європи і ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основних свобод. Громадяни мають право звертатися до ЄСПЛ після вичерпання всіх національних засобів правового захисту. Практика ЄСПЛ є ключовою для тлумачення принципу верховенства права в Україні. ЄСПЛ є регіональним органом з прав людини в Європі.

2. Організація Об'єднаних Націй (ООН): Україна є державою-членом ООН. Система ООН включає різні органи з прав людини, такі як Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Рада з прав людини, Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет проти катувань.

3. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ): Україна є державою-членом ОБСЄ. ОБСЄ, в рамках свого широкого підходу до безпеки, включає захист прав людини і розвиток демократії.

4. Рада Європи: Членство України в Раді Європи зобов'язує її дотримуватися високих стандартів у галузі прав людини, демократії та верховенства права. До складу Ради Європи входять такі інститути, як ЄСПЛ, Європейський комітет із запобігання катуванням, Європейська комісія з боротьби з расизмом і нетерпимістю.

5. **Міжнародний кримінальний суд (МКС):** МКС є постійним міжнародним органом, який здійснює кримінальне переслідування за найбільш серйозні злочини, що становлять загрозу міжнародному співтовариству, зокрема за злочини проти людяності, геноцид та воєнні злочини. Україна є державою-учасницею Римського статуту і прийняла декларацію про визнання юрисдикції МКС щодо злочинів, вчинених на її території. МКС відіграє ключову роль у розслідуванні та притягненні до відповідальності осіб, винних у порушенні прав людини в умовах збройного конфлікту, примусових депортацій та інших

серйозних злочинів міжнародного характеру, що стали особливо актуальними під час тимчасової окупації частин території України.

Таке залучення міжнародних інституцій дозволяє створювати механізми контролю та забезпечення прав громадян у надзвичайних умовах, а також гарантує можливість міжнародного правового реагування на порушення з боку держав-агресорів.

Хоча наразі відсутні індивідуальні рішення, які безпосередньо стосуються прав громадян України на тимчасово окупованих територіях, практика ЄСПЛ у міждержавних справах створює важливі прецеденти. Зокрема, у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» (2021 р.) [10]. Суд визнав прийнятною скаргу України щодо системних порушень прав людини на півострові. У справі «Україна та Нідерланди проти Росії» (2022 р.) ЄСПЛ підтвердив, що росія несе відповідальність за збиття літака рейсу МН17 та численні порушення Конвенції про захист прав людини. Раніше у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (2004 р.) [11] Суд роз'яснив, що держава несе відповідальність за дії на територіях, які перебувають під її ефективним контролем, навіть якщо формально вони не є частиною її юрисдикції. Цей підхід безпосередньо застосовується до окупованих територій України.

Важливе значення має й практика Конституційного Суду України (КСУ), який здійснює офіційне тлумачення Конституції та законів України, формуючи правові засади захисту основних прав і свобод. У рішенні №1-рп/2016 [12] Суд підкреслив, що принцип верховенства права включає ідеї справедливості, свободи та рівності. У рішенні №3-рп/2003 [13] Суд зазначив, що права і свободи людини не можуть тлумачитися обмежувально, а їхня реалізація має бути гарантована державою навіть у надзвичайних умовах. У рішенні №6-рп/2005 [14] Суд підтвердив, що територіальна цілісність України є конституційною цінністю, а будь-які спроби зміни статусу Автономної Республіки Крим суперечать Конституції України.

Посилення гарантій прав громадян України на тимчасово окупованих територіях потребує комплексного підходу. На національному рівні ключовим є продовження гармонізації законодавства з європейськими стандартами, що передбачає імплементацію принципів Ради Європи у кримінальне та адміністративне право, а також врегулювання невирішених конституційних питань, зокрема співвідношення національного права та права ЄС. Необхідним є ухвалення спеціалізованих нормативних актів, які враховують специфіку тимчасово окупованих територій, зокрема щодо компенсації за втрачене майно, визнання юридичних фактів та запровадження елементів перехідного правосуддя. Подальший розвиток адміністративної юстиції та її цифровізація здатні забезпечити ефективний захист прав людини, тоді як боротьба з корупцією та правовим нігілізмом має стати важливим чинником відновлення довіри громадян до держави.

На міжнародному рівні ключовим напрямом залишається імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду у національне законодавство України, що створить реальні можливості для притягнення до

відповідальності винних у воєнних злочинах і злочинах проти людяності. Не менш важливим є посилення міжнародного тиску на російську федерацію з метою дотримання норм міжнародного гуманітарного права та активна співпраця з міжнародними організаціями – ООН, ОБСЄ, Радою Європи – у сфері документування порушень та залучення міжнародної спільноти до захисту прав українських громадян. Використання юрисдикції міжнародних судових інстанцій, включаючи ЄСПЛ, залишається одним із найефективніших механізмів відстоювання прав українських громадян на тимчасово окупованих територіях.

Водночас збройна агресія російської федерації створює значні перешкоди ефективній реалізації цих механізмів. Відсутність фактичного контролю на тимчасово окупованих територіях, масові порушення прав людини, неврегульовані конституційні питання та прогалини в законодавстві знижують ефективність правового захисту та довіру громадян до державних інститутів. У цих умовах особливо важливими є комплексні заходи як на національному, так і на міжнародному рівні. Необхідна гармонізація національного законодавства з правом ЄС, розробка спеціальних нормативних актів щодо компенсацій за шкоду та втрату майна на тимчасово окупованих територіях, розвиток цифрових інструментів доступу до правосуддя та надання адміністративних послуг дистанційно для громадян на ТОТ а також посилення потенціалу Уповноваженого з прав людини для моніторингу та правової підтримки постраждалих.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 33. – Ст. 245
3. Інструкція з використання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. наказом Міністерства оборони України від 11 вересня 2004 р. № 400 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 37. – Ст. 2478.
4. Справа «Україна та Нідерланди проти Росії» (заяви № 8019/16, № 43800/14, № 28525/20, № 11055/22): рішення Європейського суду з прав людини від 9 липня 2025 р.
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1976. – № 48. – Ст. 436.
6. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // Офіційний переклад.

7. Додатковий протокол I: Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. ООН.

8. Малеша П. В. Право на свободу пересування в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 81, ч. 3. С. 330–334.

9. Європейський Союз. Виступ постійного представника ЄС при ООН Ставроса Ламбрінідіса на засіданні Ради Безпеки ООН у форматі "Аррія" щодо українських військовополонених, 13 січня 2025 року.

10. Справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» (Заяви №№ 20958/14 та 42410/15). Рішення Європейського суду з прав людини від 14 січня 2021 року.

11. Справа «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Заява № 48787/99). Рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 2004 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/engagement?i=001-61886> (дата звернення: 06.10.2025).

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статей 5, 14, 106 Конституції України (справа про принцип верховенства права) від 29 червня 2016 року № 1-рп/2016. Офіційний вісник України. 2016. № 58. Ст. 1998.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України положень пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 22 квітня 2003 року № 3-рп/2003. Офіційний вісник України. 2003. № 19. Ст. 879.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2005 року „Про невідкладні заходи щодо забезпечення стабільності в Автономній Республіці Крим“» від 20 жовтня 2005 року № 6-рп/2005. Офіційний вісник України. 2005. № 44. Ст. 2753.

Пономаренко Р. В.,

доктор технічних наук, професор,
начальник, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України
(м. Київ, Україна)

Твердохліб О. С.,

доктор наук з державного управління,
професор, провідний науковий
співробітник науково-дослідного
відділу нормативного регулювання
науково-дослідного центру
нормативно-технічного регулювання,
Інститут наукових досліджень з
цивільного захисту Національного
університету цивільного захисту
України
(м. Київ, Україна)

Тесленко О. М.,

доктор філософії (публічне
управління та адміністрування),
заступник начальника науково-
дослідного відділу нормативного
регулювання науково-дослідного
центру нормативно-технічного
регулювання, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України
(м. Київ, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЕЛЕКТРОГЕНЕРУЮЧОГО ОБЛАДНАННЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Масове застосування електрогенеруючого обладнання в Україні стало визначальною рисою трансформації енергетичної системи держави в умовах тривалої енергетичної кризи, спричиненої збройною агресією проти України. Використання генераторів у цивільному, військовому та промисловому секторах набуло системного характеру, охоплюючи критично важливі об'єкти інфраструктури, заклади охорони здоров'я, системи зв'язку, органи державного

управління, підприємства оборонно-промислового комплексу, а також приватні домогосподарства. Така тенденція відображає здатність суспільства оперативно реагувати на зовнішні виклики, проте водночас створює низку нових ризиків техногенного, соціального й безпекового характеру.

В умовах масштабного використання електрогенеруючих установок питання їхньої безпечної експлуатації набуває стратегічного значення для збереження стабільності функціонування державних інституцій і гарантування безпеки громадян. Пожежі, вибухи чи інші техногенні інциденти, спричинені порушеннями правил монтажу, експлуатації або обслуговування генераторів, здатні не лише завдати матеріальної шкоди, а й викликати ланцюгові наслідки: зупинку систем електропостачання, вихід із ладу критичної інфраструктури, зрив оборонних або управлінських процесів тощо.

Проблема ускладнюється тим, що в Україні досі не сформовано комплексного нормативно-правового поля, яке б регулювало всі аспекти використання генераторів – від технічних вимог до їхнього встановлення й експлуатації до питань сертифікації, контролю та пожежної безпеки. Наявні норми були розроблені задовго до початку масового впровадження побутових і промислових генераторів, тому вони не враховують сучасних технічних характеристик обладнання, умов його навантаження та особливостей експлуатації в урбанізованих і кризових умовах. Як наслідок, значна частина обладнання використовується без належного нормативного регламентування, що підвищує ризик виникнення аварій та пожеж.

У таких умовах особливої актуальності набуває розроблення та впровадження сучасного нормативно-технічного комплексу, який передбачатиме диференційовані вимоги до електрогенеруючих установок залежно від потужності, типу палива, способу охолодження, місця розміщення й функціонального призначення об'єкта. Такі вимоги мають бути узгоджені з міжнародними стандартами EN та ISO, які визначають параметри пожежної безпеки, електричної ізоляції, токсичності викидів та енергоефективності тощо.

За умов необхідності забезпечення державної безпеки надзвичайно важливо інтегрувати пожежну профілактику експлуатації генераторів у систему цивільного захисту та національної стійкості. Встановлення чітких процедур технічного контролю, періодичних перевірок, сертифікації та навчання персоналу дозволить суттєво знизити рівень ризику аварій, оптимізувати роботу підрозділів ДСНС і зміцнити систему техногенної безпеки країни.

Саме тому нормативно-правове регулювання експлуатації електрогенеруючого обладнання слід розглядати не лише як технічну або адміністративну потребу, а як невід'ємний елемент комплексної системи забезпечення державної безпеки в умовах енергетичної нестабільності.

Проте, чинна на сьогодні нормативно-правова база України не забезпечує належного рівня регулювання питань розміщення, встановлення, підключення й технічного обслуговування генераторів у будівлях різного функціонального призначення. Норми пожежної безпеки у більшості випадків розроблялися до появи масового ринку генераторів і не враховують специфіку їх експлуатації в

умовах тривалого навантаження. Для суб'єктів сектору безпеки і оборони це створює прогалини в стандартизації заходів із протипожежного захисту, зокрема: відсутність вимог до мінімальних відстаней від стін будівель, рівня вентиляції та тепловідведення, що є критичним для військових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури; нестандартизовані вимоги щодо монтажу та ізоляції паливних систем, що підвищує ризики займання та вибухів на стратегічно важливих об'єктах тощо.

Вказана нормативна невизначеність чинить безпосередній вплив на діяльність органів влади та військових формувань, ускладнюючи її, оскільки наразі відсутні уніфіковані стандарти безпеки, обов'язкові до виконання, в т.ч. суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Слід також зазначити, що в Україні досі відсутня єдина державна система сертифікації та незалежного випробування електрогенеруючого обладнання на відповідність вимогам пожежної та техногенної безпеки. Існуючі процедури контролю є фрагментарними, несистемними й здебільшого зводяться до перевірки митної документації або відповідності окремим технічним регламентам, що не охоплюють повний спектр безпекових параметрів. Унаслідок цього значна частина генераторів потрапляє на внутрішній ринок без проходження комплексного тестування, яке б підтверджувало рівень їхньої електричної ізоляції, термостійкості, надійності паливних систем та ефективності систем автоматичного вимкнення у разі перегріву чи короткого замикання.

Такі прогалини у державному контролі створюють сприятливі умови для поширення несертифікованого або технічно небезпечного обладнання, що безпосередньо підвищує ризики займання, вибухів та ураження електричним струмом. Особливо критичними ці ризики стають під час використання генераторів у замкнених або обмежених просторах, де накопичення тепла, пари пального чи чадного газу може призвести до швидкої ескалації аварійної ситуації.

Для сектору безпеки й оборони така ситуація набуває ще більш загрозливого характеру. Використання несертифікованих або технічно зношених генераторів у системах польового енергозабезпечення, на командних пунктах чи об'єктах військової інфраструктури здатне спричинити не лише локальні пожежі, а й повну втрату енергопостачання, вихід із ладу систем зв'язку, спостереження чи управління. У цьому контексті варто говорити про формування ефекту «каскадних надзвичайних ситуацій», коли відмова або загоряння одного елемента енергосистеми тягне за собою ланцюг техногенних наслідків, що загрожують оперативній стійкості оборонних структур.

Відтак, актуальним завданням державної політики у сфері пожежної та техногенної безпеки є створення обов'язкової національної системи сертифікації електрогенеруючого обладнання, узгодженої з європейськими директивами, зокрема 2014/35/EU [1] (щодо низьковольтного обладнання) та 2014/30/EU [2] (щодо електромагнітної сумісності). Її реалізація дасть змогу впровадити ефективні механізми превентивного контролю, гарантувати якість і безпечність

імпортованої продукції та знизити ризик виникнення техногенних аварій, які прямо впливають на стан державної безпеки.

Згідно з офіційними даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій [3], у 2022–2024 роках зафіксовано стрімке зростання кількості пожеж, пов'язаних з експлуатацією автономних електрогенеруючих установок. Така тенденція є прямим наслідком різкого збільшення кількості генераторів, що використовуються в побуті, на підприємствах, в установах державного сектору та на об'єктах критичної інфраструктури. Найпоширенішими причинами виникнення загорянь є коротке замикання електромереж (понад 60 % випадків) і порушення правил пожежної безпеки під час експлуатації обладнання (близько 25 %). Водночас ці статистичні показники лише частково відображають реальний масштаб проблеми, оскільки частина інцидентів не фіксується офіційно або класифікується за іншими категоріями техногенних подій.

Отримані дані свідчать про системний характер проблеми, яка має не лише технічне, а й соціально-організаційне підґрунтя. Недостатня підготовка користувачів, відсутність базових знань щодо електробезпеки та правил пожежної профілактики, а також звичка нехтувати інструкціями з експлуатації створюють передумови для виникнення надзвичайних ситуацій. У більшості випадків причиною загоряння стає людський фактор – спроби запуску несправних або перегрітих агрегатів, відсутність належної вентиляції у приміщеннях, зберігання палива у безпосередній близькості до генераторів чи інших джерел тепла, перевантаження електромережі, використання несертифікованих подовжувачів і кабелів. Такі порушення в умовах інтенсивного навантаження призводять до локальних займань, коротких замикань, перегріву контактів, а іноді – до вибухів випарів палива.

Особливо критичним є те, що значна частина користувачів не проходить жодної підготовки перед введенням обладнання в експлуатацію. Унаслідок цього відсутнє розуміння того, як правильно розташовувати генератор, як перевіряти стан ізоляції, як діяти у випадку задимлення чи несправності. Для суб'єктів сектору безпеки й оборони такі порушення створюють додаткові ризики, оскільки неналежне функціонування електрогенеруючих систем у бойових або кризових умовах може спричинити втрату енергозабезпечення об'єктів зв'язку, командних пунктів чи систем управління.

З огляду на зазначене, виникає нагальна потреба у впровадженні системної профілактики та комплексного підвищення рівня культури експлуатації генераторів. Доцільним є створення спеціалізованих навчальних програм для різних категорій користувачів – від побутових споживачів до працівників підприємств критичної інфраструктури й оборонного сектору. Такі програми мають включати елементи практичного навчання з питань пожежної та електричної безпеки, організації належної вентиляції, перевірки технічного стану обладнання, а також ознайомлення з типовими сценаріями аварійних ситуацій і діями у разі їх виникнення.

Крім того, необхідно забезпечити інформаційну доступність цих матеріалів – через публічні ресурси, електронні посібники, короткі

відеоінструкції та соціальні кампанії, спрямовані на формування відповідальної поведінки користувачів. Запровадження таких заходів дозволить зменшити кількість пожеж, пов'язаних із людським фактором, та підвищити загальний рівень техногенної стійкості країни.

Формування ефективної системи пожежної безпеки під час експлуатації паливних електрогенераторів потребує комплексного міжгалузевого підходу, який об'єднує наукові дослідження, технічні рішення, нормативно-правові ініціативи та освітньо-інформаційні заходи. Така інтеграція дозволяє розглядати проблему не фрагментарно, а як складову цілісної державної політики у сфері цивільного захисту, енергетичної стійкості та техногенної безпеки. Зважаючи на зростання енергетичних ризиків та масштаби використання автономних джерел живлення, створення сучасної нормативної основи для їх безпечної експлуатації має стати одним із пріоритетів національної безпекової стратегії.

Вивчення європейського досвіду свідчить, що ефективне регулювання у цій сфері базується на деталізованому технічному нормуванні. Саме тому доцільним є розроблення та впровадження в Україні спеціалізованих технічних регламентів, які би комплексно визначали вимоги до електрогенеруючого обладнання на всіх етапах його життєвого циклу – від проектування до утилізації. Передусім такі документи мають містити стандартизовані критерії проектування, сертифікації, монтажу та випробувань генераторів, що дозволить уніфікувати процедури оцінювання їхньої відповідності вимогам пожежної та техногенної безпеки. Це особливо актуально для об'єктів критичної інфраструктури, де кожна секунда затримки реакції може мати масштабні наслідки.

Розроблення та впровадження таких технічних регламентів сприятиме не лише зниженню кількості пожеж і запобіганню аваріям, але й підвищенню довіри до систем техногенної безпеки держави. Очікуваним ефектом стане зменшення техногенних втрат, покращення надійності енергопостачання стратегічно важливих об'єктів і забезпечення стабільного функціонування інфраструктури навіть у кризових умовах. У підсумку це посилить загальну стійкість системи державного управління, підвищить рівень захищеності населення та сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань України у сфері забезпечення державної безпеки та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Directive 2014/35/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the harmonisation of the laws of the Member States relating to the making available on the market of electrical equipment designed for use within certain voltage limits. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/35/oj/eng>.

2. Directive 2014/30/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the harmonisation of the laws of the Member States relating to electromagnetic compatibility. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/30/oj/eng>.

3. Звіт про пожежі у 2024 році // Державна служба України з надзвичайних

ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/2/8/5/6/0/2/analychna-dovidka-pro-rojeji-062024.pdf>.

Ромашко О. М.,

старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Лобунов Д. О.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання безпеки військової діяльності набуває особливого значення. Сучасний хід бойових дій характеризується високою динамікою, зміною форм і способів застосування військ, що потребує оперативного оновлення підходів до забезпечення безпеки особового складу, озброєння та техніки. Порушення вимог безпеки, навіть незначні, можуть призвести до втрат, зниження боєздатності підрозділів і невиконання бойових завдань.

Проблема полягає у необхідності поєднання високої інтенсивності військової діяльності з чітким дотриманням норм безпеки. У реальних умовах воєнного часу часто спостерігаються перевантаження особового складу, дефіцит часу, пошкодження техніки та інфраструктури, що ускладнює виконання поставлених службово-бойових завдань. Разом з тим, актуальні вимоги безпеки спрямовані на збереження життя військовослужбовців, підтримання належного порядку, дисципліни та процедур військової діяльності.

В умовах тривалого воєнного конфлікту Україна формує комплексну модель функціонування підрозділів Національної гвардії України (НГУ), спрямовану на забезпечення ефективності виконання завдань при мінімізації ризиків для особового складу та цивільного населення.

Безпека військової діяльності є багаторівневим явищем, що охоплює правові, організаційні, морально-психологічні, інформаційні та технічні аспекти. Вона передбачає не лише фізичний захист військовослужбовців і матеріальних засобів, але й забезпечення правомірності дій, відповідності їх національному законодавству та міжнародним стандартам. Як зазначає В. Галай, поступове впровадження стандартів НАТО у діяльність НГУ під час воєнного стану

створює умови для уніфікації процедур планування, командування, логістики й безпеки, що істотно підвищує стійкість сил оборони [1].

У сучасних умовах воєнного стану особливе місце займає питання організації повсякденної діяльності підрозділів. На думку О. Крячка, ефективне управління службово-бойовими процесами вимагає гнучкої системи командування, чіткого розподілу повноважень і дотримання дисциплінарних норм, що забезпечує узгодженість дій підрозділів різного призначення [2]. Це є важливою складовою безпеки, оскільки саме організаційна чіткість запобігає неузгодженості у виконанні наказів та втратам серед особового складу.

Правовий аспект безпеки військової діяльності розглядається в контексті дотримання принципу законності під час реалізації повноважень військовослужбовців. О. Коренцов підкреслює, що виконання обов'язку із захисту Вітчизни у період воєнного стану має здійснюватися у правовому полі, де будь-яке застосування сили, обмеження прав чи пересування військових повинно мати законне підґрунтя [3]. Саме юридична визначеність дій командирів і підрозділів є гарантією як внутрішньої дисципліни, так і зовнішньої довіри до військових формувань.

Водночас, як зазначає Ю. Бабков, безпека військової діяльності є невід'ємною частиною внутрішньої безпеки держави. Стабільність внутрішнього середовища, правопорядок і моральна стійкість суспільства виступають системоутворюючими чинниками, що забезпечують функціонування оборонних структур [4]. З цієї точки зору, завдання НГУ полягає не лише у виконанні бойових функцій, але й у підтриманні громадського порядку, протидії дестабілізуючим факторам та інформаційним впливам.

Мальцев, Островський і Кравченко у своїх дослідженнях підкреслюють, що в умовах воєнного стану головним викликом є узгодження механізмів державного управління з потребами безпеки військової діяльності [5]. Надмірна централізація рішень у системі командування може уповільнювати оперативне реагування, тоді як надмірна децентралізація – створювати загрози для контролю за виконанням завдань. Оптимальне поєднання цих підходів дозволяє забезпечити стабільність функціонування системи управління підрозділами у надзвичайних обставинах.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділяють правовим інцидентам, що виникають у процесі пересування військовослужбовців і функціонування військових частин під час воєнного стану. А. Мідіна наголошує на необхідності чіткої нормативної регламентації механізмів переміщення особового складу, використання техніки, а також захисту прав військових при зміні умов несення служби [6]. Наявність узгоджених правових процедур у цій сфері безпосередньо впливає на безпеку та дисципліну у військових колективах.

На рівні конкретних структурних формувань Національної гвардії, як показує І. Шмагайло, забезпечення безпеки військової діяльності передбачає розширення кола правоохоронних функцій, запровадження комплексного підходу до планування операцій і взаємодії з іншими силами безпеки [7]. Такий підхід дозволяє адаптувати систему управління, в тому числі повсякденної

діяльності підрозділів до реалій сучасних бойових дій в умовах гібридних і асиметричних загроз.

Таким чином, основні вимоги до безпеки військової діяльності в умовах воєнного стану охоплюють декілька ключових рівнів: нормативно-правовий, організаційно-управлінський, інформаційно-аналітичний та морально-психологічний. Вони формують цілісну систему, спрямовану на збереження боєздатності, дисципліни й стійкості військових підрозділів Національної гвардії України. Підвищення рівня безпеки можливе лише за умови системної взаємодії між усіма компонентами Сектору безпеки і оборони, вдосконалення законодавства та впровадження сучасних управлінських і технологічних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Галай В. Legal nature and specifics of the application of NATO standards in the activities of the National Guard of Ukraine under martial law // *Вісник Київського інституту національної гвардії України*. 2024. № 2. С. 74–82. URL: <https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/download/78/180> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Крячко О. Роль і місце частин та підрозділів оперативного призначення НГУ в структурі сил оборони в умовах правового режиму воєнного стану // *Вісник Київського інституту національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 48–56. URL: <https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/47/49> (дата звернення: 09.10.2025).
3. Коренцов О. The Duty to Defend the Homeland and Perform Military Service Under Martial Law // *Philosophy of Law and General Theory of Law*. 2024. Т. 4, № 2. С. 97–103. URL: <https://plaw.nlu.edu.ua/article/view/333489> (дата звернення: 09.10.2025).
4. Бабков Ю., Бондаренко О. The specifics of ensuring Ukraine's internal security under martial law // *Честь і закон*. 2023. № 3 (78). С. 112–119. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua/article/download/318396/308889> (дата звернення: 09.10.2025).
5. Мальцев В., Островський С., Кравченко Л. Issues of national security in the context of the introduction of the legal regime of martial law // *Journal of Security Studies*. 2023. № 2. С. 45–52. URL: https://www.researchgate.net/publication/395701041_ISSUES_OF_NATIONAL_SECURITY_IN_THE_CONTEXT_OF_THE_INTRODUCTION_OF_THE_LEGAL_REGIME_OF_MARTIAL_LAW (дата звернення: 09.10.2025).
6. Мідіна А. Legal incidents in the mechanisms of state authority during martial law regime: movement of military personnel // *State Regulation: Law and Practice*. 2024. № 3. С. 33–41. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/283461 (дата звернення: 09.10.2025).

7. Шмагайло І. В. Правоохоронна діяльність Національної гвардії України в умовах воєнного стану // *Право і безпека*. 2024. № 4. С. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.4.13>.

Саричев Ю. О.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

Оніщук В. С., доктор філософії, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

Зубков В. П., старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

Піщанський Ю. А., науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ УКРАЇНИ

Актуальність. Статтею 17 Конституції України [1] визначено, що забезпечення інформаційної безпеки України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Зважаючи на виключну роль інформації та інформаційних процесів у людській діяльності, забезпечення інформаційної безпеки України в цілому може бути досягнуте через вирішення цього завдання у кожній сфері національної безпеки держави, в тому числі у воєнній.

Загальний аналіз показує [2 – 7], що забезпечення інформаційної безпеки держави є складним та багатогранним завданням. Проблема інформаційної

безпеки в Україні на протязі останніх десятиліть суттєво актуалізувалася, її сучасний стан характеризується активними спробами розвитку теоретичних засад при розгляді різних її аспектів, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Між тим, незважаючи на наявність ряду фахових публікацій, питання інформаційної безпеки держави на системному рівні в Україні досі належним чином не опрацьоване. Тому і сталої теорії інформаційної безпеки держави ще немає, отже, як наслідок, такої теорії сьогодні немає і в інтересах сфери оборони України. Однією із причин існуючого неналежного стану є відсутність єдиного розуміння базових термінологічних категорій цієї предметної сфери, зокрема і в нормативно-правових актах України з питань забезпечення інформаційної безпеки держави. Відповідно, це ускладнює взаємодію суб'єктів сектору безпеки і оборони України, особливо під час збройної агресії проти України. Отже, існує науково-практична проблема, яка заважає раціональній організації та практичній реалізації усього блоку інформаційних процесів у системі забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у сфері оборони, а тому об'єктивно потребує вирішення.

Метою публікації є визначення проблемних питань та надання пропозицій до законодавчих актів України щодо забезпечення інформаційної безпеки України, зокрема у сфері оборони.

Основна частина. Сьогодні інформаційні процеси так швидко проникли в усі сфери людської діяльності, що теоретичне осмислення та узагальнення наслідків цього феномену, серед яких видається найважливішим питання забезпечення інформаційної безпеки, суттєво відстає від темпу просування цієї інформаційної хвилі.

Поряд з необхідністю розвитку теоретичних засад забезпечення інформаційної безпеки, сьогодні невідкладним є питання суттєвого удосконалення інформаційного законодавства України – драйвера усіх процесів діяльності в інформаційній сфері. Першочергових уточнень та редакційних змін потребують чинні законодавчі акти України, які стосуються питань інформаційної безпеки держави [2 – 7], що впливає на виконання сил оборони України в межах їх компетенції.

В свою чергу, удосконалення інформаційного законодавства України не може бути вирішене без невідкладного уточнення або окремого визначення термінів та словосполучень, що зустрічаються в чинних нормативно-правових актах України і є такими, що визначають домінуючі акценти їх положень. Це необхідно як в інтересах подальшого розвитку теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, так і формування державної інформаційної політики України, в тому числі у сфері оборони.

Аналіз проведемо на прикладі обґрунтування доцільності удосконалення Стратегії інформаційної безпеки України [2], проте цими вадами “хворіють” також інші нормативно-правові акти інформаційної сфери України.

1. В Стратегії значиться:

інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого забезпечуються:

а) конституційні права громадян на доступ до інформації;

б) встановлюється ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через:

поширення негативних інформаційних впливів, зокрема через координоване поширення недостовірної інформації;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності інформації.

Рекомендації удосконалення:

інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності, за якого запобігається нанесення шкоди життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується, а також відсутність інформації за її потреби;

негативний інформаційний вплив;

нерегульоване або злочинне застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації та інших інформаційних ресурсів з обмеженим доступом;

недосконалість комунікативної політики держави;

недостатній рівень медіа-культури суспільства.

Обґрунтування. Приведення у відповідність до статті 13 Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [4] та статей 20, 49 Стратегії національної безпеки України [5].

Сутність інформаційної безпеки у однаковій мірі стосується усіх видів інформаційних ресурсів: *когнітивних, неелектронних, електронних* [8].

2. В Стратегії значиться:

інформаційна загроза – потенційно або реально негативна подія, процес, явище, що через інформаційний вплив на людину, суспільство і державу може прямо чи опосередковано завдати шкоди її інтересам та забезпеченню національної безпеки і оборони України.

Рекомендації удосконалення:

інформаційна загроза – наміри або практичні дії, змістом яких є інформаційний вплив на суспільне середовище, інформаційну інфраструктуру та/або інформаційні ресурси, в результаті чого може ускладнитися (унеможливитися) реалізація життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави.

Обґрунтування. Наведене в Стратегії визначення є недосконалим за логікою: у ньому акцентуються можливі джерела інформаційної загрози, а не сам процес такої загрози, а також нехтуються інтереси людини і суспільства на користь лише інтересів держави. Тому доцільно обрати визначення, ґрунтуючись на відомих термінологічних джерелах [9, 10], яке пропонується.

Поняття *загрози інформаційній безпеці* не слід ототожнювати з поняттям *інформаційної загрози*, оскільки це різні поняття [9].

3. В Стратегії значиться:

інформаційні заходи оборони держави – сукупність скоординованих дій, які готуються та здійснюються суб'єктами забезпечення національної безпеки і оборони України в мирний час, в особливий період, в умовах воєнного або надзвичайного стану щодо:

прогнозування та виявлення інформаційних загроз у воєнній сфері;
запобігання, стримування та відсічі збройній агресії проти України;
протидії інформаційним загрозам з боку держави-агресора;
а також здійснення інших необхідних дій в інформаційному протистоянні.

Рекомендації удосконалення:

інформаційні заходи оборони держави – сукупність скоординованих дій, які готуються та здійснюються суб'єктами забезпечення національної безпеки і оборони України щодо *інформаційного забезпечення* процесів підготовки держави до збройного захисту та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Обґрунтування. Приведення визначення у відповідність до Закону України “Про оборону України” [7].

Довідково. **Інформаційне забезпечення (у воєнній сфері держави)** – сукупність заходів органів військового управління усіх рівнів, дій військ (сил) та інших суб'єктів інформаційної діяльності з метою створення (формування) і використання в інформаційному просторі воєнної сфери необхідних інформаційних ресурсів для реалізації процесів управління в інтересах оборони держави [9].

Види інформаційного забезпечення (у воєнній сфері держави) [8, 11]:

моніторинг обстановки (шляхом використання усіх видів розвідки воєнної);

інформаційно-аналітичне;

організаційно-управлінське (адміністрування);

іміджеве;

морально-психологічне;

топогеодезичне (геоінформаційне);

навігаційне;

гідрометеорологічне;

маскування (дезінформаційне);

інформаційний вплив (інформаційно-технічний, інформаційно-психологічний);

радіоелектронний захист;

радіоелектронний вплив.

Реалізація видів інформаційного забезпечення у воєнній сфері держави може здійснюватися як у традиційні способи, так і з використанням можливостей кіберпростору або комбіновано [8].

4. В “Загальні положення” Стратегії слід додати визначення:

єдине інформаційне середовище сил оборони України (єдиний інформаційний простір воєнної сфери, єдиний інформаційний простір сил оборони) – технічне об'єднання з використанням комунікаційних мереж різних компонентів інформаційної інфраструктури Збройних Сил України та інших складових сил оборони від стратегічного до тактичного рівнів, де забезпечується реалізація інформаційних процесів та інформаційних відносин щодо створення, обробки, комунікації (прийому, передачі), охорони та захисту та знищення інформації (інформаційних ресурсів) воєнного характеру.

Висновки.

1. В Україні умови несформованої теорії забезпечення інформаційної безпеки держави суттєво впливають на якість прийняття концептуальних рішень та відповідних практичних заходів, зокрема, у сфері оборони. Частина дефініцій, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки держави, які вживаються в нормативно-правових актах України, мають змістову суперечливість або односторонньо відображають його сутність.

2. Удосконалення інформаційного законодавства України не може бути вирішене без невідкладного уточнення або окремого визначення термінів та словосполучень, що зустрічаються в чинних нормативно-правових актах України.

3. Вирішення питання суттєвого удосконалення інформаційного законодавства України, зокрема з питань забезпечення інформаційної безпеки України, дозволить покращити стан формування та реалізації державної інформаційної політики України, в тому числі у силах оборони.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята ВР України 28.06.1996 р.
2. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 Про рішення РНБО України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
3. Закон України “Про інформацію” в редакції від 13.01.2011 р. № 2938-VI // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
4. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 09.01.2007 р. № 537-V // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
5. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 Про рішення РНБО України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 Про рішення РНБО України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.

7. Закон України “Про оборону України” від 6 грудня 1991 року № 1933-ХІІ (зі змінами) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Інформаційна безпека України у воєнній сфері: засадничі елементи становлення теоретичних основ її забезпечення: монографія / Кол. авторів, за заг. ред. П.М. Сніцаренка. – К.: НУОУ, 2025. – 300 с.
9. Військовий стандарт. Інформаційна безпека держави у воєнній сфері. Терміни та визначення: ВСТ 01.004.004 – 2014 (01). – [Чинний від 2014 – 02 – 27]. – К.: МОУ, 2014. – 24 с.
10. Стратегічні комунікації [словник] / Т.В. Попова, В.А. Ліпкан / за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2016. – 416 с.
11. Термінологічні основи інформаційного забезпечення у воєнній сфері / П.М. Сніцаренко, Ю.О. Саричев // Збірник матеріалів VII науково-практичної конференції “Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави”, у 2 ч. – Ч.1. – К.: НАСБУ, 2016. – С. 216 - 219.

Скоморохов В. А.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Ковальова Т. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

DEERFAKE: ЗАГРОЗА ЦИФРОВОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту та зростання інформаційних загроз протидія deerfake-технологіям стає одним із ключових пріоритетів національної безпеки будь-якої держави. Україна, перебуваючи в умовах повномасштабної війни, постійно потерпає від дезінформаційних кампаній, які здійснюються ворогом з метою інформаційно-психологічних операцій та поширення фейкової інформації [1]. Deerfake-технології мають похитнути довіру українців до держави та ЗСУ, поширити паніку, дестабілізувати роботу державних органів, особливо гостро відчувається потреба в ефективному правовому регулюванні у сфері протидії синтетичним медіа, зокрема у контексті діяльності сектору безпеки і оборони [2].

Сектор безпеки і оборони України як система державних органів, що забезпечує національну безпеку, виконує важливу роль у захисті стратегічних об'єктів, охороні громадського порядку та протидії загрозам національній безпеці, що включає і інформаційні загрози типу deerfake [3]. Проте чинне законодавство лише частково визначає механізми протидії deerfake-технологіям у секторі безпеки, що створює правові прогалини та ускладнює реалізацію потенціалу держави в цій сфері.

Актуальність цього дослідження впливає з потреби вдосконалити нормативно-правову базу, що регулює протидію deerfake-технологіям у системі національної безпеки держави, і створення ефективної правової моделі взаємодії з іншими суб'єктами інформаційної безпеки.

Нормативно-правова база протидії дезінформації в Україні базується на низці національних законодавчих актів, котрі окреслюють головні напрямки діяльності державних органів у цій сфері. Основним документом є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII [4]. У цьому законі вперше на законодавчому рівні було закріплено поняття кібербезпеки, визначено коло суб'єктів її забезпечення, а також встановлено правові засади взаємодії між ними у контексті протидії інформаційним загрозам.

Вагоме значення має Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [5], у якому інформаційна безпека визнана складовою національної безпеки. Цим законом передбачено створення єдиної державної політики у сфері протидії інформаційним загрозам та впровадження відповідних механізмів контролю і координації з боку Ради національної безпеки і оборони України.

Важливу роль відіграє діяльність Центру протидії дезінформації при РНБО України, який здійснює моніторинг та аналіз дезінформаційних кампаній, включаючи deepfake-контент [6]. Як зазначається експертами ЦПД, "Мета фейку – дискредитація української армії та влади, розпалювання суспільної недовіри і провокування протестних настроїв серед громадян" - це стосується і deepfake-технологій, які використовуються російською пропагандою.

Повноваження сектору безпеки і оборони України у сфері протидії deepfake-загрозам на сьогодні не мають чіткого та однозначного нормативного закріплення. Відповідні закони не містять положень, які б безпосередньо регламентували участь органів сектору безпеки у протидії синтетичним медіа. Однак, з огляду на загальні завдання цих органів, такі як захист національних інтересів, забезпечення інформаційної безпеки, участь у боротьбі з інформаційними загрозами можна зробити висновок, що їх функціонал опосередковано включає компоненти, дотичні до протидії deepfake [7].

У контексті захисту критичної інфраструктури – зокрема стратегічно важливих підприємств оборонно-промислового комплексу, об'єктів державної влади та військових формувань – органи сектору безпеки можуть виконувати функції з забезпечення безпеки інформаційно-комунікаційних систем, які виступають потенційними цілями для deepfake-атак. Також, відповідно до чинного законодавства, суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки можуть виступати різні державні органи, що взаємодіють у питаннях реагування на інформаційні інциденти [8].

Однією з ключових проблем у сфері правового регулювання протидії deepfake є недостатня визначеність статусу та функціонального призначення органів сектору безпеки у цій галузі. Нормативно-правова база не містить положень, що безпосередньо стосуються участі у протидії deepfake-загрозам, що зумовлює обмеженість залучення до реагування на такі загрози в межах національної системи безпеки. Проблемаю також є відсутність спеціалізованих підрозділів, здатних здійснювати оперативне реагування на deepfake-інциденти.

Як зазначає Центр стратегічних комунікацій, "росія використовує інформаційний вплив як зброю, а західний світ уже шукає системні рішення для протидії FIMI" (Foreign Information Manipulation and Interference – іноземні маніпуляції інформацією та втручання), що включає і deepfake-технології.

Мета таких дій – переконати українську та міжнародну аудиторію, що опір України російській агресії марний.

З огляду на поточні виклики, доцільним є внесення змін до відповідних законів України. Ці зміни повинні розширити компетенції органів сектору безпеки у сфері протидії deepfake-технологіям та забезпечити законодавче

підґрунтя для активної участі у захисті від синтетичних медіа, особливо в умовах воєнного стану. Окрім цього, доречним є розробка низки підзаконних нормативних актів, які визначатимуть механізм взаємодії різних відомств під час протидії deepfake-загрозам. Важливим кроком є також формування спеціалізованих технічних підрозділів чи груп швидкого реагування, які будуть спроможні ефективно протистояти синтетичним медіа загрозам.

Значну роль у протидії deepfake відіграють інформаційні ресурси держави. Зокрема, Центр стратегічних комунікацій та протидії дезінформації активно працює над виявленням та спростуванням deepfake-контенту, як це було у випадку з фальшивим відео командира Третього армійського корпусу ЗСУ [1].

Таким чином, участь сектору безпеки і оборони України у протидії deepfake-загрозам має значний потенціал, однак наразі залишається недостатньо врегульованою на нормативно-правовому рівні. Чинне законодавство не містить прямого зв'язку “deepfake – кіберінцидент”, що вимагає додаткового юридичного тлумачення. Враховуючи сучасні виклики у сфері національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, актуальним є створення правових механізмів, які б забезпечили ефективну протидію deepfake-технологіям та захист від дезінформаційних кампаній у цифровому просторі.

Deepfake-атака, може бути кваліфікована не лише як дезінформація, а й як складова частина кібератаки або інформаційний вплив, що призводить до порушення роботи об'єктів критичної інфраструктури. Це дозволяє задіяти розширений інструментарій та повноваження органів сектору безпеки, які визначені для протидії кіберзагрозам та захисту критичної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Роспропагандисти зробили deepfake з командиром Третього армійського корпусу ЗСУ Андрієм Білецьким. Центр стратегічних комунікацій. 2025. URL: <https://spravdi.gov.ua/rospropagandysty-zrobyly-deepfake-z-komandyrom-tretogo-armijskogo-korpusu-zsu-andriyem-bileczkym/>
2. Штучний інтелект і дезінформація: можливості та ризики в умовах війни. Центр стратегічних комунікацій. 2023. URL: <https://spravdi.gov.ua/shtuchnyj-intelekt-i-dezinformacziya-mozhlyvosti-ta-ryzyky-v-umovah-vijny/>
3. FIMI-атаки: як Росія веде інформаційну війну проти України та Заходу. Центр стратегічних комунікацій. 2025. URL: <https://spravdi.gov.ua/fimi-ataky-yak-rosiya-vede-informacijnu-vijnu-proti-ukrayiny-ta-zahodu/>
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 17.09.2025).
5. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.09.2025).

6. Що таке дїпфейк і як його використовує російська пропаганда. Центр протидії дезінформації при РНБО України. 2023. URL: <https://cpd.gov.ua/en/безтегории/ccd-explains-the-term-deepfake/>.

7. Як захиститися від фейків і дезінформації. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/how-to-protect-yourself-from-fakes-and-disinformation>.

8. Спам, реклама, фейки. Як російська пропаганда атакує українців у соцмережах. Центр стратегічних комунікацій. 2024. URL: <https://spravdi.gov.ua/spam-reklama-fejky-yak-rosijska-propaganda-atakuye-ukrayincziv-u-soczmerzah/>.

Сливкін С. С.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Комісарова Н. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Події останніх років переконливо засвідчили, що диверсійно-розвідувальні групи (ДРГ) становлять загрозу не лише у військовому, але й у інформаційно-психологічному вимірі. Їхня діяльність не обмежується підривами інфраструктурних об'єктів чи знищенням техніки: паралельно здійснюється поширення дезінформації, чуток і панічних настроїв, що підриває довіру до органів влади та сектору безпеки.

Особливо відчутно ця проблема проявилася у період повномасштабної агресії Російської Федерації проти України. За даними Служби безпеки України, у 2022–2023 роках неодноразово фіксувалася діяльність ДРГ, яка поєднувала диверсійні акти з інформаційним супроводом у соціальних мережах та месенджерах, що створювало атмосферу нестабільності й хаосу.

Стратегія воєнної безпеки України (2021) та Стратегія національної безпеки (2020) прямо визначають інформаційний простір одним із ключових напрямів протидії гібридним загрозам.

Досвід останніх років переконує: інформаційно-психологічний компонент діяльності ДРГ може завдавати шкоди, співмірної з наслідками фізичного ураження. Саме тому протидія диверсіям має поєднувати не лише військові та правові механізми, а й заходи у сфері інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій.

Метою цієї роботи є визначення особливостей інформаційно-психологічних дій диверсійно-розвідувальних груп та обґрунтування комплексних підходів до їх нейтралізації у системі державної безпеки України.

Сутність інформаційно-психологічних дій ДРГ. Інформаційно-психологічний вимір діяльності диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) є однією з ключових складових сучасної гібридної війни. На відміну від класичних

диверсій, що спрямовані на фізичне ураження інфраструктури чи військових об'єктів, інформаційні дії покликані впливати на моральний стан, поведінку та довіру населення до державних інституцій. Саме тому їхня шкода може бути співмірною з наслідками від прямих бойових дій .

Форми інформаційно-психологічних дій. По-перше, йдеться про дезінформацію та поширення фейків. За даними Служби безпеки України, у 2022–2023 роках фіксувалися випадки, коли після диверсійних атак на об'єкти енергетики ворог розгортав масштабні інформаційні кампанії у соціальних мережах, поширюючи чутки про «тривалі блеаути» чи «нездатність влади відновити контроль» .

По-друге, ДРГ активно застосовують психологічний тиск на військовослужбовців та цивільне населення. У Сумській та Чернігівській областях навесні 2022 року диверсійні групи супроводжували мінування доріг повідомленнями в локальних чатах про «оточення» і «масовані обстріли», що фактично не відповідало реальності . Такі дії підривали довіру до офіційних повідомлень Генштабу ЗСУ та створювали атмосферу хаосу.

По-третє, поширеною практикою є комбінування диверсій і інформаційних атак. Підрив мостів, складів чи адмінбудівель супроводжується масованим поширенням чуток про «великі втрати» чи «провал оборони». Як зазначає І. Руснак, асиметричність таких дій дозволяє противнику досягати значних ефектів за мінімальних ресурсів .

По-четверте, все більшого значення набувають кібердиверсії та цифровий вплив. У 2023 році СБУ неодноразово повідомляла про ліквідацію агентурних мереж, які здійснювали злом акаунтів військовослужбовців та поширювали дезінформацію від їхнього імені . У Стратегії національної безпеки України кіберпростір визначено як один із головних напрямів забезпечення безпеки держави, що свідчить про усвідомлення масштабності цієї загрози .

Характерні риси

Аналіз досвіду війни Росії проти України показує кілька ключових ознак інформаційно-психологічних дій ДРГ:

синхронізація з фізичними диверсіями (будь-яка атака супроводжується інформаційним “підсиленням”);

адаптивність та використання локальних каналів (місцеві пабліки, групи у месенджерах);

інтеграція з агентурними мережами (колаборанти забезпечують інформаційну підтримку);

маскування під цивільні джерела для підвищення довіри аудиторії .

Приклади з російсько-української війни:

Київщина (березень 2022 р.): затримані ДРГ у Бучанському та Ірпінському районах мали при собі засоби супутникового зв'язку та інструкції щодо поширення панічних повідомлень у соцмережах .

Харківщина (осінь 2022 р.): під час контрнаступу противник залишав мобільні групи, які здійснювали підриви складів і одночасно поширювали дезінформацію про «масовий відступ ЗСУ» .

Енергетична інфраструктура (2023 р.): після атак на об'єкти енергетики бот-мережі поширювали повідомлення про «відсутність світла на кілька місяців». Ці інформаційні атаки були заблоковані СБУ у рамках кібероперацій.

Канали та методи інформаційного впливу ДРГ. Інформаційно-психологічні дії диверсійно-розвідувальних груп здійснюються через різноманітні канали комунікації, що дозволяє противнику охоплювати як військових, так і цивільне населення. Вибір методів залежить від конкретної мети: посіяти паніку, підважити довіру до влади чи створити умови для успішних диверсій.

Соціальні мережі та месенджери. Найбільш поширеним каналом впливу є соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok) та месенджери (Telegram, Viber, WhatsApp). Через них поширюються фейкові повідомлення про «оточення українських військ» чи «масовані втрати серед командування». За даними Freedom House, саме Telegram у 2022–2023 роках став головним майданчиком для координації інформаційних атак проти України. Додатково, виявлені СБУ бот-мережі після ракетних ударів по енергетиці поширювали панічні меседжі про «відсутність світла на місяці».

Кібератаки та злом акаунтів. ДРГ та пов'язані з ними хакерські угруповання активно застосовують методи цифрових диверсій. Institute of Mass Information (IMI) фіксував випадки, коли зламані акаунти українських журналістів і військових використовувалися для поширення дезінформації. Подібні атаки дозволяють ворогу легітимізувати неправдиві повідомлення, оскільки вони надходять з «довірених» джерел. The Times у 2023 році повідомляла про систематичні злами акаунтів у соцмережах з подальшим розповсюдженням панічних постів.

Фейкові новинні ресурси та псевдо-медіа. Окремим інструментом стали спеціально створені інформаційні сайти й Telegram-канали, які маскуються під регіональні ЗМІ. VoxUkraine у своєму дослідженні показало, що такі «медіа» активно використовуються для поширення чуток після диверсій на місцевому рівні, наприклад, у Харківській та Сумській областях. Їхня діяльність підсилюється крос-постингом у реальні новинні спільноти.

Використання психологічних тригерів. У повідомленнях ДРГ домінують теми, що торкаються базових страхів населення: втрати рідних, брак ресурсів, зрада з боку командування. Як підкреслює NATO StratCom, саме експлуатація емоційної складової є головним механізмом успіху інформаційних атак. Дослідження Д. Кілкалена підтверджує, що навіть невелика група може посіяти хаос, якщо зуміє правильно підібрати наратив для цільової аудиторії.

Комбінування каналів. Найбільшої ефективності досягають ті інформаційні операції, які поєднують різні канали одночасно. Прикладом є операції під час боїв на Київщині у березні 2022 року: диверсійні дії ДРГ супроводжувалися одночасним поширенням фейків у месенджерах і появою «новин» у псевдо-медіа про «масову паніку серед населення»

Наслідки інформаційно-психологічного впливу ДРГ. Інформаційно-психологічні дії диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) мають значні наслідки, які проявляються на різних рівнях — від індивідуального, через суспільний, до державно-політичного. Ці наслідки можуть бути як негайними, так і кумулятивними, з довгостроковими ефектами.

Психологічні наслідки для населення та військовослужбовців

Зростання страху та тривожності серед цивільного населення. За результатами опитувань та інтерв'ю, частина людей повідомляють про підвищену нестабільність та небезпеку для життя навіть у тилкових зонах, через фейки чи чутки про наступ, замінування, обстріли. Зокрема, у звіті *When Words Become Weapons: Disinformation Report for Ukraine* зазначається, що надмірна кількість неправдивої інформації негативно впливає на добробут та психічний стан людей, викликає паніку чи параноїдальні настрої.

Деморалізація серед військових. Непідтверджені повідомлення про великі втрати, зраду у командуванні чи оточення підрозділів можуть підривати бойовий дух і довіру до командування.

Соціальні та суспільні наслідки. Падіння довіри до державних інститутів. Коли інформаційні вкиди та фейки стають масовими, люди починають сумніватися у офіційній інформації. Наприклад, Gallup повідомляє, що в 2024 році спостерігається зростання серед дорослого населення України кількості тих, хто хотів би швидкого переговорного завершення війни — частково через виснаження та довіру до можливостей влади.

Ослаблення соціальної згуртованості. Інформаційні атаки, які підсилюють страх, нашу відчуження між сусідами або регіонами, можуть поділити суспільство. Фейк-новини та чутки часто мають ефект «відрізання» частини населення від правильних джерел інформації, що підсилює ізоляцію.

Політичні і стратегічні наслідки. Сприяння «втомі війни» (“war fatigue”). Населення може втратити ентузіазм підтримувати активні бойові дії, особливо коли інформаційні повідомлення акцентують на довготривалих стражданнях, зниження рівня життя, проблеми з енерго- та комунальними послугами. Як показує Gallup, саме зростаюча кількість людей в Україні прагне переговорного завершення війни через втому.

Ускладнення мобілізації та підтримки заходів держави. Коли державна політика стає об'єктом дискредитації через дезінформацію, люди менш охоче виконують заклики до співпраці — наприклад, участі в заходах оборони, волонтерстві чи слідуванні обмеженням чи інструкціям, які видають військово-цивільні адміністрації.

Підрив міжнародного іміджу. Якщо інформаційні атаки супроводжуються поширенням неправдивих або перебільшених повідомлень, це може працювати проти довіри міжнародних партнерів, донорів, журналістів, аналітиків, які можуть засумніватися у достовірності інформації — що ускладнює отримання підтримки чи ефективної співпраці.

Кумулятивні та довгострокові ефекти. Ерозія медіаграмотності. Постійне зіткнення з фейками може призвести до того, що люди просто перестануть перевіряти інформацію, ставатимуть менше критичними, що спрощує життя тим, хто поширює маніпуляції.

Тривала психологічна травма. Постійний страх, паніка, невизначеність — все це ускладнює психічне здоров'я населення, може призвести до PTSD, депресій, проблем із сном, соціальної ізоляції.

Втрата історичної та культурної довіри. Коли інформація системно спотворюється або масове маніпулювання історією стає нормою, це веде до спотвореного сприйняття подій, проблем із ідентичністю.

Протидія інформаційно-психологічним загрозам. Ефективна боротьба з інформаційно-психологічними діями ДРГ потребує поєднання правових, організаційних та технологічних інструментів.

Правові засади. Закон України «Про національну безпеку» (2018) та «Про боротьбу з тероризмом» (2003) визначають інформаційну безпеку складовою державної безпеки, але не містять чіткого алгоритму взаємодії силових структур у сфері протидії дезінформації. Стратегія воєнної безпеки України (2021) наголошує на необхідності формування цілісної системи інформаційного спротиву.

Організаційні механізми. Провідна роль належить СБУ, яка регулярно викриває агентурні мережі та бот-ферми, що поширюють паніку після диверсій. Генштаб ЗСУ забезпечує стратегічні комунікації, тоді як Міністерство культури та інформаційної політики координує протидію фейкам на цивільному рівні. RAND у своєму аналізі підкреслює важливість координації між відомствами та створення єдиного центру управління інформаційними операціями.

Технологічні рішення. Українські та міжнародні експерти відзначають потребу у розвитку систем моніторингу соцмереж та застосуванні штучного інтелекту для виявлення бот-мереж. NATO StratCom у своїх звітах пропонує моделі швидкого виявлення та маркування фейкових повідомлень як частину гібридної протидії.

Практичні заходи. У 2023 році СБУ ліквідувала кілька угруповань, які здійснювали кібератаки та поширювали дезінформацію через зламані акаунти військових. Крім того, розвивається система державних онлайн-ресурсів (“StopFake”, “Єдиний портал стратегічних комунікацій”), що дозволяють громадянам швидко перевіряти сумнівні повідомлення.

Висновки. Проведене дослідження показало, що інформаційно-психологічний вимір діяльності диверсійно-розвідувальних груп є одним із ключових факторів сучасної гібридної війни. ДРГ не обмежуються фізичними диверсіями — їхні дії супроводжуються дезінформаційними кампаніями, поширенням фейків і провокацій, спрямованих на дестабілізацію суспільства та підірив довіри до органів влади.

Основні канали впливу включають соціальні мережі, месенджери, кібератаки та псевдо-медіа, які дозволяють швидко поширювати панічні повідомлення серед широкої аудиторії. Приклади, зафіксовані Службою безпеки

України, Генеральним штабом ЗСУ та міжнародними аналітичними центрами, підтверджують: навіть локальні диверсії можуть набувати стратегічного значення завдяки інформаційному супроводу.

Наслідки таких дій проявляються у трьох площинах: психологічній (страх, деморалізація, паніка), соціальній (падіння довіри до державних інститутів, ослаблення згуртованості) та політичній (поширення «втоми від війни», ускладнення мобілізації та міжнародної підтримки).

Ефективна протидія інформаційно-психологічним загрозам потребує комплексного підходу. На правовому рівні — це вдосконалення законодавства у сфері національної та інформаційної безпеки. На організаційному — посилення координації між СБУ, ЗСУ, Національною гвардією та цивільними структурами. На технологічному — впровадження сучасних систем моніторингу та штучного інтелекту для виявлення бот-мереж. Важливим доповненням є розвиток стратегічних комунікацій та підвищення медіаграмотності населення.

Таким чином, інформаційно-психологічний компонент діяльності ДРГ слід розглядати як системну загрозу державній безпеці. Її нейтралізація можлива лише за умови поєднання силових, правових, інформаційних та суспільно-освітніх заходів.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.
4. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020.
5. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021.
6. Служба безпеки України. Офіційні повідомлення про викриття диверсійно-розвідувальних груп (2022–2023 рр.). – Режим доступу: <https://ssu.gov.ua>.
7. Генеральний штаб Збройних Сил України. Зведення та брифінги щодо діяльності ДРГ у 2022–2023 рр. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua>.
8. Freedom House. *Freedom on the Net 2023: Ukraine Country Report*. – Washington, 2023. – Режим доступу: <https://freedomhouse.org>.
9. RAND Corporation. *Ukrainian Resistance to Russian Disinformation*. – Santa Monica, 2022. – 54 p.
10. NATO StratCom COE. *Hybrid Threats and Information Operations*. – Riga, 2021. – 76 p.
11. The Guardian. *Cyber-attacks have tripled in past year, says Ukraine's cybersecurity agency*. – London, 2023. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com>.

12. Gallup. *Half of Ukrainians Want Quick, Negotiated End to War.* – Washington, 2024. – Режим доступа: <https://news.gallup.com>.

Смик І. А.,
командир факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Дручек О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Поняття державної безпеки є одним із ключових у теорії та практиці державотворення. Воно завжди відображало рівень розвитку держави, характер її політичних інститутів, зовнішні та внутрішні виклики. Історія України демонструє складний і суперечливий шлях трансформації цього поняття — від вузько військового трактування до комплексної системи захисту інтересів держави та громадян.

На етапі Київської Русі (IX–XIII ст.) безпека держави сприймалася, передусім, як оборона території й утримання влади князя. Джерела свідчать, що захист здійснювався через військові дружини, систему укріплень, династичні шлюби та дипломатичні угоди [1]. Основна увага приділялася стримуванню зовнішніх загроз — половців, печенігів, а пізніше монголо-татар. Поняття «безпека» у цей час майже повністю ототожнювалося з воєнною потугою та особистою стабільністю правителя.

У період Козацької держави XVII ст. державна безпека отримала ширший зміст. Поряд із військовими питаннями дедалі важливішим ставав політичний вимір. Для Гетьманщини безпека означала не лише оборону від нападів Речі Посполитої чи Османської імперії, але й гарантію збереження автономних прав та «вольностей» козацького стану. Саме в цей час поняття безпеки почало поєднуватися з міжнародною політикою та дипломатією [2].

XIX століття стало періодом, коли українські землі перебували у складі двох імперій — Російської та Австро-Угорської. У цих умовах питання безпеки для українців набуло нового змісту: воно більше не зводилося до військової сили, а асоціювалося з культурним і національно-ідентифікаційним виміром. Діячі

Кирило-Мефодіївського братства, такі як М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш, вважали, що безпека майбутньої української державності залежить від збереження мови, традицій та освіти [3].

Період Української революції 1917–1921 рр. став першим масштабним досвідом формування інституцій державної безпеки. Центральна Рада та пізніше Директорія намагалися створити власні силові структури, розробити закони про військову службу, визначити державні кордони та систему управління. Проте, відсутність єдності серед політичних сил, внутрішні конфлікти й потужний зовнішній тиск призвели до поразки [4].

У радянський період (1922–1991) поняття державної безпеки набуло викривленого змісту. Органи НКВС, а згодом КДБ забезпечували контроль не над загрозами для держави, а над самим населенням. Безпека трактувалася як стабільність тоталітарної системи, а не як захист прав громадян чи інтересів держави загалом [5].

Після проголошення незалежності у 1991 р. Україна зіткнулася з необхідністю створення власної системи безпеки. Створення Служби безпеки України, ухвалення законів про оборону та національну безпеку стали фундаментальними кроками. Проте пострадянська спадщина, економічні кризи та політична нестабільність значно ускладнювали формування ефективної моделі. Лише з часом почало складатися розуміння того, що державна безпека має охоплювати не лише військову та політичну сфери, а й економіку, інформацію, енергетику та кіберпростір [6].

2014 рік став переломним. Анексія Криму та війна на Донбасі змусили українське суспільство і владу переосмислити безпекову політику. Було ухвалено нові доктринальні документи, розпочато реформу Збройних сил і СБУ, а інформаційна безпека та міжнародне співробітництво вийшли на перший план. Ще більш радикальні зміни принесло повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. Сучасне розуміння державної безпеки охоплює вже весь комплекс заходів: від військової сили та дипломатії до кіберзахисту, економічної стійкості, розвитку громадянського суспільства і моральної єдності народу [7].

Окремої уваги заслуговують внутрішні виклики, які суттєво впливали на розуміння та розвиток державної безпеки в різні історичні періоди. Якщо у князівській добі основними загрозами були міжусобні війни, то в козацьку епоху головною проблемою стала політична нестабільність. У XIX столітті внутрішнім фактором небезпеки виступала русифікаційна та колонізаційна політика імперій. У XX ст. внутрішні загрози набули форми репресій та цензури. У незалежній Україні ключовими загрозами стали корупція, слабкість інституцій і політична фрагментація [6]. Події 2014 року показали, що недооцінка внутрішніх чинників може бути не менш небезпечною, ніж зовнішня агресія. Досвід України варто розглядати у ширшому європейському контексті, де безпека розуміється і як гарантія прав громадян, і як основа економічного добробуту [7].

Таким чином, еволюція поняття державної безпеки в історії України доводить, що воно ніколи не було статичним. У різні епохи воно акцентувало увагу на різних аспектах: від військового захисту в князівську та козацьку добу

– до культурної ідентичності у ХІХ ст., інституційної організації під час УНР і до політичного контролю в радянську епоху. Сучасна незалежна Україна вибудовує модель, яка інтегрує всі ці складові та спирається на європейські стандарти. Авторська позиція полягає у тому, що державна безпека повинна розглядатися не лише як оборонна категорія, а як багатовимірна система, де центральне місце посідає людина. Жодна держава не може бути безпечною без захисту культурної ідентичності, прав і свобод громадян, економічної стійкості та сильної армії. Для сучасної України державна безпека – це не тільки гарантія суверенітету, а й фундамент виживання нації та її інтеграції у глобальну систему колективної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Наукова думка, 1993. Т.2.
2. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХVІІ століття. Київ: Альтернативи, 1999.
3. Шевченко І. Кирило-Мефодіївське братство: ідеї та діяльність. Львів: Світ, 2001.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада: історичний нарис. Київ: Наукова думка, 1997.
5. Бажан О. Державна безпека в радянській Україні: структура та функції. *Український історичний журнал*. 2010. № 2. С. 112–128.
6. Горбулін В. Державна безпека України: виклики і стратегії. Київ: НІСД, 2019.
7. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 р. Київ, 2020.

Торбін І. Ю.,

аспірант докторантури та
аспірантури,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м.Одеса, Україна)

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Митна служба відіграє важливу роль у правових, економічних, фінансових і зовнішньоекономічних процесах держави, тому аналіз її діяльності завжди є актуальним.

Розвиток системи митних органів України є невід'ємною частиною історії країни. Завдяки історичному аналізу можна визначити та розробити подальшу стратегію діяльності.

Перші спогади про митні збори на користь князівської скарбниці датуються IX століттям і пов'язані з торгівлею на шляху «з варяг у греки». Можна припустити, що Київська Русь мала всі ознаки митної системи, включаючи митні тарифи та застави, де митні збори збиралися безпосередньо. Це було добре відомо слов'янам та іншим народам, які підтримували торговельні відносини з Київською Руссю, коли Ярослав Мудрий писав свою знамениту збірку давньоруського права «Руську правду» і(1016)[1, с.318].

У період перебування українських земель у складі Польсько- Литовської держави також існувала чітка система митних зборів, а прикордонне мито стягувалося у так званих митних коморах. Згодом у 1499 році на українських землях поряд з воєводою та каштеляном було введено посаду осьминника – митника, податківця і правника, який мав великі повноваження та через якого держава стягувала мито [2, с.73].

В XII столітті монастирі були уповноважені королівським укіазом виконувати функції митних установ, з правом збирати мито на сіль, що перевозилася через міські центри. У цей період почала формуватися мережа митних іскладів, які були різновидом сховищ, що використовувалися для зберігання і переміщення товарів [3, с.25].

За часів існування Запорізької Січі козаками було утворено власну систему митного захисту, надходження з якої були одним із провідних джерел прибутків Війська Запорозького. Митна система козаків передбачала існування мережі митних постів на кордонах з Річчю Посполитою, Кримським ханством, а пізніше – Гетьманщиною. Є історично підтверджені відомості, що лише на переправі в Переволочній на кордоні Вольностей Війська Запорозького низового станом на 1688 рік козаки збирали з купців мита на суму 13 тис, рублів за рік. Розвиток торговельних відносин сприяв тому, що у козаків виникла необхідність у відповідних кадрах, які розуміються на митній справі. У зв'язку з цим на Січі виникла окрема група посадовців, на яких покладалися митний догляд,

стягування митних зборів та протидія контрабанді. Крім того, при шафарях діяли спеціальні козацькі підрозділи для припинення порушень митних правил [1, с.92].

На момент ліквідації Запорозької Січі в південному регіоні України існувало чотири митниці. Це були Кременчук, Переволочанськ, Царичанськ та Єлисаветград. Певний час вони функціонували як прикордонні митниці, утворюючи частину південноукраїнської митної мережі в межах південного регіону [3].

Як завжди, росія не була схильна сприяти зростанню української державності. Торгівля та митна справа в Україні переживала занепад. 15 липня 1754 року був виданий указ іросійського царя, який скасовував стягнення митних зборів у формі індукту та еквівалентних, які раніше стягувалися на користь України. Згодом російська митна та фіскальна політика була спрямована на обмеження економічної автономії Гетьманщини, Запорозької Січі та України в цілому. У 1783 році на Лівобережній Україні було скасовано полковий устрій, натомість створено звичайні губернії у складі Російської імперії [4, с.509].

Варто зазначити, що хоча митна мережа зазнала подальших змін у ХІХ столітті, вони не були настільки вираженими, як у попередні десятиліття. До 1805 року митний форпост вже був створений поблизу Одеси. У 1817 р. було належним чином призначено персонал, відповідальний за митний форпост на Обитичній косі. Згодом митні установи були створені на територіях, які були приєднані до Російської імперії відповідно до умов Бухарестського мирного договору 1812 року. Митниці в Новоселиці, Акермані, Рені та Ізмаїлі, які були розташовані в межах Бессарабського митного прикордонного округу [5, с.35].

У 1826 році в Одесі було створено окрему сухопутну митницю. У 1835 році в Ак-Мечеті та Бердянську були створені територіальні митні контори [5, с.35].

У 1864 році в Міністерстві фінансів було організовано департамент митних зборів для управління митними установами. Якість діяльності митного контролю в сфері боротьби з контрабандою підвищувалася. У 1877-1887 роках проводилася політика обмеження ввезення іноземних товарів. У 1876 році в десяти містах було прийнято рішення брати митні збори в золотій валюті. Митний тариф 1891 року підвищив ввізні мита на іноземні машини, хімічні товари, бавовну, цукор, чавун і рейки. Проте ікордон не був забезпечений належним митним контролем [5, с.36].

За гетьманського режиму митна служба була організована під керівництвом міністра фінансів А. Ржепецького. З травня 1918 року Департамент митних зборів очолив досвідчений урядовець П. Андреев. За час його перебування на посаді українські митні установи були реорганізовані, набули чіткої організаційної структури. Остаточний розподіл справ між структурними підрозділами Департаменту митних зборів, який складався з канцелярії та чотирьох відділів, був затверджений міністром фінансів 5 жовтня 1918 року [6, с.263].

За радянських часів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та митних режимів не спостерігалось жодного значущого прогресу. Радянська митно-

економічна політика була відірвана від світової торгівлі, діяла в рамках так званого «політичного кліше», без достатньої конкуренції і фактично була спрямована на підтримку військово-промислового комплексу.

25 червня 1991 року Верховна Рада України прийняла Закон “Про митну справу в Україні,” у якому було проголошено, що Україна як суверенна держава самостійно створює власну митну систему та здійснює митну справу. 12 грудня 1991 року Верховна Рада України ухвалила Постанову “Про введення в дію Митного кодексу України” [7, с.507].

Після проголошення незалежності України виникла нагальна потреба у створенні комплексної національної митної системи. Ця система мала бути розроблена з метою становлення ринкової економіки в Україні та підвищення економічної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Водночас, необхідно було захистити економічні інтереси держави шляхом впровадження сучасних митних технологій, змодельованих на основі найбільш ефективних практик розвинутих країн та гармонізованих з міжнародними стандартами у сфері митної справи.

Протягом періоду незалежності України основним інструментом становлення та розвитку митної служби України був центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи, який за час свого існування зазнав численних реорганізацій.

З 1991 по 1996 рік Державний митний комітет України виконував функції центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи. Відповідно, 11 грудня 1991 року Указом Президента України № 1 було утворено Державний митний комітет України.

У 1994 році організаційна структура митних органів зазнала значних змін. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 року було створено вісім територіальних митних управлінь (Дніпропетровське, Західне, Карпатське, Кримське, Південне, Південно-Східне, Східне та Центральне), які підпорядковувалися Державному митному комітету України. Кожне територіальне управління було окремою юридичною особою, яка відповідала за діяльність від 5 до 15 митниць [8].

Така реорганізація дозволила вдосконалити ієрархію рівнів управління митними органами (територіальні митні управління підпорядковувалися Державному митному комітету України, а митниці були підконтрольні митним управлінням), оптимізувати розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, покращити управління роботою митниць та пунктів пропуску на місцях.

20 січня 1995 року був прийнято та введено в дію Указ Президента України № 73/і95. Цим указом було затверджено і введено в дію Положення «Про Державний митний комітет України», яке регламентувало безпосереднє підпорядкування Комітету Кабінету Міністрів України. Крім того, указ визначив структуру Комітету, його завдання та функції [9].

Державна митна служба України виконувала роль центрального митного органу з 1996 по 2012 рік. Відповідно до Указу Президента України № 1145/96

від 29 листопада 1996 року, Державна митна служба України була створена на базі Державного митного комітету України. Наказом № 564 від 20 грудня 1996 року «Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України» було ліквідовано територіальні митні управління та створено регіональні митниці та митниці, основний контроль за діяльністю яких покладено на регіональні митниці[10].

У 1997 році Державну митну службу України було обрано до складу Фінансового комітету Всесвітньої митної організації. У 1999 році Державна митна служба України створила оперативну митницю, яка у 2003 році була перетворена на Центральне бюро аналізу ризиків та аудиту. Ця нова структура відповідала за управління ризиками, пов'язаними з митною справою, та боротьбу з митними правопорушеннями.

З 2010 року структура митних органів базується на принципі адміністративно-територіального поділу України і складається з 27 підрозділів (по одному в кожній області, а також у Києві, Севастополі та Автономній Республіці Крим). Діяльність Державної митної служби координується Міністерством фінансів України, яке також формує державну політику в галузі митної справи. Основним завданням Державної митної служби України був захист економічних інтересів держави.

З 2012 по 2014 рік замість Державної митної служби України було створено Міністерством доходів і зборів України. Відповідно до Указу Президента України № 726/2012 від 24 грудня 2012 року «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади», шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України[11].

У 2012 році набув чинності новий Митний кодекс України. Це стало необхідним наслідком необхідності перегляду принципів, що лежать в основі системи митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також прагненням законодавців привести українське законодавство у відповідність до міжнародних стандартів. З 2014 по 2019 рік Державна фіскальна служба України виконувала функції центрального органу в митній системі.

21 травня 2014 року шляхом реорганізації Міністерства доходів і зборів було утворено Державну фіскальну службу України. Фактично всі функції, які раніше виконувало Міністерство доходів і зборів України, були передані Державній фіскальній службі України.

У 2019 році було створено Державну митну службу України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику та державну політику у сфері протидії митним правопорушенням.

Положення про Державну митну службу України було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227. На відміну від своїх попередників, ДМСУ несе повну відповідальність за реалізацію державної митної політики та забезпечення дотримання законодавства з питань державної митної справи. Ця постанова окреслює коло прав та повноважень Служби. Нинішня структура митної системи складається з центрального апарату

ДМСУ (що складається з 17 департаментів та 4 самостійних управлінь) та 26 митниць, які організовані за територіальним принципом [12].

На сучасному етапі митні органи України активно продовжують процес діджиталізації. Зокрема, впроваджуються сучасні інформаційні технології, автоматизуються бізнес-процеси, починають працювати авторизовані економічні оператори, впроваджується електронна система контролю транзиту та доставки, запроваджується електронна черга, уніфікуються всі митні процедури. Розвиток та модернізація інструментів і технологій, що використовуються Державною митною службою України, є ключовим аспектом підвищення її ефективності. Впровадження сучасних інформаційних систем, аналітичних інструментів та автоматизація процесів дозволить швидше виявляти порушення та оперативно реагувати на них [13, с.194].

Висновки. ДМСУ пройшла низку етапів розвитку у відповідь на глобальні та національні виклики, які мали значний вплив на її поточний стан.

Історія митної служби свідчить, що протягом багатьох століть митниця була невід'ємним атрибутом державності, слугуючи матеріальним проявом державного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Веденєєв Д. В. Митна служба України. Енциклопедія історії України: у 10 т. Т. 6: Ла-Мі (редкол. В. А. Смолій (голова) та ін.); НАН України. Інститут історії України. Київ. 2009. 790с.
2. Дубініна А. А. Митна справа: Підручник. Центр учбової літератури, 2010. 320 с. URL: https://amsu.at.ua/_ld/0/21_258524.pdf
3. Герчаківський С. Д. Митна справа: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 290 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45653>
4. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 23. С. 506-511. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/98.pdf>
5. Архірейський Д. В. Зміна статусу українсько-російського кордону в першій половині 1919 р. Грані. 2009. № 6 (68). С. 33-38.
6. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті: Наукове видання / Заред. В. В. Ченцова; авт. кол.: К. М. Колесников, Д. В. Архірейський, О. О. Дячок, О. В. Морозов, С. В. Шуляк. Одеса: Пласке, 2010. 541 с.
7. Найдено О. Є., Єніна А. О., Костяна О. В. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 23. С. 506-511. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19275>
8. Про створення територіальних митних управлінь: Постанова Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 р. (втратила чинність).

9. Про Державний митний комітет України: Положення, затверджене Указом Президента України від 20 січня 1995 року № 73/95 (втратило чинність).
10. Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України: Наказ Державної митної служби України від 20 грудня 1996 р. № 564 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0564342-96#Text>
11. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України № 726/2012 від 24 грудня 2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text>
12. Про Державну митну службу України: Положення затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>
13. Бухарева Ю. В. Завдання та функції Державної митної служби України як суб'єкта протидії порушенням митних правил Європейські перспективи. 2024. № 1. С. 193- 200. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20234>

Титаренко О. О.,

доктор юридичних наук, доцент,
начальник науково-дослідної
лабораторії з підготовки військ,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (ОКРЕМІ ПИТАННЯ)

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України одним з пріоритетних завдань держави залишається захист та підвищення стійкості державної безпеки. З аналізу основних стратегічних державних документів, які спрямовані на забезпечення державної безпеки України (Стратегія забезпечення державної безпеки, План заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки) [1; 2] вбачається наступне:

забезпечення державної безпеки – створення умов для забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз Україні;

об'єкти забезпечення державної безпеки – державний суверенітет, конституційний лад, територіальна цілісність України, оборонний, економічний і науково-технічний потенціал, кібербезпека, інформаційна безпека, об'єкти критичної інфраструктури, державна таємниця та службова інформація;

до основних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки – віднесено розвиток спроможностей суб'єктів системи забезпечення державної безпеки щодо своєчасного попередження, виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці України, запобігання та протидії таким загрозам.

Враховуючи нормативно-визначені ключові критерії в сфері забезпечення державної безпеки, в подальшому, вважаємо доцільним розглянути можливості саме кримінологічного забезпечення даної сфери від протиправних посягань.

Кримінологічне забезпечення слід розглядати як створення умов, в результаті яких має настати сприятлива для діяльності суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням ситуація (обстановка). Воно являє собою допоміжну діяльність у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (правоохоронними, іншими державними, недержавними органами й установами, громадськими формуваннями й окремими громадянами) впливу на злочинність (криміногенне середовище) із метою зниження інтенсивності процесів детермінації кримінальних правопорушень, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів у певній сфері до допустимого рівня [3; 4].

Аналіз наявних вітчизняних кримінологічних розробок з питань кримінологічної безпеки в Україні, кримінологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів дають можливість визначити, що система кримінологічного забезпечення державної безпеки повинна бути спрямована на об'єднання зусиль державного та приватного сектору для своєчасно виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз державній безпеці України та формування діючої системи заходів із запобігання та протидії злочинним проявам, які суттєво знижують стан її захищеності [5; 6]. Але, для того щоб ця система кримінологічного забезпечення працювала потрібно з'ясувати ряд першочергових питань, а саме: 1) на протидію яким кримінальним правопорушенням у сфері державної безпеки будуть спрямовані зусилля держави та відповідних загальних та спеціальних суб'єктів; 2) які складові буде в себе включати кримінологічне забезпечення; 3) які суб'єкти будуть займатися кримінологічним забезпеченням даної сфери (Хто буде головний актор в системі цих суб'єктів?). Далі частково розглянемо окремі питання.

Щодо першого питання, то аналіз державних стратегічних документів щодо забезпечення державної безпеки, наявних наукових публікацій та національного кримінального законодавства дає підстави зробити висновок, що кримінологічна безпека може бути спрямована [1; 2; 7; 8] на: 1) попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, миру і безпеки людства, розповсюдження зброї масового ураження та інших злочинів, які становлять загрозу державній безпеці України, а також забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації; 2) захист державного кордону від протиправних посягань; 3) боротьбу з тероризмом, його фінансуванням, кіберзлочинністю, нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, протидію легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом, та транснаціональній організованій злочинності; 4) захист об'єктів критичної інфраструктури від протиправних посягань.

Щодо другого питання, то кримінологічне забезпечення державної безпеки може включити в себе наступні складові: організаційно-управлінське забезпечення, інформаційне забезпечення, наукове-методичне забезпечення (цей перелік не є вичерпним).

Організаційно-управлінське забезпечення полягає в тому, щоб кожний суб'єкт, який залучається для протидії кримінальним правопорушенням в сфері державної безпеки був «на своєму місці» та виконував обов'язки в межах своїх повноважень, уникаючи дублювання. Організаційно-управлінська складова кримінологічного забезпечення – це цілеспрямована діяльність з організації процесу протидії кримінальним правопорушенням, яка складається із системи загальних та спеціальних заходів, що здійснюються у певних формах та із застосуванням спеціальних методів. Складовими такої діяльності є її мета, об'єкти, система суб'єктів, принципи, форми та методи її реалізації.

Інформаційне забезпечення правоохоронної діяльності є якісно необхідним підґрунтям для підвищення ефективності протидії злочинності. Від

якості й адекватності інформації про потенційні та реальні загрози державній безпеці залежать результативність та ефективність протидії їм, недопущення та мінімізація негативних наслідків. Інформаційне забезпечення протидії злочинності в сфері державної безпеки являє собою структурно складну діяльність відповідних органів, спрямовану на одержання, використання, зберігання, обробку та передання кримінологічно значущої інформації з метою вирішення основних завдань протидії злочинним проявам, що становлять загрозу державній безпеці, особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

Ефективність протидії кримінальним правопорушенням в сфері державної безпеки залежить від ступеня науково-методичного забезпечення й аналітичного супроводження на всіх рівнях (місцевий, регіональний, всеукраїнський, відомчий, міжвідомчий), інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту в сфері забезпечення державної безпеки. Негативні процеси й тенденції, наявні в Україні в умовах повномасштабної війни, вимагають постійного наукового моніторингу, глибокого й детального дослідження криміногенної обстановки та внесення відповідних коректив в Стратегію забезпечення державної безпеки та тактику протидії кримінальним правопорушень в певній сфері.

Щодо системи суб'єктів забезпечення кримінологічної безпеки державної безпеки, то це питання потребує окремого вивчення та висвітлення.

Наприкінці зазначимо, що саме кримінологічна наука шукає науково обґрунтовані шляхи вирішення проблемних питань стосовно злочинності та заходів протидії їй. Вони знаходять своє втілення в розробці практичних рекомендацій із приводу організаційних і методичних аспектів протидії кримінальним правопорушенням, які посягають на державну безпеку. Такі дослідження в подальшому сприятимуть організації діяльності з кримінологічного моніторингу, кримінологічного прогнозування та кримінологічного планування протидії загрозам державній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 328-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-stra-a328r>

2. Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

3. Кримінологічний довідник : довідкове видання/за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Бандурки О. М. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Джужі О. М. і д-ра юрид. наук, проф. Литвинова О. М. Харків : Золота миля, 2013. 412 с.

4. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.

5. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : НікаНова, 2012. 315 с.

7. Чуваков О. А. Концептуальні питання класифікації злочинів проти державної безпеки / О. А. Чуваков // Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Восьмі юридичні читання [Електронний ресурс] : зб. тез доп. Всеукр. щорічн. наук.-практ. дистанц. конф. (Одеса, 18 квіт. 2025 р.) / за заг. ред. Т. В. Степанової, О. А. Чувакова ; уклад.: М. О. Саракуца, О. В. Нарожна. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2025. С. 140–142.

8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2021 року № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Фівкін П. М.,

начальник кафедри права,
національної безпеки та правової
роботи,

Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Іващенко С. М.,

доцент кафедри права, національної
безпеки та правової роботи,

Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Події, пов'язані зі збройною агресією російської федерації проти України, актуалізували питання ефективності системи національної безпеки та оборони держави. В умовах воєнного стану перед органами влади постають нові виклики, що обумовлюють необхідність надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози [1]. Саме тому дослідження особливостей правового регулювання діяльності таких суб'єктів у період дії правового режиму воєнного стану має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Сектор безпеки і оборони України — це система державних органів, військових формувань, правоохоронних і розвідувальних структур, сил цивільного захисту та оборонно-промислового комплексу, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і спрямована на захист національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності держави. До його складу також входять громадяни й громадські об'єднання, що добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [2].

Військове командування є центральним елементом управління сектором безпеки та оборони під час воєнного стану. До його складу входять Головнокомандувач Збройних Сил України, командувач Об'єднаних сил, командувачі видів і родів військ, начальники органів військового управління, а також командири військових з'єднань і частин. Військове командування діє у тісній взаємодії з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та місцевими органами самоврядування. У межах наданих законом повноважень

воно має право видавати накази й директиви, обов'язкові до виконання, з питань оборони, громадської безпеки, підтримання правопорядку та реалізації заходів правового режиму воєнного стану. Такі повноваження дозволяють забезпечити оперативне реагування на загрози та ефективну координацію дій усіх силових структур у період воєнних дій [1].

Не менш важливу роль у системі управління під час воєнного стану відіграють **військові адміністрації**. Вони створюються Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування і виконують завдання з організації оборони, цивільного захисту, охорони правопорядку, захисту критичної інфраструктури та дотримання прав і свобод громадян. Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації.

Президент України як Верховний Головнокомандувач у період воєнного стану здійснює загальне керівництво заходами з його запровадження й реалізації. Він приймає рішення про залучення Збройних Сил України та інших військових формувань до виконання завдань воєнного стану, визначає порядок проходження військової служби, а також може тимчасово відсторонювати від посад державних службовців і призначати осіб, відповідальних за виконання їхніх обов'язків. Повноваження Президента в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені, а у випадку завершення строку його повноважень вони продовжуються до моменту вступу на посаду нового Глави держави після скасування воєнного стану.

Верховна Рада України під час воєнного стану діє у сесійному режимі, забезпечуючи законодавчу підтримку заходів оборони та контролю за їх реалізацією. Якщо строк повноважень парламенту закінчується під час воєнного стану, він автоматично продовжується до початку роботи нового складу. Верховна Рада також може ухвалювати рішення щодо призначення та звільнення посадових осіб, навіть у спрощеному порядку — через процедуру висловлення недовіри, що забезпечує гнучкість у реагуванні на потреби державного управління в умовах війни [3].

Кабінет Міністрів України забезпечує практичне виконання державної політики у сфері оборони та громадської безпеки. Уряд організовує роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади, координує діяльність міністерств, розробляє план запровадження заходів воєнного стану, визначає особливості оборонних і публічних закупівель, а також відповідає за створення безпечних зон, організованих у спосіб, який дає змогу забезпечити захист цивільних осіб, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Таким чином, саме уряд виступає головним виконавчим органом у системі забезпечення функціонування держави під час війни [4].

В умовах дії правового режиму воєнного стану порядок взаємодії військового командування, військових адміністрацій та органів державної влади визначається вищим військово-політичним керівництвом держави. Верховний

Головнокомандувач Збройних Сил України встановлює механізм співпраці між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, військовими формуваннями та правоохоронними органами з метою забезпечення належного дотримання правового режиму воєнного стану, захисту безпеки громадян і державних інтересів. У межах цього механізму може визначатися також підпорядкування або оперативне підпорядкування військових частин, з'єднань, установ та організацій відповідним органам військового управління чи іншим державним структурам. Такий підхід забезпечує узгодженість дій усіх елементів сектору безпеки та оборони, оперативність прийняття управлінських рішень і централізоване керівництво під час виконання завдань оборони держави [1].

Отже, система державного управління під час дії воєнного стану характеризується концентрацією владних повноважень у вищого військово-політичного керівництва держави, оперативністю прийняття рішень, а також чіткою координацією дій між Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, військовим командуванням і військовими адміністраціями. Така модель спрямована на забезпечення ефективного управління, оборони держави та захисту прав громадян в умовах збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2018. – № 31. – Ст. 241.
3. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 14. – Ст. 141.
4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

Хаджинов А. В.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник
Галай В. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Ідея створення інституту військового омбудсмана в Україні має ключове значення для забезпечення комплексного та дієвого захисту прав військовослужбовців, які виконують свої обов'язки в особливих умовах служби. В умовах воєнного стану й активних бойових дій, коли ризики порушення прав людини зростають, військовий омбудсман може стати необхідною спеціалізованою ланкою, здатною оперативно реагувати на скарги й організовувати ефективний діалог із державними органами.

Досвід європейських країн демонструє результативність подібного інституту у забезпеченні балансу між потребами військової служби та дотриманням стандартів прав людини [1]. Діяльність військового омбудсмана зосереджена на вирішенні специфічних проблем військових, які нерідко стикаються з труднощами в соціальному забезпеченні, отриманні медичних послуг, дисциплінарній практиці та процесах демобілізації.

Обмежений доступ військовослужбовців до загальних механізмів захисту прав людини лише підкреслює важливість створення такого спеціалізованого органу. Для успішної реалізації цієї ідеї необхідно інтегрувати інститут військового омбудсмана у вже встановлену систему державного управління. Зокрема, важливо забезпечити його ефективну взаємодію з Верховною Радою, Міністерством оборони та іншими урядовими структурами.

Чітка нормативна регуляція взаємовідносин між військовим омбудсманом і держорганами гарантуватиме реальні повноваження для впливу на їхні рішення й дії. Ключовою функцією військового омбудсмана може стати роль посередника між військовими структурами та цивільними органами, адже саме в точці їх перетину виникає найбільше конфліктів інтересів і правових суперечностей.

Серед найпоширеніших питань – доступ до правосуддя, забезпечення житлом, виплати компенсацій за травми та гарантії для сімей військовослужбовців. Ефективне функціонування цього інституту передбачає чітке законодавче визначення його статусу, компетенцій і процедур взаємодії з держструктурами.

Особливу увагу слід приділити зобов'язанню органів влади розглядати звернення військового омбудсмана, а також гарантуванню його незалежності [2]. Лише за умови дотримання цих вимог військовий омбудсман зможе справді впливати на процеси управління в оборонному секторі та активно захищати права учасників служби.

Досвід скандинавських країн, насамперед Норвегії та Швеції, демонструє, що інститут військового омбудсмана може стати ефективним інструментом для запобігання порушенням прав військовослужбовців [3]. Він здатний виконувати як наглядові, так і консультативні функції, сприяючи зростанню довіри військових до державних інституцій і формуючи культуру правової захищеності у військовому середовищі.

Важливою умовою для ефективності військового омбудсмана є прозорість його роботи. Це можна забезпечити через систему щорічних звітів перед парламентом та громадськістю, що дозволить здійснювати контроль за оборонною сферою через призму дотримання прав і свобод людини. Такий підхід стає надзвичайно актуальним у контексті посилення ролі громадянського суспільства в Україні.

Одним із викликів під час впровадження цього інституту є уникнення дублювання функцій із класичним омбудсманом з прав людини. Для цього необхідно чітко визначити межі відповідальності кожного з них, забезпечивши координацію та взаємодію. Військовий омбудсман має фокусуватися виключно на питаннях військової служби, тоді як загальний омбудсман залишається відповідальним за захист прав цивільного населення.

Не менш важливим фактором є налагодження тісної співпраці військового омбудсмана з органами військової юстиції, прокуратурою та судами. Це дозволить йому не лише фіксувати порушення, а й забезпечувати реальне відновлення прав військовослужбовців через судові або адміністративні процедури. Запровадження такого інституту також сприятиме підвищенню рівня правової культури серед військових.

Завдяки регулярним освітнім проектам, інформаційним кампаніям і консультаціям військовослужбовцям буде простіше зрозуміти свої права та використовувати механізми їхнього захисту[4]. Як наслідок, це знизить ризик порушень та зловживань у військових структурах.

В умовах російської агресії Україна особливо потребує посилення правових гарантій для своїх військових. Інститут військового омбудсмана може стати ключовим механізмом для забезпечення справедливого ставлення до військовослужбовців. Це позитивно вплине на їхній моральний дух і водночас підвищить боєздатність збройних сил.

Таким чином, створення інституту військового омбудсмана є важливим кроком до покращення системи захисту прав людини та посилення демократичних принципів державного управління в Україні. Його ефективність залежатиме від належного законодавчого врегулювання, забезпечення незалежності функціонування та тісної співпраці з державними органами. У перспективі це сприятиме наближенню України до європейських стандартів управління у військовій сфері й підвищенню загального рівня правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Марцеляк О. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). Аналітично-порівняльне правознавство. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/16.pdf?utm_source (дата звернення: 28.09.2025).
2. Аспекти впровадження інституції військового Омбудсмана. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/aspekti-vprovadzhennya-instituciyi-vijskovogo-ombudsmana (дата звернення: 28.09.2025).
3. Сарнавський М. Формування інституту військового омбудсмана в Україні: роль і значення принципу незалежності. Збірник «Науковий вісник УжНУ». Серія «Право». URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/8-2.pdf> (дата звернення: 28.09.2025).
4. Рябовол Л. Проблематика інституту омбудсмана в зарубіжних країнах: стан наукових пошуків. Держава та регіони. Серія: Право. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/9.pdf (дата звернення: 28.09.2025).

Хаджинов А. В.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Ковальова Т. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ВЧИНЕНІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові злочини є особливою категорією кримінально караних діянь, що посягають на встановлений порядок несення військової служби, військову дисципліну, а також на законні інтереси держави у сфері оборони та безпеки. Їхня суспільна небезпечність зростає в умовах воєнного стану, коли від дотримання законності, дисципліни й управлінської стабільності залежить боєздатність Збройних Сил і захист державного суверенітету [5, с. 28]. У цей період навіть окремі порушення військової дисципліни можуть мати катастрофічні наслідки для оборони країни, що зумовлює підвищену увагу законодавця до кримінально-правового регулювання таких діянь. Кримінальний кодекс України (розділ XIX «Військові злочини») визначає військові злочини як суспільно небезпечні діяння проти встановленого порядку несення військової служби, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час зборів, а також іншими особами, які підпадають під юрисдикцію військових судів. У період дії воєнного стану ці норми набувають особливої актуальності, оскільки встановлюють посилену відповідальність за порушення, що можуть вплинути на боєготовність підрозділів або призвести до зриву бойових завдань [1].

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 стало правовою підставою для застосування спеціальних норм і процедур, які регламентують діяльність військових формувань, правоохоронних органів і судової системи [4]. Цей режим передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян, якщо це необхідно для забезпечення національної безпеки, однак при цьому зберігається верховенство права й діють усі норми міжнародного гуманітарного права, зокрема положення Женевських конвенцій 1949 року. Умови воєнного стану істотно впливають на кваліфікацію злочинів і суворість покарання. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини»

2015 року запровадив диференційовані санкції для правопорушень, вчинених у бойовій обстановці або в умовах воєнного часу. Зокрема, підвищено покарання за непокору (ст. 402 ККУ), опір начальникові (ст. 404 ККУ), самовільне залишення частини (ст. 407 ККУ), дезертирство (ст. 408 ККУ) та знищення військового майна (ст. 411 ККУ) [1]. Це законодавче оновлення відображає тенденцію до жорсткішого реагування на порушення військової дисципліни, що може підривати обороноздатність держави.

Особливої уваги заслуговує внесення у 2022 році змін до законодавства щодо відповідальності за мародерство. В умовах активних бойових дій та окупації окремих територій постала необхідність оперативного реагування на злочини, пов'язані з привласненням чужого майна під час воєнних дій. Закон України № 2117-IX від 3 березня 2022 року суттєво посилив санкції за такі діяння, встановивши покарання до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна [3]. Це стало відповіддю держави на виклики, що виникли під час повномасштабної збройної агресії, коли мародерство не лише завдає матеріальної шкоди громадянам, а й підриває моральний авторитет армії. Військові злочини також мають тісний зв'язок із міжнародним гуманітарним правом, адже під час воєнного стану держава зобов'язана забезпечити дотримання правил ведення війни, встановлених міжнародними договорами. Стаття 438 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, що включає жорстоке поводження з цивільним населенням, полоненими, незаконне використання символів Червоного Хреста, знищення культурних цінностей тощо. Верховний Суд у своїх роз'ясненнях наголошує, що такі злочини кваліфікуються не лише як кримінальні діяння проти окремих осіб, а як дії, що загрожують міжнародній безпеці та порушують основоположні принципи гуманності [6].

Правовий режим воєнного стану створює умови для застосування прискорених процедур досудового розслідування військових злочинів, зокрема у межах військових прокуратур та спеціалізованих слідчих підрозділів. Проте навіть у таких умовах залишається вимога до суворого дотримання процесуальних гарантій, передбачених Конституцією України та Європейською конвенцією з прав людини. Таким чином, під час війни держава повинна балансувати між необхідністю забезпечити дисципліну та обов'язком дотримуватись правових стандартів правосуддя [2]. У підсумку можна зазначити, що законодавче регулювання військових злочинів під час воєнного стану є не лише інструментом покарання, а й важливим елементом забезпечення бойової дисципліни, морального духу армії та довіри суспільства до державних інститутів. Українська правова система демонструє поступову адаптацію до сучасних викликів війни, орієнтуючись на міжнародні стандарти та принципи справедливості [5, с. 307].

Під час дії правового режиму воєнного стану правозастосовна практика у сфері військових злочинів зазнає суттєвих змін, оскільки держава змушена діяти в умовах підвищеного ризику, швидких рішень і постійної воєнної загрози. Водночас навіть за таких обставин принцип верховенства права та

справедливого суду залишається незмінним орієнтиром для судових і слідчих органів. У цей період розслідування військових злочинів набуває особливої ваги, оскільки його результати прямо впливають на моральний стан армії, дисципліну військовослужбовців і довіру населення до державної влади [6]. Розслідування злочинів, передбачених розділом XIX Кримінального кодексу України, здійснюють спеціалізовані підрозділи Державного бюро розслідувань, військові прокуратури та слідчі органи Служби безпеки України. Відповідно до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, підслідність визначається залежно від категорії злочину, місця його вчинення й статусу підозрюваного. Умови воєнного стану дають змогу скорочувати процесуальні строки досудового розслідування у випадках, коли зволікання може зашкодити обороноздатності держави, однак усі такі дії повинні відповідати законним вимогам щодо дотримання прав особи [2].

Військові суди, які функціонують у системі судоустрою України на підставі Конституції та закону «Про судоустрій і статус суддів», забезпечують розгляд справ, пов'язаних із військовими злочинами, з урахуванням специфіки військової служби. Судді цих судів мають спеціальну підготовку і володіють знаннями у сфері військового права. Під час воєнного стану їхня діяльність часто здійснюється у складних умовах – в укриттях, польових штабах, інколи дистанційно, проте вони зобов'язані дотримуватися всіх принципів неупередженості, змагальності сторін і обґрунтованості вироку [4].

Значна увага приділяється доказуванню військових злочинів, що вимагає особливої ретельності. Доказами у таких справах можуть бути як матеріальні об'єкти (зброя, документи, техніка), так і свідчення військовослужбовців, командирів, цивільних осіб або представників міжнародних місій. У межах розслідувань, пов'язаних із порушенням законів і звичаїв війни (ст. 438 ККУ), часто залучаються міжнародні експерти, прокурори Міжнародного кримінального суду, представники ООН чи ОБСЄ. Такі дії спрямовані не лише на притягнення винних до відповідальності, а й на документування доказів для подальших процесів у міжнародних юрисдикціях [6]. Особливістю правозастосування у період воєнного стану є підвищена увага до злочинів, пов'язаних із **дезертирством, непокорю, самовільним залишенням місця служби та відмовою від виконання бойових наказів**. Такі правопорушення безпосередньо підривають обороноздатність армії, тому законодавець передбачив суворі санкції. Проте навіть у цих випадках суди зобов'язані враховувати обставини, що пом'якшують відповідальність, зокрема наявність фізичних чи психічних травм, посттравматичних розладів, а також об'єктивну неможливість виконання наказу через бойову обстановку [1].

Важливим етапом є **профілактика військових злочинів**, яка передбачає не лише каральні заходи, а й комплексну роботу з формування правосвідомості серед військовослужбовців. Командири підрозділів проводять регулярні заняття з військового права, доводять до особового складу зміст статей Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за військові злочини, а також організовують психологічні тренінги з профілактики емоційного

вигорання. Такі заходи сприяють підвищенню дисципліни, зниженню ризику правопорушень та укріпленню колективної відповідальності в бойових підрозділах [5, с. 311]. Суттєвим чинником профілактики виступає **інформаційна прозорість та публічність судових рішень**. Верховний Суд України систематично публікує узагальнення судової практики, що стосуються застосування статей 402-438 ККУ. Це дає змогу не лише підвищити рівень правової культури в армії, а й забезпечити єдність підходів до кваліфікації злочинів, уникнувши вибіркового правосуддя. Такі роз'яснення сприяють зміцненню правових основ військової служби й довірі до правової системи навіть у період війни [6].

Отже, правове регулювання і практична реалізація норм, що визначають відповідальність за військові злочини під час дії правового режиму воєнного стану, утворюють цілісну систему, спрямовану на підтримання дисципліни, законності й моральної стійкості у війську. Українське законодавство ефективно адаптується до умов сучасної війни, посилюючи відповідальність за найнебезпечніші правопорушення, такі як дезертирство, мародерство, непокоря чи порушення міжнародних гуманітарних норм. Водночас держава прагне забезпечити баланс між суворістю покарання і гарантіями прав людини, зберігаючи принципи справедливості навіть у надзвичайних обставинах. Підвищення якості розслідування, удосконалення роботи військових судів і розбудова системи профілактики злочинів є ключовими напрямками розвитку українського військового права. Військові злочини – це не лише проблема кримінального переслідування, а й питання моральної відповідальності, професійної культури та правової зрілості армії. Дотримання закону в умовах війни є свідченням сили держави, її правової зрілості й здатності перемагати не лише зброєю, а й справедливістю.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 № 194-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/194-19> (дата звернення: 07.10.2025)
2. Верховна Рада України. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 07.10.2025)
3. Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 № 2117-IX // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2117-2022> (дата звернення: 07.10.2025)
4. Верховна Рада України. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 07.10.2025)

5. Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О. «Військові злочини за законодавством України: загальні поняття, відмежування понять, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану» / Укл.: І.М. Коропатнік та ін. - Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2023. – 550 с.

6. Верховний Суд України. «Воєнні злочини. Деякі проблеми застосування ст. 438 КК України» (презентаційний матеріал) // Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_voen_zloch.pdf (дата звернення: 07.10.2025)

Чиганов О. Д.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Кувакін С.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗВІЛЬНЕНИХ ОСІБ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У нормативно-правовій системі України ресоціалізація звільнених з місць позбавлення волі осіб визначається як процес їх усвідомленого повернення до повноцінного соціального статусу. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом (КВК), ресоціалізація – це «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства», тобто повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя[1]. При цьому КВК перераховує основні засоби виправлення і ресоціалізації, серед яких встановлений режим відбування покарання, пробація, суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, освіта та інші заходи підтримки засуджених. Таким чином, легітимна мета виконання покарання – не лише покарання саме собою, а й підготовка звільнених до нормального життя на волі.

Законодавство також передбачає інститути супроводу звільнених осіб. Зокрема, Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» встановлено, що такий нагляд здійснюється *«з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень»* особами після відбутого покарання і здійснення на них виховного впливу[2]. Це означає, що органи поліції та служби пробації можуть встановлювати контрольні заходи щодо колишніх ув'язнених з метою профілактики рецидиву та сприяння їх інтеграції. У комплексі з іншими заходами, передбаченими пенітенціарним законодавством, це має допомагати звільненим уникати кримінальних ризиків і адаптуватися до вільного життя.

В умовах воєнного стану правове регулювання пенітенціарної сфери адаптується до надзвичайних обставин. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 320 був затверджений «Тимчасовий порядок тримання осіб, засуджених до обмеження волі, у виправних колоніях» на період

дії воєнного стану[3]. Цей документ, прийнятий на виконання указу Президента від 24.02.2022, тимчасово регламентує умови утримання певної категорії засуджених з урахуванням надзвичайного режиму. Аналогічних тимчасових рішень може бути ухвалено і для інших категорій ув'язнених: уряд вправі переглядати порядок переведень, режиму безпеки та інших процедур у виправних установах для забезпечення безпеки та здоров'я засуджених під час воєнних дій.

Одночасно Верховна Рада у травні 2024 року ухвалила Закон України № 3687-IX, яким до Кримінального кодексу введено статтю 81-1 про умовно-дострокове звільнення засуджених для проходження військової служби за контрактом[4]. Згідно з цією нормою, під час мобілізації чи дії воєнного стану суд може звільнити з-під варті особу, що відбуває покарання (позбавлення чи обмеження волі), якщо вона бажає укласти контракт із Збройними Силами. Закон передбачає широкі обмеження (не допускаються засуджені за особливо тяжкі злочини), але його суть полягає у поєднанні цілей оборони та реінтеграції: держава посилює обороноздатність, а для засуджених відкриває можливість гідної служби. За словами заступника міністра юстиції Євгена Пікалова, український підхід до мобілізації ув'язнених спрямований на підтримку їхнього патріотичного потенціалу: *«Наша головна мета – ресоціалізувати, дати їм шанс»*. Такі офіційні вислови підкреслюють прагнення сформувавши у звільнених мотивацію до законослухняного життя під прапором захисту країни.

Паралельно триває підготовка інших нормативних ініціатив. Так, у 2024 році було внесено до Верховної Ради законопроект № 10157, який передбачає зміни до Кримінального і Кримінально-виконавчого кодексів та інших актів з метою формального закріплення праці ув'язнених як засобу ресоціалізації. Автори законопроекту обґрунтовують це словами про необхідність *«зміни підходів до залучення до корисної зайнятості засуджених як засобу ресоціалізації»*[5]. Передбачається, що нові правила дозволять ефективніше залучати засуджених до оплачуваної праці і професійного навчання у в'язницях, знімаючи деякі бюрократичні бар'єри (наприклад, пільгове оподаткування доходів ув'язнених установ). Якщо такі зміни будуть ухвалені, вони зміцнять правову основу для підготовки засуджених до повноцінного життя за межами виправних установ.

Важливою складовою процесу ресоціалізації є і комплексні соціальні програми за участі громадськості. Наприклад, у січні 2025 року громадська організація FREE ZONE спільно з Державною кримінально-виконавчою службою оголосили про запуск спеціальної програми для засуджених ветеранів війни. Як повідомляється, програма буде диференційованою та орієнтуватиметься на актуальні потреби такої категорії осіб: вона має допомогти ветеранам-засудженим *«знайти мотивацію для змін, розвивати корисні навички та цінності, що сприятимуть легкому поверненню у суспільство»*[6]. Подібні ініціативи підкреслюють, що самої правової бази замало – потрібна також реальна психологічна та соціальна підтримка тих, хто тільки-но вийшов з місць позбавлення волі. Уряд і громадські організації також спрямовують зусилля на

сприяння працевлаштуванню звільнених і надання їм соціальних послуг, що є ключовим для успішної адаптації.

Отже, нормативно-правова база ресоціалізації звільнених осіб охоплює положення Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів, закони про адміністративний нагляд і пробацію, а також відповідні підзаконні акти (постанови КМУ, накази Мін'юсту тощо). У роки війни вона доповнюється спеціальними тимчасовими постановами та новими законами, які адаптують існуючі процедури до воєнного стану та визначають додаткові можливості (зокрема, дострокового звільнення для військової служби). Водночас ефективність цих норм залежить від реальної підтримки та підготовки звільнених до життя на волі – наявності роботи, житла, психологічної допомоги тощо. Відтак вирішення проблеми ресоціалізації в Україні вимагатиме не лише прийняття актуальних законів, а й системної координації дій держави, органів місцевого самоврядування й громадянського суспільства.

Список використаної літератури:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004.

2. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 № 403/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1994.

3. Постанова Кабінету Міністрів України № 320 «Про затвердження Тимчасового порядку тримання осіб, засуджених до обмеження волі, у виправних колоніях на період дії воєнного стану» від 19 берез. 2022 р. № 320 // *Урядовий кур'єр*. – 2022.

4. Закон України № 3687-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо можливості умовно-дострокового звільнення засуджених для проходження військової служби за контрактом під час дії воєнного стану» від 8 трав. 2024 р. № 3687-IX // *Голос України*. – 2024.

5. Проект Закону України № 10157 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України та інших законодавчих актів щодо праці засуджених як засобу ресоціалізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua>.

6. FREE ZONE. Програма ресоціалізації засуджених ветеранів війни спільно з ДКВС України [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу : <https://freezone.org.ua> (дата звернення: 13.10.2025).

Чорний А. М.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри прикордонного
контролю, факультету безпеки
державного кордону,
Національна академія Державної
прикордонної служби імені Богдана
Хмельницького,
(м. Хмельницький, Україна)

Чайка Т. Ю.

здобувачка вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності,
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасний стан міжнародної безпеки та збройна агресія росії ставлять перед Україною серйозні виклики, що загрожують її суверенітету та територіальній цілісності. Такі обставини зумовлюють необхідність актуального вивчення проблеми національної безпеки, зокрема визначення ефективних шляхів та механізмів її забезпечення. Вирішення цих проблем передбачає, насамперед, визначення основних принципів національної безпеки і оборони, цілей та засад державної політики, які гарантуватимуть захист суспільства та кожного громадянина від потенційних загроз.

У системі нормативно-правового регулювання національної безпеки України базовий, тобто перший рівень, посідають Конституція України та Концепція національної безпеки України. У цих документах визначено ключові орієнтири державної політики у сфері безпеки, закладено нормативно-правові засади діяльності суб'єктів, відповідальних за її забезпечення, а також окреслено основні принципи організації, функціонування та взаємодії відповідних інституцій [3; с. 277].

Наступний рівень формують нормативно-правові акти, які конкретизують норми функціонування державних органів і структур, що беруть участь у реалізації заходів національної безпеки, визначають їхні функції, завдання, повноваження та напрями роботи. До цього рівня належать:

– Закони України: «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Національну поліцію України», «Про Службу безпеки України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про

Державну прикордонну службу України», «Про державний кордон України», «Про Збройні Сили України», «Про Державну митну службу України», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про боротьбу з тероризмом» та інші;

– Кодекси України: Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Цивільний, Цивільний процесуальний, Митний, Бюджетний, Господарський, Кодекс цивільного захисту України тощо, які мають безпосереднє відношення до регулювання відносин у сфері національної безпеки України.

До наступного (третього) рівня можна віднести укази Президента України, які є обов'язковими для виконання на всій території нашої країни та визначають стратегічні напрями розвитку національної безпеки і оборони. До цієї категорії належать: «Про Стратегію національної безпеки України» (від 14 вересня 2020 року) – визначає загальні принципи, цілі та напрями державної політики у сфері національної безпеки, «Про Стратегію воєнної безпеки України» (від 25 березня 2021 року) – встановлює ключові завдання та заходи щодо захисту держави у військовій сфері, «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» (від 18 червня 2021 року) – регламентує розвиток оборонної промисловості та забезпечення Збройних Сил України необхідними ресурсами, «Про Стратегію інформаційної безпеки» (від 15 жовтня 2021 року) – окреслює напрямки захисту інформаційного простору та протидії дезінформації, «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» (від 30 грудня 2021 року) – інтегрує різні аспекти безпеки держави і забезпечує координацію дій органів влади та інші.

Четвертий рівень нормативно-правового забезпечення національної безпеки становлять міжнародні договори та угоди, що визначають співпрацю України з іншими державами у сфері безпеки й оборони [2; с. 83]. Прикладом є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС), яка передбачає зміцнення стабільності, міжнародної безпеки й антикризової взаємодії. Крім того, у 2024 році Україна уклала багатосторонні безпекові угоди з низкою держав: Велика Британія, Німеччина, Франція, Канада, Італія, Польща, країни Балтії та інші, які передбачають довгострокову військову, фінансову та технічну підтримку, спрямовану на зміцнення обороноздатності України, відновлення її територіальної цілісності та інтеграцію до ЄС та НАТО.

Наступний рівень системи нормативно-правового забезпечення національної безпеки України становлять акти Кабінету Міністрів України, який у межах своїх повноважень видає постанови та розпорядження з питань безпеки держави. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України приймаються на основі Конституції, законів України та указів Президента і конкретизують механізми реалізації державної політики у сфері безпеки. Серед них можна назвати такі, як: «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року», «Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки», «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» та інші.

До наступного (шостого) рівня належать міжвідомчі нормативно-правові акти, які визначають порядок взаємодії між суб'єктами системи забезпечення національної безпеки за окремими напрямками їх діяльності.

Сьомий рівень охоплює нормативно-правові акти, що розробляються міністерствами та іншими органами виконавчої влади у межах їхніх повноважень. Такі документи – накази, інструкції, положення, програми тощо приймаються на основі чинного законодавства та актів Президента і Кабінету Міністрів України. Вони визначають порядок реалізації функцій у різних сферах національної безпеки та є обов'язковими для виконання всіма підпорядкованими установами. Прикладами таких органів є Міністерства закордонних справ, енергетики, оборони, економіки, внутрішніх справ, аграрної політики та інші.

Восьмий рівень нормативно-правового забезпечення національної безпеки становлять локальні нормативні акти, що приймаються місцевими органами влади та управління. Вони регулюють питання безпеки на місцевому рівні і є обов'язковими для виконання усіма підприємствами, установами та громадянами у межах відповідної території [1; с. 92].

Таким чином, нормативно-правове та організаційне забезпечення національної безпеки України побудоване за багаторівневою системою, де кожен рівень виконує визначені функції – від закріплення основних принципів у Конституції та стратегічних документах до конкретизації завдань і повноважень у локальних нормативних актах. Така структура забезпечує комплексне регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, координацію їхніх дій та ефективне реагування на сучасні загрози державному суверенітету, територіальній цілісності та національним інтересам України.

Список використаних джерел:

1. Банар С. Е., Юшкевич О. Г. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки. *Наука і оборона*. 2022. № 4. С. 92–95.

2. Гончаров В. С. Актуальні аспекти теоретичної платформи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*. 2023. № 2. С. 83–87.

3. Хаустова В. Є., Губарева І. О., Трушкіна Н. В. Нормативно-правове та організаційне забезпечення національної безпеки в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. № 11. С. 277–293.

Шамара О. В.,

доктор філософії в галузі права,
старший дослідник, доцент, головний
консультант,

Національний інститут стратегічних
досліджень

(м. Київ, Україна)

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Дорожня карта з питань верховенства права є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім. Його розробка та подальше виконання свідчать про готовність України відповідати стандартам ЄС, зміцнюють довіру з боку держав-членів та підсилюють статус України як надійного партнера. Пунктом 4.4 (Боротьба з тероризмом та попередження радикалізації) Дорожньої карти з питань верховенства права передбачена розробка та прийняття нової редакції Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки відповідного Плану заходів з її реалізації відповідно до *acquis* ЄС в цій сфері (термін виконання IV квартал 2025 р., виконавці: СБУ, Рада національної безпеки та оборони України, Кабінет Міністрів України).

Робочим органом Антитерористичного центру при Службі безпеки України було підготовлено проект нової Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки. Слід констатувати, що проект нової Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки фактично повторює підходи Концепції боротьби з тероризмом в Україні, затвердженої Указом Президента України від 05.03.2019 року № 53/2019, не містить аналізу стану правового регулювання антитерористичної діяльності (національної та міжнародної складової). Робочим органом Антитерористичного центру при Службі безпеки України не взято до уваги численні пропозиції надані в рамках роботи міжвідомчої робочої групи Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України та ряд аналітичних записок Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема «Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень терористичної спрямованості, скоюваних організованими злочинними угруповуваннями» №293/496 від

22.06.2023, «Організаційні аспекти у питаннях розробки концептуальних засад та програм протидії тероризму» № 293/354 від 13.05.2025.

Серед доволі значного переліку пропозицій до проекту нової Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки зупинимось на питаннях протидії тероризму із застосуванням зброї масового знищення (WMD). З метою забезпечення узгодженості національної політики у сфері боротьби з тероризмом із міжнародними зобов'язаннями Україна виходить із комплексної системи міжнародно-правових режимів, що регулюють питання запобігання та протидії актам тероризму із застосуванням зброї масового знищення (WMD).

Слід зазначити, що ключовим універсальним інструментом є *Міжнародна конвенція про придушення актів ядерного тероризму 2005 року (ICSANT)*, що передбачає криміналізацію діянь, пов'язаних із незаконним використанням або загрозою використання ядерних і радіоактивних матеріалів, а також встановлює зобов'язання держав-учасниць щодо юрисдикції, співробітництва, екстрадиції та надання взаємної правової допомоги. Важливе значення мають також універсальні конвенції у сфері заборони окремих видів зброї масового знищення: Конвенція про заборону хімічної зброї 1993 року (CWC) та Конвенція про заборону біологічної (бактеріологічної) і токсинної зброї 1972 року (BWC), які встановлюють абсолютну заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування відповідних агентів, закріплюють механізми контролю та міжнародного співробітництва у випадках порушень. У сфері ядерної безпеки та фізичного захисту правову основу становить Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 року та Поправка до неї 2005 року, а також інші конвенції й стандарти МАГАТЕ щодо безпеки атомних об'єктів, що визначають міжнародні стандарти охорони, обліку та контролю ядерних матеріалів. Особливе значення для протидії терористичним загрозам має Резолюція Ради Безпеки ООН №1540 від 28.04.2004 року, яка є обов'язковою для всіх держав і вимагає запровадження національних законодавчих та адміністративних заходів для недопущення доступу недержавних суб'єктів до ядерних, хімічних і біологічних матеріалів та засобів їх доставки.

Поряд із договірними режимами та резолюціями Ради Безпеки ООН діють багатосторонні міжнародні ініціативи, що забезпечують практичну співпрацю держав у сфері запобігання WMD-тероризму. Так, у листопаді 2024 року в Бухаресті відбулося установче засідання Global Forum to Prevent Radiological and Nuclear Terrorism (*Global FTPRNT*), започатковане під співголовуванням Сполучених Штатів Америки та Румунії. У роботі форуму взяли участь представники *шістдесяти трьох держав та шести міжнародних організацій, включно з Україною*. Від української сторони на засіданні були присутні представники Парламенту України, Національного інституту стратегічних досліджень та Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Global FTPRNT став наступником попередньої Глобальної ініціативи з протидії ядерному тероризму (GICNT) і визначає нову рамку багатостороннього діалогу та практичного співробітництва, до якої приєдналася й Україна. У фінальній заяві було підтверджено, що Global FTPRNT спрямований на посилення

багатосторонньої співпраці з метою запобігання радіологічному та ядерному тероризму, оцінки сучасного й еволюційного середовища ризиків та стимулювання подальших інвестицій у безпекові спроможності. Спільна заява учасників, серед яких держави Європейського Союзу, Канада, Велика Британія, Сполучені Штати та Україна, зафіксувала зобов'язання розвивати міжнародну координацію, обмін інформацією та технічну взаємодопомогу у сфері протидії актам ядерного і радіологічного тероризму.

Слід зауважити, що відповідно до положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та указу Президента України від 14.04.1999 року №379/99, яким затверджено Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, пунктом 4 визначено, що *Антитерористичний центр при Службі безпеки України відповідно до покладених на нього завдань розробляє пропозиції з удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом.*

Україна, як держава-учасниця усіх вищезазначених міжнародних договорів і платформ співробітництва, у своїй національній політиці протидії тероризму виходить з необхідності їх послідовної імплементації, належного виконання та практичного використання механізмів, які вони передбачають. ICSANT має на меті криміналізацію широкого кола дій, пов'язаних із незаконним використанням ядерних або радіоактивних матеріалів та атак на ядерні об'єкти, і встановлює міжнародно-правові зобов'язання держав-учасниць у частині юрисдикції, співпраці, екстрадиції та правової допомоги. Конвенційні норми закладають стандарти щодо захисту ядерних установок і матеріалів та визначають механізми взаємодії з МАГАТЕ задля обміну інформацією, технічної допомоги та спільного реагування на кризові інциденти. Водночас конвенція орієнтована на забезпечення можливостей як превенції, так і кримінального переслідування актів, що становлять або становитимуть загрозу ядерній безпеці. З огляду на це **ICSANT утворює для України конкретну правову рамку, яку необхідно послідовно імплементувати та використовувати в дипломатичній і практичній площині реагування на інциденти, пов'язані з ядерною безпекою.** У цьому зв'язку слід зазначити, що Національним інститутом стратегічних досліджень в аналітичній записці «*Шляхи удосконалення кримінального законодавства України у сфері застосування ядерної зброї*» від 28.11.2024 № 293/823, звернута увага Парламенту України, Офісу Президента України, Кабінету Міністрів України щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення *погроза застосування ядерної зброї, при вчиненні агресивної війни чи воєнного конфлікту щодо інших країн*, доповнивши Кримінальний кодекс України, новою статтею «439-1. *Погроза застосування ядерної зброї, при вчиненні агресивної війни чи воєнного конфлікту щодо інших країн*», а підслідність за цією кримінально-правовою нормою запропоновано визначити за слідчими органів безпеки.

Фактичний контекст українського досвіду — захоплення Запорізької атомної електростанції та тимчасова окупація зони відчуження Чорнобильської

АЕС у 2022 році – породив реальні ризики, які за своєю природою та наслідками можуть бути кваліфіковані як загрози, передбачені ICSANT. Навмисні або систематичні дії, спрямовані на створення або експлуатацію уразливостей ядерних об'єктів з метою залякування цивільного населення, блокування безпечної експлуатації чи підриву систем безпеки, відповідають сутнісним ознакам «актів ядерного тероризму».

Аналогічно, застосування бойових отруйних речовин або промислових токсичних агентів у зоні бойових дій, якщо вони використовуються з метою залякування населення або створення масштабних гуманітарних наслідків, потрапляє у сферу міжнародних заборон і кримінальної відповідальності за режимами протидії хімічним та біологічним загрозам. У такому контексті національна правова політика повинна мати чіткі механізми і процедури, які дозволяють ідентифікувати, кваліфікувати та документувати відповідні дії як злочини WMD-характеру та відповідно ініціювати міжнародні реагування і судові процедури. У цьому зв'язку слід зауважити, що *Указом Президента України №467 від 17.07.2024 року* заступника начальника штабу Антитерористичного центру при Службі безпеки України включено до складу делегації України для участі у засіданнях Виконавчої ради Організації по забороні хімічної зброї у 2024 – 2026 роках.

З огляду на вищевикладене, доцільно рекомендувати Україні у межах ICSANT та суміжних міжнародних режимів здійснити *оновлення своїх офіційних заяв* та дипломатичних кроків. По-перше, необхідно підготувати і надіслати до депозитарію конвенції і до МАГАТЕ детальний виклад встановлених фактів щодо порушень в зоні Запорізької та Чорнобильської АЕС та оновлену заяву щодо виконання Україною зобов'язань за конвенцією ICSANT. По-друге, дипломатичні ноти мають містити запит на активацію відповідних процедур міжнародної допомоги з чітким визначенням пріоритетів співпраці та координації, зокрема щодо надання матеріально-технічної допомоги, правової та експертної підтримки розслідувань, тощо з метою створення незаперечного доказового масиву для подальших кримінальних чи міжнародно-правових ініціатив.

На національному рівні необхідно реалізувати низку законодавчо-інституційних заходів. Передусім потрібна повна імплементація положень ICSANT у кримінальне законодавство України шляхом прямої криміналізації планування, загрози та використання ядерних і радіоактивних матеріалів у терористичних цілях, а також встановлення спеціальної юрисдикції для розслідування таких злочинів. У цьому зв'язку слід згадати аналітичну записку Національного інституту стратегічних досліджень «Стан радіаційної, хімічної, біологічної, ядерної загрози (CBRN-defence) в контексті доктрини кримінального права України» від 03.07.2024 року №293/511, підготовлену фахівцями консультативно-дорадчого органу Президента України спільно з фахівцями Київського інституту Національної гвардії України.

Необхідно закріпити правові підстави для прийняття рішень про міжнародну передачу доказів, використання механізмів екстрадиції та правової

допомоги у випадках CBRN-інцидентів, а також передбачити *механізми дотримання принципу ланцюга збереження доказів (chain of custody)*.

Інституційно рекомендовано створити *національний фокусний пункт з питань ядерного та CBRN-тероризму*, який би координував оперативні, технічні та юридичні аспекти взаємодії з МАГАТЕ, UNODC, INTERPOL та іншими партнерами. Національний фокусний пункт має забезпечувати моніторинг загроз, ініціювати запити на технічну допомогу, координувати міжнародні експертизи і вести єдину реєстрацію інцидентів та наявних доказів з доступом для міжнародних слідчих груп.

Розвідка і попередження повинні будуватися на принципі «whole-of-government», коли аналітичні дані розвідорганів, служби фінансового моніторингу, органів правопорядку і цивільних служб інтегруються в єдині профілі загроз. Такий підхід дозволяє виявляти ознаки підготовки актів із використанням WMD, фінансові ланцюги їхнього забезпечення і транснаціональні команди, що готують подібні операції. У цьому контексті доцільно імплементувати практики, запозичені у США в межах CWMD-стратегії, які передбачають виділення спеціального бюджету для міжвідомчих ініціатив, а також застосувати модель оперативної аналітики, подібну до JTAC/CONTEST у Великій Британії та Vigipirate у Франції, з механізмами автоматичного підвищення рівня захисту ядерних об'єктів при виявленні вказівок на реальну загрозу.

У частині оперативного реагування проект нової Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки повинен передбачити створення мобільних міжвідомчих CBRN-реагуювальних груп, які матимуть повноваження термінового доступу до об'єктів, виконання заходів з евакуації, деконтамінації, фіксації та вивчення джерел і наслідків забруднення. Ці групи мають бути укомплектовані спеціалізованим обладнанням для детекції та вимірювання радіації й токсинів, матеріалами для форензики, транспортом із захищеними умовами перевезення проб, а також навчанням і *сертифікацією персоналу відповідно до міжнародних стандартів*. Паралельно слід розвивати лабораторні можливості для незалежного аналізу проб (радіологічна, хімічна, бактеріологічна експертиза) та забезпечити процедури міжнародного обміну результатами з метою їхньої визнаності у міжнародних судових процесах. Так, консультативно-дорадчим органом Президента України в аналітичній записці «Проблеми криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування під час розслідування злочинів, пов'язаних із радіологічними, хімічними, бактеріологічними, ядерними загрозами» №293/386 від 14.05.2024, серед іншого було рекомендовано у найкоротший термін Координаційній раді з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України розробити проект Концепції щодо розвитку криміналістичного забезпечення органів правопорядку, підрозділи яких здійснюють досудове розслідування злочинів, пов'язаних із РХБЯ/CBRN загрозами, у тому числі міжнародних злочинів, вчинених на території України.

Судово-правова стратегія має включати стандартизацію процедур кваліфікації злочинів, визначення підслідності, збору доказів, медичних і радіологічних експертиз, формування пакета матеріалів, придатних для передачі до Міжнародного кримінального суду або інших міжнародних трибуналів, а також визначення процесуальних механізмів для застосування універсальної юрисдикції у випадку, коли підозрювані перебувають за межами юрисдикції України, але їхні дії завдали істотної шкоди національним інтересам.

Водночас необхідно забезпечити синхронізацію проскрипційних і санкційних списків між Службою безпеки України, Міністерством фінансів та Державною службою фінансового моніторингу України, що дозволить оперативно заморожувати активи і обмежувати матеріально-технічну підтримку суб'єктів, причетних до WMD-інцидентів.

Комунікаційна політика має передбачати заздалегідь відпрацьовані сценарії інформування населення у разі техногенних або терактоподібних інцидентів із радіаційним або хімічним забрудненням, включаючи чіткі інструкції щодо евакуації, захисту і надання медичної допомоги. Підготовка місцевих адміністрацій та медичних закладів має відбуватися шляхом регулярних навчань та відпрацювання алгоритмів дій у синхронізації з міжнародними стандартами.

Шевчук Т. А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології ННІ № 1,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

Божук К. О.,

курсант 4 курсу ННІ № 1,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифрових платформ призвів до змін технологічного ландшафту, що мало суттєвий вплив на всі сфери суспільного життя. Не є виключенням і сфера правоохоронної діяльності, яка спрямована на захист прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку, що є ключовими аспектами стабільного функціонування будь-якого суспільства. На сьогоднішній день впровадження цифрових технологій у роботу правоохоронних органів відкриває нові можливості для запобігання злочинності. Серед інноваційних рішень особливе місце займають технології штучного інтелекту (далі – ШІ), застосування яких у роботі органів кримінальної юстиції щодо аналізу та прогнозування злочинності, виявлення, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням дає можливість оптимізувати відповідні процеси та досягти кращих результатів за коротші терміни.

Штучний інтелект є невід’ємним елементом захисту національної безпеки та підвищення рівня обороноздатності держави. Використання комп’ютерних моделей і алгоритмів для виконання завдань у військових операціях, кібербезпеці, розвідці та аналітиці даних відкриває нові можливості для підвищення ефективності управлінських і бойових рішень.

Стрімким поштовхом запровадження технологій штучного інтелекту в сферу національної безпеки та обороноздатності України, як прикро б не було, стало повномасштабне вторгнення у 2022 році. За останні три роки можливості використання ШІ стали вражаючими, особливо у військовій сфері. Зокрема, технології штучного інтелекту сприяють моніторингу та відстеженню переміщень ворожої техніки й особового складу, підвищенню ефективності перехоплення ракетних загроз, покращенню наведення БПЛА на цілі та автоматизації розмінувальних робіт. Вже впроваджуються системи протиповітряної оборони, оснащені алгоритмами ШІ, які здатні аналізувати

траєкторії польоту об'єктів та приймати швидші й точніші рішення у режимі реального часу [1].

Однак необхідно бути свідомими щодо ризиків та загроз, які існують у цій галузі, зокрема у зв'язку із війною, в тому числі в інформаційному просторі, коли ворог використовує ІІІ як один із інструментів ведення війни, засіб проведення інформаційно-психологічних операцій з метою ефективного впливу на громадську думку (діпфейк, частковий діпфейк, ІІІ-контент для підсилення емоційного ефекту повідомлень, тощо).

Крім того, держава-агесор може використовувати ІІІ для вчинення так званих «воєнно-контекстуальних кіберзлочинів», метою яких є підрив обороноздатності держави, зокрема диверсій (ст. 113 КК України), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України), несанкціонованого поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України), терористичних актів (ст. 258 КК України), воєнних злочинів (ст. 438 КК України).

Попри значний потенціал і широкі можливості технологій штучного інтелекту, останнім часом спостерігається тенденція їх активного використання правопорушниками, які знаходять нові форми злочинної діяльності, засновані на цифрових технологіях. Можна констатувати, що використання штучного інтелекту супроводжується низкою проблем, вирішення яких має стати одним із пріоритетних завдань для наукової спільноти та державних інституцій. Під час розроблення й упровадження систем штучного інтелекту особливу увагу слід приділяти питанням безпеки, надійності, прозорості, справедливості, етичності та недискримінаційності, а також забезпеченню дотримання основних прав людини. Оскільки передбачити всі наслідки застосування новітніх технологій не завжди можливо, з поширенням ІІІ у повсякденне життя дедалі більшої актуальності набуває проблема захисту прав і свобод людини та громадянина [2, с. 19].

Додаткову проблему становить відсутність чіткого розмежування відповідальності за рішення, прийняті за участю або під впливом ІІІ, що викликає серйозні правові та етичні запитання. У зв'язку з цим вкрай важливо забезпечити постійний людський контроль над військовими системами, які використовують штучний інтелект, та розробити національні і міжнародні механізми регулювання їх застосування.

Оскільки штучний інтелект у військових системах залишається вразливим до спеціалізованих кібератак, які використовують внутрішні обмеження алгоритмів. Навіть незначна, але цілеспрямована зміна вхідних даних може призвести до критичних помилок у роботі ІІІ, попри його ефективність у нормальних умовах. Тому загрозою його використання є повна залежність від алгоритмів, що в разі його пошкодження може призвести до нерозуміння як протидіяти небезпечним факторам [1].

Використання технологій штучного інтелекту для гарантування національної безпеки та обороноздатності України має комплексний характер, що охоплює міжвідомчу та міжнародну взаємодію. Це передбачає реалізацію заходів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Визначення стратегічних пріоритетів, глибоке розуміння загроз у сфері безпеки й оборони, пошук ефективних рішень, а також тісна співпраця між правоохоронними органами, спеціалізованими структурами сектору безпеки України та іноземними партнерами сприятимуть формуванню ефективної системи протидії сучасним викликам. Очевидно, що лише завдяки міжнародній співпраці та скоординованим міжвідомчим діям як усередині країни, так і на міжнародній арені можливо ефективно вирішувати актуальні завдання у сфері національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів [3, с. 360].

Попри значний потенціал ШІ у зміцненні обороноздатності та забезпеченні національної безпеки, його застосування супроводжується низкою серйозних ризиків. Варто розуміти що ШІ виступає одночасно як потужний інструмент зміцнення національної безпеки, так і потенційне джерело нових загроз. Він фактично є технологією подвійного призначення, яка, залежно від способу застосування, може діяти як союзник, так і становити реальну загрозу безпеці держави. Це вимагає виваженого, комплексного та етично відповідального підходу до його впровадження у сферу національної безпеки та оборони. У зв'язку з цим критично важливим є формування цілісної, несуперечливої нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки, гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС у питаннях використання ШІ, забезпечення етичного контролю та збереження людського фактора в системах управління безпеки й оборони.

Список використаних джерел:

1. Застосування штучного інтелекту у сфері національної безпеки та обороноздатності держави URL: <https://sidcon.com.ua/tpost/7vuygong71-zastosuvannya-shtuchnogo-ntelektu-u-sfer>
2. Матулене С., Шевчук В., Балтунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Випуск 4 (29). С.12–46
3. Шевчук В.М Роль технологій штучного інтелекту у правоохоронній діяльності та забезпеченні безпеки та обороноздатності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2024. № 6. С. 356–361

Шуміло О. М.,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри юридичних
дисциплін,

Сумська філія Харківського
національного університету
внутрішніх справ
(м. Суми, Україна)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ХІМІЧНІ ЗАГРОЗИ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНИ

Керуючись положеннями ЗУ «Про національну безпеку України», а саме п. 9 ч. 1 ст. 1 слід зазначити, що під національною безпекою України, слід розуміти захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

Хоча ЗУ «Про національну безпеку України» [1] не містить прямої дефініції поняття «хімічна безпека», його зміст однозначно дозволяє трактувати її як невід'ємну складову екологічної, техногенної та громадської безпеки, що, у свою чергу, є складовими загальної системи забезпечення національної безпеки держави.

Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про національну безпеку України» [1], державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямована, зокрема, на захист: життя і здоров'я людини; конституційних прав і свобод громадян; навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій, зокрема техногенного характеру; сталого розвитку суспільства.

Ці положення безпосередньо стосуються ризиків, пов'язаних з використанням, зберіганням, транспортуванням або утилізацією небезпечних хімічних речовин, адже саме вони можуть призвести до загроз як для довкілля, так і для життя та здоров'я населення.

У ст. 6 ЗУ «Про національну безпеку України» [1] хімічна безпека конкретизується через згадку про наявність загроз національній безпеці, серед яких: зниження рівня екологічної, техногенної та біобезпеки; недостатній рівень захищеності населення та територій від надзвичайних ситуацій, пов'язаних з впливом небезпечних факторів – у тому числі хімічного характеру; недосконалість системи реагування на інциденти, що мають потенційно масштабні наслідки.

Таким чином, хімічна безпека інтегрована в концепцію ризик-орієнтованого підходу до національної безпеки, де пріоритетом є не лише реагування на надзвичайні ситуації, а й системна профілактика, стратегічне планування і міжвідомча координація.

У сучасних умовах трансформаційних викликів, пов'язаних із збройною агресією рф, техногенними ризиками та екологічною деградацією, хімічна

безпека посідає чільне місце в системі національної безпеки України. Відповідно до положень Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [2], однією із основних проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, яка негативно впливає на здоров'я людей та сталість екосистем, є відсутність ефективної системи хімічної безпеки.

В Україні фіксується критичний рівень концентрації потенційно небезпечних об'єктів – 655 підприємств, на яких використовується або зберігається понад 216 тисяч тонн небезпечних хімічних речовин. Близько 294 адміністративно-територіальних одиниць, де мешкає понад сім мільйонів осіб, перебувають у потенційній зоні хімічного ураження. В умовах триваючих воєнних дій та системних атак на промислову і критичну інфраструктуру ризику техногенних аварій і масштабного хімічного забруднення зростають у геометричній прогресії, що перетворює проблему хімічної безпеки на один із ключових викликів національної та екологічної безпеки держави.

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [2] була розроблена з метою підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні. Однією із її стратегічних цілей є створення ефективної системи хімічної безпеки.

Основними завданнями Стратегії є: посилення хімічної безпеки, удосконалення нормативно-правової бази у сфері обігу хімічної продукції, забезпечення міжвідомчої координації, розвиток інфраструктури контролю та моніторингу, а також підвищення рівня обізнаності населення щодо потенційних хімічних загроз. На початковому етапі передбачається проведення аудиту чинного законодавства та розроблення змін до відповідних нормативно-правових актів, узгоджених із міжнародними стандартами, зокрема Регламентами ЄС REACH і CLP. Середніх термінів досягнення очікується запровадження ефективного механізму державної реєстрації хімічних речовин та створення єдиного електронного реєстру. На завершальному етапі реалізації планується забезпечити сталу систему реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані з хімічними загрозами, розширити кадровий потенціал відповідальних органів та впровадити навчальні програми для фахівців і громадськості.

Досягнення цілей державної політики щодо екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату здійснюватиметься двома етапами до 2025 року передбачається стабілізація екологічної ситуації шляхом імплементації європейських екологічних норм і стандартів у сфері промислового забруднення, поводження з відходами, якості атмосферного повітря, управління лісами, управління водними ресурсами, біорізноманіття та хімічної безпеки. Але поправки внесла війна.

Очікуваними результатами виконання Стратегії є підвищення рівня хімічної безпеки держави, мінімізація ризиків для здоров'я населення та довкілля, гармонізація національного законодавства із європейськими підходами, а також зміцнення спроможності держави протидіяти техногенним і природним загрозам, пов'язаним із небезпечними хімічними речовинами.

Досягнення цілей державної політики у сфері екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату передбачається реалізувати у два етапи. До 2025 року ключовим завданням визначено стабілізацію екологічної ситуації шляхом імплементації положень європейського екологічного асquis, зокрема у сферах промислового забруднення, управління відходами, охорони атмосферного повітря, сталого лісокористування, раціонального використання водних ресурсів, збереження біорізноманіття та забезпечення хімічної безпеки. Ці напрями відповідають зобов'язанням України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (ст.ст. 360–366), а також цілям, визначеним у Національному плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року [3] та Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [2].

Відповідно до п. 66 Стратегії національної безпеки, документи екологічної політики мають стати основою для забезпечення стійкості держави перед сучасними загрозами, зокрема екологічного та техногенного характеру. Разом із тим, збройна агресія РФ проти України спричинила суттєві зміни в реалізації екологічної політики. Значна частина територій зазнала техногенного навантаження та руйнування об'єктів критичної інфраструктури, що ускладнило реалізацію екологічних ініціатив. В умовах воєнного стану пріоритет набули заходи з мінімізації екологічних ризиків, відновлення порушених природних екосистем, моніторингу небезпечних речовин і запобігання масштабним екологічним катастрофам. Ці потреби узгоджуються із підходами, викладеними у Директиві 2012/18/ЄС (Севезо III) [4], Регламенті (ЄС) № 1907/2006 (REACH), Регламенті (ЄС) № 1272/2008 (CLP), а також у Рамковій конвенції ООН про зміну клімату [5] і Паризькій угоді [6].

Хімічна безпека посідає важливе місце у структурі цілей та завдань, визначених ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [7]. Вона розглядається не лише як складова екологічної політики, але й як елемент національної безпеки та сталого розвитку.

У контексті надзвичайних ситуацій, Закон підкреслює необхідність запровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, насамперед у хімічній, нафтохімічній, металургійній галузях та енергетиці. Застарілі технологічні цикли у цих секторах є джерелом потенційної хімічної небезпеки та мають бути модернізовані з урахуванням принципів превентивної екологічної безпеки (Розд. II, п. 1 Закону).

У частині ліквідації екологічних наслідків війни на Донбасі, законодавець фіксує забруднення ґрунтів та атмосферного повітря хімічними речовинами внаслідок вибухів боєприпасів і знищення ландшафтів. Хімічна безпека в регіоні потребує посиленого моніторингу та застосування спеціалізованих заходів з утилізації забруднювальних агентів (Розд. II, п. 2).

У межах стратегічної Цілі 3 («Інтеграція екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України»), хімічна безпека прямо фігурує через завдання щодо належного поводження з

небезпечними хімічними речовинами, що вимагає запровадження ефективного регуляторного і наглядового механізму.

Ціль 4 («Зниження екологічних ризиків...») передбачає створення сталої системи управління небезпечними хімічними речовинами, зокрема через розвиток інфраструктури для їх утилізації, зберігання та контролю, відповідно до принципів міжнародної практики (зокрема REACH та GHS).

Система оцінювання реалізації екологічної політики також включає кількісні індикатори, пов'язані з хімічною безпекою:

частка підприємств, у яких запроваджено системи управління хімічними речовинами згідно з міжнародними стандартами (Розд. V, п. 11);

відсоток підприємств, що використовують небезпечні хімічні речовини, у загальній структурі господарської діяльності (Розд. VI).

Загалом, ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [7] інтегрує хімічну безпеку як одну з наскрізних тем екологічної стратегії. Це підкреслює необхідність нормативного, технологічного та інституційного забезпечення управління хімічною продукцією, з урахуванням ризиків як для довкілля, так і для здоров'я людини.

Слід також зазначити, що ст. 58 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [8] відображає поступовий розвиток міжнародно-правових стандартів екологічної безпеки, спрямованих на мінімізацію техногенного та антропогенного навантаження на довкілля, у тому числі шляхом обмеження впливу небезпечних хімічних речовин, біологічних агентів та інших факторів. Вона закріплює національні зобов'язання у сфері сталого розвитку, враховуючи міжнародну практику та зобов'язання України за багатосторонніми угодами у сфері хімічної безпеки.

У контексті національної безпеки хімічна безпека — це комплекс правових, організаційних, технічних та інформаційних заходів, спрямованих на запобігання й мінімізацію наслідків інцидентів із небезпечними хімічними речовинами. Вона має стратегічне значення, оскільки безпосередньо впливає на здоров'я населення, екосистеми, економіку та функціонування критичної інфраструктури.

Створення ефективної системи хімічної безпеки передбачає імплементацію європейських стандартів (зокрема, REACH [9], CLP [10] та GHS [11]), розвиток системи державного нагляду та контролю, інтеграцію ризик-орієнтованого підходу, удосконалення міжвідомчої взаємодії та формування національної спроможності до превентивного реагування на хімічні загрози. Відповідно, хімічна безпека повинна розглядатися не лише як екологічна, але й як оборонна, соціальна та техногенна складова загальнодержавної безпекової політики.

У сучасних умовах збройної агресії РФ проти України проблема хімічної безпеки набула особливого значення як невід'ємний елемент державної безпеки. Масове зосередження небезпечних хімічних речовин на підприємствах та у критичній інфраструктурі, поєднане з воєнними діями, суттєво підвищує ризики масштабних техногенних аварій та екологічних катастроф. Це потребує

інтеграції хімічної безпеки в систему національної безпеки як пріоритетного напрямку, що включає превентивні заходи, імплементацію європейських стандартів, міжвідомчу координацію та розвиток механізмів ефективного реагування. Таким чином, забезпечення хімічної безпеки в умовах війни є не лише екологічним, але й оборонним та соціальним завданням, без вирішення якого неможливо гарантувати сталий розвиток і захист національних інтересів України.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. за № 2469-VIII, Офіційний вісник України, 2018, № 55 (20.07.2018), ст. 1903.
2. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. за № 1363-р. *Офіційний вісник України*, 2021, № 87 (16.11.2021), ст. 5584.
3. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року : Розпорядження КМ України від 21 квітня 2021 р. за № 443-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D1%80#Text> (Дата звернення 17.07.2025 р.).
4. Directive 2012/18/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council Directive 96/82/EC Text with EEA relevance *OJ L 197*, 24.7.2012, p. 1–37 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV).
5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. *Офіційний вісник України*, 2012, № 83 (09.11.2012), ст. 3381.
6. Паризька угода від 12.12.2015 р. *Офіційний вісник України*, 2017, № 76 (29.09.2017), ст. 2365.
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. за № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*, 2019, № 28 (12.04.2019), ст. 980.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. за № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1991, № 41 (08.10.91), ст. 546.
9. Регламент REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and restriction of Chemicals – Реєстрація, Оцінка, Дозвіл і обмеження Хімічних речовин), № 1907/2006 від 18 грудня 2006 року, опублікований в Офіційному віснику Європейського Союзу 30 грудня 2006 р, поправки до тексту – 29 травня 2007 р.
10. Про класифікацію, маркування та пакування речовин і сумішей, про внесення змін та про скасування Директив 67/548/ЄЕС та 1999/45/ЄС та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1907/2006 : Регламент Європейського

Парламенту і Ради (ЄС) від 16 грудня 2008 року № 1272/2008. ОВ L 353. 31.12.2008. с. 1.

11. Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals (GHS Rev. 10, 2023) URL : <https://unece.org/transport/dangerous-goods/ghs-rev10-2023> (Дата звернення 17.07.2025 р.).

Щербина В. І.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та
права соціального забезпечення,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Аналіз положень Розділу XII Конституції України [1] не дає чіткої відповіді на питання: до якого виду державних органів віднесено Конституційний Суд України? То це суд чи не суд? За назвою цього органу – Суд та найменуванням осіб, які здійснюють у ньому певну професійну діяльність – судді, це так. Однак, суть діяльності Конституційного Суду України дає підґрунтя для деяких сумнівів щодо однозначності розуміння його місця і ролі в системі державних органів України.

Відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції України, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції. У розрізі цієї конституційної норми цілком обґрунтовано звучить твердження М.В. Савчина про те, що суттю системи гарантів конституційного ладу є відносини між громадянськими інститутами та публічною владою, заснованих на високому ступені інтеграції кожного громадянина у суспільне життя. Формою системи гарантів конституційного ладу виступає наявність організаційних структур та належних правових процедур [2, с. 68]. Саме в такому ракурсі й необхідно поглянути на правовий статус Конституційного Суду України та основні напрямки його діяльності як державного органу.

Стосовно принципу поділу влади, згідно із юридичною позицією Конституційного Суду України у справі про фінансування судів, метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади [Див. 3]. О.І. Багрій звертає увагу на те, що деталізує дане положення єдиний орган конституційної юрисдикції посиланням на ст. 124 Конституції України, відповідно до якої правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Крім того, на її думку, в мотивувальній частині Рішення простежується нерозривний зв'язок між гарантуванням незалежності суддів і принципом поділу влади. З огляду на це, не буде помилковим характеризувати незалежність суддів (зокрема, самого Конституційного Суду) як передумову принципу поділу влади, що актуалізує науковий пошук удосконалення механізмів забезпечення такої

незалежності [4, с. 113]. Хоча варто й пам'ятати, що на момент постановлення зазначеного вище рішення, а це 1999 р., Конституційний Суд України був частиною системи судоустрою України. Згідно з ч. 3 ст. 124 Конституції України у першій її редакції: «Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції». Тепер у Розділі VIII Конституції згадки про зв'язок Конституційного Суду України із системою судоустрою немає.

Синтезуючи результати наукових досліджень, Л.Р. Наливайко стверджує, що терміни «державний орган» та «орган держави» є синонімічними й вживаються в юридичній літературі для позначення одного і того ж явища. Тому, на її думку, доцільно використовувати ці терміни як рівнозначні, тотожні. «Орган держави» та «орган державної влади» не є тотожними поняттями, хоча і здійснюють єдину державну владу. «Класична» тріада гілок влади не охоплює вичерпно всі існуючі види державних органів. Адже, як зазначається в юридичній літературі, доктрина «поділу влади» будується на деяких узагальнених, найбільш типових функціях державної влади, тоді як реальна система органів держави обумовлюється не тільки цим фактором, а ще й іншим – змістом більш конкретних функцій та компетенції, що впливають із життєвих потреб організації державного та суспільного життя країни [5, с. 318, 319 – 320]. В цілому така позиція варта практичного використання щодо загального розуміння класифікації державних органів та їх місця в державному механізмі.

У цьому дослідженні акцентується увага на тому, що Конституційний Суд України – це, перш за все, державний орган, тобто структурно відокремлена, внутрішньо організована, юридично оформлена частина державного апарату, що є колективом громадян (громадянином), має державно-владні повноваження та необхідні правові, матеріально-фінансові засоби для реалізації завдань і функцій держави, використовує правові й організаційні форми та методи діяльності [5, с. 317]. А тому, для того щоб зрозуміти роль Конституційного Суду України у функціонуванні державного механізму, необхідно з'ясувати правовий статус цього державного органу, його місце серед інших органів та основні завдання і функції цього органу.

На наш погляд, Конституційний Суд України слід розглядати як окремий вид органу державної влади. Йдеться про політичну природу правового статусу Конституційного Суду України, зокрема, що обумовлюється політико-правовим механізмом формування суддівського корпусу цього Суду Президентом України, Верховною Радою України та з'їздом суддів України, а також політичною природою справ, які розглядає цей орган, зокрема, конституційно-правових спорів між органами влади.

До теперішнього часу частина вчених вважає Конституційний Суд України елементом судової влади, навіть не зважаючи на те, що після конституційної реформи 2016 р. цей орган нормативно виведено за її межі. За своєю правовою природою Конституційний Суд України подібний до Європейського суду з прав людини. Інша частина вчених вказує на подвійну правову природу конституційних судів у механізмі державної влади, де вони займають особливе (поза межами класичної тріади) місце у зазначеному механізмі, з визнанням за

ними переважного здійснення судової діяльності за певними процедурами. Однак, діяльність цього державного органу завжди направлена на публічний інтерес, навіть тоді, коли конкретний громадянин подає до Суду конституційну скаргу.

Серцевиною правового статусу Конституційного Суду України є його системна та функціональна автономність. Перш за все йдеться про організаційну, кадрову та фінансову самоврядність цього державного органу. По-друге, йдеться про функціональну відособленість Конституційного Суду України, як органу державної влади, яка полягає у реалізації конституційної юрисдикції у специфічній процесуальній формі. Повноваження, завдання і функції Конституційного Суду України дають додаткове уявлення про його правовий статус. Слід виокремлювати три основні завдання Конституційного Суду України, як окремого виду органу державної влади: захист конституційного правопорядку; захист конституційних прав і свобод людини і громадянина; формування базової правової доктрини. Повноваження Конституційного Суду України, які передбачає ст. 150 Конституції України, впливають із цих завдань.

Іманентною функцією для Конституційного Суду України виступає функція конституційного контролю. Однак, з огляду на порядок формування цього органу державної влади (політико-правовий), і здійснення його діяльності, переважно, у сфері політико-правових відносин (конституційні правовідносини), необхідно виокремлювати політичну функцію цього державного органу, яка пов'язана з його стабілізуючою функцією.

Конституційна реформа 2016 р. змінила концептуально роль конституційної юстиції в житті суспільства та держави. Для Конституційного Суду України головною стала захисна функція, яку він здійснює за допомогою дещо іншого набору правових засобів і процедур, ніж судові органи. Конституційний Суд України не здійснює правосуддя. В контексті ст.ст. 55, 124 і 125 Конституції України виключно суди, як частина органів судової влади, можуть здійснювати функцію захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб у сфері цивільних, господарських, трудових, адміністративних та інших правовідносин, окрім конституційних.

Формування Конституційним Судом України правової доктрини та джерел права оформлюється у науково-інтерпретаційну (джерельну) функцію цього органу державної влади. Конституційний Суд України став осередком зародження і формально-юридичного закріплення основ національного права України, яке ґрунтується на міжнародних і європейських цивілізаційних правових джерелах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Україна, 1996. – 54 с.
2. Михайло Савчин. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020: монографія. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2020.

384 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 р. № 6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text>

4. Багрій О.І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис... канд. юр. наук: 12.00.02 / Багрій Олена Ігорівна. – Ужгород, 2016. – 239 с.

5. Лекції з дисципліни «Конституційне право». Для студентів факультету соціально-психологічної освіти та управління / Укладач д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 925 с.

Ярема В. В.,

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України,
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНОВЛЕННЯ НА ВІЙСЬКОВІЙ СЛУЖБІ

У сучасних умовах воєнного стану питання самовільного залишення військової служби (СЗЧ) стає надзвичайно актуальним. Такі випадки підривають боєздатність підрозділів і зменшують обороноздатність країни[4]. Водночас у серпні 2024 р. ухвалено законодавче нововведення (Закон №3902-IX), яке передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за перше СЗЧ за умови добровільного звернення військовослужбовця та наявності згоди командира на його повернення до служби[3]. Це рішення підкреслює нагальну потребу впровадження дієвого механізму поновлення на службі. Водночас виявлено законодавчі прогалини – відсутність чіткого переліку «поважних причин» для відсутності, невизначеність критеріїв самовільності дій, а також колізію між ст. 407, 408 ККУ та ч.4 ст. 172-11 КУпАП[1; 2]. Усе це обумовлює необхідність подальшого удосконалення правового регулювання процесу реінтеграції військовослужбовців для забезпечення належних підрозділів особовим складом[3; 4].

Метою дослідження є визначення теоретико-правових основ адміністративно-правового механізму поновлення на військовій службі військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину[4]. Механізм поновлення охоплює нормативні, інституційні та організаційні складові, що регламентують добровільне звернення такого військовослужбовця, проходження відповідних процедур (адміністративних чи судових) для звільнення від відповідальності, його повернення до частини, відновлення військових посад та нарахування всіх передбачених виплат[3; 4].

У роботі застосовано комплекс правових методів дослідження: історичний (аналіз еволюції норм про відповідальність за СЗЧ), логіко-юридичний та аналітичний (становлення понять «самовільне залишення» і «поважна причина»), порівняльно-правовий (зіставлення положень Кримінального та КУпАП щодо СЗЧ), статистичний (узагальнення даних про судові та адмінсправи за ст. 407 ККУ і ст. 172-11 КУпАП) тощо[1; 2; 5]. Ці методи дозволили всебічно дослідити нормотворчу базу та практику відновлення на службі, а також виявити законодавчі прогалини.

Класифікація СЗЧ і дезертирства: Доведено, що самовільне залишення військової частини – це неправомірний акт, коли військовослужбовець без дозволу командира залишає територію частини або місце служби. Правильна кваліфікація таких дій разом із запровадженням дієвого механізму «амністії» є

запорукою збереження необхідної чисельності підрозділів та їх бойової готовності. [5]

Нормативні прогалини: Виявлено колізії в чинному законодавстві. Зокрема, у період особливого стану всі випадки СЗЧ кваліфікуються за ч.4 ст.172-11 КУпАП (штраф або арешт)[1], а за Кримінальним кодексом санкції набагато суворіші – 3–7 років позбавлення волі в особливий період і 5–10 років в умовах воєнного стану[2]. Нововведення 2024 р. (доповнення ст. 401 ККУ ч.5) дозволяє звільняти від кримінальної відповідальності перших порушників за умови добровільного звернення та письмової згоди командира[3], але при цьому юридична природа «поважної причини» та сам механізм реінтеграції потребують уточнення.

Запропоновані уточнення: Розкрито зміст понять «поважна причина» (як обставина, що об'єктивно викликає відсутність військовослужбовця на службі та підтверджується доказами) та «самовільне залишення» (як діяння без згоди командира). Виокремлено ключові проблеми кваліфікації – міра суспільної небезпеки СЗЧ, критерії відмежування від дезертирства, часові межі правопорушення. Показано, що суспільна небезпека СЗЧ є основним критерієм для визначення правомірності звільнення від відповідальності. [5]

Склад механізму поновлення: Визначено, що механізм поновлення на військовій службі – це сукупність юридичних та організаційних процедур, що забезпечують: звернення військовослужбовця із заявою про добровільне повернення, розгляд цієї заяви (напр., слідчим органом чи судом) із залученням дозвільних процедур, а також невідкладне поновлення на службі з відновленням зарплати та інших виплат. Зокрема, встановлено необхідність письмової згоди командира на продовження служби для звільнення від кримінальної відповідальності, а після закриття провадження – зобов'язання суду негайно відновити військовослужбовця на посаді (не пізніше 72 годин). [3]

Рекомендації: Розроблено пропозиції щодо уніфікації процедур: створення бланків для заяв про повернення, підготовка методичних рекомендацій для командирів та суддів, алгоритму дій посадових осіб при розгляді таких звернень. Також сформовано науково-обґрунтовані пропозиції законодавчих змін – уточнити поняття «поважна причина», вирішити колізію між статтями ККУ і КУпАП (на користь спеціальної норми), а також впровадити механізм прискореного відновлення на службі після звільнення від кримінальної відповідальності. [3]

Правильне розмежування самовільного залишення та дезертирства, а також своєчасне застосування механізмів реінтеграції військовослужбовців суттєво підтримують обороноздатність країни[4]. Запропоновані у дослідженні теоретичні узагальнення і практичні рекомендації можуть лягти в основу відповідних керівних документів та законодавчих ініціатив. Після 2024 р. механізм поновлення на службі закріплено в законодавстві, але він є новим і має недоліки, які слід усувати шляхом удосконалення норм і відпрацювання процедур на практиці[5]. Наданий алгоритм дій для військових та рекомендації

щодо процедур сприятимуть швидкій адаптації оновленого механізму і мінімізації втрат особового складу в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III (із змінами).
3. Закон України № 3902-IX від 20.08.2024 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України...» (нова ч. 5 ст. 401 ККУ).
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII (станом на 27.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Загине́й-Заболо́тенко З. А. Самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство (ст. 407 та 408 КК України): основні правові позиції Верховного Суду щодо кваліфікації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 339–342. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/84.pdf.

Ярема Н. І.,

ад'юнкт відділу аспірантури
(ад'юнктури) докторантури,
Національна академія внутрішніх
справ,
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ З НАЦІОНАЛЬНОЮ ГВАРДІЄЮ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку в Україні здійснюють кілька суб'єктів сектору безпеки і оборони, серед яких центральну роль відіграє Національна поліція України (НПУ), а Національна гвардія України (НГУ) здійснює військову підтримку правоохоронних функцій у визначених законом випадках. Чітке розмежування повноважень НПУ та НГУ у сфері публічного порядку усуває дублювання та знижує ризик колізій у правозастосуванні [1; 2].

1. Адміністративно-правовий статус Національної поліції. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», НПУ є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку; діяльність поліції спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ. Адміністративно-правовий статус поліції охоплює її місце в системі органів виконавчої влади, завдання, функції, компетенцію (права та обов'язки), принципи діяльності, підзвітність і гарантії правового/соціального захисту поліцейських. До ключових завдань належать: забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, протидія злочинності, надання допомоги особам у межах закону [1].

2. Правова природа та функції Національної гвардії у сфері публічного порядку. Закон України «Про Національну гвардію України» визначає НГУ як військове формування з правоохоронними функціями, яке бере участь у забезпеченні громадської безпеки і охороні громадського порядку, охороняє органи державної влади, важливі державні об'єкти, спеціальні вантажі, а також може залучатися до припинення масових заворушень та інших надзвичайних подій [2]. За загальним правилом, у повсякденних умовах провідну, постійну роль в охороні порядку виконує поліція, тоді як гвардія залучається для посилення, виконання спеціальних завдань або дій у кризових ситуаціях [2].

3. Розмежування повноважень НПУ та НГУ: закон і підзаконні акти. Нормативне розмежування компетенції підкріплене відомчими актами МВС, що деталізують спільні алгоритми дій. Наказ МВС № 773 від 10.08.2016 затвердив Порядок організації взаємодії НГУ та НПУ під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку; документ визначає механізми спільного залучення сил і засобів, командування на місці подій, обмін

інформацією та координацію дій [3]. Наказ МВС № 1089 від 24.12.2019 ухвалив Інструкцію про організацію та несення служби з охорони громадського порядку військовими частинами (підрозділами) НГУ, включаючи участь у забезпеченні громадської безпеки під час масових зібрань [4]. Сукупно ці акти знімають значну частину практичних колізій, встановлюючи єдині правила взаємодії поліції та гвардії.

4. Практика взаємодії: спільні патрулі, масові заходи, надзвичайні ситуації. Організаційні форми взаємодії включають спільне патрулювання, створення змішаних нарядів, єдине керівництво при охороні масових заходів, а також нарощування сил у кризових умовах. У наукових публікаціях підкреслюється, що спільні дії НПУ та НГУ мають превентивний ефект і підвищують рівень громадської безпеки, тоді як нормативна визначеність процедур взаємодії мінімізує ризик перевищення повноважень та сприяє дотриманню прав людини [5].

Адміністративно-правовий статус НПУ визначає її провідну, повсякденну роль у забезпеченні публічного порядку, в той час як НГУ, маючи військову природу, доповнює потенціал поліції у спеціальних та кризових ситуаціях. Законодавче та підзаконне регулювання розмежування компетенції (закони про НПУ і НГУ, накази МВС № 773 та № 1089) забезпечують чіткі межі відповідальності й робочі процедури взаємодії. Подальший розвиток відомчої нормативної бази і практик спільних дій має бути спрямований на уніфікацію алгоритмів, прозору підзвітність і баланс між ефективністю охорони порядку та дотриманням прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580–VIII (із змінами).
2. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876–VII (із змінами).
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10 серпня 2016 р. № 773 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку» (zareestrovano v Min'юсті 07.09.2016 za № 1223/29353).
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2019 р. № 1089 «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України» (zareestrovano v Min'юсті 20.02.2020 za № 195/34478).
5. Радванський І. Г., Євтушенко І. В. Особливості організації взаємодії Національної гвардії України, Національної поліції України та інших правоохоронних органів у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки. *Честь і Закон*. 2021. № 2 (77). С. 52–58.

Ящук Т. В.,

Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах динамічних трансформацій глобальної та регіональної безпеки перед Україною виникає необхідність вдосконалення правового регулювання у сфері національної безпеки та оборони. Євроінтеграційний курс держави зумовлює адаптацію національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу (далі – ЄС) та забезпечення їх практичної узгодженості. Актуальність цього напрямку дослідження зумовлена потребою підвищення результативності функціонування суб'єктів системи національної безпеки, особливо в умовах триваючої збройної агресії проти України.

Система правового регулювання у сфері національної безпеки України базується на положеннях Конституції України та ключових законодавчих актах, зокрема Законах України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, «Про оборону України» від 06 грудня 1991 року № 1932-XII, «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року № 2411-VI, Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про стратегію національної безпеки України», введеною в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

Важливим елементом є також Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії від 26 червня 2014 року, яка визначає пріоритетність адаптації європейських стандартів у сфері безпеки та оборони. Відповідно до якої Україна зобов'язується забезпечувати поступову адаптацію законодавства до *acquis* ЄС [1], що передбачає впровадження демократичного контролю над сектором безпеки, реалізації принципів цивільного управління, удосконалення процедур стратегічного планування та дотримання прав людини.

Україна здобула статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року, завершивши шлях, що тривав більше двох десятиліть. Шлях України до європейської інтеграції продовжувався, незважаючи на анексію Росією у 2014 році АР Крим та розпочате того ж року збройне вторгнення, яке триває й до сьогодні. Це передбачало вдосконалення системи правосуддя, посилення антикорупційних заходів, модернізацію державних інституцій та збільшення їх здатності реагувати на нові загрози. В умовах військової агресії важливо було не лише змінити національне законодавство, а також налаштувати механізми, що дозволяють адаптуватися до постійно мінливого безпекового середовища, зокрема в контексті гібридних загроз.

Діюче законодавство України передбачає три етапи адаптації норм, спрямовані на досягнення максимальної відповідності з правом ЄС.

Імплементація, будучи частиною нормотворчого процесу, передбачає виконання чітких послідовних кроків, а саме *acquis communautaire*, визначення переліку нормативних актів, що мають бути ухваленими, їх підготовку до прийняття, моніторинг виконання та інші послідовні дії. Процес адаптації, в цьому випадку, повинен ґрунтуватися на принципах відповідності директивам ЄС та їх виконанні, засадах добровільності, чіткості термінології та повноти охоплення.

Аналіз Основних висновків щодо звіту про Україну 2023 року, опублікований на офіційному сайті Європейської Комісії, демонструє, що український сектор безпеки продовжує проявляти високу стійкість попри повномасштабне вторгнення РФ у лютому 2022 року і її варварську агресивну війну. Прийняття ключових законодавчих рішень у сфері оборони, безпеки та інтеграції до ЄС відображає посилення міжпартійної співпраці та системності у процесі прийняття рішень. Значна увага була надана законодавству, пов'язаному з євроінтеграцією. У кластері зовнішньої, безпекової та оборонної політики Україна досягла значних успіхів, оскільки збільшила до 93 % (2022 р.) рівень узгодження з відповідними рішеннями ЄС та деклараціями спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС [2].

В рамках Спільної політики безпеки та оборони Україна продовжує прагнути до інтеграції в оборонні ініціативи ЄС та участі в заходах з урегулювання цивільних і військових криз, зокрема через Постійну структуровану співпрацю (PESCO) та Європейський оборонний фонд (ЄОФ). Аналіз Звіту Єврокомісії щодо прогресу України в межах Пакету розширення ЄС за 2024 рік показав значно посилене військово-безпекове співробітництво між Україною та ЄС і його державами-членами, зокрема в рамках Європейського фонду миру (ЄФМ), а також через Місію ЄС з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) та Консультативну місію ЄС з реформування сектору цивільної безпеки в Україні (EUAM Ukraine) [3].

Україна підтримує тісну та конструктивну співпрацю з міжнародними організаціями у сфері безпеки, зокрема з Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, Організацією Північноатлантичного договору (далі – НАТО), Організацією Чорноморського економічного співробітництва. З березня 2022 року Україна приєдналася до Центру НАТО з кіберзахисту в якості країни-контрибутору, а у грудні 2023 року Національний координаційний центр кібербезпеки при Раді національної безпеки і оборони та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України підписали Робочу угоду з Агентством Європейського Союзу з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA).

Незважаючи на досягнення значного прогресу у напрямку європейської інтеграції, в Україні існує низка проблем, які суттєво ускладнюють ефективну адаптацію до стандартів ЄС у сфері безпеки. Виділяються серед ключових: недостатня швидкість оновлення законодавства, обмеженість ресурсного забезпечення сектору безпеки, потреба у кадровому підсиленні та реформуванні освітніх програм, а також інституційні бар'єри у взаємодії між державними органами.

Низька швидкість підготовки, розгляду і прийняття так званих «євроінтеграційних» законів викликає затримки в імplementації стандартів ЄС, що в свою чергу, є критичним для процесу адаптації і впливає на відповідність українського законодавства вимогам ЄС, зокрема і в сфері безпеки.

Недостатнє фінансування та відсутність належної матеріально-технічної бази для реалізації безпекових ініціатив значно ускладнюють досягнення європейських стандартів у цій сфері. На 2024 рік видатки на сектор безпеки і оборони становили 2,97 трлн. грн. (38,9% до ВВП). Це на 326,9 млрд. грн. більше, ніж у 2023 році [4]. Але в умовах війни та гібридних загроз є недостатнім для ефективного забезпечення безпеки, що підтверджує постійний зріст кількості волонтерських організацій - 10454 волонтерів зареєстровано наприкінці листопада 2024 року, за даними Державної податкової служби [5].

Для повної імplementації норм ЄС необхідно проводити реформи і в освітньому секторі та забезпечувати підготовку кваліфікованих фахівців, які, в свою чергу, будуть впроваджувати європейські стандарти у практичну діяльність. Звіт за результатами щорічного проведення аналізу потреб щодо інституційної спроможності та кадрового складу органів державної влади, відповідальних за виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції визначає, що в структурних підрозділах, залучених до приведення законодавства України у відповідність до права ЄС, лише 28% фактично працюючих фахівців безпосередньо залучені до реалізації функцій з виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, зокрема приведення галузевого законодавства України у відповідність до права ЄС, і становить 2011 осіб [3].

Розширення використання новітніх технологій, зокрема кіберзагроз, вимагає нових підходів до їх регулювання. За період 2022 – 2024 років статистика кіберзагроз показує значне збільшення не тільки в кількості таких атак, а і в їх складності. Основними методами, що використовуються зловмисниками, залишаються експлуатація вразливостей (CVE), фішинг, DDoS-атаки та атаки на критичну інфраструктуру. Наймасштабніша зовнішня кібератака відбулась 19 грудня 2024 році, внаслідок якої тимчасово призупинилась робота Єдиних та Державних реєстрів, які перебувають у компетенції Міністерства юстиції України. Понад 60 реєстрів стали недоступними, на їх відновлення тривало більше 30 днів, що призвело до порушення функціонування критично важливої інфраструктури України.

Інституційні бар'єри у взаємодії між державними органами виглядають як наявність бюрократичних перешкод та відсутність координації між різними органами влади, що в свою чергу ускладнює ефективну імplementацію європейських стандартів. Відсутність належного міжвідомчого співробітництва може призвести до дублювання функцій, уповільнення процесів і неефективного використання ресурсів. За результатами перевірок Рахункової палати у 2024 році були виявлені порушення та недоліки на суму більше 215 млрд. грн. З них 205,5 млрд. грн. (94,5%) стосувалися неефективного управління коштами і майном та їх неефективного використання. Порушення законодавчих вимог, у тому числі нецільове використання коштів і порушення при плануванні, становили 8,7 млрд.

грн. (4%), тоді як недоліки в адмініструванні доходів бюджету – 3,3 млрд. грн. (1,5%). При цьому найбільше виявлено порушень і недоліків за напрямком безпека та обороноздатність держави, цивільний захист –184,4 млрд. грн., або 84,8% загального обсягу [7].

Проте робота цих структур зіштовхується з низкою проблем, зокрема у сфері кадрового забезпечення через нестачу фахівців з права ЄС. Додаткові складнощі пов'язані з обмеженим досвідом у сфері європейської інтеграції та недостатньою координацією між органами публічної влади і відповідними європейськими інституціями [6].

Аналіз діяльності України у сфері національної безпеки та оборони свідчить про значні досягнення у процесі євроінтеграції та адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. Прийняття ключових законів, участь у європейських оборонних та безпекових ініціативах, а також тісна співпраця з міжнародними організаціями дозволяють підвищити стійкість українського сектору безпеки.

Водночас, незважаючи на помітний прогрес, залишається ряд проблем, які ускладнюють повну інтеграцію стандартів ЄС. Важливо не лише адаптувати законодавство, а й створювати механізми його практичного застосування, що дозволяють швидко реагувати на нові загрози. Лише системне впровадження необхідних заходів забезпечить стійкість держави, ефективність управління ресурсами та успішну інтеграцію України у європейську безпекову і оборонну систему.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії від 27.06.2014 : від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 13.10.2025).

2. Ключові висновки Звіту про Україну за 2023 рік. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/qanda_23_5631 (дата звернення: 13.10.2025).

3. Прогрес України в адаптації права ЄС. Аналіз Звіту Єврокомісії щодо прогресу України в межах Пакету розширення ЄС за 2024 р.. Аналітичний центр EasyBusiness. Євроінтеграція. 01.01.2025. URL: <https://easybusiness.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/EB-Zvit-z-analizu-Enlargement-reports.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

4. Уряд схвалив звіт про виконання Державного бюджету на 2024 рік: видатки на оборону та безпеку становили 2,97 трлн гривень. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. Новини. 08.04.2025. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_zvit_pro_vikonannia_derzhavnogo_biudzhetu_na_2024_rik_vidatki_na_oboronu_ta_bezpeku_stanovili_297_trln_griven n-5097 (дата звернення: 13.10.2025).

5. Реєстр волонтерів виріс у 1,5 рази цього річ. Опендабот. Аналітика. 05.12.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024> (дата звернення: 13.10.2025).

6. Балануца О. Адаптація законодавства України до права ЄС як складова сучасного правотворення в Україні: сучасний стан та виклики. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. вип. 12. С. 656-659. URL: http://lsei.org.ua/12_2024/156.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

7. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Комітет з питань бюджету розглянув звіт Рахункової палати за 2024 рік. Офіційний сайт Верховної Ради України. Новини комітетів. 30.05.2025. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/262538.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 13.10.2025).

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 2.
«ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ТА КОНТРОЛЮ ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ У
СТРУКТУРІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО НАГЛЯДУ НАД
СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА СИЛ ОБОРОНИ В УМОВАХ
ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Повномасштабна війна в Україні загострила питання реалізації демократичного цивільного контролю над структурами сектору безпеки й оборони. Активні бойові дії та їхні наслідки породжують нові виклики для держави та суспільства, що вимагають не лише адекватних військових рішень, але й ефективного цивільного нагляду. Відповідно, на меті є розкриття сутності та змісту демократичного цивільного контролю у сфері безпеки та оборони, визначення його значення та основних форм реалізації в Україні в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації.

Як вбачається, опрацювання цієї тематики сприятиме формуванню сучасних дієвих підходів до організації цивільного контролю, здатних відповідати актуальним загрозам національній безпеці, а також стимулюватиме подальшу наукову дискусію щодо ефективних моделей розвитку й зміцнення демократичних правових інститутів у державі, зокрема, у сфері демократичного контролю за діяльністю суб'єктів оборонно-безпекового сектору.

У рамках теорії державного управління цивільний контроль забезпечує підзвітність, відкритість і демократичний характер діяльності суб'єктів сектору безпеки та Сил оборони, їхніх органів управління та посадових осіб, що є ключовим чинником функціонування будь-якої демократичної держави. Демократичний цивільний контроль ґрунтується на досягненні балансу між правом держави гарантувати національну безпеку та правом громадян здійснювати контроль за використанням державних і суспільних ресурсів [1, с. 116].

Разом з тим, як вбачає П. П. Богуцький, водночас забезпечення цього механізму не обмежується його нормативним оформленням. Модель цивільного

контролю має враховувати як особливості поточних умов повномасштабної війни, так і потребу оперативного реагування на динамічну безпекову ситуацію та можливості реалізації й захисту прав людини в умовах воєнного стану [1, с. 181].

Взагалі, проблематика демократичного цивільного контролю, який виступає важливим інструментом забезпечення принципів верховенства права, законності, дисципліни, відкритості та прозорості в демократичному суспільстві, протягом тривалого часу перебуває в центрі уваги науковців різних напрямів правової науки. Значний внесок у розвиток цієї теми зробили як українські, так і іноземні дослідники, серед яких: В. Бадрак, С. Братель, П. Богуцький, С. Гайдер, С. Галушко, В. Горбулін, Д. Дегтярьов, О. Довгань, І. Доронін, В. Дроздюк, М. Ковалів, І. Коропатнік, С. Крук, С. Мельник, А. Переверзєв, О. Петришин, В. Пилипчук, М. Прохоренко, М. Сіцинська, Ф. Флурі, Н. Христинченко, В. Ященко та інші.

Н. Христинченко та М. Ковалів підкреслюють, що практика провідних демократичних країн доводить: становлення справжньої демократії та забезпечення реального верховенства права можливі лише за умови функціонування механізмів цивільного контролю в усіх сферах суспільного життя. Особливо важливим такий контроль є у сфері оборони та безпеки, у тому числі і під час дії особливих правових режимів, оскільки саме демократичний цивільний контроль гарантує дотримання законності й правопорядку, забезпечує відкритість та прозорість оборонної сфери, а також сприяє інтеграції найкращих світових і європейських стандартів в оборонний сектор держави [2].

У цьому контексті дослідники В. Пивовар та С. Драчук, «розклавши» етимологічний зміст базових понять, підкреслюють, що специфіка відносин між військовою та цивільною сферами в контексті понять «безпека» і «контроль» традиційно містить певний парадокс. З одного боку, державні оборонні структури мають значний обсяг повноважень, необхідних для захисту конституційного ладу, що теоретично створює ризик їх використання всупереч демократичним принципам, особливо, враховуючи їх додаткові повноваження та закритість діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. З іншого боку, сама концепція безпеки не є статичною: з філософсько-політичних позицій вона трактується як певний стан, що зберігається лише за умови сприятливої зовнішньої (а інколи й внутрішньої) ситуації. У суспільно-політичному контексті безпека розглядається як політичне благо, забезпечене державою на основі суспільної згоди щодо розподілу влади, порядку її реалізації та підзвітності носіїв владних повноважень суспільству. Контроль у цьому випадку виступає як суспільний інструмент зміцнення та підтримання безпеки, спрямований на забезпечення стабільності та сталого функціонування державних інституцій [3, с. 78-79].

У свій час В. П. Горбулін, О. В. Литвиненко та О. Ф. Бєлов наголошували, що поняття безпеки та контролю не можна розглядати лише в технічному або організаційному вимірі. Йдеться не просто про існування систем управління чи наявність боекдатних військових формувань. Ефективна система безпеки

передбачає наявність дієвих Збройних Сил, що перебувають під контролем уповноважених державних інституцій, які, своєю чергою, мають бути підзвітні суспільству та діяти у межах закону. Концепція «цивілізованого» контролю передбачає делегування повноважень, передачу частини управлінських функцій від окремої особи до колективних органів або лідерів, а також передачу реалізації функції соціального захисту компетентним установам і посадовим особам. Ключовим принципом цієї моделі є забезпечення постійного громадського нагляду, що покликаний запобігати хаосу, дестабілізації, порушенням громадського порядку та спокою [4, с. 6–7; 5, с. 63].

На думку С. І. Крука, парадокс цивільного контролю полягає у тому, що рівень безпеки не завжди прямо залежить від рівня контролю. До недавнього часу в Україні діяла модель демократичного контролю, що передбачала певну «умовну прозорість і підзвітність» державних органів, тоді як у значної кількості інших демократичних держав уже давно застосовується модель «обов'язкової прозорості, підзвітності та відповідальності». Процес формування системи цивільного контролю над військовою сферою в Україні проходив поетапно: від політичного та концептуально-стратегічного етапів до планово-програмного, бюджетного та етапу практичної реалізації політики (з одночасним моніторингом і коригуванням діяльності). На сьогодні правову основу демократичного цивільного контролю в Україні становлять положення Конституції та спеціального законодавства [6].

У науковій дискусії С. Гайдер пропонує власне тлумачення положень Закону України «Про національну безпеку України» щодо механізмів цивільного контролю над Силами оборони та сектором безпеки. Дослідник підкреслює, що відповідно до Закону № 2469-VIII від 21.06.2018 р., цивільний контроль охоплює комплекс заходів, які водночас мають як наглядовий, так і конструктивно-творчий характер і співвідносяться зі специфікою оборонно-безпекової сфери. Цивільний контроль здійснюється у двох формах: владній і громадській, що відповідає принципам демократичного державного управління. В Україні, як і в більшості демократичних країн, діють конституційні та адміністративні обмеження, які юридично закріплюють підзвітність військових цивільній владі. Окрім правових норм, важливу роль відіграють морально-етичні засади, проте, їхня ефективність залежить від ступеня дотримання цих норм військовослужбовцями та іншими особами, уповноваженими на виконання функцій держави в оборонно-безпековій сфері. Формально ці заходи створюють рамку демократичного цивільного контролю, однак самі по собі вони не гарантують запобігання потенційним загрозам з боку військових структур [7].

Швейцарські вчені Ф. Флурі та В. Бадрак наголошують, що в Україні посилення демократичного цивільного контролю може бути досягнуте шляхом створення незалежних аналітичних центрів та ефективних парламентських комітетів із чітко визначеними наглядовими повноваженнями й кадровим забезпеченням. На їхню думку, особливо важливим є визначення умов, за яких реформи у військовій сфері будуть найбільш результативними, а також аналіз ризиків, коли одночасні зміни у двох напрямках можуть негативно впливати одна

на одну. Враховуючи сучасні тенденції розвитку системи цивільного контролю в Україні, автори рекомендують формування моделі з перевагою «об'єктивного» цивільного контролю над «суб'єктивним». На їх погляд, об'єктивний контроль передбачає повне виключення втручання військових у політичні процеси й посилює ефективність оборонних структур, не послаблюючи їх функціональних можливостей та не розширюючи сферу їхніх інтересів поза межі військової діяльності [8, с. 89–90].

Отже, в умовах повномасштабної війни демократичний цивільний контроль над суб'єктами сектору безпеки та Силами оборони є ключовим механізмом забезпечення прозорості, підзвітності та дотримання демократичних принципів діяльності державних інституцій. Сучасна ситуація вимагає не лише формального контролю, а й активної участі громадян у процесі формування політики національної безпеки.

Дослідження змісту й структури демократичного цивільного контролю свідчить про необхідність його адаптації до специфіки воєнного часу, особливо з огляду на динамічність безпекового середовища та важливість дотримання прав людини. Дієвий цивільний контроль є важливою умовою зміцнення довіри між суспільством і державою, що підвищує здатність країни протистояти агресії з боку російської федерації. Впровадження таких механізмів потребує не лише оновлення нормативної бази, але й активної участі громадянського суспільства, експертної спільноти та міжнародних партнерів. Використання міжнародного досвіду дозволить Україні сформувати власну модернізовану модель цивільного контролю, спрямовану на зміцнення демократичних інститутів та забезпечення національної безпеки в умовах криз [9, с. 481; 10].

Таким чином, подальше удосконалення системи цивільного контролю є необхідною умовою для ефективного функціонування оборонно-безпекового сектору в умовах сучасних викликів, сприяючи стійкості держави в умовах війни та забезпеченню прав і свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика: *навчальний посібник* / В. А. Яценко, В. Г. Пилипчук, П. П. Богуцький, О. Д. Довгань, І. М. Доронін, О. В. Петришин; за заг. ред. В. Г. Пилипчука; Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ; Одеса: Фенікс, 2020. 224 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/demokratichniy_civilniy_kontrol.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

2. Христинченко Н. П., Ковалів М. В. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 8, 2023. 6 с. URL: http://01_13_8_2023_Khrystynchenko_Kovaliv.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

3. Пивовар В., Драчук С. Філософські проблеми безпеки як методологічна основа забезпечення безпеки фондового ринку. *Правова*

інформатика, № 2(14) / 2007. С. 77-82. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/07pvbfr.pdf> (дата звернення: 23.09.2025).

4. Горбулін В. П. Забезпечення оборони та безпеки України: актуальні проблеми і шляхи їх вирішення. *Вісник НАН України*. 2019. № 9. С. 3-18.

5. Горбулін В. П., Литвиненко О. В., Белов О. Ф. Національна безпека: порядок денний для України. *Монографія*. Вид-во Стилос. 2009. 128 с.

6. Крук С. І. Планування у сфері національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, 2019. № 1. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2019_1/20.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

7. Гайдер Станіслав. Зміцнення демократичного цивільного контролю є одним із ключових завдань нашої євроатлантичної інтеграції. 18 вересня 2024 року. [Офіційний портал Міністерства оборони України]. URL: <https://mod.gov.ua/news/zmicznenya-czivilnogo-kontrolyu-odnim-klyuchovih-zavdan-ev-roatlantichnoi-integraczii-gajder> (дата звернення: 23.09.2025).

8. Демократичний цивільний контроль та воєнна криза в Україні: Законодавчі аспекти, 2016. Під ред.: Ф. Флурі та В. Бадрака. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2016. 184 с. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_CACDS_UA_Dem_Control_Legislative_Aspects_UKR-2016.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

9. Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України (до 10-ої річниці створення Національної гвардії України): *тези Всеукраїнської науково-практичної конференції* (24 жовтня 2024 року). Харків: Вид-во НАНГУ, 2024. 784 с. URL: https://nangu.edu.ua/uploads/files/documenty/Naukova%20diyalnist/naukovu%20forumy/2024/Zbirnyk_tez_NDC_24_10_2024.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

10. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023 – 2024 роках. *Аналітична доповідь*. Підготовлена на виконання «Плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 160-р. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). [Офіційний портал]. URL: <https://www.niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024> (дата звернення: 23.09.2025).

Борисов Н. М.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки, Київський
інститут Національної гвардії
України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ

Як відомо, у сучасному світі інформація перетворилася на один із головних стратегічних ресурсів. Вона впливає не лише на економіку та політику, а й на стан суспільної свідомості, формування цінностей і, навіть, національну ідентичність. Саме тому питання інформаційної безпеки в Україні посідає провідне місце в системі національної безпеки. Держава розглядає захист інформаційного простору як необхідну умову збереження суверенітету, недоторканності кордонів та стабільності суспільства.

У наш час теорію інформаційної безпеки та її правових основ активно розвивають: І. М. Сопілко, О. М. Степко, Б. А. Кормич, М. О. Шевчук та інші дослідники.

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення сутності інформаційної безпеки. Частина дослідників тлумачить її досить вузько: переважно як комплекс технічних і програмних засобів, що забезпечують конфіденційність та захист даних у комп'ютерних мережах. Так, І. М. Сопілко зазначає, що інформаційна безпека - це сукупність методів і інструментів, які застосовуються для захисту конфіденційної інформації від модифікації, знищення чи несанкціонованого доступу [1, с. 111].

Водночас, існують й інші трактування цього поняття. Зокрема, О. М. Степко визначає інформаційну безпеку через два основні аспекти: по-перше, як захист внутрішньої інформації, що включає забезпечення її якості, надійності та збереження від розголошення; по-друге, як контроль над інформаційними потоками, обмеження поширення провокаційних і ворожих матеріалів, а також

захист національного інформаційного простору від зовнішньої інформаційної агресії [2, с. 91].

Б. А. Кормич підходить до цього питання з позицій виключно домінанти правового регулювання. На його думку, інформаційна безпека - це захищеність правових норм, які визначають порядок функціонування інформаційних процесів у державі, що гарантує умови існування й розвитку людини, суспільства та держави відповідно до положень Конституції [3, с. 142].

Цікаву позицію висловлює також М. О. Шевчук, який пропонує виділити кілька наукових підходів до розуміння цього явища. Статичний підхід визначає безпеку як стан захищеності інформації та інформаційного середовища, а також як систему гарантій. Діяльнісний підхід акцентує увагу на процесуальній складовій, тобто, - на здатності держави здійснювати реальний захист національних інтересів. Комплексний підхід поєднує обидва зазначені виміри. Дослідник підкреслює, що інформаційну безпеку доцільно розглядати як безперервну діяльність компетентних органів, спрямовану на попередження й нейтралізацію загроз у сфері інформації, застосування активних заходів впливу, а також як систему умов, що забезпечують реалізацію такої діяльності у довгостроковій перспективі [4, с. 138].

Як відомо, правові основи у сфері інформаційної безпеки закріплені в низці спеціальних законів. Базовим актом виступає Закон України «Про інформацію», який визначає принципи формування та використання інформаційних ресурсів, гарантії права громадян на доступ до інформації та механізми її захисту. У цьому документі підкреслюється баланс між правом на свободу слова та необхідністю охорони національних інтересів, а також встановлюється коло відомостей, що становлять обмежений доступ [5].

Особливе місце посідає Закон «Про державну таємницю». Він регламентує порядок віднесення інформації до категорії секретної, визначає рівні секретності, а також процедури її збереження, поширення та передачі. Практика показує, що саме на основі цього закону формуються спеціальні інструкції та стандарти роботи з даними в державних органах і на підприємствах оборонно-промислового комплексу. Окремо варто зазначити, що обмеження доступу до державної таємниці завжди має супроводжуватися правовими гарантіями, аби уникнути зловживань владою та порушення конституційних прав громадян [6].

У цифрову епоху питання безпеки не обмежуються лише захистом секретної інформації. Нові виклики пов'язані з кіберзагрозами - атаками на інформаційні системи органів влади, банківських установ, об'єктів критичної інфраструктури. Для реагування на такі ризики у свій час був ухвалений Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [7]. Він визначає суб'єктів у сфері кіберзахисту (Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Служба безпеки України, Національна поліція України), а також запроваджує механізми координації між державою та приватним сектором. У практичному вимірі це означає створення кіберцентрів моніторингу, розвиток системи обміну інформацією про інциденти та підготовку спеціалістів із кіберзахисту.

Разом із тим, реальна ефективність цих законів залежить від належного правозастосування. В умовах повномасштабної війни проти України саме практика показала, що формальні норми повинні підкріплюватися сучасними технологіями та міжнародною співпрацею. Прикладом є участь України в ініціативах Європейського Союзу щодо кіберстійкості та обмін даними з партнерами по НАТО. Також зростає роль судової практики, яка поступово формує правові стандарти балансування між безпекою держави та правами людини у сфері інформаційних відносин [8, с. 155-156].

Підсумовуючи, можна зазначити, що інформаційна безпека стала невід'ємною складовою національної безпеки України. Вона базується на поєднанні законодавчих механізмів («Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»), інституційної інфраструктури та практичного досвіду застосування правових норм. Виклики цифрової доби змушують постійно вдосконалювати правову систему, адже від її ефективності залежить захист стратегічних інтересів держави та стабільність розвитку суспільства.

Практика останніх років показує, що ефективність цих законів залежить не лише від формальних норм, а й від здатності держави впроваджувати сучасні технології, взаємодіяти з міжнародними партнерами та оперативно реагувати на нові ризики. Особливу актуальність це має в умовах гібридної війни та зростання кількості кіберзагроз.

Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки потребує постійного вдосконалення правових механізмів, розвитку інституційної спроможності та зміцнення співпраці з міжнародними структурами. Лише комплексний підхід дозволить ефективно протидіяти інформаційним і кібернетичним загрозам та гарантувати стабільний розвиток держави і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Сопілко І. М. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник*. 2021. № 2 (59). С. 110-115.
2. Степко О. М. Аналіз головних складових інформаційної безпеки держави. *Науковий вісник Національного авіаційного університету*. 2011. Том 1. № 3. С. 90-99.
3. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. URL: <http://www.disslib.org/orhanizatsiyno-pravovi-osnovy-polityky-informatsiynoyi-bezpeky-ukrayiny.html> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Шевчук М.О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т.2. № 78. С. 134-139. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/285994/280058> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#> (дата звернення: 14.10.2025).
6. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> (дата звернення: 14.10. 2025).
7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
8. Скочиляс-Павлів О. Правові механізми забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. Том 11, № 2 (42). С. 151-158.

Бусел А. С.

курсант 1 курсу Навчально-наукового
інституту цивільного захисту,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

Науковий керівник:

Саміло А. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та менеджменту у
сфері цивільного захисту, начальник
кафедри права та менеджменту у
сфері цивільного захисту,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МОТИВАЦІЙНИЙ ТА ТЕХНІЧНИЙ АСПЕКТИ

Питання протимінної діяльності (ПМД) набуває особливої актуальності в умовах поточної воєнної агресії проти України [1]. Масштаби замінованих територій є безпрецедентними, перевищуючи 170 тисяч квадратних кілометрів [2]. Щоденна робота саперів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Збройних Сил України (ЗСУ) та міжнародних організацій є критично важливою для забезпечення безпеки цивільного населення та відновлення нормального життя [1, 3].

Аналіз ключових проблем протимінної діяльності

Проблематика протимінної діяльності в Україні охоплює два взаємопов'язані аспекти: технічний та мотиваційний [1].

Технічні виклики:

- Недостатність сучасного обладнання: Основною проблемою є недостатня кількість новітньої техніки [2].
- Застарілість засобів: Наявні засоби інженерної розвідки часто є застарілими [2].
- Обмежене фінансування: Існує обмежене фінансування, необхідне для оновлення матеріально-технічної бази [2].

Мотиваційні та кадрові виклики:

Гостра потреба у фахівцях: Потреба у висококваліфікованих фахівцях зростає щодня, враховуючи величезний обсяг робіт [2].

Високий ризик: Робота сапера вважається однією з найнебезпечніших у світі [2].

Вимоги до особистості: Професія вимагає не лише високої професійної підготовки, а й високого рівня психологічної стійкості, дисципліни та відданості справі [2].

Державна підтримка: Для утримання та розвитку кадрів важливим є створення програм підтримки, підвищення заробітної плати та соціальних гарантій [4].

Перспективи розвитку та інноваційні підходи у розмінуванні

Ефективність ПМД визначається поєднанням технічного оснащення, державної підтримки та високої мотивації фахівців [3]. Перспективи розвитку пов'язані з упровадженням нових технологій [4].

Особистий досвід, отриманий під час Навчально-ознайомчого збору **«Порядок дій піротехнічних підрозділів ДСНС України під час виконання завдань за призначенням»** (м. Черкаси, 25-26 вересня 2025 року), підтверджує актуальність інновацій. Зокрема, на зборі було детально висвітлено та продемонстровано всі ключові методи розмінування, які узгоджуються з технологічними пріоритетами:

- Ручне та механізоване розмінування;
- Машинне розмінування;
- Використання «дронів» (безпілотних літальних апаратів)

[4]; Підводне розмінування.

Використання роботизованих систем, сучасних метало детекторів та засобів дистанційного управління є ключовим напрямком, що дозволяє зменшити ризики для життя саперів [4]. Активна співпраця з міжнародними партнерами також сприяє перейманню досвіду та удосконаленню стандартів

безпеки [3].

Обґрунтування дослідницького підходу та формування нової генерації фахівців

Оскільки популяризація професії серед молоді може сприяти формуванню нової генерації фахівців [4], вкрай необхідно дослідити ставлення майбутніх рятувальників до піротехнічної галузі.

З метою оцінки мотиваційного аспекту та рівня інтересу до цієї небезпечної, але життєво необхідної професії, планується проведення емпіричного дослідження (опитування).

Мета дослідження: З'ясувати ставлення, рівень поінформованості та мотивацію курсантів 1–4 курсів Цивільного захисту ЛДУБЖД щодо піротехнічної галузі та професії сапера.

Отримані дані дозволять:

1. Оцінити ефективність існуючих програм профорієнтації у сфері ПМД.
2. Розробити пропозиції щодо підвищення популярності та престижу професії сапера серед молоді [4].
3. Зрозуміти, наскільки майбутні фахівці готові до викликів, які вимагають високої психологічної стійкості та відданості справі [2].

Висновок

Ефективність протимінної діяльності є запорукою безпечного відновлення території [3]. Системний підхід, що поєднує сучасне технічне оснащення, належну державну підтримку та високу мотивацію фахівців [3], має бути посилений цільовими програмами популяризації професії та глибоким вивченням мотиваційного профілю молодих спеціалістів Цивільного захисту.

Список використаних джерел:

1. Міністерство економіки України. Розділ «Протимінна діяльність» [Електронний ресурс] - www.me.gov.ua
2. Сайт державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) [Електронний ресурс] - dsns.gov.ua
3. United Nations Development Programme (UNDP) в Україні [Електронний ресурс] - www.undp.org/ukraine
4. Інтерактивна мапа розмінування України (IMSMA / Survey123) [Електронний ресурс] - deminingua.org
5. Фото і відео з Навчально-ознайомчого збору «Порядок дій піротехнічних підрозділів ДСНС України під час виконання завдань за призначенням» (м. Черкаси, 25-26 вересня 2025 року) [Електронний ресурс] – [drive.google](https://drive.google.com)

Вайда Т. С.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійних та
спеціальних дисциплін інституту
права та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

Конєв О. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та
спеціальних дисциплін інституту
права та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

БЕЗПЛОТНІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність та постановка проблеми. В умовах ведення повномасштабних бойових дій з військами РФ (далі – країни-агресорки) підрозділами Збройних Сил України та іншими військовими і правоохоронними органами стали активно застосовуватися багато сучасних технічних інновацій, в тому числі безпілотні літальні апарати (далі – дрони, БПЛА). Під дронами (з англ. *drone* – трутень) нами розуміється безпілотний літальний апарат військового чи цивільного призначення, різновид військового робота; в ширшому сенсі – мобільний, автономний апарат, запрограмований на виконання визначених завдань (наприклад, автономні системи, які створені для польоту на значні відстані; засоби, які розроблені для виконання потенційно небезпечних для людини місій тощо) [1].

З історії створення дронів (БПЛА) відомо, що ще у 1948 році в США було побудовано розвідувальний безпілотний літальний апарат AQM-34, перший політ якого відбувся 1951 року. Тоді ж «безпілотник» був запущений у масове виробництво – він став першим серійно побудованим БПЛА. До цього часу США, Британія й Ізраїль були єдиними країнами, які використовували озброєні безпілотні літальні апарати в бойових діях. БПЛА *Taranis UCAV* (створено британською BAE Systems – уточнено нами) із двигуном *Adour Mk951* є найсучаснішим британським апаратом (розробка ведеться з 2006) [1].

Із 2014 року в ході російсько-української війни підрозділи країни-агресорки застосовують безпілотники для розвідки на Донбасі. З осені цього ж року дрони стали використовуватися також і місією спостерігачів ОБСЄ для

нагляду за обстановкою в зоні бойових дій, хоча засоби радіоелектронної боротьби військ РФ блокують їхню роботу. У подальшому, зокрема, в ході широкомасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, дрони стали використовувати обидві сторони війни. Зокрема, Україна застосовує ударний дрон R18 виробництва української Аеророзвідки¹.

На основі проведеного вивчення цього питання можемо впевнено стверджувати, що з часу створення БПЛА практика використання дронів стала розширюватися на різні сфери економіки та галузі професійної діяльності людини, у тому числі знайшла впровадження і в роботі правоохоронних органів. Так, застосування дронів працівниками поліції та фахівцями інших галузей народного господарства здійснюються для виконання таких завдань, як: 1) контроль за переміщенням людей та техніки у важко доступній місцевості; 2) для ідентифікації тегованих тварин; 3) при удосконаленні логістики – спостереження за переміщенням вантажів, їх своєчасного постачання (у тому числі медичного обладнання) до важкодоступних місцевостей; 4) у сільському господарстві при обробці культур пестицидами, для висівання насіння рослин; 5) у середовищі дикої природи (наприклад, для відстеження вчинюваних бракон'єрами злочинів проти природи); 6) при проведенні розвідки (оптичної, лазерної, телевізійної, радіаційної тощо) в різних галузях економіки та ін. [1].

Метою роботи є: 1) проведення аналізу історії виникнення безпілотних літальних апаратів та класифікації їх типів (категорій); 2) дослідження публікацій вчених й нормативно-правових актів з піднятої проблеми застосування БПЛА в різних галузях економіки; 3) розгляд можливостей застосування дронів у правоохоронній діяльності органів/підрозділів Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. За результатами проведеного аналізу напрямів та способів використання БПЛА в різних видах трудової діяльності людини можна відзначити існування десятків багатьох типів безпілотних літальних апаратів. В основному вони поділяються на дві категорії: 1) БПЛА, які використовуються для розвідки і спостереження; 2) БПЛА, що мають на озброєнні ракети, бомби і гранати (ударні дрони або дрони-камікадзе). Темпи використання дронів стали досить швидко зростати в останні роки, тому що, на відміну від пілотованих літаків, вони можуть перебувати в повітрі впродовж тривалого часу (багатьох годин).

На нашу думку, впровадження дронів у практику правоохоронної діяльності поліції сьогодні є доцільним і бажаним, зважаючи на необхідність підвищення ефективності роботи органів та підрозділів поліції по забезпеченню публічної безпеки в умовах воєнного стану, особливо на прифронтових звільнених територіях. Світовий досвід показує, що дрони перестали бути

¹ *Аеророзвідка* – команда і громадська організація в Україні, яка сприяє створенню та впровадженню мережецентричних і роботизованих військових спроможностей для Сил безпеки і оборони України. У її межах громадянське суспільство бере участь у відсічі агресії проти України. Засновниками Аеророзвідки є волонтери Ярослав Гончар, Володимир Кочетков-Сукач, Натан Хазін і Дмитро Лісенбарт [1].

прерогативою лише військових формувань, в багатьох країнах їх все активніше застосовують органи та підрозділи поліції під час здійснення превентивних заходів з профілактики різних видів правопорушень та злочинів, під час документування протиправних дій підозрюваних осіб тощо [2].

Так, однією із важливих особливостей дронів є можливість їх застосування різними службами поліції з метою вирішення низки завдань превентивного характеру. Відносно невелика вартість цієї техніки дозволяє рекомендувати озброювати підрозділи поліції низкою апаратів різного класу з відповідними технічними характеристиками. Це дозволить підвищити ефективність діяльності нарядів поліції на значній за площею території, оперативність керування силами та засобами різних служб правопорядку під час виконання ними спільних практичних завдань.

Разом з тим, використання дронів в Україні в інших сферах поки ще не має масового характеру, тому проблема регламентації порядку експлуатації подібних пристроїв на рівні держави поки не стоїть так гостро, як в ЗСУ.

Також варто зазначити, що на сьогодні відомчих (МВС) нормативно-правових джерел, які б містили найбільш повну та відповідних чином систематизовану інформацію щодо комплектування та експлуатації самих БПЛА, правових основ їх застосування поліцією та основних напрямів використання дронів у роботі поліції практично не має.

Разом з тим варто зазначити, що перші наукові розвідки в цьому напрямі вже почали здійснюватися – різні аспекти цієї проблеми розглядали у своїх публікаціях/підручниках низка дослідників, серед яких Є.І. Бакутін [3], М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко, В.А. Кудінов [4], С.С. Паламарчук [5], Ю.Ю. Орлов, Г.Ю. Рєпін, В.В. Арешонков [6] та ін.

Правовий статус дронів в українській державі наразі є досить невизначеним. Так, у Повітряному кодексі України [6] дається визначення такому поняттю як «безпілотне повітряне судно». В нормативних документах України, що регламентують діяльність Національної поліції, зокрема, в Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07. 2015 року (стаття 40 та п. 4 статті 42) безпілотники взагалі не згадуються [2]:

– згідно статті 40 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено застосування поліцією технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Працівники поліції для забезпечення публічної безпеки і охорони громадського порядку можуть закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою: 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; 2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

Основне призначення техніки – це полегшення і підвищення ефективності праці людини, розширення його можливостей, звільнення (часткове або повне) людини від роботи в умовах, небезпечних для здоров'я. Засоби техніки застосовуються під час збору, зберігання, обробки і передачі інформації, пересування і зв'язку, забезпечення обороноздатності [4, с. 18];

– п. 4 статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» [2] передбачено, що для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби: 1) гумові та пластикові кийки; 2) електрошокові пристрої контактної та контактнодистанційної дії; 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; 5) засоби примусової зупинки транспорту; 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; 7) службові собаки та службові коні; 8) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії; 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу; 10) пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби. Національною поліцією вже напрацьовано певний досвід їх використання в роботі поліцейських.

Що стосується правоохоронної діяльності, то, зокрема, з аналізу досвіду роботи поліції зарубіжних країн ці **БПЛА можуть використовуватись для виконання наступних завдань**: 1) як альтернатива дорогим у використанні гвинтокрилам, для забезпечення спостереження з повітря значної за масштабом події (масові безпорядки) чи важкодоступної території (гірська місцевість, лісові чи заболочені ділянки, верхівки висотних будівель тощо); 2) для створення якісних карт та схем місцевості при проведенні слідчо-оперативних дій (наприклад, при встановленні обставин ДТП у складній за рельєфом місцевості); 3) з метою забезпечення моніторингу дорожнього руху на автотрасах; 4) для здійснення контролю за учасниками масових заходів при скупченні великої кількості людей у громадських місцях; 5) при плануванні та проведенні заходів із забезпечення публічної безпеки та охорони громадського порядку; 6) для забезпечення відео- та фотозйомки учасників правопорушень для подальшого пошуку втікачів і документування слідів вчинення злочинів; 7) для забезпечення спостереження за охоронюваними об'єктами та особами, які підлягають охороні підрозділами Національної поліції України; 8) для забезпечення документування військових злочинів в умовах воєнного стану, в тому числі на окупованих територіях.

Погоджуючись з точкою зору Є.І. Бакутіна [3, с. 47], можемо стверджувати, що для впровадження БПЛА в діяльність правоохоронних органів доцільно врахувати та дотримуватися операторами (працівниками відповідних підрозділів поліції) низки необхідних умов (заходів безпеки), а також здійснити

певні узгодження на рівні прийняття нормативно-правових актів (тобто вжити відповідні організаційно-управлінські рішення):

1) розробити правила застосування БПЛА при проведенні поліцією необхідних превентивних заходів (поліцейських операцій), уточнити правомірність та порядок використання здобутої таким чином інформації;

2) спільно з Державною авіаційною службою України розробити вимоги щодо безпеки польотів певних класів дронів;

3) обґрунтувати та нормативно затвердити тактико-технічні вимоги до БПЛА, що застосовуються в органах/підрозділах Національної поліції України;

4) розробити типові тактичні прийоми правомірного застосування БПЛА;

5) провести підготовку у ЗВО МВС України спеціалістів для роботи з дронами відповідних типів/моделей.

Безумовно, в більшості випадків, коли мова йде про дрони, ми маємо на увазі в першу чергу FPV-дрон для персонального користування. FPV-дрони – це вид безпілотників, керування якими здійснюється за допомогою функції «вигляд від першої особи» (*англ.* аббревіатура означає FPV – First Person View). Це функція передавання відеозображення в реальному часі з камери, що встановлена в передній частині БПЛА. Оператор керує безпілотником за допомогою пульта і бачить місцевість навколо безпілотника в реальному часі за допомогою спеціальних окулярів, так, ніби він сидить усередині самого безпілотника, подібно до пілота [8].

Слід зазначити, що з метою підвищення рівня обізнаності здобувачів вищої освіти з такого напрямку, як створення та експлуатація дронів, на базі освітньої платформи Prometheus² з 02 лютого 2024 року фахівцями волонтерського проекту Victory Drones та вітчизняного виробника дронів Yurii Drone створено інженерний курс «Народний FPV», який засвоєно 98 %-ми здобувачів вищої освіти одного з підрозділів ОДУВС (з отриманням відповідного ел. сертифікату). Таким чином, як один з кроків у підготовці майбутніх офіцерів поліції до використання дронів в правоохоронній діяльності у сучасних умовах вже здійснюється шляхом теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти з вищезазначених питань. Також варто відзначити, що розробниками цього курсу запропоновані можливості і для практичного збирання цих БПЛА (зазначені місця придбання комплектуючих, їх ціни, порядок сертифікації готової продукції тощо).

На наш погляд, пропонуване пілотне дослідження з цієї проблеми не вичерпує всіх аспектів застосування БПЛА в правоохоронній діяльності. Подальших досліджень вимагають такі питання як: 1) висвітлення будови, порядок збирання обслуговування та експлуатації БПЛА; 2) врахування їх ТТХ

² Prometheus (ТОВ «Бюро цифрової освіти Прометеус») – найбільша інтернет-платформа онлайн-освіти в Україні, яка функціонує вже понад вісім років. У партнерстві з найкращими лекторами, провідними компаніями та міжнародними організаціями її засновниками створено більше трьохсот онлайн-курсів з найбільш популярних та актуальних сучасних тем. У навчанні за цей час вже брали участь біля 2 000 000 осіб, більше 1 300 000 осіб отримали сертифікати про проходження навчання за різними напрямками пропонованої тематики.

при проведенні специфічних поліцейських операцій; 3) навчання операторів з числа працівників поліції прийомам керування дронами та 4) дотримання заходів безпеки під час їх застосування з метою уникнення ураження цивільного населення.

Висновки. Провівши аналіз чинного законодавства та практики правоохоронної діяльності з піднятої нами проблеми, можемо зробити деякі узагальнення щодо подальшого удосконалення цього інноваційного напрямку застосування БПЛА в діяльності НПУ.

1. Ефективне розкриття та розслідування деяких правопорушень чи злочинів працівниками поліції (в тому числі фахівцями інших правоохоронних органів держави) в окремих випадках неможливо без опори поліцейських на визначену об'єктивну доказову інформацію, яку можна було б досить просто (доступно) отримати з допомогою технічних приладів та літальних засобів, зокрема, БПЛА.

2. Дрони дають можливість фіксації та збору доказів з віддалених місць скоєння правопорушень/злочинів, що сприятиме як підвищенню рівня їх розкриття в безпосередній боротьбі із злочинністю, так і удосконаленню профілактики правопорушень з опорою на достовірність інформації про їх передумови.

3. Застосування БПЛА у правоохоронній діяльності вимагає планомірного цілеспрямованого навчання осіб з числа працівників поліції у відомчих ЗВО МВС України, так і комплектації цими дронами відповідних підрозділів поліції.

Список використаних джерел:

1. Дрон. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%BE%D0%BD> (дата звернення: 06.10.2025).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 12.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 06.10.2025).
3. Бакутін Є. І. Технічна інновація «БПЛА» в діяльності Національної поліції України. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 46-47.
4. Кобець М. В., Жуков Б. В., Артеменко П. П., Кудінов В. А. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навч. посіб. Київ: Аванпост-Прим, 2013. С. 18.
5. Паламарчук С. С. Застосування засобів і матеріалів відеозапису у процесуальній діяльності правоохоронних органів: навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 120 с.
6. Використання безпілотних літальних комплексів у правоохоронній діяльності: аналітичний огляд / Ю.Ю. Орлов, Г.Ю. Рєпін, В.В. Арешонков та ін.; за заг. ред. Ю.Ю. Орлова. Київ: ДОТЗ МВС України, 2013. 152 с.

7. Повітряний кодекс України: закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536.

8. Козацький О. FPV-дрони: зброя, що змінила сучасну війну. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/fpv-drony-zbroya-shho-zminyla-suchasnu-vijnu/> (дата звернення: 03.10.2025).

Вакулко Б. І.,
ад'юнкт,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПРОТИДІІ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України питання забезпечення ефективної взаємодії сил сектору безпеки і оборони набуло виняткового значення. Гібридні загрози, що поєднують військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні інструменти впливу, потребують системного та скоординованого реагування всіх складових безпекової сфери держави.

Сектор безпеки і оборони України, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», охоплює Збройні Сили України, Національну гвардію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу, Національну поліцію, а також інші військові формування та органи державної влади, які забезпечують захист національних інтересів. Взаємодія між цими структурами здійснюється на основі єдиної державної політики у сфері безпеки, визначеної Стратегією воєнної безпеки України (2024 р.) та Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони до 2035 року.

Особливістю сучасного етапу є формування інтегрованої системи реагування на гібридні загрози, яка поєднує зусилля силових структур, органів місцевого самоврядування, приватного сектору та громадянського суспільства.

Важливу роль у цьому відіграють інформаційна безпека, кіберзахист та стратегічні комунікації. Діяльність таких структур, як Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, спрямована на запобігання кібератакам і забезпечення стійкості критичної інфраструктури.

Попри позитивні зміни, актуальними залишаються проблеми нормативно-правової неврегульованості міжвідомчої взаємодії, обмеженого обміну інформацією та дублювання функцій. З метою усунення цих недоліків доцільним є створення єдиного координаційного центру реагування на гібридні загрози при Раді національної безпеки і оборони України. Такий центр забезпечив би аналітичну підтримку, спільне прогнозування ризиків та координацію дій силових структур у кризових ситуаціях.

Важливим напрямом підвищення ефективності взаємодії є проведення спільних навчань, які моделюють гібридні сценарії — інформаційні атаки, кібератаки, диверсії. З 2023 року подібні тренування активно проводяться у співпраці з Європейським центром протидії гібридним загрозам (Hybrid CoE) та структурами НАТО, що свідчить про поступову інтеграцію українського сектору безпеки у європейську систему стійкості.

Отже, взаємодія сил сектору безпеки і оборони України є ключовою передумовою забезпечення національної стійкості. Підвищення ефективності цієї взаємодії можливе шляхом удосконалення правової бази, посилення міжвідомчої координації, розвитку спільних інформаційних систем та активного міжнародного співробітництва у сфері безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» // Відомості Верховної Ради України. — чинна редакція від 2025 р.
2. Указ Президента України №105/2024 «Про Стратегію воєнної безпеки України».
3. Указ Президента України №58/2023 «Про Доктрину інформаційної безпеки України».
4. Іващенко В. Міжвідомча взаємодія сектору безпеки в умовах гібридної війни // Вісник НУОУ. — 2024. — №2. — С. 45–48.
5. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. Hybrid Coherence in Practice. — Helsinki, 2023.
6. NATO StratCom COE. Hybrid Threats and Resilience. — Riga.

Вербовий В.П.,

кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент, завідувач кафедри
тактичної підготовки,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

Головко О.В.,

курсант Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики національній безпеці України зумовлюють необхідність переосмислення підходів до розслідування злочинів, що посягають на основи державної безпеки. Правовий режим воєнного стану, введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року, створив специфічні умови для діяльності органів досудового розслідування, які потребують комплексного наукового аналізу та вироблення практичних рекомендацій.

Злочини проти основ національної безпеки України, передбачені розділом І Особливої частини Кримінального кодексу України [1], становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки спрямовані проти найважливіших суспільних відносин. До них належать державна зрада, шпигунство, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, диверсія та інші суспільно небезпечні діяння. Відповідно до частини 2 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [2] досудове розслідування таких злочинів віднесено до підслідності Служби безпеки України, що підкреслює їх особливий характер та необхідність залучення спеціалізованих підрозділів.

В умовах воєнного стану слідчі стикаються з низкою специфічних проблем процесуального характеру. По-перше, ускладнюється процес збирання доказів через обмеження пересування в межах окремих територій. По-друге, виникають труднощі з проведенням окремих слідчих дій, зокрема допитів свідків та потерпілих, які можуть перебувати на тимчасово окупованих територіях або за межами України. Стаття 232 Кримінального процесуального кодексу України передбачає можливість проведення допиту в режимі відеоконференції, що частково вирішує цю проблему, проте на практиці виникають технічні та організаційні складнощі [2].

Особливої актуальності набуває питання документування злочинної діяльності з використанням сучасних технологій. Аналіз кримінальних проваджень свідчить про широке використання засобів електронних комунікацій для координації протиправних дій. Відповідно до статті 159 Кримінального процесуального кодексу України тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем та їх складових є ефективним засобом отримання доказової інформації. Водночас необхідно враховувати положення Кримінального процесуального кодексу України щодо недопустимості доказів, отриманих з порушенням процесуальної форми.

Важливим аспектом розслідування є взаємодія слідчих підрозділів Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Стаття 41 Кримінального процесуального кодексу України зазначає доручення проведення слідчих дій оперативним підрозділам. В умовах воєнного стану така взаємодія повинна бути максимально оперативною та ефективною, що потребує чіткого розмежування компетенції відповідно до Закону України "Про Службу безпеки України"[3] та інших нормативно-правових актів.

Проблемним залишається питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки на тимчасово окупованих територіях. Стаття 4 Кримінального кодексу України встановлює принцип територіальності кримінального закону, згідно з яким особи, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності за цим Кодексом[2]. Разом з тим, практична реалізація цього принципу в умовах тимчасової окупації частини території потребує застосування спеціальних процедур міжнародного співробітництва.

Професійна підготовка слідчих для розслідування злочинів проти основ національної безпеки потребує удосконалення з урахуванням реалій воєнного часу. Навчальні програми закладів вищої освіти мають включати практичні модулі з відпрацювання навичок документування злочинів з використанням цифрових технологій, роботи з джерелами відкритої інформації та міжнародного співробітництва. Особливу увагу слід приділити вивченню міжнародного досвіду протидії загрозам національній безпеці та можливостей його адаптації до українських реалій. Таким чином, ефективне розслідування злочинів проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану вимагає дотримання процесуальної форми, використання сучасних технологій та тісну міжвідомчу взаємодію.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року, виданий Офіційний вісник України, Голос України, Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року, виданий Офіційний вісник України, Голос України, Відомості

Верховної Ради України, Урядовий кур'єр. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 05.10.2025).

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року, виданий Голос України, Відомості Верховної Ради України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 05.10.2025).

Веденєєв Д. В.,

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
навчально-наукового інституту
військової історії, права та соціальних
наук,
Національний університет оборони
України
(м.Київ, Україна)

Левченко С. М.,

кандидат військових наук, провідний
науковий співробітник, навчально-
науковий інституту військової історії,
права та соціальних наук,
Національний університет оборони
України
(м.Київ, Україна)

СУТНІСНІ ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНОГО КІБЕПРОТИБОРСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Одним із наслідків всеохоплюючої інформатизації буття сучасного суспільства стала прискорена розробка й запровадження в збройні сили та спеціальні служби особливих засобів інформаційного протиборства. На думку спеціалістів, під ними у першу чергу розуміються засоби інформаційного протиборства, зокрема – із несанкціонованого збору даних й порушення функціонування інформаційно-управлінських систем та комп'ютерних мереж різного призначення, з психологічного впливу на збройні сили та населення країн-противників і власної країни.

У збройних конфліктах останніх десятиліть («війнах шостого покоління», «дистанційних війнах»), в яких брали участь армії високотехнологічних держав, бойові (силові) дії починалися із потужного інформаційного впливу та свідомість воєнно-політичного проводу, армій й населення противника, технічних ударів по системах військового й державного управління тощо.

З погляду впливу на людську свідомість, найбільш типовою метою інформаційного протиборства в умовах техногенної цивілізації є модифікація, ушкодження, зміна конфігурації свідомості, що дозволяє противнику у подальшому використовувати на свою користь отриману інформацію, контрольовану громадську думку, уражену інформаційну систему. Нині не треба повністю зомбувати людей та знищувати ворожі інформаційні системи, оскільки їх можна поставити на службу собі. Крім того, поширення соціальних мереж та месенджерів спричинило виникнення атомізованих віртуальних спільнот, існування яких може обраховуватися днями, оскільки стрижнем їхньої єдності є

той чи інший інформаційний привід. Це веде до руйнування фрагментування громадянсько-політичних спільнот (народів, політичних націй тощо) [1, с.296-301].

Назагал, *сучасний етап інформаційної боротьби характеризується застосуванням інформаційних війн другого покоління*. Властиві йому операції спрямовані на досягнення стратегічних цілей без необхідності прямого використання військової сили. Методами сучасної інформаційної агресії є створення атмосфери бездуховності, аморальності та підриву національної ідентичності, маніпулювання суспільною свідомістю з метою загострення політичної напруженості, провокування конфліктів і поширення хаосу, дезінформація населення щодо діяльності державних органів, під-рив їхнього авторитету, дискредитація влади та її міжнародна ізоляція, створення образу ворога для залякування суспільства та мобілізації підтримки агресора [2, с. 91].

На думку провідних дослідників інформаційного протиборства в інформаційно-технічній (віртуальній, цифровій, кібернетичній тощо), управління інформаційними потоками перетворилося у визначальний атрибут владно-управлінських ресурсів та спроможностей XXI століття. Контроль за інформаційними ресурсами та конфронтаційні дії з ними стали основною мету будь-якого воєнно-політичного протистояння. Відповідно, радикально змінилися і арсенал, і простір інформаційного протистояння, яке усе більше зміщується в сферу дій спеціальних органів з регулювання кіберпростору, застосування складних засобів ведення протистояння [див.: 3].

На думку фахівців, новітнім засобам інформаційного протиборства властиві:

- швидкість розповсюдження інформації, адже найголовніше – оперативно донести повідомлення до кінцевого споживача;

- зрозумілість і доступність (в умовах інтенсифікації суспільного повідомлення мають бути вкрай короткими, інформативними й невибагливими);

- всеохопність за аудиторією й висока частотність, повторюваність (найбільший ефект спостерігається не від звичайного дублювання, а транслювання того ж самого змісту у змінній формі);

- «довіра» до джерела, що формується шляхом подачі відомостей як суто інсайдерської інформації);

- створення видимості масовості у мережах;

- створення видимості соціальної значущості;

- фальсифікація мови шляхом навмисно неправильного використання слів для подальшого викривлення змісту;

- хибна ідентифікація через нав'язування реципієнту хибних критеріїв ідентичності, вміщення його у рамки певної уявної спільноти (подвійної реальності, де співіснують взаємовиключні речі, явища та інтереси, насаджується міфологізації свідомості);

- нав'язування ірраціоналізму: інформація подається в гіперболізованій та химерній формі [4].

Доведене, що Інтернет створює *сприятливе середовище для сугестивних (навіювальних) технологій*, об'єктом таких технологій часто стають соціальні мережі. Маніпулятивний вплив ефективніший серед інтернет-спільнот, де панують довіра, симпатія, співчуття та взаєморозуміння, що знижує критичність сприйняття інформації. Інтернет відкрив нечувані можливості для організації різноманітних маніпулятивних впливів завдяки своїй глобальності, децентралізації, анонімності та технічним характеристикам.

Нині надзвичайно перспективна роль відводиться *впровадженню штучного інтелекту в інформаційно-пропагандистську діяльність*. Зокрема, Командування спеціальних операцій Збройних сил США (SOCOM) розпочало планомірне творення сучасного інструментарію штучного інтелекту (ШІ) для ведення та масштабування військових операцій з інформаційної підтримки (MISO) та пропагандистських кампаній за кордоном. Ведуться відповідні розробки та практичні заходи, спрямовані на створення «розумних» ШІ-систем з мінімальною участю людського фактору з метою впливу на іноземні цільові аудиторії» та «придушення інакше мислячих наративів», формування суспільної думки на рівні цільових співтовариств. При цьому американська сторона посиляється на необхідність реагування на активну розробку подібних засобів в Китаї та Росії.

Що стосується власне кібератак з метою завдання шкоди безпеці і національним інтересам, то, на думку спеціалістів Національного управління кібернетичної та інформаційної безпеки Чеської Республіки, нині вирізняють такі *основні типи атак у кіберпросторі*:

- кібероперації з метою шпигунства;
- деструктивні атаки у формі диверсійних дій на промислових системах;
- атаки програм-вимагачів (вайперів) із видалення корисних даних;
- неправомірне використання інформації з чужих повідомлень електронної пошти [5, с.10].

При цьому, проведений Агенством з питань кібербезпеки та безпеки інфраструктури Міністерства національної безпеки США аналіз за тривалий період показав, що основними об'єктами кібершпигунства стають: об'єкти державного управлінського сектору (31% кібератак); промисловий сектор (22%); сфера професійних послуг (11%). Прикметно, що до 85% хакерських груп мали відношення до державного сектору, 8% – до спеціальних державних органів, 4% – до організованих злочинних угруповань [6, с.37-38].

Виходячи із якісного (тотального) зростання можливостей сил і засобів, форм і методів інформаційного протиборства (цілеспрямованого інформаційного впливу як знаряддя реалізації воєнно-політичних спрямувань) науковцями висувається поняття *діджиталізації інформаційної агресії*. Останній в його деструктивному, протиправному вимірі, здатен призвести до створення бажаної інформаційному агресору моделі поведінки з боку тих, на кого намагаються вплинути. При цьому соціальні мережі можуть використовуватися для поширення фейкових новин, вигадок, чуток, пліток, дезінформації та в цілому маніпулювання громадською думкою, поширення

практики кібератак, за допомогою яких доводиться до адресатів «потрібна інформація», насаджується обстановка страху, неконтрольованого розповсюдження дезінформації тощо. Цілеспрямованість діджиталізації інфоагресії полягає в тому, щоб максимально ефективно використати цифрові технології для досягнення конкретних цілей – від політичного маніпулювання до соціальної дестабілізації або економічного тиску. Водночас, діджиталізація інфоагресії може бути частиною спеціально спланованих кібернетичних атак на об'єкти критичної інфраструктури (електромережі, транспорт, фінансові установи), що супроводжуються інформаційним тиском і панікою серед населення [7].

З функціонального погляду діджиталізації інформаційної агресії спирається на:

новітні інформаційно-комунікаційні технології та створює можливості для їх подальшого використання й удосконалення;

відповідний комунікативний інструментарій (соціальні мережі, чати, пабліки, спеціальні платформи для обговорення тих чи інших проблем, інтернет-ЗМІ, YouTube, мобільна телефонія тощо);

цільові аудиторії, референтні групи, доступ до електронних систем об'єкта критичної інфраструктури, на які здійснюється вплив для досягнення остаточної мети

«інфоагресивний продукт» (дезінформація, фейкові новини, ворожа пропаганда, мова ненависті, хейтспіч, відверті заклики до ведення, наприклад, агресивних загарбницьких війн, кібератаки на електронні системи об'єктів критичної інфраструктури, кібершпигунство і кібершахрайство, будь-який інший небажаний для конкретного суспільства вплив на громадську думку через комунікативні інтернет-платформи тощо) [8].

Для підривного впливу на політичну (владну) систему визначаються «технології конфліктної мобілізації в соціальних мережах», коли відбувається стимулювання негативного ставлення до влади з самих різних приводів, а потім воно каналізується в відкриті антиурядові виступи. При цьому використовуються такі технології впливу на суспільну свідомість як меметичний вплив (демотиватори, комікси, «фотожаби» тощо), неймінг (конструювання відповідним чином змістовно забарвлених назв подій, політичних сил, партій тощо), таргетінг (відповідний відбір для подання, вкидування або конструювання новин), створення киберсимулякрів (віртуальних осіб, організацій) та вирусний маркетинг [9].

Список використаних джерел:

1. Калініченко Б. М. Новітні засоби інформаційного протистояння в умовах техногенної цивілізації. *Держава і право: Зб. наук. праць. Сер. Політичні науки*. 2019. Вип. 86. С. 296–305.

2. Кириченко Ю. В., Сергієнко Т. І., Сластін В. О. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 1. С.89–95.
3. Даник Ю.Г., Пермяков О.Ю. Сучасні інформаційні технології забезпечення національної безпеки і оборони: реалії та тенденції розвитку. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони.* 2018. № 1. С.160–167.
4. Яскевич А. Інтернет як нове середовище сугестивного маніпулятивного впливу. *Посилення спроможностей СБ України та взаємодія зі складовими сектору безпеки і оборони (27 вересня 2024 року)* : зб. матер. міжвідомч. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ : НА СБ України. 2024. С. 265–267.
5. Інформаційна довідка щодо актуальних кіберзагроз (атак) в мережі Інтернет та дій провідних країн світу у сфері кібербезпеки за травень 2021 року. К.: НУО України, 2021. 40 с.
6. Інформаційна довідка щодо актуальних кіберзагроз (атак) в мережі Інтернет та дій провідних країн світу у сфері кібербезпеки за грудень 2020 року. К.: НУО України, 2020. 40 с.
7. Батиргарєєва В. Щодо визначення та ознак діджиталізації інфоагресії. *Посилення спроможностей СБ України та взаємодія зі складовими сектору безпеки і оборони (27 вересня 2024 року)* : зб. матер. міжвідомч. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ : НА СБ України. 2024. С.11–16
8. Помаза-Пономаренко А., Тарадуда Д. Кібербезпека об'єктів критичної інфраструктури: генеза координації дій складових сектору безпеки й оборони. *Посилення спроможностей СБ України та взаємодія зі складовими сектору безпеки і оборони (27 вересня 2024 року)* : зб. матер. міжвідомч. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ : НА СБ України. 2024. С. 190–194.
9. Нетеса Н.В., Мокляк В.В. Спеціальні інформаційні операції проти України як елемент гібридної війни та напрями протидії їм. *Інформація і право.* 2023. № 3. С. 98–107.

Гриценко С. В.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
Гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОЦІНКА РИЗИКІВ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Тероризм у сучасному глобалізованому світі розглядається не лише як кримінально-правова категорія, а й як соціально-політичний феномен, що формує нову конфігурацію загроз для міжнародної та національної безпеки. Україна, перебуваючи у стані гібридної війни, зіткнулася з багаторівневими ризиками терористичного характеру, які поєднують традиційні форми насильницьких актів із новітніми технологіями впливу, включно з кіберзлочинністю та інформаційно-психологічними атаками. Особливістю цих загроз є їхня асиметричність, коли відносно невеликі за ресурсами угруповання здатні створювати масштабні дестабілізаційні ефекти для держави, економіки та суспільства. Оцінка таких ризиків потребує розуміння як юридичних параметрів тероризму, так і його соціальних витоків, ідеологічних мотивів та політичного контексту. Відсутність єдиного універсального визначення тероризму в міжнародному праві лише підсилює складність проблеми, змушуючи держави формувати власні нормативні й аналітичні підходи. Для України така ситуація обумовлює необхідність вироблення чіткої, інтегрованої та багаторівневої системи оцінки ризиків, що має поєднувати доктринальний аналіз і практичну орієнтацію на реальні виклики.

Аналіз наукових джерел свідчить про різноманітність підходів до осмислення феномену тероризму та шляхів його подолання. Грищук В.К. досліджує проблему визначення поняття тероризму, наголошуючи на багатогранності цього явища та відсутності єдиного універсального підходу до його дефініції. [1, с. 90]. Підкреслено, що нечіткість у законодавчому та науковому тлумаченні тероризму створює труднощі для практики протидії, оскільки ускладнює кваліфікацію злочинів та формування комплексної стратегії боротьби з ними.

Кириченко О.В., Чорний О.М. та Шамара О.В. у своїй монографії зосереджуються на кримінально-правових та кримінологічних засадах протидії терористичним актам в Україні [2]. Вони ґрунтовно аналізують правові механізми, окреслюють слабкі місця чинного законодавства й акцентують увагу на необхідності його модернізації. Особливий наголос робиться на питаннях практичної діяльності правоохоронних органів та організаційних інструментів запобігання тероризму.

Кудінов С.С. приділяє увагу феномену державного тероризму, визначаючи його ключові характеристики та ознаки. Автор підкреслює, що державний тероризм слід розглядати не лише як політичну категорію, а й як юридичне

явище, що вимагає чіткого правового осмислення та належної класифікації [3, с. 81].

У збірнику «Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи» узагальнено результати наукових дискусій і практичного досвіду, які стосуються сучасних викликів для України [4]. Матеріали круглого столу містять пропозиції щодо вдосконалення організаційних і правових заходів боротьби з терористичними загрозами, а також висвітлюють перспективні напрями взаємодії державних інституцій.

Рубашенко М.А. та Мовчан Р.О. аналізують кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. Дослідження акцентує увагу на нових підходах до криміналізації терористичних діянь, розширенні переліку складів злочинів та необхідності врахування специфіки сучасних безпекових загроз [5].

Француз А.Й. та Сніцаренко К.О. розглядають питання класифікації тероризму у світовому вимірі, виокремлюючи ключові способи та елементи класифікації [6]. Автори пропонують систематизацію форм терористичної діяльності залежно від мотивів, методів та цілей, що дозволяє краще зрозуміти складність і багатогранність цього феномену та розробляти адекватні стратегії протидії [6, с. 162].

Сутність терористичної загрози полягає у створенні стану небезпеки, що може призвести до порушення громадського порядку, дестабілізації політичної системи чи завдання шкоди життю і здоров'ю громадян. Науковці пропонують трактувати її як комбінацію умов, дій та намірів, здатних у певний момент трансформуватися у конкретний злочинний акт [2, с. 69]. У кримінально-правовій площині таке трактування відображається у понятті «делікт створення небезпеки», коли шкода ще не настала, однак сформувалися реальні умови для її виникнення. Важливим є виокремлення об'єктивної та суб'єктивної сторін терористичної загрози: перша охоплює конкретні дії — підготовку вибухових пристроїв, поширення екстремістської ідеології, накопичення зброї; друга включає намір і усвідомлення особою мети, що полягає у дестабілізації суспільства чи тиску на органи влади. Такий підхід дозволяє не лише описати явище, а й створити підґрунтя для практичних механізмів ідентифікації та попередження загроз.

Класифікація терористичних загроз має вирішальне значення для побудови системи оцінки ризиків, оскільки дозволяє структурувати різноманітні прояви терористичної активності за певними критеріями. Серед них виділяють політичний, ідеологічний, релігійний, соціальний та економічний мотиви, що формують різні типи тероризму [6]. Наприклад, політико-релігійний тероризм базується на сакралізації насильства і часто супроводжується високим рівнем фанатичної мотивації, тоді як кримінальний тероризм орієнтований на економічну вигоду та контроль ресурсів. Важливою є також дихотомія державного та опозиційного тероризму: у першому випадку насильство застосовується самою державою для придушення інакомислення, у другому — радикальними угрупованнями проти діючого політичного режиму. Така

систематизація дозволяє формувати диференційовані стратегії протидії, орієнтовані на специфіку кожного виду загроз. Врахування транснаціонального характеру сучасного тероризму вказує на потребу міжнародної координації, адже значна частина терористичних мереж функціонує поза межами національних юрисдикцій.

Методи оцінки ризиків тероризму охоплюють широкий спектр підходів, від традиційних кримінологічних і правових до сучасних технологічних і міждисциплінарних моделей. У світовій практиці активно використовуються сценарний аналіз, методи експертних оцінок, побудова матриць ризиків, кількісне та якісне моделювання загроз [4]. У сучасних умовах особливого значення набуває використання алгоритмів штучного інтелекту та аналітичних платформ, здатних обробляти великі масиви даних і виявляти приховані закономірності. В Україні подібні інструменти лише починають застосовуватися, проте їхнє впровадження може стати критичним фактором у побудові превентивно-прогностичної моделі оцінки ризиків. При цьому важливою залишається міжвідомча взаємодія, адже без координації зусиль правоохоронних, розвідувальних і військових структур ефективність навіть найсучасніших технологій буде обмеженою. Тому завдання полягає не лише у технічному вдосконаленні методів аналізу, а й у формуванні єдиної інформаційної платформи, яка забезпечить обмін даними і спільну аналітику.

Аналіз сучасного стану терористичних загроз в Україні у період 2014–2024 років демонструє, що вони мають комплексний характер і тісно пов'язані з гібридною агресією проти держави. Серед ключових тенденцій можна виокремити диверсійно-розвідувальну діяльність на тимчасово окупованих територіях, використання інформаційного простору для радикалізації та вербування, а також численні випадки терористичних актів проти цивільної інфраструктури [2]. Особливу небезпеку становить поширення кіберзагроз, що уражають критично важливі системи енергетики, транспорту та зв'язку. Наявна система протидії часто має реактивний характер, коли реагування відбувається вже після реалізації загрози, тоді як ефективність вимірюється здатністю запобігти інциденту. Відсутність інтегрованої системи прогнозування і профілактики ускладнює своєчасне виявлення нових загроз, що швидко трансформуються відповідно до технологічних і політичних змін. У результаті Україна потребує оновлення стратегії оцінки ризиків з урахуванням міжнародного досвіду та власних національних особливостей.

Удосконалення системи оцінки ризиків тероризму в Україні має відбуватися за кількома взаємопов'язаними напрямками, серед яких пріоритетними є правове, організаційне та технологічне оновлення. Правовий аспект передбачає уточнення дефініцій, гармонізацію законодавства із міжнародними стандартами та запровадження чітких критеріїв для кваліфікації терористичних дій. Організаційний вимір включає створення міжвідомчої платформи для координації дій та обміну інформацією між усіма суб'єктами протидії тероризму. Технологічний аспект має охоплювати інтеграцію сучасних аналітичних інструментів, включно зі штучним інтелектом, що дозволить

формувати національну карту ризиків і забезпечити прогностичний характер аналізу. Необхідно враховувати соціально-психологічні чинники, що впливають на процеси радикалізації, та розробляти програми превентивної роботи із вразливими групами населення. Такий комплексний підхід здатний забезпечити перехід від реактивної до превентивної моделі управління терористичними загрозами.

Міжнародний досвід демонструє, що ефективність протидії тероризму значною мірою залежить від рівня інтеграції національних систем у глобальні мережі безпеки. Співпраця у форматах ООН, НАТО, ЄС та спеціалізованих міжнародних організацій відкриває доступ до сучасних методик оцінки ризиків, аналітичних платформ та розвідувальних даних. Для України важливо не лише переймати ці практики, а й адаптувати їх до власного безпекового середовища, враховуючи специфіку гібридної агресії. Поєднання міжнародного досвіду з національними інноваціями може стати основою для побудови стійкої системи оцінки терористичних ризиків, яка здатна працювати на випередження. Узагальнюючи, стратегія України у сфері протидії тероризму повинна поєднувати внутрішнє вдосконалення із зовнішньою інтеграцією, формуючи цілісний і багаторівневий механізм безпеки.

Список використаних джерел:

1. Гришук В.К. Тероризм: проблема поняття / *Тероризм і боротьба з ним. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: міжвідомчий науковий збірник* / під ред. А.І. Комарової, Ю.О. Землянського. Київ, 2020. Т. 19(1). С. 89–92.
2. Кириченко О. В., Чорний О. М., Шамара О. В. Протидія терористичним актам в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія. Дніпро : Ліра, 2022. 181 с.
3. Кудінов С.С. Державний тероризм – визначення та характеристика. *Інформація і право*. № 2(41)/2022. С. 78-84.
4. Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи: *матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 24 листопада 2023 року)*. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 108с.
5. Рубашенко М.А., Мовчан Р.О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Аналітичнопорівняльне правознавство*. 2023. №3. С. 328–341.
6. Француз А.Й., Сніцаренко К.О. Класифікація тероризму в світі. Способи та елементи класифікації. *Legal Bulletin*. 2024. (№14), 161–164

Дашковський А. В.,
викладач кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному світі кіберпростір відіграє ключову роль у функціонуванні державних інституцій, бізнесу та суспільства. В умовах цифровізації зростає залежність від інформаційних систем, що робить кібербезпеку важливим елементом державної безпеки. Згідно із Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», це сукупність заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів держави в кіберпросторі.

Кіберпростір охоплює мережі, системи, пристрої та користувачів, які взаємодіють у цифровому середовищі. Його особливості — відсутність кордонів, анонімність та висока швидкість змін — створюють нові виклики для національної безпеки. [1]

Система кібербезпеки включає правове регулювання, діяльність відповідних органів, технічні засоби захисту, підготовку фахівців і міжнародну співпрацю. Успішне функціонування цієї системи можливе лише за умови координації між усіма її елементами та адаптації до постійно змінюваного середовища.

Кіберзагрози стали одним із головних викликів для держав у ХХІ столітті. Атаки на інформаційні системи можуть призводити до збоїв у роботі критичної інфраструктури, витоку конфіденційних даних, фінансових втрат і дестабілізації суспільства. Особливо небезпечними є дії, що здійснюються з політичними або військовими мотивами, зокрема кібершпигунство, саботаж або інформаційні операції.

Приклади масштабних кібератак, як-от атака вірусу Petya в Україні 2017 року, засвідчують, що кіберзагрози здатні паралізувати діяльність державних органів, енергетичних компаній та банків. Це підкреслює необхідність розробки стратегії активного попередження, швидкого реагування та посилення кіберстійкості держави.

Ще з кінця 1990-х років ЄС почав формувати політику мережевої та інформаційної безпеки (NIS), яка поступово еволюціонувала у системний підхід до захисту цифрової інфраструктури. Важливим етапом стало створення у 2004 році Європейського агентства ENISA, що відіграє ключову роль у координації зусиль держав-членів, підтримці стандартів безпеки та обміні кращими практиками. Прийнята у 2013 році перша Стратегія кібербезпеки ЄС закріпила принципи спільної відповідальності, поваги до прав людини та сприяння міжнародній співпраці. Цей досвід демонструє ефективність інтегрованого

підходу до кіберзахисту, поєднуючи національні зусилля з міждержавною координацією. [2]

Забезпечення кібербезпеки на державному рівні вимагає чіткої взаємодії правових, організаційних і технічних механізмів.

Одним із базових документів, що визначає державну політику у сфері кіберзахисту, є Національна стратегія кібербезпеки України (2021), яка передбачає розбудову стійкої системи кібербезпеки, розвиток міжвідомчої взаємодії та активізацію співпраці з партнерами з НАТО та ЄС. [3]

Ключову роль у системі відіграють державні органи: Держспецзв'язку — координує загальну політику у сфері кіберзахисту; СБУ — здійснює контррозвідальну діяльність; Нацполіція — розслідує кіберзлочини; Міністерство оборони — забезпечує кіберзахист у секторі безпеки й оборони. Окрім того, в Україні діє Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО, який об'єднує зусилля всіх ключових учасників.

Важливою складовою є партнерство з приватним сектором, яке забезпечує гнучкість та інноваційність рішень. Також розвивається співпраця з міжнародними організаціями, зокрема НАТО, ЄС та ІТ-компаніями, що дозволяє обмінюватися досвідом, технічними рішеннями та інформацією про актуальні загрози.

З огляду на динамічність кіберзагроз, державна політика у сфері кібербезпеки потребує постійного оновлення та вдосконалення. Один із ключових напрямів — посилення нормативно-правової бази, зокрема узгодження українського законодавства із європейськими стандартами та впровадження механізмів оперативного реагування на нові типи атак.

З початку російського вторгнення в 2022 році, кіберпростір став ареною інтенсивних атак, що вражають як корпоративну, так і персональну та державну безпеку. 13–14 січня 2022 року відбулася масова атака на українські урядові веб-сайти з повідомленнями про нібито витік особистих даних. Невдовзі був виявлений шкідливий програмний комплекс WhisperGate, націлений на знищення файлів на урядових, неприбуткових та ІТ-організаціях. [4]

Другим важливим вектором є розвиток людського потенціалу: необхідне створення освітніх програм з кібербезпеки, підвищення кваліфікації фахівців, а також формування культури цифрової гігієни серед населення.

Також слід активізувати публічно-приватне партнерство, яке дозволяє ефективно реагувати на загрози за рахунок поєднання державного контролю й технологічних можливостей приватного сектору. Успішна практика таких взаємодій уже спостерігається у сфері банківської безпеки.

Окремої уваги потребує впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект для моніторингу загроз, блокчейн для захисту даних і сучасні криптографічні протоколи. Ці інструменти можуть суттєво підвищити стійкість інформаційних систем держави.

Кібербезпека у сучасному світі є невід'ємною складовою державної безпеки, адже цифрові загрози можуть спричинити масштабні політичні, економічні та соціальні наслідки. В умовах постійного розвитку

кіберзлочинності та зростання числа кібератак держава повинна мати чітко вибудовану систему кіберзахисту, яка базується на оновленому законодавстві, ефективній взаємодії між державними структурами, приватним сектором і міжнародними партнерами.

Проаналізувавши основи кібербезпеки, типи загроз та чинну систему захисту в Україні, можна зробити висновок про потребу в її подальшому вдосконаленні. Основні напрями такого вдосконалення мають включати зміцнення правового поля, розвиток людського капіталу, впровадження сучасних технологій і поглиблення міжнародної співпраці.

Отже, тільки комплексний підхід до забезпечення кібербезпеки дозволить гарантувати стабільність функціонування державних інституцій, безпеку громадян і захист національних інтересів в умовах нової цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Основні підходи й напрями розвитку політики кібербезпеки Європейського союзу. Електронне фахова наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка» Т.М. Мужанова, С.В. Легомінова, Ю.В. Щавінський, Ю.М. Якименко, Г.П. Нестеренко. 2024 URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/577/469> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Стратегія кібербезпеки України від 26.08.2021 № 447/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 14.04.2025).
4. Ю.В. Завгородня. Державна політика в сфері кібербезпеки в умовах повномасштабної війни. Актуальні проблеми політики. 2024. Вип. 74 URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/74_2024/10.pdf (дата звернення: 14.04.2025).

Демиденко В. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
права та прав людини,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОГО ТА МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО НИЗЬКОЇ ВОЄННОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ

Четвертий рік поспіль триває широкомасштабне вторгнення російської федерації в Україну та її варварська, кривава збройна агресія, яка використовує комплекс конвенційних та терористичних засобів — від жорстокої військової наземної кампанії до масованих терористичних повітряних ударів. Ця агресія спрямована насамперед на незаконне захоплення українських територій, геноцидне знищення Українського народу та його ідентичності, а також на свідоме поширення внутрішнього хаосу в управлінні державою.

Водночас, за допомогою цієї війни російська федерація намагається досягти ще однієї людиноненависної глобальної мети. Це підірвати єдність і цілісність західної демократії у розумінні її цінностей та непохитному бажанні їх відстоювати, зруйнувати євроатлантичну єдність та зародити і посилити стратегічне протистояння між Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки.

Варто наголосити, що парадигма відносин між державами-членами НАТО суттєво змінилася. Фокус змістився з консолідованої співпраці в межах єдиного ціннісного коридору (права людини, верховенство права, демократія тощо) на банальний фінансовий вимір. Така зміна підходу є загрозливою, адже в умовах неминучих збройних конфліктів цивілізований світ ризикує бути розпорошеним, оцінюючи протистояння виключно з точки зору вигоди. Світ, де загальна міжнародна ціннісна площина страждає, приречений на низку конфліктів, які лише посилюватимуться, оскільки єдність авторитарних режимів, їхня жорсткість у підтримці один одного та готовність застосувати будь-яку зброю, включно з ядерною, не залишає сумнівів у їхній безкомпромісності.

Наразі підтримка з боку США потрібна Україні, європейським членам НАТО, державам-членам Європейського Союзу від російської агресії. Проте горизонт стратегічного планування вимагає оцінки завтрашніх загроз. З огляду на нинішній характер відносин між США та Китаєм, а також на глобальні економічні негаразди, що негативно впливають на ВВП обох країн, існує високий ризик ескалації. Військовий конфлікт за Тайвань — світового лідера у виробництві наночипів, які є основою цифрового зростання та штучного інтелекту — може стати виходом, що має знівелювати системні прорахунки з боку керівництва як Китаю, так і США. У цьому контексті виникає критичне

питання щодо ймовірної фундаментальної та достатньої рішучої підтримки Європейським Союзом Сполучених Штатів у протистоянні (не виключено і військовому) з Китаєм, якщо вже сьогодні ми спостерігаємо втрату спільного ціннісного фундаменту у відносинах між членами Альянсу.

Разом з тим російська агресія в Україні видозмінюється, оскільки в агресора вже нині спостерігається недостатність ресурсів для великих сухопутних наступальних операцій. А як відомо воєнні злочинці, що входять до вищого військово-політичного керівництва московії є прихильниками концепції «гібридної війни». Виходячи з аналізу бюджету російських окупантів на 2026 рік є обґрунтовані підстави для гіпотетичного припущення, що питома вага прямої військової агресії у загальній картині конфлікту може поступово знижуватися. Із виснаженням ресурсів та зміною стратегічного фокусу, війна може еволюціонувати у фазу низької інтенсивності, де прямі масштабні зіткнення заміняться некінетичними інструментами — високотехнологічними ударами, кіберпротистоянням та інформаційною конфронтацією, зберігаючи при цьому стійку напругу на лінії розмежування.

Як наслідок, виникає питання щодо готовності Української держави та народу до таких вже зараз вагомо зростаючих складових сучасної гібридної війни, як інформаційно-психологічна складова російської гібридної війни проти України, ЄС та загалом вільного світу. Остання спрямована на масштабну дезінформацію як в межах України щодо «критичної втоми від війни», міфів про «продаж» українських земель олігархам та Заходу, а також наративів про «некомпетентність» військового та політичного керівництва в умовах тотальної корупції. Так і стосовно зарубіжних партнерів, наприклад, розповсюдження тез про «неефективне використання» західної фінансової та військової допомоги, про «неминучість» перемоги росії, або ж про те, що «Україна не варта того», щоб жертвувати економічними інтересами Європи, чим руйнується єдність та довіра до України.

На наше переконання рівень протидії інформаційно-психологічній складовій російської гібридної війни вкрай низький на різних кластерах: а) нормативно-правовому (відсутність єдиної стратегії втілення проактивних (автоматизованих) заходів протидії, значні законодавчі прогалини); б) психологічному (недостатня стійкість суспільства, нерозвиненість критичного мислення); в) інституційно-комунікаційному (слабка міжвідомча координація, розпорошеність та дублювання, негнучкість державних комунікацій, відсутність єдиної дієвої платформи, яка б у режимі 24/7 об'єднувала моніторинг, аналіз та швидке формування контрнاراتиву, обходячи відомчі вертикалі між СБУ, ЦПД, Міністерством оборони та МЗС тощо); г) кадрово-експертному (бракує OSINT-аналітиків для превентивного виявлення ворожих наративів, фактчекерів для беззаперечного спростування фейків, а також стратегів контрпропаганди для формування сильних, емоційно резонансних і адаптованих до різних аудиторій контрнاراتивів); та д) технологічному (критична залежність від іноземних платформ, що проявляється в обмежених можливостях моніторингу та швидкого реагування у

кіберпросторі, обмежує суверенні спроможності України щодо глибинного аналізу та оперативного втручання для нейтралізації ворожих ІПСО).

В контексті удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії України інформаційно-психологічній складовій російської гібридної агресії, є стратегічно доцільним адаптувати та запровадити в національне законодавство ключові принципи та зобов'язання Кодексу ЄС з практики щодо дезінформації (англ. EU Code of Practice on Disinformation [1]). Останній являє собою систему саморегуляційних стандартів, узгоджених великими гравцями цифрового ринку (онлайн-платформами, пошуковими системами, рекламною індустрією, фактчекінговими організаціями) для боротьби з дезінформацією. Серед підписантів – такі компанії, як Meta (Facebook, Instagram), Google (Search, YouTube), Microsoft (Bing, LinkedIn) та TikTok. Варто наголосити, що в 2025 році Кодекс офіційно інтегрується у рамки Регламенту (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг (Digital Services Act, DSA) [2].

На переконання Тріши Меєр (доцентки кафедри цифрового управління та участі в Брюссельській школі управління Вільного університету Брюсселя, де вона очолює Дослідницький центр цифровізації, демократії та інновацій), значення цього Кодексу полягає в тому, що він є ключовим механізмом ЄС для забезпечення підзвітності дуже великих онлайн-платформ та пошукових систем (VLOPSEs) у боротьбі з онлайн-дезінформацією та системними ризиками, перетворюючись на обов'язковий Кодекс поведінки, що застосовується в рамках Закону про цифрові послуги (DSA) з липня 2025 року [3].

В межах інформаційно-психологічної складової російської гібридної війни варто згадати поширення фейкових новин російськими кібервійськами, цілеспрямоване маніпулювання громадською думкою, що набуває особливого значення під час виборчих процесів. За умов перспективного зниження інтенсивності бойових дій, виборчі процеси (президентські, парламентські та місцеві) будуть беззаперечною умовою підтримки України з боку партнерів. Звичайно, буде наявний і великий внутрішній запит на вказані виборчі процеси. Відповідно вже зараз потрібно прискіпливо вивчати досвід зарубіжних країн, де російські кібервійська провели доволі успішні виборчі кібероперації.

Для прикладу доцільно згадати недавні президентські вибори в Румунії (грудень 2024 року), де результати першого туру стали справжнім шоком та сенсацією для всього світу. Адже у першому турі переміг невідомий безпартійний ультраправий кандидат Келін Джорджеску. Як вважають багато експертів, його перемога стала результатом маніпулятивного впливу на виборців шляхом використання TikTok. Для Румунії реальною стала небезпека того, що завдяки астротурфіngu президентом виберуть прихильника теорії змови, неконструктивного критика НАТО та ЄС і шанувальника путіна.

Слід підкреслити, що астротурфінг є одним із поширених типів маніпулятивної поведінки. Це трапляється, коли якась організація штучно створює враження широкої підтримки продукту, політики чи концепції, тоді як насправді існує лише обмежена підтримка. Скоординована нещира поведінка в

Інтернеті стає дедалі серйознішою проблемою в усьому світі [4, с. 507]. При цьому зазначимо, що астротурфінг виходить за рамки онлайн-середовища. За своєю суттю, це фальшивий громадський активізм, у якому зацікавлені суб'єкти, зокрема учасники виборчих кампаній, використовують найманих осіб або ІТ-компанії для маніпулятивного створення враження народної підтримки своїх ідей, передвиборчої програми. Водночас, практика застосування астротурфінгу поширюється і на офлайн-сферу, проявляється, наприклад, у фінансуванні громадян за участь у мітингах, походах, демонстраціях, громадських слуханнях чи проплаченому зборі підписів під петиціями тощо.

З огляду на наведене, перемога на полі бою або стійке припинення збройної агресії є безумовною передумовою до стійкого та безпечного повоєнного розвитку. Проте, це лише початок стратегічного шляху, оскільки ефективність відновлення та безпека повоєнної України можуть бути суттєво підірвані під впливом деструктивних російських кібернетичних та інформаційно-психологічних операцій. Усвідомлюючи цей системний ризик, готуватися до протидії невійськовим компонентам російської гібридної війни, включаючи дезінформацію та кібервплив, необхідно було вже давно, але критично важливо розпочати розбудову цих механізмів сьогодні. Саме повноцінне розуміння цих руйнівних процесів та вибудовування продуманої, довгострокової стратегії протидії невійськовим інструментам агресора є необхідною запорукою не лише успішного відновлення, але й майбутнього стійкого розвитку та процвітання Української держави.

Список використаних джерел:

1. Посилений Кодекс ЄС з практики щодо дезінформації (The Strengthened Code of Practice on Disinformation). Європейський Союз, Європейська Комісія. 16 червня 2022 р. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>
2. Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг та внесення змін до Директиви 2000/31/ЄС (Digital Services Act, DSA). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065>
3. Trisha Meyer The EU Code of Practice on disinformation: evaluating VLOPSE compliance and effectiveness. URL: <https://www.disinfo.eu/outreach/our-webinars/11-september-the-eu-code-of-practice-on-disinformation/>
4. Jovi, Chan. Online Astroturfing: A Problem Beyond Disinformation. *Philosophy and Social Criticism*, 2024. No. 50(3), 507-528. <https://doi.org/10.1177/01914537221108467>

Денисюк О. В.,
викладач кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, України)

Стецков О. М.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки Київського
інституту Національної гвардії
України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Трансформація безпекового середовища України після 2014 року зумовила необхідність перегляду підходів до організації діяльності військових формувань та правоохоронних органів. Кінологічні підрозділи Національної гвардії України (далі - НГУ) стали важливим елементом системи забезпечення державної безпеки, демонструючи унікальні можливості у вирішенні завдань, які інколи неможливо ефективно виконати іншими силами та засобами. Службові собаки володіють природньо-біологічними здібностями, що значно перевищують можливості технічних засобів, що дає можливість успішно застосовувати (використовувати) кінологів з службовими собаками в службово-бойовій діяльності.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням тих загроз які постають перед нашою державою в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації.

Функціональне призначення кінологічних підрозділів охоплює декілька важливих напрямів службово-бойової діяльності підрозділами НГУ в системі забезпечення національної безпеки. [1]

Розшукова служба становить основу діяльності кінологічних підрозділів, які застосовуються в пошукових групах з метою виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних груп противника (контр – диверсійна боротьба). Кінологи з розшуковими собаками широко застосовуються в розшукових нарядах з метою розшуку, переслідування та затримання злочинців, посилення варт з конвоювання екстрадиції та охорони підсудних та засуджених, адже правильне застосування службового собаки унеможливорює втечу особи з під варті, а в разі втечі швидке затримання. [3]

У контексті протидії тероризму кінологічні розрахунки демонструють винятковий рівень ефективності при взаємодії з Національною поліцією та Службою безпеки України, кінологи з службовими собаками застосовуються для

обстеження транспортних вузлів, аеропортів, залізничних станцій та місць масового перебування громадян, з метою виявлення вибухонебезпечних предметів. Біологічні можливості службових собак дозволяють виявляти мінімальні концентрації вибухових речовин, що є недосяжним для більшості технічних засобів детекції навіть за значно вищої вартості їх експлуатації. [3]

Неможливо переоцінити застосування кінологів з службовими собаками з пошуку вибухових речовин, мін та вибухових пристроїв, зброї та набоїв, в Україні в період дії правового режиму воєнного стану. За статистикою МВС України тільки за 2024 рік зареєстровано 12961 злочин з використанням вибухівки, зброї та боєприпасів і така сумна статистика постійно зростає. З метою виявлення незаконного обігу вибухівки, зброї та боєприпасів, кінологічні розрахунки залучаються до виконання завдань в складі Сил оборони України на блокпостах, як і в областях які межують з зоною бойових дій так і по всій території нашої держави. Статистичні дані свідчать про високу результативність використання службових собак у цій сфері, що значно перевищує показники застосування технічних засобів та візуального огляду. [4]

Розмінування території це ще один виклик Національній безпеці, на середину 2025 року, близько 137-139 тис., км² території України, а це становить (23-24%) загальної площі залишаються потенційно замінованими, що становить величезну площу, яка перевищує територію таких країн, як Греція чи Німеччина. Україна є однією з найбільш замінованих країн світу, і цей факт призводить до значних економічних збитків, гуманітарних криз та загибелі цивільного населення. Кінологічні розрахунки з собаками з пошуку мін та вибухових пристроїв в підрозділах НГУ, Збройних сил України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції та Державної служби з надзвичайних ситуацій України широко застосовуються до оперативного та гуманітарного розмінування на території нашої держави.

Охоронна функція кінологічних підрозділів НГУ, реалізується через використання вартових собак для посилення системи охорони особливо важливих державних об'єктів, включаючи військові арсенали, енергетичні об'єкти, склади матеріальних цінностей та інші об'єкти критичної інфраструктури. Присутність службових собак створює додатковий рівень безпеки завдяки здатності службових тварин реагувати на потенційні загрози значно швидше за людину та виявляти порушників на значній відстані від охороняемого об'єкта. Психологічний ефект присутності службових собак також відіграє суттєву роль у превентивному запобіганні правопорушенням.

Необхідною та важливою складовою для ефективного застосуванню кінологів з службовими собаками в службово-бойовій діяльності є професійна підготовка, що включає багатокomпонентну освітню програму, яка поєднує теоретичне навчання провідників - кінологів та інтенсивна практична підготовка собак відповідно до своєї спеціалізації такі як : розшукові, розшукові з пошуку зброї та набоїв, розшукові з пошуку вибухових речовин та мінновибухових пристроїв, та вартові собаки, підготовка проводиться у кінологічних навчальних центрах. Теоретичний блок охоплює вивчення анатоμο-фізіологічних

особливостей собак, основ зоопсихології, етології, методів дресирування, ветеринарії та правових аспектів застосування (використання) службових собак. Практична складова передбачає безпосередню роботу військовослужбовців зі службовими собаками під керівництвом досвідчених інструкторів-кінологів, що дозволяє формувати необхідні навички загального та спеціального курсу дресирування що в подальшому інтегруються в різних умовах службової діяльності. [5]

На ряду з позитивною тенденцією розвитку кінології є ряд проблемних актуальних питань. Основні з них: відсутня належна взаємодія та координація дій серед кінологічних підрозділів Сил оборони України, з питань спільних навчань, тренувань, обмін досвідом, висвітлення проблемних питань та пошук шляхів їх вирішення. Впровадження міжнародного досвіду в цій сфері діяльності. Координація дій кінологічних підрозділів військових формувань та правоохоронних органів, щодо спільного практичного застосування при виникненні зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків державній безпеці.

Міжнародне співробітництво у кінологічній сфері реалізується через участь українських фахівців у програмах обміну досвідом з правоохоронними структурами країн-партнерів, зокрема держав-членів НАТО та Європейського Союзу. Участь у міжнародних змаганнях кінологів, конференціях та спільних навчаннях дозволяє впроваджувати передові методики підготовки службових собак, знайомитися з інноваційними технологіями дресирування та підвищувати професійний рівень українських фахівців до міжнародних стандартів.

Сучасні виклики державній безпеці вимагають постійної адаптації кінологічних підрозділів НГУ до нових умов діяльності та розширення їх функціональних можливостей. Перспективним напрямком є підготовка та використання кінологічних розрахунків в складі Сил оборони України в зоні бойових дій по оперативному розмінуванню території, пошуку диверсійно – розвідувальних груп противника, використанню на блокпостах з метою виявлення незаконного обігу вибухових речовин, зброї та боєприпасів. Також актуальною є підготовка кінологічних розрахунків для пошуку людей під завалами після обстрілів та надзвичайних ситуацій, що розширює можливості застосування службових собак у гуманітарній сфері.

Кінологічні підрозділи НГУ виконують важливу роль у системі забезпечення державної безпеки, володіючи унікальними можливостями для вирішення специфічних завдань безпекового характеру.

Перспективи розвитку кінологічних підрозділів пов'язані з розширенням спеціалізацій, вдосконалення системи підготовки кадрів, покращенням матеріально-технічної бази та впровадженням інноваційних методик дресирування. Постійна адаптація до нових безпекових викликів та інтеграція міжнародного досвіду забезпечать подальше зміцнення ролі кінологічної служби НГУ в системі державної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. – № 17. – Ст. 594.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України» від 5 серпня 2014 р. № 772
4. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України «Про затвердження Інструкції з організації несення служби на блокпостах під час дії правового режиму воєнного стану» від 31 грудня 2022 р. № 334
5. Наказ Командувача Національної гвардії України «Програма підготовки та тренувань службових собак у Національній гвардії України» від 25 лютого 2016 р. № 116

Дягель Д. А.,
доктор філософії, доцент кафедри
прикордонної безпеки,
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького (військова
частина 9960)
(м. Хмельницький, Україна)

СУЧАСНІ ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ВИКЛИК СИСТЕМІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасні збройні конфлікти є одним із найвагоміших викликів для системи національної безпеки держав, зокрема у сфері прикордонної безпеки. Для України ця проблема має особливу актуальність у зв'язку з повномасштабною війною яку розв'язала російська федерація. У результаті збройних дій держава зазнала значних людських, територіальних та економічних втрат, що зумовлює необхідність ґрунтовного вивчення природи й характеру збройних конфліктів, а також визначення завдань та ролі Державної прикордонної служби України (ДПСУ) у цих умовах.

Науковці відзначають, що збройний конфлікт у широкому розумінні означає будь-яку військову акцію із застосуванням сили, тоді як у вузькому – це відкрите протистояння на державному кордоні, яке найчастіше супроводжується порушенням суверенітету та територіальної цілісності держави [1; 3]. При цьому війна і збройний конфлікт не є тотожними поняттями: війна змінює функціонування всього державного механізму, тоді як збройний конфлікт має локальніший характер. Особливої актуальності набуває категорія «регіональний збройний конфлікт», що розгортається між державами у конкретному регіоні з участю або підтримкою великих держав чи воєнно-політичних союзів [1; 4].

Характерні ознаки сучасних збройних конфліктів включають інтернаціоналізацію протистояння (залучення терористичних чи злочинних організацій, найманців), активне використання незаконних збройних формувань, поєднання воєнних і невійськових методів боротьби, застосування «партизанських» тактик, відсутність чіткої лінії фронту та класичних ознак комбатантів, прагнення досягти інформаційного ефекту через диверсійні або терористичні акції. В умовах глобалізації насильство дедалі частіше переміщується у внутрішньосоціальний та інформаційно-кібернетичний простір, що значно ускладнює його ідентифікацію та врегулювання.

Для Державної прикордонної служби України збройні конфлікти стають серйозним випробуванням. Події на сході України показали, що підрозділи охорони державного кордону були змушені виконувати нетипові завдання – від організації оборони своїх об'єктів і пунктів пропуску до протидії незаконним формуванням та провокаціям з боку місцевого населення [5]. Водночас недостатня взаємодія між силовими структурами суттєво ускладнила

ефективність протидії агресору. У цьому контексті заслуговує на увагу модель дій ДПСУ, яка передбачає створення оперативно-бойових резервів та залучення спеціалізованих підрозділів для протидії загрозам на кордоні [2].

Збройний конфлікт висуває перед прикордонними підрозділами низку нових завдань: проведення розвідки з метою отримання оперативної інформації про наміри ворога; посилення контролю в потенційно небезпечних районах; виявлення та ліквідацію незаконних збройних формувань, диверсійно-розвідувальних груп; цілодобове спостереження за прикордонними територіями ворога; запобігання масовим виступам, проявам тероризму та бандитизму [4]. Усі ці заходи спрямовані на недопущення ескалації конфлікту та локалізацію його наслідків.

Додатковим дестабілізуючим фактором для прикордонної безпеки є територіальні претензії окремих держав-сусідів України, що виявляються у спробах перегляду державних кордонів, стимулюванні подвійного громадянства або ускладненні транскордонного співробітництва (Румунія – щодо острова Зміїний та гирла Дунаю, Угорщина – на Закарпатті, Польща – у Галичині й на Волині). Ці процеси доповнюються нелегальною міграцією, діяльністю злочинних угруповань у прикордонних районах та інформаційно-психологічними операціями.

Вирішення проблеми збройних конфліктів у сфері прикордонної безпеки можливе у двох напрямках: політико-дипломатичне урегулювання протиріч або контроль і управління розвитком конфлікту для його локалізації [5]. При цьому формування ефективного балансу між військовими та невійськовими методами протидії є ключовим завданням ДПСУ. Особливої ваги набуває створення уніфікованої системи зв'язку й управління між різними підрозділами прикордонної служби, координація дій із місцевими органами влади, Національною гвардією та Збройними Силами України [6].

Таким чином, сучасні збройні конфлікти мають складну багаторівневу природу та чинять значний дестабілізуючий вплив на систему прикордонної безпеки. Для ефективної протидії цим викликам Державна прикордонна служба України має забезпечити інтеграцію зусиль із силовими структурами, вдосконалити форми оперативно-службової діяльності, розвивати систему стратегічних резервів і посилювати інформаційно-аналітичне забезпечення. Подальші дослідження повинні зосереджуватися на вивченні механізмів адаптації прикордонних підрозділів до умов гібридних воєн, а також на розробленні моделей реагування на загрози транснаціонального та інформаційного характеру.

Список використаних джерел:

1. Трембовецький О. Г., Лазоренко О. В. Аналіз умов виникнення регіональних збройних конфліктів та завдання прикордонного відомства у разі їх виникнення. *Збірник наукових праць НАДПСУ*. 2015. № 4. С. 248–261.

2. Івашков Ю. Б. Модель дій сил і засобів ДПСУ в період ускладнення воєнно-політичної обстановки. *Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ*. 2017. № 2 (60). С. 116–120.
3. Нікітін А. А. Збройний конфлікт як вид воєнного конфлікту. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2018. Вип. 2. С. 52–59.
4. Bratko A., Zaharchuk D., Zolka V. Hybrid warfare – a threat to the national security of the state. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*. 2021. 7, 1. P. 147–160.
5. Суботін В. О., Ананьїн О. В. Забезпечення прикордонної безпеки України в умовах збройного конфлікту. *Наука і оборона*. 2014. № 4. С. 30–36.
6. Братко А. В., Мисик А. Б. Роль Державної прикордонної служби України в системі воєнної безпеки в умовах гібридної війни. *Честь і закон*. 2021. № 1 (76). С. 5–10.

Ірха Ю. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України, завідувач
наукової лабораторії права
національної та міжнародної безпеки
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України»

(м. Київ, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розвиток людства є неминучим та безперервним природним процесом, який спричиняє якісні та кількісні соціальні, політичні, технологічні зміни в усіх сферах суспільного та державного життя. Ці трансформації породжують нові або ускладнюють існуючі виклики та загрози для безпечного існування людини, суспільства і держави, що вимагає постійної модернізації системи забезпечення національної безпеки, її адаптації до динамічного безпекового середовища.

Російсько-українська війна, що триває, кардинально трансформувала уявлення про сучасні збройні конфлікти, остаточно вийшовши за межі класичного воєнного протистояння. Ця агресія має яскраво виражений гібридний характер, де воєнна компонента є лише одним з інструментів впливу. Ворог активно використовує широкий арсенал невійськових інструментів тиску з метою підризу суспільної стійкості та державних інституцій зсередини. У зв'язку з цим, зосередження зусиль виключно на воєнній безпеці, хоча й лишається життєво важливим, є недостатнім.

Ефективна відповідь на російські гібридні загрози вимагає комплексного та збалансованого посилення усіх складових національної безпеки України. Це означає одночасний розвиток інформаційної, економічної, енергетичної, кібернетичної та інших сфер. Проте, серед цих компонентів пріоритетна увага має приділятися саме державній безпеці.

Відповідно до частини третьої статті 17 Конституції України забезпечення державної безпеки покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. Згідно з пунктом 4 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» термін «державна безпека» визначено як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [2].

За твердженнями В.Г. Пилипчука державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх

і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організованих злочинних організацій, окремих груп та осіб на життєво важливі інтереси України [3, с. 19].

На переконання С.Г. Гордієнка, державну безпеку слід розуміти як якісно визначений законодавством стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави. За твердженнями вченого державна безпека охоплює:

- безпеку державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом;
- безпеку державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства;
- наявність політичного суверенітету;
- територіальну цілісність України і недоторканність її кордонів;
- безпеку інститутів державної влади;
- безпеку національно-державних інтересів у сфері економіки [4, с. 13, 14, 20].

У своєму дослідженні В.В. Чумак та Б.В. Бернадський зазначають, що державна безпека – це система гарантій, що передбачає збалансований стан функціонування держави, під яким маємо на увазі стан міцності та непорушності державного і суспільного ладу держави, її територіальної цілісності й незалежності у визначенні зовнішньої та внутрішньої політики. Це передбачає і стан захищеності, гарантований системою суспільних відносин та здатністю держави протистояти глобальним викликам і ворожим діям суб'єктів міжнародних відносин. Тобто йдеться про захищеність державного суверенітету, державного апарату конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз. Державна безпека досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави та дає їй змогу ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства й держави [5, с. 102].

У розумінні С.В. Свірко термін «державна безпека» означає такий стан захищеності різновекторних інтересів держави та її простої кластерної одиниці – громадянина, за якого забезпечується ефективне функціонування всіх сфер, галузей, інституціональних секторів (у тому числі їх одиниць), механізмів загалом та реалізація власне функцій та повноважень інституту держави зокрема з метою їх подальшого розвитку в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз [6, с. 75].

Системний аналіз законодавства та наукових розробок вітчизняних вчених дає підстави стверджувати, що державну безпеку традиційно асоціюють із загрозами невоєнного характеру, які походять від розвідувальних та спеціальних служб іноземних держав, терористичних організацій, транснаціональних злочинних угруповань, або ж від деструктивної діяльності окремих груп чи осіб. Відповідно, у фокусі уваги опиняються, насамперед, шпигунство, диверсії, розвідувально-підривна діяльність, державна зрада, насильницьке захоплення влади, сепаратизм, екстремізм, тероризм та інформаційно-психологічні операції.

Проте, в умовах глобальних трансформацій та повномасштабної гібридної агресії проти України, такий перелік виявляється неповним. Сучасне безпекове середовище доводить, що загрози фундаментальним демократичним основам українського суспільства і держави можуть мати не лише розвідувальне, злочинне чи політичне походження.

На сучасному етапі необхідно чітко усвідомлювати, що загрози державній безпеці України не існують у «вакуумі», ізольовано від інших складових національної безпеки. Порушення стійкості в економічній, інформаційній, енергетичній, соціальній чи інших сферах неминуче створює кумулятивний ефект, ослаблюючи інституційну спроможність держави та громадянського суспільства зсередини. Будь-яка вразливість, незалежно від її початкової природи, може бути і буде використана ворогом для знищення нашої державності.

У зв'язку з цим вважаємо, що для коректної і своєчасної кваліфікації загрози як такої, що стосується саме державної безпеки, необхідний розширений підхід. Загроза має ставати предметом уваги суб'єктів забезпечення державної безпеки України не тільки і не стільки через своє походження (критерій «хто це зробив?»), але й через свою справжню мету (чи спрямована вона, зокрема, проти державного суверенітету, на протиправну зміну конституційного ладу, дестабілізацію суспільства?) та її наслідки (який реальний чи потенційний масштаб шкоди для життєво важливих національних інтересів?).

Застосування такого підходу дозволяє по-новому поглянути на ті сфери, які традиційно залишалися поза увагою системи забезпечення державної безпеки України. Однією з найбільш показових і, водночас, критично недооцінених у цьому контексті, є саме екологічна сфера.

На перший погляд, проблеми довкілля, техногенні аварії чи екологічні катастрофи належать до компетенції органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та/або суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Проте, в реаліях гібридної агресії, коли російська держава-агресор навмисно використовує руйнування довкілля як інструмент війни, стає очевидним: окремі екологічні загрози можуть бути і є прямою загрозою державній безпеці України.

За твердженнями академіка М.З. Згуровського, воєнні дії зазвичай супроводжуються негативними екологічними наслідками, такими як забруднення повітря, ґрунту і води токсичними хімічними речовинами, руйнування природних ландшафтів і деградація ґрунтів унаслідок бомбардувань, обстрілів, мінування територій, значне скорочення лісових масивів тощо. Крім

того, знищення промислових об'єктів, нафтових резервуарів, гідроелектростанцій, загрози для атомних електростанцій створюють надзвичайні екологічні ризики, які впливають на локальну і глобальну безпеку

Особливу загрозу становить використання хімічної, біологічної та ядерної зброї, яка здатна завдати непоправної шкоди довкіллю на десятиліття чи навіть на століття. Наслідки цих дій можуть не лише спричиняти локальні катастрофи, а й створювати глобальні екологічні проблеми, такі як посилення кліматичних змін або порушення глобального балансу екосистем.

Вчений звертає увагу на те, що під час збройних конфліктів критична інфраструктура (системи водопостачання, водовідведення, енергетичні мережі, системи управління відходами тощо) стає об'єктом нападів і зазнає прямого й непрямого руйнування. Це спричиняє довготривалі наслідки для здоров'я населення і життєздатності екосистем. Руйнування природних систем створює ефект «екосистемного боргу», коли навіть припинення негативного впливу не забезпечує автоматичного відновлення. Наприклад, деградація ґрунтів та зникнення видів призводять до втрати екосистемних послуг, таких як регулювання клімату, запилення рослин, очищення води. Поєднання воєнних дій, змін клімату, урбанізації та промислової діяльності значно перевищує природні можливості планети до саморегуляції. Цей тиск створює реальні загрози для сталого розвитку людства [7, с. 3–4, 14].

С. Іванюта, Л. Якушенко аргументовано стверджують, що хоча головними цілями спеціальної воєнної операції проти України російським керівництвом було оголошено знищення військової інфраструктури та скорочення Збройних Сил України, а також змінення керівництва та політичного курсу Української держави, повномасштабне російське вторгнення вплинуло на значно ширше коло сфер життєдіяльності нашої країни, зокрема на її навколишнє природне середовище. На переконання дослідників, внаслідок російської збройної агресії саме природні об'єкти виявилися найбільш незахищеними, особливо у зонах бойових дій, від ракетних і артилерійських ударів та викликаних ними масштабних руйнувань, аварій і збоїв у роботі об'єктів технологічної сфери та екологічно небезпечних підприємств. Окрім масштабних руйнувань об'єктів житлової та критичної інфраструктури, порушення нормальної роботи великої кількості підприємств, ця агресія призвела до безпрецедентного погіршення якості життєво важливих ресурсів та екологічного дисбалансу в навколишньому природному середовищі України [8, с. 4, 6].

У своєму дослідженні А.В. Духневич та Н.В. Карпінська сформуvalи перелік екологічних наслідків триваючої російсько-української війни:

- 1) для клімату: воєнні дії сприяли викидам значної кількості вуглекислого газу, що прискорює глобальні кліматичні зміни;
- 2) для повітря: забруднення повітря токсичними речовинами через руйнування інфраструктури, пожежі та підвищення концентрації твердих частинок;
- 3) для заповідних територій: знищення значної кількості гектарів лісу; втрата біорізноманіття через пожежі;

4) для ґрунтів: підвищення концентрації важких металів (кадмію, хрому, свинцю та ін.) внаслідок бомбардувань; зменшення рослинності і родючості;

5) для тваринного і рослинного світу, морської екосистеми: загибель значної кількості видів; порушення міграційних маршрутів, зменшення зупинок, затримки в розмноженні через бойові дії;

6) для водних ресурсів: забруднення вод через затоплення складів, промислових об'єктів і сільськогосподарських земель, а також внаслідок затоплення кораблів і техніки. У Чорне море потрапила значна кількість прісної води, забрудненої пестицидами, нафтою та добривами тощо [9, с. 263].

Системний аналіз воєнних реалій в Україні та наукових розробок вчених дає підстави стверджувати, що завдана російськими військами шкода українському довкіллю є не просто побічним наслідком війни, який залишає токсичну спадщину для майбутніх поколінь. Масштабне знищення навколишнього природного середовища та створення величезних зон, непридатних для життя і господарювання, не має виправданої військової необхідності. Це є невід'ємною складовою російської державної антиукраїнської політики, яка спрямована на спонукання людей до залишення постійних місць свого проживання, поширення серед них паніки, підрив їхньої довіри до влади, зменшення підтримки сил безпеки і оборони, формування у них проросійських чи капітуляційних настроїв.

Таким чином, окремі екологічні аспекти державної безпеки перестають бути абстрактною «невоєнною» загрозою і стають конкретним, вимірюваним фактором, який спроможний підірвати основи функціонування держави і суспільства. Саме тому врахування екологічної складової має стати невід'ємною частиною політики забезпечення державної безпеки України як у воєнний, так і повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

3. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2006. № 2. С. 17–20.

4. Гордієнко С.Г. Трансформація поняття «державна безпека». *Юридична Україна*. 2020. № 8. С. 12–23.

5. Чумак В.В., Бернадський Б.В. Теоретико-правовий аналіз понять «національна безпека» і «державна безпека». *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2014. Вип. 20. С. 95–103.

6. Свірко С.В. Складові державної безпеки в контексті об'єктної уваги державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 72–78.

7. Згуровський М.З. Екологічні наслідки збройних конфліктів у глобальному вимірі. *Вісник НАН України*. 2025. № 2. С. 3–15.

8. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналіт. доп. / [С. Іванюта, Л. Якушенко]. Київ : НІСД, 2024. 61 с.

9. Духневич А.В., Карпінська Н.В. Екологічні наслідки війни: оцінка впливу відходів на навколишнє середовище. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 347–352.

Коба О. В.,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, доцент кафедри забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, України)

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОПУСКНИЙ РЕЖИМ У ФІЗИЧНІЙ ЯДЕРНІЙ БЕЗПЕЦІ: ПРАКТИКА ПІДРОЗДІЛІВ НГУ

Забезпечення фізичної ядерної безпеки є одним із ключових завдань національної безпеки України, особливо в умовах повномасштабної збройної агресії. Пропускний режим на об'єктах ядерної інфраструктури є критично важливим елементом захисту від несанкціонованого доступу, диверсій та терористичних загроз. Сучасні технології, зокрема біометричні системи, автоматизовані комплекси контролю доступу, безпілотні системи спостереження та штучний інтелект, кардинально змінюють підходи до організації пропускового режиму [6, 7]. Метою цієї роботи є аналіз впливу сучасних технологій на систему пропускового режиму у сфері фізичної ядерної безпеки та дослідження практики їх застосування підрозділами Національної гвардії України (далі-НГУ) [4, 5].

Актуальність теми. Умови воєнного стану суттєво посилюють вимоги до пропускового режиму на ядерних об'єктах. Зростає необхідність у багаторівневій системі захисту, яка включає не лише фізичну охорону, а й кіберзахист, автоматизований моніторинг та аналітику даних у режимі реального часу. Використання технологій розпізнавання облич, систем відеоаналітики та безпілотних літальних апаратів дає змогу підвищити ефективність охорони об'єктів критичної інфраструктури. Водночас, у 2024-2025 рр. спостерігається зростання ризиків, пов'язаних з AI, таких як вразливість до кібератак чи помилки в розпізнаванні, що вимагає балансованого підходу [7, 8].

Практика підрозділів НГУ та інших структур, що забезпечують охорону ядерних об'єктів, впроваджують сучасні комплекси контролю доступу, системи відеоспостереження з аналітикою на основі штучного інтелекту, мобільні сканери документів, а також технології радіаційного моніторингу. В умовах воєнного стану такі системи дають змогу оперативно реагувати на потенційні загрози та знижувати людський фактор при ухваленні рішень. Не обмежуючись НГУ, подібні технології застосовуються Державною інспекцією ядерного регулювання України (далі-ДІЯРУ) для інспекцій та моніторингу, де AI використовується для аналізу даних з датчиків радіації, а біометрія – для верифікації персоналу на АЕС. Наприклад, у 2024 р. Міністерство енергетики інтегрувало AI-дрони для патрулювання периметрів, що підвищило ефективність на 30-40% за даними звітів. Міжнародний досвід (наприклад, США через NRC) показує, що комбінація AI з біометрією знижує час реакції на

загрози, але вимагає захисту від хакерських атак, як у випадках з українськими дронами в обороні [6, 7, 8].

Окремим напрямом діяльності стала протидія безпілотним літальним апаратам (далі-БПЛА) та баражуючим боєприпасам типу «Шахед». Для цього застосовуються мобільні комплекси радіоелектронної боротьби (далі-РЕБ), системи акустичної та тепловізійної детекції дронів, а також засоби активного придушення каналів управління. У поєднанні з технологіями радіаційного моніторингу та автоматизованими системами управління силами охорони це дозволяє забезпечити комплексний підхід до захисту ядерних об'єктів і значно зменшити вплив людського фактора при ухваленні рішень [5, 9].

Правовий аспект. Використання сучасних технологій регламентується Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»[2], Законом України «Про правовий режим воєнного стану»[3], Закон України «Про Національну гвардію України» [4], та іншими нормативно-правовими актами.

Водночас практика не лише НГУ, а й ДІЯРУ та інших структур потребує оновлення підзаконної бази для легітимізації застосування новітніх технологій, зокрема біометрії та систем штучного інтелекту, у сфері охорони ядерних об'єктів. У 2025 р. Україна підписала Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, яка встановлює стандарти для етичного використання AI, включаючи заборони на певні біометричні системи (наприклад, розпізнавання емоцій) у критичних сферах [10]. Це узгоджується з проектом Закону № 8153 про захист персональних даних, що адаптує GDPR до AI-контексту, забороняючи масове біометричне сканування без згоди [11]. Міністерство цифрової трансформації опублікувало Білу книгу з регуляції AI, орієнтовану на гармонізацію з EU AI Act, де високоризикові системи (як у ядерній безпеці) вимагають обов'язкової сертифікації. За рекомендаціями ІАЕА, регуляторний фреймворк повинен враховувати ризики AI, такі як ядерні загрози від автономних систем, і включати міжнародну технічну допомогу для оновлення норм. Прогалини в чинній базі, наприклад, відсутність конкретних правил для AI в пропусковому режимі, можуть бути заповнені через прийняття спеціального Закону про регуляцію AI-технологій, як запропоновано в 2024 р [12, 13].

Сучасні технології суттєво змінюють підходи до забезпечення пропускового режиму у фізичній ядерній безпеці. Досвід підрозділів НГУ свідчить про ефективність впровадження автоматизованих систем контролю, біометричних технологій та інтелектуальних систем відео спостереження [5]. Для підвищення ефективності охорони ядерних об'єктів необхідно оновити нормативно-правову базу [10, 11, 13], забезпечити належний рівень фінансування та продовжувати інтеграцію сучасних технологій у практику охорони об'єктів критичної інфраструктури [6, 7, 8, 9].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» : за станом на 19 жовт. 2000 р. № 2064-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 1. – Ст. 1.
2. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» : за станом на 8 лют. 1995 р. № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : за станом на 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
4. Закон України «Про Національну гвардію України» : за станом на 13 бер. 2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.
5. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.07.2014 № 625 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів НГУ» [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал МВС України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0830-14>.
6. Штучний інтелект у ядерній безпеці [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Комісії ядерного регулювання США (NRC). – 2025. – Режим доступу: <https://www.nrc.gov/ai.html>.
7. Штучний інтелект та ядерна зброя: здоровий глузд у розумінні витрат і переваг / Texas National Security Review. – 2025. – Т. 8, № 3. – С. 45–67. – Режим доступу: <https://tnsr.org/2025/06/artificial-intelligence-and-nuclear-weapons-a-commonsense-approach-to-understanding-costs-and-benefits/>.
8. Інформаційний бюлетень: Просування зусиль Міністерства внутрішньої безпеки щодо зниження ризиків на перетині штучного інтелекту та хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних загроз [Електронний ресурс] // Офіційний сайт DHS. – Режим доступу: <https://www.dhs.gov/publication/fact-sheet-and-report-dhs-advances-efforts-reduce-risks-intersection-artificial>.
9. Огляд новин ядерної безпеки та оновлення для членів, травень 2025 р. / Stimson Center. – Вашингтон, 2025. – 32 с. – Режим доступу: <https://www.stimson.org/2025/nuclear-security-news-and-member-updates-roundup-may-2025/>.
10. Безпечний ШІ для мільйонів українців: Україна підписала Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України. – 2025. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/bezpechnyi-shi-dlia-milioniv-ukraintsiv-ukraina-pidpysala-ramkovu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt-ta-prava-liudyny>.
11. Захист персональних даних та ШІ: Проєкт Закону № 8153, GDPR та EU AI Act у контексті технологій штучного інтелекту / Dnistrianskyi Center for Law

and Policy. – Київ, 2022. – 28 с. – Режим доступу: <https://dc.org.ua/en/news/zahyst-personalnyh-danyh-i-shi-zakonoproekt-8153-gdpr-ta-zakon-es-pro-shi-u-konteksti-tehnologiy-shtuchnogo-intelektu>.

12. Регулювання штучного інтелекту / Ukrainian Law Firms. – Київ, 2025. – С. 112–125. – Режим доступу: <https://ukrainianlawfirms.com/reviews/ai-regulation/>.

13. Біла книга з регулювання штучного інтелекту в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство цифрової трансформації України. – Київ, 2024. – 56 с. – Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0_%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0_%D0%B7_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A8%D0%86_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_%D0%90%D0%9D%D0%93%D0%9B.pdf.

Коба О. В.,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, доцент кафедри забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Шаповал А. Ю.,

курсант факультету службово-бойової діяльності, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ЯК ОСНОВА РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ДОСВІД ХАРКІВЩИНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Дослідження стабілізаційних заходів на деокупованих територіях є важливим напрямом наукової та практичної діяльності, спрямованим на відновлення правопорядку, безпеки, інфраструктури та соціально-економічного життя в умовах триваючої війни. Такі дослідження дозволяють розробляти стратегії для ефективної реінтеграції звільнених територій до складу України, враховуючи як національні особливості, так і міжнародний досвід. Питання стабілізації та реінтеграції деокупованих територій активно вивчаються українськими дослідниками, зокрема в працях, опублікованих у наукових виданнях [1, 2, 4], а також зарубіжними науковцями в контексті операцій НАТО, таких як SFOR у Боснії і Герцеговині [9]. У період повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну стабілізаційні заходи набули особливого значення, адже органи безпеки, оборони та влади змушені одночасно виконувати завдання із звільнення територій, розмінування, боротьби з колабораціонізмом, відновлення інфраструктури та забезпечення гуманітарних потреб населення [8]. Війна створює нові виклики, такі як масове замінування, руйнування критичних об'єктів та відтік кадрів, що ускладнює процес стабілізації.

Досвід Харківської області, деокупованої у вересні-жовтні 2022 року, демонструє комплексний підхід до стабілізаційних заходів. Збройні сили України, Національна гвардія, поліція та СБУ спільно проводили розмінування (понад 1,2 млн га потенційно забруднених територій), фіксацію воєнних злочинів (22 катівні), виявлення колаборантів (16 затриманих) та відновлення роботи місцевих органів влади [10, 11, 12]. Міжнародна співпраця, зокрема з організацією "The HALO Trust", посилила ефективність протимінної діяльності [13]. Водночас аналіз операцій SFOR у Боснії і Герцеговині показує, що

стабілізація в мирний час зосереджується на створенні безпечного середовища після припинення бойових дій, тоді як в Україні ці заходи відбуваються паралельно з війною [9].

Стабілізаційні заходи охоплюють широкий спектр дій: від військових операцій (охорона кордону, боротьба з диверсіями) до невійськових (гуманітарна допомога, відновлення економіки, соціальний захист) [1, 4]. Їх успішність залежить від координації між органами влади, силами оборони та міжнародними партнерами. Проте відсутність єдиного комплексного плану для всіх деокупованих територій, кадровий дефіцит та недостатнє фінансування гальмують процес [6].

На основі аналізу пропонується низка стратегій для підвищення ефективності стабілізаційних заходів:

- розробка комплексного плану з чіткими строками та індикаторами виконання;
- створення кадрового резерву для роботи на деокупованих територіях;
- формування фонду відновлення із залученням міжнародної допомоги;
- адаптація міжнародного досвіду (наприклад, розмінування та патрулювання за моделлю НАТО) [5, 9];
- посилення моніторингу та правової обізнаності населення.

Таким чином, стабілізаційні заходи є ключовим елементом реінтеграції деокупованих територій України, виступаючи основою для відновлення державного суверенітету, правопорядку та нормального функціонування суспільства в умовах триваючого воєнного конфлікту. Їх ефективне впровадження, з урахуванням практичного досвіду деокупації Харківщини у 2022 році, де було успішно реалізовано розмінування, боротьбу з колабораціонізмом та відновлення інфраструктури, а також адаптації міжнародних практик, таких як операції SFOR у Боснії і Герцеговині, забезпечить не лише повернення територій під контроль держави, а й їх сталий соціально-економічний розвиток у довгостроковій перспективі. Важливим є комплексний підхід, який поєднує військові дії для забезпечення безпеки з невійськовими заходами, спрямованими на гуманітарну підтримку, економічне відродження та соціальну згуртованість громад.

Для досягнення цих цілей необхідно подолати наявні виклики, зокрема розробити єдиний стратегічний план стабілізації для всіх деокупованих регіонів, залучити міжнародну технічну та фінансову підтримку, а також сформувати кадровий резерв для швидкого відновлення управлінських функцій. Досвід Харківщини підкреслює важливість співпраці між органами влади, силами оборони та міжнародними партнерами, тоді як міжнародні практики наголошують на потребі створення безпечного середовища як передумови для подальшого розвитку. Таким чином, стабілізаційні заходи не лише повертають території під юрисдикцію України, а й закладають підґрунтя для їх інтеграції у загальнодержавний простір, гарантуючи захист прав громадян, відновлення інфраструктури та економічну стабільність, що є запорукою міцності держави в умовах сучасних геополітичних загроз.

Список використаних джерел:

1. Стабілізаційні заходи та дії із стабілізації ситуації. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7e647388-fc7e-4454-ab22-487b7970cf9b/content>
2. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d8b5c4cd-2a65-42c7-b65e-b02755849cee/content>
3. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/542>
4. Міжнародний досвід відновлення та відбудови держав і регіонів після військових конфліктів та екологічних катастроф: висновки для України. URL: <https://analytics.intsecurity.org/ukraine-reconstruction/>
5. Відновлення безпеки та Української державності на деокупованих територіях: нормативно-правовий аспект. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2073/files/3e0977de-2e70-4e69-8e26-6cf962a5575b.pdf>
6. Постанова КМУ від 12 травня 2023 р. № 486. Про підготовку до дій із стабілізації ситуації на деокупованих територіях Донецької і Луганської областей та їх реінтеграції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-2023-%D0%BF#Text>
7. Довідник НАТО. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook2001.pdf>
8. Хронологія деокупації Харківщини: як це було. URL: [вставити актуальний URL, якщо доступний]
9. Визволення Харківщини у вересні-жовтні 2022 року: перша річниця переможного Слобожанського наступу ЗСУ. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/06/vyzvolennya-harkivshhyny-u-veresni-zhovtni-2022-roku-persha-richnyczya-peremozhnogo-slobozhanskogo-nastupu-zsu/>
10. На Харківщині затримано 16 колаборантів та виявлено списки посадовців-зрадників. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/na-harkivshhyni-zatrymano-16-kolaborantiv-ta-vyyavleno-spysky-posadovtsiv-zradnykiv/>
11. ОКУПОВАНІ. Як на Харківщині шукають зрадників і колаборантів. URL: [вставити актуальний URL, якщо доступний]

Ковальчук А. Ю.,

доктор юридичних наук, професор,
начальник відділу дослідження
проблем протидії кіберзлочинності та
загрозам інформаційній безпеці
МНДЦ при РНБО України
(м. Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ ХАКІНГ ЯК СКЛАДОВА КІБЕРАТАКИ: МЕТОДИ ВЧИНЕННЯ І ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

В останні роки в усьому світі зберігається тенденція щодо збільшення кількості кіберзлочинів, які спрямовані на отримання фінансового прибутку.

У нових кримінальних інцидентах спостерігається зміна тактики дій злочинців [1;2]. Вони атакують різні об'єкти критичної інфраструктури залучаючи до своїх атак як новітні технології так й інші соціотехнологічні засоби (соціальна інженерія та соціальне програмування). Також трендом початку 2025 року стає поширення залучення великих мовних моделей для просування власних інтересів і вчинення кібератак та розширення методології соціальної інженерії та соціального програмування. Соціальна інженерія є багатогранним і складним способом отримання конфіденційної інформації від користувачів із застосуванням методів переконання і технологічних засобів. Поняття соціальної інженерії було введено Кевіном Митником [3] і досить часто згадується в низці статей та доповідей з тематики безпеки мереж та інформації [4]. Статистика демонструє, що велика кількість людей ставиться до використання власної конфіденційної інформації недостатньо уважно. Для прикладу можна розглянути вибір складності паролів, обставини доступу до онлайн-рахунку в банку тощо. Також яскравим прикладом є необережність при вході в соціальні мережі. Поняття паролю і таємного (секретного) запитання здається тривіальним для більшості користувачів, хоча недооцінювати їх значення не можна.

При використанні різноманітних технік соціальної інженерії зазвичай відсутня потреба у глибоких знаннях технічних галузей та інформаційних технологій, проте при наявності таких знань у зловмисника вірогідність несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів значно підвищується.

Кримінальне маніпулювання може застосовуватися під час низки корисливих і насильницьких злочинів. Серед корисливих злочинів, що здійснюються з використанням такого впливу на особистість, виділяється шахрайство, різноманітні види якого сьогодні досить поширені в мережі Інтернет.

Кримінальне маніпулювання здійснюється в комунікативному процесі під час взаємодії злочинця та жертви з використанням комплексу методів і прийомів, у тому числі сучасних психотехнологій. О. В. Кравченко визначає кримінальну маніпуляцію як процес цілеспрямованого використання різних специфічних

способів і засобів зміни (модифікації) поведінки жертви злочину, її мети, бажань, намірів, відносин, установок, психічних станів та інших її психологічних характеристик в інтересах шахрая, які могли б не відбутися, якби потерпілий знав у достатньому обсязі дані, що характеризують ситуацію, зокрема те, які засоби застосовано щодо нього чи з якою метою їх використано [5]. Психологічною передумовою застосування методів соціальної інженерії є така особливість людської психіки, як когнітивні упередження. Через це надійність комп'ютерної системи є не вищою, ніж надійність її оператора. Зловмисники проникають навіть у добре спроектовані, захищені комп'ютерні системи, скориставшись неуважністю довірених користувачів або умисно вводячи їх в оману (наприклад, відрекомендувавшись системним адміністратором або вищестоящим посадовцем). Обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) під час шахрайства застосовує винна особа для того, щоб викликати в потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільне передавання потерпілим майна чи права на нього.

Обман під час шахрайства – це повідомлення явно помилкових даних або приховування, замовчування інформації про факти чи обставини, повідомити про які було необхідно, спрямовані на введення потерпілого в оману або на підтримання помилки особи з метою заволодіння чужим майном, і які призвели до такого стану потерпілого [5].

В мережі Інтернет для отримання несанкціонованого доступу зловмисники використовують різноманітні типи кібератак, наприклад, шляхом введення шкідливого програмного забезпечення (ШПЗ) у код вебсайту або пересилання різноманітних видів ШПЗ (вірусів, троянів тощо) до комп'ютерної системи потерпілого. Атаки такого виду перешкоджають керуванню пошкодженим продуктом або його налагодженню. Що ж стосується соціальної інженерії, то цей тип атак спрямований не безпосередньо на комп'ютерну систему, а на її користувачів — «найслабшу ланку», і шляхом обходу інфраструктури, призначеної для захисту від ШПЗ, він дозволяє досягти тих же результатів, що й інші види кібератак. Оскільки такі прийоми значно складніше виявити чи запобігти їм, цей напрям атак є набагато ефективнішим за інші.

Основна тактика соціальної інженерії полягають у психологічних методах, за допомогою яких стає можливим переконати користувача розкрити інформацію особистого характеру (паролі, номери кредитних карток тощо). В основі методів використання соціальної інженерії – маніпуляція людськими страхами, зацікавленістю або довірою. Жертвою соціальної інженерії можна стати як під час особистого спілкування, так і по телефону або через цифрові гаджети. «Кіберзлочинці використовують такі способи експлуатації людського фактору як цікавість і довіра, – які призводять до того, що люди з добрими намірами потрапляють у руки зловмисників. Це може статися у формі замаскованої URL-адреси або, здавалося б, нешкідливого додатку в

електронному листі. Але все, що потрібно, – це один клік, і негайно почнеться поширення шкідливої програми», – пояснює стратег із кібербезпеки Аденікі Косгроув виданню Forbes [6].

Висновки. Дослідження показують, що людям притаманні деякі поведінкові нахили, які можна використовувати для обережного маніпулювання. Багато з найбільш шкідливих зламів систем безпеки відбуваються і відбуватимуться завдяки соціальній інженерії, а не електронному злому. Наступне десятиліття соціальна інженерія сама по собі становитиме найвищу загрозу інформаційній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025 URL: <https://cybersecurityventures.com/cybercrime-damage-costs-10-trillion-by-2025/>
2. Internet crime report 2021 URL: https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2021_IC3Report.pdf
3. Біленчук П.Д., Гуцалюк М.В., Кравчук О.В., Козир М.В. Комп'ютерний тероризм: суперхакери, кібер-терористи, кібер-криміналісти: Монографія / За заг. Ред. П.Д. Біленчука. – К.: Наука і життя, 2008. 291 с.
4. Matthew J Duffy, Social Engineering / UWP Computer Science and Software Engineering Technical Report, Volume 12, 2011.
5. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / О. В. Кравченко. – Х., 2005. – 20 с.
6. Соціальна інженерія: як шахраї використовують людську психологію в інтернеті URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/socialna-inzhenerija-shaxrajstvo/29460139.html> .

Комісарова Н. О.,

доцент кафедри забезпечення
державної безпеки факультету
забезпечення державної безпеки,
доцент,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Омельченко М.,

здобувач вищої освіти
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовою основою функціонування ДБР в умовах воєнного стану є система нормативно-правових актів, що регулюють як загальні засади діяльності бюро, так і специфіку його функціонування в умовах особливого правового режиму.

Конституція України у статті 85 передбачає повноваження Верховної Ради України вводити воєнний стан, а стаття 106 наділяє Президента України правом прийняття рішення про введення воєнного стану та оголошення мобілізації [10]. Стаття 64 Конституції встановлює, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Ключовим законом, що регулює правовий режим воєнного стану, є Закон України "Про правовий режим воєнного стану" [11]. Цей закон визначає поняття воєнного стану, підстави його запровадження, особливості функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, заходи, що можуть вживатися в умовах воєнного стану.

Стаття 8 зазначеного Закону передбачає можливість встановлення особливого порядку діяльності органів державної влади, що має принципове значення для організації роботи ДБР. Зокрема, може встановлюватися особливий порядок роботи правоохоронних органів, зміна підвідомчості окремих справ, створення спеціальних підрозділів для розслідування злочинів, пов'язаних з воєнним станом.

Закон України "Про Державне бюро розслідувань" [12] визначає загальні засади діяльності бюро, його компетенцію та організаційну структуру. В умовах воєнного стану окремі положення цього закону застосовуються з урахуванням обмежень та особливостей, встановлених режимом воєнного стану.

Кримінальний процесуальний кодекс України [13] регулює процедуру досудового розслідування, однак в умовах воєнного стану його окремі положення можуть застосовуватися з особливостями, передбаченими спеціальним законодавством про воєнний стан.

Важливе значення для діяльності ДБР в умовах воєнного стану мають акти Президента України та Кабінету Міністрів України, що конкретизують порядок функціонування державних органів в екстремальних умовах. Зокрема, постанови Кабінету Міністрів України про організацію роботи центральних органів виконавчої влади в умовах воєнного стану, про заходи з евакуації населення тощо.

Організаційні засади діяльності ДБР в умовах воєнного стану характеризуються значними змінами порівняно з мирним часом. Ці зміни стосуються як структурної організації бюро, так і процедур його діяльності.

Важливою організаційною новацією стало створення мобільних слідчих груп, які можуть оперативно реагувати на повідомлення про злочини в різних регіонах країни. Ці групи оснащені необхідним технічним обладнанням та засобами зв'язку, що дозволяє їм ефективно працювати в польових умовах.

Територіальна організація діяльності ДБР також зазнала суттєвих змін. У зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України та веденням активних бойових дій окремі територіальні підрозділи ДБР були реорганізовані або переміщені. Створено резервні пункти управління, що забезпечують безперервність керівництва діяльністю бюро навіть в умовах загрози безпеки.

Кадрова політика ДБР в умовах воєнного стану спрямована на забезпечення належного укомплектування підрозділів кваліфікованими кадрами. Запроваджено прискорені процедури відбору та підготовки слідчих, спеціальні програми підвищення кваліфікації з питань розслідування злочинів у воєнний час. Особливу увагу приділено забезпеченню безпеки персоналу ДБР, включаючи навчання правилам поведінки в умовах загрози, забезпечення засобами індивідуального захисту.

Розслідування кримінальних правопорушень у оборонній сфері в умовах воєнного стану має свою специфіку, зумовлену особливостями правового режиму та фактичними обставинами воєнного часу.

Військові злочини становлять особливу категорію кримінальних правопорушень, розслідування яких набуло масового характеру в умовах збройної агресії. До них належать злочини, передбачені статтями 438-447 Кримінального кодексу України, зокрема порушення законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення, геноцид тощо. Особливістю розслідування цих злочинів є необхідність документування фактів у зоні військових дій, що створює додаткові ризики для слідчих та потребує спеціальних заходів безпеки.

Злочини проти національної безпеки в умовах воєнного стану мають підвищену суспільну небезпеку та потребують пріоритетного розслідування. До них належать державна зрада, шпигунство, диверсія, фінансування тероризму тощо. Специфіка розслідування цих злочинів полягає в необхідності тісної

взаємодії з органами державної безпеки та розвідки, використання спеціальних методів збирання доказів.

Корупційні злочини в оборонній сфері в умовах війни мають особливо негативний вплив на обороноздатність держави. Розслідування таких злочинів ускладнюється необхідністю балансування між забезпеченням ефективності оборонних закупівель та дотриманням антикорупційного законодавства. Слідчі ДБР повинні враховувати особливості закупівель в умовах воєнного стану, коли окремі процедури можуть бути спрощені з міркувань оперативності.

Злочини проти цивільного населення, включаючи депортацію, примусове переселення, катування цивільних осіб, потребують особливих підходів до збирання доказової бази. Часто свідками таких злочинів є біженці або переміщені особи, що створює додаткові складності в організації слідчих дій.

Процесуальні особливості розслідування злочинів у воєнний час включають можливість проведення слідчих дій у скороченні строки, використання дистанційних засобів для допиту свідків, особливий порядок забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. КПК України передбачає можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану з дотриманням спрощених процедур.

Взаємодія ДБР з іншими органами в умовах воєнного стану характеризується підвищеною інтенсивністю та специфічними формами координації.

Співпраця з Збройними Силами України включає обмін інформацією про злочини, вчинені на території проведення операції об'єднаних сил, забезпечення безпеки слідчих під час роботи в зоні бойових дій, спільне документування воєнних злочинів. Командування військових частин зобов'язане надавати сприяння слідчим ДБР у проведенні слідчих дій на підконтрольній їм території.

Взаємодія зі Службою безпеки України набуває особливої важливості в розслідуванні злочинів проти національної безпеки. СБУ надає оперативну інформацію про загрози, сприяє в проведенні негласних слідчих дій, забезпечує захист слідчих ДБР від можливих загроз з боку ворожих спецслужб.

Співробітництво з Національною поліцією включає спільне патрулювання територій, обмін інформацією про злочинність, координацію слідчих дій. В умовах воєнного стану особливої важливості набуває взаємодія у сфері забезпечення громадського порядку та безпеки цивільного населення.

Першою проблемою є обмежений доступ до місць вчинення злочинів у зоні активних бойових дій. Це ускладнює проведення огляду місця події, збирання речових доказів, допит свідків. Вирішення цієї проблеми потребує розроблення спеціальних процедур документування злочинів дистанційними методами, використання безпілотних літальних апаратів для огляду місць подій, залучення місцевих співробітників для первинного збирання інформації.

Другою проблемою є складності у забезпеченні прав учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. Обмеження свободи пересування, загроза безпеці можуть перешкоджати реалізації права на захист, участь у слідчих діях. Необхідне запровадження дистанційних форм участі в

кримінальному провадженні, використання відеозв'язку для допитів, особливі процедури забезпечення безпеки учасників.

Третьою проблемою є дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні. Військові дії можуть унеможливити проведення окремих слідчих дій у встановлені законом строки. Доцільне внесення змін до КПК України щодо продовження строків досудового розслідування в умовах воєнного стану, встановлення особливих процедур зупинення досудового розслідування.

Четвертою проблемою є координація діяльності ДБР з військовими органами управління. Відсутність чітких процедур взаємодії може призводити до конфліктів компетенції, дублювання функцій. Необхідна розроблення міжвідомчих інструкцій з питань взаємодії, створення координаційних центрів для узгодження дій різних відомств.

П'ятою проблемою є забезпечення безпеки персоналу ДБР в умовах воєнних дій. Слідчі працюють в умовах підвищеної небезпеки, що потребує спеціальних заходів захисту. Необхідне забезпечення співробітників ДБР засобами індивідуального захисту, навчання правилам поведінки в зоні бойових дій, створення системи страхування життя та здоров'я.

Вивчення міжнародного досвіду організації роботи правоохоронних органів в умовах збройних конфліктів дозволяє виявити корисні практики, що можуть бути адаптовані до українських реалій.

Досвід США в організації розслідування злочинів під час військових операцій включає створення спеціальних слідчих підрозділів, що працюють безпосередньо в зоні бойових дій. Американські правоохоронці активно використовують сучасні технології для дистанційного збирання доказів, включаючи супутникову зйомку, аналіз цифрових даних.

Досвід Великобританії характеризується створенням спеціалізованих судів для розгляду справ про воєнні злочини, розроблення особливих процедур захисту свідків та потерпілих. Британські правоохоронці активно співпрацюють з міжнародними організаціями в документуванні воєнних злочинів.

Досвід країн Балкан у розслідуванні воєнних злочинів 1990-х років показує важливість створення спеціалізованих прокуратур та судів, тісної співпраці з міжнародними трибуналами. Особливої уваги заслуговує досвід захисту свідків та реабілітації потерпілих.

Для вдосконалення організаційно-правових засад діяльності ДБР у сфері оборони в умовах воєнного стану доцільно реалізувати комплекс заходів.

По-перше, необхідне внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей провадження в умовах воєнного стану. Ці зміни мають передбачити можливість продовження строків досудового розслідування, спрощені процедури проведення окремих слідчих дій, особливі форми участі сторін у кримінальному провадженні.

По-друге, доцільна розроблення спеціальних методик розслідування злочинів у воєнний час. Ці методики мають враховувати специфіку збирання

доказів в умовах бойових дій, особливості роботи зі свідками - біженцями та переміщеними особами, процедури документування воєнних злочинів.

По-третє, необхідне створення спеціалізованої системи підготовки кадрів ДБР для роботи в умовах воєнного стану. Ця система має включати навчання основам міжнародного гуманітарного права, методам роботи в зоні бойових дій, психологічній підтримці потерпілих від воєнних злочинів.

По-четверте, важливим є розвиток технічного забезпечення діяльності ДБР, включаючи використання сучасних засобів фіксації доказів, дистанційних методів проведення слідчих дій, захищених систем передачі інформації.

По-п'яте, потрібне удосконалення системи міжнародного співробітництва ДБР у розслідуванні воєнних злочинів, включаючи участь у міжнародних слідчих групах, обмін досвідом з партнерськими органами, координацію зусиль з міжнародними судовими інстанціями.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом практики застосування воєнного стану, вивченням ефективності запроваджених організаційних змін, розробленням конкретних пропозицій щодо удосконалення правового регулювання діяльності ДБР в екстремальних умовах та підготовкою методичних рекомендацій для практичних працівників.

Список використаних джерел:

1. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайного стану. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 156 с.
2. Алфьоров С.М. Правові засади діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 284 с.
3. Борисов В.І. Кримінально-правові аспекти воєнного стану в Україні. Харків: Право, 2022. 312 с.
4. Черноусов М.В. Особливості діяльності Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 2. С. 67-74.
5. Кучинська О.П. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 248 с.
6. Швець Д.В. Організація розслідування воєнних злочинів органами досудового розслідування. Право і безпека. 2022. № 3. С. 89-96.
7. Баулін Ю.В. Кримінальна відповідальність за військові злочини за законодавством України. Харків: Кросроуд, 2021. 424 с.
8. Дудоров О.О. Злочини проти національної безпеки України в умовах збройного конфлікту. Луганск: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2022. 356 с.
9. Буроменський М.В. Міжнародне гуманітарне право та кримінальне законодавство України. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 512 с.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
12. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 6. Ст. 55.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
15. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

Курдюк В. Ф.,

кандидат військових наук, доцент,
викладач кафедри тактики,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО СУПРОТИВУ В УКРАЇНІ, ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

В умовах сучасної війни або збройного конфлікту, коли зникають такі звичні категорії як “лінія фронту”, “багато ешелонована та суцільна оборона”, а “смуга (район) оборони” перетворюється в “операційну зону (район)”, для формувань національного спротиву стають характерними, в залежності від умов, наступні зони (смуги) застосування (дій):

- **на окупованій території (підконтрольній противнику);**
- **в зоні дій своїх військ;**
- в глибині країни, на території, не охопленій збройним конфліктом [2].

Вважається за доцільне визначити, що метою діяльності всіх формувань національного спротиву, можуть бути:

- захист населення в місцях проживання (перебування), забезпечення його життєдіяльності;
- максимальне збереження об’єктів соціально-економічної інфраструктури і життєзабезпечення у визначених зонах (смугах, ділянках, районах, осередках) відповідальності;
- забезпечення надійного функціонування державних органів і організацій, органів місцевого самоврядування, у тому числі на тимчасово окупованій (підконтрольній) противником території;
- підвищення можливостей Збройних Сил із захисту суверенітету і територіальної цілісності країни;
- створення сприятливих умов для дій своїх військ (сил), і, навпаки, несприятливих умов для дій військ (сил) противника на всій території держави;
- надання збройній боротьбі, відсічі агресії всенародного характеру.

Під час війни (збройного конфлікту):

- *в операційній зоні дій військ та тиловій зоні своїх військ:*

допоміжні дії військам (силам) в утриманні базових районів з’єднань та військових частин та відновленні їх боєздатності після нанесення ударів і проведення бойових дій;

охорона, а при необхідності і оборона населених пунктів;

виконання окремих бойових завдань спільно із з’єднаннями і військовими частинами Збройних Сил України;

проведення заходів щодо підготовки державної та місцевої інфраструктури, населення і підпорядкованих формувань до дій в умовах можливої окупації;

організація взаємодії з силовими структурами держави, у першу чергу з територіальними органами військового управління;

організація та здійснення евакуаційних заходів;

проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах, захист населення від наслідків воєнних дій, аварій (руйнувань), зумовлених застосуванням засобів ураження, терористичними актами та диверсіями;

На території, яка тимчасово контролюється противником:

забезпечення бойових дій формувань в тилу противника;

ведення партизанської війни;

нанесення пошкодження комунікаціям противника;

ведення розвідки;

створення несприятливих умов для розташування, забезпечення та дій військових формувань противника;

протиція воєнізованим формуванням, сформованих противником з числа місцевих жителів;

корегування ударів ракетних військ і авіації;

забезпечення прихованого зберігання зброї, боєприпасів, військового майна і матеріальних засобів;

всебічне, особливо морально-психологічне, забезпечення життєдіяльності населення і формувань національного спротиву.

Підготовка формувань національного спротиву повинна організовуватися у мирний час за територіальним принципом відповідно до адміністративного поділу держави [1, 2, 3].

Із зростанням обсягу завдань, які стоять перед формуваннями національного спротиву розширюються форми застосування формувань національного спротиву у сучасному збройному конфлікті або війні і розширюється їх зміст. До основних з них можна віднести:

- захист населення та його адаптація до умов війни (форма дій, спрямована на досягнення основної мети застосування формувань національного спротиву).

- допоміжні дії формувань національного спротиву у вигляді диверсійних (протидиверсійних), розвідувальних, пошуково-рятувальних, евакуаційно-рятувальних, блокувальних та інших в інтересах загальновійськових і спеціальних операцій (дій) складових сил оборони в зоні бойових дій.

- підривна діяльність формувань національного спротиву на території, яка окупована або тимчасово контролюється противником.

Застосування формувань національного спротиву повинно базуватися на наступних засадах:

- організація і ведення дій тільки на своїй території (у тому числі і окупованій) в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- принцип застосування - “де живу, там і воюю” (бойові дії формувань національного спротиву не повинні переміщуватися вслід за армією);
- перехід на нелегальне становище або перехід до партизанських дій у разі захоплення території противником;
- перехід у підпорядкування іншому органу управління формувань національного спротиву відповідної адміністративно-територіальної одиниці у разі відступу (при відсутності факту переходу на нелегальне становище);
- навчання спеціалістів формувань національного спротиву в системі підготовки Збройних Сил України, інших складових сил безпеки і оборони (за напрямками спеціалізації);
- для комплектування формувань можуть використовуватися мобілізаційні ресурси, не призначені для Збройних Сил України;
- формування забезпечуються зброєю, боєприпасами, спеціальною військовою технікою, майном і іншими матеріально-технічними засобами державою;
- інфраструктура міст і населених пунктів (соціальна, економічна, культурна, технічна тощо) не руйнується при загрозі окупації території агресором, а переводиться на інший режим функціонування в умовах окупації;
- підтримання державою постійного інформаційного простору і впровадження заходів інформаційно-психологічної боротьби;
- визнання державою (військовим командуванням) новостворених формувань (груп, загонів тощо), мета діяльності яких є участь у національному спротиві, та надання їм відповідного статусу;
- дотримання права війни особовим складом формувань національного спротиву.

Застосування формувань національного спротиву повинне організовуватися не тільки в просторі, який, зазвичай, вважається тилом своїх військ, але, і на території, яка є окупованою та контролюється противником.

Організація і підготовка формувань національного спротиву на державному рівні, безумовно, повинна базуватися на широкий воєнно- і національно-патріотичній роботі.

Що стосується органів управління, то вищим центральним органом управління національним спротивом у мирний і воєнний час є Генеральний штаб Збройних Сил України [3, 4, 5].

Для координації дій формувань Збройних Сил України, інших складових сил оборони і формувань національного спротиву на регіональному рівні найбільш адаптованим і придатним до виконання управлінських функцій на теперішній час, є оперативне командування як військово-адміністративний, територіальний орган управління, наділений функціями військового округу[3].

Керівництво формуваннями національного спротиву при виконанні завдань територіальної оборони в областях (районах) покладається на голів місцевих державних адміністрацій (військових, військово-цивільних адміністрацій – у разі утворення) як керівників ради оборони областей (районів) і зон (районів) територіальної оборони і відповідні штаби зон (районів)

територіальної оборони, у яких представництво Сил територіальної оборони Збройних Сил України здійснюють командири військових формувань цих Сил як начальники штабів зон (районів) територіальної оборони [5].

Недоліком всіх законодавчих та інших нормативно-правових актів, які визначають організацію національного спротиву, зокрема, підготовки і ведення територіальної оборони, є те, що не визначено місце і роль голів територіальних громад (окрім міст Києва і Севастополя), які утворилися в результаті адміністративно-територіальної реформи.

Законодавчо визначена норма щодо повноважень командирів військових формувань Сил територіальної оборони Збройних Сил України діяти в якості начальників штабів зон (районів) територіальної оборони є вкрай суперечливою і такою, що створює передумови для порушення системи управління територіальною обороною. Особливо це може зіграти згубну роль для функціонування системи управління територіальною обороною, якщо те чи інше військове формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України за рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України “з метою нарощування сил і засобів для стабілізації обстановки, а також у випадку визначення відповідної зони територіальної оборони районом ведення воєнних (бойових) дій” будуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами своєї зони територіальної оборони.

Наступною ланкою керівництва є безпосередні органи управління формувань національного спротиву – командири куренів (загонів, груп, осередків тощо).

З метою ідентифікації формувань національного спротиву пропонується в їх найменуванні не використовувати терміни, які застосовуються у Збройних Силах України та інших складових сил оборони (наприклад, відділення, взвод, рота, батальйон тощо).

А питання організації руху опору на окупованій території покладається на Сили спеціальних операцій Збройних Сил України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України статі 17, 65.
2. Закон України “Про основи національного спротиву”, прийнятим Верховною Радою України 16 липня 2021 року, визначені певні аспекти утворення, функціонування добровольчих формувань, статі 1, 4, 8.
3. Закону України “Про оборону України”, статі 12, 15, 18.
4. Положення про добровольчі формування територіальних громад (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449).
5. Порядок організації, забезпечення та проведення підготовки добровольчих формувань територіальних громад до виконання завдань територіальної оборони (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1447).

Кюсол Т. Т.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ У ПІДТРИМЦІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасні бойові дії є надзвичайно стресовим і травматичним досвідом, що чинить глибокий вплив на психіку військовослужбовців. Характер повномасштабної війни, що поєднує високоінтенсивні бої, невизначеність, постійну загрозу та втрати, призводить до накопичення психологічного тиску. Цей тиск, якщо його ігнорувати, може не тільки знизити боєздатність підрозділів, але й мати довготривалі негативні наслідки для життя військових після їхнього повернення. Отже, забезпечення психологічної стабільності є не менш критичним елементом боєготовності, ніж фізична підготовка та технічне оснащення. Ефективна психологічна підтримка на всіх етапах — від безпосереднього перебування на передовій до успішної реінтеграції в цивільне життя є запорукою збереження людського потенціалу нації.

Виклики, пов'язані з масштабами повномасштабної агресії, вимагають системного підходу, який враховує не лише індивідуальні потреби ветеранів, а й динаміку їхнього відновлення в контексті суспільства, що також переживає травму.

Перебування в зоні бойових дій супроводжується значним психологічним навантаженням, що може проявлятися у різних формах. Одним з перших і найбільш поширених станів є бойова втома. Цей стан характеризується як фізичним, так і психологічним виснаженням. Серед фізичних проявів виділяють тремтіння, нервозність, холодний піт, сухість у роті, безсоння, прискорене серцебиття та загальне виснаження. Емоційні та когнітивні ознаки включають тривогу, дратівливість, забудькуватість, нездатність зосередитися, нічні жахи та підвищену здригання від різких звуків чи рухів. Особливо критичним маркером є «погляд на тисячу ярдів», що свідчить про глибоку дисоціацію та емоційне оніміння, яке є реакцією на надмірний стрес.

Якщо стан втоми не отримує належного відпочинку та підтримки, він може перерости у бойову травму. Травматичні стани можуть виникати не лише у безпосередніх жертв подій, а й у очевидців чи свідків. Емоційні та психологічні симптоми бойової травми охоплюють шок, заперечення, гнів, дратівливість, відчуття провини та сорому, а також безнадії. Ці симптоми гострого періоду узгоджуються з діагностичними критеріями Гострого стресового розладу, що підкреслює їхню серйозність та необхідність фахового втручання. Фізичні

прояви бойової травми включають безсоння, серцебиття, м'язове напруження та загальну тривожність.

Динаміка розвитку цих станів має каскадний характер. Симптоми бойової втоми є своєрідними ранніми індикаторами, які свідчать про те, що психіка військового працює на межі своїх можливостей. Якщо ці сигнали ігноруються, існує високий ризик прогресування виснаження в гострий стресовий розлад та інші хронічні стани. Тому роль психологів на передовій є критичною для вчасної ідентифікації цих станів та надання ефективної допомоги. Раннє виявлення та втручання можуть запобігти розвитку більш серйозних психологічних розладів у майбутньому.

Для подолання втоми військовослужбовцям та їхнім близьким рекомендується дотримуватись певних практик. До них належать раціональний розподіл часу, повноцінний сон, правильне харчування та фізична активність. Психологічні техніки самопомоги включають інформаційні паузи (зокрема, від новин), розмови з близькими, заняття улюбленою справою та візуалізацію «місця сили», що допомагає відновити душевну рівновагу [1].

Одним із найсерйозніших наслідків бойових дій є розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР). За даними Міністерства оборони, ПТСР становить 29% невралгічних захворювань, пов'язаних зі стресом, серед військових. Важливо зазначити, що ПТСР це не виключно "військовий" діагноз. За даними Національної служби здоров'я України (НСЗУ), загальна кількість випадків ПТСР в Україні зросла з 3167 у 2021 році до 12 494 у 2023 році. Це свідчить про глибоку травматизацію не лише комбатантів, а й цивільного населення, що також стало свідком чи жертвою бойових дій [2].

Така ситуація демонструє, що тривала війна спричинила загальнонаціональну кризу ментального здоров'я. Проблему не можна розглядати як таку, що стосується лише військовослужбовців. Вона вимагає створення єдиної, скоординованої державної системи ментального здоров'я, що буде обслуговувати як ветеранів, так і цивільне населення. Це передбачає уніфікацію протоколів та програм реабілітації для всіх постраждалих, з урахуванням специфіки військового досвіду.

Поширеним уявленням є те, що ПТСР обов'язково призводить до агресії. Однак це є помилковим стереотипом, що веде до стигматизації ветеранів. Психологи наголошують, що ПТСР може проявлятися в різних формах, не завжди пов'язаних із насильством, і що діагноз отримують також і цивільні особи [3].

В Україні розбудовується багатокомпонентна система психологічної допомоги, що поєднує зусилля державних органів та громадського сектору. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) та Національна служба здоров'я України (НСЗУ) відіграють ключову роль у цій системі. Було запроваджено новий пакет послуг, що дозволяє отримувати консультації з ментального здоров'я на первинному рівні у сімейного лікаря, терапевта або педіатра. Це є важливим кроком до децентралізації та підвищення доступності допомоги. Як приклад,

майже 1500 столичних лікарів первинної ланки пройшли навчання за спеціалізованою програмою ВООЗ.

Міністерство у справах ветеранів також активно працює над створенням інструментів для підтримки. Спільно з IREX було розроблено Єдиний державний реєстр ветеранів, на базі якого працює платформа "е-Ветеран". Ця платформа вже допомогла понад 200 тис. захисників дізнатися про свої права та можливості. Ще одним інноваційним проєктом є "MARTA" — інструмент психологічної самодіагностики й допомоги, який доступний цілодобово. Ця платформа дозволяє пройти опитування щодо стану психологічного здоров'я та отримати рекомендації [4].

Спеціалізовані центри, такі як Veteran Hub та Коаліція ветеранських просторів, пропонують психологічні та юридичні консультації. Центр психічного здоров'я та реабілітації МОЗ України «Лісова поляна» спеціалізується на допомозі ветеранам, зокрема тим, хто пережив полон. Організація "Open Doors" надає безоплатну психотерапію військовим, звільненим з полону, та тим, хто має наслідки ПТСР [5].

Сучасна система підтримки активно використовує цифрові інструменти. Комунікаційна кампанія «Ти як?», ініційована Оленою Зеленською, є частиною Всеукраїнської програми ментального здоров'я і спрямована на підвищення обізнаності суспільства. Крім того, мобільний застосунок "База" надає інструменти психологічної самопомоги для ветеранів та ветеранок.

Наявність великої кількості незалежних, але потужних ініціатив від державних програм до волонтерських кол-центрів є наслідком швидкої реакції на кризу. Це створює широку екосистему підтримки, що є безумовно позитивним явищем. Однак, з іншого боку, така фрагментованість може дезорієнтувати ветеранів та їхні родини, які змушені самостійно розбиратися в масиві інформації. Це може стати додатковим бар'єром для своєчасного звернення по допомогу. Існує нагальна потреба в створенні єдиної точки входу, наприклад, централізованого онлайн-порталу, який би агрегував усі перевірені послуги та спрощував навігацію для тих, хто цього потребує.

Процес реінтеграції ветерана в цивільне життя не може бути успішним без врахування економічної та соціальної складових. Професійна адаптація є ключовим елементом психосоціальної реабілітації. Вона визначається як заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Ці послуги можуть отримувати ветерани, які звільняються або звільнені з військової служби.

Для отримання послуги професійної адаптації заявник повинен надати певний пакет документів, включаючи заяву, посвідчення ветерана та документи про освіту. В деяких випадках можливе отримання документів місцевим органом без участі заявника, що спрощує процес [6].

Соціальна адаптація також охоплює систему державної та компенсаційної допомоги. Вона включає пенсії, грошові виплати, субсидії на житлово-комунальні послуги та компенсаційні виплати особам, що здійснюють догляд за

людьми з інвалідністю. Важливою є концепція комплексної реабілітації, що поєднує медичну, психологічну та соціальну складові.

Крім того, критичним завданням є подолання стигматизації. Суспільство має плекати культуру пам'яті, вдячності та поваги до ветеранів. Розуміння, що ПТСР є медичним станом, який не завжди пов'язаний з агресією, є першим кроком до розвінчання міфів та формування здорових відносин між ветеранами та цивільним населенням.

Травматичний досвід війни впливає не тільки на самого військовослужбовця, але й на всю його соціальну систему, перш за все — на родину. Сім'ї стикаються з унікальними викликами, такими як напруження у стосунках на відстані або після возз'єднання, що може призвести до відчуження. Родинам загиблих та зниклих безвісти воїнів потрібна окрема, спеціалізована підтримка, оскільки вони переживають складну і тривалу втрату.

Зважаючи на це, в Україні працюють спеціалізовані програми та гарячі лінії, що орієнтовані саме на родини. Наприклад, кол-центр #ВАРТОЖИТИ пропонує лінію психологічної підтримки для військових та їхніх близьких. Проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців» надає безкоштовну психологічну допомогу та інформацію з соціальних питань.

Аналіз наявних даних свідчить про значні інвестиції в підтримку ветеранів. Так, проєкт Державного бюджету на 2026 рік передбачає 5,7 млрд грн на житло для ветеранів з інвалідністю, 4 млрд грн на прямі заходи підтримки (психологічна допомога, професійна адаптація, спорт) та 8,2 млрд грн на реабілітацію.

Однак, незважаючи на вражаючі суми, відсутність деталізованих звітів про цільове використання коштів є значним викликом. Без конкретних даних про те, яка частина з 4 млрд грн пішла саме на психологічну допомогу, а яка – на інші заходи, неможливо оцінити ефективність цих інвестицій. Це створює ситуацію, коли експерти та громадськість не можуть визначити, чи відповідають фінансові потоки реальним потребам та чи достатні вони для залучення мультидисциплінарних команд, як це передбачено. Для забезпечення прозорості та підзвітності необхідна публікація детальних звітів про витрати, що дозволить коригувати державну політику та спрямовувати ресурси туди, де вони найнеобхідніші.

Зважаючи на багатогранність викликів, пов'язаних з психологічною підтримкою ветеранів, звіт формулює низку ключових рекомендацій.

1. Створення єдиної системи інформування. Незважаючи на велику кількість дієвих програм, їхня фрагментованість ускладнює доступ до допомоги. Необхідно розробити централізований онлайн-портал, який би агрегував усі послуги (державні, громадські, приватні), надавав покрокові інструкції та контактні дані. Цей портал може бути інтегрований з платформою "е-Ветеран" для спрощення ідентифікації та навігації.

2. Уніфікація стандартів та протоколів. Для забезпечення якості та ефективності психологічної допомоги необхідно впровадити єдині, доказові протоколи реабілітації, що ґрунтуються на міжнародному досвіді (наприклад,

DSM-5). Це забезпечить надання послуг на високому професійному рівні всіма провайдерами, незалежно від їхньої форми власності.

3. Сприяння реінтеграції через економічну активність. Слід розширити доступ до грантових програм для ветеранів та членів їхніх сімей, а також заохочувати роботодавців до створення спеціалізованих робочих місць. Економічна незалежність є не лише питанням добробуту, а й потужним інструментом для відновлення психологічної рівноваги.

4. Посилення ролі сімей та громад. Необхідно масштабувати програми підтримки сімей, зокрема табори відновлення та групову терапію. Також важливо проводити освітні кампанії для подолання стигматизації, пояснюючи суспільству природу ПТСР та інші наслідки бойового досвіду.

Список використаних джерел:

1. Діагностика і надання допомоги при бойовій травмі. Профілактика ПТСР. *МОЗ України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/diagnostika-i-nadannja-dopomogi-pri-bojovij-travmi-profilaktika-ptsr>.

2. Свобода Р. ПТСР становить 29% невралгічних захворювань, пов'язаних зі стресом, серед військових – Міноборони. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mou-viyskovi-ptsr/33053999.html> (дата звернення: 15.09.2025).

3. Від шани до стигматизації: що не так із нашим ставленням до ветеранів? - Громадська організація Форпост. *Громадська організація Форпост*. URL: <https://forpost-center.org/vid-shany-do-stygmazyatsiyi-shho-ne-tak-iz-nashym-stavlennyam-do-veteraniv/> (дата звернення: 15.09.2025).

4. Підтримані проекти – IREX. *IREX*. URL: <https://veteran-reintegration.in.ua/projects/> (дата звернення: 15.09.2025).

5. Психологічна підтримка | Жіночий ветеранський рух. *Жіночий ветеранський рух*. URL: <https://uwvm.org.ua/uk/напрямки-роботи/група-психологічної-підтримки-жінок/> (дата звернення: 15.09.2025).

6. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. *Державні послуги онлайн | Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (дата звернення: 15.09.2025).

Лісов О. С.,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри управління та інформаційно-
аналітичного забезпечення
оперативно-службової діяльності,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Пастернак М. С.,

кандидат юридичних наук, старший
консультант-аналітик Департаменту
інформаційно-аналітичного
забезпечення,
Служба безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ У МЕЖАХ ОСІНТ-ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РОЗВІДУВАЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

У сучасному цифровому світі, де інформація є більш доступною, ніж будь-коли, розвідка з відкритих джерел стала потужним інструментом спецслужб. Вона дозволяє збирати важливі відомості із загальнодоступних джерел – від соціальних мереж і супутникових знімків до витоків документів і фінансових звітів. Водночас розширення ОСІНТ-спроможностей суб'єктів розвідувального співтовариства України (далі – суб'єкти ОСІНТ) супроводжується підвищеними ризиками витoku комерційної таємниці, здобутої з відкритих джерел, що зумовлює потребу у вдосконаленні механізмів її охорони.

Хоча ОСІНТ стосується роботи з відкритими джерелами, проте інструменти і методи збору, результати обробки, аналізу та інтерпретації даних перетворюють їх на розвідувальну інформацію. Зазначене явище, також відоме як ефект мозаїки, демонструє, що розрізнені відомості після належного узагальнення можуть містити вкрай чутливу інформацію. Зокрема ОСІНТ-результати, що виявляють вразливості у спеціальних операціях, інфраструктурі, кіберзахисті або стосуються інших питань національної безпеки, потребують охорони, оскільки їх неконтрольоване поширення може завдати шкоди як суб'єкту ОСІНТ, так і державі в цілому. Розуміння етичних, правових та операційних ризиків розвідки з відкритих джерел також є вкрай важливим.

ОСІНТ-результат може містити конфіденційну інформацію (персональні дані, які є конфіденційною інформацією; конфіденційну інформацію про фізичну особу, яка не є персональними даними; комерційну, банківську, лікарську таємницю), службову інформацію, державну таємницю.

Суб'єкти ОСІНТ здебільшого мають справу саме із відкритою

комерційною інформацією. Зокрема, Кабінетом Міністрів України встановлено, що комерційну таємницю не становлять: установчі документи; державна звітність; податкові дані; документи про платоспроможність тощо (ПКМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» № 611) [4]. Тобто комерційною таємницею не може бути інформація, пов'язана із реєстрацією, державним регулюванням, податковим та іншим контролем суб'єкта комерційної діяльності. Через це до комерційної таємниці не належить, наприклад, інформація про експортно-імпорتنі операції, фінансовий стан тощо, яка здебільшого збирається у межах ОСІНТ-діяльності.

Водночас комерційною таємницею є інформація, що відповідає таким трьом ознакам: має комерційну цінність, оскільки її нерозголошення дає конкурентну перевагу; не є загальнодоступною для людей, що зазвичай працюють з подібними даними; щодо якої власником вживаються необхідні заходи для охорони (ст. 505 ЦКУ) [5].

До комерційної таємниці, наприклад, часто відносять технологічні особливості виробництва, незапатентовані технологічні новації, результати досліджень ринку тощо. Її власником може бути як юридична особа, так і фізична особа-підприємець.

Закони України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» класифікують інформацію з обмеженим доступом на конфіденційну, службову і таємну [3; 1]. При цьому таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування (ст. 8 ЗУ «Про доступ до публічної інформації»), лікарську таємницю (ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»), комерційну таємницю (ст. 505 ЦКУ) та іншу передбачену законом таємницю [1; 2; 5].

Законодавчі визначення видів інформації з обмеженим доступом поєднують критерії пріоритету захисту та різновиду процедур його забезпечення. Критерій пріоритету захисту базується на приватних, суспільних і національних інтересах, що охороняються законом. Натомість критерій процедурного різновиду обмеження доступу передбачає класифікацію залежно від комплексу охоронних заходів і засобів, застосованих до інформації. Окремі види інформації з обмеженим доступом можуть містити ознаки різних пріоритетів захисту і процедур його забезпечення.

Критерій пріоритету захисту

1. Особистісний (приватний) пріоритет – спрямований на захист фундаментальних прав і свобод конкретної фізичної особи. Категорії інформації: персональні дані (захист відомостей про особу); таємниця телефонних розмов, листування, телеграфної та іншої кореспонденції (гарантія права на приватність комунікацій).

2. Суспільний (галузевий) пріоритет – покликаний забезпечити довіру та нормальне функціонування окремих сфер суспільних відносин, де конфіденційність є необхідною умовою. Категорії інформації: таємниця досудового розслідування (гарантія повноти, об'єктивності та неупередженості

слідства; запобігання розголошенню інформації до його завершення); адвокатська таємниця (забезпечення конституційного права на правову допомогу та конфіденційності комунікації клієнта з адвокатом); таємниця наради суддів (гарантія незалежності суддів і таємниці ухвалення рішень); нотаріальна таємниця (захист прав та законних інтересів осіб, які звернулися по нотаріальну допомогу; забезпечення довіри до нотаріальних дій); комерційна таємниця (захист відомостей, що мають комерційну цінність, та підтримання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання); банківська таємниця (захист інформації про рахунки, операції та фінансовий стан клієнтів; забезпечення стабільності та довіри до банківської системи); страхова таємниця (захист відомостей про договори страхування, страхові випадки та виплати; формування довіри до системи страхування); лікарська таємниця (захист права на приватність у сфері охорони здоров'я; гарантія довіри пацієнта до медичних установ); таємниця сповіді (захист права на свободу світогляду та віросповідання; гарантія конфіденційності духовного спілкування); таємниця усиновлення (комплексний захист приватних інтересів дитини та усиновлювача, а також інтересів суспільства в успішності інституту усиновлення) тощо.

3. Національний (безпековий) пріоритет – спрямований на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз. Категорії інформації: державна таємниця (найвищий рівень захисту, що гарантує національну безпеку та суверенітет); службова інформація (нижчий рівень захисту, що забезпечує ефективне виконання функцій органами державної влади).

Критерій застосованої процедури обмеження доступу

Інформація з обмеженим доступом залежно від застосованих до неї заходів і засобів охорони поділяється на державну таємницю, службову інформацію та конфіденційну інформацію.

Межею між конфіденційною інформацією, з одного боку, та службовою інформацією і державною таємницею, з іншого, є наявність безпосереднього інтересу держави. Якщо такий інтерес виходить за межі збереження «чужої» інформації, держава застосовує додаткові ресурси для її охорони. За його відсутності охорона забезпечується в межах конфіденційної інформації шляхом нормативного регулювання та менш затратних процедур. Підвищений державний інтерес відображається у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, та у відомчих переліках службової інформації.

Процедура обмеження доступу до конфіденційної інформації є менш визначеною, ніж щодо службової інформації та державної таємниці. Володільці конфіденційної інформації можуть самостійно встановлювати власні процедури її охорони, які також можуть бути ресурсомісткими.

Конфіденційна інформація не може належати державі, але можливі певні точки їхнього перетину. Ст. 21 Закону України «Про інформацію» та ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» забороняє обмежувати доступ до інформації в режимі конфіденційної суб'єктам владних повноважень [3; 1].

Суб'єктом владних повноважень є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, інший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції (ст. 1 Закону України «Про інформацію») [4]. Юридичні особи, що належать до сфери державної або комунальної власності або підприємства зі змішаною формою власності, не є суб'єктами владних повноважень, а, отже, можуть обмежувати доступ до інформації в режимі конфіденційної, до якої за критерієм пріоритету захисту залежно від особливостей діяльності можуть належати персональні дані, військова, комерційна, банківська таємниці тощо. Але в цьому випадку зв'язок із державою можна трактувати як непрямий, оскільки така конфіденційна інформація, перш за все, належить суб'єкту господарювання і питання власності на нього є похідними.

Держава може виконувати роль розпорядника конфіденційної інформації (наприклад, персональні дані в державних реєстрах), але така інформація може набувати в державному апараті також і статусу службової інформації чи державної таємниці.

Охорона комерційної таємниці в межах ОСІНТ-діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства України потребує чіткого правового врегулювання, оскільки навіть відкрита інформація після аналітичної обробки може набувати ознак конфіденційної чи комерційно чутливої. Наявна фрагментарність нормативної бази та розмитість меж між видами інформації з обмеженим доступом створюють ризики витоків і порушення прав власників даних. Тому необхідно уніфікувати підходи до класифікації та захисту інформації і забезпечити баланс між відкритістю розвідданих та захистом комерційних інтересів і національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

Лобурець Н. Д.,
курсант 1 групи 4 курсу Військово-
юридичний інститут Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого
(Україна, м. Харків)

Змійвський Г. А.,
викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Науковий керівник:
Корольов С.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
начальник кафедри
загальновійськових дисциплін
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ «ТАКТИЧНОЇ ЛОГІСТИКИ» ДЛЯ МАЛИХ МОБІЛЬНИХ ГРУП (ДОСТАВКА БОЄПРИПАСІВ ДРОНАМИ)

У сучасних умовах ведення бойових дій одним із ключових чинників забезпечення ефективності малих мобільних груп виступає організація тактичної логістики. Ці підрозділи діють у високодинамічному середовищі, де постійно змінюється тактична обстановка, що зумовлює потребу у швидкому та безпечному підвезенні ресурсів. Зокрема, доставка боєприпасів залишається критичним елементом, від якого безпосередньо залежить здатність групи продовжувати виконання бойових завдань. Традиційні методи логістичного забезпечення часто виявляються недостатньо ефективними через складність доступу до передових позицій, ризик вогневого ураження та високу мобільність самих підрозділів. У зв'язку з цим виникає потреба у впровадженні інноваційних рішень, серед яких важливе місце посідає використання безпілотних літальних апаратів для виконання завдань тактичної доставки.

Сучасні збройні конфлікти характеризуються високою динамічністю та широким застосуванням малих мобільних груп, які виконують завдання в умовах постійної зміни тактичної обстановки. Успішність їхніх дій значною мірою залежить від своєчасного та безперебійного логістичного забезпечення, зокрема

доставки боєприпасів. Традиційні методи підвезення часто виявляються недостатньо ефективними через загрозу вогневого ураження, складність доступу до передових позицій та високий рівень мобільності підрозділів. У цьому контексті використання безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА) як елементу тактичної логістики набуває особливої актуальності, адже воно забезпечує підвищення швидкості та гнучкості доставки, мінімізацію ризиків для особового складу й адаптивність до мінливої обстановки.

Метою дослідження є визначення особливостей, можливостей і перспектив застосування дронів для забезпечення боєприпасами малих мобільних груп, а також формування теоретико-методичних засад організації тактичної логістики.

Тактична логістика для малих мобільних груп розглядається як адаптивна система ресурсного забезпечення, орієнтована на підтримку оперативної життєздатності бойових одиниць у межах короткотривалих тактичних операцій. Вона виконує роль містка між стратегічним озброєнням та польовим рівнем, зосереджуючись на проблемах швидкого реагування, обмежених запасах і високій мінливості бойової обстановки. У теоретичному аспекті тактична логістика інтегрує положення системного підходу, концепції оперативної автономності та принципи «мережевої» взаємодії між підрозділами, де логістичні потоки оперують у межах дискретних циклів доставки й поповнення.

У сучасних логістичних концепціях безпілотні системи відіграють роль каталізаторів трансформації: вони дозволяють реалізовувати розосереджені, гнучкі та швидкі маршрути доставки з мінімальною взаємодією з наземними лініями. Зокрема, дрони є як автономні або напіваавтономні засоби здатні знижувати експозицію особового складу, долати заборонені або відтиснуті території й утворювати резервні ланки підвезення там, де наземні шляхи блоковані чи небезпечні. Розвиток дронів у логістиці набуває стратегічного значення, особливо з огляду на подолання перешкод у транспортних ланцюгах й укріплення мобільності в зонах бойових дій.

Особливості тактичної логістики для малих груп полягають у надзвичайному рівні операційної чутливості, так як навіть незначна затримка чи непередбачений фактор можуть критично вплинути на боєздатність. Система обміну інформацією та комунікаційні канали в такій логістиці мають бути мультиканальними, із резервними каналами на випадок заглушення або перебоїв. Крім того, екіпажі дронів та оператори повинні володіти навичками адаптивного планування, моніторингу обстановки і самостійного реагування на непередбачені ситуації.

Важливо зазначити, що під час однієї з операцій на фронтовій ділянці в Донеччині невелика мобільна група, що діяла в глибині позицій, опинилася в ситуації критичного дефіциту боєприпасів. Наземні маршрути підвезення були або заміновані, або під щільним вогневим контролем противника, що унеможливлювало безпечне пересування транспортних засобів. Під час таких умов для підтримки групи використовували систему дронів-логістики, зокрема дрони типу Corvo PPDS – легкі безпілотні апарати, котрі вже передавались

Україні і модифікувалися для логістичних завдань. Дрон Corvo здатний переносити вантаж до 3 кг на дистанцію до 120 км, що дає змогу організувати живу лінію доставки навіть у умовах розірваних наземних комунікацій. Основним призначенням такого БпЛА є доставка боєприпасів, провіанту та медикаментів у важкодоступні місця. Але заявлено, що БпЛА також може виконувати повітряну розвідку та скидати вибухові пристрої [3].

Оперативно було встановлено точку прийому вантажу поблизу позицій групи, з урахуванням ландшафтного прикриття та можливих маршрутів противника. Завдяки попередній координації й інтегрованій системі зв'язку група і оператори дрона обмінювалися даними про коригування маршруту в реальному часі, враховуючи загрозу протиповітряної оборони та перешкоди на шляху польоту. Дрон своєчасно доставив боєприпаси та медичне спорядження без необхідності висування наземного конвою. Це рішення дозволило зберегти бойову здатність мобільної групи й мінімізувати втрати серед особового складу.

Крім того, використання дронів для логістики малих мобільних груп супроводжується низкою викликів, що знижують ефективність і вимагають системного вирішення. Одним із головних обмежень є технічні характеристики безпілотників: обмежена вантажопідйомність та дальність польоту роблять неможливим транспортування великих партій боєприпасів чи матеріальних ресурсів. Додатковим фактором є залежність від погодних умов - сильний вітер, дощ або сніг можуть значно скоротити можливості дронів або повністю зупинити їхнє застосування. Не менш важливим викликом є загроза радіоелектронної боротьби, адже системи противника здатні перехоплювати або глушити сигнали керування, що може призвести до втрати апарата й вантажу.

Організаційні труднощі також мають значення. Ефективна доставка дронами потребує налагодженої комунікації між операторами та мобільними групами, адже будь-яка затримка у визначенні місця та часу прийому вантажу підвищує ризики зриву місії. Логістична інтеграція вимагає створення спеціалізованих систем управління польотами й маршрутами, що в умовах інтенсивних бойових дій не завжди можливо реалізувати. Крім того, існує потреба у значних фінансових і технічних ресурсах для підтримки парку безпілотників, проведення технічного обслуговування та підготовки операторів, що формує додаткове навантаження на загальну систему забезпечення. Незважаючи на низку недоліків і обмежень, використання дронів у логістичних завданнях не слід розглядати як другорядний чи допоміжний напрям, оскільки їхні можливості відкривають нові перспективи для підвищення ефективності тактичного забезпечення.

У сучасних збройних конфліктах, при виконанні завдань логістичного забезпечення військ, застосування БпЛА у порівнянні з пілотованою авіацією, має такі переваги: збереження льотного складу під час бойового застосування; зменшення витрат на обслуговування та експлуатацію малопомітність під час виконання бойових завдань, що ускладнює виявлення його противником; підвищення живучості апарату через кращу маневреність. Також, за відсутності пілота можна зняти ряд конструктивних обмежень, що дозволяє зменшити масу

та вартість апарату, тим самим підвищити їх надійність [1, с. 2]. Крім того, одним із головних переваг використання БпЛА є скорочення часу доставки. Дрони можуть швидко долати невеликі відстані, минаючи пробки та інші перешкоди, які часто затримують традиційні транспортні засоби [2]. У логістичному забезпеченні бойових дій (операцій) використання БпЛА має не тільки високу економічну ефективність, але й знижує втрати особового складу підрозділів логістичного забезпечення при виконанні покладених на нього завдань за призначенням в ході ведення операцій (бойових дій). Застосування БпЛА дає можливість доступу до важкодоступних місць за рахунок малих розмірів та мобільності та виключення помилок, пов'язаних із людським фактором [4, с. 8].

Таким чином, організація тактичної логістики для малих мобільних груп за допомогою безпілотних літальних апаратів є важливим інноваційним напрямом розвитку військового забезпечення. Попри наявні технічні, організаційні та ресурсні виклики, дрони доводять свою ефективність у забезпеченні оперативності, зниженні ризиків для особового складу та підвищенні автономності підрозділів у складних і динамічних умовах сучасних збройних конфліктів. Безпілотні системи здатні доповнити або навіть замінити класичні логістичні підходи там, де вони втрачають ефективність через вогневий вплив противника або недоступність маршрутів, тому застосування дронів у тактичній логістиці може стати одним із ключових чинників підвищення ефективності малих мобільних груп і забезпечення їхньої боєздатності в умовах сучасних воєнних викликів.

Списки використаних джерел:

1. Леках А. А., Гурін О. М., Старцев В. В., Гурін І. О., Просяник В. В. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів при виконанні завдань логістичного забезпечення військ в сучасних збройних конфліктах. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2022. № 1(71). С. 49-57. URL: <https://doi.org/10.30748/zhups.2022.71.05> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Застосування безпілотних літальних апаратів у логістиці. FlyShop. URL: <https://flyshop.com.ua/zastosuvannia-bezpilotnykh-litalnykh-aparativ-u-lohistytsi/> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Syraq Corvo PPDS. Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Syraq_Corvo_PPDS (дата звернення: 01.10.2025).
4. Венцюк А., Бурдейна Н., Федченко О., Косковський С. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку логістичного забезпечення під час підготовки та в ході проведення бойових дій. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2024. Т. 14, № 3. С. 1-11. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/9ZReK1z9/> (дата звернення: 01.10.2025).

Люлька А. С.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Коломієць О. Л.,
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ФІЛОСОФІЯ СИЛИ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ У КОНТЕКСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ.

Сучасні безпекові виклики, зумовлені гібридною війною та постійною загрозою агресії, формують потребу у філософському осмисленні понять сили й справедливості у службово-бойовій діяльності військових формувань. Сила у цій діяльності не є самоціллю, а виступає інструментом забезпечення безпеки, правопорядку й миру. Водночас справедливість — це не лише моральний ідеал, а практичний критерій допустимості використання сили, який визначає межі правомірності дій військовослужбовця [2, с. 19].

Онтологічну природу війни описав ще Г. Гегель в першому законі діалектики, як єдність і боротьбу протилежностей. В. Бондар зазначає, що істинна сила воїна полягає у здатності контролювати власні інстинкти навіть у найнапруженіших умовах, адже «лише той, хто не піддався афекту, є по-справжньому сильним» [3, с. 38]. Такий підхід розкриває етичну межу сили: вона стає моральною лише тоді, коли узгоджена із внутрішньою самодисципліною та гуманістичними цінностями. У цьому полягає головна різниця між фізичним примусом і духовною силою.

М. Волцер розглядає війну як морально-регульований феномен, що має відповідати критеріям «справедливої причини» і «правильного наміру» [5, с. 34]. Його концепція справедливої війни (*jus ad bellum*) та поведінки у війні (*jus in bello*) дозволяє визначити, коли застосування сили є виправданим. Ці принципи мають безпосереднє значення для військових формувань: сила стає справедливою почасти, коли спрямована на захист людської гідності й не переходить у свавілля. Порушення цих принципів руйнує моральну легітимність навіть формально законних дій [5, с. 138].

І. Панафідін підкреслює, що справедливість у війні — це не лише юридичне, а й філософсько-етичне поняття, що поєднує право, совість і відповідальність [6, с. 42]. Він вважає, що сучасна теорія справедливої війни еволюціонує у напрямі «морального реалізму», коли навіть необхідне насильство розглядається як моральна дилема, а не як технічне рішення. Для військових формувань це означає, що кожен акт застосування сили має оцінюватися не лише з погляду наказу чи результату, а й з погляду внутрішньої правоти.

К. Семчинський аналізує контroversійність теорії справедливої війни, наголошуючи, що межа між «захисним насильством» і «каральним примусом» часто є розмитою, а отже, головним критерієм залишається намір — чи спрямована дія на відновлення справедливості [7, с. 48]. У службово-бойовій діяльності військовослужбовці постійно перебувають у ситуації морального вибору, коли необхідно співвіднести професійний обов'язок, закон і гуманістичні принципи.

Важливу роль у формуванні моральних орієнтирів відіграє аксіологічний вимір особистості військовослужбовця. Такі дослідники як В. Бліхар і В. Курись розглядають ціннісний універсум воїна як систему духовних, правових і соціальних орієнтирів, що визначають його поведінку у складних ситуаціях [1, с. 6]. Здатність діяти відповідально, справедливо та з повагою до людської гідності є не лише моральною, а й професійною якістю, необхідною для легітимного виконання службово-бойових завдань.

У службовій діяльності правоохоронних підрозділів принцип справедливості тісно пов'язаний із забезпеченням прав людини. У посібнику «Права людини в діяльності поліції» наголошується, що «... дотримання недискримінації, пропорційності та законності є невід'ємною умовою будь-якого застосування сили» [9, с. 10]. Ці принципи формують основу професійної етики як поліцейського, так і військовослужбовця Національної гвардії, особливо під час виконання завдань у надзвичайних умовах. Правова сила без морального виправдання перетворюється на насильство, тому справедливість виступає гарантією людяності в дії.

Дослідження Х. Максима висвітлює філософсько-правову природу агресії як протилежності справедливій силі [8, с. 20]. Автор наголошує, що легітимна сила держави має бути спрямована не на панування, а на відновлення правового порядку. Саме в цьому сенсі службово-бойова діяльність військових формувань є актом морального служіння, а не лише виконанням наказів. Застосування сили стає справедливим тоді, коли воно обмежене законом і внутрішньо виправдане совістю.

Філософське осмислення сучасної війни, на думку Є. Огаренка, вимагає врахування не лише правових, а й духовних чинників. Він підкреслює, що боротьба за свободу має сенс лише тоді, коли вона не руйнує моральну основу суспільства, а підсилює його гуманістичний потенціал [4, с. 194]. Саме тому у філософії сили особливого значення набуває концепція «етичної відповідальності воїна», що передбачає єдність волі, дисципліни та співчуття.

Справедливість у контексті службово-бойової діяльності є водночас цінністю, метою та засобом. Реалізація прав людини в умовах воєнного стану має бути забезпечена навіть у кризових обставинах, а дії силових структур повинні зберігати моральну виправданість. Таким чином, філософія сили у військовій практиці має узгоджуватися з етикою справедливості: лише сила, що служить добру, може бути морально правомірною.

Дослідження проблеми сили та справедливості у військовій сфері засвідчує, що ці поняття є взаємозалежними не лише в етичному, а й у соціально-функціональному вимірі. Як зауважує Т. Букіна, «... гуманітарна сутність сучасної війни полягає у трансформації сили в інструмент морального самозбереження суспільства, а не лише у засіб збройної перемоги» [2, с. 23]. Водночас, за В. Бліхаром, «... внутрішній моральний імператив воїна виступає не менш важливим, ніж зовнішня правова норма, адже саме особистісна відповідальність забезпечує узгодженість між силою і справедливістю» [1, с. 7]. Цю позицію поглиблює М. Волцер, наголошуючи, що у війні моральні межі не зникають, а навпаки — випробовуються на міцність [5, с. 119]. Отже, сила у службово-бойовій діяльності має філософський сенс лише тоді, коли її метою є не підкорення, а захист і відновлення морального порядку, у якому справедливість постає не наслідком перемоги, а її моральною передумовою.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що філософія сили та справедливості у контексті службово-бойової діяльності військових формувань відображає діалектику між правом і мораллю, обов'язком і совістю. Таким чином висновком може слугувати наступне судження: «Сила без справедливості втрачає сенс, а справедливість без сили — ефективність. Їх гармонійне поєднання є основою моральної легітимності дій військовослужбовців, що забезпечують безпеку, правопорядок і гідність людини» [1, с. 7].

Список використаних джерел:

1. Бліхар В. С., Курись В. З. *Ціннісний універсум військовослужбовця: філософсько-правовий дискурс*: монографія. — Хмельницький: ХУУП ім. Л. Юзькова, 2020. — 291 с.
2. Букіна Т., Ямпольський П. *Філософія війни і миру у XXI столітті* // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. — 2024. — Вип. 55. — С. 19–25.
3. Бондар В. *Філософія війни* // Матеріали Міжнар. наук. конф. — Тернопіль: ТНТУ, 2016. — С. 38–40.
4. Огаренко Є. *Філософія війни як актуальна світоглядна проблема* // Міжнародні та політичні дослідження. — 2024. — Вип. 38. — С. 193–196.
5. Walzer M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. — New York: Basic Books, 2006. — 361 p.
6. Панафідін І. О. *Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру*: дис. ... канд. філос. наук. — Кривий Ріг, 2021. — 189 с.

7. Семчинський К. *Контроверса теорії справедливої війни* // Наукові записки НБУ ім. Я. Мудрого. — 2020. — С. 44–53.
8. Максим Х. Б. *Філософсько-правова природа категорії «агресія»*: дис. — Львів: НУ «Львівська політехніка», 2023. — 235 с.
9. *Права людини в діяльності поліції*: практичний посібник. — Київ: Нац. акад. внутр. справ; Представництво Фонду ім. Ф. Еберта в Україні, 2016. — 128 с.

Минько О. В.,

доктор філософії, доцент, начальник
кафедри забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ХОДІ ЇХ СЛУЖБОВО- БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі відсічі збройної агресії з боку російської федерації військові формування Національної гвардії України (далі – НГУ) продовжують гідно виконувати бойові завдання як в зоні ведення бойових дій, так і в ході виконання службово-бойових завдань в інших регіонах держави.

Від початку повномасштабної агресії 2022 року відбулися значні зміни в характері ведення бойових дій та в способах їх ведення. Тактика застосування військових частин та підрозділів сил безпеки та оборони України на полі бою значною мірою змінилась. Також додалися інші завдання в середині держави (наприклад, виконання бойових завдань мобільними вогневими групами).

Значною мірою змінилась тактика дій противника. Ми можемо спостерігати її розвиток та еволюцію буквально протягом трьох останніх років. Наприклад: відмова від ведення наступальних дій шляхом штурмів із концентрацією живої сили, широким застосуванням броньованої військової техніки у поєднанні з масованим вогнем ствольної та реактивної артилерії й перехід на «тактику малих груп» [1] (відносна економія сил та засобів) із застосуванням швидкісних транспортних засобів «одноразового використання» (мотоцикли, мопеди, багі, пікапи, тощо); зміна концентрації масованого вогню артилерії (економія артилерійських ресурсів та БК) на методичне вогневе ураження наших опорних пунктів керованими авіаційними бомбами (КАБ) в які перетворюються звичайні ФАБ, що оснащуються універсальними модулями планування та корекції (УМПК) [2]; копіювання практики застосування БпЛА та, насамперед, FPV дронів на полі бою й вдале масштабування їх виробництва й успішне застосування спеціалізованими підрозділами (Рубікон [3], Судний День [4], тощо); комплексне застосування засобів РЕБ та РЕР та їх технологічний розвиток й вдосконалення; розвиток НРК та морських (річкових) дронів та їх успішне застосування [5] та інші зміни у тактиці дій противника на полі бою.

Разом з тим, противник посилив й терор поза зоною ведення бойових дій. Так, зростає кількість ударів ударними БпЛА типу Shahed [6], ракетами наземного та повітряного базування. Здійснюються політичні вбивства видатних політичних діячів та окремих військовослужбовців сил безпеки та оборони.

Ворог також не припиняє вдаватися до інформаційних спеціальних операцій в Україні, в тому числі з використанням електронних ресурсів. Результати їх інформаційного впливу ми можемо спостерігати, наприклад, на тому, як проходить мобілізація в Україні [7].

Терористичні війська росії постійно здійснюють збройні провокації проти сусідніх дружніх до України країн й кількість таких провокацій та їх небезпечність поступово зростає [8].

Все це, та ряд інших дій противника змушує розглядати перспективи відповідей на актуальні технологічні виклики для частин та підрозділів НГУ щодо забезпечення державної безпеки в ході їх службово-бойової діяльності як в зоні ведення бойових дій, так і в середині держави. З огляду на те, що на фронті у ворога справи йдуть повільно й ціною величезних втрат, противник тільки посилює свою активність в напрямку терористично-диверсійної діяльності всередині України з метою зламати волю українського суспільства до опору.

Вже зараз потрібно шукати шляхи протидії противнику. Завжди краще «запобігти», ніж потім «долати». Наприклад, противник почав використовувати об'єкти комунікацій для проникнення вглиб наших територій. Так, російські війська зайшли в тил українських позицій на півдні м. Авдіївка через підземну магістральну трубу фільтрувальної станції, в районі м. Суджа через газову трубу, в районі м. Куп'янськ через газову трубу. Відповідно, аналіз наявних комунікацій, які мають сполучення з територією країни-агресора або ТОТ в перспективі дав би висновки які з комунікацій мають бути частково демонтовані, а які взяті під контроль силами безпеки та оборони держави (в т.ч. підрозділами НГУ).

З огляду на те, що наближається холодна пора року, а досвід попередніх років показує, що противник вдаватиметься до посилення ударів по об'єктах критичної інфраструктури (насамперед по об'єктах генерації електроенергії та тепла) в холодні періоди року – виникає логічна необхідність збільшення мобільних вогневих груп, забезпечення їх не лише кулеметами й ПЗРК, а й новітніми зразками дронів-перехоплювачів, старт виробництва яких було нещодавно анонсовано керівництвом держави, що в свою чергу потребуватиме вирішення проблеми навчання та підготовки відповідних фахівців-операторів (насамперед у відповідних підрозділах НГУ).

Під час виконання завдань з охорони об'єктів критичної інфраструктури, також не буде зайвим розглянути питання щодо забезпечення варт та військових нарядів відповідними засобами РЕР та РЕБ. Адже успішний приклад операції «Павутина» на території рф свідчить, що ворог може використовувати агентурну мережу й вдатися до здійснення терористичних актів на об'єктах нашої інфраструктури з використанням FPV дронів. Відповідно, на додаток до згаданого вище, список об'єктів критичної інфраструктури має бути періодично переглянутим та розширеним й їх охорона посилена підрозділами НГУ.

В свою чергу, використання дронів за спостереженням й моніторингом обстановки як інструментів фото та відео фіксації та засобів спостереження в ході виконання завдань з охорони громадського порядку – теж є перспективним

напрямок розвитку способів виконання завдань за призначенням підрозділами НГУ.

Командирам підрозділів НГУ, які діють на лінії бойового зіткнення, або готуються до відрядження в зону бойових дій, необхідно навчати особовий склад способам протидії мобільним групам противника на мотоциклах та інших засобах доставки живої сили противника до об'єкту атаки, веденню ефективного вогню по наземних цілях, що рухаються з великою швидкістю. Не зайвим буде переймати досвід використання противником подібних транспортних засобів.

З огляду на перетворення лінії бойового зіткнення на суцільну багатокілометрову «kill-zone», окрему увагу необхідно приділяти вивченню прийомів маскування особового складу та техніки, закупівлі для використання підрозділами НГУ високоякісних засобів маскування за різними сезонами.

Таким чином, вище наведені лише кілька напрямків, де реагування на актуальні технологічні виклики для частин та підрозділів Національної гвардії України щодо забезпечення державної безпеки в ході їх службово-бойової діяльності безсумнівно є доречними. Шляхи подолання цих викликів є актуальним напрямком подальших науково-практичних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Армія РФ захоплює Донбас з тактикою ПВК «Вагнер». Як це зупинити? Кузьменко С., Тимошенко Д. Донбас. Реалії. Радіо Свобода. 19.02.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/taktyka-malykh-pikhotnykh-hrup-armiya-rf/33318919.html> (дата звернення: 17.09.2025).

2. Росіяни застосовують модернізовані КАБи. Братчук С., Голембйовська М. 24 канал. 22.09.2024. URL: https://24tv.ua/rosiya-vikoristovuye-modernizovani-kabi-yaka-yih-osoblivist_n2646986 (дата звернення: 17.09.2025).

3. Секретний «Рубікон» Росії. Чим займається, де базується і як досягає успіху на полі бою (розслідування). Крутов М., Добринін С., Легалов Є. Радіо Свобода. 17.09.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/rubikon-rf-bpla-spetsnaz-rozsliduvannya/33532747.html> (дата звернення: 17.09.2025).

4. Герой України Литвин описав, як окупанти тиснуть на ЗСУ в районі Покровська та Мирнограда за допомогою дронів. Литвин В. NV.UA. 22.05.2025. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/rosiyani-tisnut-na-zsu-v-rayoni-pokrovska-ta-mirnograda-za-dopomogoyu-fpv-droniv-novini-ukrajini-50516065.html> (дата звернення: 17.09.2025).

5. Чи можна подолати загрози "морських дронів" РФ. Риженко А. Інформаційне агенство УНІАН. 30.08.2025. URL: <https://www.unian.ua/war/chim-mozhna-podolati-zagrozi-morskih-droniv-rf-13114695.html> (дата звернення: 17.09.2025).

6. ПС ЗСУ: РФ атакувала Україну рекордними понад 800 дронами. Неділько Н. DW. 07.09.2025. URL: <https://www.dw.com/uk/povitrani-sili-zsu-rf-atakuvala-ukrainu-rekordnou-kilkistu-droniv-ponad-800/a-73908556> (дата звернення: 17.09.2025).

7. Нейтралізація деструктивного російського впливу на процес мобілізації в Україні: ретроспективний аналіз та стратегія часткової військової служби як довгострокове рішення. Дослідницько-аналітична група. InfoLight.UA. 24.02.2025. Частина 1 – 2022 рік, Частина 2 – 2023 рік, Частина 3 – 2024 рік, Частина 4 – 2024 рік. URL: <https://infolight.in.ua/2025/02/24/nejtralizatsiya-destruktyvnogo-rosijskogo-vplyvu-na-protses-mobilizatsiyi-v-ukrayini-retrospektyvnyj-analiz-ta-strategiya-chastkovoyi-vijskovoyi-sluzhby-yak-dovgostrokove-rishennya-chastyna-4-2024-ri/> (дата звернення: 17.09.2025).

8. "Це акт війни". Перша масована атака 19 дронами Росії на Польщу: що відомо про наслідки і як реагує світ. Жигалюк О., Калімбет В. 10.09.2025. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cvgj8d8welgo> (дата звернення: 17.09.2025).

Мороз Н. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедри адміністративно-правових
дисциплін,

Львівський державний університет
внутрішніх справ

(м. Львів, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ РЕЖИМУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ПРИКОРДОННОГО РЕЖИМУ

Державний кордон є важливим елементом територіальної цілісності та національної безпеки будь-якої держави. Забезпечення його охорони потребує комплексного підходу, що включає ефективну взаємодію між різними правоохоронними органами. У сучасних умовах воєнного стану питання забезпечення належного функціонування прикордонного режиму набуває особливої актуальності, адже кордон є не лише географічною межею, а й важливим рубежем національної безпеки. Через збройну агресію РФ проти України та посилення загроз прикордонній безпеці особливого значення набуває ефективна взаємодія Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) та Національної поліції України (далі – НПУ).

15.11.2022 року міністром МВС Денисом Монастирським було підписано Наказ № 740 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму», який закріплює механізми координації їхньої діяльності, визначає завдання, форми та рівні співпраці.

Ключовими завданнями взаємодії є: запобігання порушенням публічної безпеки та порядку в прикордонній смузі; протидія незаконному переміщенню осіб та предметів через державний кордон, зокрема зброї, боєприпасів, вибухових речовин; реагування на спроби організації незаконної міграції та діяльність осіб, причетних до тероризму; захист прикордонної інфраструктури від руйнування чи блокування.

Також визначені рівні, на яких здійснюється взаємодія ДПСУ та НПУ, а саме: 1) на центральному рівні – між Адміністрацією ДПСУ і центральним органом управління НПУ; 2) на регіональному рівні – між органами охорони державного кордону та територіальними (у тому числі міжрегіональними) органами НПУ; 3) на місцевому рівні – між підрозділами охорони державного кордону та підрозділами територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів (підрозділів) НПУ [1].

Така багаторівнева система забезпечує єдність управління, гнучкість реагування та координацію дій, а також можливість швидкого реагування на кризові ситуації.

Взаємодія ДПСУ та НПУ здійснюється шляхом забезпечення координації дій органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму в умовах виникнення порушень публічної безпеки і порядку, прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; видання актів організаційно-розпорядчого характеру та рекомендацій із питань забезпечення взаємодії органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ [1].

Взаємодія ДПСУ та НПУ на регіональному та місцевому рівнях організовується на підставі спільних планів взаємодії, які розробляються органами (підрозділами) охорони державного кордону за участю представників територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів (підрозділів) НПУ, у межах ділянок відповідальності органів (підрозділів) охорони державного кордону, затверджуються керівниками цих підрозділів та уточнюються один раз на рік або в разі потреби внесення суттєвих змін [1].

У Плані взаємодії визначається: мета застосування сил і засобів органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ; завдання під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму в умовах виникнення порушень публічної безпеки і порядку, прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; склад та порядок залучення сил і засобів органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ; напрямки, райони та об'єкти ймовірного здійснення протиправної діяльності; характер можливих кризових ситуацій у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах; порядок обміну та уточнення інформації [1].

Також, до Плану взаємодії додається розрахунок (таблиця) сил і засобів органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ в межах ділянок відповідальності органів охорони державного кордону з урахуванням розміщення територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів (підрозділів) НПУ; схема оповіщення органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ в разі їх залучення до виконання завдань та інформування заінтересованих органів; план та/або графік спільних навчань із реагування на порушення публічної безпеки і порядку, прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави в прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах [1].

Витяги з плану взаємодії надсилаються органами (підрозділами) ДПСУ та НПУ до підпорядкованих їм підрозділів, сили і засоби яких залучаються до реагування на порушення публічної безпеки і порядку, прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі [1].

Відповідно до названого вище підзаконного акта, основними формами взаємодії органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ є:

1. Проведення спільних операцій та інших заходів, спільне місце несення служби прикордонних нарядів органів (підрозділів) охорони державного кордону та нарядів органів (підрозділів) НПУ.

2. Проведення спільних навчань (тренувань) щодо порядку дій сил та засобів органів (підрозділів) ДПСУ та НПУ під час запобігання та недопущення протиправної діяльності в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі.

3. Обмін інформацією (зокрема, оперативною) щодо ситуації на державному кордоні України, у прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах.

4. Проведення спільних нарад із питань запобігання та недопущення протиправної діяльності в прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах.

В умовах дії на території України правового режиму воєнного стану, викликаного широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, реалізація перелічених вище заходів є вкрай важливою, адже дозволяє органам та підрозділам НПУ та ДПСУ ефективно протистояти правопорушенням у сфері забезпечення прикордонної безпеки та недоторканості державних кордонів [2, с. 33–34].

Отже, ефективна взаємодія ДПСУ та НПУ дозволяє: оперативно реагувати на порушення режиму державного кордону; мінімізувати ризики поширення терористичної та іншої злочинної діяльності; забезпечити стабільність у прикордонних регіонах; підвищити рівень довіри суспільства до правоохоронних органів.

Таким чином, взаємодія ДПСУ та НПУ під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму є системним та багаторівневим процесом, що базується на нормативно-правовій основі й реалізується через комплекс організаційних заходів. Вона спрямована на протидію загрозам національній безпеці, збереження прав і свобод громадян та підтримання громадського порядку у прикордонних районах.

Декілька прикладів взаємодії ДПСУ та НПУ під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму:

1) спільна спеціальна прикордонна операція «Кордон-2019». До її проведення, окрім сил та засобів регіональних управлінь, залучалися резерви прикордонного відомства, у тому числі, курсанти навчальних закладів ДПСУ у взаємодії із НПУ, ДМС, НГУ, СБУ, ПС ЗСУ, ДФС, Державною авіаційною службою, Міністерством освіти і науки України, Украерорухом та АТ «Укрзалізниця». Також заходи проводились спільно з прикордонними службами суміжних держав – Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини, Румунії, Республіки Молдова [3];

2) у 2021 р. було проведено спільну прикордонну спецоперацію «Полісся», яка координувалася ДПСУ та проводилася спільно з силами НГУ, НПУ, ЗСУ та іншими залученими резервами [4];

3) у 2020 р. – «Безпечне море», профілактичні заходи, які проводились військовослужбовцями відділів прикордонної служби «Ялта» та «Маріуполь» у взаємодії з територіальними підрозділами НПУ. Спільні наряди перевіряли берегову смугу та контролювали, щоб плавзасоби, які виходять в море, не

порушували вимог законодавства з прикордонних питань та не використовувалися для браконьєрства [5];

4) спільна операція ДПСУ та НПУ «Карпати-2021», спрямована на боротьбу з незаконним переправленням осіб та контрабандою через західний кордон України [6];

5) проведення масштабних міжвідомчих заходів проти злочинних угруповань, які спеціалізуються на переправленні чоловіків за кордон. Вони реалізуються у тісній взаємодії з підрозділами НПУ в межах досудових розслідувань за ст. 332 ККУ («Незаконне переправлення осіб через державний кордон України») [7].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 15.11.2022 р. № 740. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-22#Text>

2. Забезпечення прикордонної безпеки правоохоронними органами системи МВС України в умовах воєнного стану: метод. рекомендації / кол. авт.: О. С. Юнін, В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Ю. Б. Курилюк та ін. Дніпро : ДДУВС, 2024. 40 с.

3. Операція «Кордон-2019». Високий рівень взаємодії та ефективна протидія правопорушенням. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : <https://dpsu.gov.ua/uk/news/24486-Operaciya-Kordon-2019-Visokiy-riven-vzamodii-ta-efektivna-protidiya-pravoporushennyam> (дата звернення : 26.09.2025)

4. МВС зміцнює північні рубежі України. Хроніки спеціальної прикордонної операції «Полісся». URL : <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/operaciya-polissya-xronologiya> (дата звернення : 26.09.2025)

5. На Азові прикордонники з Нацполіцією розпочали спільні заходи «БЕЗПЕЧНЕ МОРЕ». Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : <https://dpsu.gov.ua/uk/news/26237-Na-Azovi-prikordonniki-z-Nacpoliciyu-rozpochali-spilni-zahodi-BEZPECHNE-MORE> (дата звернення : 26.09.2025)

6. «CARPATHIANS-2021» OPERATION: THE NUMBER OF DETAINED ILLEGALS DOUBLED, SMUGGLED CIGARETTES - 1.8 TIMES. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : https://dpsu.gov.ua/en/news/29979-CARPETHIANS-2021-OPERATION-THE-NUMBER-OF-DETAINED-ILLEGALS-DOUBLED-SMUGGLED-CIGARETTES-18-TIMES?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 26.09.2025)

7. В Україні проходять масштабні міжвідомчі заходи проти злочинних угруповань, які спеціалізуються на переправленні чоловіків за кордон. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : <https://dpsu.gov.ua/uk/news/45568-v-ukrayini-prohodyat-masshtabni-mizhvidomchi->

zahodi-proti-zlochinnih-ugrupovan-yaki-specializuyutsya-na-perepravleni-cholovikiv-za-kordon?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 26.09.2025)

Мусійчук В. О.,

старший викладач кафедри вогневої
підготовки,

Навчально-науковий інститут
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О.
Дідоренка,

Донецький державний університет
внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна)

Глущенко В. О.,

курсант 401/22КР-(П)-Б навчального
взводу факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України,

Донецький державний університет
внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна)

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ВПРАВ ЗІ СТРІЛЬБИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Вогнева підготовка працівників Національної поліції України є одним із ключових елементів службової діяльності, оскільки від рівня володіння зброєю залежить ефективність виконання оперативних завдань та безпека як самих поліцейських, так і громадян. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року визначає, що працівники поліції мають право застосовувати вогнепальну зброю лише у визначених законом випадках та з дотриманням суворих правил безпеки [1]. Саме тому система навчальних стрільб спрямована не лише на формування практичних навичок, але й на забезпечення їх стабільності у складних умовах, максимально наближених до реальної службової діяльності. Водночас практика показує, що під час виконання вправ зі стрільби поліцейські допускають ряд типових помилок, які знижують якість роботи та створюють потенційну небезпеку.

До найбільш поширених технічних помилок належать неправильна стійка, невірний хват зброї, похибки у прицілюванні та контроль спуску курка. Так, нерівномірний розподіл ваги тіла або надмірне перенесення маси вперед чи назад призводить до втрати балансу, що ускладнює точність стрільби [4]. Невірний хват зброї, зокрема надмірне напруження зап'ястя чи асиметрія рук, спричиняє неконтрольовані коливання при пострілі. Помилки при прицілюванні здебільшого пов'язані з неправильним фокусуванням зору на мушці чи мішені, крім того, некоректний натиск на спусковий гачок, різкий рух пальця або

передчасне очікування віддачі («флінч») спричиняють суттєве відхилення кулі від цілі [5].

Фізіологічні помилки полягають у неправильному диханні, недостатньому контролі м'язового тону або перенапруженості. Найчастіше постріл здійснюється у момент активного вдиху чи видиху, що викликає мимовільні коливання зброї та вертикальний розкид влучень. Також поширеним явищем є інстинктивне передчасне напруження м'язів плеча та передпліччя перед пострілом, що порушує плавність руху й негативно впливає на точність [6].

Психологічні чинники часто мають не менший вплив, ніж технічні чи фізіологічні. Страх віддачі, підвищена тривожність, неготовність працювати в умовах дефіциту часу або шумових подразників істотно знижують якість стрільби. Дослідження у сфері поліцейської психології доводять, що навіть добре підготовлений стрілець може робити помилки під впливом стресу, що пояснюється особливостями нервово-м'язової координації [7]. Такі помилки потребують системної психологічної підготовки, включно з вправами на подолання страху віддачі та формування стійкості до стресових факторів.

Організаційні помилки найчастіше зумовлені неналежним контролем за технічним станом зброї, недотриманням правил безпеки чи відсутністю систематизованої методики тренувань. Накази МВС України, а саме Наказ МВС України № 70 від 01.02.2016 року, та Наказ МВС України № 828 від 11.10.2018 року прямо вказують на необхідність суворого дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю [2], проте порушення інструкцій все ж трапляються. Нерідко це пов'язано з низькою дисципліною під час навчальних стрільб або недостатньою увагою інструкторів до етапів «dry-fire» тренувань, які є фундаментом формування правильних навичок [3].

Для подолання зазначених проблем необхідний є проходження комплексного навчання. По-перше, технічні помилки виправляються через систематичне застосування «dry-fire» вправ, використання лазерних тренажерів та відеоаналізу виконання пострілів. Доведено, що регулярне відпрацювання натискання на спусковий гачок без набоїв знижує ймовірність «смикання» зброї [4]. По-друге, фізіологічні аспекти коригуються через дихальні вправи, навчання синхронізації спуску зі спокійною фазою дихального циклу та тренуванням контролю тіла. По-третє, психологічні фактори долаються завдяки поетапній адаптації до стресу – поступовому введенню шумових, часових та фізичних навантажень у тренувальний процес [8]. По-четверте, організаційні помилки можуть бути мінімізовані через впровадження структурованих програм, чітке дотримання наказів МВС України та регулярний контроль технічного стану зброї.

Важливим напрямом вдосконалення є поєднання індивідуальної роботи зі стрільцем та групових занять, що моделюють реальні службові ситуації. Такий підхід дозволяє формувати як індивідуальні технічні навички, так і колективну взаємодію під час виконання завдань у складі підрозділу.

Отже, системний аналіз показує, що типові помилки під час виконання вправ зі стрільби є результатом поєднання технічних, фізіологічних,

психологічних та організаційних чинників. Їх подолання можливе лише за умови комплексного підходу, що включає методичну, технічну, психофізіологічну та організаційну складові. Впровадження сучасних методів тренування та суворе дотримання законів України та відомчих нормативно-правових актів сприятиме підвищенню рівня вогневої підготовки поліцейських та зменшення ризиків у службовій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ М-ва внутр. справ України від 01.02.2016 № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text>
3. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 11.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18#Text>
4. Чарльз Дарвін. Помилки новачків при стрільбі: як їх уникнути. URL: <https://darwin-club.com/beginner-shooting-mistakes-how-to-avoid-them/>
5. Десять розповсюджених помилок при стрільбі та способи їх подолання. URL: https://zbroya.info/uk/blog/16603_desiat-rozpovsiudzhenikh-pomilok-pri-strilbi-ta-sposobi-yikh-podolannia/
6. Дмитро Андрущенко. 6 характерних помилок під час стрільби з пістолета. URL: <https://www.psdinfo.pro/post/6-характерних-помилок-під-час-стрілби-з-пістолета>
7. Потапов А. Стрільба з пістолета: найбільш поширені помилки при прицілюванні URL: <https://xstrelok.com/ua/a45629-strelba-pistoleta-naibolee.html>
8. Типові помилки новачків і способи їх виправлення URL: https://csa.in.ua/strilba-dlya-pochatkivcziv-typovi-pomylky-novachkiv-i-sposoby-yih-vypravlennya/?srsltid=afmboorop6mymhk-dixey6sdyinqbthooo4lqrz_uu_s612hkwon7r6g

Павлов Д. В.,

кандидат військових наук, старший науковий співробітник, професор кафедри забезпечення державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ВІЙСЬК ВІД ВОРОЖИХ БПЛА У ТАКТИЧНІЙ СМУЗІ

Останнім часом значно збільшилося застосування безпілотних літальних апаратів у військовій сфері. Перші безпілотні літальні апарати почали використовувати у військових цілях більше тридцяти років тому. Однак, слід зазначити, що на той час безпілотні літальні апарати мали досить великі масо-габаритні характеристики і призначалися переважно для виконання розвідувальних місій. Пізніше з'являються ударні варіанти, основним завданнями яких було ураження важливих цілей противника на великих відстанях.

Вторгнення військ країни-агресора в Україну у 2022 р. та розгортання бойових дій високої інтенсивності дало поштовх до стрімкого розвитку застосування безпіотної техніки в усіх сферах діяльності військ. Для ведення детальної розвідки а потім і нанесення ураження противнику починають використовуватись малі комерційні дрони: для ведення розвідки в основному квадрокоптери; для нанесення ураження ворогу шляхом скидання боєприпасів – багатороторні аграрні платформи. Вже в останні місяці 2022 року та на початку 2023 року використання зазначених видів безпілотників набуває значного поширення у військах протидіючих сторін. Це призвело до значного утруднення пересування особового складу на відкритій місцевості та підвищило небезпеку стаціонарним військовим об'єктам у ближній тактичній смузі. Однак це практично не вплинуло на можливості противника щодо ведення механізованих штурмів з огляду на невелику ефективність використання скидів боєприпасів проти броньованої техніки у русі.

Більш серйозні зміни у ефективності використання малих БПЛА в ударних цілях відбулися із появою стрімким поширенням у 2023 році FPV-дронів. Їх можливості щодо практично одночасного виявлення та ураження цілей, використання різних видів боєприпасів, підходу до цілі з будь-якого боку та здійснення багаторазових спроб атаки цілі значно перевершило можливості будь-якої іншої зброї, що застосовувалась для ураження цілей противника у ближній тактичній смузі. Можна констатувати практично повне руйнування традиційної концепції загальновійськової тактики через появу та лавиноподібне збільшення масштабів використання малих БПЛА на полі бою.

Отже, можна стверджувати, що надбання переваги над противником у застосуванні малих БПЛА стає одним із вирішальних чинників успіху на полі бою. З одного боку, отримання переваг над противником у застосуванні малих БПЛА вимагає дій щодо збільшення чисельності застосовуваних БПЛА, підвищенні їхніх тактико-технічних характеристик, удосконаленні тактики їх використання. З іншого боку противник усвідомлюючи переваги цієї нової технології також інтенсифікує свої заходи у напрямку використання малих БПЛА. Намагання змагатися із противником у кількості та якості застосовуваних БПЛА може виявитись марним з огляду на ресурсні можливості країни-агресора. Тому слід вишукувати усі можливі шляхи щодо утримання переваги над противником у сфері використання малих БПЛА на полі бою. Одним із таких шляхів одночасно із всебічною інтенсифікацією використання малих БПЛА є вжиття заходів щодо мінімізації можливостей ворога впливати на свої війська з використанням малих БПЛА. Мова про заходи, що спрямовані на підвищення захищеності військ від малих БПЛА противника. Отже, пошук шляхів підвищення захищеності військ в умовах використання противником малих БПЛА є актуальним завданням.

Аналіз наукових праць за даним напрямом за останні роки [1–7] показує, що основна увага приділяється питанням протидії достатньо великим БПЛА за допомогою зенітних ракетних, ракетно-гарматних комплексів, систем радіоелектронної боротьби або великокаліберних зенітних кулеметів. У той же час системному вивченню питань захисту військ в умовах використання противником малих БПЛА не приділяється достатньої уваги.

Таким чином, питання підвищення захищеності військ в умовах застосування противником малих БПЛА потребує відповідної систематизації та розробки відповідних ефективних заходів щодо підвищення захищеності військ.

Задля досягнення зазначених цілей вбачається доцільним зосередити зусилля дослідників та розробників за наступними напрямками:

- питання отримання та використання інформації щодо застосування малих БПЛА противником (засоби та способи розвідки малих БПЛА противника, цілевказування, порядок оповіщення та передавання відповідної інформації);

- питання протидії малими БПЛА противника завдавати шкоди або зменшення таких можливостей (засоби та способи ураження малих БПЛА противника, придушення та перехоплення управління, пошуку та знищенню ворожих операторів);

- питання щодо запобігання або зменшення впливу ударів малих БПЛА противника (удосконалення фортифікацій, обладнання техніки та стаціонарних об'єктів пасивними захисними конструкціями, дії за відповідними сигналами, адаптування тактики дій з огляду на використання противником малих БПЛА).

За визначеними напрямками необхідно проаналізувати проблеми та визначити можливості покращення захищеності військ в умовах використання противником малих безпілотних літальних апаратів. Результати даного аналізу повинні бути впроваджені у вигляді відповідних змін до нормативних та

методичних документів, статутів та настанов із організації підготовки та дій військ а також тактико-технічних вимог до озброєння та техніки.

Список використаних джерел:

1. Кучеренко Ю. Ф., Власік С. М., Беспалько О. В., Сальник О. В. Аналіз застосування безпілотних літальних апаратів при веденні сучасних війн та основні заходи щодо боротьби з ними. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2023. № 2 (51). С. 38–45.

2. Олексенко О. О. та ін. Застосування безпілотних літальних апаратів збройними силами Російської Федерації у війні проти України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2022. № 4 (49). С. 37–42.

3. Волков А.Ф. та ін. Аналіз застосування БПЛА у вірмено-азербайджанському воєнному конфлікті та можливі шляхи боротьби з ними. *Системи озброєння і військова техніка*. 2020. № 4 (64). С. 7–17.

4. Волотівський П. Б., Самойленко О. В., Стешенко П. М., Глущенко П. А. Погляди і перспективи створення системи протибезпіотної оборони, її роль та місце в системі протиповітряної оборони України. *Наука і оборона*. 2024. № 3. С. 37 – 44.

5. Коршець О., Горбенко В. Уроки застосування безпілотних літальних апаратів у російсько-українській війні. *Повітряна міць України*. 2023. № 1(4). С. 9–17.

6. Сенаторов В. М., Гурнович А. В., Мельник Б. О., Кучинський А. В. Застосування стрілецької зброї для знищення дрона-камікадзе «Шахед-136». *Наука і оборона*. 2023. № 4. С. 41 – 47.

7. Медведєв В. К., Коренівська І. С., Хажанець Ю. А., Салова А. О. Безпілотні літальні апарати та їхній вплив на перебіг російсько-української війни. *Наука і оборона*. 2023. № 2. С. 52 – 59.

Пальчиков Р. В.,

аспірант Національного університету
цивільного захисту України
(м. Київ, Україна)

Ніжник В. В.,

доктор технічних наук, професор,
начальник науково-дослідного
центру нормативно-технічного
регулювання Інституту наукових
досліджень з цивільного захисту
НУЦЗ України,
(м. Київ, Україна)

АНАЛІЗ ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ ПОЖЕЖІ В ЗАХИСНИХ КОНСТРУКЦІЯХ АВТОТРАНСФОРМАТОРІВ: ЯК ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У сучасних умовах електроенергетика є критично важливою складовою інфраструктури. Внаслідок військової агресії на території України значна кількість енергооб'єктів, зокрема трансформаторного обладнання, зазнала цілеспрямованих уражень. З огляду на підвищені ризики, питання пожежної безпеки трансформаторів, розміщених у захисних конструкціях, набуває особливої актуальності [1].

Трансформатори, заповнені маслом, є потенційно небезпечними з точки зору виникнення пожежі. Більшість таких інцидентів, за даними ДСНС України та Міністерства енергетики, спричинена займанням масла. За статистикою, понад 50 % пожеж в енергетичному секторі пов'язані саме з трансформаторним обладнанням. На території України функціонує 137 підстанцій із сумарною трансформаторною потужністю 78,6 тис. МВА. В умовах війни трансформатори стали ціллю для більш ніж 600 ворожих ударів [2].

У відповідь на загрози розроблено концепцію «Країна – Фортеця», згідно з якою захисні конструкції для автотрансформаторів повинні відповідати класу вогнестійкості не нижче REI 90 при впливі температурного режиму вуглеводневої пожежі. Проте такий режим є надзвичайно жорстким для будівельних конструкцій, особливо в умовах замкнутого простору з обмеженим доступом кисню, що значно ускладнює реалізацію проєктів з точки зору економіки та технічної доцільності.

Аналіз сучасної нормативної бази вказує на потребу у вдосконаленні підходів до визначення температурного впливу пожежі на захисні конструкції, що оточують трансформатори. Зокрема, обґрунтоване використання саме вуглеводневого температурного режиму викликає сумніви. Існує необхідність адаптації температурних сценаріїв з урахуванням специфіки об'єкта захисту.

На основі аналізу наукових праць (Булгаков А.Б., Зозуля Д.В., Поздєєв С.В., Marc Foata та ін.) [1] встановлено, що питання термічного впливу пожежі на трансформатори в захисних конструкціях залишаються недостатньо вивченими. Це обумовлює актуальність подальших досліджень, спрямованих на:

- виявлення закономірностей зміни температури під час пожежі в умовах обмеженого повітрообміну;
- розробку сценаріїв виникнення та розвитку пожежі;
- обґрунтування нових (модифікованих) температурних режимів пожежі;
- формування математичних моделей для оцінки теплового впливу;
- уточнення вимог до класу вогнестійкості огорожувальних конструкцій трансформаторних захисних споруд.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні нового підходу до встановлення температурного режиму пожежі для оцінювання вогнестійкості конструкцій, що дозволить вдосконалити нормативну базу та підвищити ефективність протипожежного захисту енергооб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Осипенко, В. І., Поздєєв, С. В., & Тищенко, І. Ю. (2012). Будівельні матеріали та їх поведінка при дії високих температур: Навчальний посібник. *Чабаненко Ю.А.*
2. Розрахунок сталевих конструкцій на вогнестійкість відповідно до Єврокоду 3. Практичний посібник до ДСТУ-Н EN 1993-1-2:2010. ТОВ «НВП «Інтерсервіс». К. 2016. с. 83

Парчевська О. О.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Сатиров А. М.,

викладач кафедри тактичної
підготовки навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ, ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Забезпечення правопорядку та публічної безпеки є критично важливим завданням для будь-якої держави, особливо в умовах воєнного стану, збройного конфлікту чи інших надзвичайних ситуацій, що вимагають проведення стабілізаційних заходів та евакуації цивільного населення. Ці процеси, які часто відбуваються в умовах підвищеної небезпеки, хаосу та значного психологічного навантаження на громадян, вимагають від правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, Збройних Сил, Національної гвардії та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, злагоджених, чітких та професійних дій. Стабілізаційні заходи на деокупованих або прифронтових територіях є комплексними і спрямовані не лише на відновлення державної влади та інфраструктури, але й на усунення загроз, пов'язаних із діями диверсійно-розвідувальних груп, запобігання злочинам, виявлення пособників ворога та забезпечення нормальної життєдіяльності населення. В контексті евакуації, правопорядок стає фундаментом для мінімізації ризиків, пов'язаних із масовим переміщенням людей, запобігання паніці, мародерству та захисту прав і свобод громадян. [1]

Стабілізаційні заходи, які часто передують або супроводжують евакуацію, особливо на територіях, що були під окупацією або знаходяться в зоні активних бойових дій, є ширшими за звичайне підтримання правопорядку. Вони поділяються на загальні (відновлення органів влади, комунікацій, забезпечення гуманітарних потреб) та спеціальні (оперативно-розшукова діяльність, розмінування, виявлення та знешкодження ДРГ, боротьба з мародерством та військовими злочинами). Успішне проведення цих заходів вимагає високої координації між різними відомствами: правоохоронними органами, силами

територіальної оборони, військовими підрозділами та органами цивільно-військового співробітництва. Правоохоронні органи, зокрема Національна поліція, відіграють ключову роль у забезпеченні публічної безпеки та правопорядку в місцях збору, на маршрутах евакуації та в приймаючих громадах. Ця функція включає патрулювання, охорону громадського порядку, регулювання руху, документування правопорушень, а також надання інформаційної та, часто, першої психологічної допомоги. [2]

Евакуація, згідно із законодавством, є організованим виведенням чи вивезенням населення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження. Ухвалення рішення про евакуацію, особливо обов'язкову, належить до компетенції Кабінету Міністрів України або відповідних військових адміністрацій на місцях. Евакуація цивільного населення, особливо в умовах стрімкого загострення ситуації, є процесом, що несе значні ризики для правопорядку. Наростання паніки, скупчення великої кількості людей та транспорту в обмежених місцях (збірні пункти, вокзали, контрольно-пропускні пункти), а також психологічна напруга сприяють виникненню конфліктних ситуацій та можуть бути використані злочинними елементами.

Ключові завдання правоохоронних органів під час евакуації включають: 1) Контроль дотримання встановленого порядку, а саме забезпечення черговості та дисципліни на збірних і проміжних пунктах евакуації, а також у місцях посадки на транспорт. 2) Організація супроводу евакуаційних колон, регулювання дорожнього руху для забезпечення безперешкодного проїзду, блокування несанкціонованих або небезпечних маршрутів. 3) Активна боротьба з мародерством у залишених населених пунктах та в місцях компактного проживання евакуйованих. Також важливо запобігати шахрайству та експлуатації вразливих груп населення (діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю) як на маршрутах, так і в місцях прибуття. 4) Проведення заходів із реєстрації евакуйованих, особливо дітей без супроводу дорослих або осіб, які втратили документи, для запобігання торгівлі людьми та забезпечення подальшого возз'єднання сімей. [3]

Стабілізаційні заходи на територіях, що повертаються під контроль української влади, мають на меті не лише відновлення фізичних структур, а й відновлення законності та правопорядку. Діяльність правоохоронців тут є багатоаспектною - Проводяться перевірки осіб для виявлення представників незаконних збройних формувань, військовослужбовців ворога, пособників та осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів. Збираються докази кримінальних правопорушень вчинених в умовах окупації (тортури, вбивства, руйнування інфраструктури, викрадення майна). Здійснюється очищення території, що є передумовою для безпечного проведення будь-яких стабілізаційних та евакуаційних заходів, а також відновлення життєдіяльності. Проводиться вилучення незаконної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, які залишилися після бойових дій, що безумовно є життєво необхідним для забезпечення безпеки цивільного населення.

Взаємозв'язок між стабілізаційними заходами та евакуацією є прямим: ефективна стабілізація робить евакуацію більш безпечною та організованою, а евакуація цивільних з районів, де проводяться активні стабілізаційні дії, дозволяє правоохоронним і військовим органам працювати більш рішуче та оперативно.

Успіх евакуаційних заходів прямо залежить від рівня довіри населення до правоохоронних органів та органів влади. Це довіра формується присутністю та готовністю поліцейських, рятувальників та військових допомогти найбільш вразливим групам – літнім людям, особам з інвалідністю та сім'ям з маленькими дітьми. Правоохоронці під час евакуації також виконують функцію гуманітарної підтримки, сприяючи розподілу допомоги та забезпеченню першої медичної й психологічної допомоги на збірних пунктах. При цьому важливо, щоб усі дії, включно із можливим обмеженням доступу до певних зон, були чітко комуніковані та мали правове обґрунтування, аби уникнути відчуття свавілля чи паніки. Забезпечення недискримінаційного підходу та поваги до гідності кожної евакуйованої особи залишається фундаментальним принципом.

Варто відзначити, що активні бойові дії на території України створили умови для виникнення масштабних надзвичайних ситуацій з комплексними наслідками як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. У цих умовах перед функціональними та територіальними підсистемами єдиної державної системи цивільного захисту постала необхідність виконання ряду завдань, більшість з яких не є типовими для звичайної діяльності в умовах мирного часу чи карантину. Основними викликами у забезпеченні правопорядку в цих умовах є: невизначеність правового поля щодо окремих аспектів стабілізаційних заходів, особливостей проведення фільтрації; нестача ресурсів (кадрових, технічних, матеріальних) для одночасного покриття великих територій та масових потоків евакуації; психологічна втома та високе навантаження на особовий склад правоохоронних органів. Крім того, наявність значної кількості цивільного населення на території, де проводяться спеціальні стабілізаційні дії, ускладнює роботу військових та правоохоронців. [4, с. 226]

Для оптимізації процесів необхідно: 1) Постійне вдосконалення нормативно-правової бази: Чітке визначення повноважень та процедур для всіх суб'єктів, задіяних у стабілізаційних заходах та евакуації, з особливим акцентом на дотриманні прав людини. 2) Посилення міжвідомчої координації: Створення єдиних штабів, що включають представників усіх силових та цивільних структур, для оперативного прийняття рішень та обміну інформацією. 3) Проведення регулярних тренувань із відпрацюванням дій в умовах масової евакуації та стабілізаційних операцій, включно з наданням першої допомоги та психологічною стійкістю. 4) Надання підрозділам сучасних засобів зв'язку, захисту, транспорту та обладнання для документування злочинів. 5) Проведення просвітницьких кампаній для населення щодо правил поведінки під час евакуації та на деокупованих територіях. [5. С. 101]

Забезпечення правопорядку в умовах стабілізаційних заходів та евакуації цивільного населення є невід'ємною частиною захисту національних інтересів та безпеки громадян. Ця діяльність вимагає від правоохоронних органів не лише

рішучості та професіоналізму, але й глибокого розуміння гуманітарних аспектів. Ефективне підтримання правопорядку під час евакуації гарантує збереження життя та здоров'я людей, мінімізує паніку та запобігає злочинам. У свою чергу, успішні стабілізаційні заходи створюють безпечне середовище для повернення нормального життя. Лише завдяки злагодженій, системній роботі всіх державних інституцій, заснованих на верховенстві права, можна досягти стабільності та забезпечити захист прав кожного громадянина в найскладніші періоди.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI : станом на 12.09.2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14.05.2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

3. Про затвердження Методики планування заходів з евакуації : Наказ МВС України від 10.07.2017 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Клименко Н., Науковий вісник: державне управління // Особливості забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного стану, 2022

5. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції(15 грудня 2022 року): ел. збірник / Ред. кол.: О. Васильченко; О. Лотюк; П. Діхтієвський; В. Пашинський; А. Матат. Київ:Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022.203 с.

Петрик Д. П.,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Пенітенціарна академія України
(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ДКВС УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Сучасні виклики, зумовлені повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, докорінно змінили підходи до забезпечення державної безпеки. Державна кримінально-виконавча служба України (ДКВС) є невід'ємною складовою сектору безпеки та оборони, адже виконує функції охорони, нагляду й конвоювання осіб, позбавлених волі, а також забезпечує підтримання правопорядку в установах виконання покарань. В умовах воєнного стану діяльність персоналу ДКВС супроводжується підвищеними ризиками: зростанням агресії серед ув'язнених, спробами масових заворушень і втеч, небезпекою диверсійно-терористичних актів. За таких умов якість фізичної та спеціальної підготовки співробітників набуває стратегічного значення.

Мета дослідження – обґрунтувати роль фізичної та спеціальної підготовки персоналу ДКВС України як ключового чинника зміцнення національної безпеки в умовах воєнного стану, визначити основні проблеми та окреслити перспективи вдосконалення системи підготовки.

В умовах війни до фізичної підготовки офіцерів ДКВС висувуються підвищені вимоги. Це зумовлено постійною загрозою виникнення надзвичайних і екстремальних ситуацій, а також необхідністю забезпечення безпеки та правопорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і таборах для військовополонених. Реальність вимагає від офіцерів уміння швидко оцінювати власні фізичні й психологічні ресурси, бути готовими до застосування професійних компетенцій, обирати адекватні алгоритми дій, приймати виважені рішення та демонструвати професійно значущі особистісні якості [1, с.180].

Отже, фізична підготовка є не лише базовим компонентом професійної компетентності співробітників, а й чинником, що безпосередньо визначає їхню здатність діяти ефективно в умовах підвищених ризиків. Проте для комплексної готовності персоналу необхідним є поєднання фізичних можливостей із прикладними навичками та спеціальними знаннями. Саме тому особливого значення набуває спеціальна підготовка, яка формує професійну готовність до виконання завдань у кризових ситуаціях.

Спеціальна підготовка співробітників ДКВС охоплює кілька ключових напрямів:

- **тактико-спеціальні навички** (робота у складі підрозділу, дії в умовах масових заворушень, затримання та конвоювання осіб, реагування на надзвичайні події);

- **прикладні вміння** (володіння прийомами рукопашного бою, використання спеціальних засобів і вогнепальної зброї);
- **тактичну медицину** (надання першої домедичної допомоги в умовах бойових дій чи надзвичайних ситуацій);
- **психологічну підготовку** (розвиток стресостійкості, контроль емоцій, здатність до управління конфліктними ситуаціями).

Разом фізична та спеціальна підготовка формують цілісну систему професійної готовності персоналу ДКВС. Водночас сучасний стан цієї системи характеризується низкою проблем:

1. недостатня кількість навчальних годин для системних тренувань;
2. обмежена матеріально-технічна база, що ускладнює моделювання реальних кризових ситуацій;
3. відсутність єдиних стандартів підготовки з урахуванням воєнного стану;
4. низький рівень інтеграції з іншими силовими структурами сектору оборони (ЗСУ, НГУ, СБУ, Нацполіція).

Перспективи вдосконалення системи підготовки полягають у:

- впровадженні у програми службової підготовки елементів військового вишколу;
- створенні сучасних тренінгових центрів на базі установ виконання покарань із використанням симуляційних технологій;
- розширенні співпраці з військовими навчальними закладами та центрами спеціальної підготовки;
- розробці єдиних стандартів фізичної та спеціальної підготовки персоналу, адаптованих до умов воєнного стану;
- розвитку програм психологічної підтримки та реабілітації співробітників після екстремальних подій.

Фізична та спеціальна підготовка співробітників ДКВС України є ключовим чинником забезпечення їхньої особистої безпеки, підтримання стабільності установ виконання покарань та ефективності функціонування сектору безпеки й оборони. В умовах воєнного стану їхня роль суттєво зростає, адже саме завдяки професійній підготовці персонал здатний оперативно й адекватно реагувати на непередбачувані виклики та зберігати контроль над ситуацією. Подальший розвиток системи підготовки має базуватися на інтеграції досвіду військових формувань, модернізації навчально-тренувальної бази та впровадженні інноваційних методик навчання.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В., Разумейко Н., Ткаченко О., Радзієвський В. Комплексний підхід щодо вдосконалення фізичної підготовки офіцерів ДКВС України в умовах війни. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.* – 2025. – Т. 187, № 31. – С. 180–185.

Плетінь О. О.,

студентка навчально-наукового
інституту інформаційної безпеки,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Тиква В.,

старший викладач кафедри
інформаційної безпеки держави,
підполковник,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ТА СТРАТЕРІЇ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ

У межах теорії національної безпеки механізм протидії загрозам розглядають у *вузькому* та *широкому* значенні. У **вузькому розумінні** він є складовою державного апарату і включає систему органів влади, установ та недержавних структур, що виконують спеціальні функції із захисту національної безпеки та взаємодіють між собою (сили забезпечення національної безпеки). У **широкому сенсі** цей механізм охоплює не лише сили, а й засоби протидії загрозам: технології, технічні, програмні, правові, організаційні та комунікаційні інструменти, які використовуються для збору, передачі, обробки та захисту інформації, а також методи та прийоми, використовувані суб'єктами забезпечення національної безпеки для вирішення завдань щодо протидії загрозам національній безпеці.

Механізм забезпечення національної безпеки є динамічною системою, що включає такі стадії: визначення інтересів, прогнозування загроз, вироблення заходів протидії, їх нейтралізацію та відновлення стабільного функціонування об'єктів. Через різноманітність способів і засобів протидії інформаційним загрозам доречно говорити про множинність таких механізмів.

Загрози традиційно поділяють на *внутрішні* та *зовнішні*. Для інформаційної безпеки **внутрішніми** вважають ті, що виникають у самому об'єкті, а **зовнішніми** — ті, що пов'язані з його взаємодією з іншими структурами.

Стратегія національної безпеки України серед ключових загроз в інформаційній сфері виокремлює агресивні дії Росії, інформаційно-психологічну війну, дискредитацію української мови й культури, перекручування історії, нав'язування спотвореної інформаційної картини світу, кібератаки на критичну інфраструктуру, а також низький рівень медіакультури суспільства. Недоліком є

те, що у Стратегії не зовсім логічно відмежовані інформаційно-психологічні загрози, кіберзагрози та власне загрози інформаційній безпеці.

Доктрина інформаційної безпеки та Стратегія кібербезпеки України визначають широкий спектр небезпек у цій сфері. У сучасному інформаційному протиборстві активно застосовуються пропаганда, дезінформація, кібератаки на критичні системи, а також маніпуляція громадською свідомістю. Інформаційна агресія зазвичай проходить три етапи: формування ядра невдоволених, створення альтернативного інформаційного простору та поступове зміщення суспільної думки. Завдання держави полягає у захисті інформаційних ресурсів, свідомості громадян та обмеженні доступу супротивника до критичних даних.

Інтернет є головним полем інформаційних атак, тому заходи держави мають бути спрямовані на підвищення стійкості суспільства до деструктивних впливів. Реалізація зовнішніх загроз відбувається через пошук вразливостей у інформаційній інфраструктурі та використання різних видів «інформаційної зброї» — від шкідливих програм до психологічних технологій впливу.

Складність аналізу зовнішніх загроз посилюється тим, що в доктринальних документах України бракує чіткої класифікації та ранжування небезпек. Тому особливого значення набуває моніторинг, прогнозування та моделювання розвитку подій. Основою прогнозування є визначення мети, ключових факторів, їх взаємозв'язків і варіантів впливу на систему безпеки.

Серед найбільш небезпечних зовнішніх інформаційних загроз для України можна виокремити:

- спроби несанкціонованого доступу до державних інформаційних ресурсів та інфраструктури;
- поширення дезінформації про внутрішню й зовнішню політику;
- маніпулятивний вплив іноземних структур на прийняття рішень;
- порушення прав українських громадян та організацій в інформаційній сфері за кордоном.

Ефективний захист передбачає багаторівневу систему заходів, яка враховує геополітичний контекст, регіональну специфіку та вплив транснаціональної злочинності.

Отже, своєчасний моніторинг характеру, особливостей, масштабів загроз та їх наступне прогнозування мають особливе значення. Прогнозування є важливим і самостійним елементом профілактики інформаційних загроз зовнішніх джерел, та, відповідно, забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Деремо В. Н. Теоретико-методологічні засади класифікації загроз об'єктам інформаційної безпеки. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2015. № 2 (18). С. 16-22. Дата звернення: 25.09.2025.

2. Хілько О. Л. Визначення загроз національній безпеці в українській теоретико-політичній думці. Дата звернення: 25.09.2025.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. Дата звернення: 25.09.2025.

Ромашко О. М.,

старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

Омельченко М. І.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Національна гвардія України (НГУ) функціонує як військове формування, інтегроване в систему Міністерства внутрішніх справ України (МВС). На НГУ покладається виконання низки правоохоронних функцій, що охоплюють охорону важливих державних об'єктів, а також участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку (ОГП). Цей гібридний статус визначає унікальні вимоги до забезпечення безпеки військовослужбовців, оскільки вони діють у правовому полі, що поєднує принципи військової субординації та суворі процедурні вимоги, характерні для поліцейської діяльності [1].

Діяльність НГУ в сфері ОГП, зокрема під час проведення зборів, мітингів та інших масових заходів, регулюється детальною інструкцією, затвердженою Наказом МВС № 1089 від 24 грудня 2019 року. Ця інструкція визначає організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення захисту життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян. Таке двокомпонентне завдання — підтримання порядку та захист прав громадян — вимагає від військовослужбовця постійної оцінки пропорційності та законності своїх дій, що є першочерговою умовою його правової безпеки [2].

Особливе значення для безпеки військової діяльності в умовах ОГП має чітке законодавче регулювання застосування заходів примусу. У зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації та в умовах воєнного стану, актуалізується Законопроект № 10311, метою якого є не розширення повноважень, а їх систематизація та уніфікація.

Така уніфікація має критичне значення для підвищення правової безпеки військовослужбовців. Законодавчі ініціативи прагнуть забезпечити належне регулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї відповідно до меж та підстав, що діють у законах про Національну поліцію та Державну прикордонну службу України. Це зменшує правову невизначеність для військовослужбовця, забезпечуючи єдине тлумачення стандартів застосування сили, що є життєво необхідним для уникнення звинувачень у перевищенні повноважень. Чітке визначення меж застосування сили (фізичного впливу, спеціальних засобів, зброї, озброєння та бойової техніки) допомагає запобігти зловживанням та захищає як вразливі категорії громадян, так і самих військовослужбовців від необґрунтованої юридичної відповідальності [3].

Закон України "Про Національну гвардію України" (ЗУ про НГУ) у статті 18 чітко регламентує застосування вогнепальної зброї, встановлюючи перелік вичерпних підстав. Безпека військовослужбовця при несенні служби ОГП напряду залежить від суворого дотримання цих норм. Зокрема, вогнепальна зброя може бути застосована для затримання особи, яка чинить збройний опір або погрожує застосуванням зброї, що загрожує життю і здоров'ю військовослужбовця чи інших осіб.

Окрім правових підстав, фізична безпека військовослужбовців при поводженні зі зброєю забезпечується внутрішніми нормативними актами МВС. Міністерство внутрішніх справ України визначає норми належності, порядок обліку, експлуатації, зберігання та, що найважливіше, заходи безпеки під час користування зброєю та боєприпасами. Деталізація цих заходів є прямим інструментом мінімізації ризику нещасних випадків та підвищення оперативної готовності [4].

Стаття 15 ЗУ "Про Національну гвардію України" встановлює обов'язкові дії військовослужбовців при застосуванні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки. Ці обов'язки створюють основу процедурної безпеки:

1. Надання Домедичної Допомоги: Військовослужбовці зобов'язані у найкоротші строки забезпечити надання домедичної допомоги потерпілим особам.

2. Інформування Медиків: Необхідно повідомити лікарів та медичні заклади, який саме засіб було застосовано.

3. Негайна Звітність: Про самостійне застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів чи зброї військовослужбовець повинен доповісти своєму безпосередньому командирі (начальнику) для повідомлення прокурору.

Невиконання цих процедур, незалежно від початкової правомірності застосування сили, автоматично підвищує ризик юридичної відповідальності військовослужбовця. Таким чином, обов'язок негайної звітності та надання допомоги функціонує як критичний механізм правового захисту від можливих обвинувачень у перевищенні повноважень чи недбалості.

Загальні правила застосування спеціальних засобів деталізовані у Постанові Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024. Ці правила встановлюють категоричні негативні обмеження, які є операційними правилами безпеки вищого рівня. Їхнє порушення є прямим доказом перевищення повноважень.

Наприклад, абсолютно забороняється наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по життєво важливих ділянках тіла, включаючи: голову, шию, ключичну ділянку, статеві органи, поперек (куприк) і в живіт.

Ці обмеження, які є втіленням гуманітарних стандартів, забезпечують юридичну безпеку військовослужбовця: дотримання цих заборон гарантує, що правомірні дії не будуть перекваліфіковані у злочин через надмірну або невиправдану жорстокість [5].

Застосування військовослужбовцями НГУ заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, зброї, озброєння та бойової техніки з перевищенням повноважень, наданих законом, тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Це положення є фундаментальним для розуміння правової безпеки.

Оперативна безпека на рівні підрозділів НГУ, що виконують завдання з ОГП, забезпечується через жорстку стандартизацію складу та організації військових нарядів, визначену Інструкцією, затвердженою Наказом МВС № 1089. Ці організаційні вимоги є основою фізичного захисту особового складу [6].

Головною гарантією фізичної безпеки військовослужбовців на маршрутах патрулювання є обов'язкова вимога до складу військового наряду.

Військовий наряд: Визначається як група озброєних (екіпірованих) військовослужбовців НГУ, які виконують завдання з ОГП. Ця вимога, що наряд має складатися мінімум із двох осіб, є системою взаємного страхування. Це забезпечує: 1) взаємне фізичне прикриття у разі нападу; 2) можливість негайного надання домедичної допомоги або виклику підкріплення; 3) наявність свідка, що є критично важливим для правової безпеки при складанні рапорту про інцидент.

Група оперативного шикування та мобільний резерв: Використання таких понять як "група оперативного шикування" (діє за єдиним планом під єдиним керівництвом) та "мобільний резерв НГУ" (призначений для стабілізації обстановки в разі її загострення) демонструє, що організаційна безпека досягається шляхом централізованого контролю та здатності до швидкої ескалації сил. Наявність мобільного резерву є стратегічним елементом безпеки для патрульних підрозділів, оскільки гарантує, що локальні загострення можуть бути оперативно врегульовані підготовленими силами.

Безпека маршрутів патрулювання забезпечується через їх чітке визначення та контроль. Маршрут патруля — це шлях слідування за встановленим графіком для виконання визначених завдань.

Контроль та реагування: Зони оперативного реагування закріплюються за конкретними військовими нарядами в інформаційно-телекомунікаційній системі "Інформаційний портал Національної поліції України" (ІПНП). Для кожного патруля визначається від двох та більше контрольних точок. Визначення зон та

контрольних точок забезпечує постійний моніторинг розташування наряду та його стану. Цей механізм дозволяє командуванню оперативно виявити відхилення від графіка або місцезнаходження наряду, що є критично важливим для надання негайної допомоги у разі інциденту.

Забезпечення безпеки військової діяльності в ОГП вимагає врахування не лише фізичних загроз, але й внутрішніх психологічних чинників, які можуть вплинути на здатність військовослужбовця приймати законні та пропорційні рішення.

Аналіз професійної діяльності військовослужбовців НГУ свідчить, що вони перебувають під впливом значної кількості психогенних чинників. До них належать фізичні та психічні перевантаження, монотонія, зміна звичайного режиму праці та відпочинку, а також необхідність діяти в ситуаціях із високою невизначеністю початкових даних.

Психологічна нестійкість військовослужбовця який перебуває під впливом стресу та втоми, має знижену здатність до об'єктивної оцінки загрози та пропорційності необхідної відповіді. Це підвищує ймовірність прийняття невідповідних рішень щодо застосування спеціальних засобів або зброї, що може призвести до порушення категоричних обмежень (наприклад, завдати удар кийком по забороненій зоні). Таке порушення, у свою чергу, неминуче спричиняє юридичну відповідальність за перевищення повноважень. Отже, безпека діяльності починається з забезпечення належної психологічної готовності та стійкості особового складу.

Законодавче вдосконалення, яке відбувається в умовах воєнного стану, також включає нові аспекти забезпечення безпеки, пов'язані з високотехнологічними засобами. Законопроект № 10311 пропонує врегулювати функції НГУ щодо застосування засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) для протидії повітряним цілям противника, а також застосування безпілотних повітряних суден (БПС), у тому числі їх озброєння.

Включення РЕБ та озброєних БПС у сферу відповідальності НГУ вимагає розробки нових, високотехнологічних протоколів безпеки. Безпека військової діяльності тепер охоплює не лише захист особового складу під час прямого контакту, але й захист від інцидентів, спричинених дистанційними засобами, включаючи ризик ненавмисного влучання або колатеральних збитків. Це вимагає посиленого навчання та чіткої регламентації зон застосування цих засобів.

Особливості забезпечення безпеки військової діяльності Національної гвардії України при виконанні завдань з ОГП визначаються її подвійним мандатом (військове формування з правоохоронними функціями) та базуються на трьох ключових елементах, кожен з яких є обов'язковим для дотримання:

1. **Правова процедурність:** Безпека досягається через суворе, негайне та повне виконання вимог статті 15 Закону України "Про Національну гвардію України" щодо надання допомоги, звітності та повідомлення прокурора. Ці дії є первинною лінією правового захисту військовослужбовця.

2. **Операційна структура:** Фізична безпека гарантується організаційними вимогами, такими як мінімальний склад військового наряду (не менше двох осіб) та наявність мобільних резервів, що забезпечує взаємне прикриття та оперативну підтримку.

3. **Категорична регламентація примусу:** Юридична безпека військовослужбовця залежить від безумовного дотримання негативних обмежень (заборон на удари по життєво важливих ділянках тіла), встановлених Постановою Кабінету Міністрів України №1024. Порушення цих заборон майже завжди тягне за собою відповідальність за перевищення повноважень.

Список використаних джерел:

1. Приходько І. І. Засади психологічного забезпечення службово-бойової підготовки майбутніх офіцерів технічного профілю Національної гвардії України. Монографія. *Index of* /. URL: https://books.ndcnangu.co.ua/knigi/Zasadi_psihologichnogo_zabezpechennya_NGU.pdf (дата звернення: 03.10.2025).

2. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-20#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Interfax-Ukraine. МВС: Новий законопроект не розширює повноваження Нацгвардії, а впорядковує їх. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1057767.html> (дата звернення: 03.10.2025).

4. Про Національну гвардію України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

5. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-п#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

6. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-20#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

Ромашко О. М.,

старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

Кюсол Т. Т.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

ДОКУМЕНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Правове підґрунтя для переведення управлінської діяльності Національної гвардії України (НГУ) на електронну форму діловодства визначено на загальнодержавному рівні, насамперед, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року № 851-IV. Цей Закон встановлює ключові засади для всіх суб'єктів електронного документообігу, включаючи державні органи та військові формування, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ. Одним із найбільш значущих принципів, що безпосередньо стосується НГУ, є те, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через його електронну форму. Це означає, що управлінські рішення, накази та розпорядження, створені в системі електронного документообігу (СЕД) НГУ, є повноцінними юридичними актами [1].

Окрім того, Закон № 851-IV регламентує допустимість електронного документа як доказу, зазначаючи, що це не може заперечуватися лише на підставі електронної форми документа. Це положення є критично важливим для внутрішніх службових розслідувань, аудиту та правового забезпечення діяльності військового формування. Проте Закон чітко визначає винятки, коли електронний документ не може бути застосований як оригінал. До таких винятків належать, зокрема, свідоцтво про право на спадщину та документ, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, якщо не існує централізованого сховища оригіналів електронних документів. Вирішення будь-яких спорів, що виникають між суб'єктами електронного документообігу, здійснюється в порядку, встановленому законодавством.

Гарантування автентичності, цілісності та юридичної вірогідності електронних управлінських документів НГУ забезпечується відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII. Цей закон є фундаментальним у регулюванні застосування Кваліфікованого електронного підпису (КЕП) та електронної печатки, які є обов'язковими елементами для забезпечення юридичної сили документів у державних органах. Раніше чинні сертифікати електронного цифрового підпису (ЕЦП) втратили чинність із набранням чинності Закону № 2155-VIII [2].

Кваліфікована електронна довірча послуга, яка включає створення, перевірку та підтвердження КЕП чи кваліфікованої електронної печатки, надається виключно кваліфікованим постачальником електронних довірчих послуг. Для управлінських документів НГУ особливо важливим є положення, що кваліфікована електронна печатка має презумпцію цілісності електронних даних і достовірності походження електронних даних, з якими вона пов'язана.

Функціонування СЕД в Національній гвардії, як військовій структурі, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ, обов'язково базується на підзаконних актах Кабінету Міністрів України, зокрема Постанові від 17 січня 2018 року № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності». Ця Постанова затвердила Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, а також Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі [3].

Відповідно до цієї Постанови, центральні органи виконавчої влади, до яких належить і НГУ через МВС, зобов'язані привести власні нормативно-правові акти та інструкції з діловодства у повну відповідність до норм, встановлених КМУ № 55. До ухвалення цієї Постанови, діловодство в системі МВС регулювалося, наприклад, Наказом МВС № 747 від 2012 року, який лише передбачав організацію документообігу з метою забезпечення сумісності традиційного та автоматизованого способів опрацювання документів. Однак, прийняття Постанови КМУ № 55 спричинило радикальний управлінський зсув: електронна форма діловодства стала основною. Таким чином, внутрішня Інструкція НГУ повинна відображати цей принцип цифрового примату [4].

Впровадження новітнього законодавства чітко визначило, що основною формою провадження діловодства в установах, включаючи військові структури, є електронна. Документування управлінської інформації в електронній формі здійснюється шляхом створення електронних документів, які фіксують управлінські рішення, із обов'язковим дотриманням встановлених правил. Це вимагає від НГУ повного переосмислення внутрішніх процедур, оскільки електронний документ тепер є юридичним оригіналом, а будь-яка паперова копія — лише похідною.

Належне оформлення електронних документів вимагає обов'язкового застосування КЕП посадових осіб, оскільки саме він забезпечує відповідність

юридичним нормам та стандартам, що робить обмін документами законним та надійним. Порядок використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, а також на підприємствах, в установах та організаціях державної форми власності додатково регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року № 749.

КЕП в управлінській діяльності НГУ відіграє критичну роль у ланцюгу командування та прийняття рішень. Завдяки презумпції цілісності та достовірності походження, яку надає КЕП, електронний наказ набуває найвищого рівня юридичної захищеності. З іншого боку, це підвищує вимоги до безпеки, оскільки компрометація секретного ключа посадової особи (наприклад, командира підрозділу чи командувача) юридично прирівнюється до несанкціонованого підписання офіційного управлінського акту. Тому НГУ повинна мати винятково суворі внутрішні регламенти щодо зберігання, використання, генерації ключів та негайного відкликання сертифікатів. Необхідно враховувати, що автоматичне продовження дії сертифікатів можливе лише за умови незмінності даних, внесених у сертифікат, та збереження секретного ключа і пароля до нього.

Організація внутрішнього діловодства в НГУ охоплює весь життєвий цикл електронного документа: від моменту його створення або одержання і до моменту відправлення або передавання до архіву. При впровадженні та функціонуванні засобів автоматизації діловодства або СЕД, підрозділ документаційного забезпечення, у співпраці з відповідними підрозділами інформатизації, відповідає за розробку внутрішніх регламентів роботи з електронними документами.

Питання захисту інформації, що циркулює та обробляється в системі електронного документообігу, є першочерговим для військового формування. Забезпечення захисту цієї інформації покладається на структурний підрозділ з питань захисту інформації або на фахівця, на якого покладено виконання цих функцій. Це вимагає інтеграції функціоналу СЕД з комплексними системами захисту інформації (КСЗІ), особливо враховуючи необхідність обробки управлінських документів, які можуть містити інформацію з обмеженим доступом. Організація документообігу в НГУ повинна забезпечити сумісність традиційного та автоматизованого способів опрацювання документів із технічними можливостями засобів автоматизації діловодства [7].

Для здійснення законного та стандартизованого обміну управлінськими документами між Національною гвардією та іншими державними органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування, обов'язковим є застосування Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ). Правова обов'язковість використання СЕВ ОВВ закріплена Регламентом організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі, що є додатком до Постанови КМУ № 55.

Система взаємодії дозволяє обмінюватись електронними документами між суб'єктами господарювання та державними органами, які підключені до СЕВ ОВВ. Законодавство вимагає, щоб до системи електронної взаємодії були

підключені всі державні органи. Ефективний обмін управлінською інформацією через СЕВ ОБВ забезпечується низкою функцій, зокрема, можливістю створення документів (листів) із вкладеннями різних форматів, реєстрацією вхідних та вихідних документів, а також процедурами відхилення або погодження отриманих документів.

Організація зберігання документів в електронній формі є необхідною, щоб забезпечити їхню доступність та безпеку відповідно до вимог держави. Для НГУ це означає, що СЕД має бути інтегрована з внутрішнім архівом (відповідним підрозділом) та забезпечувати не лише оперативне діловодство, а й формування архівних справ у формі, придатній для довгострокового (постійного) зберігання. При підготовці документів до передавання на постійне зберігання, юридичні особи, відповідно до вимог архівного законодавства, повинні створити низку спеціалізованих інформаційних об'єктів [8].

Найбільш значущим технічним аспектом для НГУ є обов'язкове дотримання стандартів архівного формату. Для приймання-передавання електронних документів НАФ та всіх супутніх інформаційних об'єктів застосовується специфічний формат: **ZIP-контейнер (ASiC) рівня B-LTA (Long-Term Archive)**.

Проведений аналіз демонструє, що документування управлінської діяльності Національної гвардії України в системі електронного документообігу підпорядковане складній ієрархії нормативно-правових актів, що вимагають не просто автоматизації, а докорінної зміни парадигми діловодства.

По-перше, законодавчі вимоги, визначені Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», забезпечують електронному документу повну юридичну силу, роблячи його основним носієм управлінського рішення. Цей принцип цифрового примату, встановлений Постановою Кабінету Міністрів України № 55, вимагає від НГУ повного відходу від застарілої концепції, коли електронний документообіг розглядався лише як сумісний або допоміжний інструмент до паперового діловодства.

По-друге, гарантія автентичності та цілісності управлінських актів НГУ забезпечується виключно завдяки використанню Кваліфікованого електронного підпису (КЕП), який має презумпцію достовірності походження. У сфері військового управління це накладає надзвичайно високі вимоги до безпеки та внутрішніх регламентів використання та зберігання засобів КЕП, відповідно до Постанови КМУ № 749. Будь-яка компрометація КЕП посадової особи повинна розглядатися як надзвичайний інцидент, що вимагає негайного відкликання сертифіката та внутрішнього розслідування.

По-третє, для ефективної взаємодії із зовнішніми державними органами НГУ повинна забезпечити бездоганну інтеграцію своєї внутрішньої СЕД із Системою електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ). Це вимагає повної гармонізації внутрішньої Інструкції з діловодства, адаптованої від МВС, із Типовою інструкцією КМУ № 55, особливо у частині формування

реєстраційно-контрольно-моніторингових карток та дотримання регламентів обміну.

По-четверте, найбільш значним технічним викликом є відповідність вимогам архівного зберігання. Управлінські документи НГУ, що підлягають постійному зберіганню, повинні бути передані до Національного архівного фонду виключно у стандартизованому технічному форматі – ZIP-контейнер (ASiC) рівня B-LTA.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання документування управлінської діяльності» | Кадровий портал KadrEX. *Кадровий портал*. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/postanovi/postanova-kabinetu-ministriv-ukraini-deaki-pitanna-dokumentuvanna-upravlinskoi-dialnosti (дата звернення: 03.10.2025).
4. Деякі питання документування управлінської діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
5. kadroland. Зміни до Типової інструкції з діловодства: що мають врахувати підприємства. *kadroland*. URL: <https://kadroland.com/news/6818-zmini-do-tipovoyi-instrukciyi-z-dilovodstva-shho-mayut-vraxuvati-pidprijemstva> (дата звернення: 03.10.2025).
6. Як оформити електронний підпис після набрання чинності Закону «Про електронні довірчі послуги» | Головні події та новини у сфері КЕП і ЕДО в Україні. *Кваліфікований електронний підпис для бізнесу та громадян*. URL: <https://uakey.com.ua/news/main/yak-oformiti-elektronnij-pidpis-pislya-nabrannya-chinnosti-zakonu-pro-elektronni-dovirchi-poslugi> (дата звернення: 03.10.2025).
7. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0747320-12#Text> (дата звернення: 03.10.2025).
8. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE35600> (дата звернення: 03.10.2025).

Савченко О. В.,
аспірант,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

Ніжник В. В.,
доктор технічних наук, професор,
начальник науково-дослідного
центру нормативно-технічного
регулювання Інституту наукових
досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ ПОЖЕЖНИМ РИЗИКОМ НА ОСНОВІ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ

Управління індивідуальним пожежним ризиком залишається актуальним завданням у сфері пожежної безпеки, особливо в умовах високого рівня пожежної небезпеки об'єктів різного функціонального призначення. Аналіз статистичних даних свідчить, що щорічно в Україні фіксується понад 90 тис. пожеж, унаслідок яких гине до 2 тис. осіб, включаючи близько 100 дітей. Матеріальні втрати перевищують 10 млрд грн щороку. Порівняно з європейськими країнами, рівень смертності на пожежах в Україні суттєво вищий, що підкреслює критичність проблеми [1].

Індивідуальний пожежний ризик в Україні становить $\approx 3,3 \cdot 10^{-5}$, що перевищує допустиме значення згідно з ДСТУ 8828. Одним із ключових інструментів зниження цього показника є впровадження систем протипожежного захисту (СПЗ), які можуть діяти як окремо, так і в комплексі, забезпечуючи синергійний ефект [2].

У даній роботі проаналізовано сучасний стан методології управління індивідуальним пожежним ризиком з урахуванням ефективності СПЗ. Показано, що наявні методичні підходи (включно з ДСТУ 8828:2019, ДСТУ 9058) лише частково враховують вплив СПЗ на рівень ризику. При цьому ефективність окремих типів систем або їх взаємодія в рамках одного об'єкта не отримала належного наукового обґрунтування.

На основі вивчення літературних джерел та чинних нормативів запропоновано алгоритм реалізації ризик-орієнтованого підходу до оцінювання пожежної небезпеки з урахуванням індивідуального та синергійного впливу СПЗ. Визначено, що критичним є встановлення коефіцієнтів ефективності

роботи систем, які можуть виступати науковим підґрунтям для подальшого удосконалення методів управління ризиками [3].

Розроблено структурну блок-схему СПЗ, яка відображає рівні їх впливу на зниження індивідуального пожежного ризику. Зазначено, що ці системи виконують не лише функції виявлення та локалізації пожежі, а й активно впливають на формування безпечного середовища для евакуації та зменшення ймовірності летальних наслідків.

У ході дослідження застосовано аналітичні методи, зокрема системний аналіз, узагальнення попередніх наукових напрацювань та використання статистичних даних. Огляд наукових джерел (Портенко, Дислон, N. Avizienis, Garter, Cunrx, Nerber, Ніжник, Балло, Дунюшкін, Сізіков, Бегун, Науменко та ін.) засвідчив відсутність комплексного підходу до кількісної оцінки впливу СПЗ на індивідуальний ризик [4].

Сформульовано мету подальших досліджень: розробка науково обґрунтованої методології оцінювання ефективності СПЗ для точного визначення індивідуального пожежного ризику. Визначено об'єкт дослідження — системи протипожежного захисту на об'єктах різного функціонального призначення; предмет — їх вплив на індивідуальний ризик та алгоритми його оцінки.

Таким чином, удосконалення систем управління пожежним ризиком через врахування ефективності СПЗ є пріоритетним напрямом наукових досліджень у сфері техногенної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2021 року ІДУНДЦЗ. Київ, 2021. [Електроний ресурс]: URL: https://idundcz.dsns.gov.ua/files/2021/Ctatuctuka/Analitychna%20dovidka%20pro%20pojeji_12.2021.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

2. Статистичні дані про кількість населення в Україні за 2021 рік. [Електроний ресурс]: URL: https://index.minfin.com.ua/reference/people/Міністерство_Фінансів_України (дата звернення: 10.01.2022).

3. Звіт міжнародної фінансової корпорації ICF. [Електроний ресурс]: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/ad852ab8-8aee-4d5f-9aca-29ecef5b695/IFC-AR19-Highlights-Brochure-Russian.pdf?MOD=AJPERES&CVID=m-5Crjz>

4. Бегун В.В. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / Бегун В.В., Науменко І.М. – К.: УАННП “Фенікс”, 2004. С. 328.

Савчук О. О.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Кувакін С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національне законодавство визначає оборону України як систему політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів, спрямованих на захист незалежності, суверенітету та територіальної цілісності. До цих заходів залучаються Збройні Сили України (ЗСУ), органи державного апарату та місцевого самоврядування [1]. Сама Територіальна оборона України визначена як система загальнодержавних, військових, політичних та економічних заходів, до якої залучаються органи місцевого самоврядування [2].

Питання ТрО було законодавчо прийняте в Україні у грудні 1991 р. [3]. Проте, хоча ТрО як явище виникла не в ХХІ столітті, а її основи закладені ще в часи козацької доби (Військо Запорізьке), офіційне становлення пройшло наступні етапи:

Початковий період (1991–2000 рр.). Історично першим актом став Закон України «Про оборону України». Перша редакція містила статтю 17, яка визначала ТрО як механізм прикриття кордону, оборони важливих об'єктів та боротьби з диверсійними групами, а також можливість її функціонування у мирний час.

Унормування поняття (2000–2013 рр.). Редакцією Закону «Про оборону України» від 17 листопада 2000 року було вперше розкрито зміст поняття «територіальна оборона» як системи загальнодержавних воєнних та спеціальних заходів та виокремлено 7 груп завдань. Згодом, у 2013 році, із переліку завдань було виключено евакуаційні заходи, а керівництво перейшло до Головнокомандувача ЗСУ. До цього періоду було сформовано нормативну основу, але питання структури та реалізації залишалося невирішеним.

Період практичного становлення (2014–2021 рр.). Початок російської агресії у 2014 році викликав створення 32 батальйонів територіальної оборони в

кожній області, які діяли у складі Сухопутних військ. В умовах АТО ці батальйони підпорядковувалися керівництву операції, а з кінця 2014 року більшість із них була реорганізована у чотири мотопіхотні бригади ЗСУ. У цей період відбулася зміна структури: було створено стрілецькі батальйони, загони та роти охорони при військових комісаріатах [4, с.261-262].

Сучасний етап (з 2022 р. — по теперішній час). Запровадження воєнного стану у 2022 році стало переломним моментом. Прийнятий Закон України «Про основи національного спротиву» [5] став першим комплексним актом, який визначив ТрО як самостійний вид військ ЗСУ та складову національного спротиву.

Закон «Про основи національного спротиву» (2022 р.) унормував організаційну структуру ТрО, яка ґрунтується на військово-адміністративному поділі України та включає: 25 бригад територіальної оборони (в областях та м. Києві), 23 стрілецькі батальйони та 547 рот охорони. Безпосереднє керівництво здійснюється Головнокомандувачем ЗСУ через Командування територіальної оборони України, створене у складі Командування Сухопутних військ [5].

Територіальна оборона формується із трьох компонентів:

1. військова складова (військові частини Сил ТрО ЗСУ);
2. цивільна складова (державні органи, органи місцевого самоврядування);
3. військово-цивільна складова (штаби зон/районів ТрО та добровольчі формування територіальних громад) [6];

Формування в мирний час здійснюється за рахунок військовослужбовців за контрактом, а в особливий період — також за рахунок територіального резерву.

Основними завданнями ТрО, згідно з новим законодавством, є:

1. участь у посиленні охорони та захисті державного кордону;
2. участь у захисті населення, територій та майна від надзвичайних ситуацій;
3. охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій (критичної інфраструктури);
4. забезпечення умов для безпечного функціонування органів державної влади та військового управління;
5. боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора;
6. участь у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;
7. участь в інформаційних заходах (протидія інформаційним операціям агресора) [7].

Організація ТрО як складової національної безпеки має низку проблемних аспектів:

В умовах гібридної агресії значна частина населення, особливо у південно-східних регіонах, підтримує проросійський вектор (на що вказує зростання частки проросійських партій на місцевих виборах 2015–2020 рр. в Одеській,

Миколаївській, Херсонській та Запорізькій областях). Це вимагає ретельного підбору особового складу підрозділів ТрО [8, с.13].

Контроль Росії над проросійськими ЗМІ в Україні дає змогу проводити широкомасштабні інформаційні операції, що негативно впливає на патріотизм.

Фінансування. Обмеженість державного бюджету змушує зосереджувати значні фінансові витрати на утримання та реформування ЗСУ, що впливає на ресурси ТрО.

Деякі експерти ставлять під сумнів доцільність формування бригад ТрО. Якщо держава здатна сформувати та забезпечити близько 24 бригад, доцільніше їх інтегрувати до складу ЗСУ, розгорнувши оперативно-тактичні угруповання на загрозливих напрямках. Військові частини ТрО не мають бути більшими за батальйон, оскільки управління бригадним рівнем вимагає добре підготовлених штабів і забезпечення на рівні регулярних військ, що суперечить принципам економії ресурсів та може поступатися боєздатності регулярним частинам РФ.

Проект Закону «Про основи національного спротиву» (до його прийняття) містив положення про надання цивільним керівникам обласних адміністрацій права управління військовими підрозділами ТрО. Такий варіант є нелогічним, неефективним та не відповідає положенням воєнного мистецтва. Система управління ТрО має бути жорсткою та надійною.

В умовах гібридної агресії РФ оборону України доцільно розвивати за чотирма основними напрямками: активізація оборонної реформи та вступ до НАТО; організація активної протидії інформаційним та кібернетичним операціям; створення сучасних Збройних Сил; і, найголовніше, формування сучасної системи ТрО, інтегрованої в загальну систему оборони держави під керівництвом Генерального штабу ЗСУ.

Отже, територіальна оборона є однією з найскладніших складових оборони держави, що має історичне коріння в Україні, але її ефективне законодавче та організаційне становлення відбулося лише після початку російської агресії у 2014 році та особливо після ухвалення Закону «Про основи національного спротиву» у 2022 році.

Для підвищення ефективності системи критично важливо усунути політичний вплив на військове управління, забезпечити ретельний кадровий відбір для нівелювання проросійських впливів та сфокусуватись на завданнях антидиверсійної, охоронної та логістичної підтримки регулярних військ, а не на прямому веденні загальновійськових бойових дій бригадного рівня.

Список використаних джерел:

1. Нечхаєв С. Оборона України. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-74634> (дата звернення: 19.10.2025).
2. Територіальна оборона. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Територіальна_оборона (дата звернення: 19.10.2025).

3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII : станом на 9 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

4. Історія та сучасний стан територіальної оборони України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 259–265. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/3_2022.pdf#page=259 (дата звернення: 19.10.2025).

5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX : станом на 16 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

6. Система національного спротиву в Україні: територіальна оборона, як один з основних елементів. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/sistema-naczionalnogo-sprotivu-v-ukrayini-teritorialna-oborona-yak-odin-z-osnovnih-elementiv> (дата звернення: 19.10.2025).

7. Що потрібно знати про територіальну оборону. Ізмаїльська районна державна адміністрація – Офіційний веб-сайт. URL: <https://izmail-rda.od.gov.ua/shho-potribno-znaty-pro-terytorialnu-oboronu/> (дата звернення: 19.10.2025).

8. Фролов В., Семененко В. Організація територіальної оборони України в умовах гібридної війни з Росією. *Актуальні питання національної безпеки України*. №3. С.8-16. URL:<https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-3-9>

Сніцаренко П. М.,

доктор технічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних
досліджень,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

Саричев Ю. О.,

кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник, провідний
науковий співробітник Центру
воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

Мазуренко І. М.,

доктор філософії, начальник науково-
дослідного відділу Центру воєнно-
стратегічних досліджень,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

Зубков В. П.,

старший науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних
досліджень,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИЛАХ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Актуальність. Забезпечення інформаційної безпеки України, у відповідності до вимог Конституції України [1], є найважливішою функцією держави. Первинний огляд джерел [2 – 6] свідчить, що функція забезпечення інформаційної безпеки держави в силах оборони реалізовується за багатьма напрямками, одним з яких є саме нормативно-правове регулювання цього процесу. В той же час, порівняльний аналіз цих джерел вказує на наявність

нігілізму у питанні нормативно-правового регулювання. Існуючі законодавчі та інші нормативно-правові акти не завжди мають правонаступності, наявні терміни та визначення часто-густо суперечать одне одному. Такий стан не дозволяє з системних позицій формувати та у повному обсязі реалізовувати єдину державну інформаційну політику України, в тому числі і у силах оборони, що породжує проблему, пов'язану з відсутністю ефективного забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема в силах оборони. Тому ця проблема потребує свого термінового вирішення.

Метою публікації є визначення проблемних питань та надання пропозицій щодо нормативно-правового регулювання забезпечення інформаційної безпеки України, зокрема в силах оборони.

Основна частина. Як вже зазначено, ряд термінів та словосполучень, що зустрічаються в чинних законодавчих актах України, є такими, що потребують уточнення або окремого визначення в інтересах удосконалення теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у силах оборони, а також задля кращих практик. Без усунення цього законодавчого недоліку неможливо коректно формувати будь-які підзаконні відомчі нормативні документи стосовно інформаційної сфери діяльності.

Тому, керуючись цим висновком, пропонуються рекомендації щодо удосконалення нормативно-правових актів України в інтересах забезпечення інформаційної безпеки держави у силах оборони. Зокрема, покажемо це на прикладі доцільності удосконалення Закону України “Про інформацію”, хоча, за великим рахунком, до цього списку слід віднести і інші нормативно-правові акти інформаційної сфери України.

В Законі України “Про інформацію” (стаття 1, пункт 1) значиться: **інформація** – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Рекомендується викласти в редакції: **інформація** – значення (сутність, змістовність) даних, знання або висновки, отримані на їх основі.

Обґрунтування рекомендації: щоб стати інформацією, дані мають бути [7]:

- а) достовірними, тобто вірно зображувати об'єкти опису;
- б) релевантними, тобто необхідними споживачу для задоволення його інформаційної потреби;
- в) отриманими своєчасно відповідно до інформаційної потреби;
- г) поданими у формі, яка зручна для сприйняття споживачем.

Зазначене, зокрема, вказує на те, що власне інформація має ситуативний характер, що залежить від потреби та часу її застосування споживачем.

В статті 1 окремими пунктами доцільно ввести поняття:

дані – будь-які відомості, описані факти або показники, що подаються в умовній формі, зручній для обробки, інтерпретації, пересилання людиною чи технічними засобами, як основа для певних уявлень, висновків, рішень (формування інформації);

відомості – зафіксовані у будь-якій формі певні факти про кого-, що-небудь;

факт – реальна (дійсна) подія, явище, випадок;

Обґрунтування рекомендації: необхідність розділення понять “інформація” та “дані”, “відомості”, “факти” в інформаційному законодавстві України.

А також доцільно ввести інші споріднені поняття:

інформаційний простір – середовище, в якому відбуваються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, обробки, комунікації (прийому, передачі), охорони, захисту та знищення інформаційних ресурсів;

інформаційна сфера – середовище та умови діяльності, пов’язані зі створенням, обробкою, комунікацією (прийомом, передачею), охороною, захистом та знищенням інформації (інформаційних ресурсів);

інформаційний ресурс - знання, як сукупність відомостей, даних та інформації, що зафіксовані (збережені) у пам’яті людини, в знакових системах на матеріальних носіях або в електронній формі (виді), відмінною і невід’ємною характеристикою яких є їх прагматична цінність, що визначається практичними потребами в інтересах вирішення певних завдань;

інформаційні відносини – зв’язки (стосунки) між суб’єктами практичної діяльності, що виникають у процесі взаємозалежного користування інформаційними ресурсами;

інформаційний продукт – інформація або дані (відомості), які підготовлені у визначеній формі і призначені для задоволення потреб користувачів (споживачів);

інформаційна продукція – сукупність інформаційних продуктів.

Обґрунтування рекомендації: це родові поняття, які забезпечують розуміння взаємозв’язку об’єктів і сутностей інформаційної сфери.

В статті 3 ввести поняття:

державна інформаційна політика України – складова державної політики як сукупність цілей, завдань і практичних заходів (механізмів, методів та засобів), спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки України у різних галузях життєдіяльності.

Обґрунтування рекомендації: ввести в інформаційне законодавство України із-за відсутності такого визначення (положення) для забезпечення відповідності статті 17 Конституції України.

В статтю 10 за змістом внести вид інформації “**інформація воєнна**”. У зв’язку із цим ввести нову статтю 20 в редакції:

Стаття 20. Інформація воєнна

1. **Інформація воєнна** – зміст, значення (сутність) даних воєнного характеру у визначеній формі подання, що використовуються в практичній роботі органами військового управління при управлінні військами та зброєю, а також органами воєнно-політичного керівництва держави при вирішенні питань оборони.

2. Джерелами інформації воєнної можуть бути органи військового управління, сили та засоби усіх видів розвідки, органи управління взаємодіючих військ (сил), перебіжчики, полонені, захоплені у противника бойові документи і зразки озброєння та військової техніки, місцеві жителі, а також спеціальна література, різні довідники, описи, топокарти тощо.

3. Правовий режим інформації воєнної визначається законодавством України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Обґрунтування рекомендації: ввести в інформаційне законодавство України поняття специфічного та принципово важливого для держави виду інформації.

Висновки.

1. Забезпечення інформаційної безпеки держави як норма Конституції України, є координуваним комплексним процесом недопущення збитковості в інформаційному просторі держави і полягає в реалізації запобіжних заходів проти нанесення шкоди із-за основних актуальних загроз інформаційній безпеці України.

Відсутність єдиного концептуального підходу до розуміння інформаційної безпеки держави породжує науково-практичну проблему, яка заважає раціональній організації та реалізації інформаційних процесів у системі забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у силах оборони.

2. Удосконалення інформаційного законодавства України, як основи усіх процесів щодо виконання конституційного положення стосовно інформаційної безпеки держави, призведе до покращення стану формування державної інформаційної політики України, в тому числі у силах оборони.

3. Частина дефініцій, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки держави, які вживаються в науковій літературі, мають змістову суперечливість або односторонньо відображають його сутність.

4. Вирішення зазначених проблемних питань є підставою як для якісного формування державної інформаційної політики України, в тому числі у воєнній сфері, так і для подальшого розвитку всієї системи забезпечення інформаційної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята ВР України 28.06.1996 р.

2. Закон України “Про інформацію” в редакції від 13.01.2011 р. № 2938-VI // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

3. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” від 09.01.2007 р. № 537-V // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

4. Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” від 05.10.2017 р. № 2163-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 Про рішення РНБО України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 Про рішення РНБО України від 15 жовтня 2021

року “Про Стратегію інформаційної безпеки” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// president.gov.ua](http://president.gov.ua).

7. Інформаційна безпека України у війсьній сфері: засадничі елементи становлення теоретичних основ її забезпечення: монографія / Кол. авторів, за заг. ред. П.М. Сніцаренка. – К.: НУОУ, 2025. – 300 с.

Стасенко О. В.,
студент магістратури,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Згідно з оцінками більшості аналітиків та експертів, в останнє десятиліття загрози міжнародній та національній безпеці різко зросли, які спричинені збільшенням ймовірності виникнення нових ядерних держав, жорстокої конкуренції за перерозподіл сфер впливу, в першу чергу в енергетиці світової економіки, і зростаюче неоднозначних методів, що впливають на дію в процесі розвитку різних країн, і зростаюче тенденції до глобалізації, що застосовують, що застосовують сили в результаті розвитку різних країн.

Більшість країн світу спостерігається постійне збільшення витрат на розвиток останніх систем зброї.

Як результат, накопичений потенціал загрози національній безпеці досяг рівня, на якому без розробки та впровадження цілеспрямованої системної державної політики щодо захисту національних інтересів та відповідних механізмів її впровадження може виникнути питання про існування про ризики для України.

Основна увага приділяється концептуальній та організаційній та юридичній принципах забезпечення національної безпеки, практичному розгляді якого дозволить значно підвищити ефективність розвитку та впровадження державної політики щодо національної безпеки та механізмів її впровадження та активніше реагувати на загрози національним інтересам України.

Принципи розуміння національної безпеки були викладені у працях Платона, Макіавеллі, Гоббса та Монтеск'є. [1] У політичному лексиконі концепція "національної безпеки" вперше була використана в 1904 р. Президент Теодор Рузвельт у повідомленні до Конгресу США, що виправдовує анексію зони Панамського каналу. [2] У концептуальній та теоретичній формі основні ідеї сучасного розуміння національної безпеки вперше були викладені в "Законі про національну безпеку", прийняті в США в 1947 році. [3] Пізніше ці ідеї були розроблені засновниками та прихильниками школи "політичного реалізму" Ганса Моргентау, Реймонда Арона, Джорджа Кеннана, Генрі Кіссінджера та інших. [4]

Актуальність теми національної безпеки України визначається історичним явищем: розвиток міждержавних відносин супроводжується збільшенням кількості військових конфліктів, техногенних та природних катастроф, матеріальних витрат та втрат людини.

Результати. Визначення терміну безпека в різні етапи історії суспільства та різні етапи захищеності суспільства вимагала від індивідів та суспільства

загалом пошуку різних механізмів захисту та продовження існування, на що впливали історичні, навколишні, культурні, звички, традиції, релігія, міфи, світобачення тощо. Фундаментальні знання про безпеку можуть бути знайдені в віруваннях, міфах, релігіях, історії та філософських текстах.

Одним з початкових етапів виявлення безпеки були плітки, міфи та переконання людей. Саме ці способи були первинними шаблями створення уявлення про безпеку, а також фундаментом розроблення механізму про захист. Саме так визначалось від чого залежить існування індивіда, а також вивчення механізму захисту від атакуючих факторів.

Згодом з'явилися релігії, які почали формувати базові знання про безпеку індивіда та механізм захисту. Безпека в релігійних знаннях ототожнювалась з поняттями добре, благо, також окреслювалось, що релігійний лідер або бог – є носієм захисту та безпеки. При цьому наголошувалось, що для цього цей релігійний лідер або бог може карати для захисту. Саме страх перед релігійним лідером або богом утримує індивіда від вчинення дій, які призводять до небезпеки, а віра в релігію створює необхідну інфраструктуру для безпечного життя соціуму та окремо індивіда.

Треба зауважити, що повне трактування терміну безпека можна знайти у філософських текстах. Саме при розробці філософських текстів було визначено термінологічний апарат, а також деталізовано термін безпека.

Коли індивід почав розуміти своє існування або існування соціуму загалом, а також факторів небезпеки, які оточують індивіда сформувалось поняття безпеки. Таким чином, коли соціологи та філософи розглядають термін безпека, через те, що термін небезпека асоціюється з відсутністю існування індивіда, саме безпека передбачає існування індивіда, а також огляд факторів, які визначають небезпеку.

Тобто можна рахувати, якщо індивід вважає, що явище, процес або дія не несе загрози для індивіда, то дана дія може вважатись безпечною. Таким чином, якщо існуванню соціуму та окремо індивіда загрожують потенційно або дійсно, таку ситуацію потрібно розглядати, як небезпечну. Тому безпеку потрібно розглядати, як постійну оцінку факторів небезпеки при яких соціуму або окремому індивіду не перешкоджає небезпека. При оцінці факторів, треба зважати на не задоволення або не відповідність нормальним умовам життя соціуму або окремого індивіду.

Також безпеку можна вважати і визначати не через дію зовнішнього фактора, дії або процесу, а через потенційні наслідки небезпечних подій або процесів.

Можна стверджувати, що одна й та сама подія може бути розглянута, як безпечна або небезпечна в залежності від індивіда, який оцінює фактори небезпеки та чинники небезпеки по відношенню до соціуму та індивіда, а також по відношенню до заперечливої можливої дії існування вищезгаданих.

Сам факт існування безпеки може бути підтверджений лише в навколишньому середовищі, в природі. У рефлексивному термінологічному апараті безпека – це заперечення факторам небезпеки – заперечення

запереченням. Таким чином, у рефлексивному термінологічному апараті можлива поява небезпеки, яка ототожнюється не відсутністю існування індивіда, а прямим запереченням небезпеки.

Сформувався два фундаментальні підходи до операціоналізації поняття «національна безпека». Згідно з першим, національна безпека розглядається в контексті національних інтересів (С. Браун, Б. Броуді, У. Ліпман, М. Каплан, Дж. Коллінз, Г. Моргентхау, С. Хоффман та ін.), а згідно з другим - у контексті базових цінностей суспільства (А. Вольферс, К. Кнорр, Ф. Трегер, Д. Кауфман, А. Архарія та ін.).

Відповідно до закону України "Про основи національної безпеки України", концепція "національної безпеки" означає захист життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави, що забезпечує сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних та потенційних загроз національних інтересам [5].

Закон України "Про основи національної безпеки України" визначає дев'ять сфери національної безпеки: зовнішня політика; державна безпека; військова сфера та сфера державної прикордонної безпеки; внутрішні політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, наукові та технологічні, екологічні та інформаційні сфери. Саме там, на думку законодавців, проявляються загрози національним інтересам.

Діалектика наукових знань передбачає взаємодоповнюваність суб'єктивних та гносеологічних підходів у вивченні об'єктів та процесів реального світу (соціальний та природний).

Тому питання формування та оцінки ефективності механізмів безпеки слід враховувати у двох аспектах:

- Онтологічні, коли основою висновків щодо основи зазначеного механізму є об'єктивні властивості та якості речовини, які існують незалежно від свідомість людини;
- Гносеологічні, коли основою визначених висновків є загальноприйняті істини (закони), встановлені людьми на цьому етапі розвитку науки та їх суб'єктивними оцінками, утвореними на цій основі.

Будь-який соціальний організм - це система, структура якої утворюється окремими особами (особами). Останні створюють певні способи впорядкування та організації відносин, що сприяють самозбереженню як системи в цілому, так і кожному з її елементів.

Тому вирішення складної проблеми забезпечення безпеки людини, суспільства та держави передбачає певні уявлення про роль, місце, формування та умови ефективного функціонування механізму забезпечення національної безпеки. Ці ідеї є необхідною умовою для відповідної відповіді на запобігання, прогнозування та нейтралізації загроз для людини, суспільства та держав у різних сферах їхнього життя.

Соціальна система - це організаційна динамічна система, створена людьми для досягнення певних цілей. Такі системи тісно пов'язані з навколишнім

середовищем їх існування. Вони, здається, виростають з нього, функціонують у ньому, і результати цього функціонування, в свою чергу, змінюють середовище.

Тому в процесі розробки організаційних систем структурування та розвиток навколишнього середовища шляхом введення певного порядку в ньому одночасно відбувається. Цей порядок у цьому випадку може розглядатися як стабільність певних елементів навколишнього середовища, орієнтованих на замовлення, одним із елементів якого є соціальна система.

У процесі аналізу стійкості соціальних систем доцільно розглянути три рівні зазначеного порядку, які стосовно державного утворення мають таку форму:

нижчий, моральний рівень, який структурований за визначальними для даного суспільства категоріями (нормами) морального порядку (релігія, суспільна мораль, включаючи загальні уявлення суспільства про добро і зло і моральні заборони, історичні традиції, національні звичаї, відносини між індивідуалізмом і колективізмом тощо);

середній, правовий рівень, який структурований поняттями і нормами права;

верхній, концептуальний рівень, який вибудовує певну концепцію розвитку суспільства (фіксує програму і цілі розвитку, механізми їх досягнення, необхідні ресурси тощо).

Тіхонов Г.,

кандидат військових наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри керівництва військами (силами) в мирний час, полковник, Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

Кир'янова О.,

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту персоналу і підготовки військ (сил) Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ ДОСВІДОМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

В реаліях сучасної багатодоменної війни відбувається суттєва трансформація концептуальних підходів до військового управління: від командно-адміністративних до людиноцентричних, що закріплено у Концепції військової кадрової політики до 2028 року та Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року [1;2]. Модель сучасної армійської культури передбачає, що кожен військовослужбовець – це не просто ресурс, а носій людського капіталу, а також джерело критично важливої інформації для організаційного розвитку та удосконалення сектору безпеки і оборони. Відповідно, індивідуальний досвід військовослужбовця — це не лише сукупність знань і навичок, набутих у процесі служби, а й динамічна система особистісних ціннісних орієнтирів, установок, поведінкових стратегій, що формуються у бойових, навчальних та службових умовах. Водночас, як колективний, так і особистісний досвід військовослужбовця виступає передумовою його професійного розвитку через формування та розвиток компетентностей і рефлексію дій), а розвиток, у свою чергу, збагачує набутий досвід — переосмислює його, адаптує до нових контекстів і технологій ведення війни.

Управління досвідом — це цілеспрямований процес впливу командирів, військових психологів та військових освітніх структур на формування, осмислення й трансформацію особистісного досвіду військовослужбовця для забезпечення його готовності до виконання завдань у складних умовах особливого періоду. Одним із потужних інструментів осмислення індивідуального досвіду та гуманізації управління особовим складом є Карта

індивідуального досвіду військовослужбовця (Experience Map), яка дозволяє бачити не лише посади та функціональні обов'язки, а людину з її досвідом, емоціями та потребами. Наскрізне застосування цього методу зміцнює довіру, підвищує лояльність і ефективність усього військового колективу.

Experience map — це інструмент, який описує шлях людини через усі етапи взаємодії з організацією, фіксуючи емоції, потреби, проблеми та очікування на кожному з них. У контексті військового управління — це шлях військовослужбовця від відбору й підготовки (навчання) до служби, ротації, виконання бойових завдань, звільнення (демобілізації) та переходу до цивільного життя. Відповідно, *карта досвіду військовослужбовця (experience map)* — це візуальна поетапна модель шляху конкретної категорії військовослужбовців у військовій організаційній структурі з фіксацією: етапів (stages), ключових контактів (touch points), емоцій/переживань (emotions), «моментів, що мають значення» (moments that matter), «точок болі» (pain points) та бажаних результатів (desired outcomes).

Збір, аналіз та узагальнення даних з індивідуальних карт досвіду військовослужбовців може бути застосований наступним чином:

- оцінювання морально-психологічного клімату — карта виявляє «больові точки» у службі (перевантаження, недовіра, неефективна комунікація);
- планування програм соціально-психологічної підтримки військовослужбовців — карта дає змогу зрозуміти, де саме потрібна підтримка на етапах адаптації, ротації чи після повернення із зони бойових дій;
- удосконалення процесів кадрового менеджменту — на основі карти можна формувати індивідуальні траєкторії розвитку, ротацій, навчання та мотивації військовослужбовців;
- комплаєнс-контроль у військовій організаційній структурі — карта допомагає оцінити, наскільки командири дотримуються етичних норм, принципів справедливості та прозорості управління.
- прогнозування ризиків в управлінні людським капіталом — карта дає змогу створювати масив даних для аналізу ризиків, наприклад, професійного вигорання, дезадаптації, порушення дисципліни тощо.

Аналіз міжнародного досвіду засвідчив, що одними з перших використали цей інструмент збройні сили США, впровадивши Soldier Lifecycle Mapping для побудови персоналізованих кар'єрних маршрутів військовослужбовців. Міністерство у справах ветеранів США (U.S. Department of Veterans Affairs) створило employee experience journey map, базуючись на аналізі понад 11 000 результатів опитування своїх співробітників по всій країні. Виділили кілька ключових фаз: розгляд можливості працевлаштування, старт кар'єри, розвиток/адаптація, зміна ролі, звільнення/ротація. Карта допомогла виявити “моменти, що мають значення” (moments of truth), “pain points” і “bright spots” (сильні елементи) [3].

У Великій Британії за допомогою карти персонального досвіду ретельно досліджують, як відбувається перехід із військової служби (service) у цивільне життя (military-to-civilian transition) серед британських військових, зосередивши

найбільшу увагу на моральному стані, готовності до цивільного життя та суспільній підтримці ветеранів. Серед основних проблем, які було виявлено за допомогою мапування індивідуального досвіду, було виділено наступні: недостатня чіткість в тому, як і коли починається офіційна підготовка до переходу; невизначеність щодо можливостей цивільного працевлаштування; культурні та соціальні бар'єри; інформаційні прогалини; емоційна і психологічна адаптація [4].

Отже, індивідуальний досвід військовослужбовця (*military experience*) включає емоційні, психологічні, професійні, соціальні аспекти служби та переходу до цивільного життя. Управління таким досвідом (опосередковано через адаптацію, підтримку, ротацію, навчання) стає критично важливим для збереження психічного здоров'я, мотивації, утримання кадрів і забезпечення кадрової ефективності у секторі безпеки і оборони. Карта досвіду військовослужбовця (*Experience Map*) — метод, який дозволяє візуалізувати шлях людини у системі військової служби від моменту вступу до завершення контракту чи місії, який показує не лише формальні етапи (призов, підготовка, ротація, виконання бойових завдань), а й емоційні, когнітивні та соціальні «больові точки» — що військовослужбовець відчуває під час того чи іншого етапу служби, як сприймає лідерство, підтримку, справедливість і сенс служби. Таким чином, управління персональним досвідом може стати частиною комплаєнс-культури сектору безпеки і оборони, спрямованої на запобігання демотивації, вигорання та втраті людського капіталу під час відбиття російської агресії.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року» від 27.10. 2023 № 637.
2. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року» від 02.09. 2024 № 16/320
3. U.S. Department of Veterans Affairs. *Journey maps: Plotting the moments that matter to Veterans and their families* [Електронний ресурс]. – 5 березня 2020 р. – Режим доступу: <https://digital.va.gov/blog/journey-maps-plotting-moments-matter-veterans-and-their-families/> (дата звернення: 14.10.2025).
4. RAND Corporation. *Concepts of Feedback Loops and Experience Mapping in Military Learning Systems* [аналітична довідка за матеріалами RAND досліджень з людської ефективності, 2021]. – Режим доступу: <https://www.rand.org> (дата звернення: 13.10.2025).

Тихоненко А. А.,
курсантка 1 групи 4 курсу,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна,)

Змійвський Г. А.,
викладач кафедри загальновійськових
дисциплін,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Науковий керівник:

Корольов С. С.,
кандидат історичних наук, доцент,
начальник кафедри
загальновійськових дисциплін
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ ДОСВІДУ БОРОТЬБИ З МОТОЦИКЛЕТНИМИ ШТУРМОВИМИ ГРУПАМИ ПРОТИВНИКА

В умовах сучасних бойових дій використання противником мотоциклетних штурмових груп (далі – МШГр) стало однією з актуальних тактичних загроз. Поширення такої практики викликане широким застосуванням Силами оборони України дронів і безпілотних літальних апаратів різноманітного призначення та організацією постійного спостереження за полем бою в режимі реального часу.

МШГр відзначаються високою мобільністю, здатністю швидко змінювати позиції, здійснювати раптові прориви та обходи, завдавати коротких, але інтенсивних ударів по підрозділах оборони. Використання мотоциклів, баггі, квадроциклів, гольф-карів дозволяє противнику маневрувати на обмежених ділянках місцевості, уникати основних маршрутів пересування та активно застосовувати фактор несподіваності. Це створює значні виклики для підрозділів, які виконують завдання з утримання районів (рубежів) оборони, адже традиційні методи вогневого прикриття не завжди забезпечують ефективність у протидії таким мобільним групам.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення та узагальнення досвіду боротьби з мотоциклетними штурмовими групами, адже їхнє застосування активно поширюється в ході російсько-української війни. Виявлення сильних та слабких сторін противника, аналіз ефективних прийомів і засобів протидії, а також формування рекомендацій для підрозділів, які ведуть оборонний бій, є важливими завданнями, що безпосередньо впливають на успішність бойових дій.

Метою роботи є аналіз особливостей застосування мотоциклетних штурмових груп противника, узагальнення наявного досвіду протидії їм та вироблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності боротьби з цим видом загрози.

МШГр використовують насамперед за рахунок високої рухливості та швидкості маневру, тому їх застосовують для швидких ударів, флангових охоплень і обходів противника під прикриттям вогню артилерії, мінометів та БпЛА. Атака ведеться на максимальних швидкостях із чітким розподілом ролей і злагодженою взаємодією – один підрозділ забезпечує вогневий тиск, інший виконує обхід або флангове охоплення, але при цьому від особового складу вимагаються сміливість, рішучість і здатність діяти в умовах інтенсивного вогню. Якщо під час маневру відкриваються нальоти FPV-дронів або починають діяти міномети, керманіч мотоцикла змінює траєкторію руху по ламаній лінії, щоб ускладнити прицілювання, а заступити прицільний вогонь і прикриття продовжують інші елементи групи. Під час виникнення поломки або аварії техніку залишають на полі бою, а екіпаж прикриває позицію й чекає підходу евакуаційного загону.

Атака МШГр здійснюється на максимальних швидкостях під прикриттям БпЛА, артилерії та мінометів, під вогнем противника тому від усього особового складу МШГр це вимагає сміливості, рішучості та зухвалості. Під час нальоту FPV-дронів противника та відкриття вогню з мінометів водій веде мотоцикл по ламаній лінії. Якщо мотоцикл застряг або вийшов із ладу (потрапив у аварію) його залишають на полі бою, продовжують вести вогонь та укриваються до підходу евакуаційної групи [1, с. 4].

Тактичні особливості використання таких груп ґрунтуються на високій маневреності та елементі несподіванки: короткі виходи для розвідки та ударів по вразливих цілях, обходи та рейди із швидким відходом, використання малих шляхів і рельєфу; ефективність залежить від якості розвідки, зв'язку та синхронізації з іншими силами, тоді як обмежена логістика й вразливість до організованої вогневої протидії обмежують їхню дієздатність у затяжних конфліктах.

Незважаючи на назву, мотоциклетні штурмові групи не є класичними штурмовими підрозділами. Їхня головна функція – забезпечити швидке проникнення в зону бойових дій, обійти оборону, зайти в тил або провести розвідку боєм. Їх можна порівняти з драгунською кавалерією XVI–XVII століть, вершниками, які пересувалися конем, але вступали в бій як піхота. Так само й тут: мотоцикл – це транспорт доставки піхоти, яка веде бій після спішування [2].

Досвід бойових дій показує, що в сучасній збройній боротьбі, в тому числі при протидії МШГр, важливу роль й надалі відіграють природні перешкоди: річки, канали, озера, болота, глибокі яри, густі ліси, високі насипи та снігові покриви (якщо мотоцикл не переобладнаний у снігохід). Отже, одним із способів ускладнення руху мотоциклів і бронетехніки противника є широке використання при побудові оборони вищезазначених природних перешкод, а на напрямках, де дозволяють умови, створення й штучних.

Для підвищення стійкості бойового порядку підрозділів в обороні, створення сприятливих умов для маневру силами і вогнем вогневі засоби, командно-спостережні та спостережні пункти, а також тиліві підрозділи доцільно розташовувати за природними перешкодами.

Для виключення можливості подолання МШГр природних перешкод в окремих місцях, їх необхідно посилювати мінно-вибуховими та іншими інженерними загородженнями.

Крім того, розвідка та раннє виявлення розглядаються як критичні елементи системи протидії. Комплексна система моніторингу, що поєднує стаціонарні та мобільні спостережні пункти, дистанційні сенсорні засоби й канали інформації від місцевого населення, підвищує ймовірність своєчасного виявлення підходу мобільних груп і дозволяє коригувати розподіл ресурсів і заходів реагування. Важливим є принцип мультисенсорності та дублювання каналів зв'язку, що зменшує вразливість системи до локальних відмов або виведення із ладу окремих компонентів.

Інженерно-технічні заходи спрямовані на створення фізичних перешкод і контролю прохідності місцевості з урахуванням природних факторів. Використання природних бар'єрів як інтегральних елементів оборони повинно здійснюватись через їхню адаптацію до загальної схеми оборони: розташування вогневих і спостережних пунктів у взаємно підсилюючих позиціях, контроль «легких проходів» і упродовження заходів, що ускладнюють швидкий маневр. При цьому доцільно планувати інтервенції з урахуванням сезонних змін, типу покриття ґрунту, гідрологічних умов і лісистості, оскільки ці чинники істотно трансформують мобільність мотоциклетних підрозділів.

Організаційна складова включає моделі командно-структурної взаємодії, процедури розподілу ролей і резервів, алгоритми оповіщення та узгоджені механізми координації між розвідкою, підрозділами прикриття, вогневою підтримкою та евакуаційними силами. Ключовим є навчання особового складу стандартним та адаптованим сценаріям дій при високоінтенсивних, короткочасних загрозах: відпрацювання процедур зв'язку, маневрів прикриття, медичної евакуації та мінімальної відновної підтримки підрозділів у польових умовах. Організаційні процедури повинні бути формалізовані у вигляді інструкцій і алгоритмів прийняття рішень, які допускають швидку адаптацію до змін обстановки.

Загрози щодо використання мотоциклетних груп проявляються як у їхньому потенціалі завдавати раптових ударів, так і в труднощах адекватного реагування з боку оборонних підрозділів. Мотоциклетні штурмові групи здатні

швидко змінювати напрямки дій, проникати у малодоступні ділянки місцевості та уникати зон, призначених для важкої техніки, що ускладнює виявлення та перехоплення такими традиційними засобами оборони, як бронетехніка чи важка артилерія. Одночасно їхня ефективність прямо залежить від якості розвідки, координації та безперервного зв'язку; за відсутності надійних даних та зв'язку такі групи втрачають ініціативу і стають більш вразливими до контрзаходів, що створює проблему при плануванні оборонних дій на тактичному рівні [3].

Основні тактичні ризики для оборони, пов'язані з появою мотоциклетних груп, включають необхідність підтримувати постійну розвідку та посилювати охорону тилів і комунікаційних шляхів, збільшити кількість патрулів на другорядних дорогах та забезпечити мобільні резерви для швидкого реагування. Оборонні підрозділи стикаються з проблемою розподілу ресурсів: концентрація сил на головних напрямках лишає вразливими менші шляхи, якими користуються мотоциклетні групи; одночасно тривала охорона вторинних маршрутів веде до виснаження сил і логістики. Додатковим ризиком є поява динамічних, короткочасних вогневих контактів, які вимагають від захисників швидкої взаємодії різних підрозділів і високого рівня координації.

Вразливі місця ворожих мотоциклетних підрозділів визначаються їхньою обмеженою захищеністю, невеликою логістичною автономією та залежністю від якісних розвідувальних даних і стабільного зв'язку. Відсутність броньового захисту робить екіпажі особливо вразливими до прицільного вогню з протитанкових комплексів, крупнокаліберних кулеметів та ударів із засобів підтримки, тоді як обмежені можливості для перевезення боєприпасів і пального створюють ліміт часу та радіус дій групи. Крім того, при відсутності тісної координації з іншими силами противника мотоциклетні групи ризикують опинитися відрізнаними або оточеними при появі швидко підготовленого опору, що суттєво знижує їхню тактичну ефективність.

Отже, в цілому ефективними способами протидії МШГр можуть бути [1, с. 7]: мінування шляхів висування та підходів до позицій; встановлення малопомітних перешкод, натяжних тросів; застосування різноманітних засобів для зупинки автотransпортних засобів; організована системи розвідки (спостереження) в режимі он-лайн; організована система вогню; організована та налагоджена взаємодія; утримання в черговому режимі «за викликом» підрозділів FPV-дронів, розподіл і закріплення їх за окремими напрямками (позиціями).

Таким чином, використання мотоциклетних штурмових груп російськими військами є прикладом тактичної адаптації, що виникла в умовах зміни характеру сучасних воєнних конфліктів. Запропоновані в роботі способи протидії їм необхідно застосовувати з урахуванням тактичної обстановки, умов місцевості, наявності тих чи інших матеріалів і техніки, при цьому, заходи протидії МШГр обов'язково повинні бути враховані командирами (начальниками) при підготовці бою.

Списки використаних джерел:

1. Протидія мотоциклетним штурмовим групам противника: інформаційний бюлетень. Київ : Командування Сил територіальної оборони Збройних Сил України, 2024. 18 с.
2. Таран В. Мотоциклетні штурмові групи Росії: тактична адаптація чи ознака системної кризи? Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/mototsykletni-shturmovi-hrupy-rosii-taktychna-adaptatsiia-chy-oznaka-systemnoi-kryzy/> (дата звернення: 29.09.2025).
3. Грабський С. «Нам потрібні такі частини». Грабський про створення штурмової роти на мотоциклах. NV. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajini-potribni-shturmovi-chastini-na-motociklah-ekspert-50516551.html> (дата звернення: 29.09.2025).

Топчило А. В.,
ад'юнкт ад'юнктури
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Черкаси, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ «SANDPLAY THERAPY» В РОБОТІ З РЯТУВАЛЬНИКАМИ ДСНС УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ

Професійна діяльність рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС України) пов'язана з високим рівнем психоемоційного напруження, частими зіткненнями з небезпечними та травматичними подіями. В умовах воєнного стану, постійних цілеспрямованих обстрілів саме під час ліквідації наслідків ворожих атак цивільного населення ризики фізичних поранень і психотравм фахівців аварійно-рятувальних підрозділів суттєво зростають. Співробітники ДСНС України, після отриманих поранень потребують не лише медичної та фізичної реабілітації, а й комплексної психологічної підтримки, спрямованої на подолання негативних психологічних станів та відновлення внутрішніх ресурсів [4, 5].

У цьому контексті актуальним постає пошук і впровадження інноваційних методів психотерапевтичного впливу, здатних забезпечити м'яке, безпечне і водночас ефективне опрацювання травматичного досвіду. Одним із таких підходів є **Sandplay therapy (пісочна терапія)**, яка ґрунтується на символічному моделюванні внутрішнього світу людини через роботу з піском і мініатюрними фігурами.

Метод Sandplay therapy був започаткований у 1956 році в Швейцарії Д. Калфф на основі ідей К.Г. Юнга про архетипи та символи як глибинні структури психіки. Основною особливістю цього методу є можливість невербального вираження внутрішніх переживань через створення сцен у пісочниці, що дозволяє клієнту обійти захисні механізми та доторкнутися до несвідомого [2].

У наукових дослідженнях (Freedle L.R. (2007)), доведено, що пісочна терапія сприяє зниженню рівня тривожності, відновленню відчуття безпеки, інтеграції травматичного досвіду, а також покращує здатність клієнтів до саморефлексії та саморегуляції при наявних травмах головного мозку [1].

Webb-Johnson D.K. (2025) в своїх статтях вже висвітлювала підходи із застосування Sandplay Therapy як невербального методу роботи психолога з дорослими [3].

Для рятувальників ДСНС України, які зазнали поранень використання Sandplay therapy в процесі психологічного відновлення має низку перспективних переваг, а саме:

- безпечність та екологічність — метод не потребує активного вербального опрацювання травматичного досвіду, що зменшує ризик ретравматизації;

- сенсорна складова — робота з піском стимулює тактильні відчуття, що сприяє заземленню та зниженню фізіологічного напруження;

- символізація та інтеграція досвіду — пісочні сцени дозволяють відтворювати та трансформувати внутрішні образи, пов'язані з травмою, поступово інтегруючи їх у психіку;

- адаптивність — вправи з піском можна адаптувати для людей, які зазнали ампутацій та серйозних травм, що обмежують рухи після поранень.

Використання наступних адаптованих вправ з Sandplay therapy в індивідуальній та груповій роботі психолога ДСНС України сприятиме покращенню емоційного стану та опрацюванню травматичного досвіду пораненого не завдаючи повторної травматизації.

Вправа 1. «Дихання піску».

Мета: зниження фізіологічного напруження, розвиток навички саморегуляції.

Хід виконання: Учаснику пропонують повільно пропускати пісок крізь пальці, синхронізуючи це з диханням: вдих — набираю пісок, видих — пускаю сипатися. Пропонується уявити, що разом із піском «спадає» напруга та тривога.

Адаптація: підходить навіть для тих, у кого обмежена рухливість: достатньо мати невелику кількість піску в контейнері на колінах або столику.

Вправа 2. «Моє улюблене місце».

Мета: зниження тривожності, формування відчуття контролю та внутрішньої безпеки.

Хід виконання: у пісочниці запропонувати обрати фігурки та символи, що уособлюють безпеку (дім, дерево, фортеця, людина, яка підтримує). Розташувати їх у піску так, щоб сформувалося «місце», де учасник відчувається максимально спокійно.

Рефлексія: «Що допомагає Вам тут почуватися комфортно та затишно?»

Адаптація: можна використати мінімум рухів рук; якщо є обмеження, фігурки допомагає розміщувати психолог за описом учасника.

Вправа 3. «Травма і ресурс».

Мета: символічна трансформація болючого досвіду та пошук ресурсу для його подолання.

Хід виконання: попросити вибрати дві фігурки: одну, яка символізує травму чи біль, іншу — підтримку чи силу.

Розташувати їх у пісочниці: спочатку на відстані, потім поступово змінювати простір між ними.

Обговорити: «Що змінюється, коли ресурс ближче до травми?».

Адаптація: якщо людині важко знайти ресурс можна згадати, якогось героя з фільму або книги і запропонувати поділитися цим ресурсом з учасником.

Вправа 4. «Мій шлях від болю до відновлення»

Мета: побудова майбутньої перспективи, формування установки на одужання.

Хід виконання: у пісочниці провести «дорогу» (борозну в піску). На початку дороги розмістити фігурку, яка символізує теперішній стан (біль, виснаження). Наприкінці — символ бажаного стану (здоров'я, мир, родина, професійна реалізація).

Обговорити: «Що допоможе пройти цей шлях?» і додати вздовж дороги фігурки «помічників» (родина, друзі, колеги, лікарі).

Адаптація: можна виконувати навіть з обмеженими рухами, використовуючи лише одну руку чи допоміжний предмет для малювання шляху.

Вправа 5. «Сліди сили»

Мета: усвідомлення власних ресурсів і внутрішньої стійкості.

Хід виконання: учасник залишає в піску відбитки рук, пальців чи навіть предмета, який асоціюється з силою (наприклад якийсь інструмент, річ тощо). Потім просимо додати фігурку чи символ, який уособлює його особисту силу чи підтримку.

Завершити вправу словами: «Ці сліди — нагадування, що сила лишається з тобою».

Адаптація: якщо руки пошкоджені, можна залишати сліди іншими предметами (палицею, протезом, символічним об'єктом).

Вправа 6. «Ті хто мене оберігає»

Мета: робота з почуттям вразливості після поранення та налаштування на підтримку.

Хід виконання: у пісочниці учасник розміщує «себе» (фігурку, яка символізує його теперішній стан). Навколо розташовує фігури-«близьких» — тих, хто любить, оберігає або допомагає (сім'я, колеги, тварина, символічні образи).

Психолог підкреслює важливість цього ресурсу та обговорює з учасником плани на майбутнє. Що буде робити учасник коли вилікується.

Адаптація: можна працювати з обмеженою кількістю фігур, важливо, щоб учасник відчув підтримку через символи.

Таким чином, Sandplay therapy має значний потенціал у системі психологічної реабілітації рятувальників ДСНС, які зазнали поранень, оскільки забезпечує безпечний простір для роботи з травматичними переживаннями та сприяє відновленню особистісних і професійних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Freedle L.R. Sandplay Therapy with Brain Injured Adults: An Exploratory Qualitative Study // *Journal of Sandplay Therapy*. – 2007. – Vol. XVI, № 2. – P. 115–133.

2. Pearson M., Wilson H. Sandplay Therapy: A Safe, Creative Space for Trauma Recovery [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу:

<https://www.bluelavenderclinical.com/sandplay-therapy-a-safe-creative-space-for-trauma-recovery> (дата звернення: 23.09.2025).

3. Webb-Johnson D.K. A Phenomenological and Qualitative Pilot Study Addressing the Necessary Competencies for Becoming a Competent Sandtray Therapy Practitioner // *European Scientific Journal (ESJ)*. – 2025. – Vol. 21, № 40. – P. 38. – DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2025.v21n40p38>.

4. Кердивар В.В. Роль психолога у підтримці та відновленні психологічного здоров'я співробітників ДСНС України після виконання завдань за призначенням в умовах війни. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України [Текст] : матеріали VI міжвідом. наук.-практ. Круглого столу (Київ, 18 квіт. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. Справ, 2024. С. 82-85.

5. Платонов В.М. Актуальні проблеми психологічного супроводу діяльності фахівців ДСНС України. Виклики сьогодення та можливі рішення. Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України (до 10-ої річниці створення Національної гвардії України) :тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 жовтня 2024 року). Харків: Вид-во НАНГУ, 2024. С. 685-687.

Третяк Д. А.,
ад'юнкт відділу ад'юнктури та
докторантури,
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Б. Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Кульбаба Т. Ф.,
викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Б. Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИКОРДОННОЇ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ

Результати узагальненого досвіду участі прикордонних комендатур швидкого реагування (далі ПКШР) Державної прикордонної служби України (далі ДПСУ) у веденні бойових дій з відбиття збройної агресії та участі у стабілізаційних діях [1], [2], [3] свідчить про суттєве зростання ролі даних високомобільних підрозділів в системі забезпечення Національної безпеки, так як серед основних завдань, які на них покладаються, а саме: участь в наступальних (контрнаступальних, рейдових) операціях для звільнення тимчасово окупованих територій України та відновлення територіальної цілісності України, стримування збройної агресії (оборона визначених рубежів) є відновлення контролю за державним кордоном (далі – ДК) на деокупованих територіях. Однак ефективність їх застосування в даних умовах значною мірою залежить від науково обґрунтованих методичних підходів для формування й вибору раціональних варіантів (сценаріїв) дій, які будуть відповідати обстановці.

Для розробки методики вибору способів (сценаріїв) застосування ПКШР в умовах відновлення контролю за ДК доцільно враховувати такі компоненти:

можливі варіанти дій противника і подальші сценарії розвитку подій, які ґрунтуються на аналізі ризиків, математичному моделюванні та експертних оцінках [4];

сценарії можливого застосування ПКШР, як контр дії варіантам дій противника, які ґрунтуються на математичному моделюванні та експертних оцінках [4];

формування інтегральних показників елементів сценарію;

визначення часткових показників та їх параметрів, які

характеризуватимуть можливість виконання елементів сценарію;

проведення оперативно-тактичних розрахунків за параметрами та частковими показниками, визначення можливості їх виконання силами і засобами ПКШР;

вибір раціонального варіанта (сценарію) застосування, який враховує наявні сили й засоби, їх кількісні і якісні характеристики, часові обмеження, фізико-географічні особливості ділянки (району) й характер дій противника;

механізми адаптації та корекції рішень, які забезпечують їх актуальність у реальному часі з урахуванням змін обстановки.

Методика вибору варіанта застосування ПКШР в умовах відновлення контролю за ДК передбачає кілька послідовних етапів:

перший етап – збір і систематизація інформації про обстановку на визначеній ділянці кордону (у визначеному районі);

другий етап – оцінка обстановки: визначення характеру загроз, їх інтенсивності, масштабів можливого впливу та ймовірності подальшого розвитку. Доцільно застосовувати сценарний аналіз, моделювання варіантів розвитку подій і оцінку ризиків;

третій етап – генерація можливих варіантів застосування ПКШР. Важливо сформулювати альтернативи, які враховують різні рівні загроз, часові обмеження й можливості підрозділів – наявність альтернатив забезпечує гнучкість і варіативність рішень у мінливій обстановці;

четвертий етап – оцінювання розроблених варіантів застосування. Для цього застосовується багатокритеріальний підхід, за яким кожен варіант аналізується за показниками ефективності, ресурсоемності, часу виконання, ризиків для особового складу. Методи аналізу ієрархій або нечіткої логіки дозволяють врахувати кількісні й якісні параметри, підвищуючи точність оцінювання. На цій основі формується обґрунтована база для вибору раціонального варіанта застосування ПКШР в умовах відновлення контролю за ДК;

п'ятий етап – прийняття рішення: уповноважений орган управління обирає конкретний варіант або комбінацію варіантів, що найбільше відповідають обстановці. Прийняте рішення не є остаточним: під час реалізації здійснюється постійний моніторинг і зіставлення фактичних умов із прогнозованими; у разі суттєвих змін рішення коригується, що дозволяє зберегти його адекватність і результативність.

Особливість цієї методики – не лише визначення пріоритетних напрямів застосування ПКШР в умовах відновлення контролю за ДК, але й можливість оперативного реагування на зміни в обстановці.

Отже, запропоновані методичні підходи дозволяють обрати раціональний спосіб застосування ПКШР в умовах відновлення контролю за державним кордоном залежно від конкретних умов обстановки.

Список використаних джерел:

1. Мальцев А. Ю., Сімчук П. М., Залож В. В. Аналіз бойового досвіду застосування сил і засобів органів охорони державного кордону у складі сил оборони під час відбиття збройної агресії: проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки.* Хмельницький : НАДПСУ 2023. № 1 (90). С. 62-71.

2. Залож В. В., Карасьов Д. Л. Аналіз бойового досвіду участі підрозділів Державної прикордонної служби у складі сил оборони у відбитті збройного вторгнення та стабілізаційної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки.* Хмельницький : НАДПСУ 2023. № 4 (93). С. 31-38.

3. Третяк Д. А. Аналіз застосування прикордонної комендатури швидкого реагування в умовах відновлення контролю за державним кордоном. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки.* Хмельницький : НАДПСУ. 2023. № 4 (93). С. 88–96.

4. Третяк Д. А., Кульбаба Т. Ф. Модель формування сценаріїв застосування прикордонної комендатури швидкого реагування в умовах відновлення контролю за державним кордоном. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Research in Science, Technology and Economics»*, С. 128-138 (Люксембург, Люксембург, 06-08.08.2025 року).

Троцький Р. С.,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри тактичної
підготовки,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ДІЙ: ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА МІНІМІЗАЦІЯ БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ

Сучасний театр воєнних дій (ТВД), особливо в контексті повномасштабної агресії, детермінується експоненційною зростанням інтенсивності конфлікту, високою волатильністю оперативної обстановки та масованим залученням високотехнологічних засобів ведення війни. Це включає широке застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та систем радіоелектронної боротьби (РЕБ), що створює високоризиковане, багатовимірне середовище.

У цьому динамічному й високодисперсному операційному середовищі, тактико-спеціальна підготовка (ТСП) особового складу трансформується з навчального елементу в критичну системну умову для збереження боєздатності військових підрозділів та мінімізації незворотних (безповоротних) втрат.

Ефективність оперативних дій демонструє пряму кореляційну залежність від якості викладання ТСП. Це відображає здатність навчаємих до швидкої когнітивної та поведінкової адаптації до реальних загроз, а також до оптимізації процесу прийняття рішень в умовах екстремального психоемоційного стресу. Таким чином, ТСП є механізмом, що забезпечує бойову стійкість і оперативну гнучкість підрозділів. Основною метою ТСП є формування у навчаємих навичок адаптивної, безпечної та ефективної діяльності в надскладних умовах, що включають бойові контакти, міську місцевість, дії в умовах електронного протиборства та інші загрози.

У світовій практиці все більше використовуються симуляційні технології, штучний інтелект і модульні підходи, що дозволяють оновлювати освітні програми відповідно до зростання складності середовища бойових дій.

У таких умовах навчання ТСП набуває особливої ваги як ключовий елемент формування професійної спроможності навчаємих. Вона охоплює дії в урбанізованій місцевості, вночі, у складних метеоумовах, під впливом психологічного навантаження тощо [1, с. 45-56].

В ході вивчення ТСП повинна враховувати зміни в характері загроз: масове застосування БПЛА, інформаційно-психологічні операції, кібератаки, застосування РЕБ. У цьому контексті програми підготовки мають постійно оновлюватися з урахуванням досвіду бойових дій та технологічних новацій [2, с. 83-84].

Враховуючи викладене, підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки досягається шляхом впровадження модульного підходу, який охоплює три взаємопов'язані рівні підготовки:

1. Індивідуалізація компетенцій: *Формування та вдосконалення персональних навичок військовослужбовця.*

2. Групова злагодженість: *Навчання та відпрацювання взаємодії у складі підрозділу (команда/секція/взвод).*

3. Симуляція реальності: *Проведення тренувань в екстремальних (стресових) умовах із застосуванням високореалістичних бойових сценаріїв для максимального наближення до операційної дійсності.*

Цей підхід забезпечує синергію між індивідуальною майстерністю та колективною ефективністю в умовах високого психологічного тиску та дозволить адаптувати підготовку до конкретних бойових завдань [3, с. 122-127].

Використання штучного інтелекту у військових навчальних симуляторах відкриває нові можливості для підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки. Як зазначають дослідники, симуляційні середовища, створені на основі ігрових рушіїв (зокрема Unreal Engine), у поєднанні з алгоритмами штучного інтелекту (ШІ) дозволяють моделювати складні бойові сценарії, де дії умовного супротивника автоматично адаптуються до поведінки користувача. Такий підхід не лише підвищує динамічність і реалістичність навчань, а й формує у військовослужбовців навички швидкого прийняття рішень у змінних умовах. Крім того, ШІ-системи забезпечують збирання аналітичних даних щодо дій користувача, що може використовуватись для подальшого оцінювання результатів підготовки та її вдосконалення [4, с. 89-95].

Водночас, варто зазначити, що одним із важливих етапів ТСП є **забезпечення безпеки та оцінка підготовки**. Вона досягається завдяки мінімізації ризиків, поступовому ускладненню завдань, дотриманню норм безпеки, медичному супроводу та контролю з боку фахівців (інструкторів). Важливою складовою також є психологічна підготовка до дій у стресових умовах, що безпосередньо впливає на боєздатність. Ефективність ТСП оцінюється за точністю, швидкістю, рівнем помилок та злагодженістю, що дає змогу виявляти недоліки та вдосконалювати навчання.

Також окремо слід зробити наголос, що ключовим критерієм успішності навчання є об'єктивна оцінка результатів тактико-спеціальної підготовки, яка ґрунтується на всебічному аналізі комплексу показників: точності виконання завдань, швидкості реагування на зміну тактичної ситуації, рівня помилок і порушень, а також злагодженості дій у складі підрозділу, що дозволяє виявити прогалини та забезпечити систематичне вдосконалення системи підготовки. Такий сучасний підхід дозволяє не лише фіксувати досягнутий рівень підготовки, а й виявляти проблемні аспекти у освітньому процесі - як на індивідуальному, так і на груповому рівні. Отримані результати є основою для подальшого коригування навчальних програм, підвищення якості підготовки та вдосконалення тактичних сценаріїв відповідно до реальних бойових умов.

Об'єктивна оцінка результатів ТСП базується на таких показниках, як точність виконання завдань, швидкість реагування, злагодженість дій у підрозділі та кількість допущених помилок. Аналіз цих параметрів дає змогу вчасно виявляти недоліки в навчальному процесі, коригувати підходи до підготовки та підвищувати її загальну ефективність відповідно до реальних вимог бойових дій.

Отже, тактико-спеціальна підготовка є ключовим елементом забезпечення боєздатності в умовах сучасних воєнних дій. Її ефективність підвищується завдяки впровадженню інноваційних технологій, модульного підходу, симуляційного навчання та системи об'єктивного оцінювання. Мінімізація безпекових ризиків досягається через поетапне ускладнення завдань, дотримання норм безпеки та інтеграцію психологічної підготовки. Комплексний підхід до ТСП забезпечує адаптивність, злагодженість і готовність особового складу до реальних бойових умов. В умовах воєнного стану системна, гнучка й технологічно підтримана ТСП є запорукою успішного виконання бойових завдань і збереження життя особового складу.

Список використаних джерел:

1. Комісаров О. Г. та ін. *Тактико-спеціальна підготовка: навч. посібник.* - Дніпро: ДДУВС. 2017. С. 277.
2. Піць А. В., Константинов Д. В. *Адаптація ТСП до сучасних загроз // Підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану.* Харків. 2024. С. 83-84.
3. Майстренко О. В., Бубенчиков Р. В. та Стеців С. В., Використання інструментаційного моделювання в практичному навчанні перших офіцерів Збройних сил України, ІТЛТ, 2020. № 1(75). С. 122-127
4. Трофименко О., Дика А., Логінова Н., Задерейко О., Струк Н. *Штучний інтелект у військових навчальних симуляторах.* - *Інформаційні технології та суспільство*, № 2 (13), 2024. С. 89-95.

Удовенко А. О.,
магістрант,
навчально-науковий інститут
інформаційної безпеки та
стратегічних комунікацій,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Охорона державної таємниці є одним із ключових елементів у системі забезпечення національної безпеки України. Її основне призначення полягає у створенні правових, організаційних та технічних механізмів, спрямованих на недопущення несанкціонованого доступу та витоку відомостей, розголошення яких може завдати шкоди обороноздатності, економічним, науково-технічним чи політичним інтересам держави. У сучасних умовах охорона державної таємниці виступає не лише як інструмент збереження військової та службової інформації, але й як важливий фактор захисту стратегічних ресурсів та національного інформаційного простору. З огляду на гібридні загрози та активізацію інформаційних війн, система забезпечення режиму секретності дедалі більше набуває комплексного характеру, охоплюючи як державні органи влади, так і підприємства оборонно-промислового комплексу, наукові установи та інші організації, діяльність яких пов'язана з використанням секретних матеріалів.

Історичні передумови

У радянський період охорона державної таємниці здійснювалась у межах КДБ СРСР. Після здобуття незалежності Україна постала перед необхідністю формування власної системи. 1991–1994 рр. характеризувалися правовою невизначеністю у сфері засекречування інформації.

Правові основи

У 1994 році було прийнято Закон України «Про державну таємницю», який став фундаментом правового регулювання. Він визначив поняття держтаємниці, порядок засекречування і розсекречування відомостей, систему допуску громадян, а також роль державних органів у сфері захисту інформації з обмеженим доступом.

Організаційне забезпечення

Головним органом, відповідальним за охорону державної таємниці, є Служба безпеки України. Важливу роль також відіграють Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство закордонних справ та інші відомства, що мають власні підрозділи з питань охорони держтаємниці.

Класифікація та строки засекречення

В Україні діють три ступені секретності: особливої важливості (до 30 років), цілком таємно (до 10–20 років), таємно (до 5–10 років). Таке

розмежування дозволяє впорядкувати інформаційні потоки та забезпечити баланс між правом громадян на доступ до інформації та потребами безпеки.

Система допуску

Доступ до держтаємниці надається після перевірки органами СБУ, підписання зобов'язання про нерозголошення та за відсутності обставин, які виключають можливість отримання допуску (іноземне громадянство, судимість).

Міжнародний досвід

У процесі євроінтеграції Україна адаптує законодавство до стандартів НАТО та ЄС. Це стосується уніфікації рівнів секретності, процедури роботи з документами, криптографічного захисту та обміну інформацією між союзниками.

Сучасні виклики

Система охорони державної таємниці стикається з новими загрозами: кібератаки, діяльність іноземних спецслужб, інформаційно-психологічні операції, витоки даних через цифровізацію, воєнна агресія Російської Федерації.

Таблиця 1. Класифікація державної таємниці

Ступінь секретності	Характер інформації	Орієнтовний строк засекречення
Особливої важливості	Інформація, розголошення якої може створити загрозу суверенітету	до 30 років
Цілковито таємно	Відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки	до 10–20 років
Таємно	Дані про відомчі рішення чи операції	до 5–10 років

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII.
2. Конституція України: Офіційний текст. – К.: Відомості Верховної Ради України, 1996.
3. Біла книга Служби безпеки України. – К.: СБУ, 2020.
4. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Офіційний сайт: <https://cip.gov.ua>
5. NATO Security Policy and Directives. – Brussels: NATO HQ, 2016.
6. Ковальчук В. О. Охорона державної таємниці в системі національної безпеки України. – К.: Наукова думка, 2019.
7. Національна стратегія безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020.

Цимбалістий С. З.,

науковий співробітник науково-дослідного відділу нормативного регулювання науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

(Київська область, Україна)

Крикун О. М.,

науковий співробітник науково-дослідного відділу нормативного регулювання науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

(Київська область, Україна)

Ратушний О. В.,

науковий співробітник науково-випробувального відділу дослідження речовин, матеріалів та виробів науково-дослідного центру досліджень та випробувань,

Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

(Київська область, Україна)

ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗПОДІЛУ ПРАВ, ОBOB'ЯЗКІВ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖ УЧАСНИКАМИ ПРОЦЕСУ З ПІДТРИМАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ (ОБСЛУГОВУВАННЯ) СИСТЕМ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ

В Україні відсутній єдиний уніфікований документ, який чітко визначає права та обов'язки всіх суб'єктів, що беруть участь у процесі з підтримання експлуатаційної придатності систем протипожежного захисту на всіх стадіях

життєвого циклу системи. Однак такі вимоги є, але вони розпорошені по документах різного рівня та статусу. Зокрема вимоги щодо прав та обов'язків деяких суб'єктів, що беруть участь у процесі з підтримання експлуатаційної придатності систем протипожежного захисту викладені у Кодексі цивільного захисту України [1], ДБН В.2.5-56:2014 Системи протипожежного захисту [2], Правилах пожежної безпеки в Україні [3], ДСТУ EN 54-1:2022 [4], ДСТУ EN 54-2:2003 [5], Технічному регламенті будівельних виробів [6].

Кодексом цивільного захисту [1] встановлено, що діяльність із забезпечення пожежної безпеки та запобігання пожежам є складовою діяльності посадових осіб і працівників суб'єктів господарювання. Забезпечення пожежної безпеки покладається на власника (власників) об'єкта нерухомого майна, а також на керівника (керівників) суб'єкта господарювання, а щодо фізичних осіб - підприємців - особисто.

Таким чином, очевидним є те, що забезпечення підтримання експлуатаційної придатності СПЗ слід покласти на керівників установ, що використовують об'єкти, які обладнані СПЗ. При цьому, в його обов'язки слід передбачити:

- забезпечення дотримання вимог нормативних документів у частині підтримання експлуатаційної придатності та регламентів робіт із технічного обслуговування СПЗ;

- призначати осіб із числа інженерно-технічного персоналу, на яких покладати обов'язки з підтримання запроєктованого режиму роботи СПЗ та ТО під час експлуатації СПЗ;

- організовувати навчання технічного персоналу та забезпечувати контроль за виконанням покладених на нього обов'язків;

- залучати до забезпечення технічного обслуговування СПЗ суб'єктів господарювання, які мають право на провадження такого виду господарської діяльності;

- забезпечувати розробку, зберігання, ведення та актуалізацію документації СПЗ впродовж усього життєвого циклу системи.

Керівник, що експлуатує СПЗ, відповідальна особа, інженерно-технічний персонал, що працює безпосередньо з приладами управління та індикації СПЗ, якими об'єкт обладнаний, приладом приймально-контрольним пожежним повинні пройти навчання щодо роботи на 1 та 2 рівнях доступу згідно з ДСТУ EN 54-2:2003 [5]. На підставі позитивних результатів навчання керівник, що експлуатує СПЗ, оформлює допуск технічного персоналу, відповідальної особи до роботи з ППКП, приладами управління та індикації СПЗ.

Нормативний документ [2] встановлює вимоги до проектування СПЗ. Він детально регламентує типи систем, їхній функціонал, технічні параметри, а також умови застосування на різних об'єктах будівництва. Згідно із цим нормативним документом відповідальність за дотримання вимог при проектуванні СПЗ покладається на проєктувальників. А згідно із національними стандартами України монтажні організації – забезпечують якість виконання робіт та відповідність встановленого обладнання проєктним рішенням для СПЗ.

До робіт з ТО СПЗ повинні залучатися суб'єкти господарювання, які отримали ліцензію на провадження господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення, у частині підтримання експлуатаційної придатності відповідних систем згідно з Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення, затвердженими ПКМУ від 23 листопада 2016 року № 852 «Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення» [7].

Під час перевірки готовності до експлуатації СПЗ проводяться комплексні випробування, підтверджується працездатність СПЗ, а також визначається відповідність СПЗ проєктній документації, власник повинен утворити комісію з перевірки готовності до експлуатації систем протипожежного захисту та визначити її склад, до якого повинні увійти: представники замовника (голова комісії), проєктної, монтувальної, пусконаладжувальної організацій, представник уповноваженого органу, представники організації, що здійснює ТО, та організації, що здійснює пожежне спостереження за СПЗ.

Запроєктований режим роботи СПЗ повинен забезпечуватися керівником, що експлуатує СПЗ, або відповідальною особою шляхом дотримання під час експлуатації проєктних рішень, у тому числі щодо алгоритмів спрацювання СПЗ та ТО, здійснення контролю за дотриманням робочих характеристик СПЗ з використанням засобів контролю та індикації, що входять до складу СПЗ, контролю дотримання строків ТО, перевірки працездатності або випробування СПЗ протягом строку їх експлуатації.

Перевірку працездатного стану СПЗ повинен забезпечити керівник, що експлуатує СПЗ відповідно до планування. Для перевірки працездатного стану СПЗ керівник, що експлуатує СПЗ, повинен забезпечити присутність на об'єкті представника організації, що здійснює ТО. За результатом перевірки працездатного стану СПЗ складається акт технічного обстеження систем протипожежного захисту. Про результати перевірки працездатного стану СПЗ керівник, що експлуатує СПЗ повинен проінформувати уповноважений орган. Уповноважений орган проводить перевірку працездатного стану СПЗ під час здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки.

Якщо під час експлуатації СПЗ виявлено їх несправності, керівник, що експлуатує СПЗ, або відповідальна особа повинні організувати роботи з ремонту, модернізації (технічного переоснащення) СПЗ. Після завершення ремонтно-відновлювальних робіт ремонтний персонал перевіряє працездатність СПЗ в частині проведених ремонтних робіт на відповідність запроєктованому режиму роботи, за потреби проводить відповідні роботи з налагодження СПЗ, результати оформлює актом обстеження СПЗ. Рішення про переведення СПЗ в режим неповної працездатності приймає керівник, що експлуатує СПЗ, крім випадків, коли СПЗ необхідно терміново перевести в такий режим у результаті виникнення її несправності, що може створити загрозу життю чи здоров'ю людей або завдати матеріальних збитків.

Для розгляду питання щодо можливості подовження строку експлуатації СПЗ керівник, що експлуатує СПЗ, може утворити комісію з технічного обстеження СПЗ та визначає її склад. До складу комісії входять керівник, що експлуатує СПЗ (голова комісії), та/або його відповідальна особа, представник організації, що здійснює ТО, представник організації, що здійснює пожежне спостереження за СПЗ, представник виробника обладнання (за потреби), уповноважений орган, а також можуть входити інші фізичні та юридичні особи. У разі позитивних результатів технічного обстеження СПЗ та підтвердження комісією з технічного обстеження працездатного стану СПЗ, керівник, що експлуатує СПЗ, може прийняти рішення щодо подовження строку експлуатації СПЗ на строк не більше ніж на 5 років, яке оформлюється відповідним наказом. Про подовження строку експлуатації СПЗ керівник, що експлуатує СПЗ, повідомляє уповноважений орган.

Перед закінченням строку експлуатації СПЗ, а також у разі неможливості ремонту, модернізації (технічного переоснащення) СПЗ керівник, що експлуатує СПЗ, приймає рішення про виведення СПЗ з експлуатації, яке оформлюється відповідним наказом.

Узагальнений перелік прав та обов'язків суб'єктів, що залучені до процесу експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Узагальнений перелік прав та обов'язків суб'єктів, що залучені до процесу експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ

Учасник процесу	Етап виконання	Обов'язки	Відповідальність	Нормативний документ
Проектувальник	Проектування	Розробка проектної документації згідно норм, врахування пожежних ризиків.	За відповідність проектних рішень нормам та ефективність СПЗ.	ДБН В.2.5-56:2014 [2]
Монтажна організація	Монтаж / пусканалагодження	Якісний монтаж СПЗ за проектом, використання сертифікованого обладнання, проведення пусканалагоджувальних робіт	За якість та відповідність монтажних робіт проекту та нормам.	ДБН В.2.5-56:2014 [2], Ліцензійні умови
Власник (керівник) об'єкта	Експлуатація/обслуговування	Забезпечення експлуатаційно	За підтримання СПЗ у	Кодекс цивільного

	ня, контроль/нагляд	ї придатності СПЗ, організація ТО, усунення несправностей, ведення документації, інструктажі персоналу, укладання договорів з ліцензованими організаціями	справному стані протягом усього терміну експлуатації	захисту України [1], національні стандарти України
Спеціалізована обслуговуюча організація	Експлуатація/ обслуговування	Проведення ТО, планових/поза планових ремонтів, періодичних випробувань, фіксація результатів	За якість та повноту проведених робіт, дотримання регламентів.	Ліцензійні умови, національні стандарти України
Уповноважений орган	Контроль/нагляд	Здійснення державного нагляду (контролю), проведення перевірок, застосування санкцій.	Забезпечення дотримання законодавства у сфері пожежної безпеки.	Кодекс цивільного захисту України [1], Правила пожежної безпеки в Україні, національні стандарти України

Таким чином процес підтримання експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ організовує та проводить керівник установи, що використовує об'єкти, які обладнані СПЗ. До процесу підтримання експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ керівник установи може залучати представника проєктної організації, представника монтувальної організації, представника пусконаладжувальної організації, представника уповноваженого органу, представника організації, яка здійснює технічне обслуговування СПЗ, представника організації, що здійснює пожежне спостереження за СПЗ. Кожний із зазначених суб'єктів, що залучений до процесу

підтримання експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ допомагає керівнику установи проводити роботи із забезпечення підтримання експлуатаційної придатності (обслуговування) СПЗ об'єкту.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 34-35. Ст. 458.
2. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. Зі Зміною № 1. [Чинний від 2019-11-01]. Вид. офіц. Київ : Мінрегіон України, 2019. 103 с.
3. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 р. № 1417. *Офіційний вісник України*. 2015. № 26. Ст. 91.
4. ДСТУ EN 54-1:2022. Системи виявлення пожежі та пожежної сигналізації - Частина 1: Вступ (EN 54-1:2021, IDT). [Чинний від 2023-12-31]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 23 с.
5. ДСТУ EN 54-2:2003. Системи пожежної сигналізації. Частина 2. Прилади приймально-контрольні пожежні (EN 54-2:1997, IDT). [Чинний від 2004-07-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2004. — 40 с.
6. Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів (продукції) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 р. № 1764. *Офіційний вісник України*. 2006. № 51. Ст. 145.
7. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 852. *Офіційний вісник України*. 2016. № 94. Ст. 115.

Чайковська О.Є.,

старший викладач кафедри
менеджменту персоналу і підготовки
військ (сил) командно-штабного
інституту застосування військ (сил),
полковник,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

ІНТЕГРОВАНІ ЦИФРОВІ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ПЕРСОНАЛУ: ДОСВІД ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Облік особового складу традиційно розглядається як базовий елемент кадрової системи у збройних силах, військових формуваннях та правоохоронних органах усіх держав. Його значення значно зростає в умовах збройних конфліктів, а тим більше відіграє визначальну роль в реаліях сьогодення нашої держави – в умовах особливого періоду (воєнного стану) та масштабних викликів, що постали з початком повномасштабної агресії російської федерації. Від точності, оперативності та прозорості ведення обліку залежить ефективність управління військами (силами), можливість своєчасного поповнення втрат, збереження боєздатності та належна реалізація соціальних гарантій для військовослужбовців і членів їх родин. Міжнародний досвід у цій сфері є надзвичайно цінним, адже провідні країни світу вже пройшли складний шлях формування сучасних цифрових систем, які дозволяють інтегрувати облік персоналу із медичним, фінансовим та мобілізаційним забезпеченням.

Одним із найбільш розвинених прикладів цифрової трансформації обліку особового складу є система Integrated Personnel and Pay System – Army (IPPS-A) у збройних силах США. Це інтегрована платформа управління персоналом і фінансовим забезпеченням, яка охоплює понад 1,1 мільйона військовослужбовців регулярної армії, Національної гвардії, резерву, а також кадетів і студентів програм ROTC [1]. За масштабом IPPS-A вважається найбільшим у світі впровадженням PeopleSoft та ERP-рішення у військовій сфері. Основною метою створення системи стало об'єднання більш як 30 розрізнених кадрових систем і ліквідація понад 300 інтерфейсів у єдину багатofункціональну платформу. Вказане дозволило сформувати єдине авторитетне джерело даних про кожного військовослужбовця, усунути дублювання, спростити доступ до інформації та забезпечити прозорість кадрових рішень [2].

Особливістю IPPS-A є комплексний підхід: система не лише інтегрує облік особового складу з нарахуванням грошового забезпечення, але й включає інструменти Talent Management. Завдяки цьому командири отримують змогу призначати військовослужбовців на посади, враховуючи їхні знання, навички та досвід, а не лише формальні параметри. Таким чином, значно підвищується

ефективність кадрової політики, оптимізується використання людського капіталу, поліпшується якість прийняття рішень [3]. Додатковою перевагою є функціонал Total Force Visibility, який забезпечує командуванню доступ у реальному часі до даних про чисельність і стан особового складу. Такий підхід дозволяє швидко реагувати на зміни, пов'язані з втратами, ротаціями або переведеннями, а командири можуть оперативно планувати заходи з поповнення підрозділів [4].

У 2023 році було запроваджено третю версію (чергу) IPPS-A, яка відкрила можливості мобільного доступу та самообслуговування користувачів. Ця міра стала ключовим фактором у зменшенні бюрократичного навантаження: військовослужбовці отримали можливість самостійно оновлювати персональні дані, подавати заявки на переміщення чи відпустки, а командири мають можливість відстежувати свій статус у режимі онлайн. Для гарантування кіберзахисту реалізовано багаторівневу систему перевірки автентичності, електронні підписи та розширений аудит усіх транзакцій [5]. Водночас IPPS-A стала не лише інструментом HR-менеджменту, а й елементом формування культури відкритості у війську. Військові отримали більше прозорості у питаннях кар'єри й виплат, що сприяє довірі до командування й знижує соціальну напругу.

У 2024 році розпочато масштабну міграцію IPPS-A на Oracle Cloud Infrastructure. Вказане рішення дозволяє забезпечити вищий рівень кіберзахисту, масштабованість і вдосконалені можливості аналізу великих масивів даних. Такий крок відповідає стратегічному курсу Міністерства оборони США на створення максимально гнучкої та технологічно безпечної системи управління персоналом [2]. У результаті IPPS-A не лише консолідувала кадрові процеси, але й перетворила систему обліку на стратегічний інструмент управління людським капіталом, що забезпечує оперативність у реагуванні на втрати та доукомплектування, розширює можливості для об'єктивної оцінки персоналу та підвищує загальну ефективність кадрових процесів.

Не менш показовим є досвід Німеччини, де система управління персоналом базується на глибокій інтеграції в державні інформаційні й правові рамки. Нормативну основу становлять Закон про статус військовослужбовців, а також інші законодавчі акти, які визначають принципи служби, права та обов'язки особового складу [6]. У практичному вимірі ключову роль відіграє інтегрована ERP-платформа SASPF, створена на базі SAP. Вона охоплює всі ключові процеси: фінанси, логістику, матеріально-технічне забезпечення та управління персоналом. Центральним модулем є PersMan, який виступає єдиною базою даних для обліку особового складу, його переміщень, кадрових втрат та прогнозування потреб [7].

Бундесвер застосовує компетентнісний підхід до кадрового менеджменту (Kompetenzorientiertes Personalmanagement): дані ведуться не лише у розрізі посад і звань, а й з урахуванням професійних компетенцій військовослужбовців, що дозволяє швидко закривати дефіцит персоналу за рахунок взаємозамінності. Додатково функціонує модуль Einsatz-Controlling, який дає змогу вести облік

військових у міжнародних місіях, відстежувати ротації та втрати в режимі реального часу й синхронізувати інформацію зі штабами НАТО [8]. Важливо й те, що облік втрат інтегрований із системою соціального забезпечення: будь-яка зафіксована подія в PersMan автоматично ініціює процес нарахування соціальних виплат і медичного забезпечення для військовослужбовця чи його родини, що зменшує ризик затримок і підвищує довіру до держави.

Польща, як країна-сусід України і член НАТО, вибудувала власну систему кадрового менеджменту з опорою на закон “Про захист Вітчизни” (Ustawa o obronie Ojczyzny), який унормовує питання призову, комплектування, обліку резервістів та організації територіальної оборони [9]. Центральним елементом є електронна система SEW (System Ewidencji Wojskowej), яка об’єднує дані про військовозобов’язаних, резервістів і діючих військовослужбовців. SEW інтегрована з державними базами даних і забезпечує відображення змін у реальному часі [10].

У 2024 році Міністерство національної оборони Польщі оновило функціональність SEW: нові модулі дозволяють глибше інтегрувати систему з іншими державними реєстрами, підвищити автоматизацію процесів і забезпечити більш зручний доступ командирів до даних [11]. Польська система також відзначається тісною інтеграцією із системами ресурсного менеджменту, що дозволяє оцінювати готовність підрозділів не лише за кількістю особового складу, а й за наявністю матеріально-технічних ресурсів. Особливу роль відіграє територіальна оборона, для якої створено окремі модулі обліку, що дозволяють оперативно мобілізувати сили за рахунок регіональних резервів.

Викладений аналіз свідчить про зростаючу роль цифрових технологій у сфері управління особовим складом, що зумовлено масштабами сучасних викликів і необхідністю оперативного ухвалення рішень. У таких умовах інтегрована система збору й аналізу інформації про укомплектованість, доукомплектування та покриття втрат набуває ключового значення для підтримання боєздатності військ (сил). Для України розвиток у цьому напрямі означає насамперед створення єдиного цифрового реєстру особового складу, підвищення кваліфікації персоналу у сфері обліку та аналітики, стандартизацію процесів і документів, розгортання аналітичних модулів для прогнозування потреб і сценарного планування, а також адаптацію інноваційних технологій на кшталт штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу ресурсів персоналу.

Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню сталого укомплектування сил оборони, створить прозору систему соціальної підтримки військовослужбовців і їхніх родин та підвищить стійкість держави в умовах тривалого збройного протистояння. Імплементация міжнародного досвіду доводить, що сучасна система управління персоналом має бути не лише реєстром, а й аналітичним інструментом, що безпосередньо впливає на національну безпеку.

Список використаних джерел:

1. Integrated Personnel and Pay System – Army (IPPS-A): About. U.S. Army. URL: <https://ipps-a.army.mil/About/> (дата звернення: 29.09.2025).
2. United States (U.S.) Army to Modernize its Integrated Personnel and Pay System (IPPS-A) on Oracle Cloud Infrastructure. IPPS-A News. 16.10.2024. URL: <https://ipps-a.army.mil/Resources/News/Article/3938181/united-states-us-army-to-modernize-its-integrated-personnel-and-pay-system-ipps/> (дата звернення: 29.09.2025).
3. Using IPPS-A to Put People First. Army.mil. 14.07.2023. URL: <https://ipps-a.army.mil/Resources/News/Article/3454775/using-ipps-a-to-put-people-first/> (дата звернення: 29.09.2025).
4. CACI. Modernizing IPPS-A: U.S. Army's Largest and Most Complex Personnel System. URL: <https://www.caci.com/modernizing-ipps-us-armys-largest-most-complex-personnel-system> (дата звернення: 29.09.2025).
5. Director, Operational Test & Evaluation. FY2022 Annual Report. Washington, DC, Jan 2023. (розділ щодо IPPS-A). URL: <https://www.dote.osd.mil/Portals/97/pub/reports/FY2022/FY22DOTEAnnualReport.pdf> (дата звернення: 29.09.2025).
6. Bundesministerium der Verteidigung. Soldatengesetz (SG) vom 19. März 1956 (BGBl. I S. 1146), zuletzt geändert. Gesetze im Internet (BMJ/BfJ). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/sg/> (дата звернення: 29.09.2025).
7. Bundeswehr. PersMan – Personalmanagementsystem der Bundeswehr. Informationsbroschüre BMVg. Berlin, 2020.
8. Bundeswehr. SASPF – Standard-Anwendungs-Software-Produkt-Familie: Digitalisierung im Personal- und Einsatzmanagement. URL: <https://www.bundeswehr.de/de/organisation/weitere-bereiche/cyber-und-informationsraum/saspf> (дата звернення: 29.09.2025).
9. Ustawa o obronie Ojczyzny z dnia 11 marca 2022 r. (Dz.U. 2022 poz. 655). ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych / Sejm RP. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655> (дата звернення: 29.09.2025).
10. Ministerstwo Obrony Narodowej. Decyzja Nr 44/MON w sprawie wdrożenia do eksploatacji informatycznego systemu ewidencji wojskowej “SEW on-line”. Dziennik Urzędowy MON, 15.02.2013. URL: https://www.dz.urz.mon.gov.pl/zasoby/dziennik/pozycje/tresc-aktow/pdf/2013/02/Poz._50_dec._Nr_44.pdf (дата звернення: 29.09.2025).
11. Ministerstwo Obrony Narodowej. Decyzja Nr 114/MON z 16.09.2024 (оновлення функціональності SEW on-line). Dziennik Urzędowy MON. URL: https://www.dz.urz.mon.gov.pl/u/dziennikurzedowy/pozycje/tresc-aktow/pdf/2024/09/poz._144_dec._Nr_114-sig.pdf (дата звернення: 29.09.2025).

Чиганов О. Д.,

курсант факультету службово-
бойової діяльності НГУ,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Полуніна Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДОПИТИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: БАЛАНС МІЖ МІЖНАРОДНИМ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ ВІЙНОЮ

Повномасштабне вторгнення рф в Україну, що триває з 24 лютого 2022 року, стало не лише найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни, а й серйозним випробуванням для системи міжнародного гуманітарного права. Одним із ключових елементів цієї системи є Женевська конвенція (1949) про поводження з військовополоненими (далі – ЖК III), яка встановлює безумовні та безстрокові стандарти захисту осіб, що втратили свободу внаслідок бойових дій.

Україна, як держава-учасниця Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року, взяла на себе чіткі міжнародно-правові зобов'язання щодо гуманного поводження з усіма військовополоненими, незалежно від їхньої національної належності чи характеру конфлікту. Ці зобов'язання не є декларативними: вони прямо імплементовані в національне законодавство, зокрема через спеціальні норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану», постанови Кабінету Міністрів України та статті 438 Кримінального кодексу України про відповідальність за воєнні злочини.

За понад три роки війни в українському полоні опинилися тисячі військовослужбовців збройних сил рф та підконтрольних їй формувань. Водночас Україна зіткнулася з безпрецедентним викликом – необхідністю одночасно забезпечувати дотримання найвищих стандартів МГП і вести активну інформаційну протидію ворожій пропаганді. Саме на стику цих двох імперативів виникла практика публічних допитів, пресконференцій за участю полонених та поширення відеоматеріалів з їхніми свідченнями, що викликало гостру дискусію в міжнародному експертному середовищі.

Організації Human Rights Watch, Amnesty International та Міжнародний комітет Червоного Хреста неодноразово вказували, що навіть добровільні на перший погляд виступи полонених можуть порушувати заборону приниження гідності, передбачену статтею 13 ЖК III. З іншого боку, українська сторона наголошує на добровільному характері таких заяв і їхній важливій ролі в документуванні воєнних злочинів та протидії дезінформації.

Відповідно до ЖК III³, статус військовополоненого встановлено для осіб, які належать до визначених категорій (військовослужбовці регулярних і допоміжних збройних сил, члени ополчення, члени екіпажів військових суден, медичні працівники, члени духовенства тощо) і які опинилися в полоні ворога. Згідно зі статтями 4 і 5 ЖК III, права та захист конвенції набуваються з моменту потрапляння до влади противника і тривають до остаточного звільнення та репатріації особи. У разі сумніву щодо належності захопленого до категорії військовополонених, така особа отримує захист Женевських конвенцій доти, доки компетентний трибунал остаточно не вирішить її статус. Україна як сторона конвенцій зобов'язана забезпечити, щоб усі полонені під її юрисдикцією отримували статус і захист відповідно до цих норм. Зокрема, полонені з усіх сторін конфлікту мають право на «гуманне поводження» і захист «від насильства, інтимідації, принижень і цікавості натовпу».

Міжнародне гуманітарне право чітко встановлює гарантії при допитах полонених. Згідно зі ст. 17 ЖК III, полонений зобов'язаний повідомити лише своє прізвище, ім'я, військове звання, дату народження та особовий номер (або еквівалент). Будь-які інші питання є добровільними, і відмова відповідати на них не може тягнути за собою покарання. Особливо підкреслено заборону «будь-яких фізичних чи моральних катувань та будь-якої іншої форми примусу» щодо полонених для отримання інформації. Полоненим, які відмовляються відповідати, за жодних обставин не можна погрожувати, принижувати чи притягувати до непередбачуваних обмежень. Крім того, ЖК III вимагає, щоб допити проводилися мовою, зрозумілою полоненому, що фактично імплементується через обов'язкове залучення перекладача. ЖК III гарантує і загальні права захищати свою гідність: полонені в будь-якому випадку мають право на «повагу до їхньої особи й честі», на рівне поводження без дискримінації. Якщо ж проти полоненого розпочинається кримінальне провадження за вчинення воєнних злочинів, то статті 105–106 ЖК III встановлюють право на адвоката, достатній час на підготовку захисту та право на апеляцію. Практично це означає: допити мають проводитися лише в присутності перекладача, без будь-якого тиску, та з повним дотриманням процесуальних гарантій – про це нагадує і Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ).

Чинне законодавство України повністю враховує норм МГП щодо поводження з військовополоненими. Зокрема, Законом України «Про правовий

³ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

режим воєнного стану» (ст. 15-1) ⁴ встановлено, що тримання військовополонених «здійснюється... з дотриманням міжнародних зобов'язань України, зокрема у сфері міжнародного гуманітарного права, і вимог законодавства України». На виконання цих норм уряд схвалив постанови: Постанова КМУ № 413 від 05.04.2022, яка затвердила «Порядок тримання військовополонених», а № 721 від 17.06.2022 – «Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» ⁵. Загалом передбачено утворення спеціальних таборів для полонених та комплексні правила їхнього утримання. Слідчі органи (найчастіше СБУ та ДБР) при допитах полонених використовують ті ж процесуальні норми, що й у звичайних кримінальних провадженнях (дотримання усіх прав затриманого). Важливо, що українська влада неодноразово декларувала обов'язок дотримуватися Женевських конвенцій. Зокрема, прес-служба СБУ повідомила, що двом пораненим військовополоненим з КНР, захопленим українською стороною, надається «необхідна медична допомога, як це передбачено Женевською конвенцією», і вони «утримуються в належних умовах, що відповідають вимогам міжнародного права». Спілкування з ними відбувається через перекладачів.

За понад три роки війни сотні, а за деякими даними тисячі російських солдат опинилися в українському полоні. Дійсно, помітними є випадки, коли захоплені росіяни добровільно розповідають про свої дії: наприклад, перші заяви захоплених на пресконференціях російських розвідників або строковиків відзначали відсутність ознак насильницького примусу. У багатьох з таких інтерв'ю солдати викривають лідерів власної армії і фактично підтримують інформаційну політику України. Міжнародні спостерігачі зауважують, що захоплені росіяни, які виступають на камеру, схоже роблять це добровільно та щиро. Однак така «публічна» практика не обійшлася без критики: Human Rights Watch прямо заявила, що відеопублікація та публічне допити полонених, які ставлять їх «об'єктами публічного цікавості» і демонструють приниження, «порушують Женевські конвенції» ⁶. Аналогічну точку зору висловлювали Amnesty International та МКЧХ (закликали уникати ідентифікації полонених у ЗМІ). Водночас українські правозахисники відзначають, що якщо полонені самі погоджуються на інтерв'ю (і не перебувають під примусом), то публічне надання такої інформації може служити суспільному інтересу – протидії ворожій пропаганді. У будь-якому разі ця практика викликала дискусії про відповідність міжнародним стандартам: з одного боку, офіційні представники України стверджують про гуманний режим утримання, з іншого – організації на

⁴ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (у редакції від 24.03.2022 р.)/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

⁵ Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>

⁶ Human Rights Watch. Ukraine: Respect Rights of POWs/ – 16 березня 2022 р./ URL: <https://www.hrw.org/news/2022/03/16/ukraine-respect-rights-pows>

кшталт HRW наголошують на загальних заборонах «публічної цікавості» щодо полонених. В умовах інформаційної війни кожен акт поводження з полоненими набуває широкого розголосу. Іноземні та українські журналісти часто отримують кадри з допитів, де чути імена полонених, їхні особисті дані, заяви на підтримку України тощо. Міжнародне право забороняє виставляти полонених «на показ» (ст. 13 ЖК III про заборону «цікавості натовпу»). Водночас правозахисники пояснюють, що виключно неправомірним було б фотографувати полонених у принизливому стані або без їхньої згоди. Практика СБУ із залученням медіа на допитах теж критикувалася. HRW у березні 2022 р. наголосила, що публікація таких відео порушує гарантії гідності полонених (закликала припинити «постити відео російських полонених, які зазнають приниження»). Водночас керівництво України наполягає на іншому: на пресконференціях, які проводить СБУ, полонені самі розповідають про злочини росіян перед камерами, що начебто відповідає стратегічним цілям – інформувати світ і деморалізувати ворога. В будь-якому разі, ця публічність ставить проблему захисту приватності полоненого: міжнародні експерти радять чітко інформувати захопленого про можливі наслідки виступу, фіксувати його добровільну згоду на інтерв'ю та уникати примусу чи провокацій.

Для наближення практики публічних «допитів» полонених до міжнародних стандартів, слід впровадити кілька ключових заходів.

По-перше, необхідне чітке дотримання заборони на тортури та жорстоке поводження: усі допити мають проводитися в закритому режимі і в присутності кваліфікованого перекладача. Перекладач повинен забезпечити, щоб полонений зрозумів усі питання і міг чітко висловити свою думку.

По-друге, слід формалізувати право полоненого на мовчання: інформація, котру він надає добровільно, не може пізніше використовуватися проти нього як єдиний доказ в суді.

По-третє, особи, які допитують, повинні пройти відповідне навчання щодо застосування норм МГП та психологічних аспектів роботи з полоненими, аби уникнути ненавмисного тиску.

По-четверте, слід забезпечити право полоненого на правову допомогу у випадку кримінального переслідування: це впливає з Женевської конвенції (право на захисника, доступ до матеріалів), а також із загальних норм Кримінального процесуального кодексу і Кримінального кодексу.

По-п'яте, важливо суворо контролювати порядок допитів – за потреби вводити нагляд з боку омбудсмена чи уповноважених від МКЧХ.

Нарешті, варто зважено підходити до публічного висвітлення допитів: у ЗМІ можна поширювати офіційну інформацію, але слід поважати приватність полоненого. Доцільно керуватися приписами МКЧХ, дозволяти публічні виступи лише за однієї умови – добровільної згоди полоненого, відсутності приниження та чіткої суспільної мети (збирання та фіксацію доказів воєнних злочинів).

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (у редакції від 24.03.2022 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (із змінами)/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Human Rights Watch. Ukraine: Respect Rights of POWs/ – 16 березня 2022 р./ URL: <https://www.hrw.org/news/2022/03/16/ukraine-respect-rights-pows>.

Чорнопіщук І. М.,

ад'юнкт відділу ад'юнктури та докторантури,

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького

(м. Хмельницький, Україна)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДІЙ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

У сучасному етапі становлення України, де загрози безпеці держави стають дедалі більш складними та непередбачуваними, важливість підготовки прикордонних загонів до дій у кризових ситуаціях воєнного характеру не можна не до оцінювати.

Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) відіграє ключову роль у забезпеченні територіальної цілісності та захисту національних інтересів України.

На органи та підрозділи ДПСУ покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Крім того, в умовах збройної агресії російської федерації проти України, військовослужбовці ДПСУ беруть активну участь у відбитті збройної агресії та відновленні суверенітету й територіальної цілісності України у складі сил оборони України.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації обумовлює низку загроз та викликів, не лише для сил оборони України в цілому, але й для ДПСУ, зокрема. Тобто прикордонний загін, як основна оперативно-службова ланка ДПСУ, виконує визначені завдання в умовах кризових ситуацій воєнного характеру [1].

У зв'язку з цим, розробка методичних рекомендацій, які б окреслювали чіткі алгоритми дій у кризових ситуаціях воєнного характеру є необхідною умовою для підвищення оперативності та ефективності застосування сил та засобів прикордонного загону. Рекомендації повинні враховувати специфіку кризових ситуацій, включаючи можливі сценарії воєнних конфліктів, загрози тероризму та інші виклики, що можуть постати перед Україною.

Відповідно до Закону України «Про державну прикордонну службу України» основними функціями ДПСУ є:

охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні (далі – В(М)ЕЗ) та контроль за реалізацією прав і виконання зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом;

участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

охорона закордонних дипломатичних установ України;

координація у мирний час діяльності утворених відповідно до законів України військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України;

координація діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України, пропуску до/з тимчасово окупованої території України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду [2].

В інтересах підготовки до виконання завдань в кризових ситуаціях воєнного характеру прикордонні загони здійснюють:

посилення охорони державного кордону України у разі загострення обстановки;

посилення охорони суверенних прав України в її В(М)ЕЗ, прилеглий зоні у разі реальної загрози перешкоджання їх здійсненню з боку іншої держави або групи держав;

запобігання виникненню прикордонних конфліктів та інцидентів на державному кордоні та їх врегулювання в разі виникнення;

припинення у взаємодії з ЗСУ, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України;

координацію діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України;

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах захисту державного кордону України, а також

проведення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони державного кордону України;

участь у стримуванні збройної агресії проти України шляхом розвитку оборонних та безпекових спроможностей;

підготовку органів та підрозділів до участі у прикритті державного кордону України, ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, відсічі збройної агресії [3].

Здійснивши системний аналіз кризових ситуацій воєнного характеру, можливих умов їх виникнення та завдань (бойових завдань), які визначаються прикордонному загону та його підрозділам, в умовах кризових ситуацій воєнного характеру, керівництву та органам управління прикордонного загону рекомендується здійснювати:

1. Посилення охорони державного кордону України у разі загострення обстановки, яке включає:

проведення заходів посиленої охорони державного кордону (на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах) своїми силами та засобами;

посилення охорони загрозливих ділянок державного кордону із залученням (у взаємодії із) військових частин та підрозділів ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів.

2. Посилення охорони суверенних прав України в її В(М)ЕЗ, прилеглий зоні у разі реальної загрози перешкоджання їх здійсненню з боку іншої держави або групи держав передбачає вжиття невідкладних заходів або посилення спроможностей прикордонних загонів (загонів морської охорони) із залученням військових частин і підрозділів ЗСУ щодо стабілізації та нормалізації обстановки у В(М)ЕЗ, запобігання виникненню кризових ситуацій воєнного характеру, нейтралізації та ліквідації реальної загрози здійснення збройних та інших провокацій.

3. Запобігання виникненню прикордонних конфліктів та інцидентів на державному кордоні та їх врегулювання в разі виникнення включає:

призначення та організація роботи прикордонних представників України та їх заступників;

проведення прикордонно-представницької роботи на певних ділянках державного кордону України;

участь у розгляді невирішених питань на дипломатичному рівні.

4. Припинення у взаємодії з ЗСУ, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України передбачає виконання завдань щодо:

припинення незбройних провокацій на державному кордоні, що здійснюються без незаконного перетинання особами державного кордону та з незаконним перетинанням державного кордону;

припинення збройних провокацій на державному кордоні, що здійснюються без перетинання державного кордону та з незаконним перетинанням державного кордону;

протидії підривної діяльності розвідувально-диверсійних груп противника в прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах.

5. Координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України передбачає координацію цієї діяльності з метою посилення охорони державного кордону, припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні, протидії підривної діяльності розвідувально-диверсійних груп противника, ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах захисту державного кордону України.

6. Ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах захисту державного кордону України, а також проведення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони державного кордону України передбачає:

організацію та здійснення розвідувальним органом, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, своєї діяльності відповідно до Закону України «Про розвідку» [4];

здійснення оперативно-розшукової діяльності розвідувальним органом, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, підрозділами забезпечення внутрішньої та власної безпеки, підрозділами оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними підрозділами відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5];

проведення в рамках компетенції розвідувальним органом, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, підрозділами забезпечення внутрішньої та власної безпеки контррозвідувальних заходів відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [6].

7. Участь у стримуванні збройної агресії проти України шляхом розвитку оборонних та безпекових спроможностей передбачає її участь в оборонному плануванні сил оборони на основі спроможностей, розроблення та реалізацію стратегії інтегрованого управління кордонами, програми розвитку ДПСУ та/або окремих її структурних складових (прикордонних загонів), а також державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону.

8. Підготовка органів та підрозділів до участі у прикритті державного кордону України, ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, протидії рейдовим діям противника, відсічі збройної агресії включає:

участь у стратегічному плануванні застосування ЗСУ, інших складових сил оборони з відсічі збройної агресії, а також в інших заходах планування в інтересах виконання завдань з оборони держави;

виконання заходів оперативної, бойової, спеціальної підготовки в органах і підрозділах та їх участь в заходах спільної (об'єднаної) підготовки сил оборони;

участь у підготовці території держави до оборони;

проведення заходів мобілізаційної підготовки прикордонних загонів;

створення оперативного резерву;

участь в заходах з організації, планування та підготовки руху опору;
створення та утримання непорушних запасів матеріальних засобів згідно з встановленими нормами;

укомплектування особовим складом, забезпечення озброєнням та військовою технікою прикордонних загонів та їх підрозділів згідно із штатами;
підтримання озброєння та військової техніки в боєздатному стані.

Отже, методичні рекомендації щодо дій сил та засобів прикордонного загону в умовах кризових ситуацій воєнного характеру є важливим інструментом для забезпечення безпеки держави. Вони повинні базуватися на аналізі сучасних загроз і враховувати досвід попередніх конфліктів.

Впровадження рекомендацій дозволить прикордонним загонам діяти злагоджено та ефективно, зменшуючи ризики для особового складу та цивільного населення, а також підвищити ефективність прийняття управлінських рішень прикордонними загонами та їх підрозділами, під час виконання завдань в кризових ситуаціях воєнного характеру (в ході ведення бойових дій).

Таким чином, розробка і реалізація даних рекомендацій сприятиме зміцненню обороноздатності країни та підвищенню її стабільності в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Чорнопіщук І. Обґрунтування основних напрямків наукових досліджень щодо дій прикордонного загону під час виконання завдань в кризових ситуаціях воєнного характеру. *Безпека держави*. Харків : НАНГУ, 2023. № 1 (1). С. 80-85.

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 27, ст.208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Мисик А., Чорнопіщук І. Завдання, які покладаються на прикордонний загін під час виконання завдань в умовах кризових ситуацій воєнного характеру та способи їх виконання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2025. № 1(36). С. 100-121.

4. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135 XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992, № 22, ст.303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

6. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003, № 12, ст.89.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

Швець О. С.,
курсант 343 навчальної групи
факультету правоохоронної
діяльності,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Богдана
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Науковий керівник:
Чорний А. М.,
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри прикордонного контролю,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Богдана
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ШТАБУ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ БРИГАДНОГО ТИПУ У СКЛАДІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна російської федерації (далі – рф) проти України суттєво впливає на захист державного кордону (далі – ДК) України, організацію і порядок діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) в умовах правого режиму воєнного стану, що відповідно потребує пошуку шляхів удосконалення порядку участі у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також у заходах із відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного ДК України.

ДПСУ як суб'єкт національної безпеки активно бере участь у заходах зі стримування збройної агресії рф та її відсічі. Починаючи з 2014 року в ДПСУ було створено окремі бойові комендатури, пізніше – підрозділи швидкого реагування; у 2023 році тривав поетапний перехід деяких прикордонних загонів на організаційно-штатну структуру бригадного типу. Це зумовило потребу в нових підходах до здійснення оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) в її різних формах. Невирішеною залишається проблема відсутності єдиного підходу до планування ОСД, зокрема планування бою (дій) в умовах підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України (далі – ЗСУ).

З урахуванням фундаментальних національних інтересів, визначених Конституцією України та іншими законами України, Стратегія воєнної безпеки передбачає досягнення вищезазначених цілей шляхом реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва [3]. З метою

належного реагування на воєнні загрози, починаючи з 2023 року, у ДПСУ були сформовані прикордонні загони організаційно-штатної структури (далі – ОШС) бригадного типу.

Організаційно-штатні структури даних прикордонних загонів були уніфіковані відповідно до аналогічних частин (підрозділів) ЗСУ (бригада). Зазначене дозволило забезпечити більш якісну взаємодію із ЗСУ, підрозділами територіальної оборони (далі – ТрО), Національною Гвардією України (далі – НГУ) і підвищити ефективність виконання спільних бойових завдань. Така структура найбільш повно відповідає вимогам і загальним принципам ведення сучасного бою [1].

Звичайно прикордонні загони бригадного типу не можуть застосовувати для виконання бойових завдань на рівні загальновійськових частин, однак включення підрозділів ДПСУ до складу угруповання військ ЗСУ передбачає їхню підготовку до виконання бойових завдань у формі бою. Керівництво прикордонними загонами бригадного типу ДПСУ з боку правоохоронних органів держави змінюється на керівництво з боку військового командування, у підпорядкування якого вони передаються [2].

Наразі відсутня єдина методика підготовки командира й штабу прикордонного загону бригадного типу до бою (дій). Планування бою (дій) штабом в умовах підпорядкування органам військового управління (далі – ОВУ) ЗСУ істотно відрізнятиметься від процедур, що застосовуються під час локалізації кризових ситуацій на державному кордоні.

До особливостей роботи штабу належать: передача прикордонного загону бригадного типу до підпорядкування ОВУ ЗСУ; перелік завдань, що стоять перед такими прикордонними загонами; дислокація ключових підрозділів; відстані до лінії державного кордону й критичної інфраструктури; рівень професійної підготовки особового складу та ставлення місцевого населення до органів влади.

Хоча базові засади функціонування штабів, їх типова структура, штатний перелік посад і більшість нормативно-правових актів щодо організації планування та підготовки визначені в Інструкції зі служби штабів органів охорони державного кордону України, питання планування бою (дій) саме в умовах підпорядкування ОВУ ЗСУ залишаються недостатньо розкритими, а структура штабів не завжди адаптована до нових завдань.

Практика роботи показала, що найскладнішими є планування бою (дій), раціональний розподіл сил і засобів, а також скоординована діяльність посадових осіб штабу щодо організації, контролю готовності, ведення розвідки, управління, всебічного забезпечення та підтримання взаємодії з усіма органами управління і підрозділами, які безпосередньо виконують бойові завдання.

Повномасштабна війна рф сприяла адаптації штабної діяльності прикордонних загонів бригадного типу до дій у складі об'єднаних сил. Перехід частин на організаційно-штатну структуру бригадного типу вимагає нових підходів до планування ОСД та раціонального розподілу сил і засобів. Інструктивна база частково регламентує роботу штабів, але не містить

уніфікованої методики планування бою (дій) у випадку підпорядкування органам військового управління ЗСУ.

Отже, повномасштабна агресія РФ кардинально змінила умови охорони державного кордону та вимоги до організації діяльності ДПСУ, що зумовило перехід окремих прикордонних загонів на бригадні ОШС і необхідність їхнього інтегрування до сил ЗСУ. Це породжує нагальну потребу в уніфікованій методиці планування ОСД і бою (дій) у разі підпорядкування ОВУ ЗСУ, а також у спеціалізованій підготовці командирів і штабів. Адаптація структури й процедур управління, розробка чітких алгоритмів розподілу сил і засобів та посилення міжвідомчої взаємодії є ключовими для підвищення боєздатності прикордонних формувань. Удосконалення нормативно-методичного забезпечення та практичних підходів до організації професійної підготовки дозволить ДПСУ ефективно виконувати завдання з відсічі збройної агресії й захисту кордонів України.

Список використаних джерел:

1. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України : наказ Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30.12.2016 № 605. Частина II (батальйон, рота). Київ, 2016. 320 с.
2. Інструкція зі служби штабів органів охорони державного кордону України (проект). Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 2001. 71 с.
3. Про Стратегію воєнної безпеки України : Указ президента України від 25 березня 2021 року №121/2021. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

Ярема В. В.,

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України,
(м. Київ, Україна)

Ярошик В.С.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПВК

Актуальність. Приватні військово-безпекові компанії (PMSC) працюють у правових середовищах із різним ступенем регуляції та під високим політичним і репутаційним тиском. Лідер PMSC має поєднувати операційне планування, управління ризиками, комплаєнс і відповідальні комунікації [1].

Мета — окреслити практичний профіль компетенцій лідера PMSC і подати інструменти запобігання правовим та етичним інцидентам. Методи: аналіз міжнародних стандартів (Montreux Document, ICoC/ICoCA, ISO 18788; UN Guiding Principles) і узагальнення кейсів [1–4].

Профіль лідера. Ядро компетенцій: 1) тактико-операційне планування; 2) комплаєнс і правова грамотність; 3) контрактний менеджмент і взаємодія з клієнтом; 4) HR-процеси (відбір, навчання, психологічна підтримка); 5) стратегічні комунікації та робота з репутаційними ризиками.

Нормативно-стандартні рамки. Montreux Document формулює обов’язки держав і замовників щодо PMSC; ICoC/ICoCA — кодекс поведінки і механізми нагляду; ISO 18788 — систему менеджменту операцій безпеки; UN Guiding Principles — основу для human rights due diligence (HRDD) [1–4].

ROE та інцидент-менеджмент. Правила ескалації застосування сили, обов’язкові Use-of-Force Report і невідкладний after-action review (AAR); канали повідомлень і службові розслідування з коригувальними діями.

Юрисдикція і відповідальність. Дія кількох правопорядків (країни реєстрації, країни операцій, замовника). Контракти визначають арбітраж і співпрацю зі слідством. В Україні окремого закону про PMSC немає; найманство криміналізовано (ст. 447 КК України) [5].

Управління персоналом. Багаторівневий скринінг (бекграунд-чек, медичні й психологічні огляди), верифікація кваліфікації та періодична переатестація; нульова толерантність до корупції й насильства; міжкультурна підготовка; профілактика вигорання.

Організаційна культура і комплаєнс. «Анти-культ безкарності», дієві канали скарг для персоналу і населення, внутрішні/зовнішні комплаєнс-аудити; єдина доктрина стратегічних комунікацій.

Рекомендації. Інституціоналізувати ROE та інцидент-менеджмент; інтегрувати юридичну службу в ухвалення рішень; запровадити HRDD; закріпити KPI безпеки й комплаєнсу в договорах; інвестувати у психологічну підтримку персоналу [1–4].

Висновки. Лідерство в PMSC — це керування ризиками під багаторівневими правовими обмеженнями. Дотримання міжнародних стандартів, зрілі HR-процеси та культура відповідальності знижують імовірність інцидентів і забезпечують стійкість організації [1–5].

Список використаних джерел:

1. The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict. Bern: Swiss Federal Department of Foreign Affairs; ICRC, 2008 (rev.).

2. International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC). Geneva: International Code of Conduct Association (ICoCA), 2010; Governance & Oversight Documents, 2013.

3. ISO 18788:2015. Management system for private security operations: Requirements with guidance. Geneva: International Organization for Standardization (ISO), 2015.

4. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights. Guiding Principles on Business and Human Rights. New York—Geneva: OHCHR, 2011.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). Ст. 447 «Найманство».

Яхно І. Ю.,

ад'юнкт ад'юнктури, полковник
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЕДЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ РОЗВІДКИ НГУ ЯК СКЛАДОВІЙ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

В комплексі заходів із забезпечення державної безпеки пріоритетними є підтримання бойової готовності, розвиток і удосконалення системи управління, як одного із головних елементів державної і воєнної інфраструктури, які визначають ефективність застосування Сил оборони України.

Однією з обов'язкових умов ефективного управління діями військових частин та підрозділів Національної гвардії України (далі – НГУ) при виконанні службово-бойових завдань за призначенням, а саме – успішного вирішення завдань по запобіганню порушенням і відсічі збройної агресії, забезпеченні громадського порядку, збереженні життя та здоров'я громадян України – є забезпечення споживачів своєчасною і достовірною інформацією про обстановку, що склалася в повітряному, наземному та надводному просторі [3]. Це створює об'єктивні умови для ведення радіоелектронної розвідки в інтересах викриття стану угруповань, ймовірного характеру, задуму і намірів противника, охороні громадського порядку, захисту об'єктів критичної інфраструктури. [6].

Разом з тим, незважаючи на стрімкий хід проведення заходів реформування НГУ під стандарти країн-членів НАТО, технічне переоснащення військових частин та підрозділів НГУ, у тому числі підрозділи радіоелектронної розвідки новітніми зразками озброєння та військової техніки, залишаються невирішеними наступні проблемні питання:

відсутність взаємопов'язаної структури нормативно-правових актів, які регламентують порядок в частині визначення форм та способів застосування підрозділів радіоелектронної розвідки НГУ;

слабка інтеграції підрозділів радіоелектронної розвідки НГУ в єдиний розвідувально-добувний контур розвідувального співтовариства України;

відсутність єдиного системного підходу до використання підрозділів радіоелектронної розвідки НГУ в операціях угруповань військ (сил) та при виконання службово-бойових завдань;

наявність лише окремих елементів єдиної системи радіоелектронної розвідки НГУ;

відсутність єдиних підходів з оцінки ефективності ведення радіоелектронної розвідки підрозділами радіоелектронної розвідки НГУ.

Враховуючи наведене вище, визначаємо актуальні напрямки вирішення проблемних питань:

розробка науково-методичного апарату та інформаційних технологій з оцінки ефективності ведення радіоелектронної розвідки підрозділами НГУ;

обґрунтування форм та способів ведення радіо радіоелектронної розвідки підрозділами НГУ в операціях угруповань військ (сил);

обґрунтування форм та способів ведення радіо радіоелектронної розвідки підрозділами НГУ в ході виконання ними службово-бойових завдань;

обґрунтування тактико-технічних характеристик засобів радіо радіоелектронної розвідки для підрозділів НГУ;

обґрунтування типової організаційно-штатної структури підрозділів радіо радіоелектронної розвідки різних рівнів належності НГУ.

Все вищенаведене свідчить про необхідність розроблення та надання обґрунтованих пропозицій:

щодо внесення змін до нормативно-правових актів з організації та ведення радіоелектронної частинами та підрозділами НГУ в ході виконання ними службово-бойових завдань за призначенням;

щодо побудови системи радіоелектронної розвідки НГУ при виконанні службово-бойових завдань за призначенням;

щодо оцінки ефективності ведення радіоелектронної розвідки в ході виконання службово-бойових завдань частинами та підрозділами НГУ та шляхів її підвищення у разі необхідності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII (Зі змінами).

2. Біла книга Сектору безпеки і оборони України. — Київ: МО України, 2022.

3. Богданович В.Ю., Воробйов Г.П. Шляхи удосконалення методичних основ та інструментальних засобів підтримки процесів прийняття рішень в системі забезпечення національної безпеки: Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. К.: НУОУ, 2016. № 3 (27). С. 15–20.

4. Організація оперативно-інформаційної роботи в системі радіоелектронної розвідки Збройних Сил України: підручник / колектив авторів; за заг. ред. О.В. Небога. К.: НУОУ. 2016. 248 с.

5. Основи організації радіоелектронної розвідки у ЗС України: Навчальний посібник. Видання II, доповнене. К.: НУОУ. 2012. 76 с.

6. Гаценко С.С., Варламов І.Д. Удосконалення інформаційного забезпечення органів військового управління в інтересах сектору безпеки та оборони держави: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми будівництва сектору безпеки і оборони України та шляхи їх вирішення”. К.: НУОУ. 2016. С. 136–138.

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 3.
«ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ»

Антощук С. А.,
курсант 3-го курсу навчально-
наукового інституту №4,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

Шутяк І. А.,
заслужений вчитель України,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки ННІ
№2,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

В умовах воєнного стану питання професійної підготовки військовослужбовців набуває особливої актуальності, адже від рівня їхньої фізичної готовності залежить успішне виконання службово-бойових завдань. Одним із ключових компонентів спеціальної фізичної підготовки є розвиток силової витривалості, яка забезпечує здатність організму протистояти значним фізичним навантаженням протягом тривалого часу. Високий рівень силової витривалості дозволяє військовослужбовцям ефективно діяти в екстремальних умовах, долати втому та зберігати працездатність упродовж виконання тривалих операцій. Особливості розвитку цього показника значною мірою залежать від віку, оскільки з віковими змінами в організмі відбуваються фізіологічні трансформації, які впливають на швидкість відновлення, працездатність та адаптаційні можливості. Саме тому дослідження силової витривалості у військовослужбовців різних вікових груп є важливим завданням, що має не лише теоретичне, а й практичне значення для вдосконалення програм спеціальної фізичної підготовки.

Відомо, що силова витривалість формується під впливом ряду чинників, серед яких провідне місце займають рівень фізичного розвитку, функціональні можливості серцево-судинної та дихальної систем, а також швидкість відновних процесів. Для молодших вікових груп характерним є вищий рівень анаеробної працездатності, швидка адаптація до силових навантажень і коротший період

відновлення. У військовослужбовців середнього віку спостерігається більш збалансований розвиток силових та витривалих якостей, що дозволяє ефективно поєднувати різні види фізичної діяльності, однак із віком зростає потреба у правильному дозуванні навантажень та раціональному відпочинку. У старших вікових категоріях відзначається поступове зниження максимальної сили та швидкісних можливостей, що впливає на темп розвитку силової витривалості, проте за умов систематичних занять цей показник може залишатися на достатньому рівні для виконання службових завдань [1].

Розвиток силової витривалості у військовослужбовців вимагає врахування вікових особливостей організму, рівня фізичної підготовленості та специфіки службової діяльності. У молодших вікових групах (до 25 років) організм характеризується високими адаптаційними можливостями, швидким відновленням після навантажень і схильністю до прогресу у силових показниках. Для цієї категорії доцільним є застосування тренувань із використанням інтервального методу, комплексів з обтяженнями середньої та великої інтенсивності, вправ із власною вагою та елементів кросфіту. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку м'язів-стабілізаторів, що забезпечують стійкість тіла під час виконання службових завдань [2].

У військовослужбовців середнього віку (25–35 років) темпи відновлення після навантажень дещо сповільнюються, однак зберігається високий рівень працездатності. Рекомендовано поєднувати силові вправи з аеробними навантаженнями, використовувати кругові тренування, які одночасно розвивають силу та витривалість [2]. Доцільним є застосування вправ із помірними вагами та великою кількістю повторень, а також робота у змішаних енергетичних режимах, що сприяє розвитку як м'язової, так і кардіореспіраторної системи.

У старшій віковій групі (понад 35 років) головним завданням є підтримання досягнутого рівня силової витривалості та запобігання віковим змінам у м'язово-скелетній системі. Тренування повинні бути спрямовані на роботу з помірними навантаженнями, акцент робиться на техніці виконання вправ та контролі інтенсивності. Важливо включати вправи на гнучкість і координацію, оскільки вони забезпечують профілактику травм та зберігають ефективність рухових функцій. У цій віковій категорії значну роль відіграє правильний розподіл тренувального навантаження у часі та забезпечення адекватного відновлення [2].

Загалом практична реалізація програм розвитку силової витривалості у військовослужбовців різних вікових груп передбачає комплексний підхід, що поєднує систематичні тренування, раціональне харчування та відновлювальні заходи. Використання сучасних методик функціонального тренінгу, індивідуалізація навантажень і поступове їх збільшення дають можливість ефективно розвивати силову витривалість, підвищувати загальну фізичну підготовленість та забезпечувати високу боєздатність особового складу.

У сучасних умовах воєнного стану проблема ефективного розвитку силової витривалості у військовослужбовців різних вікових груп набуває

особливої актуальності. Практична реалізація тренувальних програм потребує врахування як фізіологічних можливостей організму, так і особливостей службової діяльності, що вимагає високого рівня фізичної готовності упродовж тривалого часу. Одним із ключових аспектів є індивідуалізація навантажень залежно від віку: молодші військовослужбовці, як правило, здатні витримувати більші обсяги інтенсивних вправ, тоді як для старших осіб пріоритетними стають контрольоване збільшення навантаження, увага до техніки виконання та відновлювальні заходи. Практика доводить, що оптимальним підходом є використання комплексних методик, які поєднують силові вправи з вправами на витривалість, функціональні тренування, а також елементи кросфіту та кругових занять [1]. Такі програми дозволяють не лише підвищувати фізичні можливості, а й адаптувати військовослужбовців до реальних бойових умов, що часто потребують виконання завдань у стані фізичної та психологічної втоми. Важливим елементом практичного впровадження є також контроль результатів за допомогою тестів фізичної підготовленості, що дає змогу своєчасно коригувати тренувальний процес. Додаткової уваги потребують заходи відновлення, зокрема раціональне харчування, сон, використання методів релаксації та фізіотерапії. Все це забезпечує збереження працездатності військовослужбовців на високому рівні незалежно від вікових особливостей.

Розвиток силової витривалості у військовослужбовців різних вікових груп є важливим чинником підвищення їхньої професійної готовності та ефективності виконання службово-бойових завдань. Вікові особливості організму визначають темпи відновлення, рівень адаптації до фізичних навантажень і специфіку побудови тренувального процесу. Для молодших військовослужбовців характерна висока інтенсивність і швидка адаптація до силових вправ, у середньому віці — оптимальне поєднання силових і витривалих якостей, а для старших груп — необхідність контролю інтенсивності та акцент на збереженні досягнутого рівня фізичної підготовленості. Ефективність розвитку силової витривалості забезпечується комплексним підходом, що включає індивідуалізацію навантажень, використання сучасних методик тренування, відновлювальні заходи та раціональне харчування. Це дозволяє підтримувати високий рівень боєздатності військовослужбовців незалежно від вікових відмінностей.

Список використаних джерел:

1. Особливості методики підвищення фізичної підготовленості військовослужбовців першої вікової групи / Оксана Швець та ін. С. 98–106.
2. Витривалість військовослужбовців та методика її розвитку : навч.-метод. посіб. / [автори-укладачі : Н. Б. Вербин, Н. Л. Височіна, С. Ф. Костів та ін.]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. – 120 с.

Бак М. А.,
курсант факультету службово-
бойової діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Юшкевич В. В.,
кандидат історичних наук, начальник
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ТИПОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА У СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ: НАУКОВІ ПІДХОДИ, НОРМАТИВНІ ОРІЄНТИРИ ТА ОСВІТНІ ІМПЛІКАЦІЇ

У сучасній військовій організації лідерство розглядається як керована організаційна спроможність, що поєднує етичні засади служби, когнітивні та комунікативні компетентності, здатність до прийняття рішень у невизначеності та формування довіри в підрозділах. Наукові моделі типів лідерства – рисова (trait), поведінкова (behavioral), ситуаційна/контингентна (Фідлер; Херсі-Бланшард) [4], цільова (path-goal), трансформаційна/транзакційна, автентична, сервісна (servant), розподілена (shared) та адаптивна – у військовому контексті узгоджуються з нормативними рамками професійної діяльності офіцера, де акцент робиться на прикладі поведінки, інституційному етосі, відповідальності та місійному підході до командування [1–6]. Практика провідних армій НАТО демонструє, що типи лідерства фактично функціонують як «режими» керівництва, які командир перемикає залежно від завдання, ризику, ресурсу часу та складу підрозділу; отже, підготовка у ВВЗО має формувати здатність ідентифікувати контекст і тактовно змінювати стиль, не втрачаючи етичного ядра служби [1; 3–6].

Рисова модель визначає відносно сталий набір особистісних характеристик (чесність, рішучість, емоційна стабільність, комунікабельність), які корелюють з ефективністю командира. Вона зручна для відбору, але обмежена щодо розвитку. Тому у військових навчальних програмах рисовий підхід поєднується з поведінковим (акцент на тому, «що робить лідер»), де вимірюються спостережувані дії: постановка завдань, надання зворотного зв'язку, підтримка дисципліни, моделювання етичних стандартів. Доктрини армій США, Великої Британії та Канади кодифікують такі дії як «компетентності» та «атрибути», чим

переводять теорію рис і поведінки в навчальні індикатори та оцінювання [1; 3–5].

Ситуаційні та контингентні теорії описують підбір стилю під контекст. Модель Фідлера пов'язує ефективність лідера з рівнем контролю над ситуацією, тоді як підхід Херсі-Бланшард пропонує підлаштовувати поєднання «директивності/підтримки» до зрілості виконавців. В армійських документах це відбито через вимоги до «мислячого командира», який коригує стиль, зберігаючи намір операції та етичні межі. У британській доктрині лідерства підкреслено: стиль має бути гнучким, але коренитися у цінностях Integrity, Courage, Respect for Others, Loyalty, Service (перекл. Авт. Доброчесність, Мужність, Повага до інших, Відданість, Служіння), а в канадській – в етосі «Trusted to Serve» (перекл. Авт. Гідні довіри, щоб служити), що робить ситуативність керованою, а не довільною [3; 5].

У теорії «шлях – мета» лідер забезпечує ясність цілей, прибирає перешкоди та підсилює мотивацію. Військова норма тут конкретизована через вимоги до пояснювальної комунікації: командир формулює намір, розводить ризики, ув'язує вклад підрозділу з загальною метою, що підвищує внутрішню мотивацію і знижує когнітивне навантаження. Сучасні версії ADP 6-22 прямо вказують на «meaning, direction, and motivation» (перекл. Авт. зміст, напрям та мотивація) як ядро поведінки лідера, а матеріали професійних журналів деталізують прикладне впровадження цієї логіки в підрозділах [1; 2].

Трансформаційне лідерство у військах означає здатність формувати бачення, моделювати цінності та підтримувати «високий стандарт» у поведінці, будуючи довіру і згуртованість. Транзакційне – оперує обміном «цілі – винагороди – контроль» і корисне для стандартних, регламентованих процесів. Емпіричний висновок армійських шкіл: обидва типи комплементарні; у стресі трансформаційний вплив тримає моральний стан, а транзакційний – забезпечує порядок і безпеку виконання. Британська та канадська доктрини прямо застерігають від «токсичного» чи «контрпродуктивного» керівництва, підкреслюючи, що стиль, який руйнує довіру, підриває боєздатність навіть за формальної результативності [3; 4–6].

Автентичне й етичне лідерство фокусується на цілісності, самосвідомості та відповідності вчинків публічно задекларованим цінностям. У нормативному полі канадський «CAF Ethos: Trusted to Serve» та «NATO Code of Conduct» закріплюють чесність, неупередженість, професіоналізм і підзвітність як операційні стандарти поведінки, а не лише моральні декларації [5; 6]. Німецька «Innere Führung» інституціоналізує етичний вимір: військовослужбовець – «громадянин у формі», тож лідер зобов'язаний поєднувати дисципліну з правовими та суспільними очікуваннями; це задає межі допустимих стилів і робить етику реальним обмежувачем інструментальної ефективності [7–9].

Сервісне (служіннєве) лідерство висуває пріоритет служби людям і місії, ставлення до підлеглого як до суб'єкта відповідальності. У військовій практиці ця логіка проявляється через наставництво, турботу про добробут особового складу, чесну комунікацію щодо ризиків і рішень, роботу із психологічною

стійкістю та профілактикою вигорання; канадський етос і британські публікації Центру армійського лідерства широко описують механізми такої взаємодії [3; 5].

Розподілене/спільне лідерство (shared) – колективне продукування впливу та відповідальності – матеріалізується в «mission command», де ініціатива очікувана, а рішення внизу легітимні в межах наміру командира. Це не «тип» у чистому вигляді, а режим розгортання інших стилів, який доктринально визнають армійські документи союзників; таким чином забезпечуються темп операцій та інтероперабельність багатонаціональних штабів [1; 3; 4].

Адаптивне лідерство – здатність діагностувати зміни середовища, переформатовувати структуру завдань і навчатися в дії – стало невід’ємним у гібридному середовищі, де інформаційно-когнітивні впливи накладаються на класичну кінетику. НАТОвські етичні та освітні орієнтири підкреслюють важливість рефлексії, AAR, управління ризиком і коригування плану без втрати темпу; це поєднує адаптивність із відповідальністю та знижує імовірність контрпродуктивної поведінки лідера [2; 6].

Освітні імплікації для ВВЗО: типологія лідерства має перетворюватися на програму розвитку компетентностей. По-перше, ціннісно-етичний модуль: інтеріоризація етосу служби, тренування моральних дилем, правова рамка застосування сили (автентичне/етичне лідерство). По-друге, комунікативний модуль: формулювання наміру, короткий наказ, зворотний зв’язок, робота з когнітивним навантаженням у «шумі» (path-goal, поведінковий підхід). По-третє, ситуаційно-контекстний модуль: розпізнавання зрілості підрозділу, ресурсів часу/простору, перемикання стилів без руйнування довіри (ситуаційна/контингентна логіка). По-четверте, модуль місійного командування та розподіленої відповідальності: моделювання, staff-drills, AAR (shared/адаптивне). По-п’яте, модуль стратегічної мотивації й змін: побудова бачення, культури довіри, робота з трансформаціями (трансформаційне/транзакційне у правильній пропорції). Усі модулі повинні мати вимірювані результати навчання та критерії оцінювання, узгоджені з національними стандартами і керівними документами партнерів [1; 3–6].

Підсумовуючи, типи лідерства у військових організаціях не конкурують, а взаємодоповнюють одне одного; ефективність визначається здатністю командира коректно діагностувати контекст, тримати етичну рамку та підтримувати довіру, забезпечуючи темп ухвалення рішень і згуртованість підрозділу. Нормативні документи союзників задають спільну мову компетентностей і стандартів, тоді як академічна література постачає валідовані моделі, методи оцінювання і тренувальні протоколи. Для вищої військової освіти це означає побудову інтегрованих програм, де типологія лідерства працює як інструментарій розвитку офіцера, а не як класифікаційний перелік [1–7].

Список використаних джерел:

1. Department of the Army. ADP 6-22: *Army Leadership and the Profession*. Washington, DC: HQDA, 2019. URL:

2. Army University Press. "Purpose, Direction, and Motivation: A Guide for Army Leaders," *NCO Journal*, 13.09.2024.
3. British Army. *Army Leadership Doctrine*. Andover: Centre for Army Leadership, 2021.
4. Hersey P., Blanchard K. H. *Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2012
5. Department of National Defence (Canada). *Leadership in the Canadian Forces. Doctrine*. Ottawa: DND, 2005; та *The CAF Ethos: Trusted to Serve*. 2021.
6. NATO. *Leadership and Ethics Reference Curriculum*. Brussels: NATO DEEP, 2024; *NATO Code of Conduct*. Brussels: NATO, 6.p.
7. Bundesministerium der Verteidigung. *Innere Führung – Selbstverständnis und Führungskultur der Bundeswehr*. Berlin/Bonn, 2017.

Бондаренко О. Г.,

доктор наук з державного управління,
доцент, начальник кафедри
управління логістикою навчально-
наукового інституту підготовки
керівних кадрів,
Національна академія Національної
гвардії України
(м. Харків, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Проведення військової освіти, особливо оперативного рівня військової освіти, в умовах повномасштабної російсько-української війни – процес динамічний, який вимагає постійного розвитку і удосконалення відповідно до внутрішніх та зовнішніх загроз національній (воєнній, державній) безпеці, а також змін в соціально-політичній обстановці всередині держави, оперативній обстановці на лінії бойового зіткнення, організаційно-штатної структури військ, потреб військ щодо знань, навичок та умінь здобувачів професійної військової освіти.

Крім того, одним із основних факторів, які впливають на перспективи такого розвитку, є зміни в законодавчих та підзаконних актах з освіти (зокрема вищої освіти), впровадження нових стандартів вищої освіти та професійних стандартів. Так, з метою забезпечення готовності сил оборони України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій Збройних Сил та інших складових сил оборони під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів за стандартами та процедурами НАТО, комплектування їх вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом, поступового переходу до засад професійної армії, Постановою Кабінету Міністрів України в редакції від 30.12.2022 № 1490 була введена в дію Концепція трансформації системи військової освіти [1]. З метою набуття відповідних фахівців здатності розв'язувати завдання дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері державної безпеки, попереджати, виявляти зовнішні та внутрішні загрози державній безпеці, запобігати та протидіяти таким загрозам і для підготовки офіцерського складу державних органів спеціального призначення, військових формувань з правоохоронними функціями (Національної гвардії України) наказом Міністерства освіти і науки від 07.08.2024 № 1108 затверджено та введено в дію Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 251 Державна безпека [2]. У 2024 році командувачем Національної гвардії України (НГУ) затверджений Професійний стандарт «Офіцер оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями)» [3], який, єдиний серед професійних стандартів

офіцерів оперативного рівня, внесений до Класифікатора професій ДК 003:2010 за номером 2425.

У відповідності до вимог зазначених вище документів в Національній академії Національної гвардії України впроваджені в освітню діяльність Освітньо-професійна програма (ОПП) другого (магістерського) рівня вищої освіти оперативного рівня військової освіти «Службово-бойова діяльність військових частин і з'єднань Національної гвардії України із забезпечення державної безпеки» за спеціальністю К1 Державна безпека [4] та Програма курсу підготовки офіцерів штабів оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями) L-3 [5]. Дані програми функціонують паралельно в межах формальної та неформальної освіти, що забезпечує якісне задоволення потреб НГУ у високопрофесійних офіцерах оперативного рівня. Слід зазначити, що всі дисципліни (модулі) Програми курсу L-3 мають своє відображення у освітніх компонентах освітньо-професійної програми, яка повністю відповідає Професійному стандарту офіцера оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями), а також Стандарту вищої освіти за спеціальністю Державна безпека, що підтверджена звітом експертної групи з акредитації освітньої програми, звітом експерта галузевої експертної комісії та закріплено Сертифікатом про акредитацію від 27.03.2025 № 10587 терміном дії до 01.07.2030 року.

Розглядаючи перспективи розвитку військової освіти оперативного рівня в НГУ в рамках неформальної освіти та аналізуючи вказані програми і описи освітніх компонентів (ОК) в них слід зупинитись на певних ключових, на наш погляд, моментах. Так, в Програмі курсу L-3 передбачається викладання ОК «Мистецтво війни», назва якого є не дуже вдалою з огляду на те, що в українській військовій науці немає такого поняття як «мистецтво війни». На наш погляд в курсі підготовки офіцерів штабів оперативного рівня доцільно викладати ОК «Оперативне мистецтво», що є складовою Воєнного мистецтва, яке у свою чергу є однією з теорій Воєнної науки (наряду з Загальною теорією воєнної науки, Будівництвом збройних сил (сил оборони), Теорією військового виховання і навчання, Теорією тилу ЗС, Теорією озброєння, Теоріями окремих видів і родів військ (сил), Частковими теоріями інших військових формувань (інших сил оборони)), а також передбачає вивчення особливостей оперативного застосування НГУ при реагуванні на кризові ситуації мирного часу (надзвичайні ситуації регіонального та загальнодержавного масштабів, правового режиму надзвичайного стану, збройного конфлікту всередині держави), а також при участі у відсічі збройної агресії в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Інший приклад – ОК «Застосування військово-організаційних структур військових формувань з правоохоронними функціями у ході виконання завдань із забезпечення державної безпеки». На нашу думку такі блоки змістових модулів вказаної навчальної дисципліни як Застосування родів військ (артилерії, ППО та авіації) і Підтримка військ більше підходять до оперативного мистецтва або мають бути окремим ОК тому, що вони або не мають або мають опосередковане відношення до виконання завдань забезпечення державної

безпеки. Крім того, ніде не розглядається такий важливий вид забезпечення як «Психологічна підтримка», яке прийшло на заміну морально-психологічному забезпеченню і цілком є зрозумілим нашим партнерам з НАТО (psychological support).

Стосовно розвитку оперативного рівня військової освіти в рамках формальної вищої освіти, то ми вважаємо доцільним розробити Концепцію, ОПП, навчальний план, пройти процедуру ліцензування ОПП з робочою назвою «Службово-бойова діяльність військових формувань з правоохоронними функціями» спеціальності К1 Державна безпека. Назва такої ОПП повністю відповідатиме Професійному стандарту офіцера оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями) адже НГУ саме і є таким формуванням, а її головний орган військового управління є органом управління оперативного рівня. На наше переконання освітні компоненти даної програми мають бути спрямовані на підготовку випускників до служби в штатних штабах та органах військового управління (ОВУ) оперативно-тактичного рівня (корпусів НГУ як оперативно-тактичних з'єднань, територіальних управлінь оперативно-територіальних об'єднань як ОВУ оперативно-тактичного рівня), Головного управління НГУ як ОВУ оперативного рівня, в штабах і ОВУ тимчасово створених угруповань НГУ, оперативних відомчих (у складі МВС) та міжвідомчих штабах при реагуванні на кризові ситуації мирного часу від надзвичайних ситуацій будь-якого характеру аж до правового режиму надзвичайного стану, а також в штабах сил оборони оперативного (оперативно-стратегічного) рівня при відсічі збройної агресії проти України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Концепції трансформації системи військової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2024-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 27.09.2025).

2. Про затвердження Стандарту вищої освіти зі спеціальності 251 Державна безпека для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2024 № 1108. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/07.08.2024/251.Derzhavna.bezpeka-mahistr-1108.vid.07.08.2024.pdf>. (дата звернення: 27.09.2025).

3. Професійний стандарт «Офіцер оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями)». Наказ командувача Національної гвардії України від 30.12.2024 № 1337.

4. Освітньо-професійна програма «Службово-бойова діяльність військових частин і з'єднань Національної гвардії України із забезпечення державної безпеки» підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Галузь знань К Безпека і оборона. Спеціальність К1 Державна безпека. Харків: Нац. акад. НГУ, 2025. 82 с.

5. Програма Курсу офіцерів штабів оперативного рівня (військові формування з правоохоронними функціями» L-3. Харків: Нац. акад. НГУ, 2024. 27 с.

Бойко І. М.,

курсант курсу № 1 факультету
службово-бойової діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Юшкевич В. В.,

кандидат історичних наук, начальник
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ НАТО ДО ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА: ЗМІСТ, ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА КОМАНДИРІВ

У доктринальному полі НАТО лідерство розглядається як системна спроможність збройних сил, що забезпечує узгодження політичних цілей із військовими завданнями, стійкість багатонаціональної взаємодії та готовність підрозділів діяти в умовах невизначеності. Базові союзні документи уніфікують понятійний апарат, визначають очікувані ролі командира й задають рамки для освітніх і тренувальних практик. Лідерство тут – не сума індивідуальних рис, а керована якість організації, яка формується через доктрину, підготовку, планування, оцінювання та культуру спільних цінностей. Центральне місце посідає концепція mission command як інструмент делегування відповідальності, підтримання ініціативи на нижчих рівнях і прискорення ухвалення рішень, що особливо важливо в гібридному середовищі, де когнітивні, інформаційні та кібернетичні впливи накладаються на традиційні способи збройної боротьби. Узгоджена рамка робить командира «мислячим професіоналом»: він оперує не лише наказами й алгоритмами, а стратегічним баченням, етичною відповідальністю та компетентністю у міжкультурній комунікації; здатний пояснювати замисел, розводити ризики, підтримувати довіру в багатонаціональному колективі та забезпечувати єдність зусиль компонентів. Ці засади кодифіковані у ключових доктринах Альянсу, що стандартизують операційні процедури й водночас задають еталон очікуваної поведінки лідера під час планування і проведення операцій, взаємодії з цивільними структурами та комунікації зі суспільством.

Allied Joint Doctrine (AJP-01) формує понятійний каркас: визначає лідерство як здатність впливати на поведінку особового складу з огляду на спільну мету, роль довіри як колективного ресурсу та потребу командирів діяти

на перетині політики, права і міжнаціональної координації. Саме тут закладено вимоги до міжкультурної компетентності, стратегічного мислення і етичної зрілості; підкреслено, що ефективність операцій залежить від комунікації, вміння формулювати намір і транслювати його вниз за ієрархією так, щоб зберігалася свобода дій підлеглих у межах місії. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (AJP-3.0) конкретизує ці орієнтири на оперативному рівні: командир виступає інтегратором, що узгоджує політичні настанови з тактичними можливостями, маневрує між часовими та інформаційними обмеженнями, організує взаємодію націй-учасниць і підтримує темп дій. Доктрина акцентує на оперативному мистецтві як інтелектуальному підґрунті командування: аналіз середовища, побудова замислу, синхронізація вогню, маневру, інформаційних і кіберспроможностей, забезпечення ініціативи внизу і наступальності замислу зверху. У свою чергу, Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning (AJP-5) фокусується на процесі планування: оцінювання обстановки, формування операційного підходу, визначення центрів ваги, критичних передумов та гілок розвитку подій, управління ризиками, побудова системи показників успіху. В AJP-5 роль лідера проявляється в здатності тримати курс на мету попри невизначеність, забезпечувати дисципліну процесу планування без бюрократизації, підтримувати креативність штабів і збирати розрізнені мікрорішення в цілісний замисел. Сукупно ці документи задають практичні вимоги до лідерства: автономність підрозділів у межах наміру, відповідальність за наслідки рішень, відкритість до зворотного зв'язку, готовність коригувати план без втрати темпу.

У країнах НАТО доктрина переходить у практику через модульні програми підготовки та системи оцінювання. Освітні траєкторії побудовані за принципом «навчання – досвід – саморефлексія»: молодша ланка відпрацьовує базові лідерські навички, етику рішень, кризові комунікації та командну взаємодію; середня – операційне мислення, міжвідомчу координацію, роботу зі штабними процесами AJP-5; старша – стратегічну комунікацію, управління змінами, менторство та розбудову організаційної культури. Наставництво, peer-coaching, розбір кейсів і моделювання гібридних інцидентів сприяють стабілізації поведінкових патернів, що визначаються доктриною: стриманість і рішучість, відкритість і дисципліна, ініціативність і відповідальність. Вбудовані інструменти оцінювання покривають мотиваційні, когнітивні, комунікативні та етичні критерії; враховують стресостійкість і здатність до прийняття рішень під тиском часу. Це дозволяє не лише констатувати рівень зрілості лідера, а й планувати його розвиток і ротацію посад із урахуванням профілю компетентностей. У багатонаціональних середовищах пріоритет отримують міжкультурна комунікація та узгодження процедур: командир має говорити мовою доктрини, але чути мову партнерів, що забезпечує єдність наміру й адаптивність виконання.

Практика держав-членів Альянсу показує, що етичний вимір лідерства інтегрований у всі рівні підготовки. В основі – цінності служби, відповідальність за людей і право-центричне мислення, яке вимагає оцінювати рішення не тільки

через призму ефективності, а й правомірності та репутаційної безпеки. Німецький принцип «громадянин у формі» та британська модель цінностей демонструють, що повага, чесність, служіння і мужність – не декларації, а операційні вимоги до командира, який приймає рішення з впливом на життя підлеглих і цивільних. Для офіцера критично важливо зберігати людську міру в умовах високого стресу, адже довіра – стратегічний ресурс, без якого втрачається командна згуртованість і руйнується міжнаціональна кооперація. Доктринальна увага до інформаційного домену підсилює вимоги до комунікації: командир має бути здатним пояснити свої рішення підлеглим, партнерам і суспільству, утримуючи єдиний наратив місії та запобігаючи когнітивним атакам. Саме тут поєднуються етика, психологія і комунікація в практику лідера як ланки між політикою і тактикою.

Планувальні процедури НАТО задають і ритм лідерства. Від попереднього задуму до наказу на операцію командир послідовно узгоджує бажаний кінцевий стан, операційні цілі, завдання компонентів і показники успіху; тримає резерви рішень і ресурсів; забезпечує прозорість припущень; закладає цикли переоцінювання, які дозволяють перехоплювати ініціативу після непередбачених подій. Це розкриває зміст «мислячого командира»: він працює не лише з бойовими порядками, а з часовими вікнами можливостей, з когнітивною картиною підлеглих і партнерів, із репутаційними ризиками, що можуть вплинути на легітимність операції. Водночас дисципліна планування не перетворюється на догму: місійний підхід вимагає, щоб підлеглі адаптували виконання до ситуації, не втрачаючи наміру. Тому лідер створює середовище, де ініціатива очікувана і заохочувана, а помилки розбираються навчально, аби швидко повертати боєздатність підрозділу.

З погляду імплементації для українського сектору безпеки та оборони, передусім для підрозділів НГУ, пріоритет мають три напрями. По-перше, методична адаптація: включення АJP-01, АJP-3.0 і АJP-5 у навчальні «staff-drills» курсантів і молодших командирів із моделюванням гібридних інцидентів, міжвідомчої взаємодії та міжнаціональних обмежень; навчання читанню доктрини як «робочої мови» багатонаціональних штабів. По-друге, освітні програми лідерства: обов'язкові модулі з mission command, емоційної саморегуляції, кризових комунікацій і менторства «рівний-рівному»; інструменти оцінювання за мотиваційними, когнітивними, комунікативними та етичними критеріями; індивідуальні плани розвитку та ротації на посадах відповідно до лідерського профілю. По-третє, культура довіри: тренування пояснювальної комунікації, практика командних AAR (after-action review), заохочення ініціативи без втрати дисципліни. Ці кроки дотичні до наявних положень українських керівних документів і посилюють готовність до багатонаціональних форматів, де «спільність доктрини» дорівнює «спільності дій».

Зрештою, доктринальні підходи НАТО до військового лідерства – це про керовану автономію і відповідальність, про поєднання суворої методики планування із свободою маневру внизу, про етику, що працює як технологія

довіри. Вони задають вимір, у якому командир визначається не лише посадою, а здатністю формувати намір, підтримувати темп, берегти людей і репутацію місії, об'єднувати різні нації спільним замислом. Для українського війська така оптика має прикладний сенс: вона прискорює інтегрованість, підсилює командну автономію, стабілізує поведінкові стандарти й робить підрозділи стійкішими до гібридних впливів. Практична цінність для курсантів полягає в опануванні «мови доктрини» і перенесенні її в щоденні рішення: від способу віддати наказ до способу обґрунтувати зміну плану, від організації взаємодії з сусідами до вибудовування довіри всередині взводу. Так формуються лідери, здатні діяти швидко, мислити широко й нести відповідальність за людей і результат – у відповідності до найкращих стандартів союзників.

Список використаних джерел:

1. AJP-01. *Allied Joint Doctrine*. NATO Standardization Office.
2. AJP-3.0. *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. NSO.
3. AJP-5. *Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning*. NSO.
4. *NATO Leadership Development Framework*. NATO HQ.

Борис О. Ю.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

THE ROLE OF LEGAL REGULATION IN ENSURING THE QUALITY OF PERSONNEL TRAINING FOR THE DEFENSE SECTOR

Preparing citizens for military service is a crucial element of the state's defense capability, as it determines the effectiveness of personnel in performing their combat duties. However, the long-term neglect of the military's institutional role has negatively affected patriotic education, pre-conscription training, and military preparation. The aggression of the Russian Federation exposed existing weaknesses and underscored the need to improve the legal regulation of this area.

Despite ongoing reforms, administrative and legal mechanisms for preparing citizens for military service remain insufficiently effective. Current regulations fail to address modern challenges - such as training in information security or proficiency in foreign languages, now essential for officers - and the responsibilities of the institutions involved are often vaguely defined, leading to a largely formal implementation of training programs [1, p. 442].

The basic legal foundation for Ukraine's national defense is established in the Law of Ukraine, which sets out the principles of state security, sovereignty, and territorial integrity. In the early 1990s, core legislative acts were introduced that defined the principles of national defense policy, the powers of state and local authorities, the organizational structure of the armed forces, and the legal status of citizens in defense-related matters. Later, additional legislation was adopted to regulate military duty and service, including recruitment, reserve obligations, contract procedures, and rank assignments.

The evolution of Ukraine's military personnel policy can be divided into several stages:

The first stage (1991–1996) marked the initial formation of Ukraine's independent military personnel policy following the collapse of the Soviet Union and the declaration of state sovereignty. During this period, the key task was to establish the legal and institutional foundations for the functioning of the national defense system. The newly created Armed Forces of Ukraine were built on the basis of former

Soviet units, located on Ukrainian territory, which required the development of a national command structure, recruitment system, and legal framework for service. At this stage, the state adopted the foundational legal acts that defined the principles of defense, the organization of the armed forces, and the obligations of citizens regarding military service. These included the adoption of the basic law - the Constitution, which enshrined the principles of sovereignty and territorial integrity - and the first defense-related laws regulating the general structure, powers, and responsibilities of defense institutions.

The second stage (1997–2000) involved improvements in human resource management and the development of a modern model of the armed forces. Strategic priorities were redefined, a new personnel system was implemented, and international cooperation programs on professional military education were launched within the framework of a state defense development program.

The third stage (2001–2005) introduced a transition toward a functional structure of the armed forces. Responsibilities were separated between the defense ministry and the general staff, and the rapid reaction forces were established. A major reform included the introduction of contract-based service, formalized by a presidential act adopted in 2001.

The fourth stage (2006–2016) focused on modernizing personnel management through a new ministerial directive defining approaches to human resources, professional development, and the formation of a trained reserves. Additional presidential decrees during this period clarified service regulations for citizens, reservists, and foreign nationals, and standardized the issuance of military identification documents.

The fifth stage (2017–present) marked the transition to a strategic, system-oriented personnel policy. Successive ministerial concepts on military personnel development established the principles of recruitment, training, and career advancement, first through the 2017 framework and later through an updated 2021 concept emphasizing professionalism and motivation.

In 2022, a government resolution clarified the role of territorial recruitment and social support centers in the mobilization system and personnel management structure. The same year, the defense ministry adopted a new administrative order that unified personnel recordkeeping and standardized procedures across all military institutions.

The current stage of reform (from 2023) began with the introduction of a long-term personnel strategy that outlines priorities for developing human resources during wartime and peacetime, emphasizing professionalization, reserve training, and alignment with Euro-Atlantic defense standards [2, p. 39-42].

To further improve the system, legislative provisions must be updated, the competences of responsible bodies clarified, military terminology aligned with educational and administrative law, and effective legal mechanisms for assessing citizens' readiness for service developed. The experience of other countries demonstrates that the success of personnel systems in the defense sector depends largely on the existence of coordinated institutions responsible for training and professional development [3, p. 48-49]. For example, Canada's defense education

model combines academic instruction with practical, leadership-oriented training, focusing on stress management, decision-making, and operational leadership. Analyses of military college curricula show that most courses have a strong practical orientation, aimed at developing competencies directly applicable in service. Taking this into account, Ukraine's defense education system should reduce the proportion of general academic subjects and expand professional disciplines related to command, logistics, communications, and information security. Academic programs should be developed and approved in collaboration with field units to ensure that training corresponds to the real needs of the armed forces [4, p. 439]. Additionally, Canada's model of one-year initial training - combining academic study with field mentorship - provides an example for Ukraine in structuring at least eight months of theoretical preparation and three months of practical unit training before independent service begins.

Ultimately, the legal regulation of personnel training in the defense sector is fundamental to building a capable and professional military force. It provides a coherent framework for recruitment, education, and career development aligned with national defense priorities. Through an integrated system of legal instruments - from the constitutional framework and foundational defense laws to modern strategic concepts - Ukraine establishes the institutional basis for effective personnel management, professional motivation, and Euro-Atlantic interoperability [5, p. 35].

In summary, the legal regulation of personnel training in the defense sector plays a crucial role in shaping an effective and professional military system. It ensures a unified framework for organizing recruitment, education, and professional development of military personnel in accordance with constitutional principles and modern defense needs. Through a consistent set of legal instruments - from the Constitution of Ukraine and the laws On the Defense of Ukraine, On the Armed Forces of Ukraine, and On Military Duty and Military Service to contemporary concepts of military personnel policy - the state establishes the foundations for high-quality preparation, management, and motivation of defense personnel. A well-developed legal framework not only guarantees the efficient functioning of defense institutions but also supports Ukraine's integration into the Euro-Atlantic security system and the adoption of NATO standards in military education and service.

References:

1. Volovyk V. O. Improving the effectiveness of legal regulation of preparation for military service. *Scientific and educational transformations in the modern world: a collection of materials from the All-Ukrainian interdisciplinary scientific and practical conference*, Chernihiv, July 15, 2021. Scientific and Educational Innovation Center for Social Transformations, Chernihiv. Sumy: Rostok A.V.T. Scientific and Production Company. 2021. P. 442-444.
2. Hryn O. O. Administrative and Legal Principles of the Functioning of the Security and Defense Sector of Ukraine: diss. ... for the Ph.D. in Law: 12.00.07. Ternopil, 2024. 219 p.

3. Shopina I. M., Koropatnik I. M. The role of information culture in improving the effectiveness of the Armed Forces of Ukraine. *Science and Law Enforcement*. 2017. № 2. P. 47–54.
4. Gidenko E. S. Foreign experience in regulatory and legal regulation of professional training of law enforcement agencies and the main directions of its implementation in Ukraine to ensure tactical literacy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. 2023. № 1 (80). P. 437–440.
5. Varunts L. D. The role of the Royal Canadian Mounted Police in the implementation of the law enforcement function of the state. *The law enforcement function of the state: theoretical, methodological, historical, and legal issues*. Kharkiv. 2017. P. 33–36.

Васильєва В. С.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Овсієнко Н. О.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Яковенко Н. В.,
старший викладач кафедри
романо-германських мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання забезпечення національної безпеки набуває ключового значення. Сектор безпеки і оборони України (СБОУ) є основою державної стабільності, територіальної цілісності та захисту суверенітету. В умовах воєнного стану його ефективність визначається здатністю швидко адаптуватися до нових викликів, ефективно координувати дії між усіма суб'єктами безпеки, а також забезпечувати підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних діяти в умовах гібридної війни [1].

Сучасний характер війни охоплює не лише військову, а й інформаційну, кібернетичну, економічну та психологічну складові. Це вимагає комплексного підходу до формування системи національної безпеки, поєднання військових, політичних, дипломатичних, інформаційних та технологічних інструментів.

Україна перебуває в умовах безпрецедентної гібридної війни, де межі між фронтом і тилом фактично зникають. За таких умов перед СБОУ постають численні виклики, серед яких ключовими є:

- Гібридний характер агресії. російська федерація поєднує традиційні бойові дії з інформаційними операціями, кібератаками, економічним тиском, диверсійною діяльністю та засобами психологічного впливу [2].

- Кібербезпека та інформаційна загроза. Україна щоденно зазнає масованих кібератак, націлених на державні інформаційні ресурси, енергетичну інфраструктуру, системи зв'язку та фінансовий сектор.

- Необхідність удосконалення нормативно-правової бази. Система національної безпеки потребує постійного оновлення та адаптації до реалій війни. Особливо актуальним є приведення чинного законодавства у відповідність до стандартів та практик європейських та євроатлантичних структур безпеки.

- Людський фактор і психологічна стійкість. Особовий склад Сектору безпеки і оборони України зазнає значного фізичного, емоційного та психічного навантаження внаслідок тривалих бойових дій. У зв'язку з цим важливо розвивати програми психологічної підтримки, реабілітації ветеранів і військовослужбовців.

- Технологічна модернізація та автономні системи. Виклики сучасної війни вимагають активного впровадження інноваційних рішень. До пріоритетних напрямів належать розробка та використання безпілотних літальних апаратів, систем штучного інтелекту, засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), супутникового моніторингу, сучасних засобів кіберзахисту та цифрових технологій.

- Координація між силовими структурами. Ефективне функціонування системи національної безпеки неможливе без належного рівня міжвідомчої взаємодії. Необхідно створити єдиний центр управління, який забезпечуватиме координацію дій між Збройними Силами України, Службою безпеки України, Національною поліцією, Нацгвардією, Державною прикордонною службою [3].

Професійна підготовка кадрів є основою дієздатності сектору безпеки. Вона включає не лише військову освіту, а й розвиток стратегічного мислення, управлінських, технічних, комунікативних та психологічних компетенцій.

- Інтеграція бойового досвіду. Навчальні програми військових академій систематично доповнюються практичним бойовим досвідом, що дозволяє формувати актуальне розуміння сучасної тактики, логістичних рішень, управління ризиками.

- Цифровізація навчального процесу. Активно впроваджуються сучасні цифрові технології, зокрема симуляційні навчальні комплекси, системи віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), які дозволяють моделювати різні бойові сценарії.

- Уніфікація зі стандартами НАТО. З метою забезпечення оперативної сумісності зі збройними силами країн-членів Альянсу Україна поступово гармонізує систему військової освіти зі стандартами НАТО (STANAG).

- Розвиток лідерства. Одним із ключових завдань сучасної системи військової освіти є підготовка офіцерів нового покоління, здатних приймати рішення в умовах високої невизначеності.

- Психологічна підготовка. Особливу увагу приділяють впровадженню програм розвитку емоційної стійкості, навичок командної взаємодії, стресостійкості.

- Гендерна рівність. Зростання участі жінок у Збройних Силах України відображає поступову трансформацію військової культури відповідно до міжнародних стандартів рівних можливостей [4].

Одним із визначальних чинників підвищення обороноздатності України є розширення міжнародного військово-політичного партнерства, що включає спільні навчання, обмін досвідом, технічну підтримку та інтеграцію у глобальні безпекові формати [5].

- Співпраця з НАТО. Україна активно розвиває партнерство з Північноатлантичним альянсом, беручи участь у Програмі розширених можливостей НАТО та реалізуючи положення Комплексного пакета підтримки НАТО.

- Військово-технічна допомога міжнародних партнерів. США, Велика Британія, Канада, Польща, Німеччина та інші держави надають Україні озброєння, військову техніку, системи ППО, а також здійснюють підготовку українських військовослужбовців.

- Спільні навчання. Проведення міжнародних навчань, зокрема *Rapid Trident*, *Sea Breeze*, *Defender Europe* сприяє обміну досвідом, підвищенню оперативної сумісності та зміцненню колективної обороноздатності.

- Кіберспівпраця. Україна поглиблює взаємодію з Європейським центром з протидії гібридним загрозам, що дозволяє ефективніше протистояти інформаційним та кібернетичним атакам.

- Відновлення оборонно-промислового потенціалу. У відповідь на виклики війни Україна розширює внутрішній оборонно-промисловий комплекс шляхом створення спільних виробництв озброєння, безпілотних літальних апаратів, бронетехніки та іншого військового обладнання.

Отже, Сектор безпеки і оборони України перебуває на етапі глибокої трансформації. Поєднання бойового досвіду, технологічних інновацій і міжнародної підтримки створює основу для нової системи національної безпеки. Подальший розвиток СБОУ має базуватися на трьох стратегічних принципах: інтеграція з євроатлантичними структурами, технологічна незалежність та людиноцентричний підхід. Дотримання цих принципів є запорукою довгострокової стійкості української держави та її здатності зберігати суб'єктність у системі міжнародної безпеки XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII.
2. Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020.
3. Білецький С. Професійна підготовка фахівців сектору безпеки в умовах воєнного стану. Київ: НУОУ, 2023.
4. NATO-Ukraine cooperation in the field of defence and security. Brussels.
5. Ministry of Defence of Ukraine. Annual Defence Review. 2024.

Гупало Є. А.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Іванчук П. І.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АКТУАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В СЬОГОДНІШНІХ УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України питання якісної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони набуло стратегічного значення. Правовий режим воєнного стану, з одного боку, створює специфічні умови функціонування системи освіти й служби, а з іншого - вимагає швидкої адаптації навчальних програм, методик підготовки та управлінських рішень. Ефективна професійна підготовка кадрів сектору безпеки та оборони визначає рівень обороноздатності держави, стійкість національної безпеки та здатність протидіяти сучасним гібридним загрозам [1; 2; 3].

Сектор безпеки та оборони охоплює сукупність державних органів, військових формувань, правоохоронних структур та інституцій, які забезпечують національну безпеку, оборону й правопорядок. Нормативно-правову основу підготовки кадрів визначають Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про освіту», а також низка спеціальних актів, зокрема, «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про правовий режим воєнного стану» та відповідні накази Міністерства оборони, МВС, СБУ тощо.

Умови воєнного стану зумовлюють необхідність інтеграції правових норм із практичними потребами сектору безпеки. Професійна підготовка має

ґрунтуватися на принципах компетентнісного підходу, стійкості морально-психологічної підготовки та адаптивності до бойової обстановки [4].

Сьогодні основними проблемами професійної підготовки фахівців в умовах воєнного стану є:

1. Кадровий дефіцит та мобілізаційний дисбаланс. Значна кількість фахівців залучена безпосередньо до бойових дій, що призводить до скорочення кадрового потенціалу навчальних закладів сектору безпеки. З іншого боку, існує потреба у швидкому підготовленні резервів, що не завжди дозволяє зберегти належний рівень якості навчання.

2. Матеріально-технічне забезпечення. Частина навчальної інфраструктури зазнала пошкоджень або переміщена у безпечніші регіони. Дефіцит сучасних тренажерів, бойової техніки, засобів зв'язку та симуляційного обладнання обмежує можливості практичної підготовки.

3. Психологічна готовність і моральна стійкість. Підготовка фахівців у період активних бойових дій вимагає формування психологічної витривалості, стресостійкості та здатності діяти в екстремальних умовах. Недостатня увага до психотренінгів і реабілітаційних заходів знижує ефективність служби.

4. Адаптація освітніх програм. Традиційні навчальні плани часто не відповідають сучасним вимогам ведення війни, зокрема кібер- та інформаційного протиборства. Потрібна гнучкість освітніх програм, швидке оновлення змісту дисциплін та інтеграція бойового досвіду у навчальний процес.

5. Міжвідомча координація. Сьогодні наявна фрагментованість між силовими структурами, що ускладнює обмін досвідом і спільну підготовку кадрів, тому необхідна розбудова єдиного освітнього та науково-методичного простору сектору безпеки [5].

Експертами НАТО забезпечується нарощування підготовки українських фахівців з питань професійного розвитку, прийняття рішень за стандартами НАТО, лідерства, обміну досвідом підготовки та ведення бойових дій, мовної підготовки, що сприяє розробленню та синхронізації низки курсів професійної військової освіти. Так за останні два роки розроблено та синхронізовано понад 200 освітніх програм на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях, від підготовки сержантського складу до генерала.

Військові навчальні заклади ретельно працюють над впровадженням здобутого бойового досвіду безпосередньо в освітні програми та викладання дисциплін.

Не менш істотним і позитивним здобутком є збереження та розвиток структури військових навчальних закладів України, а також належного освітнього процесу, який у період активних бойових дій не зупинився, а навпаки системно корегується з огляду на особливості ведення російсько-української війни. Зараз освітня діяльність у військових навчальних закладах провадиться за 24 галузями знань, 38 спеціальностями та 245 спеціалізаціями (освітніми програмами), а також цілковито забезпечує потреби Збройних Сил України у висококваліфікованих офіцерських кадрах тактичного, оперативного та стратегічного рівнів військової освіти [6].

Головні цілі трансформації системи військової освіти до 2026 року:

- нова система військової освіти базується на професіоналізації Збройних Сил України, враховує загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни у принципах та способах ведення збройної боротьби, сучасні вимоги до якості військової освіти на основі стандартів НАТО;

- досягнення взаємосумісності нової системи професійної військової освіти з відповідним змістом освітніх програм військових навчальних закладів держав-членів НАТО, а також проведення її сертифікації за вимогами стандарту НАТО «Освіта і підготовка», що дасть змогу запрошувати військовослужбовців НАТО до України для навчання на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях військової освіти;

- оновлені освітні програми зорієнтовано на формування військового лідера з урахуванням потреб інтеграції до НАТО та досвіду ведення бойових дій Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони у ході російсько-української війни;

- підвищення рівня підготовленості науково-педагогічних працівників, а також кращих офіцерів та сержантів з реальним досвідом бойових дій як інструкторського складу;

- нове освітнє середовище мотивує військовослужбовця до постійного саморозвитку, що сприяє реалізації у Збройних Силах України принципу «Освіта впродовж військової кар'єри»;

- впровадження в освітній процес та підготовку процедур планування та прийняття військових рішень, прийнятих у НАТО підвищить кваліфікацію військовослужбовців Збройних Сил України та досягнення практичної взаємосумісності Збройних Сил України та армій держав-членів НАТО.

На разі проводиться інституційний аудит системи військової освіти у системі Міністерства оборони України за участю експертів з НАТО та за результатами аудиту буде надана оцінка відповідності системи професійної вищої освіти сил оборони критеріям НАТО.

В той же час, сьогодні вже проводиться робота щодо удосконалення ПВО за результатами досвіду ведення бойових дій в Україні. Фахівці МОУ, ГШ, видів родів військ (сил), СБУ, НГУ, МВС дотичних до питань військової освіти та підготовки продовжують працювати над оновленими підходами до структур курсів та змісту навчання у своїх вищих навчальних закладах [7].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII

5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ

6. Мірненко В.І. Трансформація системи військової освіти // тези виступу, Брюссель, штаб-квартира НАТО. - 17.12.2024.

7. Департамент військової освіти і науки МОУ. URL: <https://mod.gov.ua/pro-nas/aparat-ministerstva-oboroni/departament-vijskovoyi-osviti-i-nauki-ministerstva-oboroni-ukrayini> (accessed: 05.11.2025).

Дворецький В. П.,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри тактики навчально-
наукового інституту забезпечення
державної безпеки,
Національна академія Національної
гвардії України (м. Золочів, Україна)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КЕРІВНИКІВ

Успішність діяльності будь-якого підрозділу істотно залежить від професіоналізму командирів (начальників), які його очолюють, в тому числі від їхньої комунікативної компетентності. Керівник, який бажає мати згуртовану команду, зобов'язаний побудувати в ній ефективну комунікацію, що надасть можливість уникати або успішно долати низку проблем, які нерідко виникають в управлінській діяльності.

Насамперед ці проблеми зумовлені тим, що обійнявши посаду, керівник, як правило, не має великого авторитету, який ґрунтується на визнанні та позитивному сприйманні його підлеглими, впевненості у його компетентності та щирості. Нерідко й керівники під впливом негативних емоцій виявляють нетактовність у спілкуванні через невміння вислухати підлеглого, ігнорує його потреби і переживання, що спричиняє конфліктні ситуації й, безумовно, впливає як на психо-емоційний стан підлеглих, так і на результати їхньої діяльності. Безумовно, це властиво тим військовим керівникам, які не мають управлінського досвіду, не вміють спілкуватися з підлеглими й не розуміють того, що в життєдіяльності будь-якої людини емоції відіграють дуже важливу роль.

Отже, спілкування – це насамперед міжособистісна взаємодія, що ґрунтується на пізнанні одне одного і обміні особистісно значущою інформацією. Тому керівник повинен вміти керувати власними емоціями та ефективно використовувати їх в роботі з підлеглими, в тому числі й під час спілкування.

Узагальнення результатів дослідження науковців щодо проблеми комунікативної компетентності надало можливість визначити її як інтегральну особистісну характеристику керівника, яка пов'язана з його здатністю до оптимального обміну інформацією в інтересах управлінської діяльності [1-5].

З цією метою досліджено проблеми службово-ділового спілкування офіцерів Національної академії Національної гвардії України, що є складовою їхнього професійного спілкування, яка забезпечує організацію успішної міжособистісної та особистісно-групової взаємодії в військово-професійному середовищі та спрямована на виконання службових завдань. З'ясовано, що проблеми комунікації в службовій діяльності пов'язані насамперед з браком довірчих відносин в керівника з колегами, недостатньою мотивацією підлеглих

до виконання завдань, неврахуванням їх індивідуального потенціалу для ефективного виконання завдань.

Водночас, як показує практика, будь-які зміни в звичному порядку організації праці нерідко викликає опір персоналу як на індивідуальному, так і на груповому рівні. Зокрема, на індивідуальному рівні такий опір може бути зумовлений інертністю, небажанням підлеглих долати труднощі, брати на себе додаткові обов'язки, перебувати у стані невизначеності, міняти усталені звички, виходити з зони комфорту тощо. Незалежно від того, чи ці зміни є позитивними або негативними, підлеглі можуть чинити опір нововведенням, що вимагає від керівника певної емоційної стійкості й рішучості у впровадженні рішень.

Згідно з сучасними поглядами емоційна стійкість – це механізм функціонування системи емоційної регуляції діяльності і поведінки особистості, що виявляється в її здатності контролювати емоційні стани в значущих ситуаціях соціальної взаємодії. Перш за все, це спроможність заспокоїтись після зіткнення з негативним впливом, подолати розвиток дистресу. По-друге, це властивість, що надає можливість впевнено і самостійно в різних емоційних умовах виконувати свою професійну діяльність, швидко орієнтуватися, знаходити оптимальне рішення в складних нестандартних ситуаціях і зберігати при цьому витримку.

Важливу роль в управлінській діяльності відіграє й психологічний такт керівника – вміння чемно поводитись, спілкуватися, при цьому залишаючись самим собою, зберігати якість, завдяки яким йому довіряють. Адже прояви грубості, чванства, повчаючий тон викликають негативну реакцію підлеглих, які не будуть довіряти такому керівнику й навіть конфліктувати з ним.

Якою б не була специфіка конкретних обов'язків керівника, він зобов'язаний вміти доносити свої думки до інших людей, і навіть з'ясовувати, що хвилює його підлеглих. Керівник повинен виявляти емоції й почуття, вміти поширити на підлеглих. Тому ключем до успішного спілкування є розвиток навичок міжособистісної взаємодії у професійній сфері.

Опанування мистецтвом вербального та невербального спілкування, насамперед, передбачає формування навичок активного слухання та з'ясування позиції співрозмовника, вміння давати і приймати зворотний зв'язок. Емпатія дозволяє нам розуміти почуття та переживання іншої людини, що є основою для побудови довірчих відносин. Активне слухання допомагає нам краще засвоювати інформацію, яку намагаються передати, і показує нашу зацікавленість у співрозмовнику. Вербальне і невербальне спілкування відіграють ключову роль передачі наших думок і почуттів. Вміння давати і приймати зворотний зв'язок необхідне для коригування нашої поведінки та поліпшення взаєморозуміння.

Важливим чинником ефективного спілкування є вміння конкретно й лаконічно висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілі співрозмовнику без додаткових уточнень. Надмірне використання складної термінології також може збити з пантелику співрозмовника.

На ефективність спілкування також істотно впливають жести, міміка, тон голосу та поза, які надають можливість краще сприймати емоційний стан

співрозмовника, адаптуватися щодо нього і будувати комунікацію ефективніше. Для покращення своїх навичок у галузі невербального спілкування важливо навчитися звертати увагу на невербальні сигнали, які ми надсилаємо та отримуємо. Розвиток здатності інтерпретувати мову тіла, контакт очей, вираз обличчя та інші аспекти невербального спілкування може значно покращити якість взаємодії з іншими людьми. Також це допомагає уникати непорозуміння та конфліктів, оскільки ми стаємо більш обізнаними про те, як наші власні невербальні сигнали можуть бути інтерпретовані.

Важливим аспектом у розвитку ефективних комунікативних навичок є впевненість керівника в тому, що він говорить, що сприяє глибшому переконанню підлеглих у правильності прийнятого управлінського рішення.

Для того щоб розвинути впевненість у собі, важливо також працювати над прийняттям себе та своїх помилок. Це допомагає знизити страх перед можливістю припуститися помилки під час спілкування і робить процес більш природним і менш стресовим. Визнання того, що помилки є невід'ємною частиною процесу навчання та розвитку, дозволяє людині бути більш відкритим та готовим до спілкування.

Аналізуючи свої взаємовідносини з підлеглими, хороший керівник час від часу здійснює самоаналіз, з'ясовуючи: чи не забагато він вимагає від своїх підлеглих, чи підтримує їх та чи ефективно спілкується з ними. Проаналізувавши ефективність взаємовідносин в колективі, він коригує власну поведінку, поведінку підлеглих або залишає все без змін. Якщо ж у взаємовідносинах існують певні проблеми, керівник повинен вжити заходів для подолання конфліктів та формування адекватного стилю керівництва, що надасть можливість і налагодити ефективну взаємодію, добитися якісного виконання обов'язків підлеглими.

Налагодження і розвиток контактів, сприймання партнера по спілкуванню у процесі міжособистісної взаємодії наштовхуються на різноманітні бар'єри, які можуть виникати через відсутність розуміння між учасниками спілкування й можуть бути викликані різними причинами.

Отже, для забезпечення ефективного спілкування рекомендуємо:
під час спілкування демонструвати увагу та повагу до співрозмовника;
вирішуючи проблему необхідно показувати бажання зрозуміти співрозмовника, з'ясувати те, чого він хоче, після чого викладати свою позицію;
ставити такі питання своєму співрозмовнику, на які він має можливість і бажання відповідати, враховуючи його емоційний стан;
поводитися спокійно і доброзичливо, активно й уважно слухати.

Список використаних джерел:

1. Друкер П. Ф. Ефективний керівник. К.: КМ-БУКС, 2019. 288 с.
2. Кінг П. Стратегії і тактики спілкування, або Як знайти спільну мову з кожним / пер. з англ. М. Восковнюк. К.: КНИГОЛАВ, 2017. 128 с.

3. Психологія спілкування : зб. тренінгів / за ред. Л. О. Савенкової. К. : КНЕУ, 2013. 187 с.
4. Тараненко О. В. Особливості лідерського стилю і його вплив на комунікацію з підлеглими. Практична психологія. Вип. № 3. 2020. С. 55–59.
5. Чернова І. Г. Діалогічна взаємодія у трудових колективах: фактори ефективності. Управлінська психологія та лідерство. Вип. № 4. 2020. С. 45–50.

Денисенко В. В.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Строков І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Життя України на зламі десятиліть показало, що армія – це не тільки техніка й тактика. Це люди зі стійкими моральними орієнтирами, готові діяти в інтересах країни незалежно від умов. Патріотичне виховання у вищих військових навчальних закладах сьогодні – не додаток до програми, а фундамент, на якому тримається боєздатність, моральний клімат і внутрішня згуртованість підрозділів. В умовах гібридних загроз, інтенсивної інформаційної війни та тривалої мобілізаційної напруги роль виховання, яке формує ідентичність, відповідальність і громадянську позицію, зростає багаторазово. Практика останніх років показала: навіть найсучасніша зброя слабша без людей, які розуміють, за що вони борються, і які довіряють одне одному. Згідно з Конституцією України, захист суверенітету й територіальної цілісності є прямим обов’язком держави та громадян (стаття 17 Конституції України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254/96-ВР). Закон «Про освіту» (від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII) закріплює право здобувачів освіти на формування громадянської та національної ідентичності, що створює правове поле для впровадження у вищій освіті складових виховання патріотизму [1 – 3]. Н. В. Замотаєва підкреслює необхідність поєднувати теорію та практику так, щоб виховний компонент не був додатком, а вбудованим у весь навчальний процес [4]. Я. В. Пилипчук у своїх працях доводив, що інформаційна підготовка повинна бути не епізодичною, а системною, із вправами і алгоритмами реагування на фейки та внутрішню пропаганду [5].

Патріотичне виховання у вищій військовій освіті розглядається як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування у військовослужбовця стійкої національної ідентичності, усвідомлення

професійних обов'язків, етичних стандартів поведінки та навичок інформаційної самозахисту. Зміст цього процесу охоплює теоретичні знання, виховні практики, соціальні вправи і психологічну підготовку, що взаємопов'язані і мають бути інтегровані в загальний освітній процес. Таке виховання не редукується до символіки чи обрядовості: його результат – здатність військового приймати правомірні та етичні рішення в умовах невизначеності, зберігати стійкість під тиском інформаційних атак і діяти в інтересах колективу та суспільства.

Історично-культурний компонент покликаний забезпечити системне осмислення військово-історичного досвіду, національних традицій і суспільних трансформацій, що впливали на формування збройних сил. Необхідність такого компоненту полягає у створенні історичного контексту професійної діяльності, усвідомленні уроків минулого та уникненні повторення типових помилок. При формуванні даного блоку пріоритет має надаватися не простому запам'ятовуванню фактів, а аналізу причинно-наслідкових зв'язків, кейс-розбору конфліктних ситуацій та оцінці моральних виборів, які стояли перед попередніми поколіннями захисників [4]. Правовий і громадянський компонент має забезпечити правову підготовку, орієнтовану на знання конституційних засад, міжнародного гуманітарного права, внутрішніх нормативних актів щодо поведінки у воєнний час. Формування правової свідомості сприяє підвищенню правомірності дій підрозділу, зниженню ризиків правопорушень та підтриманню міжнародного іміджу держави.

Морально-етичний компонент відображає систему професійних стандартів, що регламентують поведінку військовослужбовця у стосунках з цивільним населенням, пораненими, полоненими та колегами. Виховання морально-етичних орієнтирів передбачає практичні вправи на розв'язання етичних дилем, роботу з реальними кейсами та включення обговорення моральних аспектів до програм підготовки командирів. Стандарти професійної етики повинні бути формалізовані та імplementовані у систему контролю якості підготовки персоналу [4]. Патріотично-професійний компонент спрямований на поєднання вищих професійних навичок з мотиваційною базою служби. Професійна підготовка не може існувати ізольовано від ціннісних орієнтирів; навички тактичного, технічного та управлінського характеру повинні відпрацьовуватися у контексті розуміння місії та відповідальності.

Інформаційно-психологічний компонент включає формування медіаграмотності, критичного мислення та навичок протидії дезінформації. У сучасних умовах інформаційний тиск має потенціал деморалізувати особовий склад, викликати внутрішні конфлікти і підривати довіру до командування. Тому практичні заняття з розпізнавання фейків, тренінги зі стратегій інформаційної поведінки, симуляції інформаційних атак та розробка внутрішніх протоколів реагування є обов'язковими. На рівні підрозділу слід впроваджувати стандарти поведінки в інформаційному просторі та процедури перевірки джерел [4].

Соціально-психологічний компонент орієнтований на розвиток лідерства, командної взаємодії та системи наставництва. Формування згуртованості у колективі відбувається шляхом організації спільних навчань, волонтерських

проектів і практичної діяльності, що підсилює довіру між рівнями командування та виконавців. Наставництво має формалізований характер: створення карток розвитку курсантів, регулярні індивідуальні зустрічі, оцінка прогресу за стандартизованими критеріями [4].

Змістовна структура виховного процесу повинна мати модульний характер: модулі історичної пам'яті, правової підготовки, морально-етичного виховання, інформаційної стійкості, психологічної підготовки та наставництва взаємодіють між собою і мають бути інтегровані у загальний навчальний план. Інтеграція досягається шляхом тематичних міждисциплінарних сесій, кейс-співпраці між предметами та включення елементів виховання у практичні заняття з тактики, логістики, медичної підготовки та управління [5].

Методи реалізації патріотичного виховання передбачають застосування практико-орієнтованих підходів: моделювання реальних ситуацій, рольові ігри, аналіз кейсів, польові навчання з елементами прийняття етичних рішень, тренінги з медіаграмотності та стрес-менеджменту, зустрічі з учасниками бойових дій, а також волонтерські акції як складова практики соціальної відповідальності [5].

Методика імплементації передбачає інтеграцію виховних елементів у навчальний план шляхом міждисциплінарних модулів. Практика показує: окремі «години патріотизму» мають менший ефект порівняно з ситуаціями, де ціннісні питання ставляться у професійному контексті. Тому патріотичний компонент має бути присутній під час тактичних занять, медичної підготовки, логістичних вправ та управлінських тренінгів. Методична база містить рольові ігри, моделювання реальних кейсів, польові навчання з елементами етичного вибору, тренінги з медіаграмотності, симуляції інформаційних атак і роботу з ветеранами як джерелом практичного досвіду [5].

Наставництво виступає ключовим механізмом передачі цінностей. Формалізована система наставництва з індивідуальними картками розвитку, регулярними зустрічами та зворотним зв'язком дозволяє персоналізувати виховний вплив і відслідковувати прогрес. Залучення практиків (ветеранів, представників громадянського сектору) має методичне супроводження: розповіді повинні трансформуватися у навчальні кейси, що відпрацьовуються під керівництвом викладача. Інформаційна безпека та протидія дезінформації повинні стати постійним елементом підготовки. Практичні вправи з перевірки джерел, алгоритми реагування на фейки, стандарти поведінки у соціальних мережах та регулярний моніторинг інформаційного поля підрозділу – складові системи, що підвищують колективну стійкість.

Оцінювання ефективності виховної роботи має поєднувати кількісні та якісні індикатори. До кількісних належать: участь курсантів у волонтерських ініціативах, кількість завершених модулів, результати тестів з медіаграмотності та правових знань. До якісних – експертні оцінки морально-психологічного клімату, кейс-аналіз інцидентів, фокус-групи та інтерв'ю з наставниками. Аналіз даних повинен здійснюватися регулярно і слугувати підставою для корекції програм, підвищення кваліфікації викладачів та перерозподілу ресурсів. Ризики

та обмеження включають формалізацію заходів, коли виховання зводиться до формальних процедур без зв'язку з практикою, і ризик використання виховних програм у політичних цілях. Запобіжними заходами є прозорі процедури, відкриті дискусії в навчальній спільноті, механізми скарг і правовий захист курсантів [5]. Ресурсні обмеження вирішуються шляхом пріоритизації модулів, підготовки викладачів із трейнінгами з фасилітації та розподілу відповідальності між структурами закладу. Формалізація виявляється у відриві заходів від практики, у перетворенні виховання на ряд епізодичних заходів без системної інтеграції у навчальний процес. Маніпуляція може проявлятися у використанні виховання для політичних чи ідеологічних цілей без гарантій правового захисту та прозорості. Запобігання цим ризикам здійснюється через прозорі процедури, відкриті дискусії, механізми подачі скарг та інституційні гарантії прав курсанта.

Практичні кроки для короткострокового і середньострокового впровадження включають: інтеграцію модуля інформаційної стійкості у перший курс, впровадження програм наставництва з індивідуальними картками розвитку, організацію регулярних зустрічей з практиками бойових дій з методичним супроводом, розробку сценаріїв польових занять з етичними дилемами, забезпечення регулярного моніторингу морально-психологічного клімату та публічного звіту про стан виховної роботи. Такі заходи повинні мати чіткі терміни виконання, відповідальних осіб і критерії оцінки успішності.

Отже патріотичне виховання у системі вищої військової освіти розглядається як системний інструмент формування кадрового потенціалу, що володіє професійними компетенціями, правовою свідомістю, морально-етичними орієнтирами і інформаційною стійкістю. Ефективність виховної роботи забезпечується інтеграцією модулів у навчальний процес, застосуванням практико-орієнтованих методик, підготовкою наставників та запровадженням системи моніторингу результатів. Запровадження модулів інформаційної стійкості, формалізованого наставництва, практичних польових вправ із етичними кейсами та механізмів оцінювання становить операційний набір заходів, що сприяють підвищенню боєздатності та внутрішньої згуртованості підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 18.09.2025).
2. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.09.2025).
3. Закон України «Про освіту» : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.09.2025).

4. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 364 с.
5. Пилипчук Я. В. Педагогіка і психологія військових колективів. Журнал «Педагогіка і психологія військових колективів», № 5 (224), 2025. С. 84-91.

Дупин М. І.,
здобувач вищої освіти
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE SYSTEM OF MILITARY EDUCATION AND PERSONNEL TRAINING

Nowadays, it's really necessary to overhaul how the people are trained, improve professional training methods, and completely rethink how to get the officers and specialists ready for what they'll face at the battlefield. The troops need to be ready for chaos. They should pay attention to real skills, mental strength, and the kind of hands-on experience that keeps you alive when things go sideways. If we study how martial law's affecting military education, the problems can be spotted, identified what's actually effective, and figured out how to modernize everything in current conflicts.

There can't be a conversation in defense circles without martial law coming up, discussing it's fundamentally changing force organization and personnel preparation. Martial law changes not only the country's political and military landscape but also the institutional mechanisms through which professional soldiers are trained. In situations of prolonged military confrontation, the system of training must become flexible and adaptive, responding to new operational needs, limited resources, and the transformation of warfare methods [4].

Military scholars have been wrestling with this connection for decades. Huntington and Clausewitz laid the groundwork, and more recent others have really dug into how military and educational systems are intertwined. They emphasize that during national crises, military education fulfills a dual mission: it provides professional knowledge and skills, and at the same time strengthens the moral and psychological resilience of the armed forces [1]. When martial law gets declared, it basically forces everyone to step back and ask 'what are we actually trying to accomplish here?' with the training programs. Theoretical preparation must be closely combined with intensive practical training and immediate operational readiness. As Huntington noted in *The Soldier and the State*, the professionalism of an officer depends on the ability to balance theoretical understanding with practical application. Under martial law, however, this balance changes – training becomes more concentrated, the emphasis shifts toward simulation exercises, and real combat

experience is increasingly incorporated into the curriculum. Military schools have to pivot completely - they're dealing with new strategic realities, tech that's changing by the month, and honestly, just trying to make sure their graduates can handle the mental pressure among future officers [2].

This isn't just about tweaking technical aspects. Martial law's forcing us to rethink the entire ideological foundation of military education. In such conditions, it's not just about teaching facts anymore, but about trying to build people who actually believe in what they're fighting for and personal responsibility among service members. Historians and theorists like John Keegan and Martin van Creveld emphasize that modern warfare demands not only technical skills but also the ability of armed forces to learn quickly, adapt, and integrate battlefield experience into institutional practice.

Martial law often accelerates this process by blending formal education with direct combat exposure. Officers and cadets frequently undergo training in or near active conflict zones, gaining firsthand experience that reshapes traditional classroom instruction. Military instructors are juggling way more than they used to. They're still covering the fundamentals, but now they're also helping cadets deal with the mental side of leading people when everything's falling apart. This shift is now seen in people's training, because there's way more emphasis on the psychological side of things now such as stress management, building character and other kinds of thing. V. Kyva says: "Looking back, it makes sense why things changed. I remember when our unit first got exposed to Grossman's stuff about combat stress - it was like, oh shit, this explains so much about what we were seeing and what soldiers need to bounce back from trauma. When the shooting starts, schools and universities basically have to evacuate - I mean, what else can you do? A lot of schools end up moving somewhere safer or trying this mix of online classes and actual hands-on training. Scales and Howard make a good point - when you spread things out, people get better at thinking on their feet and solving problems without waiting for orders from headquarters in uncertain conditions and letting regional commanders make more of their own calls" [3]. When everyone's doing their own thing, some programs end up way better than others. The necessity of better oversight and some kind of standard way to evaluate everyone is clear, so the quality stays consistent for all military personnel, no matter where they trained or what their specialty is [1].

The biggest change can be noticed in making training relevant to what's actually going on out there. Today the actual mission reports and debriefs are used instead of textbook scenarios of what's happening out in the battlefield right now. The instructors bring in the veterans who can tell what it's really like, not just what the manual says, but to make sure that it's not just about learning the theory.

When there's actual fighting going on, the whole way to train leaders changes completely [3]. Once there is a martial law leadership training is focused on what really matters, i.e. the values. It means that you can train people, but you never really know if they can lead until the time comes. The hard part is keeping your humanity intact when everything's so called "going to hell". The most important thing is to teach officers to think for themselves when everything goes sideways, not just blindly follow

orders. “I’ve noticed they’re starting to bring in more diverse officers lately - about time, honestly. Seeing more women and minorities becoming officers makes me think we’re finally getting it - turns out we’re way stronger when it’s not just the same old boys’ club running everything. In my experience, the units with female officers tend to run smoother - less ego, more focus on getting the job done, and it’s not just about checking boxes either. Something I didn’t expect was seeing military academies actually partnering up with civilian colleges” [2].

So, today military schools may work with regular colleges which help them in sharing research, doing joint tech projects, even offering combined degrees that mix defense studies with other subjects. The ideal thing is to have people who can combine politics, psychology, tech stuff into one. This way it is possible to get officers who can handle both the tech side and actually think through problems when they’re dealing with all the crazy tech stuff in modern warfare.

The other big thing is mental toughness [4]. When the people constantly stressed and in danger, it becomes pretty obvious that everyone, including trainees and instructors, needs way better mental health support. All the support programs and helping people to deal with trauma afterward is absolutely crucial for maintaining emotional stability and operational performance. Teaching people how to deal with their emotions, handle trauma, and work better as a team is a must nowadays. These measures help prevent burnout and sustain soldiers’ ability to perform effectively and ethically under extreme pressure [5].

In conclusion I’d like to say that this martial law stuff has totally changed: the whole structure of training, the goals and the methods. Taking real combat experience and using it in the classroom, focusing on mental toughness has become prioritizing. The whole point is to train officers who can think for themselves and make right decisions when everything’s chaotic and unclear.

References:

1. Vavilova, N. (2023). *Quality Standards of Professional Military Education in NATO Military Educational Institutions*. *Military Education*, 2023, pp. 28–34. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/28-34> (accessed: October 7, 2025).
2. Holovan, V., Horlichenko, H., & Drozdov, M. (2023). *Priorities for the Development of Distance Military Education*. *Distance Education in Ukraine: Innovative, Normative-Legal, and Pedagogical Aspects*, no. 3, pp. 146–154. URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17774> (accessed: October 7, 2025).
3. Kyva, V. (2022). *Cyber Hygiene of Instructors in the System of Military Education*. *Youth and the Market*, no. 3(201). URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260003> (accessed: October 7, 2025).
4. Rakhmanov, V. (2023). *Quality Assurance in Higher Military Education and Problems of Professional Military Education Development in Ukraine*. *Military Education*, 2023, pp. 242–253. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/242-253> (accessed: October 7, 2025).

5. Tsevelyov, O. (2020). *Standardization of Military Education: Approaches and Principles*. *Military Education*, no. 2(42), pp. 316–324.
6. Shchypanskyi, P. V., Tymoshenko, R. I., & Salkutsan, S. M. (2019). *Formation of a New Paradigm of Military Education*. *Science and Defense*, no. 2, pp. 37–42. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2017-0-2-37-42> (accessed: October 7, 2025).

Жогло О. В.,

викладач кафедри психології
діяльності в особливих умовах,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Черкаси, Україна)

Жогло В. М.,

старший викладач кафедри пожежно -
рятувальної та фізичної підготовки,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Черкаси, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДСНС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна діяльність фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) передбачає постійне функціонування в умовах підвищеної складності, ризику, невизначеності та емоційного напруження. У період збройного конфлікту ці чинники загострюються, додаючи до звичних викликів нові – пов’язані з бойовими діями, обстрілами, необхідністю реагувати на масштабні техногенні та природні катастрофи, які виникають на тлі воєнної агресії. У таких умовах психологічна стійкість стає однією з ключових професійних якостей рятувальника, яка безпосередньо впливає на ефективність виконання службових завдань, збереження особистого психічного та фізичного здоров’я, а також командної взаємодії [3].

Психологічна стійкість трактується як здатність людини протистояти деструктивному впливу стресових, екстремальних або травматичних подій, зберігаючи при цьому цілісність особистості, конструктивні форми поведінки та продуктивну діяльність.

У практиці служб ДСНС все частіше впроваджуються програми з розвитку психологічної стійкості, однак, у воєнних реаліях цього недостатньо. Як свідчить аналіз психологічних станів рятувальників, що працюють у зонах підвищеної бойової активності, навантаження значно перевищує довоєнні показники. Часто фахівці служби перебувають у стані хронічного стресу та емоційного виснаження, що безпосередньо загрожує їх особистій безпеці. За даними сучасних досліджень, серед ключових загроз – посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресивні розлади та тривожність [5].

Одним із визначальних аспектів підготовки є впровадження тренінгових та симуляційних програм, що імітують реальні стресові умови. Такі заходи дозволяють формувати адаптивні реакції, розвивати навички емоційної саморегуляції, покращувати прийняття рішень в умовах тиску часу та ресурсного

дефіциту. Особливу увагу варто приділити міждисциплінарному підходу, що передбачає інтеграцію психологічної, фізичної та тактичної складової у процес професійної підготовки. Це забезпечує узгоджений розвиток ключових навичок та сприяє розвитку не лише витривалості, а й гнучкості мислення, що є ключовим для ефективної роботи у критичних умовах [4].

Важливою умовою формування психологічної стійкості в професійній діяльності фахівців ДСНС є впровадження системного моніторингу їхнього психоемоційного стану. Такий моніторинг має виконувати не лише функцію кризової інтервенції після надзвичайних подій, а бути складовою регулярної профілактичної роботи, орієнтованої на підтримку психічного здоров'я персоналу. Йдеться, насамперед, про вчасне виявлення ознак тривожності, емоційного виснаження, зниження рівня мотивації чи когнітивного перевантаження.

З огляду на складність і небезпеку завдань, що стоять перед рятувальниками в умовах воєнного стану, особливої актуальності набуває використання валідних і доступних методів психологічної діагностики. Як зазначає Ю. Попик, доцільним є застосування таких інструментів, як шкали тривожності та методи біологічного зворотного зв'язку, що дозволяють оперативно виявляти зміни у психофізіологічному стані фахівців [4].

Попри наявність ефективних діагностичних інструментів, як вказують В. Алещенко та О. Хміляр, в умовах інтенсивного навантаження подібний моніторинг у підрозділах часто носить фрагментарний або формальний характер, що знижує його ефективність. Водночас запровадження комплексного психологічного супроводу – у вигляді регулярних скринінгів, індивідуального консультування та групової підтримки – приєє створенню психологічно безпечного середовища, де фахівці ДСНС можуть відкрито звертатися по допомогу без ризику осуду чи стигматизації [2].

Особливу роль у формуванні стійкості відіграє індивідуалізація підготовки. Не всі рятувальники мають однаковий рівень стресостійкості від природи, тому адаптація програм навчання з урахуванням психофізіологічних та особистісних якостей дає змогу підвищити ефективність тренінгів. Індивідуальний підхід передбачає застосування гнучких форматів навчання, індивідуальних психоконсультацій, ведення психологічного профілю фахівця, що дозволяє прогнозувати його реакції в екстремальних ситуаціях та своєчасно втручатися в разі ознак емоційної дестабілізації [3].

Ще одним важливим елементом є **інформаційно-психологічна безпека особистості**, що формується під впливом зовнішніх джерел: засобів масової інформації, соціальних мереж, чуток, дезінформації тощо. Як підкреслює В. Алещенко, психологічна дестабілізація через зовнішні інформаційні потоки є серйозною загрозою в умовах війни. Тому в системі професійної підготовки фахівців ДСНС слід посилити акценти на розвиток критичного мислення, здатності до самостійного аналізу інформації, формування внутрішньої референтності – стійкості до зовнішнього впливу [2].

Не менш значущим чинником забезпечення психологічної стійкості працівників ДСНС є **розвиток психологічної безпеки в колективі**. Як зазначають В. Алещенко та О. Хміляр, **внутрішній клімат довіри, згуртованості та підтримки з боку керівництва** сприяє зниженню рівня тривожності, підвищує ефективність командної взаємодії та загальний рівень опірності персоналу до стресу [1]. Водночас формування такої атмосфери потребує **психологічної компетентності керівників**, які здатні виявляти ранні прояви дезадаптації та вчасно скеровувати працівника до відповідної допомоги. Важливу роль у цьому процесі відіграє і **морально-ціннісна складова професійної стійкості**.

Усвідомлення сенсу своєї діяльності, солідарність із колегами та відчуття приналежності до суспільно важливої місії – це ті внутрішні опори, які дозволяють зберігати стабільність навіть в умовах виснаження, втрат і психологічного тиску. Особливо актуальним це є в умовах воєнної агресії, коли рятувальники не лише виконують свої службові обов'язки, а й стають джерелом підтримки для цивільного населення. У такому контексті **емоційна згуртованість, взаємна довіра та безпечний простір для обміну переживаннями** виступають критично важливими ресурсами збереження психологічного здоров'я працівників [5].

До перспектив розвитку системи підготовки психологічно стійких фахівців ДСНС можна віднести впровадження новітніх цифрових технологій, зокрема платформ на базі віртуальної реальності, які дозволяють створювати реалістичні навчальні сценарії з високим рівнем емоційного навантаження. Такі інструменти дозволяють безпечно моделювати критичні ситуації, відпрацьовувати алгоритми реагування, формувати навички прийняття рішень в умовах обмеженого часу та інформації. Крім того, ефективним може стати використання мобільних додатків для самоконтролю психоемоційного стану, трекінгу змін, отримання миттєвих порад чи рекомендацій від психолога.

Узагальнюючи, варто підкреслити, що розвиток психологічної стійкості в системі професійної підготовки фахівців ДСНС має носити системний, міждисциплінарний і науково обґрунтований характер. Комплекс заходів, що включає інноваційні навчальні технології, регулярний психологічний супровід, індивідуалізацію програм та формування підтримуючого соціального середовища, є запорукою ефективності службової діяльності у час воєнного протистояння. Зміцнення психологічного ресурсу рятувальників – це не лише інструмент підвищення ефективності дій у надзвичайних ситуаціях, а й внесок у загальну безпеку держави.

Список використаних джерел:

1. Алещенко В. Психологічне благополуччя військовослужбовця Збройних Сил України // Психологія і суспільство. 2024. № 1. С. 51–60.

2. Алещенко В., Хміляр О. Інформаційно-психологічна безпека особистості в умовах воєнних дій // Вісник Національного університету оборони України. 2025. № 1. С. 16–25.
3. Михайлишин У., Ващенко І., Стаднік А. Аспекти психологічної безпеки та стійкості військовослужбовців сил безпеки і оборони України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2025. Вип. 1. С. 125–130.
4. Попик Ю. Психологічна стійкість військовослужбовців при виконанні бойових завдань // Psychology Travelogs. 2023. № 4. С. 121–129. URL: <https://doi.org/10.31891/PT-2023-4-13> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Шель Н. В. Емоційна стійкість особистості в умовах війни // Вісник ДонНУ імені Василя Стуса. Серія: Психологічні науки. 2023. Т. 2, № 3. С. 2–12.

Задерієнко С. І.,

кандидат військових наук, доцент,
професор кафедри управління
повсякденною діяльністю військ та
тилового забезпечення,

Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

(м. Львів, Україна)

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЛОГІСТИКИ

В умовах широкомасштабної збройної агресії в Україні активно ведеться робота зі створення нового пізнавального простору, де здобувач військової освіти (курсант, слухач) є центром освітнього процесу, в якому він розвиває критичне мислення та вміє застосовувати знання на практиці. Освітній процес забезпечує кадрами галузь державної безпеки, а державна політика у сфері освіти визначає її стратегічні напрямки.

Сучасні виклики у сфері державної безпеки потребують значних змін у системі підготовки спеціалістів логістики. Розвиток технологій, зміна характеру ведення бойових дій, кібернетичні загрози та глобальні виклики безпеці впливають на логістичні процеси. У сучасних умовах традиційні методи підготовки фахівців не завжди з достатньою мірою забезпечують необхідний рівень ефективності передачі знань і досвіду. У вищих військово-навчальних закладах (ВВНЗ) продовжується впровадження нових освітніх технологій, оновлення програм підготовки та посилення частки компетентнісного підходу, який фокусується на розвитку вмінь і навичок, необхідних для вирішення складних логістичних завдань в реальному житті [1].

У теперішній час Сили безпеки і оборони України стикаються з рядом викликів, які вимагають трансформації системи підготовки військових фахівців, у тому числі фахівців логістики. Основними серед таких викликів є [2]:

- зміна характеру бойових дій через використання дронів, це значно ускладнює логістику та робить будь-яке переміщення небезпечним, а також через перехід до позиційної війни, спричинений балансом технологій і сил, що перешкоджає проривам оборонних ліній;

- розвиток кібернетичних загроз, що створюють ризики для інформаційних комплексів і програмних систем, які використовуються для підтримки логістичних операцій;

- удари противника по об'єктам критичної інфраструктури, зокрема: залізничним станціям, портам, аеропортам, аеродромам, арсеналам і базам зберігання військового майна, підприємствам та установам у сферах енергетики, транспорту, зв'язку та інших, порушення роботи яких може призвести до критичних ситуацій на полі бою;

– економічні та бюджетні обмеження, що впливають на повноту фінансування воєнної організації держави;

– поява наземних роботизованих, повітряних [3], надводних і підводних систем, що змінюють традиційні підходи до матеріально-технічного забезпечення підрозділів;

– недостатня обізнаність посадових осіб органів управління логістикою з цифровими інструментами для контролю за замовленням, отриманням та використанням міжнародної військово-технічної допомоги, а також інформаційно-комунікаційними системами (ІКС) для управління логістичними процесами руху матеріальних ресурсів тощо.

Для більшого розуміння актуальності змін можна порівняти традиційну та перспективну (пропоновану) модель підготовки фахівців логістики (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційної та перспективної моделей підготовки фахівців логістики

Показники	Традиційна підготовка	Перспективна підготовка
Методи навчання	Словесні (лекції та ін.), практичні (військове стажування)	Симулятивні технології, інтерактивні тренажери, штучний інтелект
Облік і звітність	Паперові книги і бланки, дані в режимі реального часу фактично недоступні	Цифровізація обліку, системи планування SAP S/4HANA, LOGFAS та ін.
Практична підготовка	Практичні вправи у стаціонарних умовах	Бойова система виживання, пошук виходу з кризового сценарію
Логістичні операції	Доставка штатними вантажівками, класичне зберігання майна	Захищені сховища, наземні роботизовані комплекси, безпілотна доставка
Адаптація да загроз	Регламентовані процеси реагування, відставання через багатоетапність	Гнучкі процеси та стратегії реагування, попередження виникнення кіберзагроз

Для адаптація системи підготовки фахівців логістики до умов воєнного часу необхідно активно впроваджувати [4]:

– системи віртуальної реальності та підсистем доповненої реальності для відпрацювання логістичних операцій і завдань підрозділів логістики в умовах, наближених до бойових;

– навчання із застосуванням можливостей штучного інтелекту з надання рекомендацій посадовим особам органів управління логістикою щодо аналізу оптимальних шляхів постачання, змін в оперативно-тактичній обстановці, прогнозування рівня логістичних потреб;

– удосконалення в існуючих інтерактивних курсах з вивчення СЕДО, оборонних закупівель, системи DOT-Chain [5], основ кібербезпеки, способів захисту інформаційних активів та інших можливостей цифрової логістики.

За результатами вищенаведених міркувань можна виділити п'ять основних напрямків перегляду та оновлення існуючих освітніх програм для підготовки фахівців логістики, зокрема:

1. Введення курсів управління безпілотними системами доставки військового майна. Сучасна військова логістика активно використовує безпілотні літальні апарати (БпЛА) та автономні наземні роботизовані комплекси [5] для забезпечення підрозділів у районах уздовж лінії бойового зіткнення. Так до програм підготовки пропонується включити:

- основи роботи з БпЛА для транспортування військового майна [6];
- керування наземними роботизованими комплексами, засобами механізації вантажно-розвантажувальних робіт, автономними транспортними платформами (у т.ч. для складів і баз зберігання);
- практичні тренування з координації роботи безпілотних систем доставки вантажів за умов бойової активності противника;
- забезпечення безпеки та захисту інформаційних даних при використанні безпілотних систем у логістичних операціях.

2. Навчання використання програмних комплексів планування ресурсів та автоматизованого управління запасами типу SAP S/4HANA, LOGFAS та ін.

Наприклад, спеціалізоване програмне забезпечення (СПЗ) NATO LOGFAS зараз використовується для управління логістичним забезпеченням військ (сил) у ході багатонаціональних навчань (операцій). Воно введене в експлуатацію у 2024 році наказом Міністерства оборони від 19.06.2024 № 403. Але станом на сьогодні LOGFAS використовується з обмеженим функціоналом лише для контролю фактичної наявності матеріальних засобів, отриманих у якості міжнародної військової допомоги, з деталізацією до бригади (полку) включно, без зазначення серійних номерів та країни походження.

Автоматизація підтримки процесів військового планування та управління логістичними операціями також проводиться за допомогою СПЗ SAP S/4HANA (ЛІС 1.0). Ця система використовується для відображення обліку та руху, визначення потреби, планування закупівлі, супроводження угод і контрактів на постачання, технічне обслуговування та ремонт військового майна, в тому числі тих, що надходять в Україну в якості міжнародної військово-технічної допомоги. СПЗ SAP S/4HANA (ЛІС 1.0) введене в дослідну (підконтрольну) експлуатацію у 2023 році наказом Міністерства оборони від 30.01.2023 № 53. На даний час в системі відображається актуальна інформація щодо орієнтовних обсягів та термінів передачі міжнародної військово-технічної допомоги за інформацією, отриманою з офіційних джерел.

Описані системи планування дозволяють централізовано керувати процесами закупівель, руху, зберігання та розподілу матеріальних ресурсів. Для ефективної роботи з ними фахівці логістики повинні вміти:

- налаштовувати та використовувати наведені онлайн-системи;
- аналізувати дані про запаси військового майна та прогнозувати потреби;
- оптимізувати маршрути постачання з використанням алгоритмів штучного інтелекту та машинного навчання;
- працювати з цифровими інструментами складу (бази постачання) та системами обліку матеріальних засобів.

3. Розвиток компетенцій у сфері кібернетичної безпеки логістичних мереж.

Зі зростанням цифровізації логістичних систем зростає ризик кібератак на системи керування постачанням військового майна. У зв'язку з цим освітні програми повинні включати:

- основи захисту інформаційних систем від атак хакерів;
- способи виявлення та запобігання несанкціонованому втручанню в логістичні системи;
- навчання роботі з безпечними каналами зв'язку передачі даних;
- практикум з реагування на кібернетичні інциденти у логістиці.

4. Введення основ управління логістикою у кризових ситуаціях.

Наприклад, Запорізька АЕС була захоплена 04.03.2022 російськими військами під час боїв за Енергодар, і з того часу перебуває під російською окупацією. Командування російської армії розмістило на території атомної станції військову техніку, боєприпаси та перетворило її на військову базу, що створює надзвичайну ситуацію з ризиками для радіаційної безпеки [7].

Інший приклад це закрита шахта “Юнком” (Юний комунар) в місті Єнакієве (Донецька область). У 1979 році на шахті був проведений підземний ядерний вибух з метою зменшення напруги гірничих порід, а зупинка відкачування води після закриття шахти призвела до затоплення підземних виробок із продуктами розпаду радіоактивних речовин. Забруднена радіацією вода просочується у водоносні горизонти і може досягти великих річок, таких як Сіверський Донець і Кальміус, а також акваторії Азовського моря [8].

При оцінці місцевої воєнно-економічної бази Донбасу слід входити з того, що будь-які водоносні пласти можуть бути радіаційно забрудненими, відтак місцеві води не зможуть бути використані при виконанні логістичних операцій.

Фахівці логістики мають бути готові до роботи в умовах прогнозованих техногенних катастроф і стихійних лих. У зв'язку з цим необхідно:

- розробити модулі щодо організації логістики в екстремальних умовах;
- розробити сценарні логістичні тренування з моделюванням реальних кризових ситуацій;
- навчати оперативному плануванню та перерозподілу матеріальних ресурсів у режимі реального часу;
- аналізувати успішні кейси логістичних операцій у кризових ситуаціях.

5. Подальша інтеграція міжнародного досвіду та стандартів НАТО.

Для вступу України в НАТО слід максимально привести освітні програми до вимог передових міжнародних стандартів і практик, зокрема:

- навчання за стандартами НАТО у сфері логістичного забезпечення;
- порівняння логістичних практик у арміях країн членів НАТО;
- організація спільних навчань та стажувань з міжнародними партнерами;
- запровадження курсів по роботі з іноземними підрядниками (виконавцями) та партнерами у сфері постачання;
- інноваційні методи управління ресурсами і запасами – перехід на системи обліку та звітності країн членів НАТО.

Таким чином, оновлення освітніх програм і внесення необхідних змін у підготовку військових фахівців логістики, дозволить їм ефективно працювати в умовах технологічних інновацій, обумовлених веденням бойових дій. Інтеграція безпілотних систем на усіх рівнях логістичних операцій, цифровізація процесів управління запасами, кібернетична безпека та логістика у кризових ситуаціях дозволять підвищити стійкість і оперативність логістичного забезпечення Сил безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти: Наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

2. Глухий кут, інновації та перемога над Росією: головне зі статті Залужного про війну. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/ato/hlukhyy-kut-innovatsiyi-ta-peremoha-nad-rosiyeiu-holovne-zi-statti-zaluznoho-pro-viynu-2919125.html> (дата звернення: 25.09.2025).

3. Задерієнко С.І. Обґрунтування необхідності впровадження у практику бойової та спеціальної підготовки військ системи підготовки операторів БПЛА. *Проблеми тилового забезпечення Національної гвардії України: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції (25 лютого 2015 р.)*. Харків: НА НГУ, 2015. С.58–61.

4. Задерієнко С.І. Про вади і переваги підсистем доповненої реальності. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції (17-18 травня 2023 р.)*. Львів: НАСВ, 2023. С.291.

5. Продовольче забезпечення Збройних Сил України: організація закупівлі послуг і контроль їх якості: навч. пос. / Дурач В.М., Ткачук П.В., Задерієнко С.І. “та ін.”. Львів: НАСВ, 2025. 201 с.

6. Задерієнко С.І. Перспективні розробки США з доставки вантажів у підрозділи безпілотними літальними апаратами. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: Збірник тез доповідей*

Міжнародної науково-технічної конференції (18-20 травня 2016 р.). Львів: НАСВ, 2016. С.81.

7. Хроніки окупації Запорізької атомної електростанції. *Еко Район*. URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/537867-khroniki-okupatsii-zaporizkoi-atomnoi-elektrostantsii> (дата звернення: 26.09.2025).

8. Якщо зволікати, Донбас стане непридатною для життя пустелею. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/iakshcho-zvolikaty-donbas-stane-pusteleiu.html> (дата звернення: 27.09.2025).

Залєвська І. І.,

доцент кафедри тактико-спеціальної
та спеціальної фізичної підготовки
кандидат політичних наук,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

Хілобок Д. Р.,

курсант 4 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

DOOR KICKERS ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Door Kickers [1] — це комп'ютерна тактична симуляція, розроблена студією KillHouse Games, яка моделює роботу підрозділів спеціального призначення під час штурму будівель, звільнення заручників, знешкодження терористів або зачистки об'єктів.

Гра поєднує реалістичну тактичну геометрію, точний розрахунок часу та балансу дій, управління ресурсами і вимагає від користувача планувального мислення, командної координації та аналітичної гнучкості.

На відміну від звичайних шутерів, Door Kickers не апелює до швидкості реакції, а до якості планування. Гравець виступає не солдатом, а командиром групи — аналітиком і координатором, який планує кожен крок, визначає кути секторів вогню, траєкторії руху, послідовність входу до приміщення та взаємопідтримку між бійцями.

У цьому сенсі Door Kickers — це віртуальний полігон командирського мислення, а не просто гра. Вона переносить користувача у реальний простір прийняття рішень, де кожна секунда, кожен сектор огляду й синхронізація команд мають стратегічне значення.

Головна цінність Door Kickers полягає в тому, що вона імітує процес ухвалення рішень під тиском часу та невизначеності.

Гравець отримує неповну інформацію про противника, розташування заручників і пасток, а тому змушений діяти в умовах, які у військовій теорії Клаузевіца називаються «туманом війни» (fog of war).

Цей фактор має колосальне значення для розвитку військового мислення, оскільки навчає: приймати рішення без повної картини поля бою; аналізувати

ризика й готувати резервні варіанти дій; зберігати контроль над ситуацією після непередбачених втрат або змін; підтримувати командну синхронізацію під час стресу.

Психологічно Door Kickers тренує когнітивну гнучкість (здатність швидко змінювати рішення залежно від обставин) і просторову уяву, яка є ключовою навичкою для штурмовиків, снайперів і командирів груп.

Door Kickers створена з глибоким розумінням тактики CQB (Close Quarters Battle) — бою в обмежених просторах. У симуляторі враховано: кути входу, розподіл секторів вогню; покриття та перекриття секторів між бійцями; ефекти гранат, кутів рикошету, затримок у русі; контроль часу між діями кількох груп; типи зброї, броні, радіус ураження гранат та звукові ефекти.

Така увага до деталей створює реалістичну бойову ситуацію, у якій навіть невелика помилка (наприклад, запізнілий кидок світлошумової гранати або невдалий кут входу) може призвести до втрат.

Саме ця непрощаюча модель формує справжню цінність симулятора — він не заохочує агресію, а вчить дисципліни, точності, передбаченню й відповідальності.

Door Kickers — це не просто симуляція тактичних дій; це інструмент формування стратегічного мислення через тактичні рішення.

Військовий стратег, як і гравець у цій грі, працює не лише на рівні «як увійти в кімнату», а на рівні як використати ресурси, час і інформацію для досягнення мети з мінімальними втратами.

Гравець вчиться: розподіляти обмежені ресурси (боєкомплект, кількість операторів, гранати); планувати синхронізацію дій (коли дві групи мають одночасно атакувати з різних боків); враховувати ризики та резерви (забезпечення сектору прикриття, евакуаційного маршруту); аналізувати власні помилки після місії, тобто застосовувати принцип After Action Review (AAR), який використовується у військових підрозділах США і тепер й України.

У результаті формується те, що можна назвати когнітивним циклом офіцера:

→ *Спостереження* → *Оцінка* → *Рішення* → *Виконання* → *Аналіз* → *Корекція* [2].

Кожна місія — це зіткнення двох інтелектів: плану командира і реакцій противника. Тут народжується істинне стратегічне мислення, бо гравець починає розуміти, що: “Війна — це не просто дія, а взаємодія, де кожен рух викликає протидію.” [3]

Військова культура спецпідрозділів тримається на трьох опорах: дисципліна, мислення, воля. Door Kickers дозволяє у віртуальному середовищі тренувати всі три.

Дисципліна проявляється у дотриманні тактичних процедур і контролі часу; мислення — у плануванні та аналізі; воля — у здатності діяти в умовах ризику, не втрачаючи структури рішення [4].

Симулятор Door Kickers демонструє, що стратегічне мислення не обмежується штабними розрахунками чи політичними концепціями — воно

народжується з точності тактичного рішення, ухваленого у тиску часу й невизначеності.

Саме в таких умовах формується здатність бачити не лише поточну ситуацію, а структуру бою в цілому, оцінювати взаємозалежність простору, ресурсів, психології та темпу дії.

Список використаних джерел:

1. Door Kickers is out!". 2014-10-20. Retrieved 2016-07-20. URL: <https://inthekillhouse.com/door-kickers-is-out/>
2. Adler, Amy B. Castro, Carl Andrew McGurk, Dennis (January 2009). "Time-Driven Battlemind Psychological Debriefing: A Group-Level Early Intervention in Combat". *Military Medicine*. 174 (1): 021– 028.
3. Карл фон Клаузевіц. Природа війни. пер. Руслан Герасимов — Харків. Vivat. 2018. — 246 с.
4. Tannenbaum, Scott I.; Cerasoli, Christopher P. (February 2013). "Do team and individual debriefs enhance performance? A meta-analysis". *Human Factors*. 55 (1): 231–232.

Карпенко О. М.,

старший викладач кафедри вогневої підготовки, Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Берега Ю. В.,

курсант 401/22КР-(П)-Б навчального взводу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність інтеграції інноваційних технологій у процес службово-бойової та вогневої підготовки в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання є беззаперечною, особливо в контексті тривалого та постійно продовжуваного воєнного стану. Це диференційовано зумовлено об'єктивною потребою у фундаментальному підвищенні якості професійної компетентності майбутніх фахівців для сектору безпеки та оборони.

На сьогоднішній день розроблені та потребують впровадження в освітній процес закладів вищої освіти сучасні тренажерно-аналітичні комплекси та цифрові технології, до яких належать:

- технології віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR));
- електронні та лазерні стрілецькі системи (тренажери, мішені);
- системи біометричного контролю та аналітики.

Ці засоби дозволяють забезпечити комплексне формування стійких практичних навичок у здобувачів вищої освіти за відсутності ризику для їхнього життя та здоров'я. Крім того, їхнє застосування сприяє оптимізації ресурсного забезпечення (скорочення витрат на боєприпаси та матеріально-технічне забезпечення), гарантуючи при цьому безпечний та високоінтенсивний тренувальний процес незалежно від зовнішніх умов.

В умовах воєнного стану, за наявності об'єктивної потреби у прискореній та високоякісній підготовці особового складу поліції та інших правоохоронних органів, інтеграція інноваційних технологій зможе забезпечити моделювання

різносценарного відпрацювання техніки стрільби. Це включає максимально наближену імітацію бойових умов, що критично підвищує психологічну стійкість та бойову готовність майбутніх фахівців до дій в екстремальних ситуаціях.

Застосування інтерактивних тренувальних систем здатне забезпечити низку вагомих педагогічних переваг, наприклад:

- підвищити об'єктивність оцінювання вправ зі стрільби, за рахунок більш точного та неупередженого оцінювання отриманих результатів;
- персоналізувати навчання, що сприятиме реалізації індивідуальної освітньої траєкторії для кожного здобувача освіти;
- забезпечити миттєвий зворотний зв'язок, і, як наслідок, здійснити корекцію допущених помилок у режимі реального часу.

Крім того, сучасні технології є індикатором цифровізації освітнього процесу, які здатні підвищити його наочність та інтерактивність. Це, у свою чергу, стимулюватиме мотивацію здобувачів вищої освіти та сприятиме оптимізації показників засвоєння фахових знань і якості набутих практичних навичок.

Яскравим прикладом інтеграції інноваційних технологій є програмний продукт «Synthetic Training Environment» (далі – STE) Армії США. Цей програмно-апаратний комплекс поєднує в собі живі (Live), віртуальні (Virtual) та конструктивні (Constructive) тренувальні методи, забезпечуючи особовому складу можливість моделювати та відпрацьовувати повний спектр тактичних і бойових завдань. Серед переваг такого комплексу слід виділити наступні:

1) ефект повного занурення та реалізму (VR/AR). У віртуальних тренувальних середовищах використовується апаратне забезпечення (зокрема, макети зброї, оснащені системою імітації віддачі (recoil kits)), що генерує автентичні кінестетичні відчуття стрільби. Це дозволяє безпечно моделювати критичні сценарії, як-от ведення бою в урбанізованій місцевості (Military Operations in Urban Terrain – MOUNT) та зачистка будівель, без використання боєприпасів;

2) широкі можливості для моделювання та аналітики. STE реалізує балістичне моделювання високого рівня точності, що враховує фізичні параметри зовнішнього середовища (вітер, атмосферний тиск, перешкоди). Це трансформує тренування у когнітивний та аналітичний процес прийняття рішень;

3) об'єктивність оцінювання та наявність зворотного зв'язку. Завершальним етапом циклу є система After-Action Review (AAR). Функціонуючи на базі високошвидкісних мереж (5G), вона забезпечує деталізований тривимірний (3D) аналіз дій підрозділів, дозволяючи оперативно та об'єктивно виявляти і коригувати допущені тактичні та технічні помилки.

Таким чином, STE є ефективною методологічною платформою для розвитку професійної компетентності та оптимізації бойової готовності особового складу.

Крім цього, критично необхідним у сучасних умовах також є впровадження персональних сенсорно-аналітичних систем (як-от Mantis, G-Sight) у процес вогневої підготовки здобувачів вищої освіти в закладах освіти зі специфічними умовами навчання. Ці системи можуть стати базовим інструментом для глибокої індивідуалізації навчального процесу.

Так, основна мета впровадження персональної аналітики полягає у трансформації процесу навчання стрільби із суб'єктивного (заснованого на візуальній оцінці інструктора) на об'єктивний, верифікований та миттєвий.

Сенсорні модулі здатні здійснювати фіксацію та кількісний аналіз не лише результату влучання в мішені в динаміці. Вони також здатні здійснювати аналіз контролю спуску (зриви, потягування), кута нахилу та коливання зброї під час прицілювання, а також фіксувати час утримання на цілі та швидкість реакції.

Така глибинна діагностика дозволяє ідентифікувати першопричини технічних помилок, що допускають здобувачі вищої освіти і запобігає формуванню деструктивної м'язової пам'яті.

Також наведені системи значно підвищують безпеку та економічність процесу навчання, оскільки дозволяють виконувати більшість вправ у режимі dry-fire (холостого тренування) без використання боєприпасів. Це особливо актуально в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів.

Аналітична складова забезпечує повноцінну індивідуалізацію навчального процесу. Мобільний додаток формує профіль прогресу кожного здобувача вищої освіти, генеруючи цільові завдання. Таким чином, увага викладача фокусується на усуненні виявлених недоліків конкретного студента (наприклад, стабільність утримання, робота кисті, дихання), замість застосування універсальних методик.

Допоміжні сенсори є високоефективними для тренувань у змодельованих стресових умовах: вони фіксують, як фізична втома або емоційний тиск впливають на техніку стрільби. Це максимально наближує ефект підготовки до умов бойової.

Синергетична інтеграція даних із VR-симуляціями та системою After-Action Review (AAR) дозволяє здійснювати тривимірний перегляд помилок у часових треках і з різних ракурсів, що критично підвищує переносимість (трансфер) набутих навичок безпосередньо у бойове середовище.

Імплементация сенсорно-аналітичних систем в освітній процес закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання має здійснюватися поетапно і розпочинатися з пілотного проєкту. Наступним етапом має бути підбір та навчання викладачів методології інтерпретації аналітичних даних, формування та ведення результативної бази даних (Data Repository) для моніторингу прогресу с подальшим масштабуванням після верифікації ефективності.

При цьому обов'язковим є забезпечення комплексу заходів, що включають розробку політики безпеки даних, визначення резервних методів оцінювання та впровадження стратегій подолання опору персоналу (Stakeholder Resistance).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що інтеграція персональної сенсорної аналітики трансформує вогневу підготовку зі звичайної практики стрільби на науково обґрунтований, безпечний та ресурсоефективний процес

формування фахових навичок. Ця трансформація безпосередньо підвищить оперативну готовність і бойову спроможність майбутніх фахівців до дій в екстремальних умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Пінчук О.П., Литвинова С. Г., Буров О.Ю. Синтетичне навчальне середовище – крок до нової освіти. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2017. № 4(60). С. 28-45.

2. Імерсивні технології в освіті: збірник матеріалів І Науково-практичної конференції з міжнародною участю. / упоряд.: Н.В. Сороко, О.П. Пінчук, С.Г. Литвинова. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. 169 с.

3. Демічковський А. П. Удосконалення техніко-тактичної підготовки кваліфікованих стрільців з пневматичної гвинтівки на етапі спеціалізованої базової підготовки із застосуванням кінематичних моделей пострілу: дис. доктора філософії. Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського. Львів, 2025. 238 с.

Климчук Ю. В.,
курсант 2-го курсу, навчально-
науковий інститут цивільного
захисту,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

Науковий керівник:

Саміло А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри права та
менеджменту у сфері цивільного
захисту
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПОЛІГРАФОЛОГІЇ ДЛЯ ДСНС УКРАЇНИ

В умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх загроз ефективність національної безпеки України на пряму залежить від рівня підготовленості фахівців у сфері безпеки й оборони. Сучасна сфера безпеки вимагає не тільки високого рівня професійної компетентності, але й уміння адаптуватися до швидкозмінних умов: приймати нестандартні рішення під час служби. [2; с. 4]

В умовах зростання рівня небезпек в контексті підвищених вимог до кадрової безпеки в системі ДСНС України постає потреба впровадити сучасні інструменти кадрової діагностики. Одним із таких інструментів є поліграфологія.

Використання поліграфа дозволяє виявляти приховану інформацію, оцінювати рівень надійності, стресостійкості та доброчесності кандидатів і потенційних співробітників цивільного захисту. Це підвищує ефективність добору кадрів і сприяє профілактиці зловживань.

Відбір кандидатів є ключовим етапом у забезпеченні надійності та ефективності роботи ДСНС України. Використання поліграфології дозволяє своєчасно виявляти потенційні ризики, оцінювати доброчесність та психологічну стійкість майбутніх співробітників. Це гарантує формування колективу, здатного діяти злагоджено в умовах надзвичайних ситуацій.

Однією з основних труднощів для формування організаційно-професійного кадрового ядра ДСНС України є відсутність системи підготовки спеціалістів за вище зазначеним напрямом, а саме: недостатня кількість фахівців, обмежене технічне забезпечення, відсутність державної сертифікації

поліграфологів та неврегульованість правової бази щодо застосування поліграфа в системі ДСНС України.

Для того нам потрібно розібратися, що таке поліграфологія.

Поліграфологія - це міждисциплінарна науково-методична галузь знань, що охоплює технічні, організаційні та правові умови проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа. Її сутність полягає в діагностуванні прихованої інформації про події чи факти через аналіз фізіологічних реакцій людини (дихання, пульс, шкірно-гальванічна активність, артеріальний тиск) у відповідь на спеціально поставлені запитання.

Завдання поліграфології полягає в допомозі ініціатору дослідження (державному органу, правоохоронній структурі, службі безпеки чи роботодавцю) у перевірці фактів, що потребують додаткової оцінки чи підтвердження. Поліграфологія використовується в різних сферах: судочинстві, оперативно-розшуковій діяльності, кадровій політиці, службових перевірках, а також у комерційних структурах. [1; с. 5]

Так, зокрема, значення поліграфології для відбору кандидатів на службу ДСНС України можна зазначити схематично:

1.	Важливість якісного кадрового відбору	В умовах зростання внутрішніх і зовнішніх загроз (гібридні війни, інформаційні атаки, тероризм, техногенні катастрофи) ДСНС потребує фахівців із високим рівнем професійної компетентності та психологічної стійкості. Відбір ненадійних кадрів може призвести до загроз для безпеки особового складу та громадян.
2.	Перевірка благонадійності та достовірності інформації	Поліграфологічні дослідження допомагають виявити приховані факти біографії кандидата: кримінальне минуле, шкідливі звички, нечесність, можливі корупційні ризики. Це особливо важливо для ДСНС, де службовець має працювати з таємною інформацією, матеріальною технікою, у колективах високої довіри.
3.	Виявлення психологічних ризиків та професійної придатності	Поліграф дозволяє оцінити здатність кандидата працювати у стресових умовах, що характерно для служби ДСНС. Виявляється схильність до агресії, імпульсивності, небажання дотримуватись дисципліни або виконувати накази.
4.	Забезпечення кадрової безпеки	Система поліграфологічних перевірок мінімізує ризики проникнення в органи ДСНС осіб із ворожими намірами, можливими зв'язками з кримінальними або

		терористичними структурами. Це сприяє збереженню цілісності та ефективності служби.
5.	Формування психологічної сумісності та дисципліни	Перевірка дозволяє оцінити моральні якості кандидата, його здатність працювати в команді, дотримуватись службових обов'язків і норм етики. Сам факт проходження поліграфа діє як превентивний засіб, стимулює відкритість та чесність кандидатів.
6.	Профілактика правопорушень та корупції	Поліграфія є дієвим інструментом зниження рівня зловживань на службі, адже демонструє неможливість приховати небажану інформацію. Це сприяє підвищенню довіри до ДСНС з боку громадян та міжнародних партнерів.
7.	Додатковий, але важливий інструмент відбору	Результати поліграфа не є єдиною підставою для прийняття рішення, однак вони значно підсилюють кадрові комісії під час оцінки кандидатів. У комплексі з медичними оглядами, психологічними тестами й співбесідами поліграфологія формує цілісну картину про кандидата.

Отже, підготовка фахівців з поліграфології для ДСНС України має стратегічне значення, що надасть можливість:

- підвищити якість відбору особового складу,
- зміцнить кадрову та національну безпеку в цілому,
- сформує дисциплінованих і психологічно стійких рятувальників,
- забезпечить відповідність системи підготовки ДСНС сучасним загрозам і міжнародним стандартам.

Таким чином, поліграфологія виступає важливим елементом кадрової політики, що допомагає створити професійний і надійний кадровий потенціал у структурі ДСНС України.

Список використаних джерел:

1. О.І. МОТЛЯХ. Основи поліграфології. Міністерство внутрішніх справ України національна академія внутрішніх справ С. 5
2. С. ДОЛЯ В. Пурнак. Національна безпека України в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення. Проблеми професійної підготовки та освіти у фахівців сфери національної безпеки України. Міністерство оборони України Військова академія (м. Одеса)

Коломієць О. Л.,

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
факультету забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У військовому колективі феномен лідерської поведінки має особливе значення, оскільки саме від її прояву значною мірою залежать єдність підрозділу, морально-психологічний стан військовослужбовців і результативність виконання службово-бойових завдань. Водночас питання визначення сутності лідерської поведінки залишається предметом наукових дискусій: чи варто розглядати її як відображення індивідуальних рис особистості військового, чи як наслідок взаємодії соціально-психологічних чинників і вимог професійного середовища?

Не менш важливим залишається питання про чинники, що визначають становлення й прояв лідерської поведінки у військовому середовищі. Передусім, це психологічні чинники (емоційна стійкість, самоконтроль, комунікативна компетентність, уміння надихати інших) та етичні чинники (відповідальність, почуття справедливості, честі, гідності, моральна послідовність), які формують основу авторитету командира. Їхня взаємодія визначає не лише ефективність впливу керівника на підлеглих, а й рівень довіри до нього.

Таким чином, на сучасному етапі постає науково-практичне завдання: окреслити сутність лідерської поведінки у військових колективах та з'ясувати, які саме психологічні й етичні чинники найбільшою мірою впливають на її результативність.

За визначенням наданим у «Доктрині з військового лідерства в Національній гвардії України», – «Військовий лідер – військовослужбовець, який згідно із займаною посадою чи якщо того вимагають обставини, здійснює вплив на людей, надаючи їм мету, спосіб та мотивацію для виконання завдання та вдосконалення організації» [1, с. 13]. Звідси виникають два питання: «Які види впливу існують взагалі?» і «Які ж саме види впливу Військовий лідер може використовувати?»

У військовому середовищі вплив лідера на підлеглих має виняткове значення, адже це чи не єдина сфера людської діяльності, де на кону стоять життя й смерть. Спираючись на ідеї French J. R. P. Jr. та Raven B. H. [2], основні види впливу військового лідера, на нашу думку, можна класифікувати так:

– Формальні (офіційні) впливи — ґрунтуються на посадовій владі та регламентованих повноваженнях.

– Неформальні (особистісні) впливи — базуються на авторитеті, довірі й повазі до лідера, на його особистому прикладі хоробрості, честі й дисципліни.

Обидва типи включають нормативну складову (встановлення правил, норм, стандартів поведінки) і дескриптивну складову, яка поділяється на:

- адміністративну (накази, розпорядження, контроль виконання);
- дисциплінарну (система заохочень і стягнень).

Такі впливи реалізуються через різноманітні психологічні засоби:

Моральний вплив — апеляція до честі, совісті, військових і національних цінностей.

Емоційний вплив — здатність надихати, підтримувати бойовий дух, знижувати стрес, формувати довіру (емоційне мотивування, сугестія, підтримка у стресових і посттравматичних станах).

Раціонально-логічний вплив — переконання, логічні аргументи, роз'яснення цілей і сенсу завдань, раціональне мотивування.

Колективний вплив — формування єдності, корпоративного духу, підкреслення спільних цінностей, апеляція до інституційних норм (військова присяга, статuti, закони).

Таким чином, військовий лідер здійснює вплив не лише через наказ, а й через моральний авторитет, психологічну підтримку та колективну згуртованість. Саме поєднання формальних і неформальних впливів забезпечує ефективність лідерства. Наведені чинники є частково лабільними, тобто залежать від культурних і історичних контекстів. Отже, у понятті «лідерство» доцільно виокремити постійну (const) і змінну (var) складові.

Авторський колектив у складі Majolo B., Lehmann J., Vizioli A. та Schino G. демонструє зв'язок між домінантністю та репродуктивними перевагами у низки видів приматів [3]. Звідси можна зробити припущення, що соціальна функція лідерської поведінки має біологічне походження й, відповідно до «піраміди Маслоу», пов'язана з базовими потребами — безпекою та розмноженням. Таким чином, альтруїстичне начало лідерства можна вважати архитиповим для людини, тобто постійним (const).

Водночас подальші, умовно «пізні» нашарування лідерської поведінки формувалися під впливом культурних чинників, які визначали уявлення про добро і зло, прекрасне й потворне, належне й наявне, а також про мораль, авторитет, психологічну підтримку й колективні цінності. Усе це надає лідерству варіативного (var) характеру.

Отже, сутність лідерства варто шукати в його базовій, первинній складовій, що полягає у забезпеченні репродуктивної функції. Наступним етапом дослідження постає з'ясування сутності поняття «військовий».

«Військовий — той, що стосується війська» [4]. Це об'єктно-атрибутивне словосполучення, у якому залежне слово, виражене прийменником, характеризує головне слово, виражене іменником [5], тобто означає — «такий, що належить до війська».

Військо — спільнота воїнів, тобто тих хто примушує підкорятися. (Пов'язані зі словом «вина», → «повиноваться») [6].

Таким чином, «військовий» — це той, хто має здатність примушувати до підкорення, тоді як «військовий лідер» — це домінант серед тих, хто примушує підкорюватися, тобто підкорювач підкорювачів, у поведінці якого закладено альтруїстичне начало. Цей альтруїзм має біологічне коріння, пов'язане з репродуктивною функцією, однак самим реципієнтом він не усвідомлюється, адже, як і інші базові функції, належить до сфери колективного несвідомого.

У характері військового лідера виявляється неусвідомлена потреба домінування, частиною якої є не лише прагнення справити позитивне враження на осіб протилежної статі, але й внутрішня, глибинна потреба в альтруїзмі. Ця потреба, хоч і має природне підґрунтя, може бути раціонально переосмислена та використана як основа для розвитку гуманістичних засад і моральної зрілості майбутніх військових лідерів.

Список використаних джерел:

1. Аллеров Ю.В., Кривенко О.В. Роль і місце Національної гвардії України у структурі сектору національної безпеки і оборони України. Наука і оборона. 2018. № 3. С. 3-9.
2. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Департамент професійної підготовки головного управління Національної гвардії України. К., 2022, 26 с.
3. Majolo B., Lehmann J., Vizioli A de B., Schino G. Fitness-related benefits of dominance in primates. *National Center for Biotechnology*. Volume147, Issue 4, April 2012. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ajpa.22031> (дата звернення 08.09.2025).
4. Словник української мови і культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 08.09.2025).
5. Синтаксичні відношення у словосполученні. *Українська мова та література*. URL: <https://zno.if.ua/?p=4095> (дата звернення 08.09.2025).
6. Етимологічний словник української мови. <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9>

Коломієць О. Л.,

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
факультету забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

Борисов Н. М.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ЛІДЕРСТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з ключових умов ефективного функціонування сектору безпеки та оборони України в умовах воєнного стану, є формування лідерів нового типу – морально зрілих, вольових, здатних до рефлексії, самопізнання та прийняття обґрунтованих рішень у кризових ситуаціях. Українська дослідниця О. Собчишин зазначає «... що лідерство, яке є найважливішою запорукою успіху соціально-історичного розвитку людства, є складним, синтетичним явищем» [6, 476].

Філософські засади лідерства також тісно пов'язані з гуманістичними принципами. Формування лідерів у секторі безпеки має спиратися на ідеї людиноцентризму, духовності та моральної зрілості. Лідер повинен усвідомлювати відповідальність не лише за результат, а й за цінності, якими він керується. Тож, феномен лідерства ми могли б визначити як цілісну світоглядну позицію, що відображає систему цінностей засновану на повазі соціуму яка утворюється в результаті діалектичного єднання людяності, харизми, відповідальності та високих моральних якостей і організаторських здібностей.

У Доктрині з військового лідерства в Національній гвардії України зазначається що: «Військовий лідер – військовослужбовець, який згідно із займаною посадою чи якщо того вимагають обставини, здійснює вплив на людей, надаючи їм мету, спосіб та мотивацію для виконання завдання та вдосконалення організації» [2. с. 13].

Особливою рисою військового середовища, в контексті досліджуваного явища, на нашу думку, є зв'язок феномена лідерства з екзистенціалом честі.

О. В. Бойко зазначає що: «Честь військового лідера визначається його здатністю керуватися в особистому житті та при виконанні військового обов'язку загальнолюдськими принципами, моральними та етичними нормами, цінностями Збройних сил України, ставити вимоги військової служби та інтереси підлеглих понад власні амбіції». [1, с. 575].

Інша дослідниця Н. Кузьменко влучно виділяє 3 складові сучасного лідера: відповідальність, автентичність та здатність до трансцендування; вона зазначає що: «...сучасна криза актуалізує питання пошуку сенсу, автентичності та свободи. Саме тому екзистенціалістське розуміння лідерства як вияву особистісної зрілості та самореалізації набуває особливої ваги. Лідер, який здатен відповідати на ці виклики, стає провідником своєї спільноти через турбулентні часи. [4, с. 48]. Саме тому філософія лідерства у військовій освіті покликана виховувати не просто командира, а мислячого гуманіста, який поєднує стратегічне бачення та моральну відповідальність.

У цьому контексті колектив авторів О. Пономарьов, О. Романовський, Н. Середа, М. Чеботарьов. слушно зазначають, що «...ті високі вимоги, які висуває суспільство до лідерів, перш за все стосовно їхньої моральності, професіоналізму та інших особистісних рис і якостей, зумовлюють потребу в організації системи виявлення серед студентів потенційних лідерів і наступної цілеспрямованої їх підготовки згідно з суспільними вимогами. [5, с. 108].

Під впливом гібридних загроз і повномасштабної війни перед системою військової освіти постають нові виклики. Необхідним стає поєднання технологічних, психологічних і філософських компонентів у підготовці лідерів. Сучасний військовий лідер повинен мислити не лише раціонально, а й етично, вміти зберігати моральну рівновагу в умовах екстремального стресу.

Важливе місце у сучасному підході до формування лідерства займає досвід країн-членів НАТО. У «Концепції лідерства за стандартами армій країн НАТО» наголошено, що справжній військовий лідер — це особистість, яка вміє надихати, піклується про підлеглих, забезпечує баланс між дисципліною і довірою, а головне — керується принципом служіння [3, с. 57]. У доктрині «Allied Joint Doctrine for Leadership» (AJP-01, 2020) визначено, що лідерство у збройних силах має будуватися на трьох ключових засадах: моральній силі, інтелектуальній компетентності та психологічній стійкості [9, с. 42].

Українські науковці, зокрема О. Бойко, у своїй монографії наголошують, що розвиток лідерської компетентності офіцера — це насамперед процес самопізнання, формування власної філософії служіння та етичного вибору. Саме внутрішня мотивація й ціннісні орієнтири є тим фундаментом, що забезпечує справжню готовність діяти в інтересах держави [1, с. 103].

Військовий лідер повинен володіти емоційно-вольовою стійкістю, вмінням управляти власними емоціями та підтримувати бойовий дух підлеглих у критичних ситуаціях.

У період воєнного стану філософія військового лідерства набуває нового змісту. Вона орієнтується не лише на ефективність управління, а на етику виживання, солідарність і співвідповідальність. Згідно зі «Стратегією воєнної

безпеки України» (2021), одним із пріоритетів є підготовка командирів, здатних мислити критично, діяти рішуче і морально виважено [7]. Це передбачає інтеграцію національних традицій військової доблесті з євроатлантичними підходами до підготовки лідерів.

На думку авторів статті «Leadership in Higher Military Educational Institutions» (2021), перспективи розвитку лідерства у вищих військових закладах пов'язані з поєднанням академічної, моральної та емоційної підготовки. Лідер майбутнього — це інтелектуальний і моральний суб'єкт, здатний приймати рішення, зберігаючи людяність навіть в умовах війни [8, с. 59].

Таким чином, філософські засади лідерства у професійній підготовці військових фахівців в умовах воєнного стану полягають у поєднанні гуманістичних, моральних, психологічних і національно-патріотичних компонентів. Вони формують основу для становлення офіцера нового типу — лідера-гуманіста, для якого честь, обов'язок і служіння є найвищими цінностями.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних Сил України : монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.
https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722942/1/Boiko_O.V._Monografy.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Департамент професійної підготовки головного управління Національної гвардії України. К., 2022, 26 с.
3. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО : навч.-метод. посіб. – Київ : МО України, 2022. – 145 с.
4. Кузьменко Н. Екзистенційний аспект лідерства в умовах сучасної кризи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»: науковий журнал. Острог* : Вид-во НаУОА, 2024. № 26. С. 45–48
URL: <https://www.journals.ua.edu.ua/Philosophy/article/view/4120/3767>. (дата звернення 08.10.2025).
5. Пономарьов О., Романовський О., Серeda Н., Чеботарьов М. Моральнісний сенс філософії лідерства: навчально-методичний посібник. – Харків : НТУ, «ХП», 2020. – 120 с.
URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b360ee8a-f65d-43a4-b7a4-ce06d8ea4fd6/content> (дата звернення 08.10.2025).
6. Собчишин О. Феномен лідерства у філософії соціальної роботи: ретроспективний аналіз. *Ternopil-Aberdeen, Vol. 7, No. 4, 2020 p, С. 466-482.*
URL: DOI: [10.25128/2520-6230.20.4.5](https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.4.5). (дата звернення 08.10.2025).
7. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 121/2021 від 25.03.2021 р.

8. Leadership in Higher Military Educational Institutions: Models and Training Programmes // European Journal of Military Studies. – 2021. – Vol. 9, № 1. – P. 55–68.
9. NATO Leadership Doctrine AJP-01: Allied Joint Doctrine for Leadership. – Brussels : NATO Standardization Office, 2020. – 156 p.

Кондратюк-Антонова Т. В.,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСТВА У ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми для сектору безпеки та оборони України обумовлена сучасними вимогами Доктрини з військового лідерства в Національній гвардії України та Доктрини розвитку військового лідерства у Збройних Силах України [1, 2]. Тому дуже важливим постає питання врахування світового досвіду у наших реаліях.

Необхідно звернути увагу на те, що дослідження феномена лідерства у військовому середовищі армій країн НАТО має глибоке історичне і філософське коріння. Все актуальнішим стає вирішення проблеми формування, розвитку і підтримання лідерства військовослужбовців у всіх ланках військового управління цієї організації.

В сучасних умовах підготовка військового фахівця вимагає комплексного і системного підходу до визначення змісту і завдань даного процесу. Зміст підготовки визначається такими чинниками: військово-політичні інтереси держави; вимоги військової практики та громадськості до військових фахівців; досягнення психологічної і педагогічної наук; способи комплектування військових сил особовим складом; порядок і зміст військово-професійної підготовки особового складу тощо.

Ці чинники тісно взаємопов'язані зі змінами, що відбуваються в глобальній військовій сфері, геостратегічному та геополітичному оточенні, поряд із сучасними загрозами національній безпеці, а також із досягненнями в галузі підготовки військових фахівців.

Традиційно у підготовці командного складу основна увага приділяється вмінню організовувати бойові дії всіх видів військ, бойову підготовку, всебічне забезпечення військовослужбовців, усі види бойової та внутрішньої служби, повсякденну діяльність військовослужбовців тощо. При цьому недостатньо звертається увага на психічний, емоційний стан особового складу та особливості кожної особистості військового.

Підготовка керівного персоналу стала однією з основних проблем як у цивільних, так і у військових організаціях. Для військових організацій це зумовлено проривом в інформаційних технологіях, демографічним спадом, конкуренцією з цивільними організаціями. Крім того, істотні зміни у ролі армії в сучасних умовах (гібридні і сенсові війни, інформаційно-психологічні війни, боротьба з тероризмом, місії з підтримання миру і примусу до нього, превенція

збройних конфліктів, зміна поглядів із застосування Збройних сил всередині країни тощо) висувають все нові вимоги – морально-психологічні, професійні, людські та ін. – до командирів усіх рівнів управління.

У військових союзах виникає необхідність узгоджених дій. Відповідно - необхідність загального погляду на професійну підготовку особового складу для таких дій. Значно змінилися внутрішні і зовнішні умови дій особового складу і військових структур держави, постійно змінюються зміст виконуваних завдань і вимоги до особового складу сектору безпеки та оборони.

Прагнення бути конкурентними, мати кращі результати на всіх рівнях управління, ефективно застосовувати озброєння і бойову техніку висувають суттєві вимоги до військово-професійної підготовки майбутніх командирів підрозділів. Сьогоднішній час визначається як TQL (Total Quality Leadership), тобто як «Загальне керівництво якістю» або «Тотальне керівництво якістю», де якість – це ключ до конкурентоздатності, і вона неможлива без лідерства.

Незнання основ психології лідерства, недоліки в освіті і невміння самостійно визначати зміст і напрями вдосконалення особистої підготовленості викликають певні труднощі у виконанні обов'язків і подальшого професійного та кар'єрного просування офіцера.

Очевидно, що прагнення відмінно виконувати посадові обов'язки, бути першим серед командирів свого рівня управління, витримати велику конкуренцію в сучасних умовах висуває на перший план командирів-лідерів – справжніх суб'єктів військово- професійної діяльності.

Значні зміни в глобальній військовій сфері, в суспільній свідомості на регіональному рівні підвищили вимоги, які висуваються до командного складу. У професійній військовій підготовці необхідно враховувати цілі, зміст, специфіку та особливості діяльності командирів на нижчих і вищих ланках управління. На нижчих ланках вимагається пряме (безпосереднє) управління підлеглими, на вищих – організаційному і стратегічному – необхідно як безпосереднє, так і опосередковане управління підлеглими.

Особливості такого управління полягають у тому, що потрібно вирішувати не тільки військові, а й економічні, політичні, культурні, правові, соціальні, дипломатичні та інші питання у військовій сфері. У зв'язку з цим, розвиток і вдосконалення діяльності військових одиниць (окремих солдатів, підрозділів, комплексів зброї тощо) неможливий без командирів, які мають не тільки якісну професійну підготовку, а й уміють спілкуватися із підлеглими, долати психічні бар'єри у спілкуванні, знайти вихід з будь-якої конфліктної ситуації.

Професійна підготовка у процесі служби, збільшення меж відповідальності і складності завдань є важливою частиною розвитку лідерства військовослужбовців. Ці можливості дозволяють військовим лідерам розширити свої знання та вдосконалювати навички та вміння, які вони отримали від системи професійної підготовки та виконання попередніх військово-професійних завдань.

Американські військові науковці, викладачі вищих військових навчальних закладів використовують результати досліджень усього спектра класичних і

сучасних концепцій лідерства – від теорії рис до ціннісного і трансформаційного лідерства

Професійна і лідерська підготовка офіцера армій країн НАТО ґрунтується на армійських цінностях, розвивається в процесі навчання, де передбачено системне моделювання та інтеграція навчальних програм.

Основними концептуальними підходами до формування лідерських якостей майбутніх офіцерів в деяких арміях країн НАТО виступають системний, контекстний, компетентнісний та аксіологічний підходи.

Розвиток лідерства військовослужбовців ґрунтується на цінностях та етичних нормах, які підтримуються очікуваннями і стандартами службової діяльності. Вони формують основу для ефективного розвитку за допомогою професійної підготовки, досвіду служби і саморозвитку.

Саморозвиток підсилює раніше набуті навички та вміння лідера, знання і досвід, зосередивши увагу на тих сферах діяльності, які потребують поліпшення. Саморозвиток заснований на особистій мотивації, виконується безперервно, щоденно і вимагає самодисципліни.

Можна відмітити деякі ключові моменти розвитку лідерського потенціалу американських військовослужбовців. Зокрема, такі завдання: знати самого себе і прагнути до покращення; бути технічно досвідченим; знати членів вашої команди і звертати увагу на їх благополуччя; досягати поінформованості всіх членів команди; показувати приклад; переконуватися, що поставлене завдання розуміється, контролюється і виконується; діяти згуртованою командою; своєчасно приймати й оголошувати прийняті рішення; розвивати почуття відповідальності серед членів вашої команди; брати на себе відповідальність за свої дії; бути справедливим і послідовним з кожним членом команди тощо.

Таким чином, успішне розв'язання завдань військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів визначається належним рівнем розвиненості її теорії та методики, наповненням їх сучасним гуманістичним і водночас контекстним змістом, своєчасним вирішенням організаційно-методичних проблем вищої військової освіти, навчанням курсантів на основі суб'єктно-діяльнісних і контекстних методик і технологій навчання, гуманізацією, гуманітаризацією та демократизацією навчально-виховного процесу, забезпеченням навчальної суб'єктності курсанта у цьому процесі, встановленням суб'єкт-суб'єктних взаємин між учасниками освітнього процесу.

Сучасний досвід підготовки майбутніх офіцерів - фахівців сектору безпеки та оборони потребує інноваційних методик і технологій навчання, виховання та психологічної підготовки, опрацювання сучасної суб'єктно-діялісної моделі формування їх лідерської компетентності у вищих військових навчальних закладах та оптимального обґрунтування всіх її компонентів, визначення психолого-педагогічних умов встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами та слухачами у навчально-виховному процесі, як необхідної передумови актуалізації лідерської поведінки та діяльності майбутніх офіцерів.

Список використаних джерел:

1. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України: затверджена Наказом командувача Національної гвардії України 06.12.2022 № 450. ВКП НГУ 1-00.01.
2. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України: затверджена Начальником Генерального штабу Збройних Сил України 22.01.2024. ОП 1-296.
3. NATO STANDARD APP-06 (Allied Procedural Publication). NATO joint military symbology. Published by the NATO STANDARDIZATION OFFICE (NSO), 2017. 922 p.
4. Військове лідерство: компетентність, впевненість, гнучкість: *універс. навч. посіб. для рейнджерів*. Київ: КНТ, 2023. 280 с.

Кондратюк-Антонова Т.В.,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Коверсун Д. О.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

РІВНІ ТА КОМПЕТЕНЦІЇ ВІЙСКОВОГО ЛІДЕРА

Дана тема є актуальною, оскільки повномасштабні військові події на теренах нашої держави дали поштовх для розвитку унікального військового лідерства та створили умови для його застосування у сучасній війні.

У всіх військових формуваннях України військове лідерство розглядається як наскрізний процес, що реалізується на трьох основних рівнях і вимагає цілісного набору компетентностей (якостей, знань і вмінь), необхідних для успішного виконання місії. Для формування лідерських компетентностей у майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони цікавим є аналогічний досвід західних країн НАТО.

Ціннісно-мотиваційний компонент лідерської компетентності офіцера західних країн є одним із визначальних. Він висвітлює основні лідерські цінності офіцера, його мотивацію як у військовій сфері, так і будь-яких проявах громадянства. Лідерські цінності формують мотиви лідерської поведінки та діяльності, які стимулюють офіцера до отримання військової освіти, самовдосконалення та розвитку як професійного суб'єкта-лідера. Цінності формують мотиваційну основу для ефективного виконання бойових завдань і розвитку лідерських якостей у військовому середовищі.

Компетентності військового лідера, за думкою генерала Джима Меттіса, охоплюють три основні складові (формула «бути, знати, робити»): характер (бути), знання (знати) та дії (робити) [4]. Основні компетентності, що стосуються знань, охоплюють професійну компетентність та інтелект, необхідні для прийняття обґрунтованих рішень. У свою чергу фахові (професійні) компетентності - це глибокі знання тактики, військових технологій, специфіки бойових функцій та своєї військової спеціальності.

Лідери мають володіти військово-професійними знаннями, необхідними для впевненого та компетентного виконання своєї лідерської ролі та місії. Лідери отримують ці знання у процесі набуття військово-професійної освіти. Здобуття професійних знань – це процес, який триває все життя і вимагає постійного професійного розвитку. Оперативну обстановку постійно змінюють і лідери ніколи не мають вважати, що їхні знання є вичерпними. Професійні знання охоплюють технічні, тактичні, організаційні та комунікативні сфери. Професійні знання допоможуть лідеру ідентифікувати і зменшити ризик, працюючи професійно й ефективно. Лідери повинні мати рішення застосовувати ці знання і досвід, а також розуміти всі наслідки своїх управлінських дій для навколишнього середовища та підлеглих військовослужбовців.

Поведінково-діяльнісний аспект лідерської компетентності офіцерів країн НАТО ґрунтується на навичках, вміннях і здатності успішно реалізовувати функції лідера у військово-професійному середовищі. Цей компонент передбачає такі практичні здатності офіцера як: успішно реалізовувати свої посадові функції та ефективно виконувати фахові завдання за посадовим призначенням; визначати основні професійно важливі завдання підрозділу та організовувати їх виконання; розвивати потенціал лідера як військового професіонала; актуалізувати ініціативність і відповідальність як основу лідерської поведінки та діяльності.

Також в межах цієї компетентності лідер повинен використовувати ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних і кризових ситуацій; застосовувати тактики розумного переконання бойової команди; підвищувати ефективність її діяльності; організовувати діяльність особового складу так, щоб спрямувати їхній потенціал на підвищення рівня професійної підготовленості; надихати колег та підлеглих постійно працювати над розвитком і вдосконаленням своїх навичок та вмінь.

Здатність до критичного мислення, стратегічного бачення, швидкий аналіз складних ситуацій та прогнозування їхнього розвитку стосуються концептуальних (інтелектуальних) засад. Знання про людей - це розуміння індивідуально-психологічних якостей підлеглих, їхньої мотивації, потреб та ментального стану.

Компетентності, що стосуються дій (робити) включають в себе практичні навички та вміння впливати на підрозділ для виконання завдань. Це стосується налагодження ефективної комунікації, вміння надавати конструктивний зворотний зв'язок, вести складні переговори, забезпечувати згуртованість та командоутворення (Teambuilding).

Здатність чітко формулювати місію і цілі, делегувати повноваження, швидко визначати досягнення підлеглих та забезпечувати чесне і рівне розподілення нагород відносять до методичних (управлінських) дій. Адаптивність пов'язана з можливостями швидко адаптувати плани та дії до непередбачуваних змін обставин, особливо в умовах асиметричної та динамічної війни.

Проблеми сучасного лідера, особливо у військовому контексті, виникають на перетині технологічних змін, інформаційного середовища та психологічних викликів у зоні бойових дій.

Необхідність швидко фільтрувати, аналізувати та верифікувати величезні обсяги даних (від розвідувальних звітів до соціальних мереж), щоб ухвалювати своєчасні та обґрунтовані рішення, накладають на сучасного лідера високі очікування.

Кіберзагрози та інформаційні війни вимагають, щоб лідер міг не лише керувати підрозділом, а й забезпечувати кібербезпеку комунікацій, а також протидіяти дезінформації та ІПСО (інформаційно-психологічним операціям), які можуть підірвати моральний дух і довіру. Інтеграція нових технологій передбачає необхідність постійного навчання та швидкої інтеграції високотехнологічних засобів (БПЛА, РЕБ, автоматизовані системи управління) у бойову діяльність [2].

Індивідуально-психічний компонент лідерської компетентності зумовлений тим, що офіцер повинен мати високий авторитет серед особового складу свого підрозділу, бути зразком у повсякденній діяльності і готовності до військово-професійної та особливо бойової діяльності, сприяти тому, щоб підлеглі виявляли свої найкращі здатності виконувати найскладніші завдання, розвивали важливі фахові якості для виконання завдань за бойовим призначенням. Цьому безпосередньо сприяють професійно важливі лідерські якості та професійне мислення офіцера як військового лідера.

Лідер у військовій сфері стикається з надзвичайним психологічним тиском, що впливає на його ефективність і стосунки з командою. Хронічний стрес і вигорання внаслідок тривалого перебування в умовах високого ризику та відповідальності за життя підлеглих призводить до емоційного виснаження. Проблема полягає у необхідності підтримувати зовнішню стійкість, водночас керуючи власним психологічним станом.

Також етичні дилеми та моральні травми, ухвалення рішень, що мають важкі наслідки (наприклад, вибір між безпекою своїх людей і виконанням критично важливого завдання), створюють значне моральне навантаження.

Виникає пошук балансу між директивною та ініціативною, оскільки сучасна війна вимагає децентралізації рішень. Лідеру важко знайти баланс між необхідністю чіткого, директивного наказу (у критичній ситуації) та делегуванням повноважень підлеглим для прояву ініціативи та адаптивності. Ідеальний сучасний військовий лідер поєднує стійкість (готовність витримати все) із гнучкістю (здатністю швидко адаптуватися).

Військове лідерство сьогодні — це мистецтво поєднання рішучості та людяності, що є критичним фактором для підвищення боєздатності усіх військових підрозділів сектору безпеки та оборони України та забезпечення стійкості нації. Тому знання сутності, рівнів та форм лідерської компетентності сучасного офіцера є запорукою майбутніх успіхів наших військових фахівців.

Список використаних джерел:

1. Андрусів В., Сасько Є. Українське військове лідерство. Як командують українці. К.: Самміт-Книга, 2025. 168 с.
2. Військове лідерство: компетентність, впевненість, гнучкість, універсальний навчальний посібник В.: КНТ, 2023. 280 с.
3. Діксон Н. Психологія військової некомпетентності. К.: Наш Формат, 2024. 480 с .
4. Меттіс Дж., Вест Б. Військове лідерство. К.: Наш Формат, 2024. 352 с.

Костюк С. С.,
аспірант докторантури та
аспірантури,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ ЗМІЦНЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛІЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Зміцнення кадрового потенціалу поліції є одним з основних чинників забезпечення ефективної діяльності правоохоронних органів провідних зарубіжних країн.

Сучасна система підготовки кадрів у правоохоронній сфері має на меті готувати професіоналів будь-якого рангу для виконання різноманітних державних завдань у правоохоронній сфері [1, с.165].

Звичайно, кожна країна має свої власні унікальні системи професійної підготовки кадрів у сфері правоохоронної діяльності, які були створені під впливом різних чинників, однак всі вони мають характерні особливості.

Розкриваючи характер і особливості професійної підготовки кадрів у правоохоронній сфері європейських країн, проглядається прямий зв'язок між організацією професійної підготовки та вимогами до сучасного поліцейського. Своєю чергою, вимоги, що пред'являються до поліцейських, безпосередньо залежать від призначення і сутності самої правоохоронної діяльності, цілей і змісту діяльності пацієнта поліції, а також їх правового статусу.

Варто зазначити, що в більшості європейських країн системи професійної поліцейської освіти не є замкнутими, а взаємодіють й інтегруються з загальногромадянськими (цивільними) національними освітніми системами, головне завдання яких полягає в тому, щоб встановити належний баланс між ними, адекватний реальним умовам кожної європейської країни, а також тим державним завданням, що ставляться перед її правоохоронною системою [2, с.127].

Освітні традиції, що склалися в Європі, певною мірою відображаються на освітніх сайтах європейських країн, які надають спеціальну освіту, але сама їхня діяльність і структура будується за принципом цивільних навчальних закладів. До того ж закон ставить завдання забезпечувати такий рівень освіти, відповідно до держстандартів, який був би ідентичний цивільному, а дипломи конвертувалися б поза діяльністю поліції [3, с. 37].

Науковцями в країнах ЄС розроблено перелік основних професійно значущих якостей, яким повинен відповідати поліцейський:

- відданість державі й готовність нести покарання в разі власних помилок під час проходження служби;
- сприйняття своїх повноважень як певної місії, спрямованої на зміцнення держави та її престижу;

– прагнення до панування справедливості, не сприйняття зла та криміналу в будь-яких проявах;

– уміння думати стратегічно, тобто всебічно обмірковувати та передбачати події, обирати оптимальні варіанти їх рішень та оцінювати перспективні результати;

– розуміння змісту соціальних процесів, стратегії державного управління, ролі та місця поліції в забезпеченні законності й правопорядку;

– вміння вірно підбирати та розставляти підлеглих, перетворюючи їх у надійну команду консультантів-виконавців тощо [4].

Типовим є й те, що всі поліцейські під час проходження служби повинні навчитися працювати на будь-якій посаді, за винятком вищого керівництва. Просування працівників по службі, переміщення з однієї посади на іншу та навіть перебування на одній посаді певний термін (2–4 роки), обумовлено обов’язковим проходженням курсу професійної підготовки. Наприклад, у Німеччині, крім перепідготовки, яка є обов’язковою, для того, щоб зайняти посаду керівника поліції (звання не нижче полковника), варто вчитися протягом 6 років в три етапи та мати стаж служби в поліції не менше, ніж 12 років [5, с.11].

Підвищення за системою відбору здійснюється на основі складнішої процедури. Кваліфікаційна комісія більшістю голосів, як правило, не менше двох третин, виносить рішення про визнання працівника гідним підвищення. Відтак, члени комісії таємним голосуванням виставляють бали претендентам. Ті, які визнані гідними підвищення, заносяться в список у порядку зменшення кількості балів (кожен з членів комісії може виставити від 1 до 100 балів). Вакансія або чин надаються особі, яка займає перше місце в списку. Атестаційні комісії виявляють працівників, які мають відповідні здібності, та надають допомогу в просуванні по службі [6].

Кандидатів на підвищення в поліції в країнах ЄС умовно можна поділити на дві категорії: кваліфіковані та некваліфіковані, які, своєю чергою, поділяються ще на дві підгрупи: задоволені своїм становищем та ті, які бажають підвищити свій професійний рівень [6].

Атестаційна комісія після виставлення балів усім кандидатам дає рекомендації за чотирма стандартними категоріями:

1. Відмінні показники в характеристиці особистості, що дає підстави запропонувати спеціальне звання чи посаду в першу чергу.

2. Кандидат придатний для отримання чергового звання чи посади.

3. Кандидат придатний для отримання чергового звання або посади, але має певні недоліки, які можуть бути усунені, або ж на них варто звернути увагу.

4. У цей час кандидат непридатний для отримання чергового звання або посади через значну кількість недоліків. Звідси йому потрібно надати певний термін для їх усунення.

Але кандидат може бути висунутий на вищу посаду в поліції і прямим призначенням.

Серед таких кандидатів можуть бути:

- офіцери поліції з великим практичним досвідом і такі, що пройшли повну професійну підготовку за трирівневою системою;
- спеціалісти з цивільної сфери, які мають відповідний науковий ступінь і досвід роботи на посадах адвоката, судді, прокурора чи управлінця адміністрації;
- перспективні кадрові працівники поліції, навіть якщо вони і не мають повної трирівневої бази професійної підготовки [6].

Залежно від зазначених вище обставин, претенденти на посаду чи особи, які вже призначені на керівний пост, проходять певний вид професійної підготовки для керівників.

Так, спеціалістам не поліцейським, як правило, призначається курс прискореного поліцейського навчання (*accelerated police education*) в поліцейській академії. Офіцери поліції з належним досвідом роботи перед тим, як зайняти керівну посаду, проходять курси перепідготовки чи підвищення кваліфікації, термін проходження яких зазвичай від одного тижня до шести місяців, максимум до одного року.

При визначенні тривалості курсу беруться до уваги вік офіцера, його освіта і стаж служби в поліції. Офіцери поліції, вже призначені на посаду, але ще не набули повного трирівневого професійного навчання, направляються до поліцейських академій і навчальних центрів для його завершення. Молоді офіцери, які прагнуть у перспективі претендувати на вищі керівні посади в поліції, повинні одержати відповідну поліцейську освіту. Підвищення кваліфікації є досить поширеною формою професійного навчання, оскільки вона є дешевим, цілеспрямованим і менш тривалим [2, с.128].

На сучасному етапі професійна підготовка поліцейських в зарубіжних країнах включає суттєві елементи управління, в той час, як більш досвідчені офіцери, в основному керівники, свого часу не отримували такої підготовки, оскільки її просто не існувало.

Для того, щоб уникнути вказаної ситуації, для керівників поліції складаються програми з підвищення кваліфікації, а також повторні курси (*refresher courses* – «освіжаючі» курси), мета яких – допомогти старшим офіцерам бути не тільки хорошими і кваліфікованими поліцейськими, але й бути кваліфікованими лідерами і керівниками обмежених ресурсів, наданих їм суспільством [7, с. 315].

Необхідність запровадження такого спеціалізованого навчання пов'язана з багатьма управлінськими проблемами, що виникли як у «новостворених» керівників, так і в їхніх підлеглих.

Підсумовуючи питання зміцнення кадрового потенціалу поліції в зарубіжних країнах, можливо вказати:

1. В європейських країн системи професійної поліцейської освіти взаємодіють й інтегруються з загальногромадянськими (цивільними) національними освітніми системами, що робить їх збалансованими і адаптованими до реальних умов кожної європейської країни.

2. Однією з умов підвищення кваліфікації поліцейських є те, що всі поліцейські під час проходження служби повинні навчитися працювати на будь-якій посаді.

3. Поліція, як державний орган, постійно перебуває в полі зору суспільства, їй необхідно дбати про свій позитивний імідж. Тому поліцейські повинні володіти комплексом знань, умінь і навичок, виконувати представницькі функції, вести прозорий і добропорядний спосіб життя.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко І. Г. Впровадження стандартів професійної підготовки управлінських кадрів Національної поліції України на основі аналізу діяльності поліції країн ЄС. Актуальные проблемы правотворчества и правоприменительной деятельности в Республике Казахстан: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 30-річчю Незалежності Республіки Казахстан та 100-річчю дня народження академіка Салика Зімановича Зіманова (Костанай, 26 берез. 2021 р.). Костанай, 2021. С. 165–171.

2. Кузьменко І. Г. Підготовка управлінських кадрів поліції на прикладі західноєвропейського досвіду. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. № 2. Т. 2. С. 123–133.

3. Ізбаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах. Південноукраїнський часопис. 2013. № 1. С. 36–40.

4. Андреев А. Особливості підготовки поліцейських кадрів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. URL: https://revolution.allbest.ua/pedagogics/00943111_0.html.

5. Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право». К., 2002. 19 с.

6. Бесчастний В.М. Перспективи реформування органів внутрішніх України крізь призму західноєвропейського досвіду. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2011/11bvmpzd.pdf.

7. Брисковська О.М., Овечкіна Л.М. Досвід кадрового забезпечення діяльності поліції зарубіжних країн – один із чинників успішного удосконалення правопорядку. Науковий вісник НАВС України. 2003. № 2. С. 312–319.

Криворучко В. О.,
викладач кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Постійні зміни в професійній діяльності Національної гвардії України (НГУ) є необхідною реакцією на виклики сучасності: війна змінила функціонал і пріоритети; інтеграція з НАТО вимагає стандартизації; нові загрози потребують адаптації функцій і методів дій; суспільство очікує ефективного, гнучкого та професійного військового формування. Усе це обґрунтовує реформування структури, кадрів, навчання і забезпечення НГУ.

Основними досягненнями система підготовки професійних військових кадрів за останні роки є: впровадження стандартів НАТО у військову освіту, розвиток офіцерського корпусу нового зразка (командири-лідери, а не просто адміністратори), інтеграція бойового досвіду в освітні програми та програми навчальних дисциплін, розширення кібер і психологічної підготовки, гендерна інтеграція – залучення жінок до управлінської діяльності.

Формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань в умовах сучасних викликів потребує не лише досконалої теоретичної підготовки, а й глибокої практичної обізнаності викладачів, які здійснюють освітній процес. Особливе значення у цьому процесі набуває трансляція практичного досвіду та результатів власних наукових досліджень викладача.

Система професійного розвитку науково-педагогічних працівників (НПП) – це комплекс заходів, інструментів і стратегій, спрямованих на підвищення кваліфікації, розвиток педагогічної майстерності та вдосконалення компетентностей НПП протягом його професійного життя. Основні елементи системи професійного розвитку: формальна освіта (післядипломна освіта, підвищення кваліфікації у спеціалізованих установах), неформальне навчання (курси, тренінги, онлайн-програми (наприклад, Coursera, Prometheus, EdEra), участь у вебінарах, форумах), інформальне навчання (самоосвіта (читання професійної літератури, блогів, перегляд лекцій), обмін досвідом з колегами), професійні спільноти (участь у фахових об'єднаннях, педагогічних радах, творчих групах), моніторинг та оцінювання професійної діяльності (атестація, портфоліо викладача, зворотний зв'язок від студентів і колег), педагогічне наставництво та коучинг (робота з молодими викладачами, коучингові програми для підтримки професійного зростання). Цілями такої системи є: підвищення якості освіти, мотивація до самовдосконалення, адаптація до змін в освітньому середовищі, впровадження інноваційних методик навчання.

Система професійного розвитку НПП вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) поєднує загальнопедагогічні підходи з військовою специфікою, орієнтуючись на забезпечення високого рівня підготовки офіцерських кадрів. Особливостями такої системи є: військово-педагогічна діяльність (проведення занять з урахуванням особливостей бойової підготовки, формування морально-психологічної стійкості у курсантів, навчання за принципами дуальної освіти – поєднання теорії з практикою), самоосвіта та інноваційна діяльність (освоєння сучасних цифрових технологій (зокрема симуляторів)), наукова діяльність), наставництво та командна робота (наставництво молодих офіцерів-викладачів, взаємодія у межах факультету та за її межами), оцінювання та контроль якості (атестація викладачів, зворотний зв'язок від слухачів, аналіз ефективності навчального процесу). Метою такої системи є: підготовка високопрофесійних військових викладачів, забезпечення якості військової освіти, інтеграція бойового досвіду у навчальний процес, впровадження інновацій у військову педагогіку.

Існує взаємозв'язок професійної діяльності та професійного розвитку НПП. Система професійного розвитку має бути гнучкою, адаптивною і персоналізованою, аби відповідати реальним викликам у роботі НПП.

Основними чинниками, що впливають на професійну діяльність НПП є: знання змісту своїх освітніх компонентів на високому рівні, педагогічні та методичні навички, вміння застосовувати сучасні технології навчання, комунікабельність, емпатія, толерантність, високий рівень мотивації до саморозвитку, креативність і здатність до адаптації, належні умови праці (матеріально-технічна база закладу вищої освіти, навчально-методичне забезпечення, рівень заробітної плати та соціальні гарантії), сприятливе соціальне середовище (взаємовідносини з колегами та адміністрацією, підтримка стейкхолдерів, статус і престиж професії у суспільстві), можливості у професійному розвитку (підвищення кваліфікації, участь у семінарах, конференціях, майстер-класах, досвід науково-дослідної роботи) тощо.

Основними чинниками, що впливають на ефективність професійної діяльності викладача ВВНЗ є: досвід проходження військової служби у військових частинах військових формувань, знання тактики, стратегії, змісту нормативно-правових актів, уміння викладати складний матеріал доступно, високий рівень відповідальності та організованості, приклад для курсантів у поведінці щодо дотримання нормативно-правових актів, субординації, лідерські якості та авторитет серед колег та здобувачів вищої освіти, здатність працювати в умовах підвищеної відповідальності, підтримка морально-психологічного клімату в колективі, уміння діяти в кризових ситуаціях, наявність сучасної бази для бойової та тактичної підготовки, доступ до тренажерів, полігонів, симуляторів.

Список використаних джерел:

1. Медвідь М. М. Державна та національна безпека: понятійно-категоріальний апарат. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна*. 2017. Вип. 2. С. 74–84.
2. Медвідь М. М., Криворучко В. О., Курбатов А. А., Гаврищук М. М., Ніконенко А. М., Семенов М. В. Вивчення та впровадження бойового досвіду як передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 4. С. 66–74.
3. Медвідь М. М., Мартинюк А. В., Ктіторов М. О. Методика формування варіанту сценарію розвитку вищого військового навчального закладу. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 2. 7–15.
4. Курок В. П., Хабенко М. Є., Зінченко А. В. Формування толерантності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 2. С. 12–17.
5. Бульвінська О. Підготовка викладачів до навчання на основі дослідження: європейський досвід. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2022. Вип. 2. С. 82–92.

Власенко Д. А.,

кандидат юридичних наук,
полковник,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

Кувакін С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Одним із необхідних кроків у напрямі забезпечення національної безпеки, захисту прав і свобод громадян є посилення інституційних, оборонних і безпекових спроможностей органів, що входять до сектору безпеки і оборони. Досягти цього можна, зокрема, через удосконалення рівня підготовки особового складу сектору безпеки і оборони, професіоналізації служби в органах цього сектору, підвищення якості й інтенсивності підготовки його працівників, трансформацію професійної культури, забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, удосконалення кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони [1; с.211].

Нині в Україні існує об'єктивна необхідність у реформуванні сектора безпеки і оборони, оскільки в умовах російської збройної агресії, що триває в Україні, саме на нього покладається виконання основних завдань щодо захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення безпеки держави та її недоторканості.

Слід зазначити, що функціонування сектору безпеки і оборони не обмежується одним суб'єктом. До суб'єктів сектору безпеки та оборони належать: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної

безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. Даний перелік є вичерпним і не існує жодного іншого нормативно-правового акту чи будь-якої іншої правової норми, що містять інший перелік суб'єктів сектору безпеки та оборони чи іншого суб'єкта сектору безпеки та оборони [2; с.13-14].

Забезпечення високого рівня підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони є одним із пріоритетних завдань держави при забезпеченні її обороноздатності, що й обумовлює величезну відповідальність системи вищої військової освіти, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання тощо. Через інтенсифікацію суспільного розвитку, збільшення обсягів інформації та інших чинників, від закладів системи освіти вимагається впровадження нових освітніх стандартів, адаптованих до сучасних реалій й на перспективу та визначення основних тенденцій здійснення підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони в цілому.

Виклики сьогодення, змушують нашу державу реформувати сучасну систему підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони, зокрема й в Національній гвардії України, пристосовуючи її до сучасних реалій, що підвищить якість надання освітніх послуг. Тому, підготовка високопрофесійних військових знаходиться в центрі уваги держави та має за мету комплектування збройних формувань сектору безпеки й оборони високопрофесійними та вмотивованими військовослужбовцями, що пройшли відповідну військову підготовку в закладах вищої освіти.

Відповідно до ст.2 Закону України «Про Національну гвардію України», яка визначає основні функції Національної гвардії України та є нормативним підтвердженням того, що «унікальність підрозділів оперативного призначення НГУ в умовах правового режиму воєнного стану полягає в тому, що вони згідно із своїм функціоналом спроможні виконувати покладені на них завдання не тільки в сфері оборони, а й у сфері безпеки (у мирний час)» [3; с.17].

Відповідно до п. 8 Положення про вищі військові навчальні заклади, завданнями навчального закладу, зокрема й в системі Національної гвардії України є:

1) провадження освітньої діяльності, що забезпечує підготовку військових фахівців за рівнями вищої та військової освіти, а також професійний розвиток військовослужбовців за програмами післядипломної освіти;

2) для військових університетів, академій, інститутів - провадження наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в інтересах Збройних Сил та інших складових сектору безпеки і оборони України шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, використання отриманих результатів в освітньому процесі [4].

Виходячи з наведеного, на нашу думку, одним із основних завдань підготовки військовослужбовців у вищих військових закладах освіти – це якісна теоретична та практична підготовка здобувачів вищої освіти задля підвищення

їх професійного рівня за пріоритетними напрямками військової науки і техніки, формування у них високих професійних, моральних та психологічних якостей.

На підставі вищенаведеного, беззаперечним є той факт, що існує відмінність у підготовці здобувачів освіти в цивільних та військових навчальних закладах за однаковими освітніми програмами. Проте, на вищі військові навчальні заклади освіти поширюється дія норм законодавства про освіту, зокрема Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та “Про наукову і науково-технічну діяльність” тощо, однак зазначені норми не відображають у повній мірі специфіку підготовки здобувачів вищої освіти у військових закладах освіти. Крім того, рівні вищої освіти військового навчального закладу відрізняються від цивільного ще й тим, що навчальний заклад здійснює підготовку військових фахівців за відповідними освітніми чи науковими програмами на рівнях вищої військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний) з присудженням відповідного ступеня вищої освіти.

Враховуючи вищенаведене, підтримуємо позицію С.В. Сьоміна й О.О. Резнікова в тому, що навчальні заклади зі специфічними умовами навчання мають бути виведені з-під безпосереднього підпорядкування (контролю) Міністерству освіти і науки України та Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти. Загальне методичне керівництво та контроль за функціонуванням системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України доцільно покласти на спеціально уповноважений для цього орган державної влади [5; с.71-72], який і є фактично замовником підготовки фахівців відповідного рівня.

Список використаних джерел:

1. Сокурєнко В.В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України / В.В. Сокурєнко. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С.209-218.
2. Гринь О.О. Адміністративно-правові засади функціонування сектору безпеки та оборони України / О.О. Гринь: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спец. 12.00.07. Тернопіль, 2024. 23 с.
3. Крячко О.І., Тітарєнко О.О. Роль і місце частин та підрозділів оперативного призначення НГУ в структурі сил оборони в умовах правового режиму воєнного стану / О.І. Крячко, О.О. Тітарєнко. *Науковий вісник КІ НГУ*. №1. 2024. С.12-21.
4. Положення про вищі військові навчальні заклади [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-п#Text>
5. Сьомін С.В., Резнікова О.О. Проблеми реформування системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України / С. В. Сьомін, О. О. Резнікова. *Стратегічна панорама*. 2017. №1. С.67-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Strp_2017_1_12

Кучер Л. Р.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління
повсякденною діяльністю військ та
тилового забезпечення,
Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана П.Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

Кучер М. В.,

старший викладач кафедри
інженерної техніки,
Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана П.Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасні трансформаційні процеси у Збройних Силах України, зумовлені умовами воєнного стану та потребою підвищення обороноздатності держави, актуалізують необхідність переосмислення системи підготовки офіцерських кадрів. Ключовим завданням професійної військової освіти стає формування лідерських якостей, які забезпечують ефективне управління особовим складом, здатність приймати відповідальні рішення в екстремальних умовах і підтримувати морально-психологічну стійкість підлеглих.

Формування лідерських якостей в майбутніх офіцерів під час навчання є одним із найважливіших завдань військової освіти. У сучасних умовах ефективний військовий лідер має володіти не лише високим рівнем професійної підготовки, а й вмінням стратегічно мислити, ухвалювати швидкі рішення в складних ситуаціях, високим рівнем психологічної стійкості. Це особливо важливо в контексті збройного конфлікту, який триває в Україні, адже майбутні офіцери повинні бути готові до керування особовим складом в умовах бойових дій, психологічного напруження та інформаційної війни [2, с. 73].

Одним із ключових викликів у підготовці курсантів ВВНЗ є застарілі методики навчання, які роблять акцент на дисципліну та підпорядкування, що іноді може гальмувати розвиток ініціативності та самостійності. У бойових умовах командир повинен не лише чітко виконувати накази, а й мати здатність ухвалювати гнучкі та нестандартні рішення, адаптуючись до динамічної ситуації. Однією з актуальних проблем підготовки майбутніх офіцерів залишається недостатній рівень практичної складової навчального процесу. Брак систематичного залучення курсантів до реальних управлінських ситуацій у військових підрозділах призводить до труднощів у формуванні навичок

ефективного командування, що, у свою чергу, негативно впливає на здатність приймати обґрунтовані рішення в умовах службово-бойової діяльності [5, с. 37].

Психологічна підготовка також відіграє значну роль у становленні військового лідера. Далеко не всі курсанти – майбутні офіцери володіють вродженими лідерськими якостями, а страх брати на себе відповідальність, невпевненість у власних силах та ухваленні рішень можуть стати серйозними перепонами. Саме тому важливо впроваджувати програми психологічної підготовки, які допомагають розвивати стресостійкість, навички управління емоціями та здатність мотивувати інших.

Ще одним викликом є необхідність підготовки лідерів до ведення сучасної гібридної війни. Окрім військових знань, майбутні офіцери повинні вміти працювати з інформацією, аналізувати пропагандистські матеріали, протидіяти ворожій дезінформації та підтримувати моральний дух підлеглих. Це потребує оновлення навчальних програм, враховуючи новітні технології ведення інформаційної боротьби та методи психологічного впливу [2, с. 265].

Для ефективного розвитку лідерських якостей необхідно застосовувати комплексний підхід. Важливим методом є ситуаційне навчання, яке дозволяє курсантам відпрацьовувати навички ухвалення рішень у змодельованих бойових умовах. Такий формат навчання сприяє розвитку швидкості реакції, вміння оцінювати ризики та ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Значну роль відіграють рольові ігри, які дають змогу майбутнім офіцерам практикувати комунікацію, управління підлеглими та командну взаємодію.

Одним із сучасних методів підготовки є технологія відповідального лідерства, коли курсанти отримують тимчасові командні посади під час навчальних маневрів, що дозволяє їм на практиці відчувати відповідальність за свої рішення. Використання військових тренажерів та VR-технологій (технології віртуальної реальності) також допомагає створити максимально реалістичні бойові сценарії без ризику для життя та здоров'я. Віртуальні навчальні середовища дозволяють курсантам відпрацьовувати кризові ситуації, працювати з тактичними схемами, аналізувати свої помилки та шукати оптимальні рішення.

Не менш важливою є менторська підтримка та обмін досвідом із досвідченими військовими. Впровадження наставництва, коли старші офіцери допомагають курсантам розвивати свої лідерські якості, дозволяє майбутнім командирам швидше адаптуватися до реалій служби. Окрім цього, необхідно вивчати позитивний досвід інших країн, який можна застосовувати у навчанні майбутніх офіцерів України.

Якщо розглядати систему військової освіти Ізраїлю, то слід зауважити, що формування лідерських якостей є центральним елементом освітнього процесу. Збройні сили Ізраїлю (ЦАХАЛ) розглядають лідерство не лише як управлінську компетенцію, а як морально-психологічну категорію, що вимагає від офіцера високого рівня особистої відповідальності, самодисципліни та здатності приймати рішення в умовах невизначеності. Підготовка майбутніх командирів здійснюється через поєднання інтенсивних теоретичних занять із практичними польовими навчаннями, що дозволяє виховати у курсантів самостійність,

ініціативність і готовність до ризику.

Особливу увагу приділено концепції "лідера-служителя" (*servant leadership*), відповідно до якої офіцер має не лише керувати підлеглими, а й забезпечувати їхню підтримку, мотивацію та моральний стан. У військових академіях Ізраїлю практикуються курси з розвитку емоційного інтелекту, кризового менеджменту, навичок міжособистісної взаємодії. Значна частина навчання проходить у форматі командних завдань і польових місій, де майбутні офіцери набувають реального досвіду керівництва малими групами в умовах стресу, що сприяє розвитку стійкого й адаптивного лідерства. У ЦАХАЛ існує традиція "навчання через приклад", де офіцер з бойовим досвідом демонструє підлеглим стандарти поведінки, підходи до прийняття рішень, навички командної взаємодії. Такий підхід дозволяє формувати неформальне лідерство, що базується на авторитеті, довірі та взаємоповазі. В результаті ізраїльська модель лідерської підготовки визнана однією з найефективніших у світі, оскільки поєднує високий рівень професійної компетентності з гуманістичними та етичними засадами військової служби [1].

Американська модель базується на концепції *mission command* — довіри до підлеглих, делегування відповідальності та розвитку ініціативності. Формування лідерських якостей майбутніх офіцерів є провідним компонентом усієї системи військової освіти. Військові академії США реалізують навчальні програми, спрямовані на розвиток стратегічного мислення, морального лідерства та вміння діяти в умовах інформаційної та психологічної напруги. Навчальний процес поєднує академічну, фізичну, морально-етичну та лідерську підготовку, причому велика увага приділяється вихованню честі, самоконтролю й здатності надихати інших власним прикладом.

Практична складова американської моделі реалізується через участь курсантів у військових польових тренуваннях, тактичних іграх, рольових командних завданнях та симуляціях кризових ситуацій. Використання сучасних технологій, зокрема віртуальної реальності та аналітичних симуляторів, сприяє відпрацюванню навичок прийняття рішень у багатофакторних умовах. Окрім цього, у США діє програма *Leadership Development Assessment Course* – курс розвитку та оцінки лідерства, спрямований на розвиток та комплексне оцінювання лідерських якостей курсантів, їхню стресостійкість, комунікативну компетентність та здатність працювати у складі команди.

У Великій Британії акцент робиться на формуванні лідера як комунікатора та морального взірця. Принцип "*Serve to Lead*" («Служи, щоб вести») - визначає сутність британської концепції офіцерського лідерства. Підготовка майбутніх командирів передбачає не лише оволодіння тактичними навичками, а й глибоке осмислення етичних аспектів командування, психології підлеглих та культури військової взаємодії. Значна увага приділяється формуванню емоційного інтелекту, навичок переговорів, критичного мислення й кроскультурної комунікації, що особливо важливо в контексті участі британських військових у міжнародних миротворчих операціях [1].

Отже, формування лідерських якостей майбутніх офіцерів є комплексним

та багатоетапним процесом, що вимагає сучасних підходів і вдосконалення методик військової освіти. Для того щоб майбутні офіцери були готові до викликів, з якими вони можуть зіткнутися під час служби, необхідно забезпечити всебічну підготовку, що включає ситуаційне навчання, використання новітніх технологій, психологічну підготовку та менторську підтримку. Ефективний військовий лідер – це не лише компетентний командир, а й сильна особистість, здатна вести за собою людей, ухвалювати відповідальні рішення та діяти впевнено навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Біліченко В.М. Ізраїльський досвід формування кадрового потенціалу збройних сил. *Міжрегіональна Академія управління персоналом*. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/download/2553/3016/3361>.
2. Бойко О.В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир. Вид. О.О. Євенок. 2020. 667 с.
3. Кір'ян Т. Мотивація людського капіталу до продуктивної праці : монографія. НДІ праці і зайнятості населення М-ва праці та соц. політики України і НАН України. Київ, 2008. 416 с.
4. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. К.: ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
5. Лебедик Л. Формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. – 2021. – № 3. – С. 35-42.

Кюсол Т. Т.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ У ПІДТРИМЦІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасні бойові дії є надзвичайно стресовим і травматичним досвідом, що чинить глибокий вплив на психіку військовослужбовців. Характер повномасштабної війни, що поєднує високоінтенсивні бої, невизначеність, постійну загрозу та втрати, призводить до накопичення психологічного тиску. Цей тиск, якщо його ігнорувати, може не тільки знизити боєздатність підрозділів, але й мати довготривалі негативні наслідки для життя військових після їхнього повернення. Отже, забезпечення психологічної стабільності є не менш критичним елементом боєготовності, ніж фізична підготовка та технічне оснащення. Ефективна психологічна підтримка на всіх етапах — від безпосереднього перебування на передовій до успішної реінтеграції в цивільне життя є запорукою збереження людського потенціалу нації.

Виклики, пов'язані з масштабами повномасштабної агресії, вимагають системного підходу, який враховує не лише індивідуальні потреби ветеранів, а й динаміку їхнього відновлення в контексті суспільства, що також переживає травму.

Перебування в зоні бойових дій супроводжується значним психологічним навантаженням, що може проявлятися у різних формах. Одним з перших і найбільш поширених станів є бойова втома. Цей стан характеризується як фізичним, так і психологічним виснаженням. Серед фізичних проявів виділяють тремтіння, нервозність, холодний піт, сухість у роті, безсоння, прискорене серцебиття та загальне виснаження. Емоційні та когнітивні ознаки включають тривогу, дратівливість, забудькуватість, нездатність зосередитися, нічні жахи та підвищену здригання від різких звуків чи рухів. Особливо критичним маркером є «погляд на тисячу ярдів», що свідчить про глибоку дисоціацію та емоційне оніміння, яке є реакцією на надмірний стрес.

Якщо стан втоми не отримує належного відпочинку та підтримки, він може перерости у бойову травму. Травматичні стани можуть виникати не лише у безпосередніх жертв подій, а й у очевидців чи свідків. Емоційні та психологічні симптоми бойової травми охоплюють шок, заперечення, гнів, дратівливість, відчуття провини та сорому, а також безнадії. Ці симптоми гострого періоду узгоджуються з діагностичними критеріями Гострого стресового розладу, що підкреслює їхню серйозність та необхідність фахового втручання. Фізичні

прояви бойової травми включають безсоння, серцебиття, м'язове напруження та загальну тривожність.

Динаміка розвитку цих станів має каскадний характер. Симптоми бойової втоми є своєрідними ранніми індикаторами, які свідчать про те, що психіка військового працює на межі своїх можливостей. Якщо ці сигнали ігноруються, існує високий ризик прогресування виснаження в гострий стресовий розлад та інші хронічні стани. Тому роль психологів на передовій є критичною для вчасної ідентифікації цих станів та надання ефективної допомоги. Раннє виявлення та втручання можуть запобігти розвитку більш серйозних психологічних розладів у майбутньому.

Для подолання втоми військовослужбовцям та їхнім близьким рекомендується дотримуватись певних практик. До них належать раціональний розподіл часу, повноцінний сон, правильне харчування та фізична активність. Психологічні техніки самопомоги включають інформаційні паузи (зокрема, від новин), розмови з близькими, заняття улюбленою справою та візуалізацію «місця сили», що допомагає відновити душевну рівновагу [1].

Одним із найсерйозніших наслідків бойових дій є розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР). За даними Міністерства оборони, ПТСР становить 29% невралгічних захворювань, пов'язаних зі стресом, серед військових. Важливо зазначити, що ПТСР це не виключно "військовий" діагноз. За даними Національної служби здоров'я України (НСЗУ), загальна кількість випадків ПТСР в Україні зросла з 3167 у 2021 році до 12 494 у 2023 році. Це свідчить про глибоку травматизацію не лише комбатантів, а й цивільного населення, що також стало свідком чи жертвою бойових дій [2].

Така ситуація демонструє, що тривала війна спричинила загальнонаціональну кризу ментального здоров'я. Проблему не можна розглядати як таку, що стосується лише військовослужбовців. Вона вимагає створення єдиної, скоординованої державної системи ментального здоров'я, що буде обслуговувати як ветеранів, так і цивільне населення. Це передбачає уніфікацію протоколів та програм реабілітації для всіх постраждалих, з урахуванням специфіки військового досвіду.

Поширеним уявленням є те, що ПТСР обов'язково призводить до агресії. Однак це є помилковим стереотипом, що веде до стигматизації ветеранів. Психологи наголошують, що ПТСР може проявлятися в різних формах, не завжди пов'язаних із насильством, і що діагноз отримують також і цивільні особи [3].

В Україні розбудовується багатокомпонентна система психологічної допомоги, що поєднує зусилля державних органів та громадського сектору. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) та Національна служба здоров'я України (НСЗУ) відіграють ключову роль у цій системі. Було запроваджено новий пакет послуг, що дозволяє отримувати консультації з ментального здоров'я на первинному рівні у сімейного лікаря, терапевта або педіатра. Це є важливим кроком до децентралізації та підвищення доступності допомоги. Як приклад,

майже 1500 столичних лікарів первинної ланки пройшли навчання за спеціалізованою програмою ВООЗ.

Міністерство у справах ветеранів також активно працює над створенням інструментів для підтримки. Спільно з IREX було розроблено Єдиний державний реєстр ветеранів, на базі якого працює платформа "е-Ветеран". Ця платформа вже допомогла понад 200 тис. захисників дізнатися про свої права та можливості. Ще одним інноваційним проєктом є "MARTA" — інструмент психологічної самодіагностики й допомоги, який доступний цілодобово. Ця платформа дозволяє пройти опитування щодо стану психологічного здоров'я та отримати рекомендації [4].

Спеціалізовані центри, такі як Veteran Hub та Коаліція ветеранських просторів, пропонують психологічні та юридичні консультації. Центр психічного здоров'я та реабілітації МОЗ України «Лісова поляна» спеціалізується на допомозі ветеранам, зокрема тим, хто пережив полон. Організація "Open Doors" надає безоплатну психотерапію військовим, звільненим з полону, та тим, хто має наслідки ПТСР [5].

Сучасна система підтримки активно використовує цифрові інструменти. Комунікаційна кампанія «Ти як?», ініційована Оленою Зеленською, є частиною Всеукраїнської програми ментального здоров'я і спрямована на підвищення обізнаності суспільства. Крім того, мобільний застосунок "База" надає інструменти психологічної самопомоги для ветеранів та ветеранок.

Наявність великої кількості незалежних, але потужних ініціатив від державних програм до волонтерських кол-центрів є наслідком швидкої реакції на кризу. Це створює широку екосистему підтримки, що є безумовно позитивним явищем. Однак, з іншого боку, така фрагментованість може дезорієнтувати ветеранів та їхні родини, які змушені самостійно розбиратися в масиві інформації. Це може стати додатковим бар'єром для своєчасного звернення по допомогу. Існує нагальна потреба в створенні єдиної точки входу, наприклад, централізованого онлайн-порталу, який би агрегував усі перевірені послуги та спрощував навігацію для тих, хто цього потребує.

Процес реінтеграції ветерана в цивільне життя не може бути успішним без врахування економічної та соціальної складових. Професійна адаптація є ключовим елементом психосоціальної реабілітації. Вона визначається як заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Ці послуги можуть отримувати ветерани, які звільняються або звільнені з військової служби.

Для отримання послуги професійної адаптації заявник повинен надати певний пакет документів, включаючи заяву, посвідчення ветерана та документи про освіту. В деяких випадках можливе отримання документів місцевим органом без участі заявника, що спрощує процес [6].

Соціальна адаптація також охоплює систему державної та компенсаційної допомоги. Вона включає пенсії, грошові виплати, субсидії на житлово-комунальні послуги та компенсаційні виплати особам, що здійснюють догляд за

людьми з інвалідністю. Важливою є концепція комплексної реабілітації, що поєднує медичну, психологічну та соціальну складові.

Крім того, критичним завданням є подолання стигматизації. Суспільство має плекати культуру пам'яті, вдячності та поваги до ветеранів. Розуміння, що ПТСР є медичним станом, який не завжди пов'язаний з агресією, є першим кроком до розвінчання міфів та формування здорових відносин між ветеранами та цивільним населенням.

Травматичний досвід війни впливає не тільки на самого військовослужбовця, але й на всю його соціальну систему, перш за все — на родину. Сім'ї стикаються з унікальними викликами, такими як напруження у стосунках на відстані або після возз'єднання, що може призвести до відчуження. Родинам загиблих та зниклих безвісти воїнів потрібна окрема, спеціалізована підтримка, оскільки вони переживають складну і тривалу втрату.

Зважаючи на це, в Україні працюють спеціалізовані програми та гарячі лінії, що орієнтовані саме на родини. Наприклад, кол-центр #ВАРТОЖИТИ пропонує лінію психологічної підтримки для військових та їхніх близьких. Проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців» надає безкоштовну психологічну допомогу та інформацію з соціальних питань.

Аналіз наявних даних свідчить про значні інвестиції в підтримку ветеранів. Так, проєкт Державного бюджету на 2026 рік передбачає 5,7 млрд грн на житло для ветеранів з інвалідністю, 4 млрд грн на прямі заходи підтримки (психологічна допомога, професійна адаптація, спорт) та 8,2 млрд грн на реабілітацію.

Однак, незважаючи на вражаючі суми, відсутність деталізованих звітів про цільове використання коштів є значним викликом. Без конкретних даних про те, яка частина з 4 млрд грн пішла саме на психологічну допомогу, а яка – на інші заходи, неможливо оцінити ефективність цих інвестицій. Це створює ситуацію, коли експерти та громадськість не можуть визначити, чи відповідають фінансові потоки реальним потребам та чи достатні вони для залучення мультидисциплінарних команд, як це передбачено. Для забезпечення прозорості та підзвітності необхідна публікація детальних звітів про витрати, що дозволить коригувати державну політику та спрямовувати ресурси туди, де вони найнеобхідніші.

Зважаючи на багатогранність викликів, пов'язаних з психологічною підтримкою ветеранів, звіт формулює низку ключових рекомендацій.

5. Створення єдиної системи інформування. Незважаючи на велику кількість дієвих програм, їхня фрагментованість ускладнює доступ до допомоги. Необхідно розробити централізований онлайн-портал, який би агрегував усі послуги (державні, громадські, приватні), надавав покрокові інструкції та контактні дані. Цей портал може бути інтегрований з платформою "е-Ветеран" для спрощення ідентифікації та навігації.

6. Уніфікація стандартів та протоколів. Для забезпечення якості та ефективності психологічної допомоги необхідно впровадити єдині, доказові протоколи реабілітації, що ґрунтуються на міжнародному досвіді (наприклад,

DSM-5). Це забезпечить надання послуг на високому професійному рівні всіма провайдерами, незалежно від їхньої форми власності.

7. Сприяння реінтеграції через економічну активність. Слід розширити доступ до грантових програм для ветеранів та членів їхніх сімей, а також заохочувати роботодавців до створення спеціалізованих робочих місць. Економічна незалежність є не лише питанням добробуту, а й потужним інструментом для відновлення психологічної рівноваги.

8. Посилення ролі сімей та громад. Необхідно масштабувати програми підтримки сімей, зокрема табори відновлення та групову терапію. Також важливо проводити освітні кампанії для подолання стигматизації, пояснюючи суспільству природу ПТСР та інші наслідки бойового досвіду.

Список використаних джерел:

1. Діагностика і надання допомоги при бойовій травмі. Профілактика ПТСР. *МОЗ України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/diagnostika-i-nadannja-dopomogi-pri-bojovij-travmi-profilaktika-ptsr>.

2. Свобода Р. ПТСР становить 29% невралгічних захворювань, пов'язаних зі стресом, серед військових – Міноборони. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mou-viyskovi-ptsr/33053999.html> (дата звернення: 15.09.2025).

3. Від шани до стигматизації: що не так із нашим ставленням до ветеранів? - Громадська організація Форпост. *Громадська організація Форпост*. URL: <https://forpost-center.org/vid-shany-do-stygmazyzatsiyi-shho-ne-tak-iz-nashym-stavlennyam-do-veteraniv/> (дата звернення: 15.09.2025).

4. Підтримані проекти – IREX. *IREX*. URL: <https://veteran-reintegration.in.ua/projects/> (дата звернення: 15.09.2025).

5. Психологічна підтримка | Жіночий ветеранський рух. *Жіночий ветеранський рух*. URL: <https://uwvm.org.ua/uk/напрямки-роботи/група-психологічної-підтримки-жінок/> (дата звернення: 15.09.2025).

6. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. *Державні послуги онлайн | Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (дата звернення: 15.09.2025).

Лисенко Б. О.,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності,

Національна академія внутрішніх справ

(м. Київ, Україна)

Сатиров А. М.,

викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності, Національна академія внутрішніх справ

(м. Київ, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ МОДЕЛЮВАННЯ ТАКТИЧНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах військових дій та зростаючих загроз суспільній безпеці особлива увага приділяється вдосконаленню системи тактико-спеціальної підготовки фахівців силових структур. Інноваційні методики моделювання тактичних ситуацій передбачають застосування високотехнологічних симуляторів і тренажерів, які максимально наближують навчання до реальних бойових чи оперативних умов. За допомогою таких технологій курсанти і службовці можуть відпрацьовувати тактичні прийоми без реальної небезпеки, одночасно отримуючи детальну зворотну інформацію та об'єктивну оцінку дій. Як встановлено в дослідженнях, використання сучасних інтерактивних технологій (віртуальна і доповнена реальність, БПЛА, робототехніка, штучний інтелект) у підготовці поліцейських і військовослужбовців значно підвищує ефективність навчання, знижує ризик для життя особового складу і покращує безпеку цивільного населення. [1, с. 299]

Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) створюють повністю або частково комп'ютерно згенероване середовище, у якому тренери можуть відпрацьовувати різні бойові та кризові сценарії. VR-тренажери забезпечують високу реалістичність: наприклад, системи шоломів VR уможливають відтворення ситуацій активного стрільби, захоплення заручників чи підриву бойових засобів у міських умовах. Користувачі можуть безпечно відпрацьовувати тактичні рішення та реагувати на непередбачені обставини (наприклад, стрілянину чи завал будинку) без ризику для життя. AR-технології доповнюють реальний простір віртуальними об'єктами – наприклад, відпрацювання мішеней із проекцією тактичної інформації, або інтеграція «маркованих» лазерними імпульсами сценаріїв у польові навчання. Інтерактивний стрілецький полігон UNITS (компанії L7 Simulators) демонструє,

що поєднання лазерної реальності та AR дозволяє моделювати складні бойові сценарії, які неможливо відтворити на звичайному полігоні. Таким чином, VR/AR-тренажери дають змогу не тільки відпрацювати тактичні навички, а й формувати психологічну стійкість — завдяки реалістичному перенесенню стресових умов бою в кероване навчальне середовище. [1, с. 298]

Популярним підходом у бойовому навчанні залишається *force-on-force* тренінг із лазерними тренажерами. Сучасні системи, наприклад Zen TacSim, використовують лазерні імпульси, одягнені на стрільців та бойову техніку, для імітації вогневого контакту. Такі тренажери дозволяють організовувати колективні навчання у різних тактичних ситуаціях – патрулювання, засідки, зачистка будівель, конвоювання тощо. Інтерактивний тренажер створює системи зброї (і їх реальну фізику), відтворює ураження та облік «вогневого враження» у реальному часі, що дозволяє аналізувати дії підрозділу та окремих бійців. Мобільні «електронні стрілецькі» комплекси (як ті ж тренажери UNITS або Zen TacSim) компактні, їх можна розгорнути безпосередньо в місці дислокації підрозділів, що значно економить час і ресурси на підготовки. Завдяки цьому забезпечується повноцінне тренування стрілецьких навичок та взаємодії підрозділів у безпечних умовах, при цьому відпрацьовуються вправи з озброєнням і тактичними прийомами, наприклад, тактика міських боїв чи оборона периметра. [2]

Для підвищення реалізму тренувань використовуються спеціальні симулятори ефектів – димові машини, генератори вогню, звук та вібрація. Наприклад, система ODIN Fire & Smoke Simulation Box імітує вибухи, займання будівель та густий дим у безпечному режимі. Така установка швидко заповнює приміщення нетоксичним димом і відтворює світлові спалахи та звукові ефекти вогню, що створює мультисенсорне занурення у бойову обстановку. Це підвищує ситуаційну обізнаність та стресостійкість слухачів – вони вчаться приймати рішення в умовах обмеженої видимості й паніки. Включення подібних ефектів дозволяє досягти реалістичності навчань, при цьому повністю виключаючи реальну небезпеку. Окрім того, застосовують симуляцію поранень із використанням носимих радіоміток і приладів реанімації, гібридні тренінги з живими акторами (role-play) та віртуальних постраждалих — усі ці методики доповнюють моделювання тактичної ситуації та сприяють всебічній підготовці. [3, с. 248]

Серед передових рішень також варто виділити використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), роботів та штучного інтелекту. БПЛА використовують для сценаріїв спостереження: наприклад, під час тренувань із реагування на диверсійні загрози дрон передає відеопотік про «обстановку» у реальному часі. Це дозволяє фахівцям відпрацьовувати тактику спостереження та розвідки без підвищеного ризику. Роботизовані системи (шредери, сапери тощо) імітують виконання небезпечних завдань – десантування підрозділів на «заміновану» територію або знешкодження вибухових пристроїв. Такі тренажерні комплекси часто включають сенсори, що вираховують помилки операторів і коригують завдання в режимі реального часу. Важливим напрямом

є також впровадження алгоритмів штучного інтелекту: вони можуть автоматично генерувати сценарії для кожного тренувального сеансу, адаптуючи завдання під рівень слухачів і додаючи випадкові елементи для ускладнення ситуації. Наприклад, AI-системи аналізують дії учнів під час вправ і на основі цього пропонують більш складні варіанти завдань або миттєво змінюють обстановку (наприклад, поява додаткових «ворогів»). Таким чином, комбінування дронів, роботів і AI дозволяє моделювати тактичні ситуації, які охоплюють усі аспекти сучасної безпеки – від контртерористичних операцій до обслуговування публічного порядку. [1, с. 299]

Переваги інноваційного моделювання: Сучасні симулятори забезпечують високий рівень візуальної й тактильної реалістичності. За допомогою VR/AR та інтерактивних систем можна відтворити широкий спектр боєвих умов (різні місцевості, погодні умови, час доби) та тренуватися в сценаріях, максимально наближених до дійсності. *Безпечність та зниження ризиків.* Імітація бойових дій у віртуальному середовищі чи з використанням тренажерів виключає фізичні загрози для курсантів. Тренери можуть аналізувати помилки слухачів і коригувати їхні дії без усіх витрат і небезпек реальних стрілецьких чи тактичних занять. *Економічність підготовки.* Сучасні рішення здатні суттєво скорочувати логістичні витрати: не витрачається боєприпаси, пальне та амортизується техніка. Хоча початкові інвестиції у високотехнологічне обладнання можуть бути значними, у довгостроковій перспективі це дозволяє знижувати щорічні витрати на навчання. *Масштабованість і гнучкість.* Інноваційні тренажери легко адаптуються до різних рівнів і форматів навчання. Наприклад, одна і та ж програма VR може використовуватися і для індивідуальних вправ, і для командних змагань; штучний інтелект підлаштовує сценарій під групи різного складу. Крім того, мобільні комплекси (як системи UNITS) дозволяють проводити навчання без відриву від місць постійної дислокації підрозділів. Більшість сучасних симуляторів мають вбудовані системи обліку показників (кількість «пострілів», «влучань», час на прийняття рішень тощо). Після тренування керівники отримують детальні звіти й аудіо-відеоаналітику дій групи. Це підвищує усвідомленість курсантами своїх помилок і кращу корекцію навичок у подальшому. [4, с. 93]

У сфері комунікаційних технологій можливі подальші вдосконалення радіозв'язку, включаючи розширення діапазону передачі сигналу, покращення якості зв'язку та забезпечення стійкості до перешкод. Також можуть розроблятися спеціалізовані комунікаційні системи, які дозволять поліцейським швидко обмінюватися інформацією та координувати свої дії в режимі реального часу. Розвиток симуляційних технологій також має великий потенціал у тактико-спеціальній підготовці поліцейських. Вдосконалення віртуальних середовищ, збільшення реалістичності та інтерактивності тренувальних симуляцій допоможе поліцейським отримати ще більш реалістичне навчання, що наближає їх до реальних умов роботи. Крім того, розробка віртуальних тренажерів для специфічних ситуацій, що виникають в умовах воєнного стану, дозволить

поліцейським ефективно вдосконалювати свої навички та реагувати на різноманітні сценарії.

Інноваційні методики моделювання тактичних ситуацій забезпечують якісно новий рівень підготовки фахівців сектору безпеки. Поєднання віртуальної/доповненої реальності, інтерактивних тренажерів, ефектів середовища та інтелектуальних технологій дозволяє створювати безпечні, але максимально наближені до реальності тренувальні сценарії. Застосування таких технологій підвищує стійкість слухачів до стресу, удосконалює тактичне мислення та убезпечує навчальний процес, що підтверджено низкою досліджень. Надалі розвиток цих методик (зокрема інтеграція доповненої реальності з живими польовими вправами, використання AI для генерації сценаріїв) буде ключовим для ефективного навчання поліцейських, прикордонників і військових в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. І., Мельник А. М. Перспективи використання сучасних інтерактивних технологій в процесі підготовки поліцейського до діяльності в умовах воєнного стану. 2024 р. с. 297-302
2. M.I.L.E.S. U Force. URL: <https://u-force.in.ua/> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Методика виховної роботи у військових підрозділах : підручник / В. М. Петренко. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – 475 с
4. Батюк А. Є., Кулик Ю. Р., Застосування технології віртуальної реальності для соціального моделювання та їхньої взаємодії. *Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна. 2024 р. С. 92-99*

Матюшок І. В.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Троцький Р. С.,

кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри тактичної
підготовки навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
полковник,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ У ТАКТИКО- СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні конфлікти, зокрема війна в Україні, демонструють трансформацію форм і методів ведення бойових дій. Гібридна війна поєднує класичні військові операції з інформаційними, кібернетичними, економічними та психологічними атаками. У таких умовах поліція відіграє критично важливу роль у забезпеченні внутрішньої безпеки, стабільності та протидії загрозам, які виходять за межі традиційної злочинності.

Гібридні загрози охоплюють диверсійні акти, терористичні прояви, інформаційні атаки, кіберагресію, маніпуляції громадською думкою, провокації та дестабілізацію громадського порядку. Поліцейські змушені діяти в умовах постійної невизначеності, багатовекторності загроз та високої динаміки подій.

Такий підхід дозволяє відійти від масштабної війни на знищення супротивника до використання інструментів «м'якої сили», з метою зміни керівництва країни-супротивника та включення її до сфери свого впливу [1]

До основних ознак «гібридної війни» відносять:

1. Війна офіційно не оголошується;
2. Агресор нехтує чинними угодами між сторонами та міжнародними нормами ведення бойових дій;
3. Країна-агресор приховує участь в конфлікті;
4. Використовуються, переважно, нерегулярні збройні формування, які маскуються під місцеве населення;

5. У разі формального збереження відносин між країнами-учасницями конфлікту, здійснюються взаємні заходи політичного та економічного тиску;

6. Широко використовуються «брудні» інформаційні технології,

7. Пропаганда та контрпропаганда, а також протистояння у кіберпросторі

Гібридна війна — це стратегія, що поєднує військові, політичні, економічні, інформаційні та інші засоби впливу з метою досягнення політичних цілей без офіційного оголошення війни. Основні ознаки гібридних загроз:

- Відсутність чітко ідентифікованого противника.
- Використання проксі-груп, диверсійних формувань, агентів впливу.
- Масове застосування дезінформації, фейків, інформаційного тиску.
- Атаки на критичну інфраструктуру, зокрема через кіберпростір.
- Провокування соціальних конфліктів, протестів, паніки.

У контексті війни в Україні ці загрози набули особливої актуальності. Російська Федерація активно використовує гібридні методи для дестабілізації тилу, впливу на громадську думку, підриву довіри до державних інституцій.[2]

Про застосування методів боротьби проти гібридної агресії можна сказати те, що комплексний тиск на всіх напрямках значно дієвіший, коли задіяні всі сили, такі як економічні, інформаційні, соціальні, кібернетичні - результат буде значно видиміший.

Наголошуючи про сутність гібридних загроз, варто звернути увагу на те, що розглядати таке явище як гібридна військова агресія багатограним, неохопним, поділеним на багато аспектів і деталей, і об'єднуючи всі ключові моменти його роботи, можна виокремити основні положення, завдяки яким введення анти гібридної війни буде значно ефективнішим.[3]

Роль поліції у протидії гібридним загрозам підтверджується тим, що у 2023 році положення Закону України «Про Національну поліцію» було доповнено рядом норм, які регламентують використання та застосування безпілотних повітряних суден, а також спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню.

Так, в п. 47 ч. 1 ст. 23 зазначеного нормативно-правового акту закріплено повноваження поліції щодо використання безпілотних повітряних суден; п. 48

щодо вжиття заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору.

України експлуатантами безпілотних повітряних суден над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення; частину 1 ст. 40 у 2023 році було доповнено повноваженнями поліції щодо застосування безпілотних повітряних суден та спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню .

Враховуючи це, вважаємо додати тематику щодо набуття та вдосконалення поліцейськими навичок з основ тактики застосування БПЛА в діяльності поліції до системи тактичної підготовки, зокрема включивши такі основні теми:

- задачі аеророзвідки;
- основи роботи та будова БПЛА, додатковими інструментами;
- особливості роботи з БПЛА у складних метеоумовах;
- питання мінімізації ризиків для екіпажу БпЛА під час виконання завдань

тощо.

Метою зазначеного навчання, на мою думку, є формування та удосконалення професійних навичок поліцейських з тактики застосування безпілотних повітряних суден та спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню.[4]

Інноваційні методики та технології у підготовці для ефективної протидії гібридним загрозам необхідна модернізація системи тактико-спеціальної підготовки поліцейських. Основні напрями інновацій:

Ефективна протидія гібридним загрозам вимагає комплексної підготовки особового складу поліції, що включає кілька взаємопов'язаних напрямів. **Тактичне моделювання** передбачає використання симуляцій бойових ситуацій, диверсій та кризових подій, а також проведення тренінгів із реагування на масові заворушення, терористичні акти та інформаційні провокації. **Кіберпідготовка** полягає у навчанні основам кібербезпеки, виявленню та запобіганню кібератакам, опануванні навичок роботи з цифровими доказами та протидії хакерським загрозам. **Інформаційна гігієна** охоплює тренінги з розпізнавання фейкових повідомлень, маніпуляцій та інформаційних атак, а також формування навичок ефективної комунікації з населенням у кризових умовах. **Психологічна стійкість** передбачає підготовку працівників поліції до роботи в умовах стресу, тиску та нестабільності, розвиток емоційного інтелекту та навичок саморегуляції. **Технологічне забезпечення** включає використання безпілотних літальних апаратів, аналітичних платформ і систем відеоспостереження, а також упровадження штучного інтелекту для прогнозування та аналізу загроз.

Мета інформаційної та психологічної війни є спільною – підірвати моральний дух противника, вводячи його в оману і досягаючи перемоги за мінімальних жертв та матеріальних витрат. Важливий аспект полягає в тому, що інформаційна та психологічна війни значно менш витратні з точки зору матеріальних ресурсів, порівняно з класичною війною. З іншого боку, цей вид протистояння вимагає більше інтелектуальних ресурсів, оскільки включає детальне проектування стратегії та тактики, виявлення слабких сторін противника та розробку комплексу заходів впливу для досягнення максимального ефекту.[5]

Гібридна війна вимагає нових підходів до підготовки поліцейських. Інноваційні методики та технології дозволяють адаптуватися до складних умов, забезпечити ефективну протидію загрозам та зберегти стабільність у тилу. Системна модернізація підготовки правоохоронців є запорукою національної безпеки України.[6] В умовах гібридних загроз та війни, що характеризуються поєднанням конвенційних, неконвенційних, кібернетичних, інформаційних та економічних методів, тактико-спеціальна підготовка поліцейських вимагає глибокого переосмислення та радикальної модернізації. Впровадження

інноваційних методик та технологій є критично важливим фактором, який визначає здатність поліції ефективно виконувати свої функції, забезпечуючи внутрішню безпеку та стійкість держави. Таким чином, інноваційні методики та технології є не просто бажаним доповненням, а фундаментальною необхідністю для якісної підготовки поліцейських, перетворюючи їх на ефективний інструмент протидії усьому спектру гібридних загроз в умовах триваючої війни.

Список використаних джерел:

1. Загорулько А. П. Державне управління правоохоронними органами України в умовах гібридної війни. – Київ— 2023.: URL: <https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/348c49db-5121-472d-b697-7b338431ea3d/content>
2. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. – НУОУ— 2020.: URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf
3. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ (2014-2024pp.) URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52551/1/M_Pogromskyi_FSHN_2025.pdf
4. Тулінов В.С. Зміна підходів у підготовці майбутніх поліцейських крізь фокус військової тематики. Актуальні питання адміністративного права та процесу: матеріали всеукраїнської наукової конференції молодих вчених. м. Кропивницький— 02 грудня 2022 року. Кропивницький— 2022. С. 224-225. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/28-1.pdf>
5. Бахмат В. Г.— Чишко К. О. Інноваційні освітні технології у підготовці працівників поліції URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/5b3fe80d-1a3b-4ebe-abd7-1d946f7fbd00>
6. Концепція «гібридної» війни та її складові. URL: <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

Мацюк М. М.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київського інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Коломієць О.Л.,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київського інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЦІННОСТІ ЧЕСТІ, ОБОВ'ЯЗКУ ТА ГІДНОСТІ УСВІТЛІ ФІЛОСОФІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний світ переживає період глибоких геополітичних трансформацій, коли збройні конфлікти набувають нового виміру, а війна виходить за межі суто військового протистояння. Вона стає багатовимірним явищем, де поряд із технічною та стратегічною перевагою вирішальне значення мають духовні чинники: моральні цінності, національна ідентичність, колективна воля до спротиву. У таких умовах особливого значення набувають категорії честі, обов'язку та гідності — не лише як етичні орієнтири окремої особистості, а як базові принципи, що визначають здатність суспільства вистояти в умовах екзистенційної загрози. Український досвід війни з Росією, яка триває з 2014 року та переросла у повномасштабне вторгнення 2022 року, підтверджує, що саме ці цінності стали духовним стрижнем спротиву, на якому тримається держава і суспільство.

Чесць традиційно розглядається у філософії як внутрішня моральна цінність, що визначає поведінку людини відповідно до принципів добра, справедливості та відповідальності. І. Кант трактував її як форму морального обов'язку перед самим собою — дію згідно з категоричним імперативом, який вимагає чинити так, щоб власна поведінка могла стати універсальним законом [1, с. 87]. Арістотель у «Нікомаховій етиці» розглядав честь як одну з вищих чеснот, пов'язану з доблестю, моральною досконалістю та визнанням суспільства [3, с. 112]. У контексті війни честь виходить за межі особистісної категорії і стає колективною моральною якістю. Вона проявляється у вірності присязі, незламності перед ворогом, дотриманні міжнародного гуманітарного права, у готовності нести відповідальність навіть у найскладніших умовах. Прикладом честі є оборона Маріуполя — захисники «Азовсталі»

продемонстрували вірність присязі, зберігши людяність і військову доблесть навіть у безвихідному становищі, що стало символом моральної переваги над агресором [6, с. 311].

Обов'язок, за Г. Гегелем, — це вільна воля, яка усвідомлює необхідність [2, с. 145]. У мирний час обов'язок може проявлятися у виконанні професійних функцій, участі в суспільному житті чи дотриманні законів. Проте у період війни він набуває екзистенціального значення — це свідоме рішення діяти заради виживання держави, навіть ціною власного життя. Закон України «Про національну безпеку України» визначає захист суверенітету та територіальної цілісності як обов'язок кожного громадянина [8], а Закон «Про правовий режим воєнного стану» встановлює конкретні права й обов'язки, що стосуються оборони держави [9]. У реаліях сучасної України поняття обов'язку охоплює не лише військову службу, а й широке коло громадянських дій: участь у територіальній обороні, волонтерство, інформаційний спротив, підтримку армії та евакуацію цивільного населення. Як підкреслює Б. Парахонський, виконання обов'язку в умовах екзистенційної загрози є проявом національної самосвідомості та моральної зрілості суспільства [7, с. 298].

Гідність, за Кантом, — це абсолютна цінність людини, яка не може бути втрачена навіть за найекстремальніших обставин [1, с. 154]. Саме гідність визначає межі допустимого у війні та виступає моральним компасом, що не дозволяє людині дегуманізуватися. Г. Арендт підкреслювала, що збереження гідності є найвищою формою політичного спротиву тоталітаризму, адже воно свідчить про незламність людського духу навіть під тиском насильства [4, с. 276]. Важливим елементом захисту гідності є міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевська конвенція про захист цивільного населення, яка встановлює базові стандарти поведінки з некомбатантами та військовополоненими [10]. Україна неодноразово демонструвала вірність цим принципам: навіть у випадках, коли противник грубо їх порушував, держава дотримувалася міжнародних норм, проводила обміни полоненими відповідно до міжнародних стандартів і забезпечувала гуманітарну допомогу цивільним у зонах бойових дій. Таке ставлення не лише засвідчує моральну перевагу, але й підвищує легітимність України на міжнародній арені [8, с. 221].

Цінності честі, обов'язку та гідності є тісно взаємопов'язаними. Без честі обов'язок перетворюється на сліпе підкорення, позбавлене морального змісту; без обов'язку честь втрачає практичну силу; без гідності обидва ці поняття позбавляються гуманістичної основи. Ця тріада формує моральний каркас воєнного буття, на якому ґрунтується стійкість армії, держави та суспільства. Як зазначає В. Горбулін, сучасні війни виграються не лише завдяки технологіям, а й завдяки ціннісним системам, які здатні мобілізувати народ і забезпечити тривалий спротив [6, с. 314]. Український приклад яскраво демонструє це: навіть попри значну військову перевагу противника, саме моральна єдність, усвідомлення обов'язку, збереження честі та гідності стали основою здатності держави вистояти у війні та зберегти суверенітет.

Цінності честі, обов'язку та гідності є ключовими філософськими категоріями, що визначають моральну основу воєнного стану. Вони забезпечують духовну єдність суспільства, легітимність дій держави, моральну силу армії та міжнародну підтримку. Честь робить боротьбу морально виправданою, обов'язок — необхідною, а гідність — людською. Український досвід доводить: лише народ, який не втрачає цих цінностей навіть у найтемніші часи, здатний не лише перемогти агресора, а й зберегти власну ідентичність, свободу та право на майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Кант І. Основи метафізики моралі. — Київ: Юніверс, 2002. — 224 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права. — Київ: Юніверс, 2000. — 336 с.
3. Арістотель. Нікомахова етика. — Київ: Аквілон-Плюс, 2002. — 412 с.
4. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. — Київ: Дух і Літера, 2005. — 584 с.
5. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. — Київ: НІСД, 2017. — 496 с.
6. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру. — Київ: НІСД, 2019. — 560 с.
7. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України. — Київ: МАУП, 2021. — 372 с.
8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
9. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII.
10. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV) від 12.08.1949 р..

Мунтян Б. С.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Сатиров А. М.,

викладач кафедри тактичної
підготовки навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Професійна підготовка фахівців сектору безпеки й оборони в Україні набула критичного значення та зазнала докорінних змін з моменту введення воєнного стану. Це створило унікальне поєднання гострих викликів і прискорених інновацій у навчальному процесі та тактиці правоохоронної діяльності.

1. Проблеми професійної підготовки в умовах воєнного стану

Воєнний стан суттєво ускладнив традиційну систему підготовки, висунувши на перший план такі проблеми:

- **Безпекові ризики та інфраструктурні обмеження:** Постійна загроза обстрілів та руйнування навчальної інфраструктури (полігонів, аудиторій, центрів моделювання) вимагає переходу на дистанційні або комбіновані форми навчання, що не завжди є ефективним для практичних навичок.

- **Дефіцит інструкторського складу:** Значна частина досвідчених викладачів та інструкторів була мобілізована або переведена до бойових підрозділів, що призвело до дефіциту кваліфікованих кадрів для навчання.

- **Незбалансованість програми:** Необхідність швидкої підготовки великої кількості персоналу призводить до скорочення теоретичних блоків на користь екстреної практичної підготовки, що може негативно позначитися на глибині знань та аналітичних навичках.

- **Психологічна стійкість та стрес:** Навчання відбувається в умовах підвищеного психологічного тиску та травматичного досвіду, що вимагає впровадження спеціалізованих програм психологічної підтримки та стійкості.

2. Перспективи та нові підходи до підготовки

Попри виклики, воєнний стан стимулював розвиток нових, більш адаптивних та ефективних методів підготовки:

- Модульність та оперативність програм: Перехід до короткострокових, інтенсивних та модульних курсів, орієнтованих на негайне застосування навичок (тактична медицина, поводження з вибухонебезпечними предметами, кібербезпека).

- Інтеграція бойового досвіду: Ключова перспектива — це систематичне залучення ветеранів та чинних військових і поліцейських з бойовим досвідом як інструкторів. Це забезпечує актуальність навчальних програм та передачу унікальних навичок виживання та протидії.

- Розвиток цифрових навчальних платформ: Активне використання технологій віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності для моделювання складних тактичних ситуацій, що дозволяє курсантам тренуватися в безпечному, але максимально реалістичному середовищі.

- Міжнародна співпраця: Посилення партнерства з міжнародними центрами підготовки (ЄС, НАТО, США) для обміну досвідом та освоєння сучасних західних стандартів ведення поліцейських та оборонних операцій.

3. Тактика застосування новітніх технологій під час поліцейських операцій

В умовах воєнного стану поліцейські операції набувають гібридного характеру, де швидкість і точність є критично важливими. Новітні технології стали не просто допоміжним інструментом, а невід'ємною частиною тактики:

1) Розвідка та ситуаційна обізнаність

- Безпілотні літальні апарати (БПЛА/Дрони): Використовуються для оперативної повітряної розвідки, моніторингу великих територій, виявлення диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) та документування місць злочинів у зонах, доступ до яких є небезпечним. Одним із чинників ефективності виконання завдань артилерійської розвідки є тактико-технічні характеристики БпАК, що використовуються. Аналіз наявних апаратів у підрозділах артилерійської розвідки свідчить про відсутність єдиного підходу до вибору раціонального комплексу повітряної розвідки (далі – КПР) з БпЛА для виконання завдань, що покладені на ці підрозділи[1].

- Геоінформаційні системи (ГІС): Забезпечують створення високоточних електронних карт, накладення оперативної інформації (точки обстрілів, розташування об'єктів інфраструктури, рух сил) для швидкого планування операцій та координації підрозділів.

2) Аналітика та прийняття рішень

- Штучний інтелект (ШІ) та Big Data: Системи аналізу великих даних використовуються для прогнозування ймовірних злочинів, виявлення мереж організованої злочинності та ідентифікації підозрілих осіб на блокпостах чи в місцях масового скупчення.

- Системи розпізнавання облич та номерних знаків: Оперативне використання біометричних даних для ідентифікації осіб, причетних до колабораційної діяльності чи військових злочинів.

3) Спеціальні та тактичні дії

- Засоби індивідуальної фіксації (Боді-камери): Забезпечують прозорість дій поліцейських, документування правопорушень та збір доказової бази у випадках воєнних злочинів.

- Засоби захищеного зв'язку: Використання сучасних криптографічних систем і засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) для забезпечення стійкого та захищеного зв'язку між підрозділами під час проведення спецоперацій.

Виконання працівниками поліції відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» як службових в мирний час, так і запроваджених під час запровадженого в Україні воєнного стану службово-бойових завдань в рамках їх правоохоронної діяльності обумовлює необхідність детального вивчення цих понять[2].

Професійна підготовка фахівців сектору безпеки й оборони в умовах воєнного стану є безперервним процесом адаптації та впровадження інновацій. Ключ до успіху лежить у синтезі набутого бойового досвіду та новітніх технологій. Незважаючи на проблеми безпеки та інфраструктурні обмеження, українська система підготовки демонструє здатність до швидкої модернізації, перетворюючи новітні технології (від дронів і ГІС до ШІ) на критично важливі елементи тактики поліцейських операцій, що підвищує ефективність захисту суспільства та держави.

Список використаних джерел:

1. Методика вибору безпілотних авіаційних комплексів для підрозділів артилерійської розвідки Державної прикордонної служби України, с. 58 URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15509/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_21.11.2024.pdf

2. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції: сутність та розмежування понять URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270730>

Наумко М. М.,

аспірант кафедри публічного
врядування,
Національний університет
«Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

Дзяна Г. О.,

кандидат наук з державного
управління, доцент, доцент кафедри
публічного врядування,
Національний університет
«Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ НЕВОЄННИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Вже понад 10 років Україна змушена протистояти російській агресії. За цей період проти нашої держави було застосовано майже всі можливі форми впливу (з повномасштабним вторгненням до 2022 року), що спрямовані на зміну української політики або встановлення контролю над Україною. Агресивні дії включали як невійськові методи (політичний тиск, економічні санкції, кібератаки, інформаційно-психологічні операції), так і військові (локальні конфлікти, інтервенція, стратегічне розгортання військ).

Саме таке комбінування різних форм впливу сформувало особливий характер протистояння, який сьогодні визначають терміном «гібридна війна».

У ХХІ столітті війна набула нових форм — прихованих, асиметричних, комплексних. Саме тому з'явилася потреба у новому терміні, який охоплює ці багатовекторні, змішані прояви агресії. Гібридна війна — це не просто новий тип війни, це концептуальна модель, у якій класичні військові дії поєднуються з невоєнними діями, а саме інформаційною, психологічною, економічною, кібернетичною та політичною експансією.

Крім того, гібридна війна відзначається поліцентричністю — вона може відбуватися одразу у кількох середовищах: у реальному світі, у цифровому просторі, у медіа-просторі, у свідомості громадян. Учасниками стають не лише військові, а й журналісти, блогери, інфлюенсери, ІТ-спеціалісти, чиновники й навіть звичайні громадяни. Все суспільство — ціль, але водночас і суб'єкт війни.

При цьому часто задіюються структури, що формально не ідентифікуються як агресор і не належать до державної вертикалі: найманці, «ботоферми», псевдогромадські організації тощо. Це створює ілюзію розвитку «внутрішніх» протиріч процесів, що дозволяє агресору уникати юридичної

відповідальності на міжнародному рівні, а подекуди отримувати і мандат миротворця (Придністров'я, Грузія, Сирія і т.д.).

Таким чином, гібридна війна — це не лише стратегія знищення опонента, але й спроба змінити його свідомість, підірвати інститути державності та створити альтернативну реальність, у якій нападник постає як «визволитель», а держава-жертва — як «загроза» своєму суспільству та розвитку [1].

Отже, відбулась суттєва трансформація традиційного уявлення про війну. Якщо раніше війна асоціювалася з фронтом, артилерією та чіткими державними межами, то сьогодні конфлікт може розгортатися без офіційного оголошення, без єдиної кулі — у цифровому просторі, в ефірі, у головах. Саме такий тип конфлікту отримав назву війни 4-го покоління (Fourth Generation Warfare) — формату протистояння, у якому класичне бойове зіткнення поступається місцем багаторівневій, комплексній стратегії тиску. Тут немає чіткої лінії фронту, адже фронт — усюди: у соціальних мережах, у вуличних протестах, у новинах і навіть у свідомості кожного громадянина. У цих конфліктах усі стають учасниками — хочуть вони цього чи ні.

Отже, як бачимо війну 4-го покоління відрізняє кілька визначальних характеристик: розмитість меж між воєнним і цивільним простором, активне використання недержавних акторів (ПВК, хакери, медійні платформи), і що найважливіше — масоване застосування невоєнних методів впливу. У таких конфліктах не існує чіткої лінії фронту — бо фронт розмивається в інформаційному полі, в соціальних мережах, у психологічному стані громадян. Саме тому об'єктом атаки стає не інфраструктура, а наратив, не техніка, а довіра [2: с. 45]

Невоєнні методи, що застосовуються в межах гібридної війни четвертого покоління, охоплюють широкий спектр дій:

- Інформаційна війна — поширення фейків, викривлення фактів, маніпуляція наративами.
- Психологічний тиск — страх, дезорієнтація, паніка, сумніви у діях влади.
- Кібератаки — ураження критичної інфраструктури: енергетика, банківська система, державні сервіси.
- Інфільтрація політичних процесів — через псевдоорганізації, ЗМІ, проросійські активи.

Такі методи надзвичайно ефективні, оскільки дозволяють агресору діяти "невидимо", зберігаючи міжнародну легітимність або принаймні заплутуючи її.

Таким чином, війна четвертого покоління — це не просто новий етап у розвитку збройних конфліктів, а докорінно інша парадигма, яка вимагає перегляду традиційних підходів до безпеки. Відповідь на такі виклики — це не тільки модернізація армії, а й формування стійкого, освіченого, інформаційно-грамотного суспільства.

Ключовим елементом таких війн є невоєнні заходи — дії, що не супроводжуються прямим збройним втручанням, але мають руйнівний вплив на структури державності, безпеку та суспільну свідомість. Вони охоплюють активне використання інформаційного простору. Через соціальні мережі, медіа

та інтернет-ресурси ворог вибудовує альтернативну реальність, маніпулює фактами, створює інформаційний шум і формує потрібні наративи. Завдяки цьому здійснюється вплив на громадську думку, провокується внутрішній розкол і деморалізація суспільства. Сучасний інформаційний простір став ключовим полем битви у війнах четвертого покоління, де ворог активно використовує цифрові технології для ведення складних інформаційних операцій. Через соціальні мережі, онлайн-медіа та інтернет-ресурси агресор вибудовує цілісну альтернативну реальність, яка систематично суперечить об'єктивним фактам. Цей процес відбувається за допомогою цілеспрямованої маніпуляції інформацією - вибіркового підбору фактів, їх перекручення або повної фальсифікації, що дозволяє формувати потрібні наративи. Особливо небезпечним є створення інформаційного шуму - масового потоку суперечливої, часто абсурдної інформації, яка перевантажує сприйняття і робить людей нездатними критично аналізувати події.

Така інформаційна війна має кілька ключових цілей. По-перше, вона спрямована на формування специфічного бачення реальності, де агресор предстає у вигідному світлі, а жертва агресії - як "проблемна" сторона. По-друге, через постійне бомбардування суперечливою інформацією ворог домагається деморалізації суспільства, викликаючи почуття безпорадності, апатії та байдужості. По-третє, ці операції мають спровокувати внутрішній розкол, посилюючи існуючі суперечності в суспільстві або створюючи лінії розколу.

Найбільш ефективно ці методи працюють у поєднанні з алгоритмами соціальних мереж, які автоматично поширюють контент, що викликає сильні емоції, незалежно від його достовірності. В результаті формується так званий "власний віртуальний симулякр" - інформаційне Я - середовище, де користувачі постійно отримують лише ті думки та "факти", які підтверджують їх упередження. Це робить суспільство особливо вразливим до маніпуляцій, оскільки критичне мислення поступово витісняється емоційними реакціями на сформований віртуальний світ [5: с. 112-115].

Для протидії таким загрозам необхідний комплексний підхід, який включає як технологічні рішення (наприклад, системи виявлення дезінформації на основі штучного інтелекту), так і розвиток медіаграмотності та інфогігієни населення. Важливою складовою є створення альтернативних джерел достовірної інформації та підтримка незалежних медіа, здатних ефективно протистояти пропаганді. Такі методи ведення війни спрямовані на підрив внутрішньої стабільності країни. Через постійне нагнітання емоційного тиску знижується довіра громадян до влади, з'являються підозри у змові, неефективності, або навіть зраді. Це, в свою чергу, блокує волю до спротиву — люди відчують безсилля, апатію, втрату орієнтирів.

Інформаційний простір перетворюється на арену протистояння, де кожен заголовок, кожен допис у соціальних мережах може бути частиною ретельно спланованої атаки на свідомість громадян. Основна мета такого впливу — посіяти хаос, розколоти суспільство, поставити під сумнів основи єдності та патріотизму. Сумнів у власній армії, уряді, міжнародних партнерах — це

стратегічна мета супротивника, бо він розуміє: перемога можлива не лише на полі бою, але й у головах людей.

Не менш важливим методом є економічний тиск. Санкції, фінансові обмеження, зовнішній шантаж — усе це створює враження кризи, нестабільності, посилює соціальну напругу. Люди починають думати не про стратегічну перспективу, а про щоденне виживання. Так виникає втома, що робить суспільство більш вразливим до маніпуляцій.

Таким чином, нові методи впливу на державу — це не лише війна за території, а насамперед війна за свідомість. В умовах такої гібридної агресії ключовим стає збереження не тільки економічної могутності держави, але критичного мислення, медіаграмотності, єдності нації та довіри до інституцій. Лише усвідомивши природу загрози, можна знайти ефективні способи захисту.

Сучасні конфлікти все частіше набувають небаченої раніше багатовимірності. Серед основних інструментів гібридної війни дедалі помітнішими стають диверсійні дії, кібератаки та медійні кампанії, що скоординовано впливають на функціонування держави та психоемоційний стан суспільства. Напади на критичну інфраструктуру — це не лише фізичне руйнування об'єктів, а й стратегічний виклик, спрямований на параліч життєво важливих систем. Виведення з ладу електростанцій, злами систем управління транспортом та їх зупинка — усе це створює атмосферу хаосу та невизначеності.

Кіберпростір став новим фронтом. Тут точаться запеклі битви за контроль над даними, за доступ до стратегічних систем, за можливість поширення шкідливого програмного забезпечення. Кібератаки здатні не лише паралізувати окремі елементи інфраструктури, а й спричинити масові перебої в енергозабезпеченні, порушити зв'язок, знищити важливу інформацію. Усе це має серйозні наслідки не тільки для економіки, а й для морального стану громадян.

Особливо небезпечною є інформаційна складова гібридної агресії. Розгортання фейкових новин, маніпулятивні медійні кампанії, псевдоекспертні оцінки та навмисне викривлення реальності — усе це формує викривлену картину світу, змушуючи громадян сумніватися в об'єктивності подій, у позиції власної держави та її партнерів. Це вплив не лише на розум, а й на емоції — створення постійного відчуття загрози, страху, розчарування [3: с. 34-38].

Гібридна війна має багаторівневу природу: від фізичної — диверсії, напади, знищення об'єктів, — до віртуальної — кібератаки, інформаційні вкиди, психологічний тиск. Вона не має чітких ліній фронту, але її наслідки можуть бути не менш руйнівними, ніж традиційна війна. Саме тому важливо усвідомлювати складність і глибину цієї загрози, а також зміцнювати національну безпеку як у матеріальному, так і в інформаційному просторі [4: с. 21].

Інфільтрація, дестабілізація, пропаганда — це складові гібридної війни, що загрожують безпеці держав не менш, ніж відкриті збройні конфлікти. Ці методи базуються на використанні внутрішніх ресурсів самої країни для підризу її стабільності зсередини. Проникнення в інститути влади дозволяє

агресору впливати на прийняття рішень, спрямовувати політичні процеси у вигідному для себе напрямку, блокувати ініціативи, що суперечать його інтересам. Такий вплив є майже непомітним для більшості громадян, але надзвичайно небезпечним, адже підриває основи державного публічного управління.

Окрему загрозу становить створення суспільних симулякрів псевдогромадських рухів, які на перший погляд мають вигляд ініціативи знизу, але фактично керуються зовнішніми силами. Їхнє завдання — посіяти розбрат, розпалити протестні настрої, представити владу як ворожу до власного народу. Це може відбуватись під виглядом захисту прав, свобод, економічних інтересів, віртуальних симулякрів, але з фокусом на розхитуванням ситуації в країні.

Водночас пропаганда таких суспільних симулякрів виступає як реалізований інструмент впливу на масову свідомість. Вона створює викривлену реальність, де агресор зображується як визволитель, а жертва — як агресивний провокатор. Це дозволяє переконати частину населення у "правильності" дій загарбника, знизити опір, підживити зневіру у власній державі. Через системне повторення однакових меседжів формуються нові віртуальні наративи, які поступово витісняють об'єктивне бачення подій.

Таким чином, гібридна агресія перетворює механізми демократії на зброю проти самої демократії. Вона діє не силою, а маніпуляцією, не атакою, а ілюзією нормальності. Саме тому суспільству необхідно бути пильним, критично мислити та вміти розпізнавати ці приховані загрози, не відриваючись від реальності і критично ставитись до віртуальності.

Крім того, існує відмінність у ситуативному застосуванні методів і використанні сукупності методів з метою досягнення політичного стратегічного задуму. Ідеться про наявність чіткого військово-політичного рішення, ухваленого державою – суб'єктом впливу. Де-факто момент прийняття такого рішення (якщо воно стає відомим або якщо його наявність може бути реконструйовано в спосіб моніторингу використовуваних методів) можна трактувати як своєрідний «акт оголошення війни».

Ухвалення такого рішення державою – суб'єктом впливу – запускає своєрідний механізм атаки на іншу державу, одним зі способів реалізації якого стає гібридна війна.

Список використаних джерел:

1. Гейл, М. (2021). Гібридна війна Росії проти України: інструменти та механізми впливу. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР). URL:<https://www.cacds.org.ua/ukr/news/1686/>
2. Кларк, Д., Кнааке, М. (2021). The Weaponization of Everything: A Field Guide to the New Way of War. Yale University Press, с. 44-48
3. Кривонос, Р. (2023). Гібридна війна Росії проти України: інформаційний вимір (2022-2023). Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Право, (2), 28. С. 32-40.

URL:<https://science.lpnu.ua/law/journals/2023/2/28/kryvonos-ra-gibrydna-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-informaciyyny-vymir-2022-2023>, c. 34-38]

4. NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2020). Hybrid Threats: A Comprehensive Resilience Guide. NATO StratCom COE. C. 19-25. URL: <https://www.stratcomcoe.org/hybrid-threats-comprehensive-resilience-guide> c. 21]

5. Woolley, S. C., & Howard, P. N. (Eds.). (2020). *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*. Oxford University Press, c. 110-118

Ніколайчук Л. Г.,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри управління
повсякденною діяльністю військ та
тилового забезпечення,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Існуюча система професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони не повною мірою забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей, які дозволяють якісно виконувати завдання оборонного планування, сумісного застосування Збройних Сил України (ЗСУ) та інших складових сил оборони, здійснювати спільні дії у складі об'єднаних органів військового управління, у тому числі спільно із відповідними структурами держав - членів НАТО.

До основних причин виникнення цих проблем варто віднести:

використання застарілих підходів та принципів;

відсутність ефективної багаторівневої системи професійної військової освіти;

відсутність взаємосумісності структури та організації із структурами військової освіти держав-членів НАТО;

відсутність міжвідомчої координації при підготовці офіцерського складу оперативного та стратегічного рівнів;

неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил) стандартам країн-членів НАТО;

неінтегрованість системи освіти з системою управління кар'єрою;

повільне впровадження сучасних інформаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих педагогічних та технологій дистанційного навчання;

недостатній рівень підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників і інструкторів ВВНЗ для викладання за освітніми програмами, який має відповідати потребам інтеграції в НАТО;

недосконалість організаційно-штатної структури та її невідповідність динаміці розвитку ЗСУ;

система вивчення іноземних мов військовослужбовцями не забезпечує достатній рівень володіння ними для ефективної участі в заходах міжнародного оборонного співробітництва, впровадження стандартів та процедур НАТО;

недостатнє забезпечення освітнього процесу новими, сучасними зразками озброєння і військової техніки, комплексами, лабораторіями тощо;

недостатня співпраця між військовими закладами України та держав-членів НАТО.

Враховуючи наведене, подальший розвиток системи військової освіти вимагає її трансформації шляхом визначення нових підходів до формування її структури та змісту, що дозволить забезпечити ефективну планомірну реалізацію закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу, забезпечити ЗСУ та інші складові сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом [1].

Професійну військову освіту також можна назвати новою складовою структури військової освіти, яка функціонує шляхом запровадження багаторівневої системи L-курсів (L1-L5) для офіцерського складу ЗСУ та інших складових сил безпеки та оборони з метою здобуття тактичного, оперативного та стратегічного рівнів військової освіти.

На курсах професійної військової освіти здійснюється підготовка мотивованих та відповідальних офіцерів-лідерів з розвиненим прагненням навчатися та кар'єрно зростати, обізнаних у процедурах планування та прийняття військових рішень за стандартами НАТО, власним баченням вирішення завдань, широким спектром знань: від фундаментальних до професійно-спеціальних.

Структура курсів професійної військової освіти виглядає наступним чином:

тактичний рівень військової освіти:

базовий курс тактичного рівня (L-1A);

фаховий курс тактичного рівня (L-1B);

командний курс тактичного рівня (L-1C);

командно-штабний курс тактичного рівня (L-2);

оперативний рівень військової освіти:

курс офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (L-3);

стратегічний рівень військової освіти:

курс вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4);

курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики (L-5).

Було визначено передумови трансформації військової освіти, а саме: розвиток ЗСУ здійснюється за стандартами НАТО, що сприяє досягненню сумісності зі збройними силами провідних держав світу; створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил безпеки і оборони з урахуванням досвіду держав-членів НАТО; необхідність формування ефективної системи професійної військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти; забезпечення централізованої підготовки особового складу сил безпеки і оборони оперативного та стратегічного рівнів; професійна армія повинна стати школою лідерства Професійна військова освіта повинна бути підґрунтям для формування військової еліти держави; реалізація принципу «Освіта впродовж військової кар'єри»; забезпечення якості вищої освіти та професійної військової освіти, яка відповідає вимогам стандарту НАТО Vi-SCD

075-007 «Освіта і підготовка»; впровадження системи акредитації військової освіти у вищих військових навчальних закладах з урахуванням потреб та специфіки сил безпеки і оборони; створення умов для взаємовизнання сертифікатів, отриманих у військових навчальних закладах держав-членів НАТО.

Бачення системи військової освіти України в Європейському просторі освіти (ЄПО): це поєднання механізмів Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», постанови Кабінету міністрів України (КМУ) № 467 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» від 12 травня 2021 р. Київ, наказу Міністерства освіти та науки України (МОНУ) № 686 «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти від 15 травня 2024 р. Київ (введено в дію з 01.09.2024), наказу Міністерства оборони України (МОУ) № 120 «Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах МО України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти від 15 лютого 2024 р. Київ та інших нормативно-правових актів з вимогами «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ухвалено Міністерською конференцією в Єревані) – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) та стандартів НАТО, зокрема Директиви НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка» [2].

Підхід НАТО до підготовки визначає очікуваний результат з прийняття та реалізації рішень щодо освіти та індивідуальної підготовки. Згідно стандарту НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка» вона включає наступні етапи:

1. Етап аналізу.

- а. Навіщо навчати? б. Кого потрібно навчити? с. Чому потрібно навчити, до якого рівня та за яких умов?

Мета етапу аналізу полягає у формуванні чітко визначених цільових кваліфікаційних характеристик – цілей навчання.

Ці цілі визначають очікувані результати освіти та індивідуальної підготовки. Результатом етапу аналізу повинно бути розроблення регулятивного документу, що враховує потреби операцій НАТО та вимог щорічних рекомендацій Верховного головнокомандуючого об'єднаних сил НАТО

в Європі щодо освіти, підготовки, навчань та оцінювання.

2. Етап проектування.

Мета етапу проектування – створити або обрати таке рішення щодо освіти та індивідуальної підготовки, яке забезпечить досягнення тими, хто навчається, визначених цілей навчання. Результатом етапу проектування є виготовлення регулятивного документу курсу, у якому детально визначається стратегія проведення навчання, що повинно забезпечити реалізацію рішення щодо освіти та індивідуальної підготовки.

3. Етап розробки.

Метою етапу розробки є розроблення або закупівля матеріалів чи послуг, необхідних для забезпечення реалізації рішення щодо освіти та індивідуальної підготовки. Результатом етапу розробки є виготовлення документації за програмою курсу, зміст якої було визначено на етапі проектування і описано у регулятивному документі курсу.

4. Етап впровадження

Метою етапу впровадження є виконання управлінських, допоміжних та адміністративних функцій, необхідних для успішної реалізації рішення щодо освіти та індивідуальної підготовки. Результатом етапу впровадження є кваліфіковані випускники [3].

Трансформація військової освіти торкнеться не тільки Збройних Сил, а й усіх складових Сил оборони.

Отже, вище нами були перераховані основні складові, які потрібно виконати найближчим часом для удосконалення системи підготовки військових фахівців. А також окреслені проблемні напрями існуючих завдань, а саме прагнення досягнення стандартів НАТО та Європейського Союзу за всіма позиціями, враховуючі сьогоdnішній бойовий досвід

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів № 1410 «Концепція трансформації системи військової освіти», 2022 р.
2. Дурач В.М., Ткачук П.В., Ніколайчук Л.Г., Кучер Л.Р. Якість військової освіти: сучасні підходи. *iScience. Actual scientific research in the modern world. Journal*. Pereiaslav, 2025. Issue 4(119), 343 p. P. 211-215.
3. Директива НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка».

Омельченко М. І.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПОЛОНІ: ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ, АДАПТАЦІЙНІ ТРУДНОЩІ ТА ШЛЯХИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Перебування у полоні це не просто екстремальна ситуація, а середовище, де відбувається систематична ерозія особистості та волі людини. Як зазначає Г. Філіпова, полон позбавляє людину волі й перетворює її на об'єкт знищення, оскільки світ полону зневажає цінність людського життя та її гідності. Ця втрата особистої суб'єктності є фундаментальним і всепроникним психологічним ушкодженням. Постійне відчуття страху, очікування фізичного та морального тиску, а також жорстокі побиття, імітація розстрілів та інші насильницькі дії створюють психологічний ландшафт, що характеризується відчуттям абсолютної безнадії та відчаю [1].

Травма, що виникає в полоні, принципово відрізняється від одноразових травматичних подій. Вона є тривалим, постійним процесом дегуманізації. Людина, яка змушена співпрацювати з представниками ворожої сторони або переживає каліцтва, втрату зору чи ампутації, відчуває глибокі депресивні стани та почуття неповноцінності. Цей досвід формує стійке почуття сорому, яке може супроводжувати її після повернення.

У відповідь на цей незмірний жах психіка людини розгортає екстремальні захисні механізми. Апатія, яка може настати, виконує захисну функцію, запобігаючи ще більшим стражданням. Це призводить до своєрідної «емоційної смерті», коли людина вже не здатна відчувати відразу, жах чи жалість. Інші механізми, такі як «зловісне почуття гумору» та «холодна цікавість», описані В. Франклом, виникають як реакція на незмірний жах. Це відчайдушні спроби зберегти хоча б якусь подобу контролю чи здорового глузду в умовах тотального хаосу.

Ці внутрішні психологічні перебудови, необхідні для виживання в полоні, призводять до унікальних поведінкових проявів після звільнення. Перебуваючи в полоні, людина повністю втрачає контроль над власним життям і здатністю ухвалювати рішення. Вона змушена відсторонитися від свого тіла та емоцій, аби вижити, і майже блокує свою здатність прив'язуватися до когось чи чогось. Цей досвід виявляється глибоким психологічним пораненням, яке після звільнення призводить до глибокої, часто викривленої, реакції на будь-які прояви контролю. В результаті виникає так званий «парадокс контролю». Колишній військовополонений стає нетерпимим до контролю з боку інших людей, але

водночас може відчувати надмірну потребу контролювати своє оточення, включно з близькими, родиною і навіть фахівцями, які надають допомогу [2].

Прояви посттравматичного стресового розладу (ПТСР)

Досвід полону є класичним прикладом екстремальної травматичної події, що призводить до повного спектра симптомів ПТСР. Ці симптоми можна умовно поділити на чотири основні групи, що відповідають діагностичним критеріям, описаним у DSM-5 [3].

Нав'язливі спогади (інтрузії): Це повторювані, мимовільні та нав'язливі спогади про травматичні події, які людина переживає знову і знову. До них належать флешбеки, що супроводжуються відчуттям реальності події, тривожні сни та кошмари. Зовнішні або внутрішні подразники, що нагадують про травму, можуть викликати сильний психологічний дистрес та фізіологічні реакції, такі як посилене серцебиття, пітливість або відчуття тиску в горлі.

Уникнення: Людина свідомо намагається уникнути думок, почуттів або розмов, пов'язаних із травмою. Це призводить до уникнення місць, людей або занять, які можуть викликати спогади, що часто спричиняє соціальну ізоляцію [4].

Негативні зміни у мисленні та настрої: Після травми з'являються стійкі негативні думки про себе та світ. Це може включати емоційне заціпеніння, втрату інтересу до раніше значущих видів діяльності, а також почуття відчуженості від інших.

Гіперзбудження та реактивність: Цей стан підвищеної готовності проявляється підвищеною дратівливістю, спалахами гніву та агресією. Поширеними є гіперпильність, посилена реакція переляку та порушення сну, зокрема безсоння і нічні жахи [5].

Фізичні наслідки: соматичні та фізіологічні реакції на травму

Психологічна травма має глибокі фізичні прояви. Колишні військовополонені часто страждають від хронічних соматичних скарг, таких як головний біль, шум у вухах, запаморочення та нудота. Наявність фізичних каліцтв, втрати зору або ампутацій додатково посилює психологічний тягар, що призводить до важких депресивних станів. Тіло залишається у стані гіперзбудження, що проявляється фізіологічними реакціями, такими як пітливість, оніміння кінцівок і тремор [6].

Навігація в реальності після звільнення: виклики адаптації та реінтеграції

Повернення додому є не просто моментом радості, а складним, часто обтяжливим процесом. Сім'я є основним середовищем для адаптації, але вона також може стати джерелом повторної травматизації. Близькі люди можуть з добрих намірів запитувати про деталі полону, що може викликати флешбеки або емоційний стрес у колишнього військовополоненого. Надзвичайно важливо, щоб родина створила безпечний простір без критики, уникаючи фраз на кшталт «я тебе розумію» або «все забудеться», що знецінюють пережитий досвід. Натомість, слід налаштуватися на тривалий процес і бути готовими слухати більше, ніж говорити, поважаючи особисті кордони [7].

Колишньому військовополоненому доводиться знову орієнтуватися у світі, який здається одночасно знайомим і чужим. Завдання полягає не в тому, щоб «відтворити минуле», а в тому, щоб «побудувати щось нове». Це вимагає поступового та контрольованого повернення до суспільства, щоб уникнути перевантаження. Важливо встановити нові щоденні ритуали, такі як спільний сніданок або вечірнє чаювання. Ці невеликі дії допомагають «заземлитися» і створюють відчуття передбачуваності та безпеки, що є надзвичайно важливим для відновлення.

Держава відіграє вирішальну роль у створенні базових правових і соціальних механізмів для реінтеграції. Нещодавні законодавчі зміни в Україні, що набрали чинності 18 травня 2024 року, забезпечують значну підтримку. Зокрема, звільнені військовослужбовці мають право на звільнення з військової служби за власним бажанням, додаткову відпустку тривалістю 90 днів та можуть бути мобілізовані лише за їхньою власною згодою. Цей підхід визнає фізичні та психологічні наслідки полону, надаючи час для відновлення та адаптації до цивільного життя.

Окрім законодавчих змін, система соціального захисту пропонує широкий спектр послуг. Міністерство соціальної політики та інші державні органи надають допомогу у проведенні аналізу життєвої ситуації, надають інформацію з питань соціального захисту та допомагають у професійній перепідготовці. Також держава гарантує безоплатне протезування та забезпечення допоміжними засобами реабілітації [8].

Список використаних джерел:

1. Широбоков Ю. М. Первинна психологічна допомога військовослужбовцям які перебували у військовому полоні. Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 січ. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Південна фундація педагогіки, 2017. С. 46–47.
2. Як на людину впливає досвід полону та тортур: що треба знати цивільним. *Glade Forest*. URL: <https://www.lisovapoliana.com.ua/news/yak-na-lyudinu-vplivaie-dosvid-polonu-ta-tortur-shcho-treba-znati-civilnim> (дата звернення: 15.09.2025).
3. Діагностичні критерії ПТСР Керівництва з діагностики і статистики психічних розладів, 5-е видання (DSM -5). URL: <https://darnytsia.ua/doctors/ptsr/diahnostychni-kryteriyi-ptsr-kerivnytstva-z-diahnostyky-i-statystyky-psykhichnykh> (дата звернення: 15.09.2025).
4. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій – Сумський обласний наркологічний диспансер. URL: <https://narkosumy.lic.org.ua/statti/posttravmatychnyj-stresovyy-rozlad-u-vijskovosluzhbovtsiv-uchasnykiv-bojovyh-dij/> (дата звернення: 15.09.2025).

5. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734391/1/Особливості%20надання%20психологічної%20допомоги%20військовослужбовцям.pdf> (дата звернення: 15.09.2025).

6. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій – Сумський обласний наркологічний диспансер. URL: <https://narkosumy.lic.org.ua/statti/posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad-u-vijskovosluzhbovtsiv-uchasnykiv-bojovyh-dij/> (дата звернення: 15.09.2025).

7. "Більше слухати, ніж говорити": психолог порадив, як спілкуватися з колишнім військовополоненим | Новини | Українське радіо. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=102021> (дата звернення: 15.09.2025).

8. Івано-Франківська обласна державна адміністрація - Колишні військовослужбовці мають право на соціальну та професійну адаптацію. Як отримати такі послуги. URL: <https://www.if.gov.ua/news/kolishni-vijskovosluzhbovci-mayut-pravo-na-socialnu-ta-profesijnu-adaptaciyu-yak-otrimati-taki-poslugi> (дата звернення: 15.09.2025).

Охота О. М.,
слухач інституту стратегічних
комунікацій,
Національний університет оборони
України
(м. Київ Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ВИКОНАННЯ РЕЙДОВИХ (ШТУРМОВИХ) ЗАВДАНЬ

Десантно-штурмові війська Збройних Сил України (ДШВ) – окремий рід військ Збройних Сил України, що характеризується високою маневреністю та автономністю дій. Їхнім основним призначенням є швидке розгортання для прикриття (оборони) окремих напрямків (районів), швидкого захоплення плацдармів, охоплення противника повітрям, ведення бойових дій у його тилу, ведення наступальних (штурмових) дій високої інтенсивності, зокрема рейдів у тилу противника, а також штурму укріплених об'єктів [1]. З точки зору психологічної підготовки рейдові та штурмові дії десантних підрозділів варті того аби зупинитися на них більш детально.

Рейдові дії – це узгоджені та взаємопов'язані метою, завданнями, місцем, часом дії підрозділів у тилу противника за підтримки інших військових частин різних родів військ збройних сил. Рейд здійснюється за єдиним планом щодо стрімкого просування визначеним маршрутом для знищення живої сили і техніки противника, захоплення (знищення, виведення з ладу, руйнування, утримання) його воєнних об'єктів, захоплення (утримання) визначених районів або рубежів. Водночас, штурмові дії – це узгоджені та взаємопов'язані за метою, завданнями, місцем та часом дії підрозділів Десантно-штурмових військ у складі штурмових груп. Штурм також здійснюється за єдиним планом щодо проведення атаки на воєнні об'єкти противника з використанням удару, вогню, маневру, протягом нетривалого часу задля їхнього знищення (виведення з ладу, руйнування) [1]. Дії підрозділу в ході штурму передбачають стрімкий наступ на опорні пункти, міську забудову чи інші складні об'єкти, де особовий склад підрозділу вступає у ближній бій з противником.

Важливо розуміти, що спільним для обох типів дій є високий рівень ризику та екстремальний психологічний тиск на військовослужбовців під час штурму та рейду. Підрозділи ДШВ, опинившись у відриві від основних сил або ж атакуючи ворога “в лоб”, стикаються з комплексом факторів, що випробують їхню психіку на міцність. Про що йдеться:

- **Небезпека і загроза життю.** Рейдові групи, діючи в оточенні ворога без прямої лінії фронту, постійно ризикують потрапити під обстріл з усіх напрямків або ж бути повністю відрізнаними від основних сил. Штурм укріпленої позиції завжди пов'язаний із втратами. Усвідомлення цієї загрози породжує

вкрай інтенсивний бойовий стрес і страх, який бійці мусять контролювати, щоб не втрачати боєздатності.

- **Невизначеність і ізоляція.** У рейді військові нерідко позбавлені стабільного зв'язку та підтримки. Ситуація, за якої існує постійна загроза ворожого оточення і, більше того, відсутні гарантії швидкого підкріплення з боку дружніх сил, створює у особового складу відчуття ізольованості. Згідно з бойовими статутами, типовими негативними психічними явищами при веденні рейдових дій (особливо вночі) є зростання тривожності та відчуття ізольованості особового складу. Брак інформації про місцезнаходження ворога, кількості та складу його сил та засобів, а також часу можливого зіткнення із ним викликає нервові напруження.

- **Фізичне виснаження.** Рейди можуть тривати багато годин і навіть діб на марші місцевістю зі складним рельєфом. Часто без сну та під постійним ворожим вогнем. Легендарний рейд 95 окремої десантно - штурмової бригади в серпні 2014 року пролягав маршрутом у понад 400 км, з яких близько 170 км десантниками було пройдено під безперервним обстрілом противника. Подібні випробування на межі людських можливостей призводять до екстремальної перевтоми особового складу, що в свою чергу суттєво підсилює їхній стрес. Втоmlений боєць є більш схильним до помилок, паніки або морального надлому. Відтак, важливим завданням командирів є завчасно планувати відпочинок, ротацію, використовувати психологічні прийоми підбадьорення (бойові крики, музичний супровід тощо) аби підтримати бойовий дух своїх підлеглих.

- **Раптовість і швидкоплинність подій.** Штурмові дії вимагають блискавичних реакцій, адже ситуація на лінії бойового зіткнення може кардинально змінюватися за лічені секунди (ворог з'явився збоку, будівля обвалилася, командир поранений і т.д.). Психіка військового має бути готова до непередбачуваності. Тільки добре адаптована до стресових умов людина здатна не розгубитися й швидко прийняти правильне, зважене рішення. Саме тому психологічна підготовка воїнів ДШВ приділяє особливу увагу формуванню адаптивної свідомості – уміння людей швидко перемикатися між завданнями, сприймати зміну обстановки не як хаос, а як нормальні робочі умови. В керівних документах прямо зазначається потреба формувати у десантників навички прийняття швидких і виважених рішень під час рейдів, що є критично важливим для успішного виконання раптово виникаючих завдань.

З огляду на вищезазначене, система підготовки ДШВ має свою специфіку. По-перше, відбір і навчання в десантні підрозділи завжди здійснюється за вищими стандартами. Кандидати проходять психологічні тести на стресостійкість та перевірку мотивації. З перших днів служби десантників привчають до того, що вони – це еліта штурму. Це покладає на них особливу відповідальність і почуття гордості за свій підрозділ. Цей компонент бойової мотивації надзвичайно важливий та дає усвідомлення значущості місії, підвищує морально-психологічний стан воїна. Не дарма в психологічній підготовці ДШВ акцентують постійну увагу на підтримці високого морального духу і штурмового пориву особового складу протягом усього бою. Штурмовий порив – це той

психологічний стан піднесення, драйву та азарту бою, який спонукає бійців йти вперед попри втому і страх. Підтримувати його допомагають як харизматичне лідерство командирів (особистий приклад хоробрості надихає), так і згуртованість (змагальність між підрозділами, військові традиції, символіка – все працює на єдність військового колективу) [6].

По-друге, програми бойового навчання ДШВ насичені спеціальними психологічними тренуваннями. Стрибки з парашутом – класичний десантний ритуал, що долає страх висоти. Крім того, проводяться марш-кидки на великі відстані у повному спорядженні – випробування на межі фізичних сил, після яких бійці стають більш впевнені у власних силах та витривалості. Практикуються нічні навчання, в тому числі рейдові виходи в темний час доби. Бойовий статут ДШВ відзначає, що нічні рейдові дії мають свої особливості. З одного боку темрява ускладнює орієнтування і додає нервового напруження, а з іншого – створює перевагу у маскуванні. Через це психологічна підготовка включає навчання діям вночі, використанню приладів нічного бачення, спеціальним сигналам, тренування слуху і зору в темряві. Такі вправи знижують страх перед боєм уночі та невідомістю.

По-третє, вже на етапі планування, так і під час безпосереднього ведення рейдових (штурмових) дій здійснюється інтенсивна психологічна підготовка особового складу. В структурі ДШВ передбачені посади заступників командирів з психологічної підтримки персоналу, а також фахівців структури психологічної підтримки персоналу різних рівнів, які працюють із особовим складом як під час підготовки, так і під час виконання завдань безпосередньо в бойових порядках підрозділу [5]. До переліку їхніх завдань входить проведення інструктажів перед виходом (налаштування бійців на успіх, нагадування про мету операції), підтримування дисципліни і порядку, своєчасне виявлення бійців у стані гострого стресу та їхнього відсторонення або надання їм спеціалізованої допомоги. Згідно з керівними документами, морально-психологічне забезпечення під час десантно-штурмових дій має бути цілеспрямованим та ефективним, із врахуванням характерних чинників впливу на свідомість бійців. Тобто, психологи мають враховувати специфічні фактори таких операцій (наприклад, можливе оточення, відсутність швидкої евакуації, тощо) і завчасно готувати до них військовослужбовців. В основі всього лежить формування і підтримання психологічної готовності особового складу на рівні, необхідному для успішного ведення десантно-штурмових дій.

Досвід бойових дій показує, що найбільшим випробуванням для психіки є перший бій. Але якщо підрозділ пройшов його успішно, з'являється бойовий азарт. Прикладом є операції українських ДШВ у сучасній війні. У 2022-2023 роках десантно-штурмові бригади ЗСУ брали участь у найскладніших боях – від оборони міст до контрнаступальних рейдів. Командування ДШВ відзначає, що психологічна витривалість воїнів базується на поєднанні кількох чинників: якісної підготовки, високої мотивації (чітке розуміння, за що саме воюють), почуття товариства та впевненості у командирах. Так, 17 вересня 2023 року в районі населеного пункту Роботине Пологівського району Запорізької області

заступник командира аеромобільного батальйону з психологічної підтримки персоналу окремої аеромобільної бригади старший лейтенант Олексій Севрук очолив штурмову групу, як робив вже неодноразово в найскладніших ситуаціях для підрозділу. Під його командуванням група пішла на штурм ворожої позиції, яку до цього не вдавалося зачистити протягом декількох діб. Тоді люди пішли за своїм командиром і на бойовому драйві вступили в бій із російськими окупантами, виконавши поставлене завдання. В бою старший лейтенант Севрук отримав важкі поранення, від яких помер. Посмертно був нагороджений найвищою державною нагородою України – Герой України [4].

На полі бою значення має також інформаційно-психологічна протидія ворогу. Десантники постійно стикаються з різними проявами ворожої пропаганди, дезінформацією, погрозами через гучномовці чи в повідомленнях у месенджерах. Завданням офіцерів психологічної підтримки персоналу є нейтралізувати такий вплив, забезпечити бійців правдивою інформацією, підтримувати їхній бойовий дух. Крім того, практикується на постійній основі проведення нагороджень особового складу і привселюдне відзначення досягнень бійців – навіть у польових умовах командири намагаються відзначити успішні дії (словом похвали по рації, подякою при строю, поданням до нагороди). Подібні акції значно підвищують впевненість солдатів.

Історія сучасної війни надає численні приклади того, як належна психологічна підготовка та стійкість забезпечували успіх рейдових і штурмових дій. Окрім вже згаданого рейду 95-ї бригади у 2014 році, можна навести приклади з відносно недавніх операцій. Восени 2022 року під час контрнаступу на Харківщині українські десантники здійснювали стрімкі рейди в тили противника, звільняючи населені пункти один за одним. Військові оглядачі тоді відзначали, що тактика “сміливого натиску” спрацювала завдяки високому моральному піднесенню бійців та їхньому умінню діяти автономно без детальних вказівок (так звані mission-type tactics, коли командир окреслює мету, а виконавці самі знаходять спосіб її досягнення) – це результат психологічної підготовки до ініціативності. З іноземного досвіду показовими є операції британського Special Air Service (SAS) чи американських рейнджерів – їхні рейдові виходи у глибокий тил противника (наприклад, рейди британського SAS у пустелі під час війни в Перській затоці або піші марші в повному бойовому екіпіруванні по скелистій місцевості в ході Фолклендської війни) демонструють, що в екстремальній ізоляції бійці спираються на довготривале тренування витримувати дискомфорт, а також на дух спеціального підрозділу. Такий дух підтримується через відбір найбільш мотивованих кандидатів та формування елітарної культури підрозділу, де кожен пишається своєю приналежністю до нього [7]. Українські Десантно-штурмові війська, особливо в останні роки, також розвивають власні традиції. Набув культового статусу девіз “Завжди перші”, щороку в листопаді відзначається своя автентична дата дня ДШВ, вшановуються герої - десантники, прочитується Клятва Десантника та проводиться урочиста здача на право носіння марунового берету. З точки зору психології, такі прояви

ідентифікації з колективом підсилюють індивідуальну стійкість кожного воїна через відчуття, що він є частиною непереможної спільноти [6].

Психологічне підтримка не завершується із виконанням рейду чи штурму – надзвичайно важливим є етап реабілітації та аналізу проведених дій (After Action Review). Після виходу з бою військові психологи проводять з особовим складом бесіди, де бійці можуть виговоритися про пережите – це профілактика посттравматичного стресового розладу. Вивчаються помилки, відзначаються успіхи, згадуються полеглі товариші – усе це допомагає структурувати психічний досвід та зняти емоційну напругу. Особливо слід працювати з тими, хто проявляє ознаки бойового стресу: тремор, апатія, гострі емоційні реакції. Такі військовослужбовці потребують відпочинку і, можливо, допомоги фахівця. В ізраїльській армії, для прикладу, існує практика швидкого психологічного втручання одразу після бою – команди польових психологів (Mental Health Officer), які оцінюють стан особового складу і надають допомогу просто “на місці”, що значно знижує розвиток важких психічних наслідків. Українські ДШВ запроваджують подібну практику. Так, у бригадах створені мобільні групи психологів (група контролю бойового стресу, група психологічного відновлення, які виїжджають у райони розташування підрозділів після інтенсивних бойових епізодів, проводять відновлювальні заходи (релаксаційні тренінги, бесіди) і сприяють поверненню бійців до строю [2].

Підсумовуючи усе сказане, відзначимо, що ключовим аспектом психологічної підготовки військовослужбовця ДШВ до виконання завдань за призначенням є розвиток у нього психологічної готовності та стійкості до психотравмуючих факторів сучасного бою, вдосконалення психомоторних властивостей, фізичних якостей, необхідних для подолання моральних і фізичних навантажень при виконанні бойових завдань, що на них покладаються.

Список використаних джерел:

1. Бойовий статут Десантно-штурмових військ Збройних сил України. - Одеса: Видавництво 2023. - 8с., 116с., 140с.
2. Наказ ГК ЗСУ №349 від 01.08.24 «Про затвердження порядку проведення психологічної підтримки військовослужбовців ЗСУ»
3. Рейд 95-ї бригади влітку 2014 року. Спогади генерала Забродського URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53664708>
4. Герої 46 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8CpsqK9GQy8>
5. Методичні рекомендації «З формування психологічної стійкості військовослужбовців ЗСУ із застосуванням психологічного навантаження» - Київ, 2025.- 19 с.
6. Корпоративність Десантно-штурмових військ Збройних Сил України» - Житомир, 2024.- 70 с.
7. Війна в Перській затоці URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_в_Перській_затоці#:~:text=Пропаганда%20Іраку%20подала%20відмову%20Кувейту,запровадила%20економічні%20санкції%20проти%20Іраку.

Павлюк М. П.,
слухач групи 8106, майор,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У сучасних умовах збройної боротьби психологічний фактор набуває стратегічного значення. Система психологічного забезпечення Збройних Сил України інтегрує напрями підготовки, підтримки та відновлення морально-психологічного стану особового складу, що безпосередньо впливає на ефективність управління військами та результативність виконання бойових завдань [2, с. 11].

Психологія управління військами розглядається як міждисциплінарна сфера, яка поєднує закономірності військової психології, соціальної психології та менеджменту. Її ключові завдання полягають у формуванні психологічної готовності командирів і підлеглих до виконання службово-бойових завдань, розвитку лідерських якостей, здатності до ефективної комунікації та прийняття рішень в умовах невизначеності, профілактиці нервово-психічних зривів і підтримці боєздатності підрозділів [1, с. 5].

Система психологічного забезпечення десантно-штурмових військ включає організаційні, науково-методичні та практичні заходи. Вона охоплює відбір і підготовку особового складу, психологічний супровід бойових дій, надання кризової допомоги, а також соціально-психологічну реабілітацію військовослужбовців. При цьому активно враховується міжнародний досвід США, Канади, Німеччини, Ізраїлю та інших держав, адаптований до умов російсько-української війни [2, с. 106–107].

Десантно-штурмові підрозділи виконують завдання в умовах високого ризику, обмеженої логістики та інтенсивного психологічного тиску. У таких умовах спеціальна психологічна підготовка і постійний моніторинг морально-психологічного стану – необхідна складова бойової готовності частини. Це враховано в програмних документах і навчальних програмах для елітних підрозділів [2, с. 228].

Психологічна готовність визначається як взаємопов'язана система мотиваційних чинників, вольових ресурсів, професійних навичок і витривалості, яка забезпечує реалізацію бойових завдань. У структурному розрізі виділяють такі компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний, емоційно-вольовий. Оцінювання компонентів використовується для формування індивідуальних і групових профілів готовності [3, с. 135].

ДШВ відрізняються мобільністю, операціями у відриві від основних сил, необхідністю швидкої ініціативи й самоорганізації. У програмах підготовки це

відображено розширеним використанням натуралізованих вправ (імітації поранених, впливу інтенсивного вогню, імітації інформаційно-психологічного впливу), спеціальними психологічними смугами перешкод і вправами на подолання паніки. Такі вправи підвищують ефективність адаптації до бойових стрес-чинників [2, с. 228].

Мета психологічної підготовки – сформувати стійку психологічну готовність та здатність швидко виходити у функціонально ефективний стан під час виконання бойових завдань.

Завдання психологічної підготовки – формування мотивації й патріотичної налаштованості; розвиток пізнавальних навичок швидкого прийняття рішень; тренування операційних дій в екстремальних умовах; зміцнення емоційно-вольових ресурсів; навчання методам самодопомоги й взаємодопомоги [2, с. 26–33].

Методики і технології формування готовності: моделювання бойових умов (стрес-інокуляція, сценарні вправи з елементами ризику) – формує звичність до бойових чинників і знижує новизну стрес-стимула [2, с. 228], психотехніки саморегуляції (короткі дихальні вправи, прості установки, техніки відновлення) – відпрацьовуються під час підготовки та перед виконанням завдання [1, с. 316–323], колективні вправи на згуртованість і довіру – особливо важливі для малих десантних груп [1, с. 243–261], індивідуальне діагностування та корекція офіцером-психологом; використання карток «першої психологічної допомоги» [2, с. 143].

Для ДШВ розроблено спеціалізовану методику “Дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням” (А. Кириченко). Вона включає реєстраційний бланк, 87 питань, розбиття на компоненти (1–23 — мотивація; 24–43 — пізнавально-орієнтаційний; 44–62 — операційний; 63–87 — емоційно-вольовий). Оцінювання здійснюється за десятибальною шкалою, індивідуальні показники обчислюються як середнє арифметичне по компонентах; на підставі цього визначається загальний рівень готовності військовослужбовця і підрозділу. Методика також дає практичні пороги для прийняття рішень щодо додаткової підготовки або організаційних заходів [3, с. 131–135].

План моніторингу має включати превентивну (планову), оперативну (в ході навчань/операцій) та післяопераційну (реабілітація) перевірки. За виявлення 2–5 компонентів із деструктивним рівнем рекомендується додаткова підготовка (3–12 годин залежно від кількості дефіцитів); за більшою кількістю – розглядаються реорганізаційні заходи [3, с. 130].

У ДШВ підвищена роль сержанта-десантника як лінійного менеджера психологічної стійкості (українські програми передбачають підготовку сержантів з психологічними модулями, зокрема 10 годин на відповідних курсах) [1, с. 100; 2, с. 143]. Психологія управління військами акцентує, що керівник має володіти базовими знаннями з психології, оскільки організація й контроль заходів МПЗ

є його прямою відповідальністю. Ключові принципи управління (особиста відповідальність, єдиноначальність, поєднання централізації з ініціативою підлеглих, знання особового складу) прямо впливають на ефективність психологічного забезпечення та морально-психологічний клімат підрозділу [1, с. 260–267].

Командир відповідає за організацію та контроль заходів психологічного забезпечення у частині: розподіл повноважень, затвердження заходів, забезпечення участі офіцера-психолога, аналіз результатів діагностики та прийняття кадрових або організаційних рішень [1, с. 100; 2, с. 143].

Серед практичних рекомендацій (куратору підрозділу / командирі) можна виділити: впровадження “Дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням” (А. Кириченко) як регулярний інструмент оцінювання при підготовці та перед ротаціями [3, с. 131–135], збільшення кількості тренувань із натуралізацією бойових чинників у щорічних циклах підготовки ДШВ [2, с. 228], розвиток курсів для сержантів і командирів з практичними модулями психологічного забезпечення та першої психологічної допомоги [1, с. 372–380], забезпечення механізмів оперативного обміну психологічною інформацією між частинами і навчальними центрами (електронні журнали результатів вивчення) [2, с. 143].

Формування психологічної готовності в ДШВ – це поєднання методичного, тактичного і кадрового рішень: стандартизовані діагностичні методики, системні тренінги зі стрес-інокуляцією, підготовка командирів і сержантів, а також безперервний моніторинг і оперативне реагування. Запропоновані підходи дозволяють підвищити стійкість підрозділів і зменшити психогенні втрати під час виконання складних бойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Психологія управління військами : підручник; вид. 2-ге, перероб. та допов. / за заг. ред. В. В. Стасюка. – Київ : НУОУ, 2024. – 532 с.
2. Психологічне забезпечення Збройних Сил України : навчально-методичний посібник / за заг. ред. генерал-майора В. Клочкова. – Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2024. – 293 с.
3. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Дикун В. Г., Мороз В. М., Стасюк В. В. – Київ : 7 БЦ, 2023. – 383 с.

Панченко В. О.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Коломієць О.Л.,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЛЮДИНА У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БЕЗПЕКОЗНАВСТВА

Від самого початку становлення людства його розвиток був нерозривно пов'язаний із подоланням різноманітних загроз: природи, інших спільнот, техногенних факторів й т.і.. Саме тому однією з головних умов існування та розвитку будь-якої спільноти є забезпечення її безпеки. У різні історичні періоди проблеми, пов'язані із захистом людини та її діяльності, залишаються одним із центральних напрямів наукових досліджень у багатьох галузях знань. Можливість існувати, не наражаючись на небезпеку чи ризик, завжди високо цінувалася в кожній державі та визнавалася її основним завданням. Це свідчить, що безпека виступає внутрішньою цінністю, яка реалізується як на рівні індивідуальної, так і суспільної свідомості. І як зазначає Ю. Луценко «... ця цінність має універсальний характер і визнається в якості фундаментальної всіма людьми, незалежно від їхньої раси, національності, статі, віку, соціального походження, хоча, природно, існує певна розбіжність думок, що відбивають ступінь переваг різних категорій людей» [3. с. 32].

На сьогодні системи безпеки загалом можна охарактеризувати як складні комплекси технічних, організаційних і програмних заходів, які забезпечують захист життя, здоров'я людей, майна, інформації та критичних інфраструктур від загроз і небезпек. Їх класифікують за різними підходами: за функціональним призначенням, середовищем застосування, рівнем автоматизації та рівнем інтеграції [4. с. 115].

Сутнісною ознакою систем безпеки є їх антропоорієнтованість, оскільки вони, так чи інакше створювались враховуючи постулат Протагора, що «Людина є мірою всіх речей», для захисту і забезпечення добробуту людини як центрального суб'єкта. У антропологічному контексті безпека розглядається не

лише як технічний або інституційний феномен, а як біо-культурний процес, де людина активно конструює умови для виживання, стабільності та задоволення базових потреб [5, 69]. Це включає природні захисні механізми, такі як біологічні (імунна система, інстинкти самозбереження) та психологічні (реакції на страх чи стрес), а також культурні патерни, як соціальні норми, артефакти та технології, створені для протидії загрозам. Безпекознавство, як дискурс та практика безпеки формується в глобальних і локальних контекстах, пов'язуючи їх з правами людини, владними структурами та культурними нормами, де безпека стає інструментом соціального контролю або емансипації. Наприклад, у сучасних суспільствах антропоцентричність проявляється в реакціях на глобальні виклики, як пандемії чи кліматичні зміни, де людина не пасивно реагує, а активно адаптує системи (від гігієнічних практик до міжнародних угод), роблячи безпеку антропоцентричною – створеною людською думкою та діяльністю.

Як зазначає В. Ліпкан «Коли йдеться про безпекознавство, то йдеться передусім про своєрідне поле концептуального аналізу, яке не вичерпується традиційними підходами, виробленими як у річищі загальної теорії управління, так і традиційної теорії про безпеку життєдіяльності, а також сучасних досліджень у сфері безпеки. Останні ж здебільшого зосереджують левову частку своєї уваги або ж на питаннях безпеки як певного стану, не приділяючи належної уваги її антропогенним чинникам...» [2, с. 9]. Не можна не погодитись з контекстною думкою дослідника, що це сутнісно не правильно. Людина виступає як творець, оператор і бенефіціар систем безпеки, активно формуючи їх через культурні, соціальні та технологічні практики. У антропологічному вимірі це проявляється в багаторівневій структурі: від індивідуальних стратегій виживання (наприклад, психологічні механізми адаптації до стресу) до колективних інститутів, як збройні сили чи міжнародні організації.

Безпекознавство – це новий напрямок в науці який залучає багато фахівців з різних галузей включно з філософами в широкому контексті, та етиків, філософських антропологів, філософів культури та науки – у вузькому. «Сучасні підходи до безпеки враховують комплексність та взаємозалежність різних видів загроз» [1, с. 53]. Дослідники-безпекознавці вивчають, як люди конструюють безпеку через культурні артефакти, норми та ритуали, наприклад, відповіддю на кризу пандемії COVID-19, безпекологією став розгляд проблеми і пошук шляхів її вирішення у біологічному, соціальному, політичному, економічному та багатьох інших контекстах.

Антропоцентричність парадигми безпеки включає не лише реактивні дії, а й проактивне прогнозування загроз. У військовому контексті антропологічні практики інтегруються в роботу сил безпеки, де слід залучати фахівців з безпекознавства більш активно. Загалом, функціонування систем безпеки залежить від спроможності безпекознавців критично мислити. Антропологічний підхід до воєнного служіння фокусується на соціальних і культурних аспектах збройних сил, війни та забезпечення безпеки, розглядаючи їх як культурні феномени. У контексті безпеки воєнне служіння аналізується як культурна система, де ритуали (тренування, церемонії) формують колективну ідентичність

і лояльність. Безпекознавці вивчають, як військова культура впливає на суспільство в цілому, включаючи мілітаризацію цивільного життя, і пропонують критичний погляд на владні структури, що підтримують війну, це допомагає розкрити антропологічний вимір, де людина не є просто «гвинтиком» у системі, а активним учасником, що інтерпретує та трансформує воєнні норми і цінності. У воєнному контексті це означає, що безпека не обмежується військовими структурами, а включає культурні наративи про героїзм, жертву та колективну ідентичність, що формують людське сприйняття загроз.

Отже, антропологічний вимір воєнного служіння в системі безпеки підкреслює центральну роль людини як суб'єкта та об'єкта цих процесів. Через культурні, гендерні, медичні та етичні призми безпекознавство показує, що воєнне служіння не є ізольованим феноменом, а інтегрованою частиною людського досвіду, де мілітаризація формує ідентичності, спільноти та норми.

Це сприяє глибшому розумінню безпеки як біо-культурного конструкту, пропонуючи інструменти для етичної трансформації військових практик і зменшення людських витрат. У підсумку, антропоцентричний підхід закликає до гуманістичного, але критичного аналізу, щоб забезпечити людяність систем безпеки в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Коломієць Б. Еволюція поняття безпеки: від класичних теорій до сучасних підходів. *Economics* №6(76), 2024, С. 47-54
URL: [DOI: 10.15276/ETR.06.2024.5](https://doi.org/10.15276/ETR.06.2024.5) (дата звернення 09.10.2025).
2. Ліпкан В. Безпекознавство: Навч. посібник. К.: Вид-во Європ. унту, 2003. 208 с.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lipkan_Volodymyr/Bezpekoznavstvo.pdf? (дата звернення 09.10.2025).
3. Луценко Ю. Поняття, система та класифікація видів безпеки в контексті міжнародного правопорядку. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 4 (6). С. 31-39. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2019_Vol.%202,%20No.%204_31-39.pdf (дата звернення 09.10.2025).
4. Maslow A. H. *Motivation personality*. Harper & Row, Publishers 1954, С. 369.
URL: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf> (дата звернення 09.10.2025).
5. Wuxiang W. Integrating Intelligent Audio Technology and Hardware Design in Modern Security Systems. *Hangzhou Ezviz Software Co., Ltd., Zhejiang 310051, China*. URL: [doi:10.56397/IST.2025.01.12](https://doi.org/10.56397/IST.2025.01.12) (дата звернення 09.10.2025).

Пенькова Н. Є.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Плаксін А. А.,

кандидат педагогічних наук,
полковник, начальник факультету
забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної
гвардії України,

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Поняття лідерства у військовому середовищі має глибоке історичне підґрунтя. Ще в античні часи успішні полководці вирізнялися не лише стратегічними здібностями, а й умінням надихати та згуртовувати свої війська. Протягом історії уявлення про лідера трансформувалися: від домінування фізичної сили та особистої хоробрості – до акценту на інтелектуальну гнучкість, моральну стійкість, вміння приймати відповідальні рішення та ефективно комунікувати з підлеглими. У XX–XXI століттях військове лідерство стало предметом системного наукового вивчення, зокрема у контексті адаптації до новітніх загроз і змін в характері збройних конфліктів.

Формування та розвиток лідерських якостей у військовослужбовців Національної гвардії України – особливо актуальне завдання в умовах широкомасштабної війни. Це багатовимірний процес, що охоплює професійну підготовку, формування психологічної готовності, морально-психологічне виховання, розвиток емоційного інтелекту, комунікативних здібностей, а також здатність діяти рішуче й відповідально в критичних ситуаціях бойового зіткнення. До ключових компетентностей сучасного військового лідера належать стратегічне мислення, стресостійкість, психологічна готовність, ініціативність, навички міжособистісної взаємодії, адміністрування конфліктів, здатність до самоаналізу та розвитку, а також уміння підтримувати бойовий дух підлеглих у складних бойових умовах.

У центрі цього процесу – командир як носій лідерських функцій, який має бути не лише прикладом дисципліни й рішучості, а й джерелом підтримки для особового складу, що перебуває в постійному контакті з реальністю війни.

Сучасна концепція військового лідерства охоплює цілісну систему якостей, компетенцій та моделей поведінки, які забезпечують ефективне управління особовим складом у складних умовах бойових дій. Військове

лідерство – це не просто управління, а натхнення, приклад, вплив і відповідальність. Відповідно до стандарту НАТО AJP-01, лідерство визначається як процес, у якому особа впливає на інших для досягнення завдань місії та розвитку організації [5].

Сучасне бачення військового лідерства відзначає необхідність поєднання чотирьох головних складників: характеру, компетенцій, інтелекту та емоційної зрілості. Згідно з ADP 6-22 «Army Leadership and the Profession», армійський лідер повинен бути взірцем моральності, демонструвати професіоналізм, глибокі знання та аналітичне мислення, здатність вести за собою, мотивувати і підтримувати довіру [7].

Поряд із зарубіжними підходами, українська військова думка також поступово формує власне бачення ефективного військового лідерства. Згідно з «Доктриною з військового лідерства у Національній гвардії України» [2], командир розглядається не лише як носій владних повноважень, а передусім як вихователь, наставник і приклад для наслідування. У документі наголошується на важливості формування морального авторитету командира, вмінні налагоджувати взаємодію в колективі, підтримувати ініціативу особового складу та створювати умови для зростання військовослужбовців як професіоналів і громадян.

Актуальні українські дослідження підтверджують потребу у переосмисленні традиційних підходів до військового лідерства. Так, Я. Степанюк у своєму дослідженні під егідою Центру лідерства УКУ (2025) підкреслює, що ефективне лідерство на полі бою ґрунтується не лише на наказах, а й на довірі, спільності цінностей, психологічній підтримці та спроможності командира бути поруч зі своїми підлеглими у найскладніші моменти [3].

Лідерство у Національній гвардії України має свої особливості, зумовлені гібридним характером її функцій, що поєднують військові, правоохоронні та гуманітарні завдання. На відміну від суто армійських підрозділів, Національна гвардія України діє в умовах, які вимагають від її командирів не лише бойових навичок, а й високої соціальної чутливості, адаптивності до швидкозмінного середовища, а також здатності до ефективної комунікації з цивільним населенням.

Командири Національної гвардії України мають діяти в умовах, коли фронт проходить не лише в зоні бойових дій, а й у глибокому тилу – містах, під час патрулювання, евакуацій, гуманітарних місій. Це вимагає від лідерів високої емоційної стабільності, стійкості до стресів і здатності ухвалювати рішення в неоднозначних ситуаціях, часто без чітких інструкцій. Як зазначає В. Коваль у дослідженні психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України, важливим чинником ефективності є здатність командира демонструвати людяність, зберігаючи водночас авторитет і рішучість.

У структурі Національної гвардії України важливу роль відіграє взаємодія між офіцерами й сержантським складом. Лідерство тут реалізується на різних рівнях – від командира взводу до керівника великого оперативного об'єднання. Відповідно, формування лідерських якостей має відбуватися поетапно, через

систему підготовки, наставництва, обміну досвідом. У цьому контексті особливої ваги набуває інститут сержантського лідерства, який активно розвивається у Збройних Силах України та Національній гвардії України відповідно до стандартів НАТО.

У вітчизняному науковому дискурсі питання формування лідерської компетентності військовослужбовців активно досліджується. Зокрема, О. Бойко у своїй монографії наголошує на необхідності комплексного підходу до розвитку лідера — через поєднання теоретичної підготовки, морально-психологічної стійкості, управлінської гнучкості та комунікативної майстерності [1]. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність керівництва у складних та змінних умовах сучасного безпекового середовища.

Досвід бойових дій показав, що командири, які здатні вибудовувати горизонтальні зв'язки, слухати підлеглих і оперативно адаптуватися до нових умов, досягають вищих результатів у бою. Командирів, які дотримуються лише вертикальної моделі управління, часто не сприймають як справжніх лідерів. Саме тому сучасна доктрина лідерства в Національній гвардії України передбачає розвиток емоційного інтелекту, рефлексії та вміння бути «лідером серед своїх», а не просто носієм владних повноважень [2].

Особливу увагу в Національній гвардії України приділяють формуванню морального авторитету командира через постійне перебування поруч із підлеглими, особистий приклад, а також участь у бойових завданнях. Психологічна близькість до підлеглих сприяє формуванню довіри, що критично важливо у стресових і бойових умовах. Як підкреслює Я. Степанюк, «військовий лідер – це той, хто не лише веде, а й підтримує, чує і надихає» [3].

В умовах гібридної війни та постійної трансформації завдань Національної гвардії України, адаптивність, стійкість і здатність до швидкого навчання стали новими стандартами ефективного лідера. Це стосується не лише бойових командирів, а й тих, хто відповідає за підготовку особового складу, логістику, комунікацію з населенням. Таким чином, лідерство в Національній гвардії України охоплює широкий спектр якостей, що виходять за межі традиційного уявлення про військову ієрархію, і потребує постійного вдосконалення як індивідуального, так і інституційного рівня.

Теоретичні засади військового лідерства передбачають синтез особистісних якостей, морально-етичних принципів, управлінських навичок та здатності до постійного саморозвитку. Ефективний військовий лідеру – це не просто командир, а рушійна сила військового колективу, його етичне і моральне ядро, що здатне вести за собою навіть у найкритичніших ситуаціях.

Національна гвардія України є унікальним військовим формуванням, яке поєднує функції збройного захисту держави та правоохоронної діяльності. Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII, серед головних завдань Національної гвардії України визначено охорону громадського порядку, забезпечення публічної безпеки, участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності держави, а

також взаємодію з іншими структурами сектору безпеки і оборони під час виконання бойових завдань.

Особливістю лідерства у структурі Національної гвардії України є необхідність динамічного поєднання військових і правоохоронних підходів до управління особовим складом. У практичній площині це означає, що командир має бути одночасно бойовим лідером, стратегічним мислителем, психологом і моральним авторитетом у різних ситуаціях – від бойових дій до охорони громадського порядку.

Після початку повномасштабної агресії Росії у 2022 році підрозділи Національної гвардії України відіграють ключову роль у відсічі противнику. Це суттєво змінило вимоги до лідерів: очікується висока оперативність прийняття рішень, здатність швидко адаптуватися до змін обстановки, ефективне управління стресом та збереження бойового духу особового складу.

Система підготовки лідерів у Національній гвардії України є багаторівневою та інтегрує як український досвід, так і міжнародні підходи. Вона включає навчальні курси у Національній академії Національної гвардії України, практичні тренування у Центрах підготовки підрозділів Національної гвардії України, а також участь у програмах, розроблених у співпраці з інструкторами НАТО, зокрема за стандартами АJP-01, АJP-3.0, АJP-5 [5, 6, 7].

Згідно з «Стратегією розвитку НГУ до 2030 року», одним із пріоритетів є розвиток лідерського потенціалу командирів, формування їх як стратегічних лідерів, здатних не лише реагувати на виклики, а й передбачати їх. У цьому контексті велика увага приділяється розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, психологічної стійкості та лідерства, заснованого на цінностях.

У межах морально-психологічної підготовки активно застосовуються методики розвитку емоційного інтелекту, підтримки бойового духу, формування довіри в колективі. Підтверджено, що ефективна командна взаємодія та підтримка з боку лідера знижують рівень стресу і втому у військовослужбовців.

З огляду на гібридний характер сучасних воєн, лідери Національної гвардії України повинні також мати навички у сфері інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій та протидії дезінформації. Це нова вимога до сучасного командира, яка вимагає поєднання аналітичного мислення та емпатії, цифрової грамотності та моральної зрілості.

Таким чином, лідерство в умовах служби у Національній гвардії України характеризується гнучкістю, мультифункціональністю та акцентом на моральну відповідальність. Командир НГУ повинен бути не лише носієм військових навичок, а й лідером, здатним формувати цілісне бачення, діяти рішуче та гуманно, адаптуватися до умов сучасної війни та підтримувати своїх підлеглих у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України : монографія / О.М. В. Бойко. – Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. – 667 с.
2. Доктрини з військового лідерства у Національній гвардії України, листопад 2022 рік.
3. Степанюк Я. Лідерство на полі бою: дослідження військового лідерства в Україні / Я.М. Степанюк ; наук. супровід А. Рождественський, Л. Монзані // Центр лідерства УКУ : [блог]. – 2025. – 21 берез
4. Department of the Army, USA. Army Leadership and the Profession. ADP 6-22. – Washington, D.C. : Headquarters, Department of the Army, 2019. – 64 p.
5. NATO Standardization Office. Allied Joint Doctrine. AJP-01. – Brussels : NATO, 2017. – 170 p.
6. NATO Standardization Office. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. AJP-3.0. – Brussels : NATO, 2019. – 223 p.
7. NATO Standardization Office. Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning. AJP-5. – Brussels : NATO, 2013. – 144 p.
8. Department of the Army, USA. Army Leadership and the Profession. ADP 6-22. – Washington, D.C. : Headquarters, Department of the Army, 2019. – 64 p.

Платонов В. М.,
доктор філософії (PhD) з психології,
науковий співробітник навчально-
наукової лабораторії екстремальної та
кризової психології навчально
наукового інституту оперативно-
рятувальних сил,
Національний університет цивільного
захисту
(м. Черкаси, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ

Професійна підготовка фахівців з розмінування різних відомств та гуманітарних організацій потребує постійного розвитку й оновлення, як теоретичної, так і практичної бази. Це зумовлено тим, що номенклатура застосовуваного мінного та інших видів озброєння постійно розширюється, а також з'являються модифіковані вибухонебезпечні предмети та саморобні вибухові пристрої, робота з якими вимагає від фахівців з розмінування додаткових професійних знань.

Слід відзначити, що підготовка фахівця з розмінування є тривалою та дороговартісною. Окрім забезпечення належної теоретичної підготовки та оснащення спеціальним обладнанням, важливою складовою є практичне відпрацювання навичок із використанням муляжів та навчальних модифікацій вибухонебезпечних предметів. Проте забезпечення процесу навчання достатньою кількістю таких засобів є матеріально затратним і потребує створення спеціальних умов для їх зберігання. Крім того, частина навчальних зразків швидко втрачає актуальність через постійне оновлення номенклатури вибухонебезпечних предметів та розвиток мінно-вибухової справи.

Одним з ефективних рішень зазначених проблем може бути використання технологій віртуальної реальності (далі – VR) у навчанні фахівців з розмінування. За їх допомогою можливо створювати згенеровані моделі, які дозволяють відпрацьовувати взаємодію з проєкціями вибухонебезпечних предметів та здійснювати навчання у змодельованих і повністю безпечних умовах.

Проблема впровадження та застосування VR-технологій у технічній діяльності й навчанні майбутніх фахівців інженерного профілю не є новою, а вже тривалий час висвітлюється науковцями. У публікації [6] авторами наводяться приклади переваг використання VR-технологій і закордонний досвід для симуляції проблемних задач у гірничій діяльності та підтримці заходів безпеки праці. Також авторами відзначено переваги використання ресурсів з VR-технологій під час навчання майбутніх фахівців інженерної справи під час

пандемії COVID-19 та на початку широкомасштабного вторгнення в Україну, що дозволило забезпечити навчання дисципліни «Безпека вибухових робіт», де значну роль відіграли як цифрові, так і VR-технології [6; с. 178].

У продовження питання застосування VR-технологій авторами [5] підкреслюється важливість використання VR-технологій у підготовці фахівців з розмінування з посиленням на досвід провідних вищих військових навчальних закладів, у яких науковцями досліджувалися теоретичні та практичні аспекти використання VR-технологій для симуляції умов проведення робіт з розмінування. Доречно навести деякі визначені переваги використання віртуальної реальності в навчанні саперів:

- по-друге, віртуальна реальність дозволяє саперам отримати практичний досвід у будь-який час і в необхідній кількості, таким чином розвиваючи кінестетичну пам'ять.

- по-третє, використання віртуальної реальності дозволяє інструкторам контролювати та спостерігати за процесом навчання саперів, а також збирати дані про їхні дії та реакції, що може бути корисним для подальшого вдосконалення систем тренувань [5; с. 291].

Тобто, навіть під час навчання професійно-технічними навичками відзначається психологічна складова, до якої входять як психофізіологічні показники, так і суто індивідуально-психологічні особливості фахівців з розмінування, які проходять навчальні курси.

Іншим напрямом використання VR-технологій у підготовці фахівців з розмінування є психологічна складова, де за допомогою занурення у згенероване середовище та проблемну ситуацію вони можуть у контрольованих умовах та залученням психолога пройти проблемні ситуації, у яких психологічні реакції домінують над оптимальним функціональним станом фахівця. Актуальність цього проблемного питання не є новим, але потребує сучасних варіантів її вирішення, оскільки ручне розмінування та наявність досвідчених фахівців з розмінування залишаються важливими критеріями в проблемі гуманітарного розмінування території України [4].

Проте сьогодні у різних країнах, де існує проблема великих масштабів замінованих територій, реалізуються програми з підготовки фахівців у сфері гуманітарного розмінування. До таких програм часто залучається цивільне населення, якому потрібна фахова та швидка підготовка щодо питань мінної безпеки та їх ідентифікації. Для ефективної підготовки нових фахівців застосовують VR-технології, які дозволяють навчати ідентифікації різних вибухонебезпечних предметів, де за допомогою VR-технологій майбутніх фахівців навчають визначати типи вибухонебезпечних предметів за їх виглядом та вирішувати проблемні задачі з їх виявлення, тобто виокремлення вибухонебезпечного предмета серед інших речей або в природних умовах [3].

Іншим напрямом використання VR-технологій у професійній підготовці фахівців з розмінування є створення проблемних ситуацій, у яких майбутнім спеціалістам доводиться шукати, ідентифікувати та знешкоджувати різні типи вибухонебезпечних предметів, зокрема й саморобні вибухові пристрої [1].

Окрім створення навчального середовища з ускладненими завданнями, розробники постійно вдосконалюють VR-тренажери для підготовки фахівців з розмінування. Основним напрямом розвитку таких систем є підвищення реалістичності та деталізації середовища, моделювання нестандартних ситуацій, у яких від курсантів вимагається швидке прийняття рішень та ефективна взаємодія в умовах невизначеності. Акцент робиться не лише на відпрацюванні технічних навичок, а й на формуванні командної взаємодії та комунікації між службовцями підрозділів. Як зазначають M. Sedláček, D. Slatkovský та J. Kompan, VR технології дозволяють ефективно відтворювати ситуації, у яких необхідно узгоджувати дії між членами групи, що сприяє формуванню спільних алгоритмів поведінки в екстремальних умовах [2].

Не лише технічна, але й психологічна підготовка фахівців з розмінування може бути ефективно реалізована за допомогою технологій віртуальної реальності. VR-технології дозволяють створювати контрольовані стресові ситуації, у яких фахівці виконують професійні завдання в умовах, максимально наближених до реальних. Це дозволяє формувати навички саморегуляції, керування емоційним станом, зниження тривожності та збереження концентрації уваги під час дії стрес-факторів.

Згенеровані віртуальні сценарії можуть включати моделювання шумових ефектів, часових обмежень, імітацію нештатних ситуацій (наприклад, раптове виявлення цивільних або спрацювання пристрою), що дозволяє саперам навчатися методів адаптації та саморегуляції. Такі тренінги є важливим елементом психологічної підготовки – однієї з ключових навичок для фахівців екстремального профілю, якими є фахівці з розмінування.

Результати досліджень показують, що використання VR-технологій у психологічній підготовці сприяє зниженню рівня стресу, підвищує впевненість у власних діях та покращує швидкість і якість прийняття рішень у критичних ситуаціях.

Таким чином, професійна підготовка фахівців з розмінування різних відомств потребує впровадження інноваційних підходів, що забезпечують якісне засвоєння теоретичної бази, практичних навичок і психологічних технік саморегуляції та швидкої адаптації. У цьому питанні VR-технології є одними з ефективних напрямів удосконалення навчання. Вони дозволяють генерувати реалістичні симуляції небезпечних умов без ризику для життя, підвищуючи ефективність підготовки та навчити швидкому прийняттю рішень. Їх використання забезпечує багаторазове відпрацювання дій, розвиток атенційних професійно важливих якостей та здійснення об'єктивного контролю з боку інструкторів. У підготовці фахівців з розмінування VR-технології мають значний потенціал для вдосконалення системи їх підготовки, поєднуючи технічну, тактичну й психологічну складові.

Список використаних джерел:

1. H. Kahrizi, M. Miu, C. C. Ki Chan and A. Ferworn, "Universal Simulation Platform, a VR Simulator for IED Neutralization Training," 2022 IEEE International Symposium on Technologies for Homeland Security (HST), Boston, MA, USA, 2022, pp. 1-7, doi: 10.1109/HST56032.2022.10025428.
2. M. Sedláček, D. Slatkovský and J. Kompan, "Improving Explosive Ordnance Disposal Training: Determinants and Solutions in Virtual Reality Environments," 2024 International Conference on Computing in Natural Sciences, Biomedicine and Engineering (COMCONF), Shanghai, China, 2024, pp. 127-135, doi: 10.1109/COMCONF63340.2024.00026.
3. Tan Allen Dodgson. Augmented and Virtual Reality for HMA EOD Training. The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 23 : Iss. 3 , 2020. Article 4.
4. Платонов В. М. Застосування сучасних технологій доповненої реальності в психологічному супроводі діяльності фахівців з розмінування. Сучасна війна: гуманітарний аспект : Зб. матеріалів VIII Міжнар. наук. конф. Харків. нац. ун-ту Повітр. Сил ім. Ів. Кожедуба, м. Харків, 24-25 трав. 2024 р. Харків, 2024. С. 92–95.
5. Рибачик І. К., Козленко О. В., Булигіна Л. В. Переваги використання технологій віртуальної реальності для тренування саперів. Збірник матеріалів Міжнародної науково-технічної конференції «ПЕРСПЕКТИВИ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ», 2025. С. 290–291.
6. Ткачук В., Єчкало Ю., Хоцкіна С., Маркова О., Хоцкіна В. Використання імерсивних технологій у підготовці майбутніх інженерів. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems. 2023. № 68. С. 168–181. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-168-181>

Пристінський Р. В.,

доктор філософії з педагогіки,
заступник начальника кафедри
тактики навчально-наукового
інституту забезпечення державної
безпеки,

Національна академія Національної
гвардії України

(м. Харків, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ВВНЗ ЯК СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

В умовах повномасштабного вторгнення країни-агресора проти нашої держави, окупації території України процес професійної підготовки майбутнього офіцерського складу Національної гвардії України (НГУ) потребує наукового обґрунтування, модифікації і оновлення. Потребують переосмислення наявні проблеми та виклики, які постійно вимагають конкретизації. На перший план виходять аналіз ведення бойових дій, порівняння запланованого та наявного результату підготовленості військ, обґрунтування, розробку та впровадження сучасних педагогічних технологій підготовки курсантів як майбутніх офіцерів НГУ ВВНЗ. Керівництво нашої країни та Національної гвардії України, вимагають, щоб освітні програми підготовки фахівців у сфері НГУ окрім високої професійної компетентності, мали розвинуті командирські якості, педагогічну майстерність при роботі з особовим складом, готовність до вирішення різноманітних навчально-виховних ситуацій під час бойової, спеціальної, професійно-психологічної підготовки тощо. Отже, питання, що пов'язані з методичною компетентністю майбутніх офіцерів НГУ, як наставників підлеглих та керівників військових підрозділів у цілому, постійно постають на порядку денному функціонування військових частин НГУ.

Дослідження історії становлення і розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів проведено М. Нещадимом, В. Ягуповим та іншими. Методичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розроблено О. Диденком, О. Латишевою, Г. Нікіфоровою, А. Шестаковою, О. Бойко та іншими.

Реалії завдань, що сьогодні виконують офіцери Національної гвардії України, вимагають враховувати пріоритети у формуванні компетентності майбутнього офіцера, і особливо його методичну компетентність. Аналіз же наукової літератури виявив, що багато питань формування методичної компетентності майбутнього офіцера НГУ залишилося поза увагою науковців. Зокрема не розкрито її зміст і структуру, можливості діагностики, методичку

формування, що негативно позначається на якості підготовки курсантів у ВВНЗ НГУ.

Отже, педагогічні проблеми, що виникають у процесі підготовки майбутніх офіцерів НГУ сьогодні є відображенням наступних суперечностей: між зростаючими вимогами нашої країни в умовах бойових дій до розвитку компетентностей військовослужбовців та стандартною практикою формування фахової компетентності майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ, який є профільним для таких фахівців;

між необхідністю становлення та розвитку фахової компетентності офіцерів НГУ як педагога і недосконалістю його психолого-педагогічної підготовки у ВВНЗ; між вимогами замовника в обличчі держави до підготовленості майбутніх офіцерів НГУ, недостатнім усвідомленням офіцерів-випускників у необхідності володіння методичною компетентністю для успішного забезпечення військово-педагогічного процесу у військових частинах Національної гвардії України.

Аналіз наукових джерел показав, що загальні недоліки підготовки військовослужбовців військових формувань України носять організаційний, військово-професійний, лінгвістичний, педагогічний та психологічний характер [1]. Серед них такі найбільш розповсюджені: зміст професійної та інших видів підготовки не завжди адаптовані до конкретних завдань НГУ; недостатня підготовленість особового складу у напрямку іноземної мови для професійного спілкування з представниками НАТО; навчальний матеріал, що розглядається під час проведення занять, найчастіше будується з недостатнім урахуванням психолого-педагогічних закономірностей процесів сприйняття та засвоєння знань курсантами; недостатня розвиненість стимулюючих механізмів, що забезпечують активний самостійний розвиток курсантів; недостатній зв'язок навчального процесу з реаліями службово-бойової діяльності випускників; недостатня методична компетентність випускників як керівників, що займаються професійною підготовкою підлеглих у військових частинах НГУ.

Для уточнення сутності поняття «методична компетентність» за допомогою словників, визначено, що «методичний» – це той, що:

- 1) відноситься до методики;
- 2) здійснюється за певним планом, послідовний, поступовий, безперервний.
- 3) істинний, справедливий, правильний;
- 4) належить методисту.

Визначення поняття же «компетентність» деякі науковці ґрунтують на понятті «компетентний», розкриваючи зміст останнього як:

- 1) той, що володіє фундаментальними знаннями, є обізнаним, підготовленим, авторитетним;
- 2) той, що володіє.

Отже, методична компетентність майбутнього офіцера НГУ належить до спеціальних (фахових) компетентностей. Таким чином, методична компетентність офіцера як педагога є невід'ємною складовою його професійної

компетентності, а її сформованість - важлива умова успішної діяльності щодо навчання та виховання підлеглого особового складу. Адже офіцер згідно своїх функціональних обов'язків повинен вміти навчати підлеглих, знаходити нові методичні засоби та прийоми, аналізувати, відбирати, структурувати та адаптувати методичні матеріали, бути здатним до співробітництва, прагнути постійного саморозвитку та самовдосконалення тощо.

На думку науковців, результати навчання структуруються за чотирма сферами особистості: пізнавальна; ціннісно-мотиваційна; психомоторна, діяльнісна. Це дає нам змогу визначити структуру методичної компетентності офіцера НГУ за спільністю таких самих компонентів: когнітивного, ціннісно-мотиваційного, діяльнісного тощо [2].

У даній тезі-доповіді розглянуто різні наукові підходи до такої компетентності, проведено її структурно-функціональний аналіз. Зазначено, що методична компетентність – це інтегральна здатність, що включає загальновійськові, військово-спеціальні та педагогічні компоненти, що у взаємодії забезпечують успіх військово-освітньої діяльності у військових підрозділах НГУ. Наведено структуру методичної компетентності офіцерів НГУ за спільністю таких компонентів: когнітивного, ціннісно-мотиваційного, діяльнісного тощо.

Список використаних джерел:

1. Керницький О.М., Пасічник В.І., Васищев В.С. Педагогічні особливості ігрового моделювання при навчанні слухачів магістратури вищого військового навчального закладу переговорній діяльності в ситуації захоплення заручника.

Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школах». Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. № 73/2020. С. 33-39.

2. Пристінський Р.В. Педагогічні проблеми формування методичної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України у ВВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2022. Вип. 84. С. 224-228.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

4. Ягупов В.В., Кортенко В.А. Актуальні проблеми підготовки військових фахівців у контексті європейської інтеграції системи вищої освіти. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. *Збірник наукових праць*. Випуск 11. харків, УПА, 2011. С. 53.

Прудкий Д. С.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Кондратюк-Антонова Т.В.,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА

Необхідність звернення до даної проблеми обумовлена тим, що морально-етичні засади становлять фундамент, без якого неможливо осмислити справжню сутність військового лідерства. Усі зовнішні атрибути - звання, накази, дисципліна - мають сенс лише тоді, коли вони спираються на внутрішню моральну культуру людини. Військовий лідер є особистістю, яка здатна вести інших через випробування, не зраджуючи людських принципів. Його сила не в примусі, а у довірі, не в страху, який він викликає, а у повазі, яку здобуває [1, 2, 3, 4].

Моральність у військовому лідерстві - це не абстрактна чеснота, а реальна духовна зброя. Вона визначає, яким буде військо: силою, здатною захищати життя, чи машиною руйнування. Філософія морального лідерства виходить із усвідомлення того, що навіть у найжорстокіших обставинах війни людина залишається носієм гуманності. Військовий лідер здатен пам'ятати про мораль тоді, коли інші забувають про неї, оскільки його обов'язок - не лише перемагати ворога, а й не втратити себе.

Історія людства свідчить, що воїни, які керувалися не лише розумом, а й совістю, залишали глибший слід у серцях своїх побратимів, ніж ті, хто просто перемагав. Моральність стає тим джерелом внутрішньої сили, яке робить лідера духовним орієнтиром для підлеглих. Такі лідери вміють надихати не криком, а прикладом, не страхом, а вірою. Їхня присутність створює атмосферу єдності, у якій кожен борець відчуває не лише відповідальність, а й гідність своєї місії.

Філософський зміст морально-етичних засад військової діяльності полягає у гармонії між розумом і серцем, між владою і співчуттям. Лідер, який володіє моральною свідомістю, розуміє, що сила без етики - це слабкість, замаскована під жорсткість. Той, хто не контролює себе, не здатен контролювати інших.

Моральна свідомість стає мірилом зрілості лідера. Вона не дає йому перетворитися на бездушного виконавця наказів, а робить його носієм правди, навіть якщо вона болюча.

У глибині своєї сутності військове лідерство є актом служіння не собі, а іншим, не заради слави, а заради миру. Лідер не ховається за своїм званням, а бере відповідальність, першим іде назустріч небезпеці, показує приклад мужності і водночас людяності. Його поведінка є реальним втіленням етичних принципів, таких як справедливість, честь, вірність, відповідальність. У цьому сенсі мораль і етика для військового не є окремими поняттями, вони становлять саму суть його професійного буття.

Важливо розуміти, що моральність військового лідера не обмежується лише його поведінкою у строю чи на полі бою. Вона проявляється у тому, як він говорить, слухає, як приймає рішення, як ставиться до своїх людей і навіть до ворога. Моральність як внутрішній вогонь, який освітлює шлях, коли темрява сумнівів і страху поглинає все довкола. Саме тоді, коли цей вогонь не згасає, військовий лідер залишається людиною, навіть стоячи перед лицем смерті.

Етика лідера також полягає у вмінні бачити цінність кожної людської душі. Воїн не має права ставитися до своїх підлеглих як до інструментів виконання наказів. Коли командир усвідомлює це, його рішення стають не просто ефективними, а справедливими. Моральний лідер не кидає своїх, не ховається за чужими спинами, не виправдовує жорстокість «вищими цілями». Він знає, що справжня перемога — це не лише здобутий рубіж, а збережене людське обличчя у світі, де все спрямоване на його втрату.

У часи війни, коли моральні межі здаються розмитими, роль етичного лідера стає вирішальною. Саме він утримує підрозділ від руйнування людяності, від перетворення сили на жорстокість. Його присутність є опорою для інших, його слово — це закон совісті. Такі люди творять моральну історію війська, вони стають живим уособленням того, що навіть у найтяжчі часи можна залишатися вірним добру.

Морально-етичні засади військового лідера тісно пов'язані з ідеєю честі. Честь виступає не зовнішнім титулом і не нагородою, а внутрішнім відчуттям гідності, що не дозволяє зрадити власну совість. Це здатність чинити правильно, навіть коли ніхто не бачить. У цьому сенсі честь є вищим моральним законом, який керує поведінкою справжнього воїна. Без честі військо втрачає душу, а без душі воно перетворюється на натовп, керований страхом і силою.

Моральний лідер також повинен мати здатність до рефлексії, до осмислення власних дій, помилок, мотивів. Він не повинен бути бездоганим, але має бути чесним перед собою. Саме ця чесність робить його справжнім, живою людиною, здатною до співчуття, каяття і самовдосконалення. Отже, моральне лідерство виступає не станом, а процесом постійної боротьби між владою і совістю, між прагматизмом та ідеалом.

Морально-етичні засади професійної діяльності військового лідера є не лише нормами поведінки, а сенсом його існування. Вони визначають, хто він є у глибині своєї сутності. Коли такий лідер стоїть перед вибором між вигодою та

правдою, між страхом і честю, він обирає шлях, який веде не до слави, а до істини, тому що саме істина, підкріплена моральністю, робить його воїном духу, а не лише зброєю в руках історії.

Таким чином, бути сучасним військовим лідером у секторі безпеки та оборони означає не лише керувати, а бути прикладом, який залишається довше, ніж будь-яка перемога, що забувається, а людяність тримається у пам'яті назавжди. І доки у серцях воїнів житиме мораль, доти військо буде не лише силою, а й хранителем честі, гідності й світла людського духу.

Список використаних джерел:

1. Військовий Етос сержантського та старшинського складу Збройних Сил України. ТКП 1-00(203)01(62).01: затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України 18.11.2021 р. 36 с.
2. Внутрішні комунікації військового лідера. *Порадник для офіцерів та сержантів*. Київ : Центр морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України, 2020. 15 с.
3. Ендрю Робертс. Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії. К.: КМ-Букс, 2021. 216 с.
4. Масао К. Самурай без меча. Як бути мудрим лідером і досягати перемог. Київ : Book Chef, 2021. 240 с.

Ryzhchenko O.S.,
Candidate of Philological Sciences,
Docent, Associate Professor of
Language Training Department
National University of Civil Protection
of Ukraine
(Cherkasy, Ukraine)

MAIN TASKS OF ENGLISH LANGUAGE TRAINING FOR RESCUERS DURING PROFESSIONAL PREPARATION UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The full-scale war and the introduction of the legal regime of martial law have fundamentally altered the nature and scale of the tasks faced by the State Emergency Service of Ukraine (SESU), demanding not only high technical and medical proficiency but also the urgent expansion of their personnel's communicative competencies. In this critical context, the English language has transformed from a desirable skill into a strategic imperative, directly impacting operational effectiveness and security.

The growing volume of international humanitarian and technical assistance necessitates direct communication for coordinating the receipt and deployment of complex specialized equipment, such as robotic demining complexes or modern fire suppression systems supplied by partner countries. Moreover, the crucial need for close cooperation with international rescue missions, particularly the International Search and Rescue Advisory Group (INSARAG) and the European Union Civil Protection Mechanism (UCPM), requires Ukrainian specialists to operate within a unified terminological framework and understand international protocols for responding to Mass Casualty Incidents (MCI). Interaction with military attachés, NATO representatives, journalists, and observers also demands impeccable language proficiency for the objective coverage of war consequences and the documentation of war crimes.

Alignment of training with international standards for civil protection and mine action, as well as the need for rapid adoption and implementation of advanced foreign experience in responding to chemical, biological, radiological, and nuclear threats imposes fundamentally new requirements on the educational process.

However, this path is fraught with significant systemic challenges, exacerbated by the conditions of martial law. The partial or complete suspension of full-time, in-person classes and the shift to a distance learning format amid frequent air raid alerts, unstable connectivity, and blackouts significantly compromise the quality of the learning process. Furthermore, the shortage of modern technical facilities, such as language labs or interactive simulators, at relocation or temporary deployment sites of training units creates complex hurdles for instructors of all subjects, especially foreign languages.

We are currently also facing methodological and staffing problems that hinder the quality of English language acquisition. These include an insufficient number of instructors who possess not just general language skills, but specialized rescue and military vocabulary and experience in international missions. This results in a significant gap: the teaching of general English often fails to meet the needs of performing specific tasks, such as translating operating instructions for foreign equipment or conducting radio communication during joint operations. A major impediment is also the lack of unified, standardized curricula and materials focused on wartime vocabulary (e.g., terminology for Unexploded Ordnance – UXO, Explosive Ordnance Disposal – EOD), international communication protocols, and assistance provision in active combat zones. In addition, amid the acute need for intensified technical and medical training, language learning, unfortunately, often takes a backseat, being perceived as less critical, although linguistic competence is the indispensable key to the rapid and effective integration of the SESU into the international security space.

To ensure the high professional linguistic competence of specialists in the military-rescue sector, the key is a shift away from general English language learning towards a maximally specialized approach, integrated with advanced educational technologies. Training must be based on English for specific purposes, meaning the creation of programs focused exclusively on military-rescue terminology. The content of these programs must cover critical areas, such as basic life support protocols, the specifics of CBRN (chemical, biological, radiological, and nuclear) protection, and the skills of communication and radio exchange during the coordination of international missions. An integral part of this process is the development and continuous updating of Ukrainian and English glossaries of key professional terms, which will serve as a reliable reference tool for language unification.

The effectiveness of these specialized programs is significantly enhanced through the active implementation of E-learning and modern technologies. It is crucial to create mobile learning applications and online platforms that provide flexible, 24/7 access to content. These platforms must contain high-quality audio and video materials (simulations, dialogues, briefing recordings), while the possibility of learning in conditions of limited internet access (offline mode) must be provided for field operations. Additionally, to practice communication under high stress and rapid decision-making, it is necessary to apply simulation games and Virtual (VR) and Augmented (AR) Reality technologies. This will allow rescuers to immerse themselves in realistic emergency scenarios and bring their skills in quick and clear English communication to an automatic level.

Martial law has not only complicated but also catalyzed the necessity for high-quality language training for rescuers. Effective command of the English language is not just an added advantage, but a critical condition for ensuring international coordination, personnel safety, and the successful execution of missions in wartime and post-war recovery. The main path forward lies in the specialization, digitalization, and integration of the Ukrainian training system with international standards.

Тесніков О. М.,

старший викладач кафедри
управління логістикою,
Національна академія Національної
гвардії України
(м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЛОГІСТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України з 2022 року зумовила глибинні зміни у секторі безпеки та оборони, зокрема у сфері військової логістики. Саме якість логістичного забезпечення визначає здатність військових формувань до тривалих і результативних бойових дій. Національна гвардія України (НГУ), виконуючи завдання як в районах виконання бойових і спеціальних завдань, так і в пунктах постійної дислокації, потребує високопрофесійних фахівців логістики, здатних забезпечити безперервне постачання, транспортне забезпечення, проведення обслуговування і ремонту озброєння, військової і спеціальної техніки (ОВСТ) та ефективне управління ресурсами [1; с. 3]. В умовах правового режиму воєнного стану підготовка логістів набуває стратегічного значення, адже від їхньої компетентності, стресостійкості та організаторських здібностей залежить безпека та життєздатність усіх військових формувань НГУ.

Підготовка військових фахівців логістичного забезпечення здійснюється:

офіцерів – у вищих військово-навчальних закладах, що передбачає підготовку військових фахівців (курсантів, слухачів) за відповідними рівнями вищої освіти, яка організовується за стандартами вищої освіти відповідних спеціальностей з урахуванням змін у формах і способах ведення операцій (бойових дій), прийнятих на озброєння нових зразків ОВСТ, впровадження стандартів НАТО.

військовослужбовців рядового та сержантського складу – у навчальних центрах, що передбачає підготовку молодших військових фахівців логістичного забезпечення і оволодіння військовослужбовцями військової служби за контрактом робітничими професіями за освітньо-кваліфікаційним рівнем “кваліфікований робітник”, а військовослужбовців призваними під час мобілізації – за військово-обліковими спеціальностями[2; с. 45].

Але з початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну з’явилося чимало проблем в організації професійної підготовки фахівців логістики НГУ:

певна кількість досвідчених офіцерів-логістів залучена безпосередньо до виконання завдань з відсічі збройної агресії російської федерації в районах виконання бойових (спеціальних) завдань. В освітніх закладах НГУ

спостерігається нестача викладачів, які можуть передати практичний досвід [3; с. 33].

навчальні програми ще не в повній мірі враховують сучасні тенденції у військовій логістиці – автоматизацію управління запасами, використання безпілотних авіаційних і наземних систем для доставки матеріально-технічних засобів підрозділам та кожному військовослужбовцю безпосередньо на лінію бойового зіткнення, кіберзахист логістичних систем в які входить: управління запасами, відстеження транспорту та вантажів, планування маршрутів постачання, автоматизація складів;

система нормативно-правового регулювання логістичного забезпечення часто не встигає адаптуватися до нових умов воєнного часу, що створює труднощі у професійній підготовці. Сучасний логіст повинен готувати документи на списання з обліку матеріально-технічних засобів, які будуть відправлені в район виконання бойових (спеціальних) завдань тільки то, коли вони отримані, тому що їх живучість на полі бою вкрай низька. Підготовка документів для списання матеріально-технічних засобів з обліку повинна бути другим стратегічним напрямком після повного та своєчасного забезпечення за видами логістичного забезпечення.

зруйновано або виведено з ладу певна кількість об'єктів спеціалізованої навчальної матеріально-технічної бази. Це ускладнює практичну підготовку фахівців логістів.

проблема формування у офіцерів, сержантів і кваліфікованих робітників необхідних психологічних якостей – робота логістів у воєнний час пов'язана з надзвичайним навантаженням, постійним дефіцитом ресурсів і високим рівнем відповідальності. Це вимагає додаткової психологічної підготовки та розвитку стресостійкості [3; с. 65].

Враховуючи вищевикладене пропонується окреслити перспективні напрямки професійної підготовки фахівців логістики НГУ в умовах правового режиму воєнного стану:

в обов'язковому порядку включати до програм підготовки логістів вивчення аналізу допущених помилок при організації логістичного забезпечення дій формувань НГУ в умовах правового режиму воєнного стану та інноваційних підходів в організації системи логістичного забезпечення в будь-яких умовах обстановки;

освоєння під час навчання методів технічного обслуговування і ремонту зразків ОВСТ іноземного виробництва, які поступили на озброєння до НГУ;

використання сучасних інформаційних систем, VR/AR-тренажерів для відпрацювання логістичних операцій, автоматизованих платформ управління запасами, що дозволить підвищити ефективність підготовки [4; с. 30];

запровадження освітніх програм і тренінгів за стандартами НАТО, а також участь у спільних навчаннях з партнерами, що сприятиме вдосконаленню логістичних навичок;

організацію і проведення військової практики слухачів магістратури оперативного рівня військової освіти на тилових командних пунктах військових

частин, які розгорнуті в районах виконання бойових (спеціальних) завдань з метою набуття практичних навичок роботи посадових осіб управління логістикою в бойовому режимі, а курсантів логістичного напрямку на посадах офіцерів секції S-4 батальйону безпосередньо на командно-спостережному пункті.

Таким чином, професійна підготовка фахівців логістики НГУ в умовах воєнного стану стикається з рядом викликів: руйнування інфраструктури, дефіцит викладачів-практиків, відставання освітніх програм від реальних потреб, психологічні навантаження та правові колізії.

Разом з тим нинішні умови створюють можливості для реформування: інтеграції бойового досвіду, цифровізації процесів навчання, міжнародного співробітництва. Вирішення цих завдань забезпечить формування професійного кадрового потенціалу логістів НГУ, здатних гарантувати безперервність постачання та високу ефективність бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014р №876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014 №17 С. 594.
2. Тимчасова настанова з логістичного забезпечення Збройних Сил України : затверджено наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 01.07.2019 №236.
3. Телелим В. Військова освіта України в умовах євроінтеграційних процесів : навч. посіб. / Київ : НАОУ, 2019. – 210 с.
4. Сніцаренко О. Адаптація системи підготовки військовослужбовців до стандартів НАТО. *Науковий вісник НУОУ*. 2021. №2. С. 25–50.

Тютюнник В. М.,
ад'юнкт кафедри менеджменту
персоналу і підготовки військ (сил)
командно-штабного інституту
застосування військ (сил), полковник,
Національний університет оборони
України
(м. Київ, Україна)

ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Людський потенціал сьогодні становить стратегічну основу обороноздатності держави. У складній системі безпеки та оборони він виступає не лише одним із структурних елементів, а й ключовим ресурсом, що вимагає комплексного та системного підходу до його оцінки та розвитку. Від того, наскільки ретельно ми вивчимо спроможності кожного регіону з питань наявності людських ресурсів, залежить ефективність військової кадрової політики та національна безпека в цілому.

На жаль, сучасна законодавча база ще не в повній мірі відображає значення категорії людського потенціалу. Існуючі поняття "кадровий потенціал" та "людські ресурси" охоплюють лише частину картини – або вже діючих військовослужбовців, або тих, хто формально перебуває на обліку. Проте реальний людський потенціал значно ширший і глибший. Категорія “людського потенціалу” в сучасних законодавчих та нормативно-правових актах що регламентують систему комплектування Збройних Сил України (далі – ЗС України) та інших складових сил оборони в цій інтерпретації відсутня. Так в Концепції [1] визначено поняття “кадровий потенціал”, він розглядається як сукупність кількісно-якісних характеристик кадрів, які визначають їх спроможності вирішувати поточні і перспективні завдання у сфері забезпечення боєздатності ЗС України. У цьому контексті мова йде про громадян які вже проходять військову службу тобто військовослужбовців. У Стратегії [2] є визначення “людські ресурси” – призовники, військовозобов’язані та резервісти (зі складу військового оперативного резерву) з відповідним потенціалом розвитку, які придатні до військової служби за станом здоров’я, мають визначений рівень фізичної підготовки і освіти та перебувають на військовому обліку для комплектування сил оборони України

Поява категорії людського потенціалу пов’язано з інтенсифікаційними процесами у військовій сфері, необхідністю переходу від кількісних показників комплектування військових організаційних структур особовим складом до якісних.

Категорія “людського потенціалу” на відміну від окремих категорій “кадровий потенціал” та “людські ресурси” являє собою поєднання якостей що визначають готовність громадян захищати свою Вітчизну, в тому числі їх

фізичний, психологічний та моральний потенціал, об'єм загальних і спеціальних знань і навичок.

Людський потенціал для комплектування Збройних Сил та інших складових сил оборони – це сукупність демографічних, соціальних, професійних, освітніх, фізичних та морально-психологічних характеристик населення, яка визначає спроможність забезпечити військові організаційні структури сил оборони особовим складом у мирний час та в особливий період.

Цей потенціал охоплює:

кількісні показники: чисельність населення, зокрема осіб призовного віку, військовозобов'язаних, резервістів;

якісні характеристики: стан здоров'я, рівень освіти, наявність військово-облікових спеціальностей, рівень фізичної підготовки, патріотичні настрої;

організаційні можливості: наявність людських ресурсів та ефективність роботи територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП), мобілізаційна інфраструктура, взаємодія з місцевими органами влади;

ресурсно-територіальні показники: рівень урбанізації, інфраструктуру регіону, безпекову ситуацію.

Мета оцінки людського потенціалу – забезпечити ефективне планування та проведення мобілізаційних заходів та заходів комплектування військових частин ЗС України та інших складових сил оборони особовим складом, а також їх прогнозування.

На відміну від поняття “людського ресурсу” людський потенціал являє собою поєднання сили та цінності, це стратегічний капітал, що потребує інвестування та розвитку. Зміст терміну “потенціалу” існує незалежно від того використовується він в цей час чи ні. За умови його використання це вже не потенціал, а фактор який має суттєвий вплив на систему комплектування. В мирний час частка використання цього потенціалу значно менша ніж в особливий період, це пов'язано з багатьма факторами, такими як: об'єм людських ресурсів необхідних для забезпечення виконання заходів оборони, втрати особового складу в ході виконання бойових завдань тощо. Втім саме у мирний час створюються умови що впливають на величину і якість людського потенціалу шляхом організації підготовки населення до виконання заходів оборони що являється умовою його успішного розвитку та використання.

Людським потенціалом є населення, яке за своїми віковими, фізичними, психічними, освітніми та правовими характеристиками може бути залучене до виконання обов'язків військової служби або інших завдань у сфері оборони держави. Відповідно до Закону [7] до складу такого потенціалу входять: допризовники, призовники, військовозобов'язані та резервісти.

Таким чином, людський потенціал – це не лише фактична кількість доступних для мобілізації осіб, але й людський капітал для довгострокового планування обороноздатності через підготовку, навчання та патріотичне виховання населення.

Ключовими моментами сутності людського потенціалу в інтересах сталого функціонування системи комплектування особовим складом сил оборони держави є важливими для забезпечення національної безпеки та готовності до реагування на можливі загрози. Основні аспекти, що мають безпосереднє значення можна поділити на кілька ключових компонентів: чисельність населення, демографічна структура, освітній рівень та професійні навички, інтелектуальний потенціал, психологічна стійкість в умовах бойових дій, готовність до мобілізації тощо.

Досліджуючи людський потенціал з точки зору залучення громадян до військової служби, необхідно розглядати цю категорію статично – через її структуру, і в динаміці – виходячи зі зміни умов і факторів в часі, які визначають умови його формування для його використання.

Для оцінки людського потенціалу щодо виконання військового обов'язку пропонується використовувати наступні показники та критерії, розподілені за ключовими категоріями:

демографічні показники: чисельність населення призовного віку (чоловіків та жінок, згідно із законодавством); вікова структура (розподіл за віковими групами; рівень природного приросту/зменшення громадян призовного віку у довгостроковій перспективі; рівень міграції (відтік або притік населення призовного віку);

показники стану здоров'я: відсоток осіб, визнаних придатними до військової служби (за даними військово-лікарських комісій), розподіл за категоріями придатності, поширеність хронічних захворювань серед населення призовного віку, рівень фізичної готовності (на основі нормативів, напр. біг, підтягування, тести на витривалість тощо);

професійно-кваліфікаційні показники: кількість спеціалістів з критично важливими для армії професіями (ІТ, інженери, лікарі, водії, зв'язківці тощо); рівень освіти (% осіб з середньою, професійною та вищою освітою); досвід проходження військової служби або навчання (кількість резервістів, ветеранів, осіб зі спеціальним військовим вишколом);

морально-психологічні показники: рівень мотивації до проходження служби (опитування, соціологічні дослідження), рівень патріотичної свідомості (активність у волонтерських ініціативах, участь у військово-патріотичних заходах), відсоток ухиляння від призову або мобілізації, соціальна активність (участь у громадських організаціях, добровольчих формуваннях), наявність програм підтримки резервістів та ветеранів;

показники наявної інфраструктури та підготовки: кількість навчальних центрів, спортивних об'єктів, тирів що можуть бути використані для військової підготовки; рівень організації допризовної підготовки у школах та закладах вищої освіти (далі – ЗВО).

Такий підхід дозволяє об'єктивно оцінити людський потенціал *i*-го регіону стосовно виконання військового обов'язку та прийняти обґрунтовані рішення щодо політики залучення та призову громадян на військову службу.

Регіон із “*високим*” людським потенціалом, спроможний повністю забезпечити власні потреби в комплектуванні сил оборони особовим складом, має можливість створювати резерви та розвивати територіальну оборону без негативного впливу на економіку регіону.

Регіон із “*середнім*” людським потенціалом, у основному спроможний забезпечити комплектування сил оборони особовим складом, однак можливості щодо формування резервів та територіальної оборони обмежені та потребує додаткового планування.

Регіон з “*низьким*” людським потенціалом, неспроможний самостійно закрити потреби в комплектуванні сил оборони особовим складом і потребує зовнішньої допомоги. Формування резервів неможливе, а організація територіальної оборони суттєво ускладнена.

На основі оцінки людського потенціалу можна будувати прогнози, а органам військового управління об’єктивно розподіляти плани по регіонах та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Для оцінювання людського потенціалу необхідна якісна статистична база даних від Державної служби статистики, Міністерства охорони здоров’я, Міністерства освіти і науки та інших відомств. Однак найбільш ефективний результат може забезпечити співпраця суб’єкта оцінювання з обласним ТЦК та СП, який є органом адміністрування Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов’язаних та резервістів [7] має доступ до відповідних даних у межах своїх повноважень.

Узагальнені облікові дані, доступні в інформаційно-комунікаційній системі “Оберіг”, дозволяють здійснити збір і систематизацію необхідної інформації відповідно до показників запропонованої математичної моделі, а також оперативно та з високою точністю отримати результат.

Для інтеграції цієї ідеї в діяльність органів державної влади та військового управління необхідно розробити програмний продукт (модуль), який буде функціональною частиною ІКС “Оберіг” і призначено для визначення людського потенціалу регіону. Аналогічний модуль може бути розроблений і на стратегічному рівні, це дасть змогу використовувати отримані результати під час визначення планових показників призову громадян під час мобілізації, планових показників залучення громадян на військову службу за контрактом тощо.

Таким чином, держава, яка серйозно ставиться до своєї безпеки, інвестує не лише в техніку та зброю, а перш за все – у своїх людей, створюючи цілісну систему від школяра до ветерана. Ці моменти утворюють комплексну картину, що визначає здатність ефективно комплектувати особовим складом та підтримувати сили оборони держави.

Таким чином оцінювання людського потенціалу потребує системного підходу, який розглядається не лише як кількісний показник, а як комплексна багаторівнева система. Цей підхід дозволяє перейти від узагальнених оцінок до цілеспрямованого аналізу. Цей процес є практичним інструментом для моніторингу та аналізу наявних людських ресурсів на регіональному рівні та забезпечить органи державної влади та військового управління об’єктивною

інформаційною базою для планування комплектування, оптимізації призову та розподілу людських ресурсів.

Сьогодні як ніколи актуальною стає істина: держава, що серйозно ставиться до своєї безпеки, інвестує перш за все у своїх людей. Від школяра до ветерана – такий ланцюг безперервної підготовки та підтримки становить основу сучасної системи оборони.

Оцінка людського потенціалу – це не просто академічне дослідження. Це практичний інструмент зміцнення національної безпеки, що дозволяє оптимально використовувати найцінніший ресурс кожної країни – її народ.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року: Наказ Міністерства оборони України від 27 жовтня 2023 р. № 637.

2. Про затвердження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року : Наказ Міністерства оборони України від 26 грудня 2024 р. № 862.

3. Джаїн І.О. (2002) Оцінка трудового потенціалу: монографія. Суми: ІТД “Університетська книга”. 250 с.

4. Долішній М.І. (1994) Соціально психологічні компоненти трудового потенціалу // Демографічні аспекти відтворення трудового потенціалу. – К.: Наукова думка, 1994. – Ч. 3. – С. 86–92.

5. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика: У 2 ч. / Долішній М.І., Злупко С.М., Бандур С.І. та ін.. / Під ред. М.І.Долішнього, С.М. Злупко. – К.: Наукова думка, 1994 Ч.1. – 264 с.

6. Экономический потенциал административных и производственных систем: монографія / О.Ф. Балацкий, 2022. 976 с.

7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. 7 лип.

8. Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Закон України від 16 березня 2017 р. № 1951-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 18. 5 трав.

Хаджинов А. В.,
курсант кафедри забезпечення
державної безпеки факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Климчук О. Г.,
старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ОКРЕМИХ ПРОЯВІВ У ВИГЛЯДІ ТЕРОРИЗМУ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ

Запобігання злочинності залишається одним із пріоритетних напрямків діяльності держави, спрямованих на забезпечення громадської безпеки та підтримання правопорядку. В умовах глобалізації, суспільної нестабільності та воєнних дій в Україні особливу увагу привертає протидія тероризму як специфічному прояву злочинності. Тероризм не тільки підриває державну систему безпеки, але й породжує у суспільстві атмосферу страху та невизначеності. У зв'язку з цим, розробка сучасних підходів до запобігання терористичним злочинам стає одним із першочергових завдань для науковців і практиків у галузях права, безпеки та державного управління.

Сучасні теорії запобігання злочинності базуються на комплексному підході, що охоплює кримінально-правові, кримінологічні, соціальні, політичні та психологічні аспекти. У контексті протидії тероризму важливе значення має не лише покарання винних, але й аналіз причин та факторів, що сприяють радикалізації та залученню осіб до терористичної діяльності. До таких факторів належать соціальна нерівність, пропаганда насильства, політична нестабільність, зовнішній вплив і недостатність механізмів соціальної інтеграції.

В українському правовому полі запобігання тероризму регулюється низкою нормативно-правових актів, ключовим з яких є Закон України «Про боротьбу з тероризмом».[1] Цей закон встановлює правові й організаційні основи протидії тероризму, окреслює повноваження суб'єктів цієї діяльності, а також визначає права й обов'язки громадян у разі виникнення терористичних загроз. Важливою ланкою у цій системі є Антитерористичний центр при Службі

безпеки України, який відповідає за координацію зусиль державних органів у боротьбі з терористичними проявами.

На практичному рівні ефективна протидія тероризму вимагає тісної співпраці між різними відомствами і швидкого обміну інформацією між силовими структурами, органами влади та міжнародними партнерами. У реаліях воєнного стану така взаємодія набуває адаптивного характеру через появу нових загроз, серед яких гібридні атаки, диверсії, кібершпигунство й інформаційні операції. Сучасна система безпеки повинна ґрунтуватися не лише на застосуванні силових заходів, а й на глибокому аналітичному аналізі й прогнозуванні загроз.

Теоретичні основи протидії тероризму значною мірою ґрунтуються на досягненнях кримінологічної науки, зокрема концепціях соціального контролю, превентивних заходів і ресоціалізації. Науковці підкреслюють, що ефективність протидії злочинності визначається здатністю своєчасно ідентифікувати ризики та тенденції, які можуть сприяти виникненню екстремістських настроїв.[2] У цьому контексті особливе значення мають аналітичні центри, що займаються моніторингом суспільних процесів і виявленням радикальних угруповань.

З практичної сторони, однією з ключових задач держави є підвищення професійної підготовки правоохоронців, включаючи фахівців СБУ, поліції та Національної гвардії, для виявлення й нейтралізації терористичних загроз. Для цього впроваджуються спеціальні навчальні програми, організовуються міжнародні тренінги та використовуються симуляційні моделі кризових ситуацій.

Україна активно співпрацює з НАТО і Європейським Союзом з метою обміну досвідом і створення уніфікованих стандартів у сфері боротьби з тероризмом. Особливу роль у запобіганні тероризму відіграє взаємодія із суспільством, яка спрямована на розвиток культури безпеки та зміцнення довіри до правоохоронних органів.[3] Люди повинні бути обізнаними про важливість повідомлення про підозрілу поведінку чи осіб, а також розуміти алгоритми дій у разі терористичної загрози.

Ефективними інструментами громадської профілактики можуть стати освітні кампанії, інформаційні відеоролики та інтерактивні онлайн-платформи. Сучасний підхід до запобігання тероризму приділяє значну увагу питанням інформаційної безпеки, оскільки терористичні групи активно використовують соціальні мережі для пропаганди, вербування і координації своїх дій. У зв'язку з цим протидія кібертероризму стає невід'ємною складовою національної безпекової політики.

Інструменти моніторингу інтернет-простору, аналіз цифрових слідів і застосування штучного інтелекту у сфері обробки інформації відіграють важливу роль у цьому напрямку. Соціально-психологічний аспект боротьби з тероризмом акцентує увагу на дослідженні процесів радикалізації особистості. Психологи наголошують, що ефективна протидія повинна охоплювати не лише контрольні заходи, але й підтримку соціально вразливих категорій населення, які становлять ризик потрапляння під вплив терористичної пропаганди.

Науковий підхід до протидії тероризму дедалі більше спирається на кримінологічне прогнозування.[4] Використовуючи статистичні моделі та алгоритми штучного інтелекту, можна визначати потенційно небезпечні зони ризику, що дає змогу запобігати загрозам ще до їхнього виникнення. В Україні розвиток таких методів є перспективним напрямом, який потребує значних інвестицій у наукові дослідження та забезпечення міждисциплінарної кооперації.

На глобальному рівні боротьба з тероризмом базується на тісній взаємодії держав у межах міжнародних організацій, як-от ООН, Інтерпол, ОБСЄ та Рада Європи. Україна бере активну участь у таких ініціативах, зокрема в рамках протидії фінансуванню терористичних угруповань, спостереження за обігом зброї та обміну розвідувальною інформацією. Це сприяє не лише зміцненню національної безпеки, а й підсиленню статусу країни на міжнародній арені.

Новітній етап боротьби з тероризмом характеризується синергією традиційних заходів запобігання з передовими технологіями, такими як системи відеоаналітики, біометричний контроль і кібермоніторинг. Проте всі ці заходи повинні впроваджуватися із дотриманням прав людини та принципів верховенства права, щоб уникнути можливої узурпації владних повноважень чи надмірного втручання у приватність громадян.

Отже, сучасне запобігання тероризму потребує комплексного, адаптивного та міждисциплінарного підходу. Теоретичні розробки повинні підкріплюватися практичними заходами, спрямованими на раннє виявлення загроз, їхню нейтралізацію та підвищення громадської свідомості. Лише через міжнародну співпрацю, інвестиції в науковий розвиток і послідовне дотримання правових засад можливо забезпечити дієву протидію цьому складному виклику, який становить загрозу для держав і суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Про боротьбу з тероризмом. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>(дата звернення: 06.10.2025).
2. Леонов Б. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи. Часопис НаУОА. Серія «Право». URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12lbdhttp.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).
3. Семенюк О. Загальносоціальне запобігання проявам тероризму. Харківський національний університет внутрішніх справ. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/88.pdf (дата звернення: 06.10.2025).
4. Бабенко А. Запобігання організованим, озброєним та терористичній злочинності як складова безпеки в умовах євроінтеграції. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/9.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

Черпаха Р. Е.,

старший викладач кафедри "Безпека праці та навколишнього середовища"
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут"

(м. Харків, Україна)

Білецький С. В.

кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри "Безпека праці та
навколишнього середовища"
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут"

(м. Харків, Україна)

Рудаков С. В.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри державного нагляду у
сфері пожежної та техногенної
безпеки,
Національний університет цивільного
захисту України

(м. Харків, Україна)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У контексті триваючої збройної агресії російської федерації проти України особливої актуальності набуває питання забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, створених відповідно до чинного законодавства, а також спеціальних правоохоронних органів достатньою кількістю підготовлених до служби громадян. Така підготовка є необхідною для реалізації конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, проходження служби у військовому резерві, виконання завдань у складі сил оборони та участі у бойових діях.

Водночас важливо створити умови для усвідомленого вибору громадянами військової професії, що передбачає здобуття відповідних знань, навичок і компетентностей, необхідних як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Це також сприяє подальшій професійній самореалізації та інтеграції військової підготовки в загальну систему освіти.

Базова загальновійськова підготовка (далі — БЗВП) здійснюється в закладах вищої освіти всіх форм власності, вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах ЗВО, навчальних центрах Збройних Сил України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах спеціального призначення, Державній спеціальній службі транспорту, а також у закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських [1; ст. 10¹].

Програма БЗВП розроблена з урахуванням сучасних безпекових викликів та адаптована до досвіду провідних європейських країн — Польщі, Фінляндії, країн Балтії — з метою інтеграції у вітчизняний освітній процес[3].

Ось кілька прикладів європейських практик базової військової підготовки, які були враховані при розробці української програми БЗВП (базової загальновійськової підготовки):

Польща має розгалужену мережу військових навчальних закладів, де готують офіцерів на тактичному, оперативно-тактичному та стратегічному рівнях. Військова освіта інтегрована в загальну систему вищої освіти, відповідає вимогам Болонського процесу. Студенти цивільних університетів можуть проходити добровільну військову підготовку в рамках програми "Akademia Wojskowa", яка включає теоретичні та практичні заняття[4].

В Фінляндії діє обов'язкова військова служба для чоловіків, яка включає базову підготовку. Студенти можуть відкласти службу до завершення навчання, але мають пройти її після. В університетах існують курси з національної оборони, які можуть бути частиною навчального плану або факультативами.

Країни Балтії (Латвія, Естонія, Литва) активно впроваджують програми резервістської підготовки для студентів. Наприклад, у Литві діє програма "KASP" (Krašto apsaugos savanorių pajėgos) — добровільна служба в силах територіальної оборони. В Естонії студенти можуть проходити військову підготовку в рамках курсів національної оборони, які інтегруються в освітній процес[5].

В багатьох країнах-членах НАТО військова освіта:

інтегрована в цивільні університети через факультативи, магістерські програми, або курси підвищення кваліфікації.

базується на європейській кредитно-трансферній системі (ECTS).

використовує інноваційні методи навчання — симулятори, VR, моделювання бойових ситуацій. [6],

Основною метою БЗВП є формування у громадян України військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь, необхідних для виконання завдань із захисту державного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України[2; ст. 3].

Для забезпечення ефективності підготовки необхідно дотримуватися низки дидактичних принципів організації навчального процесу:

- Системність і послідовність — передбачає логічну побудову навчального процесу з поступовим ускладненням матеріалу.

- Актуальність змісту — навчання має базуватися на аналізі реального бойового досвіду та впровадженні сучасних тактичних прийомів.
- Інтенсивність і практична спрямованість — максимальне залучення здобувачів освіти до практичних занять.
- Мотивація та самостійність — створення освітнього середовища, що стимулює активну участь та саморозвиток.
- Наочність і моделювання бойових умов — включення елементів фізичного та психологічного навантаження.
- Індивідуалізація та колективність — адаптація навчання до рівня підготовки кожного здобувача з опорою на командну взаємодію.
- Єдність навчання і виховання — формування морально-психологічної стійкості, бойового духу та патріотизму.

Методичними аспектами реалізації програми є організація навчального процесу яка має передбачати:

- Чітке планування занять із визначенням цілей, змісту та методів;
- Постійний моніторинг ефективності навчання та надання методичної підтримки;
- Інтеграцію реального бойового досвіду в освітній процес;
- Дотримання логічної послідовності: від простого до складного, від відомого до нового.

Особливу увагу слід приділяти ознайомленню здобувачів освіти з методами інформаційно-психологічного впливу, які застосовуються противником, а також формуванню навичок розпізнавання та протидії таким загрозам.

БЗВП має реалізовуватися з творчим підходом, що передбачає зацікавлення здобувачів освіти військовою службою, формування мотивації до патріотичного служіння та усвідомлення конституційного обов'язку. Програма передбачає постійне оновлення змісту, впровадження сучасних методик і технологій, спрямованих на формування морально-психологічної готовності до служби, високого рівня патріотизму та відданості українському народові.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n1713>
2. ПКМУ від 21 червня 2024 р. № 734 «Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-%D0%BF#Text>
3. Офіційний сайт. Міністерство оборони України. БЗВП у закладах вищої освіти: що потрібно знати. <https://mod.gov.ua/news/bzvp-u-zakladah-vishhoyi-osviti-shho-potribno-znati>
4. Збірник наукових праць "Військова освіта" <http://znp-vo.nuou.org.ua/index>

5. Науковий журнал «Politicus» <http://www.politicus.od.ua/>
6. Журнал «Україна до НАТО». <https://ukrainetonato.com.ua/>

Чорний А. М.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри прикордонного
контролю факультету безпеки
державного кордону,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Богдана
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Бідун В. Р.,

курсант 343 навчальної групи
факультету правоохоронної
діяльності,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Богдана
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сьогодення сучасна вища освіта України проходить процес реформування, який стосується інноваційних підходів у навчанні, створенню нових підходів для реалізації можливості самовдосконалення та самоосвіти. Військова освіта є важливою складовою освітньої галузі України, але слід зазначити, що в умовах сьогодення необхідно вносити корективи до навчальних програм вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) з питань формування професійної компетентності.

Одним із ефективних методів формування професійних компетенцій курсантів є запровадження в освітній процес проєктної діяльності, яка дозволить забезпечити суттєве підвищення рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключовими поняттями, що визначають якість підготовки фахівця, у світовій практиці визнано кваліфікацію та компетентність. Перше поняття покладено в основу стандартизації освіти, друге – у практику адаптації фахівців до реальних умов життєдіяльності. У Законі України «Про вищу освіту» під кваліфікацією розуміють офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується від-повідним документом про вищу освіту [2].

Професійна компетентність – це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на

основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [2].

Як показує багаторічний досвід функціонування Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), професійно компетентним є той фахівець, який здатний на високому рівні не лише відтворювати знання, отриманні у ВВНЗ, але й інсталювати об'єкти своєї професійної діяльності у практичну площину.

Розкриваючи тему професійної компетентності офіцера-прикордонника, слід зазначити, що фахівець ДПСУ повинен не лише уміти створювати нові продукти (технології, посібники, плани, бази даних тощо), а й демонстративно представляти їх. Насамперед офіцер-прикордонник повинен уміти створювати план-проект, проектувати структуру військової організації тощо.

Так, проектна діяльність – це спосіб досягнення мети з формування знань, які опановує фахівець, умінь та навичок через вирішення поставленої проблеми в умовах, обмежених за часом та ресурсами, підсумком застосування якого є практичний результат, оформлений відповідно до вимог. Застосування проектної діяльності в освітньому процесі сприяє вдосконаленню теоретичних знань, практичних умінь і навичок, дослідницьких умінь, логічного мислення, творчості і, як підсумок, формуванню професійних компетенцій випускника ВВНЗ [3,с.505].

Базуючись на Державних стандартах професійної освіти, науковцями встановлено перелік складових компетентності [1]. До них належать: задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання); здатність використовувати знання, уміння на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи; здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів; здатність знаходити рішення в умовах виникнення нестандартних ситуацій; здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності [1, с. 96–97].

Зазначимо, що в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про Стратегію розвитку Державної прикордонної служби України до 2030 року» серед напрямів та положень стратегії чільне місце посідає підвищення рівня боєздатності органів ДПСУ та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону; створення та запровадження системи професійної готовності; забезпечення підготовки особового складу ДПСУ у навчальних закладах ДПСУ з урахуванням загроз національній безпеці; реорганізація системи підготовки кадрів і роботи з особовим складом з урахуванням загальноєвропейських стандартів та формування сучасної системи роботи з персоналом. Реалізація таких складних завдань можлива лише за умов розгортання широкомасштабних науково-дослідних та інноваційних робіт, які вимагатимуть відповідного кадрового забезпечення фахівцями з вищою військовою освітою [4].

Сучасна професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників охоплює кілька основних напрямів діяльності: оперативно-службовий, технологічний, управлінський, проектно-конструкторський, науково-дослідний, експертний та інноваційний.

Вивчення освітніх стандартів показує, що близько 70–80 % вимог до професійних компетентностей офіцера-прикордонника пов'язані з проектно-конструкторською сферою. Тому підготовка курсантів у ВВНЗ здійснюється поетапно, із забезпеченням наступності та поступового формування професійної готовності.

Технологія проектно-конструкторської підготовки включає визначення мети, структури, змісту навчання, добір дисциплін, розробку завдань, використання комп'ютерних технологій та методів організації освітнього процесу.

Готовність курсантів до майбутньої діяльності є інтегрованим результатом, який формується завдяки сучасним педагогічним технологіям. Вона складається з таких компонентів [5]:

- мотиваційного – формує професійну спрямованість і внутрішню зацікавленість у службі;
- орієнтаційного – розвиває вміння визначати проблему та знаходити шляхи її вирішення;
- діяльнісного – наближує навчання до реальної службової практики;
- регулятивного – сприяє розвитку когнітивних і організаційних умінь;
- оціночно-рефлексивного – формує здатність до самоаналізу й оцінки результатів власної діяльності [5].

Таким чином, проектна діяльність є важливим засобом формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, адже поєднує теоретичну підготовку з практичним досвідом і сприяє розвитку самостійності, відповідальності та професійного мислення.

Список використаних джерел:

1. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : монографія за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.
2. «Про вищу освіту» : закон України від 01.07.2014 №1556-VII.
3. Торічний О.В. Підготовка до проектної діяльності як засіб забезпечення професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки.* 2022. №3(30). С. 501-521.
4. Торічний О. В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2013. 605 с.
5. Чорний А.М. Психологічні особливості проектування професійної компетентності майбутніх офіцерів – прикордонників: дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2021. 420 с.

Шамрук О. П.,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри професійної військової
підготовки центр післядипломної
освіти, Київський інститут
Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОЦІНЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОФІЦЕРА РІВНЯ L1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Трансформація сучасних збройних сил у контексті гібридних викликів, технологічної революції та досвіду сучасних збройних конфліктів актуалізує проблему об'єктивного оцінювання професійних компетентностей військових фахівців початкового рівня керівництва. Рівень L1 (молодші офіцери, командири взводів/рот) становить критичну ланку командної вертикалі, що безпосередньо впливає на бойову ефективність тактичних підрозділів та виконання оперативних завдань.

Аналіз досвіду бойових дій свідчить, що саме на тактичному рівні приймається до 70% рішень, які визначають успішність виконання бойових завдань. Водночас існуюча система оцінювання офіцерських кадрів характеризується переважанням суб'єктивних методів, недостатньою стандартизацією критеріїв та обмеженим використанням сучасних психодіагностичних технологій.

Проблема ускладнюється багатовимірністю самого конструкту «компетентність офіцера», що інтегрує когнітивні, функціональні, соціально-комунікативні та особистісні характеристики. Відсутність цілісної науково обґрунтованої моделі оцінювання компетентностей офіцерів L1 гальмує розвиток системи військової освіти та кадрового менеджменту у Збройних Силах.

В таких умовах постає необхідність розробки концептуальної моделі оцінювання компетентностей офіцерів рівня L1 на основі інтеграції сучасних теорій управління, військової педагогіки та психології.

Компетентнісний підхід, що активно розробляється у працях вітчизняних (В.В. Ягупов, О.В. Олійник, В.І. Алещенко) та зарубіжних науковців (J. Raven, F. Weinert, V. Hutmacher), розглядається як методологічна основа модернізації військової освіти. На відміну від традиційної знанневої парадигми, компетентнісний підхід акцентує увагу на здатності фахівця мобілізувати інтегровані ресурси для вирішення професійних завдань у реальних умовах діяльності [1].

У контексті нашого дослідження компетентність офіцера L1 визначається як інтегративна динамічна характеристика особистості, що включає систему професійних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, психологічних якостей та досвіду, які забезпечують ефективне управління військовим підрозділом,

прийняття тактичних рішень та виконання бойових завдань в умовах невизначеності та стресогенних факторів бойової обстановки [2].

На основі аналізу стандартів НАТО (STANAG 6001) [5], вітчизняних професійних стандартів, кваліфікаційних вимог та результатів експертного опитування (n=45 експертів з числа старших офіцерів) нами виокремлено чотири кластери компетентностей офіцера рівня L1:

1. Когнітивні компетентності:

- тактичне мислення та здатність до аналізу оперативної обстановки;
- прийняття рішень в умовах дефіциту часу та інформації;
- планування бойових дій на рівні взвод/рота;
- оцінка ризиків та прогнозування розвитку бойової ситуації;
- знання нормативно-правової бази та військових статутів.

2. Функціональні (професійно-діяльнісні) компетентності:

- управління вогнем та маневром підрозділу;
- організація бойового забезпечення (розвідка, охорона, маскування);
- застосування озброєння та військової техніки;
- організація всебічного забезпечення (тилового, технічного, медичного);
- підтримання бойової готовності підрозділу.

3. Соціально-комунікативні компетентності:

- військове лідерство та мотивація підлеглих;
- побудова ефективної командної взаємодії;
- управління конфліктами та стресовими ситуаціями в колективі;
- комунікація у системі вертикальних та горизонтальних зв'язків;
- виховна робота та формування морально-психологічного клімату.

4. Особистісні компетентності:

- стресостійкість та емоційна саморегуляція;
- відповідальність та дисциплінованість;
- морально-етичні якості та цінності офіцера;
- адаптивність та здатність до навчання;
- фізична та психологічна витривалість.

Виокремлені кластери утворюють ієрархічну систему, де особистісні компетентності виступають базовим фундаментом, когнітивні та функціональні забезпечують професійну діяльність, а соціально-комунікативні інтегрують всі компоненти в єдину систему управлінської поведінки.

Методологічну основу дослідження становить синтез кількох наукових підходів:

1. Системний підхід (Л. фон Берталанфі, П.К. Анохін) розглядає компетентність як багатокомпонентну систему взаємопов'язаних елементів, що володіє емерджентними властивостями. Це дозволяє аналізувати не лише окремі компоненти компетентностей, але й їх взаємозв'язки та інтегративні характеристики.

2. Діяльнісний підхід (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв) передбачає оцінювання компетентностей через призму реальної професійної діяльності

офіцера. Компетентність розглядається не як абстрактна характеристика, а як здатність до ефективної діяльності, що може бути виміряна через аналіз результатів та процесу виконання професійних завдань.

3. Контекстний підхід (А.А. Вербицький) наголошує на необхідності врахування специфічного контексту військово-професійної діяльності при оцінюванні компетентностей. Це означає моделювання в діагностичних процедурах реальних умов бойової обстановки, включаючи стресогенні фактори, дефіцит часу, невизначеність інформації.

4. Критеріально-рівневий підхід передбачає чітке визначення критеріїв сформованості кожної компетентності та виокремлення рівнів їх розвитку (початковий, базовий, поглиблений, експертний). Це забезпечує можливість не лише констатувати наявність чи відсутності компетентності, але й діагностувати якісні відмінності в рівнях її сформованості.

В рамках нашої наукової розвідки пропонується наступна система критеріїв та показників, яка базується на модифікованій таксономії Б. Блума з урахуванням специфіки військової діяльності та включає шість рівнів когнітивної складності:

1. **Знання** – відтворення військових статутів, тактичних нормативів, характеристик озброєння.

2. **Розуміння** – тлумачення бойових наказів, пояснення тактичних прийомів, інтерпретація обстановки.

3. **Застосування** – використання знань у типових тактичних ситуаціях, виконання стандартних процедур.

4. **Аналіз** – розчленування бойової обстановки на складові, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, оцінка можливостей противника.

5. **Синтез** – створення рішень у нестандартних ситуаціях, розробка альтернативних варіантів дій, інтеграція різнопланових даних.

6. **Оцінювання** – критичне оцінювання прийнятих рішень, рефлексія власної діяльності, вибір оптимальних варіантів дій.

Для кожного критерію розроблено систему емпіричних індикаторів – спостережуваних проявів компетентності, що можуть бути виміряні об'єктивними методами:

1. **Кваліметричні методи** включають розроблені бальні шкали оцінювання (100-бальна система), індексні показники ефективності діяльності (коефіцієнт виконання бойових завдань, індекс бойової готовності підрозділу) та інтегральні рейтинги компетентності.

2. **Психодіагностичні методи** представлені наступними тестами:

- тести тактичного мислення (адаптований тест структури інтелекту Амтхауера, військово-професійні ситуаційні задачі);
- тести прийняття рішень (методика «Вибір рішення в умовах невизначеності», комп'ютеризований тест швидкості прийняття рішень);
- особистісні опитувальники (16-факторний опитувальник Кеттелла, Методика діагностики стресостійкості);

- методика Assessment Center, адаптована для військової сфери, що включає 8 вправ: групову дискусію щодо тактичного рішення, презентацію плану бою, рольову гру «Управління підрозділом у кризовій ситуації», аналіз документів бойового забезпечення.

3. Імітаційно-моделювальні методи:

- командно-штабні навчання та тактичні ігри на місцевості;
- комп'ютерні симуляції бойових дій (програмні комплекси віртуальної реальності);
- ситуаційне моделювання (метод кейсів з реальних бойових епізодів);
- використання технологій доповненої реальності для створення імерсивного середовища оцінювання.

4. Експертне оцінювання здійснюється за розробленою процедурою багатокритеріального аналізу з використанням методу аналізу ієрархій Т. Сааті. Експертна комісія (5-7 осіб) оцінює офіцера за 28 параметрами з урахуванням вагових коефіцієнтів критеріїв, визначених за допомогою парних порівнянь.

Для забезпечення об'єктивності та достовірності оцінювання доцільно проводити психометричну перевірку розробленого інструментарію:

- **Надійність** (консистентність) забезпечується через вимірювання коефіцієнта α -Кронбаха, що відображає про рівень внутрішньої узгодженості).

- **Валідність змісту** можна забезпечувати через експертну оцінку репрезентативності пунктів методики (коефіцієнт узгодженості експертів за Кендаллом).

- **Конструктивна валідність** підтверджується результатами факторного аналізу, що визначає чотирифакторну структуру компетентностей.

- **Критеріальна валідність** встановлюється через кореляційний аналіз із зовнішніми критеріями успішності (результати бойової підготовки, оцінки командування).

- **Дискримінативність** методики (здатність розрізняти респондентів з різними рівнями компетентності) оцінюється через ROC-аналіз, що вказує на прогностичну цінність інструменту.

Розроблена концептуальна модель має трикомпонентну структуру:

- **Діагностична складова** спрямована на виявлення актуального рівня сформованості компетентностей офіцера L1. Реалізується через комплексну процедуру вхідного, поточного та підсумкового оцінювання з використанням триангуляції методів (поєднання тестування, спостереження, експертної оцінки та симуляційних вправ).

- **Прогностична складова** базується на математичному моделюванні траєкторій професійного розвитку офіцера. За допомогою регресійного аналізу та машинного навчання (алгоритм Random Forest) побудовано прогностичну модель, що дозволяє з точністю до 80% передбачити потенціал офіцера до підвищення на посаді та успішність виконання складних тактичних завдань протягом наступних 12 місяців.

- **Корекційна складова** передбачає розробку індивідуальних траєкторій професійного розвитку на основі результатів діагностики. За

допомогою гар-аналізу виявляються дефіцитні зони компетентностей та формуються рекомендації щодо цільового навчання, підвищення кваліфікації та самоосвіти.

Модель реалізується через цифрову систему моніторингу компетентностей, що включає: електронне портфоліо офіцера з автоматизованим збором даних про результати діяльності, систему адаптивного тестування з банком 500+ валідизованих завдань різної складності, віртуальну платформу для проведення симуляцій та тактичних ігор, аналітичний модуль для обробки даних та генерації звітів про рівень компетентностей.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. Ефективне оцінювання компетентностей офіцерів L1 вимагає інтеграції теорій компетентнісного підходу, сучасних методів психодіагностики та військово-педагогічних технологій у рамках цілісної концептуальної моделі.

2. Структура професійних компетентностей офіцера рівня L1 носить багатовимірний характер та включає чотири взаємопов'язані кластери: когнітивні, функціональні, соціально-комунікативні та особистісні компетентності.

3. Запропонована методична система оцінювання, що поєднує кваліметричні, психодіагностичні, імітаційно-моделювальні методи та експертну оцінку, забезпечує високий рівень об'єктивності, валідності та надійності діагностики.

4. Розроблена трикомпонентна модель (діагностична, прогностична, корекційна) створює підґрунтя для системного управління професійним розвитком офіцерських кадрів та підвищення якості військової освіти.

5. Цифровізація процесу оцінювання через створення електронних систем моніторингу компетентностей відкриває можливості для безперервного відстеження динаміки професійного розвитку та оперативної корекції освітніх траєкторій.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з: розробкою адаптивних алгоритмів оцінювання на основі штучного інтелекту; дослідженням динаміки розвитку компетентностей у лонгітюдних дослідженнях; створенням нормативних профілів компетентностей для різних військово-облікових спеціальностей; інтеграцією системи оцінювання компетентностей у загальну систему управління людськими ресурсами в Силах оборони України.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання розробленої моделі та методичного інструментарію у системі атестації офіцерського складу, відбору кандидатів на висування, плануванні кар'єрного розвитку та проектуванні змісту програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації офіцерів тактичного рівня.

Список використаних джерел:

1. Алещенко В. І. Компетентнісний підхід до підготовки офіцерів тактичного рівня у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. Вип. 1 (51). С. 7-13.
2. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 3-8.
3. Олійник О. В. Методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх офіцерів. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2018. № 60. С. 144-152.
4. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. London: H.K. Lewis, 1984. 340 p.
5. NATO Standard STANAG 2066: *Education and Training for NATO Military Officers*. Brussels: NATO Standardization Office, 2019. 45 p.
6. NATO Standard STANAG 6001: *Language Proficiency Levels* (Edition 5). Brussels: NATO Standardization Office, 2014. 28 p.

Шерстюк В. О.,

здобувач вищої освіти 210 н.г.

Навчально-науковий інститут
поліцейської діяльності,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Кувакін С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,

Київський інститут Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Підготовка фахівців для сектору безпеки та оборони України є стратегічно важливою сферою державної політики, оскільки саме кваліфіковані кадри забезпечують ефективне функціонування силових структур та захист національних інтересів у період воєнного стану. Нормативно-правові основи цієї підготовки визначаються Конституцією України, законами, підзаконними актами та статутами закладів вищої освіти (ЗВО) зі специфічними умовами навчання. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» передбачає підготовку курсантів, слухачів, студентів та ад'юнктів для служби у підрозділах поліції, цивільного захисту, пенітенціарної системи та інших структур сектору безпеки, закріплюючи особливості освітнього процесу та підпорядкування навчальних закладів державним органам.

Професійна підготовка у таких ЗВО має спеціалізований профіль, який формує ключові компетентності майбутніх фахівців, визначає цілі освітнього середовища, його структуру та напрями розвитку. Освітній процес ґрунтується на дотриманні академічної автономії, партнерських засад, створенні умов для індивідуальних освітніх траєкторій та розвитку науково-дослідної діяльності, що дозволяє готувати висококваліфіковані кадри для різних ланок сектору безпеки.

Особливістю навчання у таких закладах є поєднання академічної освіти з військово-службовими вимогами. Курсанти дотримуються статутної дисципліни, службової субординації та суворого контролю, виконують накази, проходять підготовку з використанням зброї та спеціальної техніки, несуть службу, чергують та виконують реальні завдання, що відтворює майбутню професійну діяльність. Регламентований розпорядок дня, проживання у

гуртожитках казарменого типу, спеціальний однострій, контроль поведінки та психологічна стійкість курсантів є невід’ємними складовими цього процесу.

Важливою складовою підготовки є формування правової культури, патріотичного світогляду та поваги до цінностей громадянського суспільства, що визначено статутами ЗВО, зокрема Харківського національного університету внутрішніх справ. Це сприяє не лише професійній, але й морально-психологічній підготовці майбутніх офіцерів, їх здатності приймати відповідальні рішення в екстремальних умовах.

У період воєнного стану питання професійної підготовки набуває особливого значення. Сучасні виклики військово-політичної обстановки вимагають від фахівців сектору безпеки здатності швидко орієнтуватися в змінних умовах, приймати нестандартні рішення та ефективно застосовувати новітні технології управління військами та ведення бойових дій. Оптимізація освітнього процесу передбачає використання інноваційних методів навчання, інтерактивних форм роботи, тренінгів, рольових ігор, групових дискусій та ситуаційного аналізу. Ці методи формують колективне мислення, лідерські якості, аналітичні здібності та сприяють саморозвитку курсантів. Особливо ефективними є колективні та командні заняття, що імітують реальні умови бойової взаємодії, що надзвичайно важливо для підготовки офіцерів-прикордонників та спеціалістів оперативних підрозділів.

Водночас існують проблеми, що стримують підвищення якості підготовки: обмежене фінансування та нестача матеріально-технічних ресурсів, поєднання навчання з виконанням службово-бойових завдань, високий психологічний тиск на викладачів та курсантів, невідповідність окремих навчальних програм сучасним умовам бойових дій та потреба у швидкому оновленні змісту підготовки відповідно до новітніх зразків озброєння, військової техніки та тактичних рішень.

Серед пріоритетних напрямів розвитку системи підготовки кадрів — впровадження цифрових освітніх платформ, тренажерів і симуляторів, розширення можливостей дистанційного навчання, міжнародного обміну досвідом, вдосконалення навчальних планів із урахуванням бойового досвіду, активізація наукових досліджень у сфері військової педагогіки та психології, посилення морально-психологічного та патріотичного виховання особового складу.

Реформування сектору безпеки та оборони визначається пріоритетами Стратегії національної безпеки: мінімізація загроз державному суверенітету, відновлення територіальної цілісності, забезпечення прав і свобод громадян, інтеграція у європейські та трансатлантичні структури безпеки. Для досягнення цих цілей необхідне послідовне вдосконалення державної політики, модернізація освітніх та кадрових програм, формування сучасної структури сектору безпеки та оборони, а також зміцнення спроможностей держави у зовнішньополітичній сфері.

У сучасному світі практично всі держави мають системи підготовки військових і правоохоронних кадрів, проте методи та організаційні підходи

відрізняються. Провідні країни накопичили значний досвід підготовки фахівців, враховуючи національні та міжнародні виклики. В Україні важливим є поєднання традиційних методів навчання з новими технологіями, включно з кібербезпекою, протидією міжнародному тероризму та інтеграцією з сучасними системами управління військами.

Ефективна підготовка кадрів передбачає впровадження спеціалізованих механізмів: ретельний відбір кандидатів, розвиток практичних навичок, чітку професійну спеціалізацію, короткострокові інтенсивні програми, а також підготовку до міжнародної взаємодії через вивчення мов, стандартів та регулярне підвищення кваліфікації чинного персоналу.

Таким чином, сучасна система професійної підготовки кадрів сектору безпеки та оборони є багаторівневою, інтегрує освітні, практичні та виховні аспекти, формує покоління фахівців, здатних оперативно реагувати на загрози, ефективно протидіяти сучасним викликам і гарантувати безпеку та обороноздатність держави навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Київ: Верховна Рада України, 1996. – 80 с.
2. Стратегія національної безпеки України. – Київ: РНБО України, 2020. – 42 с.
3. Харківський національний університет внутрішніх справ. Статут. – Харків, 2021. – 96 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо організації навчального процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. – Київ, 2022. – 35 с.
5. Бондаренко І. Професійна підготовка кадрів для сектору безпеки: теорія та практика. – Київ: Наукова думка, 2019. – 210 с.
6. Ковальчук О. М., Петренко В. А. Сучасні технології підготовки офіцерських кадрів. – Харків: Видавництво НГУВС, 2020. – 175 с.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 10.10.2025).
8. Buzan B., Hansen L. The evolution of international security studies. – New York: Cambridge University Press, 2009. – 383 p.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // Президент України: офіц. інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (дата звернення: 10.10.2025).

10. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.10.2025).
11. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.10.2025).
12. Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.10.2025).

Шпiк Х. М.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Шульженко С. В.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND MENTAL HEALTH: INTEGRATING PSYCHOLOGICAL TRAINING INTO THE TRAINING PROCESS FOR WORKING IN EXTREME CONDITIONS

In today's world, psychological resilience is one of the key components of professional effectiveness, especially in areas associated with high stress. In times of war, crisis, or social instability, mental health issues take on particular importance. Developing this quality in students and professionals requires not only theoretical knowledge but also specialized training in how to act in difficult circumstances. The education system should include programs aimed at training emotional self-regulation skills, overcoming anxiety and fear, and maintaining constructive thinking.

Psychological resilience is defined as a person's ability to function effectively in difficult or traumatic situations while maintaining inner balance. It is based on key elements such as self-regulation, adaptability, emotional flexibility, and the ability to cope with stress. In the educational process, these qualities are formed thanks to a comprehensive approach by teachers, psychologists, and trainers who combine academic theory with elements of psycho-emotional training [1].

It is the integration of psychological training into education that creates the basis for educating generations of professionals who are able to work effectively even in the most difficult conditions. The integration of psychological aspects into educational programs requires an interdisciplinary approach, where psychology is closely intertwined with practice-oriented subjects.

In areas such as the military, law enforcement, medicine, and emergency services, psychological training is applied in practice. It is implemented through stress

management training, simulation scenarios, and role-playing exercises. These methods not only convey theoretical knowledge but also develop the behavioural skills necessary to maintain mental stability under intense pressure.

Another key aspect of psychological training is its importance in preventing professional burnout. Professionals who work in high-risk or emotionally stressful environments are prone to chronic stress, which can negatively affect cognitive abilities and decision-making. The inclusion of modules for developing resilience - the ability to recover - in training programmes is an effective tool for preventing mental disorders. Such programmes help not only to overcome stress, but also to use crisis situations as an impetus for personal and professional growth.

One of the key aspects of integrating psychological training is the introduction of emotional intelligence development training. These programmes are aimed at deepening understanding of one's own emotions, developing empathy and effective communication skills, especially in stressful situations. A high level of emotional intelligence is closely linked to the ability to exercise self-control, which is the foundation of psychological resilience. Educational institutions that systematically develop elements of emotional literacy help students develop skills for constructive conflict resolution without destructive consequences.

The role of the teacher as a catalyst for the psychological stability of the educational community is of particular importance. The teacher plays the role not only of a source of knowledge, but also of an example of resilience, tolerance and the ability to manage stressful situations. Successful integration of psychological training is only possible if the teachers themselves have been trained beforehand. Participation in seminars on mental hygiene and the development of professional resilience creates a favourable atmosphere for ensuring the mental well-being of students [2].

Mental health plays a key role in human life, determining not only the absence of mental disorders, but also a state of harmonious psychological well-being. It provides the opportunity to realise one's potential, effectively overcome difficulties and actively interact with the community. The integration of academic achievements into the educational process must be in harmony with the psycho-emotional comfort of students. Systematic psychological support, individual counselling and the creation of an atmosphere of trust reduce anxiety levels, which has a positive effect on the quality of knowledge acquisition.

According to research by both Ukrainian and foreign scientists, students involved in psychological training programmes demonstrate better adaptation to complex and unpredictable conditions. This is especially important for future military personnel, medical professionals, social workers and educators. Developing their ability to recover quickly from emotional stress not only helps to maintain mental health, but also increases professional effectiveness.

Such students are more stress-resistant, work better in a team, and possess critical thinking skills. In psychological training practice, the effective use of techniques such as cognitive-behavioural therapy, relaxation techniques, and mindfulness training is most evident. Thanks to them, it is possible to reduce anxiety levels, normalise emotional state and improve concentration. The active inclusion of

such approaches in the educational process contributes to the formation of a culture of mental health preservation, which is an integral part of modern professional competence.

Creating a psychologically safe educational environment is a key component of a successful learning process. Students should feel that their opinions are respected and understand that mistakes are not failures, but a natural part of learning. An atmosphere of support from teachers and classmates promotes the development of trust, which is the basis for building psychological resilience. In a comfortable environment, students are not afraid to take initiative, take responsibility, and effectively manage their emotions [3].

Practical exercises that simulate extreme situations play a significant role in strengthening psychological resilience. They help students learn to make quick decisions, focus their attention, and overcome fear. Such exercises develop the ability to act calmly even in unpredictable circumstances and foster team spirit, which is crucial for successful interaction in crisis situations.

In addition to short-term training, psychological support should include long-term programmes. Regular consultations with professionals, individual plans for developing emotional resilience, and stress management courses should be an integral part of educational strategies. This helps students develop a responsible attitude towards their own mental health and breaks down barriers to seeking help, removing the stigma from the process.

Modern digital technologies offer new ways to enhance psychological training. Online platforms and mobile apps for self-regulation and meditation can be easily integrated into curricula, expanding accessibility and adapting materials to the needs of different groups of students. Such innovations are extremely effective for blended learning formats that combine face-to-face and distance learning [4].

The integration of psychological training is not only a preventive but also a strategic initiative. It allows for the formation of conscious citizens who are able to remain resilient in times of social challenges. In the context of Ukraine's post-war recovery, the development of a psychological culture of education is the foundation for creating strong human capital that is geared towards adaptation and self-renewal.

Integrating psychological training into the educational process involves not only developing personal resilience, but also forming a collective psychological culture in the learning environment. Educational institutions should create a system of mutual support where students and teachers jointly develop trust, empathy and teamwork. This approach helps the group to better cope with stressful situations, adapt to change and resolve conflicts effectively. A developed collective culture promotes social cohesion and strengthens the sense of belonging to the community.

The development of crisis management skills is a key component of modern educational programmes. Students need to learn how to assess situations with a high degree of uncertainty, make decisions under pressure and take care of their own psychological safety. These competencies are especially important for professions that require high stress resistance, such as emergency response, medicine, journalism, or education. Scenario training, crisis simulations, and modelling behavioural responses

in stressful conditions help develop practical skills for responding to extreme challenges.

A promising direction is the introduction of courses on stress psychology and crisis communication into all educational programmes. Such disciplines allow for a deeper understanding of the mechanisms of stress phenomena, learning to manage one's emotions and effectively interact with people who are in a state of anxiety. Students who learn the basics of crisis psychology become better prepared for unpredictable circumstances in life and able to support others in difficult moments. This is especially important in times of war, when society faces collective trauma [5].

Psychological training should include the development of mindfulness. Such practices improve concentration, reduce stress levels and promote inner stability. The educational process can easily integrate short mindfulness exercises, such as conscious breathing, meditation or analysis of emotional states. Studies confirm that even short mindfulness sessions significantly reduce students' emotional exhaustion while increasing their cognitive activity.

It is equally important to ensure access to quality psychological counselling in educational institutions. The presence of a qualified psychologist or psychotherapist enables students to receive the necessary support in a timely manner and helps to quickly identify signs of depression, anxiety or emotional burnout. Psychological services should work systematically, be confidential and accessible to all participants in the educational process, with an emphasis on preventive measures. This contributes to the creation of an environment where caring for mental health is the norm and an integral part of learning.

Thus, psychological resilience and mental health form the basis of professional effectiveness for modern people, regardless of their occupation. Education should become a space not only for the transfer of knowledge, but also for personal growth and resilience. Integrating psychological support into educational processes is an investment that ensures the future of a society that is able to overcome difficulties while preserving humanity, dignity and inner strength.

References:

1. C. Hersom. Psychological resilience training for leaders in extreme times. *Frontiers in Psychology*, 2025. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2025.1514954/full> (accessed: 05.11.2025)
2. J. Kegelaers, et al. Strengthening Mental Health and Resilience Through Schools (SMARTS): A school-sport-based mental health promotion program. *PMC*, 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10474515/> (accessed: 05.11.2025)
3. C. J. Wiedermann. Fortifying the Foundations: A Comprehensive Approach to Mental Health in Education. *PMC*, 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10217808/> (accessed: 05.11.2025)

4. M. Sadra Rajabi, et al. Improving Emergency Training for Earthquakes Through Immersive Virtual Environments and Anxiety Tests: A Case Study. arXiv, 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2205.04993> (accessed: 05.11.2025)
5. J. Mishra. A mental health focus to amplify climate resilience actions. Nature, 2025. URL: <https://www.nature.com/articles/s44168-025-00263-0> (accessed: 05.11.2025)

Ящук Т. В.,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах національної безпеки та оборони України спеціалісти сектору безпеки виступають ключовим ресурсом реагування на різноманітні загрози, що, у свою чергу, зумовлює зростання вимог до рівня їх знань, професійних навичок, психологічної готовності та компетентності.

Статистичні дані ілюструють актуальні тенденції, що впливають на систему формування фахівців сектору безпеки:

1. Кількість випускників шкіл та демографія:

1.1. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2025 році на Національний мультипредметний тест зареєструвалося 317 083 учасників, з яких цього річ випускники шкіл – 236 529 осіб [1]. Відповідно до Офіційного звіту про проведення ЗНО в 2021 році для проходження зовнішнього незалежного оцінювання під час основної сесії було зареєстровано 389 323 учасників, серед них 338 314 – випускники закладів загальної середньої освіти поточного навчального року [2].

1.2. Державна служба статистики України надає звіт щодо кількості учнів, які навчаються у закладах середньої освіти України у 2020/2021 році – 4 211 509 осіб (міська та сільська місцевість) та 9 302 особи (сільська місцевість), у 2024/2025 році – 3 743 887 та 7 066 відповідно [3]. Статистичні дані надані без урахування учнів закладів загальної середньої освіти тимчасово окупованих територій автономної Республіки Крим, м. Севастополя, тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях та частин територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

2. Вступна кампанія і участь у вищій освіті: станом на 2021 рік 228 946 учнів одержали свідоцтво про здобуття повної загальної середньої освіти, у 2024 році – 230 612 осіб. Кількість осіб, які уперше прийняті на навчання у заклади вищої освіти у 2021 році – 239 368, у 2024 році – 198 732 осіб [3].

3. Кадровий ресурс: станом на початок 2021/2022 навчального року кількість осіб, уперше прийнятих до закладу вищої освіти за галуззю знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» складає 332 особи, кількість осіб, які одержали диплом про здобуття вищої освіти в цьому навчальному році – 158. Підготовка фахівців на початок 2024/2025 навчального року вже складає 550 та 486 відповідно [3].

Аналіз сучасних тенденцій показує, що одним із ключових викликів для системи підготовки фахівців сектору безпеки є скорочення кількості потенційних абітурієнтів. Зниження учнів закладів середньої освіти, призводить до того, що заклади вищої освіти змушені конкурувати за кандидатів, а

скорочення кількості абітурієнтів, в свою чергу, безпосередньо впливає на кадровий резерв сектору безпеки.

Не менш важливим чинником є недостатня мотивація вступників обирати освітні заклади саме сектору безпеки. Частина учнів надає перевагу закладам фахової передвищої освіти, цивільним освітнім закладам або ж відразу виходить на ринок праці. Така ситуація означає, що ця частина потенційного кадрового ресурсу не потрапляє у сферу професійної підготовки фахівців сектору безпеки, що у перспективі знижує можливості держави у формуванні висококваліфікованих кадрів. Основні мотиви, які впливають на вибір військової освіти – патріотичне почуття та бажання служити державі. Недостатня інформаційна робота у закладах середньої освіти знижує обізнаність молоді, що впливає на кількість вступників та бажання обирати військові спеціальності.

Зовнішня міграція створює додаткові ризики. Починаючи з 2022 року значна кількість учнів старших класів виїхали за межі України, де продовжують навчання у закордонних закладах освіти. Офіційних даних, які б показували кількість дітей віком від 14 до 18 років, які виїхали за кордон, немає. Заступниця міністра освіти і науки України Надія Кузьмичова, під час прийняття участі 21 березня 2025 року у Міжнародному симпозіумі «Українська освіта за кордоном: місія та візія» навела показники кількості українських дітей шкільного віку, які перебувають за кордоном – понад 2,1 млн [4]. Цей фактор не лише зменшує внутрішній ресурс для формування студентського та курсантського контингенту, але й підвищує ймовірність втрати найбільш талановитої молоді, яка могла б реалізувати свій потенціал у секторі безпеки України.

Довгостроковою загрозою для кадрового забезпечення сектору безпеки є не тільки демографічна криза в поєднанні з зовнішніми втратами людського ресурсу, а й інституційна проблема, яка являє собою недостатню швидкість адаптації освітніх програм до сучасних загроз. Сучасні технологічні засоби ураження та протидії, кіберзлочинність, дезінформаційні кампанії та інші виклики гібридного характеру потребують оновлення змісту освіти, впровадження практико-орієнтованих методів, моделювання та стажувань. Без цього підготовка спеціалістів залишається переважно теоретичною й не завжди відповідає сучасним викликам.

Проведене дослідження показало, що для забезпечення ефективної підготовки фахівців сектору безпеки необхідно комплексно підходити до модернізації системи навчання та підготовки: враховувати демографічні тенденції, підвищувати привабливість кар'єрних перспектив, впроваджувати нові напрямки освітніх програм, а також інтегрувати знання щодо сучасних технологічних та гібридних загроз, що в довгостроковій перспективі дозволить здійснювати ефективний захист і протидію сучасним загрозам національній безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Усі учасники основних сесій НМТ-2025 уже отримали результати: явка 91 %. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/news/usi-uchasnyky-osnovnykh-sesii-nmt2025-uzhe-otrymaly-rezultaty-iavka-91?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.09.2025р.).

2. НМТ – 2024: понад 287 тисяч учасників проходили тестування в основну сесію. Український центр оцінювання якості освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/nmt-2024-ponad-287-tysyach-uchasnykiv-prohodytymut-testuvannya-v-osnovnu-sesiyu/> (дата звернення: 25.09.2025р.).

3. Державна служба статистики України. Офіційна статистика щодо участі жінок у ЗСУ. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2025р.).

4. 21 березня у Львові з робочим візитом перебувала заступниця міністра освіти і науки України Надія Кузьмичова. Освіта Львівщини. Львівська обласна державна адміністрація. URL: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=2148> (дата звернення: 25.09.2025р.).

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ 4.
«МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У
ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
БЕЗПЕКИ»

Анашкіна-Вітченко А. А.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА ЄС У СФЕРІ ОХОРОНИ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

В сучасних умовах охорона державної таємниці є ключовим елементом забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнних загроз та розширення міжнародного співробітництва України. Євроінтеграційний курс нашої держави зумовлює необхідність гармонізації національної системи захисту секретної інформації з вимогами НАТО та Європейського Союзу. Це дає можливість не лише зміцнити власний безпековий потенціал, але й стати надійним партнером у сфері обміну розвідувальними та службовими даними.

Адаптація стандартів НАТО та ЄС у сфері охорони державної таємниці передбачає приведення українського законодавства, інституційних механізмів і технічних рішень у відповідність до міжнародних норм. Такий процес забезпечує сумісність систем секретності, полегшує координацію у спільних операціях і підвищує рівень довіри між державами-партнерами. Одночасно він сприяє посиленню кіберзахисту, мінімізації ризиків витоку інформації та формуванню єдиного безпекового простору [1].

У процесі гармонізації української системи охорони державної таємниці важливе значення має порівняння базових стандартів НАТО та Європейського Союзу. Адже саме ці міжнародні організації встановили чіткі правила класифікації та захисту секретної інформації, які використовуються в сучасній практиці безпеки. Порівняльний аналіз дозволяє визначити спільні риси та відмінності у підходах до забезпечення інформаційної безпеки, окреслити напрями їхнього впровадження в Україні та зрозуміти, які елементи потребують найбільшої адаптації (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця стандартів НАТО та ЄС у сфері охорони секретної
інформації [2]

Критерії	Досвід НАТО	Досвід ЄС

Базовий документ	NATO Security Policy (C-M(2002)49), NATO Security Directives	Council Decision 2013/488/EU (Security Regulations)
Класифікаційні рівні секретності	1. COSMIC TOP SECRET (CTS) 2. NATO SECRET (NS) 3. NATO CONFIDENTIAL (NC) 4. NATO RESTRICTED (NR)	1. EU TOP SECRET (TRES SECRET UE/EU TOP SECRET). 2. EU SECRET (SECRET UE/EU SECRET). 3. EU CONFIDENTIAL (CONFIDENTIEL UE/EU CONFIDENTIA) 4. EU RESTRICTED (RESTREINT UE/EU RESTRICTED)
Основні принципи	Захист інформації незалежно від носія, обов'язковий контроль доступу та принцип «need-to-know».	Єдність стандартів для всіх інституцій ЄС, мінімізація ризику витоку та принцип «need-to-know».
Інституційна структура	NATO Office of Security (NOS), підрозділи безпеки в штабах і агенціях НАТО.	Генеральний секретаріат Ради ЄС (Security Office), підрозділи безпеки в інституціях ЄС.
Захист інформації в ІТ-системах	Політика INFOSEC, криптографічні стандарти НАТО, обов'язкова сертифікація обладнання.	EU INFOSEC Policy, використання затверджених криптосистем, обов'язкове тестування і сертифікація.
Обмін інформацією з партнерами	Лише з країнами, що мають угоди з НАТО про взаємний захист секретів.	Лише з державами або організаціями, з якими укладено угоди про захист EUCI.

Одним із ключових викликів в процесі адаптації стандартів НАТО та ЄС у сфері охорони секретної інформації виступає наявність застарілої нормативно-правової бази, сформованої ще в умовах радянської системи. Чинне законодавство не повною мірою враховує новітні загрози, зокрема пов'язані з кіберпростором, і не завжди відповідає сучасним міжнародним практикам у сфері безпеки інформації. Це створює прогалини у взаємодії з партнерами та обмежує можливість обміну секретними матеріалами на рівні, необхідному для спільних операцій.

Другим важливим викликом є обмеженість фінансових і матеріально-технічних ресурсів, які потрібні для модернізації системи охорони секретної інформації. Встановлення сучасних систем криптографічного захисту, фізичного

контролю доступу, обладнання спеціальних приміщень для зберігання секретних документів вимагає значних витрат, які не завжди можуть бути забезпечені у повному обсязі. Це особливо актуально в умовах воєнних дій, коли фінансування держави спрямовується насамперед на оборонні потреби.

Додатковим ризиком є активізація кіберзагроз та діяльності ворожих спецслужб, які намагаються отримати доступ до чутливих даних шляхом хакерських атак, кібершпигунства чи вербування співробітників державних структур. Війна проти України значно загострила ці проблеми, оскільки інформаційний простір став одним із головних полів бою. Тому ефективна протидія таким викликам потребує не лише технічних рішень, а й посилення міжвідомчої координації та міжнародної співпраці.

Україна активно працює над удосконаленням системи охорони державної таємниці, щоб наблизити її до стандартів НАТО та ЄС. Одним із ключових напрямів виступає модернізація законодавчої бази. Зокрема, здійснюється перегляд Закону «Про державну таємницю» та суміжних нормативних актів для гармонізації класифікацій рівнів секретності, процедур доступу та вимог до захисту інформації. Поступово вводяться норми, які відображають міжнародні підходи до обмеження доступу за принципом «need-to-know» і взаємного визнання рівнів секретності між країнами-партнерами. Не менш важливим напрямом є розвиток інституційної структури. В Україні створені відповідальні органи за забезпечення охорони державної таємниці, серед яких ключову роль відіграють Служба безпеки України та спеціалізовані підрозділи Міністерства оборони. Водночас триває вдосконалення системи перевірки та допуску персоналу (security clearance) з урахуванням вимог НАТО та ЄС. Це сприяє формуванню більш надійної системи довіри у сфері спільного використання секретної інформації [3].

Технічна адаптація охоплює модернізацію систем захисту інформації: впроваджуються сучасні засоби шифрування, сертифіковані інформаційно-телекомунікаційні системи, удосконалюється кіберзахист державних органів та критичної інфраструктури. Важливим завданням є створення умов для безпечного функціонування спеціальних комунікаційних каналів, що використовуються для обміну даними з партнерами по НАТО та ЄС. Окремо варто відзначити кадрову та освітню складову. В Україні поступово розвивається система підготовки фахівців у сфері інформаційної безпеки, а також реалізуються програми міжнародної співпраці, що дозволяють українським спеціалістам навчатися у навчальних центрах НАТО та ЄС. Це сприяє формуванню професійних компетентностей і поширенню сучасних підходів до захисту секретної інформації.

Отже, у перспективі очікується подальша інтеграція України до євроатлантичного інформаційного простору. Це передбачає створення умов для оперативного та безпечного обміну секретними даними, участь у спільних інформаційних мережах, а також підвищення довіри з боку партнерів. Таким чином, адаптація стандартів НАТО та ЄС у сфері охорони державної таємниці не

лише зміцнює внутрішню систему безпеки України, а й сприяє її повноцінному входженню до колективних структур безпеки.

Список використаних джерел:

1. Ковалів К. Є. Правові аспекти захисту інформації з обмеженим доступом в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 3 (38). С. 50-58.
2. Скачиляєс-Павлів О. Правові механізми забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2024. Том 11, № 2 (42). С. 151-158. DOI: 10.23939/law2024.42.151.
3. Izmailov Yaroslav, Yegorova Iryna. Possibilities of adapting the EU experience in information security to the conditions of Ukraine. *Economics and Technical Engineering*. 2023. Vol. 1, № 1, С. 35-43. DOI: 10.62911/ete.2023.01.01.03.

Алпатова С. Р.,
здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Науковий керівник:

Куракін О.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права та соціального
менеджменту,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

ДОСВІД КРАЇН НАТО ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Трансформація характеру воєнних конфліктів у ХХІ столітті зумовила необхідність переосмислення підходів до підготовки фахівців сектору безпеки. Гібридна війна Росії проти України з 2014 року та її ескалація у повномасштабну агресію у 2022 році продемонструвала критичну важливість адаптації систем професійної освіти до нових викликів. Актуальність дослідження досвіду країн НАТО полягає у тому, що організація вже два десятиліття розробляє підходи до підготовки персоналу для протидії гібридним загрозам, які поєднують військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та дипломатичні компоненти. Наукова новизна роботи полягає в систематизації конкретних механізмів адаптації досвіду НАТО до українських реалій з урахуванням унікального бойового досвіду Збройних Сил України.

Концептуалізація гібридних загроз у рамках НАТО пройшла значну еволюцію після подій 2014 року. Відповідно до офіційної позиції організації, гібридні загрози поєднують військові та невійськові, приховані та відкриті засоби, включаючи дезінформацію, кібератаки, економічний тиск, розгортання нерегулярних збройних груп та використання регулярних сил. Методи гібридної війни використовуються для розмивання меж між війною та миром і спрямовані на дестабілізацію та підрив суспільств. Унікальність сучасних гібридних атак полягає у їхній швидкості, масштабі та інтенсивності, що стало можливим завдяки стрімким технологічним змінам та глобальній взаємопов'язаності. З 2015 року НАТО розробила стратегію протидії гібридним загрозам, а з 2016 року

організація публічно заявила, що гібридні дії проти одного чи більше союзників можуть призвести до рішення про застосування статті 5 Північноатлантичного договору [1].

Ключовим інституційним механізмом підготовки фахівців став Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі. Центр розпочав свою роботу у вересні 2017 року з трьома ключовими функціями: сприяння протидії гібридним загрозам на стратегічному рівні через дослідження та навчання, створення міжнародних мереж експертів у сфері всеосяжної безпеки та функціонування як платформи співпраці між ЄС та НАТО у оцінці вразливостей суспільств [2]. Директор центру Матті Саарелайнен підкреслив, що центр не є оперативним підрозділом протидії гібридній війні, а спрямований на покращення розуміння гібридного впливу з боку державних та недержавних акторів.

Важливим напрямом підготовки фахівців є розвиток спроможностей протидії інформаційним загрозам. Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій у Ризі, створений у 2014 році, проводить понад двадцять навчальних заходів щорічно для фахівців з різних країн [3]. У жовтні 2024 року міністри оборони країн-членів схвалили підхід НАТО до протидії інформаційним загрозам, який базується на чотирьох етапах: попередження через моніторинг і аналіз, виявлення загроз та своєчасне реагування, стримування та пом'якшення через координовані публічні заяви та спростування дезінформації, відновлення через оцінку використаних вразливостей [4]. Організація інвестує у системи обробки великих обсягів даних з відкритих джерел для забезпечення ефективного аналізу інформаційного середовища.

Практичним втіленням співпраці між НАТО та Україною стало створення Спільного аналітично-тренувального та освітнього центру у Бидгощі, Польща. Рішення про його створення було прийнято міністрами оборони у лютому 2024 року та підтверджено на Вашингтонському саміті у липні 2024 року [5]. Центр офіційно відкрився 17 лютого 2025 року та є першою спільною цивільно-військовою організацією між НАТО та партнерською державою. JАТЕС є частиною командної структури НАТО та безпосередньо підпорядковується Верховному головнокомандувачу союзних сил по трансформації. Центр очолює польський бригадний генерал Войцех Озга, а до його складу входять українські співробітники [6]. Основними завданнями центру є аналіз цивільно-військового досвіду російської війни проти України, підтримка розвитку взаємосумісності між НАТО та Україною, сприяння трансформації у сфері стримування та оборони, запобігання кризам та управління ними. Початкова оперативна спроможність центру становить тридцять три співробітники, з плануванням досягнення повної оперативної спроможності до 2026 року з сімдесять чотирма особами персоналу [7].

Досвід центру в Бидгощі демонструє двосторонню цінність співпраці. Як зазначила заступниця Генерального секретаря НАТО Радміла Шекерінська під час інавгурації центру, організація отримала спеціалізовану цивільно-військову структуру для аналізу успіхів української сторони та російської військової

тактики, що дозволяє краще зрозуміти методи ведення війни противником та підготувати оборону країн-союзників. Верховний головнокомандувач союзних сил по трансформації адмірал П'єр Вандьє підкреслив критичну важливість швидкого навчання, зазначивши, що Росія швидко навчається і НАТО потрібно навчатися ще швидше [7]. Для України центр надає можливість структурованого обміну досвідом, доступу до натовських методологій підготовки та посилення інтеграції у структури організації.

Адаптація досвіду НАТО до українських реалій потребує комплексного підходу. Ключовими напрямками має стати розширення участі українських фахівців у програмах спільного центру в Бидгощі, систематична інтеграція напрацювань центрів передового досвіду у програми українських військових академій та закладів правоохоронних органів, розвиток власних спроможностей аналізу інформаційних загроз на основі натовських методологій та створення міжвідомчих платформ для обміну досвідом між різними секторами безпеки. Важливим є також формалізація українського бойового досвіду у форматі навчальних матеріалів та кейсів, які можуть використовуватися як у національних закладах освіти, так і у навчальних центрах НАТО, посилюючи взаємну інтеграцію систем підготовки.

Досвід країн НАТО демонструє, що ефективна підготовка фахівців до протидії гібридним загрозам вимагає системної трансформації освітніх програм з акцентом на міждисциплінарність, практичну орієнтацію та постійну адаптацію до еволюції загроз. Україна має унікальну можливість не лише імплементувати перевірені практики організації, але й збагатити їх власним безпрецедентним досвідом протидії російській агресії.

Список використаних джерел:

1. Протидія гібридним загрозам. Countering hybrid threats. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.
2. У Гельсінкі починає працювати Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats starts operating in Helsinki. URL: <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1410869/eurooppalaisen-hybridiosaamiskeskuksen-toiminta-kaynnistyy-helsingissa>.
3. Розшифровка інформаційного середовища: Центр передового досвіду стратегічних комунікацій НАТО. Decoding the Information Environment: NATO's Strategic Communications Centre of Excellence. URL: <https://www.act.nato.int/article/stratcom-coe-2024/>.
4. Підхід НАТО до протидії інформаційним загрозам. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/10/18/natos-approach-to-counter-information-threats>.
5. Столтенберг: НАТО, Україна для запуску спільного навчального центру в Польщі. Stoltenberg: NATO, Ukraine to launch joint training center in

Poland. URL: <https://kyivindependent.com/stoltenberg-nato-ukraine-to-launch-joint-training-center-in-poland/>.

6. Спільний центр аналізу, навчання та освіти. НАТО. Joint Analysis, Training And Education Centre. NATO. URL: <https://www.act.nato.int/jatec/>.

7. НАТО і Україна Відкривають Спільний аналітичний навчально-освітній центр. NATO and Ukraine Open the Joint Analysis Training and Education Centre. URL: <https://www.act.nato.int/article/nato-ukraine-open-jatec/>.

Бєдін В. К.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Яковенко Н. В.,
старший викладач кафедри романо-
германських мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ

Сучасна гібридна війна, яку російська федерація веде проти України, показала, що інформаційна безпека є одним із ключових компонентів державної безпеки. Дезінформація, психологічні операції, маніпуляції суспільною свідомістю стають інструментами впливу на політичні рішення, обороноздатність держави і морально- психологічний стан суспільства [1].

Метою даного дослідження є аналіз міжнародного досвіду у сфері забезпечення інформаційної безпеки та протидії дезінформації, а також визначення шляхів його практичного застосування у діяльності військових формувань України.

Країни-члени НАТО та Європейського Союзу вже протягом тривалого часу впроваджують комплексні програми з протидії дезінформаційним впливам. Зокрема, у 2015 році Європейський Союз створив підрозділ East StratCom Task Force, який аналізує, спростовує та викриває дезінформаційні кампанії, спрямовані проти держав-членів [2]. У рамках НАТО діє Центр передового досвіду зі стратегічних комунікацій (STRATCOM COE, Латвія), який займається розробленням стратегій протидії інформаційним операціям, навчанням персоналу та сприяє обміну досвідом між країнами-партнерами [3].

Важливою складовою міжнародного досвіду у сфері протидії дезінформації є створення ефективної системи взаємодії між урядовими структурами, військовими, засобами масової інформації та громадянським суспільством. Зокрема, у Литві та Естонії активно розвивається модель «національної стійкості» (resilience), в основі якої інформаційна безпека розглядається як спільна відповідальність усіх громадян. Такі підходи сприяють зниженню ефективності ворожих інформаційних атак і підвищують рівень довіри до державних інституцій [4].

Для України питання впровадження міжнародних стандартів у сфері інформаційної безпеки є надзвичайно актуальним. Військові формування,

Служба безпеки України, Національна гвардія, а також інші правоохоронні органи потребують єдиної концепції інформаційної протидії, заснованої на найкращих практиках НАТО. Одним із таких напрямів є впровадження стратегічних комунікацій (STRATCOM) як частини системи управління обороною та безпекою держави.

Важливим напрямом розвитку інформаційної безпеки є розбудова національної системи моніторингу інформаційного простору, що базується на використанні технологій штучного інтелекту, автоматичного аналізу контенту та інструментів виявлення фейкової інформації [5]. Україна вже має позитивний досвід співпраці з Центром протидії гібридним загрозам у Гельсінкі (Hybrid COE) та Центром передового досвіду стратегічних комунікацій НАТО у Ризі. Зазначені платформи сприяють підготовці кадрів, розробці спільних навчальних програм та обміну даними щодо сучасних інформаційних загроз.

Особливу увагу слід приділити підвищенню рівня інформаційної грамотності особового складу військових формувань. Міжнародний досвід показує, що підготовка персоналу у сферах критичного мислення, медіаграмотності та стратегічних комунікацій є однією з найефективніших складових протидії дезінформаційним впливам. Впровадження відповідних тренінгів у систему військової освіти України сприятиме підвищенню інформаційної стійкості військовослужбовців до інформаційних атак [6].

Отже, інтеграція міжнародного досвіду протидії дезінформації в діяльність військових формувань України має стратегічне значення для зміцнення національної безпеки. Така інтеграція сприятиме формуванню системної, багаторівневої моделі інформаційного захисту, що поєднує аналітичні, освітні та технологічні компоненти. Комплексний підхід забезпечить не лише оперативне реагування на інформаційні загрози, а й підвищення загальної стійкості держави до гібридних впливів, включно з психологічними, політичними та кіберзагрозами.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII.
2. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. URL: <https://stratcomcoe.org>
3. European External Action Service's East StratCom Task Force. URL: <https://euvdisinfo.eu>
4. Hybrid CoE. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. URL: <https://www.hybridcoe.fi>
5. NATO. Countering Disinformation. NATO Review Magazine. URL: <https://www.nato.int>
6. UNESCO. Journalism, 'Fake News' and Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training. Paris, 2021.

Бех О. І.,

студент ЮМ-25 Вищого навчального
приватного закладу «Дніпровський
гуманітарний університет»

(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогоднішня державна безпека України нерозривно пов'язана з інтеграцією до євроатлантичної системи безпеки. Це вимагає не просто механічного запозичення, а системної доктринальної трансформації Сектору безпеки і оборони (СБО) відповідно до принципів оперативної сумісності (Interoperability) та всеохоплюючої оборони (Comprehensive Defence) [8]. Метою є створення стійкої, гнучкої та підзвітної системи, здатної ефективно протистояти гібридним загрозам.

Ключовим елементом, який необхідно імплементувати, є доктрина всеохоплюючої оборони (Comprehensive Defence). Цей підхід, який успішно використовується країнами-членами НАТО, передбачає тісну координацію не лише військових структур, але й цивільних, приватних та міжнародних суб'єктів у протидії всім формам гібридних загроз, включаючи інформаційну та економічну агресію [8].

Критично важливою є повна стандартизація бойових статутів, тактики та процедур (ТТР) відповідно до Угод зі стандартизації (STANAG). Це охоплює всі рівні – від стратегічного планування (MDMP – Military Decision Making Process) до логістичного забезпечення, що є необхідною умовою для ефективної роботи з іноземними партнерами та використання західної техніки [7, 8]. Імплементация цих стандартів також має включати посилення демократичного цивільного контролю над СБО, що забезпечує прозорість та відповідність вимогам Закону України «Про національну безпеку України» [1].

Для підвищення ефективності боротьби з асиметричними загрозами в тилу необхідно запозичити досвід США (JSOC) та Ізраїлю (ЦАХАЛ, Шин Бет). Їхня практика проведення високоточних контртерористичних операцій та забезпечення безпеки в умовах перманентної загрози є цінною для підвищення ефективності контрдиверсійної роботи в українському тилу [9]. Особливу увагу слід звернути на: протоколи оперативного реагування: Системи, які забезпечують миттєву взаємодію військових та правоохоронних органів (СБУ, НПУ) при виявленні диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ); розвідувально-вогневі комплекси: Ефективне використання розвідувальних даних (Intelligence Fusion) для локалізації та нейтралізації загроз, що є елементом протидії асиметричним викликам [9].

Успішна імплементація міжнародного досвіду залежить від системних змін у правовому та доктринальному полі, забезпечуючи при цьому верховенство права, а саме:

— Імплементація у сфері правового регулювання та Міжнародного гуманітарного права, яке полягає в адаптації законодавства та Міжнародного гуманітарного права: Ключовим завданням є повна адаптація національного законодавства, включаючи положення Кримінального кодексу України [2] та законодавства про правоохоронні органи, до норм Міжнародного гуманітарного права. Це є необхідним для міжнародної легітимності дій військових формувань та мінімізації ризиків притягнення до відповідальності, що підтверджується практикою ЄСПЛ [4, 10]. Правова регламентація дій у «сірих зонах»: Потребує чіткої правової регламентації діяльність ССО та інших спеціальних підрозділів щодо застосування сили за межами конвенційної зони бойових дій, запозичуючи досвід країн НАТО у визначенні правил застосування сили (Rules of Engagement – ROE) [9]. Кіберправо та ІПсО: Імплементація досвіду ЄС та НАТО у сфері кібербезпеки та протидії ІПсО. Це стосується оновлення регуляторних актів для швидкого реагування на кіберзагрози, що є ключовим елементом державної безпеки [5].

— Імплементація у сфері доктрини та оперативної діяльності військових формувань та правоохоронних органів при виконанні завдань із забезпечення державної безпеки. Доктринальна реформа та спільне планування: Потрібна заміна застарілих доктрин на натовські стандарти оперативної оцінки та планування, включаючи перехід на модель спільного планування (Joint Operations) всіх видів та родів військ. Спільні командно-штабні навчання (КШН): Проведення регулярних КШН за участю представників усіх суб'єктів СБО (ЗСУ, НГУ, СБУ, НПУ) та міжнародних партнерів для відпрацювання єдиної системи управління та оперативної сумісності (Interoperability) [7]. Такі навчання повинні моделювати сценарії гібридних загроз (наприклад, масовані кібератаки). Розвиток розвідувальних спроможностей: Імплементація західних моделей збору, аналізу та інтеграції розвідувальних даних (Intelligence Fusion), які дозволяють перетворювати сирі дані на оперативну інформацію, забезпечуючи інформаційну перевагу на полі бою [5].

— Імплементація у сфері професійної та психологічної підготовки в діяльності військових формувань та правоохоронних органів при виконанні завдань із забезпечення державної безпеки. Стійкість державної безпеки безпосередньо залежить від якості підготовки кадрів. Імплементація міжнародного досвіду в цю сферу є найшвидшим шляхом до підвищення ефективності СБО.

— Адаптація системи військової освіти. Освітні стандарти НАТО: Впровадження модульних, інтенсивних та гнучких навчальних програм (Skill-based learning), орієнтованих на швидке набуття конкретних бойових компетенцій [7]. Це дозволяє оперативно реагувати на потреби фронту у фахівцях РЕБ, БПЛА та кібербезпеки [5]. Інструкторський склад: Запровадження інституту наставництва (менторства) та залучення до навчального процесу

офіцерів, які мають актуальний бойовий досвід і пройшли підготовку за програмами країн-партнерів. Це мінімізує розрив між теорією і практикою [7]. Інноваційні технології: Імплементация досвіду країн НАТО та Балтії щодо використання віртуальної та розширеної реальності (VR/AR) та сучасних тренажерних комплексів для створення високореалістичних навчальних середовищ.

Отже, міжнародний досвід у сфері діяльності військових формувань та правоохоронних органів при виконанні завдань із забезпечення державної безпеки свідчить про те, що ефективність таких структур значною мірою залежить від ступеня інтеграції передових практик демократичного цивільного контролю, прозорості, міжвідомчої координації та цифровізації процесів управління.

По-перше, провідні країни світу (США, Велика Британія, Німеччина, Ізраїль, Канада) демонструють, що головним чинником забезпечення національної безпеки є налагоджена система стратегічного планування та чітке розмежування повноважень між військовими і правоохоронними структурами. Це сприяє запобіганню дублювання функцій і підвищує ефективність реагування на загрози.

По-друге, ключовою тенденцією є впровадження концепції “інтегрованої безпеки”, що передбачає об’єднання зусиль військових, поліції, прикордонної служби, спецслужб та цивільного населення в єдину систему кризового реагування. Такий підхід активно використовується у державах-членах НАТО та ЄС.

По-третє, міжнародна практика підкреслює важливість професійної підготовки кадрів, орієнтованої на дотримання прав людини, міжнародного гуманітарного права та стандартів доброчесності у сфері безпеки. Особливу увагу приділяють питанням гендерної рівності, етичним кодексам поведінки та антикорупційним механізмам.

По-четверте, досвід зарубіжних держав свідчить про доцільність активного використання цифрових технологій (системи ситуаційної обізнаності, кібербезпека, штучний інтелект, аналітика великих даних) у військовій та правоохоронній діяльності. Це підвищує рівень оперативності, точності та передбачуваності у прийнятті управлінських рішень.

Водночас імплементация зарубіжного досвіду в українську практику має ґрунтуватися на національних особливостях, правових традиціях і безпекових реаліях. Україна потребує формування власної моделі національної безпеки, яка поєднає міжнародні стандарти з реаліями гібридної війни, інформаційних атак і внутрішніх викликів.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ETS № 5). Рим, 4 листопада 1950 року. [Із змінами та доповненнями].
4. Богдан М. В. Гібридні війни та кібербезпека: виклики для сектору безпеки і оборони України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 75. С. 20–25.
5. Лісова І. А. Психологічне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: проблеми та шляхи їх вирішення. Вісник Львівського університету внутрішніх справ. 2022. Вип. 97. С. 135–142.
6. Литвин В. В. Адаптація системи військової освіти в умовах воєнного стану: досвід НАТО. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2023. № 1. С. 45–50.
7. NATO Terminology Database (STANAG 2041). (Використовується як загальне посилання на доктринальні документи та стандарти НАТО).
8. Міжнародний досвід застосування сил спеціальних операцій: Навчальний посібник / За заг. ред. І. О. Єжака. Київ: НУОУ ім. І. Черняхівського, 2022. 240 с.
9. Рішення Європейського суду з прав людини (узагальнення практики щодо застосування сили та права на свободу). (Використовується як загальне посилання на міжнародно-правові рішення).

Божа М. О.,

здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Яковенко Н. В.,

старший викладач кафедри романо
германських мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ І РЕАБІЛІТАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі всі аспекти, пов'язані з військовою справою, доцільно розглядати як окремий напрям професійної діяльності – військову професійну діяльність. Даний напрям вимагає висококваліфікованих кадрів, здатних ефективно діяти в умовах підвищеного ризику та невизначеності, які є характерними для воєнного часу. Відтак, перед фахівцями, які здійснюють професійну підготовку спеціалістів для сектору безпеки, постає стратегічно важливе завдання сформувати психологічно стійких професіоналів, які будуть виважено і самостійно приймати рішення в екстремальних умовах [1].

Військові дії, як правило, супроводжуються стресом та психологічними травмами. Тривале перебування у напруженому психоемоційному стані під час бойових дій істотно знижує стресостійкість особового складу. У зв'язку з цим актуальним постає питання забезпечення належного психологічного супроводу осіб, які проходять професійну підготовку у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) [2].

Швидке відновлення психічного стану після стресових впливів є неможливим без відповідних спеціальних знань і професійної допомоги. Психологічна стійкість фахівця сектору безпеки формується через здатність демонструвати виважені, контрольовані реакції на негативні зовнішні впливи. Вона проявляється в тому, наскільки ефективно спеціаліст сектору безпеки здатен виходити зі складних ситуацій, здійснювати саморефлексію, саморозвиток і корекцію поведінки після пережитих травмуючих ситуацій [3]. Психологічна стійкість охоплює кілька ключових компонентів:

- емоційний компонент (здатність зберігати емоційну рівновагу за будь-яких обставин);
- вольовий компонент (здатність діяти самостійно незважаючи на стресові фактори);

- інтелектуально-когнітивний компонент (наявність аналітичних здібностей, що дозволяють ефективно вирішувати професійні завдання в умовах психоемоційного навантаження) [4].

У період воєнного стану особливу увагу треба приділяти розвитку навичок подолання стресу, умінню правильно виходити зі стресових ситуацій та ефективно відновлюватися після психоемоційних навантажень. Ці компетентності мають стати невід'ємною складовою професійної підготовки сучасного фахівця сектору безпеки. Саме від здатності спеціаліста зберігати психологічну рівновагу, діяти виважено та приймати обґрунтовані рішення залежить успішність виконання завдань, пов'язаних із оборони та захистом держави. Наявність таких навичок сприяє збереженню працездатності в умовах підвищеної небезпеки, підтримує здатність до швидкого ухвалити рішень та знижує ризик дезорганізації професійної діяльності [5].

Формування психологічної стійкості під час професійної підготовки фахівців сектору безпеки є одним із ключових завдань сучасної системи освіти у цій сфері. Це питання має бути інтегрованим у програми професійної підготовки як обов'язковий структурний компонент. Зміст такої підготовки повинен включати:

- тренінги із самоконтролю;
- завдання з розвитку емоційної саморегуляції;
- формування навичок роботи в команді;
- моделювання ситуацій, наближених до умов бойового стресу;
- розвиток лідерських якостей;
- формування вміння організовувати ефективну команду та підтримувати впевненість у її функціонуванні.

Окрему увагу слід приділяти систематичній психологічній реабілітації, яка має на меті нормалізацію психоемоційного стану фахівців після стресових впливів. У цьому контексті психічне здоров'я фахівця сектору безпеки доцільно розглядати як стан динамічної рівноваги між особистістю та навколишнім середовищем, що забезпечує його адаптивність, ефективність і готовність до виконання професійних обов'язків у складних умовах.

Дослідження фахівців із різних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки та Ізраїлю, свідчать про те, що навчання психологічній стійкості суттєво знижує бойові втрати, підвищує ефективність взаємодії між військовослужбовцями та сприяє зростанню бойової активності.

Згідно з результатами наукових досліджень, проведених на різних рівнях у багатьох країнах, фахівці сектору безпеки мають проходити поетапну систему психологічного відновлення, яка включає:

- етап встановлення безпеки (контроль над тілом і середовищем);
- етап пам'яті і оплакування (усвідомлення, прийняття та емоційне проживання втрат);
- етап відновлення соціальних зв'язків (повернення до соціального середовища за межами професійної діяльності з метою досягнення психоемоційної рівноваги та інтеграції в суспільство) [6].

У період воєнного стану значно зростає кількість випадків посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед представників сектору безпеки. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження в освітній процес у ВВНЗ спеціалізованих курсів психологічної підтримки. Такі курси мають охоплювати питання психологічної реабілітації в умовах та після завершення бойових дій, а також розкривати роль психотерапії, арт-терапії, фізичної активності та соціальної підтримки в системі збереження психічного здоров'я.

Доцільним є часткове запозичення програм міжнародного досвіду з адаптацією до вітчизняних реалій та потреб національної системи безпеки. Психологічна готовність фахівця сектору безпеки повинна мати двокомпонентну структуру:

- загальна (довготривала) психологічна готовність – це сформована система особистісних, морально-вольових якостей, сукупність знань, навичок і практичного досвіду, які забезпечують ефективне виконання професійних обов'язків у багатьох складних ситуаціях. Такий тип готовності формується поступово, у процесі особистісного розвитку та професійного становлення, і є ключовим чинником стабільної та надійної діяльності;
- ситуативна готовність – це здатність оперативно мобілізувати внутрішні ресурси у відповідь на конкретну екстремальну ситуацію. Вона тісно пов'язана з рівнем розвитку емоційної саморегуляції та швидкістю прийняття рішень.

Розвинена психологічна готовність позитивно впливає на стабільність психічних процесів, сприяє збереженню працездатності та забезпечує високу ефективність професійної діяльності навіть в умовах підвищеного ризику [7].

Психологічна готовність фахівців сектору безпеки – це цілісність і взаємозв'язок усіх психічних процесів, станів і механізмів, які забезпечують мотивацію та здатність до ефективного виконання професійних завдань. Саме психологічні чинники відіграють ключову роль у забезпеченні результативності діяльності та визначають спроможність фахівців діяти в умовах високої напруги, ризику та непередбачуваних обставин. Дослідження психологічної готовності повинно здійснюватися ще на етапі навчання у ВВНЗ. Необхідним є розроблення й впровадження ефективних програм підготовки та тренувань, а також створення відповідних умов для підтримання психічного здоров'я й подолання стресових ситуацій. Усвідомлення важливості цієї проблеми майбутніми фахівцями сектору безпеки є передумовою їхньої готовності до виконання своїх професійних обов'язків, особливо в умовах воєнного стану [8].

Отже, психологічна стійкість і реабілітація є невід'ємними складовими професійної підготовки фахівців сектору безпеки. Їхнє формування забезпечує високу ефективність професійної діяльності, підвищує стійкість до стресових факторів та сприяє швидкому психоемоційному відновленню після впливу екстремальних ситуацій. Для досягнення зазначених цілей необхідне поєднання якісної фахової підготовки, системної психологічної підтримки та реабілітаційних заходів. Саме ці компоненти мають стати основою формування

сучасного, компетентного та морально стійкого фахівця сектору безпеки, здатного ефективно діяти в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Хміляр О. Ф. *Психічна стійкість солдата. Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2022. № 2 (15). DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.6.13>
2. Бондаренко О. Ф. *Психологічна допомога військовослужбовцям у бойових умовах*. Київ: Наукова думка, 2020.
3. Нечерда В. *Стрес і бойова діяльність: методи психологічної підготовки*. Одеса: Фенікс, 2017.
4. Дроздов О. Ю. *Проблеми та перспективи психологічної реабілітації учасників бойових дій в Україні*. Харків: Право, 2021.
5. Лазос Г. П. *Психологічна підготовка та реабілітація військовослужбовців: міжнародний досвід*. Київ: МО України, 2020.
6. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. *Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців: теорія і практика*. Київ: Центр учбової літератури, 2018.
7. Іванова Н. *Сучасні психологічні дослідження особистісних якостей службовців органів внутрішніх справ: теорія питання*. Освіта Регіону, 2016.
8. Куценко А., Скарбовська Ю. *Формування стресостійкості та психологічної готовності військовослужбовців до участі в бойових діях*. Одеса: Молодий вчений, 2024.

Бойко Є. М.,

командир відділення 434 навчальної групи факультету забезпечення оперативно-службової діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Мостовий А. І.,

доктор філософії з безпеки державного кордону доцент кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

У сучасних умовах глобальної нестабільності та зростання кількості воєнних конфліктів питання забезпечення державної безпеки постає як ключовий чинник стабільності та розвитку будь-якої країни. Для України, яка перебуває в умовах збройної агресії, імплементація міжнародного досвіду у сфері діяльності військових формувань та правоохоронних органів стає не лише потребою часу, а й важливою передумовою збереження державності та інтеграції у європейський безпековий простір [4, с. 7].

Світовий досвід засвідчує, що ефективність сектору безпеки й оборони значною мірою залежить від здатності держави інтегрувати найкращі практики союзників та адаптувати їх до національних умов. У цьому контексті особливої уваги заслуговує досвід НАТО, Європейського Союзу та провідних країн світу, зокрема США та Великої Британії [1, с. 15].

Насамперед варто підкреслити роль НАТО як провідного оборонного альянсу світу. Його ключовим надбанням є система стандартизації та уніфікації, що охоплює планування операцій, управління військами, логістику та підготовку кадрів [1, с. 22]. Важливо, що ці стандарти створюють передумови для взаємосумісності підрозділів різних країн. Україна вже активно застосовує натівські підходи під час підготовки військовослужбовців, зокрема у межах спільних навчань «Rapid Trident», «Sea Breeze» та інших. Це не лише підвищує рівень професійної майстерності особового складу, а й дозволяє вдосконалити

систему управління військовими формуваннями відповідно до євроатлантичних практик [1, с. 35].

Не менш важливим є досвід Європейського Союзу у сфері кризового реагування та правоохоронної діяльності. ЄС активно розвиває комплексну систему боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та нелегальною міграцією [2, с. 12]. Прикладом є діяльність Європейської агенції прикордонної та берегової охорони (FRONTEX), яка забезпечує контроль зовнішніх кордонів Союзу та координує спільні операції держав-членів [2, с. 21–22]. Для України, яка стикається з проблемами нелегальної міграції та транскордонної злочинності, такий досвід є надзвичайно актуальним, зокрема у контексті реформування Державної прикордонної служби та Національної поліції [2, с. 31].

Досвід США та Великої Британії особливо цінний у частині стратегічних комунікацій, інформаційної безпеки та протидії гібридним загрозам. США зробили значний внесок у розвиток концепції «whole-of-government approach» — комплексного залучення всіх органів державної влади до забезпечення національної безпеки [3, с. 44]. Цей підхід передбачає тісну координацію діяльності військових формувань, правоохоронних структур, розвідувальних органів і дипломатичних інституцій. Для України впровадження такої моделі дозволить ефективніше реагувати на сучасні виклики, пов'язані з кібератаками, інформаційними кампаніями та загрозами у сфері енергетичної безпеки [3, с. 50].

Окремо необхідно виділити участь України у міжнародних миротворчих та поліцейських місіях під егідою ООН, ОБСЄ та ЄС. Цей досвід дав змогу українським підрозділам здобути унікальні знання з організації багатонаціональних операцій, налагодження цивільно-військової взаємодії та співпраці з міжнародними партнерами [4, с. 10–11].

Таким чином, ефективне впровадження міжнародного досвіду у діяльність військових формувань і правоохоронних органів України є запорукою формування сучасної, мобільної та адаптивної системи державної безпеки. Це дозволить не лише підвищити обороноздатність країни, але й забезпечити її інтеграцію у європейський та євроатлантичний безпековий простір, що відповідає стратегічним пріоритетам державної політики [4, с. 15].

Список використаних джерел:

1. NATO Standardization Office. *Allied Joint Doctrine*. Brussels, 2022. 56 p.
2. European Union. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels, 2016. 60 p.
3. The White House. *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, 2022. 48 p.
4. Україна. Президент. *Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020*. Київ, 2020. 17 p.

Боков І. А.,

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Науковий керівник:

Куракін О. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРОСТОРУ: НАЦІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ РЕАЛІЇ.

В умовах триваючої повномасштабної збройної агресії проти України питання повернення військовослужбовців до мирного життя набуло безпрецедентної гостроти та суспільного значення. Зростання чисельності ветеранської спільноти, яка після завершення війни складатиме значну частку населення, перетворює процес реінтеграції з суто соціально-гуманітарного завдання на ключовий фактор національної стійкості та запоруку майбутньої соціальної стабільності держави.

Ефективна адаптація захисників та захисниць до цивільного простору вимагає не лише належного вшанування їхнього внеску в оборону країни, але й функціонування чітких організаційно-правових механізмів. Сучасні реалії диктують необхідність переосмислення підходів державної політики: від пасивного соціального захисту до створення умов для повноцінної самореалізації ветеранів у цивільному житті. Тому аналіз національних правових та організаційних засад цього процесу є критично важливим для виявлення існуючих прогалин та формування ефективної стратегії відновлення людського капіталу України.

Нормативний фундамент реінтеграції захисників України базується на Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 3551-ХІІ) [1], прийнятому ще у 1993 році. Цей закон є «рамковим» — він визначає, хто такі ветерани, та встановлює перелік пільг, але конкретні механізми надання цих пільг часто регулюються постановами Уряду. Хоча цей

акт неодноразово зазнавав змін, його концептуальна основа значною мірою спирається на радянські практики, розраховані на ветеранів минулих епох.

Сучасний підхід до захисника України повинен включати повернення його у соціум, як самостійну та незалежну одиницю, а не як особу над якою опікуються. Тобто умовний «безкоштовний проїзд» на комунальному транспорті, яким користуються люди саме з інвалідністю і з яким виникає багато проблем між цією групою населення, додається ще одна група, що перевантажує і знецінює цю пільгу.

Для підтримання повернення у соціум краще надати певну грошову щорічну суму як приклад зимової «тисячі», на певні категорії витрат, де військовий вже буде мати вибір куди саме її витратити, від банального абонементу у спортзал, старту свого бізнесу чи до вступу у навчальний заклад по контракту, що також не буде відбирати місце у бюджетників та створювати додаткові квоти. Також це дасть особі яка зробила вибір відстоювати інтереси своєї країни й надалі робити вибір у майбутнє яке вона хоче.

Надмірна кількість пільг може створити багато проблем, що можна побачити на прикладі Хорватії, яка теж пройшла через оборону своїх територій. Хорватська система базується на Законі «Про права хорватських захисників з Вітчизняної війни та членів їхніх сімей» (*Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata*).

Після закінчення війни у 1996 році офіційна кількість ветеранів становила близько 336 тисяч. Проте політика «відкритих дверей» та розширення критеріїв призвели до того, що станом на 2010-ті роки цей статус мали вже понад 500 тисяч осіб (при населенні країни близько 4 млн).

Хорватія дозволила ветеранам виходити на пенсію значно раніше загального пенсійного віку та з підвищеними коефіцієнтами. У результаті тисячі чоловіків у віці 35-45 років, фізично здорових, вийшли на пенсію. Це створило дефіцит робочої сили та величезне навантаження на пенсійний фонд. Замість того, щоб працювати і платити податки, ці люди стали пасивними отримувачами бюджетних коштів.

Ветерани стали найпотужнішою організованою силою в країні, яка активно впливала на політику. Будь-яка спроба уряду (навіть через 20 років після війни) переглянути пільги чи оптимізувати бюджет наштовхувалася на масові протести (наприклад, відомі протести 2014-2016 років у Загребі, де ветерани розбили наметове містечко) [2].

На відміну від пострадянської системи, де фокус зміщено на пільги «бідності» (безкоштовний проїзд, знижки), американська система U.S. Department of Veterans Affairs [3] працює як величезна корпорація з розвитку кар'єри та здоров'я. Її правова основа – Title 38 of the U.S. Code [4] (Кодекс законів США, Розділ 38 «Пільги ветеранам»).

Ключовим драйвером цієї системи є освіта, яка реалізується через програму Post-9/11 GI Bill [5]. Це одна з найуспішніших соціальних ініціатив в історії країни, що дозволяє військовим, які відслужили мінімум 36 місяців, отримати нову професію за рахунок держави. Уряд покриває 100% вартості

навчання в державних університетах або значну частину витрат у приватних закладах (до 27 тисяч доларів на рік). Окрім оплати навчання, ветеран отримує кошти на підручники та, що найважливіше, щомісячну стипендію на житло (МНА). Ця виплата є не оплатою гуртожитку, а «живими» грошима, сума яких залежить від вартості оренди в місті навчання; наприклад, у Нью-Йорку вона може сягати 3000-4000 доларів. Принциповим є те, що час навчання зараховується до стажу, тобто ветеран фактично отримує зарплату за здобуття освіти.

Процес повернення до цивільного життя не є миттєвим, а регулюється обов'язковою програмою переходу (TAP – Transition Assistance Program) [6]. У США неможливо звільнитися зі служби одним днем: підготовка починається за 365 днів до демобілізації. Військовослужбовець зобов'язаний пройти курси, де його навчають фінансової грамотності, написання резюме та проходження співбесід. Особлива увага приділяється «перекладу» військових навичок на мову бізнесу, щоб роботодавець розумів цінність досвіду кандидата. Без сертифіката про проходження цих курсів командир не має права підписати фінальні документи на звільнення.

Аналіз ситуації доводить, що чинна модель підтримки ветеранів в Україні вичерпала себе і потребує докорінних змін. Спираючись на міжнародний досвід, держава має уникати «хорватського сценарію» з його пасивною ізоляцією пільговиків та переорієнтуватися на американський підхід, де ветеран – це цінний людський капітал. Стратегічним завданням реформи є перехід від політики довічного утримання до інвестування в освіту, бізнес та професійну адаптацію захисників. Лише заміна декларативних пільг на дієві інструменти розвитку дозволить повноцінно інтегрувати ветеранів у суспільство та зробить їх рушійною силою післявоєнної економіки, а не обтяженням для бюджету.

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993, № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
2. Paul Stubbs & Siniša Zrinščak (2015) Citizenship and Social Welfare in Croatia: Clientelism and the Limits of 'Europeanisation', *European Politics and Society*, 16:3, 395-410, DOI:10.1080/23745118.2015.1061798.
3. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov>.
4. TITLE 38-VETERANS' BENEFITS: United States Code від 02.09.1958. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2023-title38/html/USCODE-2023-title38.htm>.
5. U.S. Department of Veteran Affairs. Post-9/11 GI Bill (Chapter 33). URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/post-9-11/>.
6. DoDTAP Transition Assistance Program. About DoD TAP. URL: <https://www.dodtap.mil/dodtap/app/about/DoDTAP>.

Беренюк В. М.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Слісаренко Т. В.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Яковенко Н. В.,
старший викладач кафедри романо-
германських мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ ТА КІБЕРАТАКАМ

Сучасні гібридні загрози характеризуються поєднанням військових і невійськових засобів – інформаційних, економічних, політичних і кібероперацій, – які російська федерація активно застосовує проти України. Такі загрози виходять за межі національних кордонів і можуть мати глобальні наслідки, що зумовлює необхідність скоорденованих дій з боку багатьох держав і міжнародних організацій. Міжнародне співробітництво у цій сфері створює можливості для ефективного обміну розвідувальною інформацією, координації санкційної політики, проведення спільних навчань, а також розроблення єдиних правових і технічних стандартів безпеки.

Гібридні загрози визначаються як «загрози, створені супротивниками, здатними одночасно застосовувати традиційні та нетрадиційні засоби впливу». Вони поєднують примусові та підривні методи, зокрема диверсії, інформаційно-психологічні операції, енергетичний шантаж і кібератаки. Відповідно до українського законодавства, кібератака – це навмисні дії в кіберпросторі, спрямовані на порушення конфіденційності, цілісності чи доступності інформаційних ресурсів або на отримання несанкціонованого доступу до них. Таким чином, кібероперації є невід’ємною складовою гібридної війни, оскільки створюють дестабілізаційні ефекти нижче порогу відкритої воєнної агресії [1].

Гібридні загрози та кібернетичні атаки набули глобального масштабу. У світовій практиці визнано, що існуючі міжнародні норми та механізми потребують оновлення. У межах діяльності Групи урядових експертів (GGE) ООН тривають обговорення щодо застосування міжнародного права в кіберпросторі.

У 2021 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію з питань кібербезпеки, яка акцентує увагу на співпраці у протидії кібершахрайству і кіберзлочинності. Важливу роль відіграє також Відкрита робоча група ООН з питань безпеки в кіберпросторі (OEWG), яка розробила рекомендації щодо прозорості та обміну даними. Крім того, міжнародні правоохоронні структури (Interpol, Europol) також посилюють співпрацю для розслідування транснаціональних кібератак та гібридних операцій. Загалом міжнародний контекст визначається потребою створення ефективних спільних рамок - від гармонізації законодавства до обміну технічними індикаторами атак [2].

ООН виступає платформою для політичного діалогу з питань кібербезпеки. У рамках ООН діють робочі групи та комітети, що розробляють загальні принципи поведінки держав у кіберсфері. Зокрема, ухвалено резолюції Генасамблеї про кіберзлочинність і боротьбу з дезінформацією. Водночас через наявні розбіжності, зокрема між рф та західними країнами, процес формування міжнародних норм у сфері кібербезпеки залишається уповільненим, що ускладнює узгодження глобальних правил взаємодії в кіберпросторі. Попри це, ООН підтримує обмін досвідом і надає експертну допомогу державам, зокрема через програми Міжрегіональної консультативної групи ООН з кіберзлочинності та інші спеціалізовані ініціативи.

Північноатлантичний Альянс визначає протидію гібридним загрозам як один із ключових пріоритетів. НАТО розробило стратегію протидії гібридним загрозам та проводить спільні навчання, зокрема *NATO Cyber Coalition* та *Locked Shields*, спрямовані на відпрацювання реагування на кібератаки. За підтримки НАТО Україна реалізує проекти, спрямовані на підвищення національної стійкості у сфері безпеки та оборони. З 2014 року функціонує Трастовий фонд НАТО з кібероборони для зміцнення української критичної інфраструктури. НАТО також активно співпрацює з країнами-партнерами. Альянс обмінюється розвідувальною інформацією про кіберзагрози та координує санкції. Дослідження показують, що НАТО визнає необхідність адаптувати свої стратегії проти дезінформації, пропаганди й кібератак. У рамках співпраці НАТО та ЄС у Спільній декларації 2018 р. сторони підтвердили обмін оперативною інформацією про кібератаки, посилення стійкості союзників та проведення узгоджених навчань.

ЄС розглядає гібридні атаки як загрозу демократичним цінностям і функціонуванню єдиного ринку. Європейська політика передбачає «м'який підхід» з фокусом на спільній роботі з державами-членами та партнерами. ЄС розвинув власні інституції: Європейське агентство кібербезпеки (ENISA) координує обмін даними між національними CERT, а Європейський Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid CoE) у Гельсінкі займається дослідженнями та тренінгами у галузі кібербезпеки й інформаційної гігієни. Єврокомісія запровадила Директиву NIS2, встановивши мінімальні вимоги до кібербезпеки критичної інфраструктури, та підтримує країни-союзники технічною допомогою. У партнерстві з НАТО ЄС спільно розробляє політики протидії дезінформації та кібератакам.

ОБСЄ спрямовує свої зусилля на побудову довіри між державами-учасниками в ІКТ-сфері. У 2013 р. ОБСЄ ухвалила Комплекс заходів з укріплення довіри для зниження ризиків конфліктів у зв'язку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Ці заходи (СВМ) передбачають прозоре повідомлення про законодавчі й інституційні зміни у сфері кібербезпеки, обмін статистикою кіберінцидентів та контактних осіб для екстрених ситуацій. ОБСЄ проводить тренінги й консультації з кібергігієни та реагування на інциденти в межах ініціативи «Східне партнерство», що сприяє підвищенню компетентності країн регіону у сфері кібербезпеки [3].

Окрім глобальних організацій, особливе значення має регіональна координація. Так, у рамках Східного партнерства ЄС надає технічну допомогу Україні та іншим країнам Східної Європи у форматі спільних проєктів з кібербезпеки. Групи країн (наприклад “Трьох морів” у Європі) розвивають цифрову співпрацю. Важливі двосторонні ініціативи – наприклад, між Україною та США функціонують спільні військово-цифрові заходи: українські й американські експерти (команда Hunt Forward) спільно виявляють вразливості українських систем і підвищують їхній захист. За підсумками зустрічі у грудні 2024 р. сторони домовилися збільшити інвестиції у кіберінновації, посилити критичні комунікаційні мережі та впровадження ІШ. Подібно, Великобританія, Польща та країни Балтії активно діляться розвідданими з Україною та допомагають у розслідуванні російських кібератак.

Досвід України у протидії гібридній агресії отримав високу оцінку з боку міжнародних експертів. У відповідь на масштабні атаки 2014–2015 рр. держава запровадила комплексний підхід до посилення кібербезпеки: було створено Цифровий оперативний штаб при Службі безпеки України та Центр протидії дезінформації, ухвалено Стратегію кібербезпеки (2016) та знизку законодавчих ініціатив, зокрема щодо імплементації положень Директиви ЄС NIS2 та запровадження санкцій за кіберагресію. Зазначені кроки сприяли активнішій інтеграції України в європейські механізми кіберзахисту. Зокрема, українські фахівці Служби безпеки України пройшли навчання у країнах НАТО, а представники підрозділів зв'язку здійснюють обмін інформацією про реальні загрози з Естонською CERT. Водночас Україна виступає донором знань: напрацювання українських експертів, зокрема системи раннього виявлення інцидентів та моделі тренувань з протидії кібервійнам, упроваджуються партнерами. Очікувана перспектива членства України в НАТО та ЄС сприятиме подальшому прискоренню обміну інформацією й уніфікації стандартів кібербезпеки [4].

Міжнародне співробітництво має вирішальне значення для протидії гібридним загрозам та кібератакам. Світові організації ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ і регіони (Європа, Північна Америка, Азія) поступово створюють скоординований набір інструментів: від правових норм до технічних стандартів і оперативних каналів обміну. Приклади спільних ініціатив (трастові фонди, навчання, санкції, ЦОБМ ОБСЄ тощо) показують переваги злагоджених дій. Водночас виклики залишаються масштабними – від технологічного розриву до політичної

фрагментації. Таким чином, подальший розвиток механізмів співпраці, зокрема шляхом адаптації до новітніх технологій та розроблення уніфікованої нормативно-правової бази, є одним із пріоритетних напрямів забезпечення глобальної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. С. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Петік Я. Огляд засідань Відкритої робочої групи ООН з питань безпеки в кіберпросторі (2023). *Міжнародні відносини*. 2024. № 2 (59). С. 41–44.
3. Кацімон О. Україна та США посилюють співпрацю у сфері кібербезпеки та цифрових технологій. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/36978/> (дата звернення 09.10.2025)
4. Спільна декларація про співпрацю ЄС і НАТО. Брюссель, 8 липня 2018 р. [Joint Declaration on EU-NATO Cooperation]. Офіц. вебсайт Ради ЄС. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf (дата звернення: 09.10.2025)

Варвус С. М.,

здобувач вищої освіти 210 н.г.

Навчально-науковий інститут
поліцейської діяльності,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Кобзар О. Ф.,

доктор юридичних наук, професор,

т.в.о директора навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності,

Національна академія внутрішніх
справ

(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах особливого значення набуває ефективне функціонування спеціалізованих військово-правоохоронних підрозділів, що обумовлює необхідність детального аналізу їхнього понятійного та категоріального апарату. Як зазначає Д. Корнієнко, адміністративно-правове забезпечення діяльності таких формувань є актуальним через суттєві зміни в політичному, економічному та соціальному середовищі, а також через трансформацію інтеграційних курсів держави. Ці зміни створюють передумови для кризових ситуацій, що можуть становити реальні або потенційні загрози людині, суспільству та державі. У цьому контексті модернізація системи сил охорони правопорядку спрямована на підвищення захисту прав і свобод громадян відповідно до міжнародних стандартів та зобов'язань України перед світовою спільнотою.

Особливості діяльності військово-правоохоронних підрозділів проявляються у забезпеченні дотримання прав і свобод громадян шляхом виконання завдань службово-бойового характеру як у зонах активних бойових дій, так і у відносно безпечних регіонах. До їхніх функцій належить підготовка персоналу для ротаций, охорона державних об'єктів та установ. Поняття службово-бойової діяльності багатогранне і часто розділяється на «службову» та «бойову» складові, проте в умовах діяльності сил охорони правопорядку ці аспекти нерозривні, що вимагає комплексного розгляду.

Службова діяльність, за визначенням О. Пчеліної, передбачає управління або контроль над державним, колективним чи приватним майном, включно з

його зберіганням, обробкою та реалізацією. В. Тютюгін додає, що службова діяльність — це регламентована законом оплачувана робота службовця в органах державної влади, місцевого самоврядування або інших публічних інституціях. Водночас службово-бойова діяльність є специфічною для органів сектору безпеки та оборони, оскільки передбачає виконання завдань із використанням силових функцій. О. Лавніченко, С. Годлевський і К. Гунбін визначають її як організоване застосування сил для досягнення визначених цілей у процесі виконання службово-бойових завдань.

Ю. Дубко підкреслює, що службово-бойова діяльність включає спеціальні, профілактичні, охоронні, режимні та обмежувальні заходи, які координуються центральними органами влади для забезпечення громадської безпеки під час спеціальних операцій або надзвичайних ситуацій. Таким чином, службово-бойова діяльність є системною, активною та структурованою процедурою реалізації повноважень щодо охорони державної безпеки, яку здійснює визначений законодавством суб'єкт із відповідними спеціальними повноваженнями.

Категорія службово-бойової діяльності застосовується і до інших органів виконавчої влади, діяльність яких координується Міністром внутрішніх справ. О. Гриньків зазначає, що для прикордонних служб введення цього поняття є необхідним, оскільки їхня робота охоплює не лише активні операційні дії, а й аналітичні процеси, спрямовані на охорону кордонів та захист суверенних прав держави. М. Єрмошин і Т. Сутюшев розглядають службово-бойову діяльність як діяльність оперативно-територіальних об'єднань, військових частин і підрозділів із охорони громадського порядку, державних об'єктів, дипломатичних представництв, конвоювання підсудних і засуджених, а також у взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Адміністративно-правове забезпечення такої діяльності потребує системного підходу, що враховує складність і взаємозв'язок різних пріоритетних напрямів роботи підрозділів. Дослідження правоохоронної діяльності вимагає аналізу суб'єктів, які виконують ці функції, та специфіки реалізації повноважень органами й посадовими особами із спеціальними правами.

У контексті демократичних реформ в Україні особливу актуальність набуває створення ефективної системи правоохоронних органів, захист прав і свобод громадян та контроль громадськості за діяльністю цих органів. Науковці, такі як О. М. Бандурка, В. В. Копейчиков, А. М. Куліш та інші, досліджували проблеми правопорядку, проте питання складу суб'єктів правоохоронної діяльності та їхньої ролі потребує додаткового аналізу. Метою дослідження є вивчення природи та класифікації суб'єктів правоохоронної діяльності, порівняння досвіду країн ЄС і визначення можливостей впровадження його в Україні.

Правоохоронні органи виконують функції держави зі спрямованістю на запобігання порушенням прав і свобод людини, охорону власності та забезпечення правопорядку. Дослідники визначають їх як установи, що функціонують у державі й суспільстві для забезпечення законності та боротьби

зі злочинністю. Водночас, ці органи мають подвійну природу: здійснюють правозахисну та правоохоронну діяльність для підтримання безпеки та захисту прав громадян.

Особливе місце займають органи безпеки, що забезпечують охорону державного суверенітету, територіальної цілісності, економічної та політичної безпеки, а також протидіють загрозам від терористичних і злочинних організацій. Поліція виконує функції підтримання правопорядку, а її структура враховує адміністративно-територіальний поділ держави та регламентується національним і міжнародним законодавством.

Вивчення міжнародного досвіду є важливим для реформування системи правоохоронних органів України. Досвід країн ЄС і США демонструє ефективні підходи до організації діяльності правоохоронних структур у кризових ситуаціях, інтеграції з військовими та розвідувальними службами, використання сучасних технологій моніторингу та управління ризиками, а також важливість прозорості та взаємодії з громадськістю.

Наприклад, у Німеччині під час Другої світової війни та Холодної війни застосовувався комплексний підхід до управління кризами: створення спеціальних підрозділів для захисту стратегічних об'єктів, боротьба із саботажем та шпигунством, співпраця з союзними структурами, використання сучасних технологій для швидкого реагування. У Великій Британії під час воєнного стану практикується інтеграція правоохоронних органів із військовими та розвідувальними службами, а у США – координація федеральних і місцевих структур під час кризових подій (теракти 11 вересня 2001 року, ураган «Катрина»).

Для України ключовими напрямками підвищення ефективності національної системи безпеки є адаптація законодавчих та оперативних процедур, інтеграція правоохоронних органів із військовими та розвідувальними структурами, впровадження сучасних технологій моніторингу і управління ситуаціями, постійне навчання персоналу та забезпечення прозорості і взаємодії з громадськістю. Запозичення міжнародного досвіду дозволяє ефективніше реагувати на сучасні загрози та підтримувати стабільність у період воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко Д. Адміністративно-правове забезпечення діяльності спеціалізованих військово-правоохоронних підрозділів: теорія і практика / Д. Корнієнко. – Київ: Юридична думка, 2020. – 256 с.
2. Пчеліна О. Організаційно-правові засади службової діяльності в державних органах / О. Пчеліна. – Харків: Право, 2019. – 184 с.
3. Тютюгін В. Адміністративна діяльність державних службовців: теорія і практика / В. Тютюгін. – Київ: Центр учбової літератури, 2018. – 212 с.
4. Лавніченко О., Годлевський С., Гунбін К. Службово-бойова діяльність правоохоронних органів: концептуальні засади / О. Лавніченко, С. Годлевський, К. Гунбін. – Львів: Інститут права, 2021. – 198 с.

5. Дубко Ю. Спеціальні, профілактичні та охоронні заходи в системі забезпечення безпеки / Ю. Дубко. – Київ: Наукова думка, 2022. – 160 с.
6. Гриньків О. Правові аспекти службово-бойової діяльності прикордонних служб / О. Гриньків. – Чернівці: Рута, 2020. – 144 с.
7. Єрмошин М., Сутюшев Т. Організаційні моделі охорони громадського порядку та державних об'єктів / М. Єрмошин, Т. Сутюшев. – Одеса: Юридичний вісник, 2019. – 172 с.
8. Бандурка О. М., Копейчиков В. В., Куліш А. М. Система правоохоронних органів в умовах демократичних реформ / О. М. Бандурка, В. В. Копейчиков, А. М. Куліш. – Київ: Національний юридичний університет, 2021. – 220 с.
9. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
10. Міжнародний досвід забезпечення безпеки: організаційні моделі та інтеграція правоохоронних і військових структур / За ред. І. Петрова. – Київ: Ліра-К, 2020. – 310 с.
11. Кобзар О. Ф. Поняття та зміст службово-бойової діяльності Національної гвардії України [Електронний ресурс] / О. Ф. Кобзар. – Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України, №1, 2023. – С. 11–15. – Режим доступу: <https://elar-kingu.kyiv.ua/server/api/core/bitstreams/c2912c4f-814d-4104-87bb-d6f20dde8466/content>

Вахненко С. О.,
здобувач вищої освіти,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Гайдук А. В.,
здобувач вищої освіти
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

Кононова Д. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських
мов,
Національна академія Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ

Сектор безпеки та оборони України протягом останнього десятиліття зазнає глибокої трансформації, що зумовлено як внутрішніми реформаторськими пріоритетами, так і необхідністю інтеграції до євроатлантичних структур. Збройна агресія РФ продемонструвала обмеженість традиційних підходів до організації оборонної системи та підкреслила важливість запозичення міжнародного досвіду, який показав свою ефективність у країнах із подібними безпековими викликами. Практика НАТО вирізняється системним підходом до стандартизації та взаємосумісності, впровадженням технічних і процедурних стандартів (STANAG, NISP), що забезпечують здатність збройних сил різних держав діяти спільно на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях, а також оцінювати ступінь сумісності спроможностей союзників. У 2023 р. Альянс оновив процес оборонного планування (Comprehensive Defence Planning Process (NDPP)), визначивши пріоритети розвитку спроможностей партнерів, зокрема України, з акцентом на інтеграцію інформаційних систем, кіберзахист і стійкість оборонної логістики [1, 2].

Крім технічної стандартизації, НАТО реалізує комплексну політику реформування сектору безпеки (Defence and Security Sector Reform, D/SSR), що включає стратегічні консультації, навчальні програми та інституційні проекти. Через комплексний пакет допомоги для України Альянс сприяє адаптації

системи оборонного менеджменту, стандартизації кадрової політики, розвитку оборонних освітніх інституцій і механізмів цивільного контролю, тоді як програми виховання доброчесності та удосконалення військової освіти (DEEP) підвищують прозорість, мінімізують корупційні ризики та сприяють підготовці керівних кадрів.

Досвід США демонструє ефективність жорстких механізмів парламентського, фінансового та операційного контролю: офіс урядової підзвітності США (GAO) постійно здійснює аудит видатків, контрактів і програм Міністерства оборони США та надає Конгресу оцінку результативності політики оборонних закупівель, логістики та кібербезпеки, а впровадження системи планування, програмування, бюджетування і виконання (PPBE) забезпечує чіткий зв'язок між стратегічним плануванням і ресурсним забезпеченням, підвищуючи прозорість управлінських рішень [3].

Практика Великої Британії демонструє ефективне поєднання парламентського контролю, здійснюваного через Комітет Палати представників США зі збройних сил, та незалежних аудитів - Національний аудиторський офіс Великобританії (NAO), які оцінюють ефективність оборонних видатків, управління персоналом і резервами, виконання програм модернізації та оборонних закупівель. Такий механізм формує стійку систему підзвітності, сприяє публічній довірі до військових інституцій та запобігає нецільовому використанню коштів, а його адаптація до українських реалій передбачає поєднання технічної сумісності (впровадження стандартів НАТО) з інституційними механізмами прозорості, включно з парламентським контролем, аудитом, публічною звітністю та довгостроковою підтримкою партнерів. Впровадження системи управління на засадах управління обороною, що базується на стандартах НАТО (зокрема VI Policy 2023), дозволить Україні підвищити ефективність оборонного планування та зміцнити демократичний контроль над сектором безпеки, що є ключовою умовою інтеграції до євроатлантичного простору.

Ізраїльська модель національної безпеки, заснована на принципі «тотальної оборони», інтегрує регулярні війська, резервістів, територіальну оборону, цивільний сектор та критичну інфраструктуру у єдину оборонну екосистему, що забезпечує гнучке та масштабоване реагування на комплексні загрози — від ракетних обстрілів до кібернетичних атак. Ключовим елементом є високотехнологічна складова, зокрема система протиракетної оборони «Залізний купол», що завдяки інтелектуальній системі управління вогнем здійснює аналіз траєкторій та пріоритизацію цілей у реальному часі, мінімізуючи ризики ураження цивільних об'єктів [4]. Інноваційною є система лазерної протидії «Залізний промінь», призначена для нейтралізації БПЛА, мінометних снарядів та ракет малого радіуса дії, що забезпечує значно нижчу вартість одиничного «пострілу» порівняно з традиційними перехоплювачами та підвищує економічну стійкість оборонної системи в умовах тривалого конфлікту [6]. Ізраїльська стратегія інтегрує штучний інтелект, автономні системи та енергоефективні технології, створюючи адаптивну і фінансово збалансовану архітектуру безпеки,

а кіберкомпонент «Кібер купол» забезпечує превентивне виявлення атак на критичну інфраструктуру, енергетичні системи, зв'язок і державні сервіси через взаємодію національного кібер-директорату, військових кібервідділів та приватного сектору. Цей досвід є релевантним для України з огляду на активний розвиток систем протидії БПЛА та впровадження технологій штучного інтелекту в оборонній сфері.

Скандинавські держави, такі як Фінляндія та Швеція, послідовно впроваджують концепцію тотального захисту або комплексної безпеки, яка базується на всеохоплюючій участі державних інституцій, приватного сектору та громадянського суспільства з акцентом на цивільну готовність і стійкість. У Фінляндії концепція закріплена в стратегічних документах і передбачає системне планування дій у надзвичайних ситуаціях, підтримку стратегічних резервів, розвиток місцевих мереж реагування та тісну взаємодію між адміністративними структурами, громадами й добровільними формуваннями, зокрема через навчальні програми для населення та розвиток територіальної оборони [5]. У Швеції нова Стратегія оборони на 2025–2030 роки передбачає інвестиції близько 170 млрд шведських крон у військову сферу та 37,5 млрд шведських крон у цивільну оборону, модернізацію арсеналу й оборонної інфраструктури, збільшення призовників, посилення кібер- та інформаційної безпеки, а також інтеграцію добровольчих організацій і підготовчих програм для молоді, спрямованих на набуття навичок виживання та першої допомоги.

Український досвід 2022–2025 років демонструє унікальні підходи до адаптивної оборони: масове застосування безпілотників трансформувало розвідку, корекцію вогню та логістику, волонтерські мережі забезпечили ефективну мобілізаційну та логістичну підтримку фронту, територіальна оборона зміцнила тиллові рубежі, а цифровізація управлінських процесів із використанням ШІ та великі дані (Big Data) підвищила координацію між військовими та цивільними структурами. Водночас зберігаються системні виклики: дублювання функцій між відомствами знижує ефективність координації, існують ризики корупції в закупівлях і логістиці, а швидка цифровізація створює загрози кібербезпеці й алгоритмічним ризикам, що потребує запровадження стандартів кіберзахисту, незалежного аудиту і прозорих політик управління даними. Таким чином, модернізація українського сектору безпеки вимагає інтегрованого підходу, що поєднує технологічні інновації (БПЛА, цифровізація), розвиток територіальної оборони та волонтерських мереж із інституційними реформами, спрямованими на підвищення координації, підзвітності та кіберстійкості, створюючи умови для формування стійкої, гнучкої та технологічно спроможної системи національної безпеки [7].

Аналіз міжнародного та українського досвіду свідчить, що підвищення обороноздатності держави в сучасних умовах неможливе без комплексного підходу, який поєднує технологічні інновації, інституційну зрілість, суспільну участь та інтеграцію у міжнародні системи безпеки. Для України це означає необхідність одночасного розвитку сучасних оборонних технологій (БПЛА,

кіберзахист, ШІ), удосконалення координації між складовими сектору безпеки, посилення цивільного контролю, формування культури національної безпеки та активної участі громадян, а також поглиблення взаємосумісності із стандартами НАТО та ЄС. Такий інтегративний підхід забезпечує формування стійкої, гнучкої та технологічно спроможної системи, здатної ефективно протидіяти багатовимірним загрозам сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. NATO. Comprehensive Defence Planning Process. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49202.htm (accessed: 08.11.2025)
2. NATO. Comprehensive Assistance Package for Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_231639.htm (accessed: 08.11.2025)
3. U.S. Government Accountability Office (GAO). (2024). FY 2023 Financial Statement Audit Progress and Challenges. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-107478> (accessed: 08.11.2025)
4. Israel's defence industry: adaptation and growth in a changing arms market. ResearchGate. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/389872609_Israel%27s_defence_industry_adaptation_and_growth_in_a_changing_arms_market (accessed: 02.11.2025)
5. Finland's Comprehensive Security Strategy. URL: <https://www.government.fi/en/policies/comprehensive-security> (accessed: 08.11.2025)
6. Israel's Iron Beam High-Energy Laser Weapon System. URL: <https://www.rafael.co.il/system/iron-beam/>
7. Ukraine's Army of Drones Initiative. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/united24/> (accessed: 02.11.2025)

Галай В. О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Лобунов Д. О.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У зв'язку зі змінами в сучасній геополітичній обстановці та зміненим характером загроз для національних інтересів України, перегляд доктринальних положень у галузі національної безпеки стає необхідним. Реорганізація зовнішньополітичних пріоритетів і роль різних інструментів безпеки є об'єктивними підставами для цього. Перші зарубіжні концепції національної безпеки виникли після завершення Другої світової війни, коли багато країн прагнули стандартизувати свої національні інтереси і забезпечити їх захист за допомогою політичних, економічних, правових та організаційних засобів [1].

Загалом у багатьох країнах після Другої світової війни розпочалося створення системи управління у сфері національної безпеки, яка в наш час має вже свою досконалу форму. Наприклад, у Німеччині існує 129 спеціальних державних органів, що забезпечують національну безпеку. Ці органи включають в себе судові установи, служби безпеки, а також інші адміністративні органи, які організовують роботу розвідки і контррозвідки. Взаємодія між ними здійснюється через складну систему координації, що дозволяє ефективно використовувати ці структури для забезпечення національної безпеки [2, с. 105–106].

Зміст і форма державної політики у сфері національної безпеки Німеччини визначені в офіційних документах уряду. Ці документи містять теоретичні концепції і політичні вказівки щодо загальної стратегії дій для забезпечення національної безпеки.

Ця стратегія відображається через офіційні заяви влади, директиви правоохоронних органів та спецслужб Німеччини, законодавчі акти бундестагу, рішення конституційного суду, а також нормативні документи розвідки. Вони чітко встановлюють, що міжнародний тероризм становить основну загрозу для демократичного порядку у ФРН. Особлива увага зосереджена на контролі

формування національних соціальних груп, особливо з представників арабських країн [3, с. 47].

Іншим офіційним завданням системи безпеки у ФРН є збереження її єдності та внутрішнього спокою, захист конституційного порядку, запобігання загрозам для демократичного правового устрою, і запобігання діяльності антиконституційних груп. Цілями є забезпечення стійкості та стабільності в демократичній системі ФРН. Система також спрямована на боротьбу з зовнішньополітичними загрозами, перш за все, авторитарними режимами інших країн. Система безпеки ФРН також включає в себе завдання: запобігання терористичним актам на території ФРН та за її межами, особливо в ЄС та НАТО; протидія іноземним спецслужбам і їх незаконній діяльності; захист технологічних, економічних та науково-технічних досягнень ФРН та країн НАТО; утруднення діяльності іноземних компаній та установ з країн, які не є членами НАТО, але діють на території ФРН і можуть завдати шкоду її інтересам; збереження конфіденційності зовнішньополітичних планів та дій ФРН та інших країн НАТО [4, с. 89].

Таким чином, учасниками, які забезпечують діяльність режиму безпеки ФРН, є державні структури, такі як прикордонна охорона, митниця, служби, що забезпечують захист конституції, поліція, агентства з обліку населення та інші. Крім того, до них також відносяться певні недержавні організації, такі як служби безпеки приватних компаній і охоронні структури, які мають на меті забезпечення безпеки на окремих об'єктах. У разі необхідності ці структури можуть мати повноваження змусити інші організації та окремих осіб дотримуватися вимог режиму безпеки як складової частини контррозвідувального режиму. Одним із основних аспектів режиму безпеки ФРН є боротьба з тероризмом.

Слід розглянути державну політику Франції у сфері забезпечення національної безпеки. У цій країні існує документ, відомий як «Біла книга з питань оборони і національної безпеки», що містить ключові стратегічні принципи у цій сфері [5]. Французький захист означає пряме забезпечення безпеки населення території Франції шляхом використання військових та поліцейських методів, а також здатність суспільства до відновлення та продовження життєдіяльності в попередньому режимі після сильної кризи. Ключове значення в цьому випадку має розробка та впровадження дієвих систем для спостереження, забезпечення зв'язку та комунікацій, що охоплюють різноманітні засоби, включаючи ті, що здійснюються на землі, у воді, у повітрі та в космосі. Реалізація цієї функції також покладається на військові структури; служби, що забезпечують внутрішню безпеку держави; систему цивільного захисту.

Події останніх років викликали зміни в Білій книзі. У зв'язку із членством у НАТО Франція бере активну участь у функціонуванні структур НАТО, що вимагає перегляду підходів до національної оборони; проводить військові операції за межами Європи; фінансова криза та політика бюджетної економії

вимагає забезпечити оптимальне використання ресурсів для забезпечення безпеки країни [5].

Ще однією важливою складовою у сфері забезпечення національної безпеки є поширення зброї масового знищення. Політика передбачає необхідність контролювати додержання режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, запобігаючи доступу терористичних груп до технологій виробництва і засобів доставки.

Більше того, важливо зазначити наявність транснаціональної організованої злочинності. Сучасні методи торгівлі та перевезення товарів створюють умови для виникнення нових форм злочинної діяльності. В деяких частинах світу ця активність фактично заміщує механізми управління, що знаходяться під контролем держави. Для Великобританії організована злочинність стає справжньою і надзвичайно актуальною загрозою.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що міжнародні стандарти державної політики у сфері національної безпеки включають наступні елементи:

1) принципи ООН, які встановлюють загальноприйняті принципи та цінності, що мають враховуватися в національній політиці забезпечення національної безпеки, такі як принципи суверенітету, територіальної невідчужуваності та мирного врегулювання спорів;

2) стандарти НАТО, які встановлюють вимоги до оборонних стратегій, обміну інформацією та співпраці між членами Альянсу з метою забезпечення колективної безпеки;

3) договори у сфері безпеки, в тому числі міжнародні договори, такі як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, який встановлює міжнародні зобов'язання та стандарти щодо контролю над озброєннями та нерозповсюдженням ядерної зброї;

4) стандарти Європейського Союзу, які розроблені для безпеки і співпраці між державами-членами в різних сферах, таких як міграція, тероризм і кібербезпека;

5) міжнародні конвенції, що встановлюють стандарти та принципи, яких слід дотримуватися у сфері національної безпеки, такі як Конвенція про заборону хімічної зброї та Конвенція про права людини.

Таким чином, вважаємо, що є необхідність аналізу та використання міжнародного досвіду у забезпеченні державної політики національної безпеки, з урахуванням їхніх специфічних умов та нових викликів. Метою є розробка та впровадження ефективних заходів, спрямованих на реальне вирішення основних проблем забезпечення національної безпеки нашої країни, особливо під час збройного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Список використаних джерел:

1. Беляєв В. П., Чапчиков С. Ю. Національна безпека: доктринальні підходи до визначення поняття. Наука і освіта, господарство і економіка;

підприємництво; право і управління. 2017. № 3. URL: <http://azbook.net/book/508-politologiyabazovuj-ku>

2. Доронін І. М. Трансформації національної безпеки в інформаційну епоху: загальна доктрина та її правова складова. *Інформація і право*. 2018. № 1. С. 104–111.

3. Беззубов Д. О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. *Наукові записки [Центрально українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Право. 2018. Вип. 5. С. 45–49.

4. Ліпінський В. В. Застосування стандартів НАТО при створенні систем захисту інформації в сфері національної безпеки. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2018. № 3. С. 88–93.

5. Про що говорить «Біла книжка» Франції? URL: http://www.worldandwe.com/ru/page/o_chem_govorit_belaya_kniga_francii.html.

Доскевич В. Г.,
аспірант,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна)

ДОСВІД ІТАЛІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

На шляху до європейської та світової інтеграції Україна, як демократична правова держава, потребує всебічних досліджень. Перехід до ринкової економіки створив сприятливі умови для розвитку підприємництва, яке стало ключовим фактором економічної активності громадян.

В.Рибчак, в своєму дослідженні звертає увагу на досвід Італійської Республіки щодо адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів приватного підприємства. З жовтня 1991 року в Італії діє закон про заходи щодо сприяння модернізації та розвитку малих підприємств.[1, с.443] Для фінансування малих підприємств, їх технічної модернізації, підготовки кадрів, впровадження системи контролю за якістю виготовленої продукції, дійової підтримки на зовнішніх ринках та інших напрямів стимулювання розвитку малого бізнесу щорічно виділяються значні фінансові ресурси. При цьому особлива увага приділяється депресивним південним районам, саме сюди надходить 2/5 зазначених асигнувань. Таким чином, новостворені малі промислові підприємства південних районів Італії протягом 10 років взагалі не платять податок на прибуток і місцеві податки.[1, с.443]

Деренько О., підкреслює: "...пільгове оподаткування діє і для створюваних з метою модернізації малих підприємств фінансових компаній. Не підлягає оподаткуванню 5% приросту їх участі протягом кожного фінансового року. Поряд з пільговим оподаткуванням система державної підтримки малого підприємництва в Італії включає також цільове субсидування і пільгове кредитування".[2, с. 95-96]

Позитивний досвід Німеччини щодо захисту прав приватного підприємства є особливо показовим. У своїй науковій доповіді Заярна Н., вказує: "У Німеччині з 1978 року запроваджена спеціальна управлінська програма "Загальна концепція науково технічної політики в співвідношенні з малим підприємництвом", якою передбачається сприяння в галузях наукових досліджень, фінансування ризикової діяльності, покращення умов передачі технологій, забезпечення науковими кадрами".[3, с.200-201]

На підставі вищевикладеного, ключовою особливістю німецької системи захисту прав приватного бізнесу є орієнтація на високотехнологічне виробництво. Це дозволяє Німеччині випускати конкурентоспроможну продукцію, підтримуючи репутацію країни-виробника якісних товарів. У

результаті, німецькі підприємці зарекомендували себе як надійні партнери у міжнародній торгівлі.

Як вказує Головач О., у Німеччині діють спеціальні організації, що надають консультації малим і середнім фірмам з різноманітних питань: від результатів маркетингових досліджень до допомоги у подоланні бюрократичних бар'єрів.[4,с.102]

Консультаційні організації фінансуються як урядом, так і спілками приватних підприємців. Міністерство економіки Німеччини в свій час розробило програму, основним завданням якої була допомога малим і середнім підприємствам у підготовці до функціонування в умовах єдиного внутрішнього ринку ЄС. У межах вказаної програми асигнуються кошти на проведення галузевих та структурних досліджень, розширення консультаційної та інформаційної допомоги підприємництву, активізацію участі малих та середніх компаній у різних європейських ярмарках та виставках.[5, с.251-252]

О. Деренько вказує, що значну підтримку малим і середнім підприємствам надає уряд Німеччини за допомогою кредитної та субсидарної політики. З державного та бюджетів земель надаються пільгові інвестиційні кредити, для опанування високотехнологічних виробництв, для створення власних підприємств. Державна підтримка малого бізнесу направлена, перш за все, на забезпечення його фінансової самостійності. Суб'єктам, що створюють нові підприємства, надаються кредити строком до 20 років. Урядом Німеччини введено в дію концепцію стимулювання наукових досліджень для малих і середніх підприємств. Основну увагу приділяють інформаційним і консультаційним послугам у нових галузях технології, перебудові професійного навчання, особливо підвищенню кваліфікації кадрів, зайнятих інноваціями. У межах цільових програм малому та середньому бізнесу як і раніше виділяються чималі кошти для таких програм, як біотехнологія, засоби автоматизації, використання мікроелектроніки.[2, с. 96-97]

На нашу думку досвід Німеччини, щодо надання консультативних послуг суб'єктам приватного підприємства та пільгового кредитування можливо запропонувати в діяльності відповідних органів публічної адміністрації в Україні.

Вивчення досвіду Італії щодо адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів приватного підприємства має позитивні результати. Наприклад, щодо стимулювання розвитку малого бізнесу в областях, які найбільше постраждали від російської окупації (новостворені малі промислові підприємства вказаних областей протягом 10 років не сплачують податки).

Досвід Німеччини, щодо надання консультативних послуг суб'єктам приватного підприємства та пільгового кредитування можливо запропонувати в діяльності відповідних органів публічної адміністрації в Україні.

В Німеччині органи публічної адміністрації не зобов'язують, а заохочують підприємців офіційно реєструвати свої компанії.

Список використаних джерел:

1. Рибчак В.І. Світовий досвід державного регулювання підприємств малого бізнесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2006. Вип. 16.1. С. 441–445.
2. Деренько О. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Бізнес інформ. Економіка: проблеми підприємництва. 2012. № 5. С. 95–97.
3. Заярна Н.М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.1. С. 198–201.
4. Головач О. А. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності: позитивний досвід для України Knowledge, Education, Law, Management 2023 № 7 (59). С.98-104.
5. Шайдюк І.Є. Європейський досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції: «Концептуальні засади формування менеджменту в Україні». (Київ, Одеса, Стамбул. 17-22 травня 2010 р). Київ. С. 246–252.

Кадяйкін К. В.,

курсант факультету службово-
бойової діяльності НГУ Київського
інституту Національної гвардії
України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки Київського
інституту Національної гвардії
України
(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Відповідно до теоретичного надбання, національна безпека України концептуально мислиться через поєднання міжнародно-правових стандартів і внутрішнього законодавства, що забезпечує сумісність цілей, принципів і процедур із європейським та глобальним правопорядком. Базовою точкою відліку є Статут Організації Об'єднаних Націй, який у статті 51 визнає невід'ємне право держави на індивідуальну та колективну самооборону від збройного нападу до моменту, поки Рада Безпеки ООН не вживе необхідних заходів. Ця норма задає межі легітимності безпекової політики, включно з оборонними, санкційними та коопераційними інструментами, і є вихідною передумовою для тлумачення «національної безпеки» в умовах збройної агресії проти України [1].

Одночасно із «жорстким» міжнародним виміром меж оборони діє і т.з. «гуманітарне» обмеження: європейський правопорядок, що спирається на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [2], допускає обмеження прав громадян воюючої країни (тобто, такої, що функціонує в умовах особливого правового режиму) лише настільки, наскільки це необхідно у демократичному суспільстві, а у виключних обставинах - дерогацію за статтею 15 із процесуальним повідомленням Генерального секретаря Ради Європи. Таким чином, міжнародний стандарт безпеки інтегрує як дозволи, так і стримування, аби запобігти «правовим аб'юзам» під приводом необхідності забезпечення безпеки.

Як зазначає нам Д. А. Чижов, ці дві опори: право на оборону за Статутом ООН і права людини за ЄКПЛ - формують т.з. «раму сумісності», у якій має діяти як законодавчі органи держави, що зазнала агресії, так і виконавчі та інші державні органи та посадові особи, насамперед, оборонно-безпекового сектору [3, с. 127].

Європейський вектор деталізує стандарти через зобов'язання асоціації Україна-ЄС: Угода про асоціацію між Україною та ЄС, чинна у консолідованій редакції, фіксує політичну асоціацію та правове зближення, у тому числі у сферах безпеки, юстиції, кіберстійкості, захисту даних і критичної інфраструктури [4].

В останні роки цей вектор доповнюється секторальними рамками: Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2) встановлює високий рівень кібербезпеки в 18 критичних секторах і вимагає відповідної дієвої національної стратегії, обов'язкової оцінки ризиків, інцидент-репортингу та санкційної підзвітності операторів суттєвих/важливих послуг; «Інструментарій безпеки 5G» (EU 5G Toolbox) задає критерії ризиків і повноваження національних регуляторів щодо «високоризикових постачальників». Практична імплементація зближення підтверджена регулярними Кібер-діалогами Україна-ЄС: так, у жовтні 2025 року сторони погодили подальше узгодження політик, включно з імплементацією NIS2, застосуванням 5G-Toolbox, взаємодією у кіберрозвідці та доступом до Європейського резерву кібербезпеки; ці кроки важливі не лише технічно, а й інституційно, бо пришвидшують «вмонтованість» українських правил у європейську систему нагляду і співпраці [5].

У ширшому безпековому контексті діють і політичні гарантії: у 2024 році Україна підписала з ЄС рамкову угоду про довгострокові безпекові зобов'язання (постачання, тренування, розмінування, оборонна індустрія), що підсилює юридичну та операційну сторону євроінтеграції у сфері безпеки [5].

Як вбачаємо, українське законодавство, розвиваючи ці стандарти, зберігає «каркасну» роль Закону «Про національну безпеку України»: він визначає принципи політики, архітектуру демократичного цивільного контролю за оборонно-безпековим сектором, планування у сферах оборони і безпеки та інтеграцію процедур органів державної влади [6].

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» 2020 року, введена в дію Указом Президента №392/2020, концептуалізує триаду: «стримування - стійкість - взаємодія» як вісь державної політики, а її оновлення січня 2025 року фокусуються на доповненні пріоритетів у зв'язку з тривалою агресією російської федерації та цифровими загрозами [7].

У секторальному вимірі Закон України «Про критичну інфраструктуру» [8] створює правові та організаційні засади національної системи захисту критичної інфраструктури, вводить дефініції стійкості, режимів реагування та координації з Держспецзв'язком.

У сфері кібербезпеки чинний Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (із актуальними змінами 2024 року), - наближує

понятійний апарат і механізми до *acquis* ЄС (стратегії, суб'єкти кіберзахисту, інцидент-менеджмент, публічно-приватна взаємодія) [9].

Разом ці акти демонструють, як міжнародні стандарти «перекладаються» на національні повноваження, процедури нагляду і відповідальність суб'єктів критичних систем та електронних комунікацій.

Як видно з теоретичних викладів, імплементація міжнародних стандартів завжди має подвійний вимір: матеріальний (що саме держава зобов'язується робити) і процесуальний (як вона це робить, не виходячи за межі прав людини).

У матеріальному сенсі згадані вище NIS2 і 5G-Toolbox вимагають від держави створити спроможності ризик-менеджменту, визначити національні органи, встановити критерії критичності та забезпечити пропорційні санкції за порушення; у процесуальному: кожне обмеження повинне відповідати змісту законності, легітимної мети та необхідності у демократичному суспільстві, який напрацьований практикою ЄСПЛ.

Національні правові норми щодо критичної інфраструктури та кібербезпеки формально відповідають першій вимозі, але їх ефективність залежить від підзаконних актів, інституційної координації (Кіберцентр, урядові уповноважені органи, галузеві регулятори), а також від здатності виконувати міждержавні запити та обмін інформацією у транскордонних інцидентах, чого вимагає як європейська мережа CSIRT, так і Будапештська конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та робота над Другим додатковим протоколом (е-докази та міжнародне співробітництво). Саме через такий «процесуальний міст» міжнародні стандарти стають не декларацією, а дієвими практиками: від оцінок постачальницьких ризиків у 5G до обов'язкового інцидент-репортування й санкцій за невиконання [10].

У 2024–2025 роках імплементаційний трек підкріплюється політико-правовими кроками: безпекові пакти з Європейським Союзом і державами-членами посилюють оперативну взаємодію та спільні відгуки на майбутню агресію. Паралельно Кібер-діалоги системно фіксують синхронізацію міждержавної політики (NIS2, 5G Toolbox, санкційні режими в кіберсфері, доступ до Європейського резерву кібербезпеки), що на практиці означає поступове наближення до стандартів ринку ЄС у сферах резилієнтності мереж, *supply-chain security* та публічних закупівель [11].

Водночас імплементаційні виклики для всього європейського простору: дефіцит інвестицій у критичних секторах, фрагментація нагляду, різні темпи транспозиції NIS2, - вимагають від України реалістичного планування, а саме, пріоритетної уваги держави до секторів високого ризику, інвентаризації активів, призначення відповідальних осіб (CISO-функції), поетапного впровадження інцидент-менеджменту та вимог до ланцюгів постачання і, головне, стійкого міжвідомчого управління, що зменшує регуляторні узгодження між кібер-, енергетичною та комунікаційною політиками. Таким чином, міжнародні стандарти перетворюються на внутрішні практики через скоординований набір правових, інституційних та технічних рішень, а не лише шляхом формального ухвалення актів законодавства [11].

Отже, зрештою, як відомо, імплементація - це не «разова подія», а безперервний процес узгодження норм і практик. Українська система права, залишаючись у руслі Статуту ООН та європейських правозахисних стандартів, повинна поєднати ефективність безпекових заходів і пропорційність втручань.

На рівні правових нормативів це означає підтримувати актуальність законів України: «Про національну безпеку України», «Про критичну інфраструктуру» і «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» з урахуванням NIS2 і 5G-Toolbox.

На рівні підзаконних актів - гармонізувати методики оцінки ризиків, критерії «суттєвих/важливих» операторів, порядок інцидент-репортингу та санкцій.

На рівні інституцій - забезпечити сталість координації, незалежність профільних регуляторів і здатність виконувати міжнародні запити у кримінальному провадженні щодо кіберзлочинів.

Таке «правове зближення через практику» і є фактичною імплементацією міжнародних стандартів у сфері національної безпеки, що посилює обороноздатність і, одночасно, гарантує повагу до прав людини - ядра європейського правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Офіційний текст. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Офіційний текст ЄСПЛ. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 09.10.2025).
3. Чижов Д. А. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини у сфері національної безпеки / *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 69. С. 124-131. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e57577f8-893d-463a-9778-8d2d8766b3f7/content> (дата звернення: 09.10.2025).
4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (чинна консолідована версія). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_international/2014/295/oj/eng (дата звернення: 09.10.2025).
5. Бродовський Сергій. Україна підписала 28 двосторонніх безпекових угод - що вони передбачають. 8 жовтня 2025. [Інформаційний портал: ГОЛОВНЕinUA]. URL: <https://glavnoe.in.ua/news/ukrayina-pidpysala-28-dvostoron-nih-bezpekovyh-uhod-i-odnu-z-yes-shho-vony-peredbachayut> (дата звернення: 09.10.2025).
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 09.10.2025).
7. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 №392/2020 (із змінами). Офіційне інтернет-

представництво Президента та База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020> (дата звернення: 09.10.2025).

8. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 №1882-IX. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20> (дата звернення: 09.10.2025).

9. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 №2163-VIII. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 09.10.2025).

10. У НАДС відбувся воркшоп щодо формування сучасної системи кібербезпеки, наближеної до стандартів ЄС, на основі нового Закону України № 4336-IX. [Офіційний портал Національного агентства України з питань державної служби]. 13 серпня 2025 року. URL: <https://nads.gov.ua/news/u-nads-vidbuvsia-vorkshop-shchodo-formuvannia-suchasnoi-systemy-kiberbezpeky-nablyzhenoi-do-standartiv-ies-na-osnovi-novoho-zakonu-ukrainy-4336-ikh> (дата звернення: 09.10.2025).

11. Reuters. Security pacts between the European Union and Ukraine (червень 2024) - контекст довгострокових безпекових зобов'язань ЄС. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-signs-security-pacts-with-eu-lithuania-estonia-2024-06-27/> (дата звернення: 09.10.2025).

Кириченко В. О.,
курсантка 1 групи 4 курсу,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Зміївський Г. А.,
викладач кафедри
загальновійськових дисциплін,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Науковий керівник:
Корольов С.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
начальник кафедри
загальновійськових дисциплін,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОХОРОНИ СТРАТЕГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах сучасних глобальних викликів питання охорони стратегічних об'єктів набуває особливого значення, оскільки саме ці об'єкти забезпечують життєдіяльність держави, стійкість її економіки, енергетики, транспорту та обороноздатності. Російсько-українська війна стала безпрецедентним прикладом того, як у сучасних конфліктах критична інфраструктура перетворюється на один із головних об'єктів агресії, а захист стратегічних об'єктів – на ключовий елемент національної безпеки. Масовані ракетні удари, кібератаки, диверсійні дії та гібридні методи впливу вимагають переосмислення підходів до організації охорони, тактики реагування та системи управління ризиками.

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю удосконалення національної системи охорони стратегічних об'єктів з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних воєнних реалій. Вивчення практик провідних держав світу, зокрема країн НАТО, показує, що ефективна охорона базується на поєднанні високотехнологічних засобів, гнучких тактичних рішень і тісної

взаємодії військових, правоохоронних та цивільних структур. Для України ці підходи мають особливе значення, адже у процесі протидії російській агресії національна система безпеки зазнала глибоких трансформацій, спрямованих на підвищення стійкості та адаптивності.

Метою роботи є аналіз міжнародного досвіду у сфері охорони стратегічних об'єктів, виявлення ключових особливостей його реалізації та визначення напрямів трансформації українських підходів під впливом російсько-української війни. Реалізація цієї мети передбачає дослідження змін у тактиці охорони, впровадження новітніх технологій і формування комплексної моделі безпеки, здатної ефективно реагувати на сучасні загрози як у воєнний, так і в післявоєнний період.

Стратегічні об'єкти розглядаються як матеріальні або нематеріальні елементи інфраструктури, функціонування яких є критично важливим для збереження обороноздатності, економічної стабільності, енергетичної безпеки та життєзабезпечення населення. До критичної інфраструктури зазвичай належать транспортні й енергетичні мережі, системи міжбанківських розрахунків і телекомунікації, а також об'єкти, необхідні для функціонування органів державної влади, служби реагування на надзвичайні ситуації та екстреної допомоги населенню, системи життєзабезпечення мегаполісів [1, с. 3]. Втрата або пошкодження таких об'єктів може спричинити масштабні негативні наслідки для функціонування держави, що підтверджує їхній особливий правовий статус і потребу у спеціальних заходах охорони.

Класифікація стратегічних об'єктів здійснюється за різними критеріями, зокрема за галузевою належністю, формою власності, рівнем стратегічної важливості та характером потенційних загроз. Залежно від галузі виділяють енергетичні, транспортні, військові, промислові, інформаційно-комунікаційні та фінансові об'єкти. За формою власності вони можуть бути державними, приватними або змішаними, а за рівнем значущості – державного, регіонального чи місцевого рівня. В умовах збройної агресії РФ проти України з'явилася додаткова класифікаційна ознака – належність об'єктів до категорії підвищеного воєнного ризику, що враховує їхню роль у забезпеченні обороноздатності та функціонуванні тилу. Нормативно-правову основу класифікації стратегічних об'єктів в Україні становлять акти Кабінету Міністрів України, які визначають порядок ідентифікації та категоризації об'єктів критичної інфраструктури, а також положення Концепції забезпечення національної безпеки. Зокрема, постанова Кабінету Міністрів України № 1109 від 9 жовтня 2020 року встановлює критерії, за якими здійснюється віднесення об'єктів до стратегічних [2].

Крім того, ключовими принципами сучасних систем охорони є інтеграція військових, цивільних і приватних структур, використання технологій спостереження та аналітики, а також впровадження ефективних моделей управління безпекою.

Досвід Польщі є показовим прикладом адаптації європейських і натівських стандартів у сфері захисту стратегічних об'єктів до національних умов. Польща

є державою, політичне керівництво якої достатньо швидко реагує на зміни у безпековому середовищі як у глобальному, так і у регіональному вимірах. Завдяки цьому в останні роки польське законодавство перебуває у процесі динамічного розвитку, у ході якого здійснюється перехід від концепції забезпечення захисту (безпеки) до забезпечення її стійкості у рамках досягнення національної стійкості [3, с. 10].

Важливим етапом розвитку підходів до забезпечення захисту критичної інфраструктури у Польщі стало включення до Стратегії національної безпеки Республіки Польща 2014 [4] низки положень щодо захисту критичної інфраструктури. Згаданий документ окреслює основні пріоритети державної політики у сфері національної безпеки, серед яких виокремлюються оборонний компонент, система захисних заходів та забезпечення соціально-економічної стабільності держави. Польська концепція охорони стратегічних об'єктів ґрунтується на принципі інтеграції зусиль державного сектору безпеки, що сприяє формуванню цілісного механізму запобігання, виявлення та реагування на кризові ситуації, включно з кіберзагрозами.

У країнах Європейського Союзу загалом діє уніфікований підхід до безпеки стратегічних об'єктів, закріплений у Директиві Ради ЄС 2008/114/ЄС, яка визначає правила ідентифікації та захисту європейських критичних інфраструктур. На основі цієї директиви держави-члени розробляють національні програми безпеки, що охоплюють енергетику, транспорт, водопостачання, комунікації та фінансовий сектор. Європейська модель базується на принципах багаторівневого управління, відповідальності національних урядів і координації дій через структури Європейської комісії.

Але російсько-українська війна суттєво змінила підходи до організації охорони стратегічних об'єктів в Україні, актуалізувавши потребу у формуванні нової тактики, здатної ефективно протидіяти комплексним воєнним, терористичним і кіберзагрозам. В умовах постійних ракетних обстрілів, диверсійних дій та атак на енергетичну й транспортну інфраструктуру система безпеки набула ознак воєнного типу, коли головну роль відіграє не лише охорона периметра, а й забезпечення стійкості функціонування об'єкта в умовах бойових дій. З'явилися нові форми взаємодії між військовими, силами Національної гвардії, поліцією та цивільними підрозділами охорони, що забезпечують гнучке реагування на зміну оперативної обстановки.

Важливим напрямом трансформації стало посилення інформаційно-аналітичного та технічного компонентів захисту. Використання систем відеомоніторингу, дронів-розвідників, сенсорних технологій і засобів радіоелектронної боротьби дало змогу підвищити ефективність спостереження і швидкість реагування на загрози. Одночасно з цим посилено вимоги до кіберзахисту, адже цифрова інфраструктура стратегічних об'єктів стала однією з основних цілей противника.

Сучасні тенденції розвитку системи охорони стратегічних об'єктів в Україні орієнтовані на інтеграцію досвіду держав-партнерів НАТО, створення єдиної мережі управління ризиками та цифрову трансформацію безпекових

процесів. Пріоритетними напрямками виступають автоматизація систем контролю доступу, використання штучного інтелекту для аналізу загроз, а також підвищення рівня підготовки персоналу, здатного діяти в умовах воєнних і гібридних конфліктів. Тому, українська модель охорони стратегічних об'єктів еволюціонує від пасивно-охоронної до динамічної, превентивної системи, заснованої на технологічній гнучкості, міжвідомчій координації та стратегічній стійкості.

Отже, ефективна система безпеки стратегічних об'єктів має спиратися на поєднання національного досвіду з міжнародними практиками, що довели свою результативність у країнах НАТО та Європейського Союзу. Російсько-українська війна стала каталізатором глибокої трансформації у сфері захисту критично важливої інфраструктури: відбулося переосмислення тактичних підходів, впровадження новітніх технологій спостереження та управління ризиками, посилення взаємодії між державними, військовими та приватними структурами. Сучасна українська модель охорони стратегічних об'єктів формується на принципах гнучкості, багаторівневого захисту та превентивного реагування. Її розвиток орієнтований на цифровізацію безпекових процесів, інтеграцію систем моніторингу, застосування штучного інтелекту та посилення кадрового потенціалу.

Списки використаних джерел:

1. Бірюков Д. С. Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні / Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов. Київ : НІСД, 2012. 96 с.

2. Про затвердження Порядку ідентифікації та категоризації об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109. *Офіційний вісник України*. 2020. № 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.10.2025).

3. Державна система захисту критичної інфраструктури в системі забезпечення національної безпеки: аналіт. доп. / за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2020. 28 с.

4. National Security Strategy of The Republic of Poland Of Poland (2014) [Електронний ресурс]. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/NSS_RP.pdf (дата звернення: 07.10.2025).

Коба М. М.,

доктор філософії у галузі права,
доцент, доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності,

Київського інституту Національної
гвардії України

(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У СЛУЖБОВО-БОЙОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Імплементация міжнародно-правових стандартів захисту прав людини у службово-бойову діяльність Національної гвардії України (далі — НГУ) є однією з найбільш критичних проблем сучасного правового розвитку України в умовах триваючої війни. Таке значення визначається не лише масштабом збройної агресії, але й новими викликами, серед яких особливо актуальними є інформаційні загрози, кібератаки та розповсюдження безпілотних технологій на полі бою. Дотримання прав людини під час воєнних дій розглядається не лише як моральна чи юридична вимога, а й як інструмент підвищення ефективності виконання завдань і забезпечення суспільної довіри.

Тематика імплементації міжнародних стандартів у діяльності військових формувань досліджується як в Україні, так і за кордоном. Сучасні науковці особливо акцентують на системних прогалинах у національному законодавстві щодо захисту військовополонених і цивільного населення, а також на недостатності гармонізації цієї сфери з міжнародними договорами.

Українських науковці системно досліджують імплементацію міжнародних стандартів прав людини та гуманітарного права у діяльність військових формувань. Серед них — О. Козорог (УГСПЛ), яка фокусується на практичних аспектах підготовки службовців. В. Попович, що аналізує законодавчі й організаційні виклики впровадження МГП, а також Д. Лубінець — Уповноважений ВР України з прав людини, який висвітлює захист прав військових і цивільних у війні [1; 2; 3].

Показовим прикладом прогресу є досвід впровадження освітніх програм у партнерстві з міжнародними структурами, зокрема з Українським Червоним Хрестом і Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини [4; 5]. Такі партнерства сприяють обміну найкращими практиками й посиленню національних механізмів захисту.

В навчальних планах провідних вишів передбачено комплексну підготовку — теоретичні заняття, кейс-аналіз, симуляції, практичну роботу з матеріалами про порушення міжнародного права, а також ознайомлення з міжнародними механізмами захисту й роллю правничих організацій. Окрему увагу приділено

набуттю здобувачами вмінь документувати воєнні злочини, запобігати їх вчиненню, знати правила поведінки з цивільним населенням та дотримуватися стандартів гуманного ставлення навіть у надскладних оперативних чи бойових умовах [1; 4].

Освітні програми й системна підготовка, регулярні тренінги, симуляції, а також систематичне викладання міжнародного гуманітарного права (далі — МГП) у структурі службової підготовки гвардійців сприяють підвищенню комплаєнсу і суттєвому зниженню порушень прав як цивільного населення, так і самих військовослужбовців. З юридичної точки зору, належне викладання і практичне засвоєння МГП забезпечує встановлення чітких стандартів поведінки для особового складу, унеможливорює подвійні трактування норм і підвищує правову відповідальність на всіх рівнях управління. Така підготовка створює фундамент для комплексної реалізації як національного законодавства, так і норм міжнародних договорів та інструкцій щодо поведінки під час збройних конфліктів, що безпосередньо впливає на правову державність, авторитет та ефективність українських силових структур [4; 6].

Водночас українське законодавство поступово адаптується до вимог МГП: динамічно оновлюються положення Конституції України, Кримінального кодексу, галузеве законодавство, спрямоване на забезпечення виконання оборонних функцій та гуманне поводження з військовополоненими.

Для підвищення ефективності запобігання й виявлення порушень в середовищі НГУ, вважаємо, необхідно впроваджувати прозорі процедури внутрішнього аудиту, об'єктивні механізми фіксації і розслідування можливих порушень, технологічні рішення (відеоспостереження, аналіз даних тощо).

Співпраця з урядовими й неурядовими міжнародними організаціями не лише дозволяє імплементувати кращі світові практики правового захисту цивільного населення, але й розвивати нормативну і навчальну базу відповідно до нових викликів збройних конфліктів. Важливим фактором якісної підготовки гвардійців є й формування лідерської, етичної й професійної культури серед командного та рядового складу НГУ, що виступає передумовою неухильного дотримання стандартів МГП навіть у надзвичайних умовах бойових дій [7].

Сукупність практичних бар'єрів — дефіцит досвіду, недостатня системність у впровадженні новітніх підходів моніторингу, психологічний тиск бойових завдань — обумовлює необхідність подальшого нормативного вдосконалення та розробки спеціальних заходів підтримки для персоналу. Особливо актуальними залишаються виклики, пов'язані з протидією кіберзагрозам, нападами на критичну інфраструктуру, масовими переміщеннями й гуманітарною кризою в зоні бойових дій.

Висновки. Таким чином, імплементация міжнародно-правових стандартів у службово-бойовій діяльності НГУ забезпечує підвищення правової культури, суспільної довіри, зниження рівня порушень прав цивільного населення та військовослужбовців, а також сприяє євроінтеграційним прагненням України. Комплексний підхід до навчання, контролю, законодавчих змін і міжнародного

партнерства стає запорукою практичної реалізації стандартів прав людини під час триваючої війни.

Список використаних джерел:

1. Козорог, О. (2024). Практичні аспекти навчання публічних службовців міжнародному гуманітарному праву: Комплексний пакет навчальних матеріалів. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Kompleksnyy-paket-navchalnykh-materialiv.pdf> [дата звернення: 28.09.2025].

2. Попович, В. П. (2024). Законодавчі та організаційні виклики імплементації міжнародного гуманітарного права в Україні. Наукові праці Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/785/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%92.%D0%9F.%20%20%D0%B4%D0%B8%D1%81.pdf> [дата звернення: 28.09.2025].

3. Лубінець, Д. (2024). Захист прав військовослужбовців і цивільного населення у військових конфліктах: аналітика і практика. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/18.06.2025> [дата звернення: 28.09.2025].

4. Українська Гельсінська спілка з прав людини, Міністерство оборони України. (2024). Як навчати міжнародного гуманітарного права: Комплексний пакет матеріалів. Київ. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-navchaty-mizhnarodnoho-humanitarnoho-prava-uhspl-i-ministerstvo-oborony-ukrainy-prezentuvaly-kompleksnyy-paket-materialiv/> [дата звернення: 28.09.2025].

5. Міжнародна конференція Національної гвардії України з міжнародного гуманітарного права за підтримки Червоного Хреста. (2025). Київ. URL: <https://redcross.org.ua/news/2025/02/104349/> [дата звернення: 28.09.2025].

6. Міжнародно-правова практика мобілізації та етична компетентність: порівняльний аналіз. (2024). Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/oct/36075/39.pdf> [дата звернення: 28.09.2025].

7. Коба М. М., Коба О. В. Окремі аспекти формування правової культури курсантів НГУ у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах. *Роль і місце соціально-гуманітарних та правових дисциплін в системі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України: матеріали круглого столу* (м. Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ : Київський інститут НГУ, 2023. С. 78–79.

Коваль І. С.,

кандидат педагогічних наук,
заступник начальника факультету
психології та соціального захисту
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

Судніцин Ю. Т.,

викладач кафедри пожежної тактики
та аварійно-рятувальних робіт
Навчально-наукового інституту
пожежної та техногенної безпеки,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

За 7 місяців 2025 року на території України виникло 66 927 пожеж, що на 22% більше, ніж за аналогічний період 2024 року [3]. Така статистика свідчить про суттєве зростання рівня пожежної небезпеки, що становить загрозу не лише для економіки держави, але й для життя та здоров'я населення. Виникнення пожеж призводить до значних матеріальних збитків, знищення майна громадян, руйнування інфраструктури та погіршення екологічної ситуації. Крім того, часті випадки загорянь потребують постійної мобілізації сил та засобів підрозділів ДСНС, що збільшує навантаження на рятувальників та ускладнює виконання інших завдань у сфері цивільного захисту. Враховуючи масштаби проблеми та частоту виїздів пожежно-рятувальних підрозділів, виникає нагальна потреба у впровадженні сучасних технологій, використанні міжнародного досвіду, а також удосконаленні методів гасіння пожеж і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності реагування на пожежі, зниженню втрат і зміцненню національної безпеки у сфері цивільного захисту.

В системі ДСНС навчання майбутніх офіцерів відбувається на основі Закону України №1556-VII від 01.07.2014 року «Про вищу освіту», що означає для отримання звання лейтенанта, курсанту необхідно отримати вищу освіту не нижче ступеня бакалавра. В окремих випадках, молодшому начальницькому складу, можливо отримати звання середнього начальницького складу, а саме молодший лейтенант [7].

Система освіти ДСНС України складається із закладів вищої освіти, вищого професійного училища, навчально-тренувальних центрів та навчальних пунктів. В сукупності вказані заклади готують фахівців ДСНС для вирішення

завдань з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру. Однак, програма освіти побудована на законодавчих документах, які не в повній мірі передбачають міжнародний досвід.

З часів Незалежності України підрозділи ДСНС України беруть активну участь у наданні допомоги країнам постраждалим від надзвичайних ситуацій під егідою ООН, міжнародних організацій, а також на двосторонній основі [1]. Дані поїздки надали підрозділам великий досвід для проведення різноманітних тренінгів на території України. Передаючи досвід колегам, які не мали можливості брати участь, можливо підвищити їхній професійний рівень.

Крім того ДСНС України проводять спільні навчання з представниками рятувальних служб провідних країн світу [2]. Враховуючи їхню підготовку можна припустити, що керівництво ДСНС України могло б їх відряджати по територіальних підрозділах для передачі досвіду колегам.

Заклади вищої освіти ДСНС України не відстають від територіальних органів і підрозділів структури ДСНС України, укладаючи угоди з закордонними представниками та партнерами. Ситуація з передачею досвіду менш плачевна, але є деякі недоліки.

Законодавство не дає можливості в повній мірі впроваджувати в освітній процес міжнародний досвід в програми навчання здобувачів вищої освіти, оскільки є суттєві розбіжності в методиках і підходах до гасіння пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій закордоном.

У зв'язку із зазначеним, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти зобов'язані адаптовувати методики та підходи до чинного законодавства України, особливо ті, які в процесі виконання завдань за призначенням працюють неналежним чином, що дозволяє уникнути невідповідностей між навчальним процесом і практичними потребами системи цивільного захисту.

Таким чином, вважаємо, що інтеграція міжнародного досвіду у систему освіти ДСНС України без його належного пристосування до національної правової бази не гарантує очікуваних результатів. Натомість грамотна адаптація світових практик сприятиме підвищенню професійного рівня підготовки як чинних рятувальників, так і майбутніх фахівців. Тобто, під час виконання завдань за призначенням їхній підхід буде більш системним, обґрунтованим та якісним. У свою чергу, це призведе до ефективнішого гасіння пожеж, оперативнішої ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру, зменшення втрат для держави та мінімізації збитків для громадян, що зміцнить загальну безпеку країни.

Список використаних джерел:

1. Міжнародні пошуково-рятувальні операції ДСНС України. URL: <http://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/mizhnarodni-poshukovo-ryatuvalni-operaciyi>
2. Міжнародні навчання. URL ДСНС України: <https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/mizhnarodni-navchannya>

3. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 7 місяців 2025 року. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/4/5/1/1/8/2/analitichna-dovidka-pro-rozezi-za-7-misiaciv-2025-roku.pdf>
4. Закон України №1556-VII від 01.07.2014 року «Про вищу освіту»
5. Коваль І.С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 294 с.
6. Козяр М. М., Коваль І. С. Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки : навчальний посібник. Львів: Вид-во ЛДУ БЖД, 2024. 504 с.
7. Постанова КМУ № 593 від 11 липня 2013 р. «Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Козубенко І. В.,
старший викладач кафедри мовної
підготовки,
Національна академія внутрішніх
справ
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Вимоги сьогодення потребують удосконалення діяльності правоохоронних органів, орієнтація яких спрямована на надання якісних соціально-сервісних послуг населенню, зумовлює необхідність вироблення нових форм та методів діяльності, оновлення наявних підходів до організації взаємодії з громадськістю.

Досвід Німеччини, США, Великобританії, Швеції показує, що, маючи різні традиції, історичний досвід, ці зарубіжні країни використовують доступні їм ресурси та інновації для максимального підвищення ефективності забезпечення громадської безпеки в інтересах громадянина і суспільства, здійснивши перехід від «кризової моделі» попередження злочинності в межах упровадження соціального партнерства поліції і громадян.

Охорона правопорядку полягає у визнанні того, що відповідальність за протидію злочинності несе не лише поліція, а й інші представники суспільства. Зазначається, що в умовах сьогодення взаємодія поліції з громадськістю має плануватися і формуватися на ефективній науково обґрунтованій управлінській основі, адже оптимізація взаємодії поліції з громадськими інституціями у контексті правоохоронної діяльності спрямована на основну мету – надати нового імпульсу вітчизняним формам співпраці, що існували раніше, та запровадити перевірений часом зарубіжний досвід участі громадськості в правоохоронній та правозахисній діяльності з використання консультативного механізму та співпраці з населенням у галузі охорони публічного порядку.

Починаючи з 90-х років минулого століття у США були задіяні всі доступні інноваційні ресурси, посилена соціально орієнтована робота поліції з населенням (профілактика злочинів, запобігання правопорушенням на локальному рівні, допомога громадянам у різних складних ситуаціях). Підтримання правопорядку за участю громадськості стало розглядатися як надання послуг поліції населенню. При цьому громадяни США були ініціаторами участі підтримання правопорядку, та отримували статус *volunteer police* – добровільні помічники поліції [3, с. 223].

Водночас уряд жорстко реформував законодавство і різко посилив каральну політику щодо деяких особливо тяжких злочинів, насамперед із метою «превентивного ефекту». Уведено соціальну доктрину «нульової терпимості»,

відповідно до якої будь-яке правопорушення має бути припинено, а за вчинений злочин – покарано [4, с. 54].

У США і Німеччині крім добровільних помічників поліції залучаються і помічники, що отримають матеріальну винагороду та створюють лави допоміжної поліції. Допоміжна поліція має право затримувати, у присутності поліцейських осіб, які вчинили правопорушення [5].

На законодавчому рівні закріплюються такі вимоги до членів допоміжної поліції: вік – старше 21 року; наявність посвідчення водія; наявність шкільної освіти; не притягнення до відповідальності за вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень; бути фізично сильним і психічно здоровим; мешкання у межах відповідного населеного пункту, де несе службу; участь в охороні правопорядку мінімум вісім годин на місяць; пройти навчання в Поліцейській академії. Робота у допоміжній поліції надає переваги перед іншими кандидатами під час працевлаштування в поліцію.

У Німеччині допоміжні поліцейські сили широко використовуються у багатьох землях. Ці сили були сформовані з метою попередження масових заворушень, але найчастіше використовуються під час охорони публічного порядку у місцях масового скупчення людей і протидії вандалізму в міській смузі. Несення служби здійснюється або пішим патрулюванням, або патрулюванням на велосипеді. Одягнуті представники допоміжних сил поліції у формений одяг, або мають на одязі елементи форми (сорочка) з наявною з лівого боку грудей ідентифікаційною карточкою з фотографією та додатковою світло-зеленою пов'язкою. До їхніх прав під час виконання функцій належать: затримання громадян, які вчинили правопорушення, проведення опитування громадян, установлення їх особи. Несення служби ведеться з використанням засобів зв'язку. Як засоби оборони використовуються газові балончики [6, с. 72].

Значної уваги заслуговує вивчення практики створення у США, Великобританії, Франції, Німеччині тощо різноманітних програм: «Зупини злочинця», «Сусідська взаємодопомога» тощо. Програма «Зупини злочинця» визнана у цих країнах загальнонаціональною та передбачає створення організації з аналогічною назвою. Вона забезпечує: допомогу поліції в боротьбі зі злочинністю через профілактику злочинності, розкриття злочинів, надання інформації про підготовку або вчинення кримінальних або резонансних правопорушень, надання інформації відносно осіб, які вчинили злочини, але не затримані поліцією, сприяння розшуку злочинців, які приховуються від слідства і суду, встановлення невідомих епізодів злочину, його співучасників та інших причетних осіб; особисту безпеку громадян і, відповідно, поліпшення умов життя цілого району; допомогу в подоланні у громадян відчуття апатії, страху перед розплатою з боку правопорушників та ін. У кожному регіоні організація має свій офіс, розташований у приміщенні місцевої поліції. У цьому офісі приймаються дзвінки за загальнонаціональним номером, які після спеціальної обробки (кожному дзвінку присвоюється код) передаються у відповідні підрозділи поліції для відповідного реагування [2, с. 181].

У Великобританії думки представників громадськості поділилися: прихильники ідеї залучання населення до охорони правопорядку висували тезу про те, що організоване громадянське населення може здійснювати контроль над злочинністю та брати активну участь щодо її протидії [7, с. 8]. Проте є й такі, які доводять, що протидіяти злочинності мають насамперед спеціально підготовлені професіонали. На думку лорда Скармена, «залучення населення до правоохоронної діяльності можливе без підриву незалежності поліції або розсекречування тих операцій проти злочинності, які мають бути в секреті» [7, с. 9].

Одним із прикладів ефективної взаємодії поліції та громадськості є діяльність незалежної громадської організації «Припинення злочинів», яка діє в Південній Австралії, яка у взаємодії з поліцією, засобами масової інформації та громадськістю працює над зниженням рівня злочинності [6, с. 132]. Програма «Припинення злочинів» є невід'ємним компонентом національної правоохоронної системи Австралії: вона містить інформацію щодо злочинців та їхньої діяльності і передає ці дані в поліцію. Одним із методів збору є повідомлення на номер телефону або через мережу Інтернет про злочин або підозрілу активність. Особі, що надає інформацію, гарантована повна анонімність, оскільки цей сервіс не робить запит на персональні дані, не веде запис IP-адреси та телефонного дзвінка. Із 1996 р. інформація, надана спільнотою «Припинення злочинів», безпосередньо допомогла розкрити понад 30 тис злочинів і відшкодувати майно на суму понад 8,8 млн доларів. Окрім того, програма «Припинення злочинів» є учасником 1 200 програм, що працюють у понад 20 країнах, як частина міжнародної мережі. Ці глобальні зусилля відіграють вирішальну роль у заохоченні людей у всьому світі повідомляти про транснаціональні злочини, такі як торгівля людьми чи наркотиками, допомагають у міжнародному розшуку злочинців тощо [6, с. 133].

Слід згадати ще одну країну, де ефективно реалізують концепцію партнерства поліції з населенням, – Швецію. У цій країні взаємодія поліції з населенням базується на теорії підвищення вимог до соціально-психологічних і професійних якостей поліцейських, серед яких: 1) хороша професійна підготовка, пріоритет університетської освіти; 2) якісний добір кадрів; 3) дотримання етичних стандартів поведінки, повага і дотримання прав і свобод громадян.

У поліцейському житті Швеції зроблено акцент на етичний бік: «Повага до закону починається з поваги до громадянина». Саме у Скандинавських країнах була виявлена і врахована така закономірність – чим вищий індекс освіти і рівень загальної культури поліцейських, тим ефективніша їхня професійна діяльність. У межах соціально орієнтованої стратегії в діяльності поліції сталася «гуманізація» у ставленні до правопорушників як до «деформованих правовою поведінкою», які потребують не лише обмежувальних заходів, а й допомоги.

У Швеції повсюдно ведеться цілеспрямована робота з вивчення причин звернення громадян у поліцію й усунення цих чинників. Рівень соціальної довіри шведів до поліції, за статистичними даними, найвищий у світовій практиці –

98%, що виражається у дотриманні законослухняної поведінки, сприянні поліції в оперативно-розшуковій діяльності, участі як свідків у судових розглядах.

Таким чином, маючи різний історичний досвід, традиції, правове забезпечення, зарубіжні країни використовують доступні їм ресурси для максимального підвищення ефективності забезпечення правопорядку, в інтересах держави, людини та суспільства.

На думку М.М. Майстренко, взаємодія поліції з громадськістю – це орієнтований на суспільство підхід, згідно з яким ефективна охорона правопорядку залежить від охорони і підтримки населення, життя та спокої якого охороняються [8, с. 40].

Як показує позитивний досвід зарубіжних країн, в Україні необхідно прагнути до створення сучасної та дійової правоохоронної системи, здатної ефективно захищати права, свободи та інтереси людей, орієнтуватися на потреби не лише держави, а й громадськості. В умовах сьогодення взаємодія поліції з громадськістю має плануватися і формуватися на ефективній науково обґрунтованій управлінській основі, адже оптимізація взаємодії поліції з громадськими інституціями у контексті правоохоронної діяльності спрямована на основну мету – надати нового імпульсу вітчизняним формам співпраці, що існували раніше, та запровадити перевірений часом зарубіжний досвід участі громадськості в правоохоронній та правозахисній діяльності з використання консультативного механізму та співпраці з населенням в галузі охорони публічного порядку.

Для України втілення і дотримання на практиці партнерських відносин між громадськістю та поліцією стане відправною точкою поліпшення не лише рівня життя населення, а й іміджу держави на міжнародній арені [8, с. 46]. Аналіз досвіду різних держав щодо взаємодії поліції та інших правоохоронних органів із громадськістю дає можливість визначити таке. Забезпечення безпеки людей та підтримання публічного порядку, вирішення проблем протидії злочинності вимагають посилення активізації діяльності не лише правоохоронних органів держав, а й громадськості, оскільки ці завдання неможливо вирішити силами лише служб та підрозділів правоохоронної системи. Діяльність поліції Швеції дає можливість підкреслити, що професійний рівень працівників поліції має вагоме значення для їхньої ефективної роботи, а також співпраці з населенням, для чого пропонуємо приділити більшу увагу підготовці підвищенню кваліфікації та перепідготовці поліцейських.

Список використаних джерел:

1. Зарубіжний досвід організації взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування в контексті децентралізації державної влади : науково-методичні рекомендації / К.Л. Бугайчук, В.А. Гузь, І.О. Святокум та ін. Харків : ХНУВС, 2015. 44 с.

2. Кожухар О.В. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами і підрозділами національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 278 с.
3. Dobrin A., Wolf R. What we know and what we don't know about volunteer policing in the United States. *International Journal of Police Science and Management*. 2016. Vol. 18(3). P. 220–227.
4. Кожухар О.В. Удосконалення взаємодії поліції з інститутами громадянського суспільства (на основі міжнародного досвіду). *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С. 52–57.
5. New York City Police Department Auxiliary Police. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Auxiliary_police (дата звернення: 06.12.2021).
6. Шадська У.С. Безпека громади: пошук спільних рішень : посібник. Київ, 2018. 154 с.
7. Fehervary J. Editorial: Research and Science in CEPOF – A Personal Retrospect. *European Police Science and Research Bulletin*. Summer 2011. Issue 5. P. 4– 12.
8. Майстренко М.М. Імплементація концепції Community policing: від філософської доктрини до дієвого стратегічного напрямку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2(44). С. 39–46.

кафедри

оперативно-розшукової діяльності,

Дніпровський державний університет

ВНУТРІШНІХ СПРАВ

(м. Дніпро, Україна)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА
ОБОРОНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ
ВИГОРАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Умови правового режиму воєнного стану суттєво ускладнюють професійну діяльність фахівців сектору безпеки та оборони, зокрема через підвищене психоемоційне навантаження, нестабільність операційного середовища та постійну загрозу життю. Особливо вразливими є військовослужбовці без навичок саморегуляції та досвіду подолання тривалого стресу.

У таких обставинах професійна підготовка фахівців має включати не лише формування технічних і тактичних навичок, а й обов'язкову психопрофілактичну складову, спрямовану на запобігання професійному (емоційному) вигоранню.

Конституція України (ст. 3) проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищими соціальними цінностями, що зобов'язує державу забезпечувати збереження психічного здоров'я військовослужбовців. У свою чергу, стаття 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачає гарантії створення умов для повноцінного психологічного супроводу під час проходження військової служби.

Також у Стратегії національної безпеки України (Указ Президента № 392/2020) визначено, що психологічна підготовка має стати складовою частиною бойової готовності, особливо з урахуванням умов гібридної війни та затяжного збройного конфлікту[1].

Психологічна стійкість особового складу Збройних Сил України становить собою важливий стратегічний ресурс, який визначає ефективність виконання бойових завдань, підтримання функціональної готовності військових підрозділів і формування високого рівня морально-психологічного стану в армії

Наукові дослідження підтверджують важливість психологічної підтримки. У дослідженні Т. Смірної проаналізовано емоційне вигорання військовослужбовців ЗСУ, зокрема під час бойових дій. Авторка визначила професійний стрес як головний чинник цього явища та підкреслила вплив індивідуальних особливостей і умов служби. На основі результатів запропоновано заходи профілактики й реабілітації для підтримання психічного здоров'я [2].

Н. Рижкова встановила, що інтенсивні бойові дії підвищують ризик емоційного вигорання через надмірні психологічні навантаження. Вона обґрунтувала потребу у створенні програми психопрофілактики, спрямованої на розвиток саморегуляції, стійкості та професійної готовності військових [3].

Однією з ефективних форм є інтеграція модулів психологічної готовності в програми підготовки курсантів, офіцерів і військовослужбовців, з акцентом на ідентифікацію ранніх ознак вигорання, навички протидії хронічному стресу та подолання посттравматичних проявів. Крім того, важливо забезпечити доступ до психологічного супроводу у межах частин і підрозділів, а також створити культуру довіри до фахівців психологічної служби.

Не менш важливим є впровадження психоедукаційних програм, соціальнопсихологічних тренінгів, індивідуального і групового консультування, які формують у військових навички саморегуляції, конструктивної взаємодії, усвідомлення власних меж та особистісного ресурсу. Позитивні результати демонструють програми, спрямовані на формування ціннісної єдності, соціального згуртування, підтримки з боку колективу та командування [4; с. 91].

Варто враховувати і міжнародний досвід – зокрема, практики НАТО, де психологічна підготовка є невід’ємним елементом військової освіти. Серед ключових напрямів – розвиток лідерських якостей, кризового консультування та психотерапевтичного супроводу після ротацій. Імплементация цих підходів в українську систему професійної підготовки може суттєво підвищити рівень бойової стійкості та моральної витривалості особового складу.

Отже, підготовка військових сьогодні вимагає не лише навчання тактиці чи володінню зброєю, а насамперед уміння керувати власним психічним станом. Без системної психопрофілактики навіть найкраща технічна підготовка втрачає ефективність. Успішні приклади показують, що поєднання психологічних тренінгів, командної підтримки та постійного супроводу фахівців дозволяє знизити ризики емоційного виснаження й підвищити готовність діяти в умовах стресу. Тому ключове завдання освітніх і військових програм – навчити не лише воювати, а й зберігати себе під час війни.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020. Офіційний вісник Президента України. 2020. № 22. С. 17–25.

2. Смірнова Т. Емоційне вигорання військовослужбовців Збройних Сил України як виклик до проблем психічного здоров’я в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військовоспеціальні науки*. 2022. Вип. 1. 2021. С. 48–53.

3. Рижкова Н. Обґрунтування змісту програми психопрофілактики синдрому емоційного вигорання військовослужбовців інженерних військ Збройних Сил України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. Вип. 1. 2021. С. 33–38.

4. Власенко І. Ю. Моральний стрес як чинник професійного вигорання військовослужбовців у повномасштабній війні: психологічні виклики, ризики для особистості та напрями допомоги // *Психологія розвитку та життєстійкості особистості: виклики та нові можливості* : зб. наук. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 24-25 квітня 2025 р. Полтава : П Н П У, 2025. 532 с. 2025. С. 83.

Куракін О. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-
правових дисциплін навчально-
наукового інституту права та
соціального менеджменту
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ДЕРЖАВНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення державної безпеки є однією з ключових функцій сучасної держави, особливо в умовах збройної агресії, гібридних загроз та дії спеціальних правових режимів. Водночас, реалізація безпекових функцій неминуче пов'язана з обмеженням окремих прав і свобод людини. Саме тому особливої актуальності набуває проблема встановлення правового балансу між державними інтересами та правами людини.

Проблема співвідношення державних інтересів і прав людини традиційно перебуває у центрі уваги правової науки. Як слушно зазначає В. Тацій, держава не може розглядати безпеку виключно крізь призму захисту власних інституцій, оскільки «безпека держави втрачає легітимність, якщо вона забезпечується шляхом системного порушення прав людини» [8, с. 92]. На думку О. Скрипнюка, сучасна демократична держава повинна виходити з концепції «людиноцентричної безпеки», у межах якої права і свободи людини не є перешкодою для державної безпеки, а її кінцевою метою [7, с. 307]. У цьому контексті актуалізується потреба наукового аналізу нормативно-правових механізмів забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами у сфері державної безпеки.

Відсутність належного нормативно-правового балансу призводить або до зниження ефективності заходів безпеки, або до порушення основоположних прав і свобод, що підриває довіру суспільства до держави та її інститутів. У цьому контексті науковий аналіз нормативно-правових механізмів забезпечення такого балансу є надзвичайно актуальним.

Державна безпека традиційно розглядається як стан захищеності суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Водночас права людини є вищою соціальною цінністю, що закріплено у Конституції України та міжнародних договорах.

У науковій літературі державна безпека розглядається як багатовимірна категорія. Так, Ю. Шемшученко визначає її як правовий режим захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, наголошуючи на

пріоритетності прав людини у цій тріаді [10, с. 19]. Водночас інші звертають увагу на те, що в умовах кризових ситуацій держава схильна до «гіпертрофії безпекових функцій», що створює ризик перетворення виняткових заходів на постійну практику. Саме тому баланс між державними інтересами та правами людини має бути чітко нормативно закріплений, а не залежати від дискреції суб'єктів владних повноважень.

Проблема обмеження прав людини у сфері безпеки широко досліджується в працях як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, М. Козюбра підкреслює, що обмеження прав не може розглядатися як «виключення з принципу верховенства права», а є його складовою, за умови дотримання чітких правових критеріїв [4, с. 129]. Зарубіжні дослідники, зокрема А. Барак, розглядають балансування прав і публічних інтересів як ключову функцію конституційного правосуддя. На його думку, держава має право втручатися у сферу прав людини лише тоді, коли таке втручання є виправданим, необхідним і пропорційним, а тягар доведення цього покладається саме на державу [11].

Отже, сучасна правова доктрина виходить з того, що державні інтереси і права людини не є взаємовиключними категоріями. Навпаки, держава зобов'язана забезпечувати безпеку саме з метою захисту людини, суспільства і держави. Проблема виникає тоді, коли у процесі реалізації безпекових заходів держава виходить за межі допустимого втручання у сферу прав людини.

Ключовим міжнародним документом, що визначає стандарти допустимого обмеження прав людини, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Відповідно до її положень, втручання держави у права людини можливе лише за умови дотримання таких критеріїв:

- передбаченість обмеження законом;
- легітимна мета (національна безпека, громадський порядок, захист прав інших осіб тощо);
- необхідність у демократичному суспільстві;
- пропорційність втручання поставленій меті.

Практика Європейського суду з прав людини послідовно підкреслює, що навіть в умовах надзвичайних ситуацій або воєнного стану держава не звільняється від обов'язку поважати фундаментальні права людини, а будь-які відступи від зобов'язань мають бути чітко обґрунтованими.

В Україні нормативно-правове забезпечення балансу між державними інтересами та правами людини здійснюється через Конституцію України, яка визначає можливість обмеження окремих прав лише на підставі закону; закони у сфері національної безпеки, оборони, діяльності правоохоронних і розвідувальних органів; законодавство про правові режими воєнного та надзвичайного стану; Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Разом із тим чинне законодавство характеризується фрагментарністю та наявністю колізій, що ускладнює практичне забезпечення балансу. Особливо проблемними є питання застосування заходів примусу, доступу до інформації, обмеження свободи пересування та приватного життя.

Принцип пропорційності є фундаментальним механізмом узгодження державних інтересів і прав людини. Він передбачає наявність легітимної мети, придатність заходу для досягнення цієї мети, необхідність (відсутність менш обтяжливих альтернатив), співмірність шкоди правам людини та користі для державної безпеки, тобто як універсальний інструмент забезпечення балансу. Як зазначає С. Шевчук, пропорційність є «містком між безпекою та свободою», що дозволяє уникнути крайнощів як у вигляді всюдозволеності держави, так і у вигляді правового паралічу безпекових інститутів [9, с. 413].

Запровадження принципу пропорційності у практику діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони сприяє зниженню ризиків зловживань владою та підвищенню правової визначеності.

Важливою гарантією балансу є наявність ефективного демократичного цивільного контролю за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони. До його елементів традиційно відносять парламентський та судовий контроль, а також громадський і медійний нагляд (у межах, допустимих режимом таємності). Судовий контроль, зокрема з урахуванням практики ЄСПЛ, відіграє ключову роль у перевірці законності та пропорційності втручання держави у права людини.

З позиції Венеційської комісії, яку активно аналізують українські науковці, демократичний контроль є не обмеженням оперативності сил безпеки, а умовою їх легітимності в демократичному суспільстві [13]. Судовий контроль, на думку Р. Куйбіди, виконує роль «остаточного арбітра» у визначенні меж допустимого втручання держави у права людини [14].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення балансу між державними інтересами та правами людини у сфері державної безпеки є складним і багатовимірним процесом. Ефективна реалізація безпекових функцій держави неможлива без дотримання принципів верховенства права, пропорційності та поваги до прав людини.

Численні наукові дослідження вказують на фрагментарність законодавства у сфері державної безпеки. Так, О. Бандурка звертає увагу на розмитість формулювань окремих повноважень суб'єктів сектору безпеки і оборони, що створює передумови для надмірного втручання у права людини [3, с. 71]. На думку Н. Нижник, проблема полягає не лише у змісті норм, а й у відсутності ефективних механізмів їх реалізації та контролю, що особливо загострюється в умовах воєнного стану [6, с. 264].

Аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що баланс між державними інтересами та правами людини у сфері державної безпеки є ключовим критерієм демократичності правової системи. Як справедливо зазначають вчені, держава, яка нехтує правами людини заради безпеки, зрештою втрачає і безпеку, і довіру громадян.

На нашу думку, для вдосконалення правового регулювання доцільно забезпечити системність і узгодженість законодавства у сфері державної безпеки; посилити імплементацію практики ЄСПЛ у діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони; розширити механізми демократичного цивільного та

судового контролю; удосконалити нормативне закріплення принципу пропорційності.

Забезпечення балансу між державними інтересами та правами людини є не обмеженням чи компромісом, а необхідною умовою ефективної та легітимної системи державної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Рим, 4 листоп. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 32. Ст. 1141.
3. Бандурка О. М. Публічна безпека та права людини: проблеми правового забезпечення. Харків : НУВС, 2016. 312 с.
4. Козюбра М. І. Верховенство права і права людини : наукові нариси. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 320 с.
5. Коліушко І. Б. Принцип пропорційності у публічному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С. 45–54.
6. Нижник Н. Р. Публічна влада та права людини: сучасні виклики : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 360 с.
7. Скрипнюк О. В. Конституційна держава: теорія і практика в умовах глобалізації : монографія. Київ : Ін Юре, 2019. 448 с.
8. Тацій В. Я. Правова держава: проблеми теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2013. 256 с.
9. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті верховенства права. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 848 с.
10. Шемшученко Ю. С. Національна безпека України: правові засади забезпечення. *Право України*. 2012. № 8. С. 12–21.
11. Barak A. Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 638 p.
12. Dworkin R. Taking Rights Seriously. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1977. 293 p.
13. Venice Commission. Rule of Law Checklist. Strasbourg, 2016. 106 p.
14. Kuybida R. Judicial Control over Security Sector in Democratic States. *European Journal of Law Reform*. 2016. Vol. 18, No. 2. P. 147–162.

Легеза Є. О.,

доктор юридичних наук, професор
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
актуальних проблем юриспруденції
та психології Науково-дослідного
інституту Вищого навчального
приватного закладу «Дніпровський
гуманітарний університет»,
(м. Дніпро, Україна)

FOREIGN EXPERIENCE OF STATES IN STRENGTHENING NATIONAL SECURITY

Today, the world pays special attention to the formation and provision of national security, taking into account modern security challenges and globalization trends. The relevance of researching this topic lies in the fact that national security is an important condition for the functioning and development of an individual, society, and the state. Today, problems in the sphere of national security are characterized by a large number of threats of various levels; many such threats are global, including military conflicts and wars. An adequate understanding of the invasion of the Russian Federation to Ukraine that occurred on February 24, 2022, demands the identification of the main actors and factors, texts, and contexts that have converged dialectically in the realization of the dramatic events that represent a war of defense with characteristics of hybrid war on the part of Russia, for the Ukrainian society as a whole in the general framework of the commission of war crimes and crimes against humanity by the invading troops, as evidenced by the ruthless killings (massacres) of thousands of civilians in the cities of Bucha, Borodyanka, Gostomel, Irpin, Buzova, and others.

Therefore, one of the problems of ensuring national security consists of changing the concept of the education system, updating approaches to the formation of education standards, and forming the digital space of the education system. So, in the United States of America, the state policy regarding the impact of education on the national security is as follows [1].

First, science, technology, engineering, mathematics (STEM), and modern foreign languages have been identified as priority areas of knowledge and training for ensuring national security in the United States of America in recent years. The main fields of application of knowledge in the field of STEM education are artificial intelligence, cyber security, quantum informatics, advanced technologies, and manufacturing;

Second, the main risks to the United States of America's national security are a decrease in the level of mastery of STEM - skills, and knowledge among American schoolchildren and graduates of higher education institutions; raising the level of education in the field of natural sciences, mathematics, technical, computer sciences in other countries, first of all, geopolitical adversary countries; reduction in the number

and share of American students and graduates of higher education institutions studying STEM disciplines; decrease in the number of American higher education graduates specializing in STEM; decrease in the quality of teaching STEM education; the presence of a persisting gap in academic achievement between different demographic groups [2].

Third, the main consequences of these risks are a shortage of qualified personnel in the branches of the national economy related to the sphere of national security and advanced technologies, which is filled by migrants, including those from geopolitical adversary countries; inability of the US STEM education system to meet domestic demand for a STEM-qualified workforce; digital illiteracy of American citizens.

Fourth, reduction of national security risks in the sphere of education is ensured by: improving STEM teaching and providing support to working teachers; increasing the number and share of students of STEM disciplines at all levels of education; increasing the number of graduates of higher education institutions specializing in the field of STEM sciences; availability of STEM education; forming basic and applied research knowledge in the field of STEM in graduates of educational organizations provided that this knowledge is necessary for career development in a wide list of STEM professions and priority areas, such as computer engineering and cyber security, artificial intelligence, quantum physics and robotics [3].

The problems that have arisen in the system of ensuring national security in wartime conditions are connected, first of all, with military aggression and the occupation of some regions of Ukraine. Therefore, important elements of the national security system include the formation of effective means of the country's defense capability, redistribution of funding taking into account the level of development of the defense-industrial complex, formation of scientific research laboratories with their activities aimed at the development of new methods of protecting the population and military personnel, development and testing of innovative weapons, etc.

In addition, the legislative branch of the state has developed and adopted several regulatory and legislative acts taking into account the real threats to the independence of Ukraine, its sovereignty, and democracy, but the insufficient efficiency of particularly state bodies made it difficult to develop and implement an effective policy [4]. At the same time, the public management of the national security system (in addition to other main aspects) focused on the presence of a growing shortage of financial resources, which made it difficult to allocate funds to ensure production and purchase of modern weapons and military equipment in the necessary volumes.

Another important problem of national security consists in the provision of information security, ensuring the protection of society from fakes and distortions of information leading to panic among the population, a negative perception of public management decisions by state authorities, loss of trust in state authorities, which can to irreparable consequences in conditions of war. Today, the processes of social transformation are taking place rapidly; these processes are based on information-communication, and technical-technological changes, naturally leading to the emergence of risks concerning dysfunctional and disorganized states of the social system, its institutions, and subsystems. Currently, the sovereignty of a national state

is significantly limited in the information and intellectual spheres; that is why in modern conditions significant growth is typical for threats and risks associated with the information sphere, which is an integral part of the entire national security. National security includes several main directions, one of which is ensuring security in the information sphere. Sustainable development of the country can be ensured by a complex of measures, a systematic interaction of directions in various fields, aimed at protecting interests both at the micro level of an individual and at the macro level of the entire state.

One of the main negative factors affecting the condition of information security consists of increased possibilities for information and technical influence on the information infrastructure for military purposes. At the same time, intensified activities of organizations carrying out intelligence on the work of scientific organizations and state enterprises, in particular on organizations of the defense-industrial complex [5].

At the current stage of ensuring national security and the evolution of global trends, mental security is the key to the survival of society and the state. Military operations, information challenges, and globalization processes causing specific side effects pose a significant danger to the mentality. It should be taken into account that information technologies and globalization are objective processes that cannot be stopped or reversed. In addition to negative factors, globalization, and information technologies also have positive aspects, therefore, of course, the impact of globalization processes must be taken into account to compensate for its mental costs in the mechanism of ensuring national security. However, globalization is not the main threat to mental security. The most serious destructive effect on the mentality is caused by informational distortions and fakes. In this case, the matter is about the tools of “soft power”, which is less expensive and more effective compared to military or economic methods. This problem is becoming one of the most important problems in ensuring national security in the world. Mental safety includes the following aspects: education, cultural and tourist sphere, spiritual, social, and labor sphere, etc.

Financing is one of the important problems in the system of ensuring national security. The financial security of a state as a component of its national security is the basis of the economic development of the country, which ensures the sovereignty and integrity of the country, as well as a decent standard of living for its citizens. In the conditions of martial law, the issues of financial security of the state become of great importance, since the defense of the country, the army, functioning of the defense and security agencies rely on sufficient and stable financial support, both domestically and with the involvement of international aid [6]. Therefore, the search for sources of financing and determination of directions for the use of financial resources is the basis of ensuring the protection and development of production in the country in peacetime and, are extremely important in wartime. Elements of the state's financial security include available financial resources, the possibility of their accumulation and stable use to ensure victory over the enemy, eliminate threats to the state integrity of Ukraine and its national interests, and security of the country's citizens; these elements require legal regulation [7].

There is a separate problem of ensuring patriotic education of children and youth to form their national self-awareness and understanding of the importance of language and national culture in the system of national security. It is patriotic education that will fulfill the role of developing national identity and national unity of our society.

Preventing and combating corruption is an important problem in ensuring national security both in peacetime and in wartime. Corruption affects not only the legal, social, and economic spheres but also the military sphere where it brings great changes. First of all, corruption destroys the development of the military-industrial complex, prevents the introduction of innovative means of protection for military personnel, it disturbs the development and testing of new weapons, and new technologies, and hampers the provision of military personnel with the necessary equipment, protection and weapons. All this is necessary for the defense and protection of our country as well as for the liberation of territories from occupation.

Unfortunately, systemic measures for preventing and combating corruption do not bring effective results. Sometimes this is due to the lack of political will, sometimes the reason consists of the ineffectiveness of corruption combating mechanisms, often this is due to the unprofessionalism of personnel representatives who form and implement the anti-corruption policy of Ukraine. The problem of corruption in wartime conditions harms not only the situation in the regions where hostilities are taking place but also undermines the reputational capital (pull of goodwill) of our country in the international arena. Damage to the country's reputation may lead to the fact that Ukraine's allies will not trust our state and will not provide such vital assistance in financing the defense-industrial complex, innovative weapons, and technologies, and this may lead to irreparable consequences on the battlefield. Therefore, overcoming corruption becomes a priority for ensuring the national security of Ukraine.

Reference:

1. Yevgeny Leheza, Maryna Savielieva, and Olena Dzhafarova, 'Structural and Legal Analysis of Scientific Activity Regulation in Developed Countries', *Baltic Journal of Economic Studies* 4, no. 3 (2018): 147–57, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-147-157>.
2. Antonio Herman, 'America's STEM Crisis Threatens Our National Security', *American Affairs* 3, no. 1 (2019), <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.
3. 'Cotton, Blackburn, Kustoff Unveil Bill To Restrict Chinese Stem Graduate Student Visas & Thousand Talents Participants', *Tom Cotton - Senator for Arkansas*, 27 May 2020, <https://www.cotton.senate.gov/news/press-releases/cotton-blackburn-kustoff-unveil-bill-to-restrict-chinese-stem-graduate-student-visas-and-thousand-talents-participants#:~:text=Washington%2C D.C. - Senator Tom Cotton,graduate studies in STEM fields>.
4. Yevhen Leheza et al., 'Introduction of Electronic Governance Technologies in Administrative, Social and Labor Relations: Legal Regulation and

Foreign Experience', *Revista de La Universidad Del Zulia* 14, no. 39 (2023): 450–456, <https://doi.org/10.46925//rdluz.39.25>.

5. V. Yu. Bohdanovich, Boris Vorovich, and E. I. Marko, 'Information Security as a Basis for Military Security of the Company', *Collection of Scientific Works of the Center for Military and Strategic Research of the National Defense University of Ukraine* 64, no. 3 (2019): 44–48, <https://doi.org/1033099/2304-2745/2018-3-64/44-48>.

6. Olena Volobuieva et al., 'Criminal and Administrative Legal Characteristics of Offenses in The Field of Countering Drug Trafficking: Insights from Ukraine', *Yustisia Jurnal Hukum* 12, no. 3 (2023): 269–77, <https://doi.org/10.20961/yustisia.v12i3.79443>.

7. D. V. Korobtsova, 'Legal Provision of Financial Security of the State in Martial Law', *Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 2 (2022): 141–46, <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>.

Леонтьєва Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри військового права
Військово-юридичного інституту,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Ус О. Р.,

слухач 2 курсу другого
(магістрського) рівня вищої освіти
Військово-юридичного інституту,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА: ПРАКТИКА КРАЇН НАТО ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку українського кримінального законодавства характеризується глибокими трансформаційними процесами, пов'язаними з євроатлантичним курсом держави та необхідністю адаптації правової системи до стандартів НАТО. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання кримінальної відповідальності військовослужбовців за правопорушення, що посягають на військове майно. Ефективність охорони військової власності безпосередньо впливає на боєздатність Збройних Сил України, рівень дисципліни у військових формуваннях та довіру суспільства до військової служби як інституту державної безпеки. Аналіз міжнародного досвіду, насамперед країн-членів НАТО, дає можливість визначити ефективні моделі кримінально-правового регулювання та окреслити шляхи їх адаптації в Україні. Попри наявність у Кримінальному кодексі України [1] розділу, присвяченого злочинам проти встановленого порядку несення військової служби (статті 401–435-1), чинне законодавство не завжди забезпечує системність і чіткість у визначенні правової природи правопорушень щодо військового майна. Основними проблемами залишаються відсутність чітких критеріїв розмежування між умисними та необережними діяннями, а також між кримінальною та дисциплінарною відповідальністю. Це ускладнює правозастосування, особливо коли пошкодження чи втрата військового майна виникають унаслідок недбалості або дії бойових факторів.

Законодавство держав - членів НАТО характеризується високим рівнем нормативної деталізації та системності правового регулювання у сфері охорони військового (оборонного) майна. Відповідні норми спрямовані на забезпечення

належного правового захисту оборонних ресурсів, підтримання військової дисципліни та запобігання протиправному використанню матеріальних засобів, що перебувають у розпорядженні збройних сил. У правовій системі Сполучених Штатів Америки питання кримінальної відповідальності військовослужбовців за посягання на військове майно врегульовано положеннями Єдиного кодексу військової юстиції (Uniform Code of Military Justice, далі - UCMJ) [2]:

- **ст. 108** передбачає покарання за умисне або необережне знищення, пошкодження, втрату чи незаконне відчуження військового майна;
 - **ст. 121** - за незаконне привласнення або крадіжку.
- Ці норми враховують службовий обов'язок, характер діяння, форму вини та вартість або стратегічне значення об'єкта посягання [3, с.18].

У **Великій Британії** (Armed Forces Act 2006) статті 25–27 встановлюють відповідальність за пошкодження, розтрату чи неправомірне використання військового майна, а також за шахрайські дії у сфері обліку. Ключовим елементом є службовий обов'язок військовослужбовця щодо охорони та цільового використання майна. У **Франції** кримінальна відповідальність за подібні діяння закріплена в **Кримінальному кодексі (Code pénal)** та **Військовому кодексі (Code de la défense)**. Зокрема, ст. 432-15 передбачає покарання за розтрату чи привласнення державного майна, ст. 433-1 - за порушення службових обов'язків при розпорядженні публічними ресурсами, а Військовий кодекс встановлює спеціальні склади злочинів щодо зберігання, транспортування та використання матеріальних засобів оборони, особливо в умовах бойових дій [4, с.185].

У **Канаді** (National Defence Act) [5] відповідальність за втрату або пошкодження військового майна встановлено ст. 117, а за порушення військової дисципліни - ст. 129. Особливістю є виокремлення недбалості як самостійного складу правопорушення, що може мати як кримінальний, так і дисциплінарний характер.

Порівняльний аналіз законодавств країн НАТО дозволяє виокремити спільні конструктивні елементи кримінальної відповідальності за правопорушення щодо військового майна:

- наявність службового обов'язку або довірених повноважень щодо охорони й обліку майна;
- чітке визначення дії чи бездіяльності, що призвела до втрати, пошкодження або незаконного використання;
- встановлення форми вини (умисел чи необережність);
- урахування матеріальних та стратегічних наслідків.

Кваліфікуючими ознаками виступають умови вчинення правопорушення (воєнний час, мобілізація), масштаб шкоди, повторність дій та характер об'єкта посягання (озброєння, техніка підвищеної небезпеки).

Таким чином, систематизація та деталізація кримінально-правових норм у країнах НАТО забезпечує ефективну охорону військового майна, диференціацію відповідальності залежно від форми вини та тяжкості наслідків, а також врахування особливих обставин воєнного часу.

В Україні кримінально-правове регулювання відповідальності за посягання на військове майно закріплено у статтях 410–414 Кримінального кодексу України, що охоплюють діяння, пов'язані з викраденням, привласненням, пошкодженням, втратою або неналежним зберіганням військової техніки, озброєння чи інших матеріальних засобів. Аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність істотних труднощів у розмежуванні умисної та необережної форми вини, зокрема у випадках, коли діяння вчиняються під час виконання бойових (службово-бойових) завдань або в умовах безпосереднього ведення бойових дій [6]. Такі обставини зумовлюють ризик неправильної кваліфікації злочинів, що нерідко призводить до перекваліфікації вчиненого на менш тяжкі склади, без належного врахування воєнного контексту та об'єктивних факторів бойової обстановки. Водночас чинна редакція Кримінального кодексу України містить низку норм, які передбачають підвищену кримінальну відповідальність за правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану. Зокрема, частина четверта статті 411 КК України встановлює покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років за умисне знищення або пошкодження військового майна, а частина третя статті 413 КК України - позбавлення волі на строк від двох до п'яти років за втрату військового майна. Таке нормативне врегулювання свідчить про прагнення законодавця забезпечити диференціацію кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності діяння та умов його вчинення, водночас актуалізуючи необхідність удосконалення підходів до кваліфікації злочинів, пов'язаних із військовим майном, з урахуванням специфіки воєнного стану.

Отже, для підвищення ефективності охорони військового майна доцільно врахувати досвід країн НАТО та удосконалити українське законодавство шляхом:

- чіткого розмежування умисних і необережних діянь;
- законодавчого визначення поняття «військове майно» з урахуванням матеріальних, інформаційних і електронних ресурсів;
- посилення внутрішнього контролю та аудиту у військових формуваннях;
- запровадження принципу командної відповідальності;
- диференціації санкцій залежно від умов вчинення злочину.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності правового захисту військового майна, зміцненню дисципліни у Збройних Силах України та зростанню довіри суспільства до військової служби як складової системи державної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
2. UCMJ – Uniform Code of Military Justice. 2025. URL: <https://ucmj.us/>

3. Діденко Н. В. Кримінальна відповідальність за посягання на військове майно в системі права США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 21 с.
4. Мірошніченко Г. І. Військове право держав-членів НАТО : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 212 с
5. National Defence Act, R.S.C. 1985, c. N-5. Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/>
6. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним законодавством України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

Маринкевич О. М.,
курсант II курсу, кафедра спеціальної
фізичної підготовки,
Харківський національний
університет внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДУЛІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СИЛ ОБОРОНИ

Сучасні загрози в кіберпросторі та інформаційно-психологічній сфері вимагають корінної трансформації підготовки фахівців для Сил оборони, що починається з чіткого визначення необхідних компетентностей. Фахівець повинен вільно володіти знаннями нормативно-правової бази, методів управління ризиками, криптографічного захисту інформації та сучасних моделей протидії кіберзагрозам, включаючи здатність аналізувати вразливості систем і відновлювати їх функціонування після атак. Паралельно формується комплекс навичок для інформаційно-психологічних операцій, що охоплює методи протидії дезінформації, психологічного впливу через цифрові платформи та аналізу ефективності інформаційних кампаній, що дозволяє ефективно протистояти маніпуляціям супротивника та вести власні операції в інформаційному просторі.

На основі визначених компетентностей формується зміст навчальних модулів, який повинен відображати актуальні виклики сучасності. У модулях з кібербезпеки детально розглядаються такі загрози як ransomware-атаки на критичну інфраструктуру, AI-підсилені атаки з використанням deepfake-технологій, кібершпигунство та методи соціальної інженерії, що особливо актуально в умовах геополітичної напруженості. Модулі з інформаційно-психологічних операцій охоплюють вивчення когнітивної війни, методів психологічного впливу через соціальні мережі, технологій створення та спростування фейкової інформації, а також стратегій протидії пропаганді супротивника, що дозволяє майбутнім фахівцям ефективно оперативувати в інформаційному просторі.

Ефективне засвоєння складного матеріалу вимагає застосування інноваційних інтерактивних методів навчання, які дозволяють максимально наблизити освітній процес до реальних умов. Симуляції кібератак у віртуальних діапазонах, кейс-стаді на основі реальних інцидентів кібербезпеки та рольові ігри з відпрацюванням сценаріїв інформаційно-психологічного впливу створюють умови для формування практичних навичок швидкого реагування, критичного мислення та ефективної командної взаємодії в кризових ситуаціях. Такі методи не лише підвищують мотивацію курсантів, але й розвивають їхню здатність до творчого вирішення складних завдань в умовах неповної інформації та тимчасового дефіциту.

Реалізація нових навчальних модулів вимагає розробки чіткого алгоритму їх інтеграції в існуючі освітні програми військових навчальних закладів. Початковим етапом є ретельний аудит поточних навчальних планів з метою виявлення прогалин та можливостей для впровадження нових модулів, після чого проводиться адаптація змісту навчання до специфіки потреб Сил оборони. Важливим елементом є пілотне впровадження оновлених програм у окремих навчальних групах з подальшим аналізом ефективності та корегуванням змісту на основі отриманих результатів, що забезпечує поступовий і контрольований перехід до нової якості освіти.

Для об'єктивної оцінки якості підготовки фахівців розробляється комплексна система моніторингу ефективності навчання, що поєднує традиційні методи теоретичного тестування з інноваційними підходами практичного оцінювання. Теоретичні завдання перевіряють засвоєння нормативно-правової бази, методологічних основ та концептуальних знань, тоді як практичні симуляції дозволяють оцінити вміння застосовувати отримані знання в умовах, що імітують реальні кібератаки та операції інформаційно-психологічного впливу. Така комбінація забезпечує всебічну оцінку як теоретичної підготовки, так і практичних навичок майбутніх фахівців.

Динамічний характер загроз у кіберпросторі та інформаційно-психологічній сфері вимагає створення механізму постійного оновлення змісту навчальних модулів для підтримки їх актуальності. Цей механізм передбачає регулярний моніторинг нових видів загроз, аналіз реальних інцидентів кібербезпеки та інформаційно-психологічних операцій, а також оперативне внесення змін до навчальних програм. Систематичне оновлення практичних кейсів, симуляційних сценаріїв та методологічних матеріалів забезпечує відповідність підготовки фахівців сучасним викликам і вимогам, що особливо критично в умовах швидкої еволюції технологій та методів ведення інформаційної війни.

Список використаних джерел:

1. Кібербезпека та захист інформації - спеціальність рівня бакалавр, URL: https://osvita.ua/consultations/spec-bach/63103/#google_vignette (дата звернення 03.10.2025);
2. Що таке ІнСО і чому про нього все говорять?, URL: <https://www.psdinfo.pro/post> (дата звернення 03.10.2025);
3. Основні кіберзагрози в умовах ведення інформаційної війни, URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/100.pdf> (дата звернення 03.10.2025);
4. Використання інтерактивних методів навчання у викладанні охорони праці, URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-219-181-187> (дата звернення 03.10.2025);
5. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи, URL:

https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_UDU.pdf (дата звернення 03.10.2025).

Миронова Д. С.,

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Науковий керівник:

Куракін О. М.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ,
(м. Кропивницький, Україна)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ГІБРИДНИМИ ЗАГРОЗАМИ В УКРАЇНІ

Сучасна безпекова ситуація в Україні характеризується активним впливом гібридних загроз, які поєднують інформаційні, кібернетичні, психологічні та економічні інструменти впливу. Вони здатні підривати стабільність державних інститутів, дестабілізувати суспільство та впливати на прийняття стратегічних рішень. У цьому контексті імплементація міжнародного досвіду є критично важливою для розвитку адаптивної та ефективної системи національної безпеки України [1, 2]. Особливо це актуально для України з огляду на тривалий збройний конфлікт та системну інформаційну агресію з боку РФ, що робить потребу в міжнародних моделях реагування життєво необхідною.

Міжнародна інтеграція, насамперед у форматі співпраці з ЄС і НАТО, відкриває доступ до передових правових стандартів та методик протидії гібридним загрозам, зокрема у сфері стратегічних комунікацій, захисту інформаційного простору та забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

Аналіз законодавчих підходів та організаційних механізмів, що застосовуються в Європейському Союзі для протидії гібридній агресії, а також практичних інструментів стратегічної взаємодії з НАТО [4], дозволяє виділити ключові принципи ефективного реагування на комплексні безпекові ризики. У в інформаційній довідці висвітлюються особливості нормативного регулювання, інституційної координації та багаторівневої співпраці між державами-членами, що спрямовані на підвищення стійкості до комплексних безпекових впливів. Дослідження цих практик є важливим для адаптації

європейського досвіду до українських реалій та формування ефективних нормативно-правових рамок діяльності державних органів у сфері інформаційної та національної безпеки. В Україні вже реалізуються активні заходи у цьому напрямі, зокрема через імплементацію Стратегії національної безпеки, Доктрини інформаційної безпеки та розвиток системи стратегічних комунікацій відповідно до стандартів НАТО.

Особливу увагу у контексті міжнародного досвіду заслуговує практика Словаччини, де ухвалено національні концепції протидії гібридним загрозам, що передбачають координацію між державними органами, правове регулювання та застосування стратегічних комунікацій. Аналіз міжнародної практики, зокрема документів ЄС та словацьких підходів, дозволяє виділити ключові принципи ефективного протидії гібридним загрозам та демонструє важливість інтеграції міждержавних механізмів для забезпечення інформаційної стійкості і безпеки критичної інфраструктури. На основі цього досвіду Україна може впроваджувати адаптовані моделі протидії гібридним загрозам, враховуючи національні специфіки та міжнародні стандарти [5].

Головним акцентом сучасних досліджень є формування зумовлена необхідністю формування комплексної системи захисту національних інтересів у сфері інформаційної безпеки, що включає правові, організаційні та технологічні механізми. Це передбачає вивчення міжнародних стандартів, нормативно-правових актів, а також передових практик ЄС та НАТО для створення ефективної, адаптивної та стійкої системи стратегічних комунікацій в Україні [2], [4]. Насамперед такі процеси вже розпочато, зокрема через створення Центру протидії дезінформації, реформування сектору кібербезпеки та інтеграцію українських стратегічних комунікацій у європейський безпековий простір.

Гібридні загрози, що виникають у сучасних умовах інформаційної війни, вимагають системного правового та організаційного підходу. Одним із ключових елементів такого підходу є розробка і впровадження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність державних органів у сфері протидії дезінформації та кібератакам. В Україні нормативно-правова база поступово адаптується до міжнародних стандартів, у тому числі у сфері стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, що передбачає визначення правових основ функціонування інформаційно-аналітичних центрів, методологій оцінки впливу дезінформації на суспільну стабільність, а також застосування технологій моніторингу та аналітики інформаційного простору [1, 4].

Згідно з аналітичними матеріалами [4], правове забезпечення міжнародного співробітництва України у сфері протидії гібридним загрозам передбачає застосування міжнародних угод, норм ЄС та стандартів НАТО, що дозволяє підвищити ефективність державної політики у сфері інформаційної безпеки. Особливу увагу приділено законодавчому визначенню механізмів стратегічних комунікацій, оцінки загроз та взаємодії з міжнародними партнерами.

Важливою складовою є також впровадження стратегічних комунікацій як інструменту захисту інформаційного простору та формування суспільної стійкості. Україна активно переймає практики ЄС, зокрема принципи координації між державними органами та об'єднання зусиль з міжнародними партнерами, що дозволяє підвищити ефективність реагування на дезінформаційні кампанії та гібридні атаки [3, 5]. Водночас українські інституції активно беруть участь у спільних навчаннях, інформаційних кампаніях та аналітичних програмах ЄС, спрямованих на розвиток стійкості демократичних інститутів.

Крім того, міжнародна інтеграція сприяє розвитку правових та технологічних механізмів, що дозволяють не лише реагувати на сучасні загрози, а й прогнозувати потенційні виклики. Поєднання нормативно-правових рішень, технологічних інструментів та системи стратегічних комунікацій дозволяє створити адаптивну систему безпеки, яка здатна забезпечити комплексний захист національних інтересів та інформаційної інфраструктури [2, 4, 5].

Системна імплементація міжнародного досвіду формує стійку та ефективну систему національної безпеки, яка відповідає сучасним викликам та міжнародним стандартам. При цьому акцент робиться на комплексному підході, що включає нормативно-правове регулювання, технологічні засоби моніторингу та аналітики, а також активне використання стратегічних комунікацій для зміцнення інформаційної стійкості суспільства [4, 5].

У процесі здійсненого аналітичного опрацювання було комплексно розглянуто сучасні підходи до протидії гібридним загрозам в Україні з урахуванням міжнародного досвіду ЄС, НАТО та окремих держав, зокрема Словаччини. Ми виявили, що ефективна система національної безпеки потребує комплексного поєднання правових, організаційних і технологічних механізмів, що дозволяють не лише реагувати на існуючі загрози, а й прогнозувати потенційні виклики.

Аналіз законодавства, міжнародних стандартів та практик стратегічних комунікацій показав, що імплементація міжнародного досвіду дозволяє Україні створити адекватну правову базу та організаційні моделі для забезпечення інформаційної стійкості суспільства та захисту національних інтересів [1, 2]. Досвід країн демонструє практичну ефективність координації між державними органами, інтеграції стратегічних комунікацій та партнерської взаємодії з міжнародними структурами, що є важливим для адаптації українських механізмів реагування [5].

Важливою перспективою подальших досліджень є розробка комплексних моделей оцінки ризиків та прогнозування інформаційних загроз з урахуванням специфіки українського контексту.

Отже, системна імплементація міжнародного досвіду формує стійку, адаптивну та ефективну систему національної безпеки України, яка здатна протидіяти сучасним гібридним загрозам, захищати критичну інформаційну інфраструктуру та забезпечувати довгострокову стабільність держави. Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню національної безпеки та

відповідності України міжнародним стандартам у сфері протидії гібридним загрозам.

У цьому контексті Україна виступає не лише країною, яка адаптує міжнародний досвід, а й важливим генератором власних практик, що формуються в умовах реальної гібридної війни та можуть бути інтегровані у глобальну систему безпеки.

Список використаних джерел:

1. Ільницька У. Безпековий вимір зовнішньополітичних інформаційно-комунікативних стратегій Європейського Союзу. Політична наука: зб. наук. праць. 2025. Вип. 1. С. 68-75.
2. Karpenko, O. Hybrid Threats: Legal and Security Aspects in the Ukrainian Context. International Economic Policy Journal. 2024. №41. С. 177-185.
3. Підходи Словаччини до боротьби з гібридними загрозами: аналітика від експерта НІСД. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/pidkhodi-slovachchini-do-borotbi-z-gibridnimi-zagrozami-analitika-vid-eksperta-nisd>
4. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України: «Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій». URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf>
5. Королюк Т. О., Чворун К. Г. Стратегічні комунікації як засіб у боротьбі з дезінформацією. Вісник Київського нац. економ. ун-ту. 2023. №53. С. 52-58. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1998262>

Мокієнко Р. М.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України.
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Мальцев В. В.,
кандидат юридичних наук, старший
дослідник, заступник начальника
кафедри державної безпеки факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СТРУКТУР У МЕЖАХ ФІЕР: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Проблематика забезпечення громадської безпеки й порядку в сучасних умовах набула особливого значення, оскільки зростає роль міжнародного співробітництва у сфері безпеки та правоохоронної діяльності. У цьому контексті важливою є діяльність Міжнародної асоціації жандармерії та сил поліції в статусі військової установи (ФІЕР), що об'єднує структури з різних держав, покликані діяти одночасно як у воєнній, так і в поліцейській сфері. Вивчення правосуб'єктності цих структур дозволяє зрозуміти особливості їхнього правового статусу, організаційних повноважень та механізмів взаємодії у сфері підтримання громадського порядку.

Правосуб'єктність військово-поліцейських формувань є багатовимірним явищем, яке поєднує елементи внутрішньодержавного та міжнародного права. З одного боку, вона ґрунтується на національному законодавстві держав-членів, що визначає функції та завдання відповідних жандармерій чи поліцейських сил. З іншого боку, правосуб'єктність цих структур виявляється у їхній здатності виступати учасниками міжнародних відносин у межах ФІЕР, брати участь у спільних операціях, обмінюватися досвідом і координувати дії відповідно до узгоджених стандартів. Це дозволяє формувати своєрідний простір безпеки, заснований на принципах взаємодії, довіри та правового узгодження [1, с. 4010-4016].

Дослідження правової природи ФІЕР свідчить про її унікальність як міжнародного утворення. Вона не має класичного статусу міжнародної організації у публічно-правовому сенсі, проте виступає платформою координації військово-поліцейських структур, створюючи умови для розвитку їхньої функціональної правосуб'єктності. Це проявляється у можливості спільного

прийняття рішень, вироблення рекомендацій, проведення навчань і миротворчих операцій. Таким чином, FIER стає фактором формування нових стандартів безпеки, які поєднують правові й організаційні елементи діяльності.

Україна, як повноправний член FIER, отримала додаткові можливості для зміцнення міжнародної співпраці у сфері правоохоронної діяльності та громадської безпеки. Правосуб'єктність Національної гвардії України у межах цієї асоціації ґрунтується на національному законодавстві та міжнародних зобов'язаннях, що дозволяє поєднувати внутрішні завдання із міжнародною діяльністю. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня підготовки особового складу, інтеграції у спільні стандарти та адаптації національних механізмів забезпечення правопорядку до кращих світових практик [2].

Разом із тим, існують проблеми та виклики у сфері реалізації правосуб'єктності України у FIER. Серед них – потреба у гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, подолання правових прогалин щодо регламентації участі у спільних операціях, а також удосконалення механізмів міжвідомчої координації. Важливим завданням є також посилення науково-правового обґрунтування участі Національної гвардії України у міжнародних ініціативах, що дасть змогу не лише зміцнити правовий статус України у FIER, але й підвищити ефективність взаємодії з партнерами [3, с. 196-202].

Отже, дослідження правосуб'єктності структур-членів FIER має вагомe значення як для розвитку міжнародної безпеки, так і для вдосконалення внутрішніх механізмів діяльності військово-поліцейських формувань. Воно дозволяє визначити, яким чином поєднуються національні та міжнародні правові елементи у формуванні комплексної системи громадської безпеки [4, с. 45-50]. Для України це означає не лише зміцнення її позицій у міжнародних структурах, але й практичне вдосконалення національної системи забезпечення правопорядку з урахуванням сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко Д., Бизова А., Скриньковський Р. Досвід діяльності членів Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIER) у виконанні функцій військової поліції // *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. Т. 7, № 1. С. 4010–4016. DOI: 10.22178/pos.66-1.
2. Бизова А., Скриньковський Р. Досвід діяльності членів Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIER) у виконанні функцій військової поліції. 2021.
3. Ктіторов М. О., Пугач А. В. Формування і розвиток професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ: досвід країн-партнерів НАТО і FIER для України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 215. С. 196–202.

4. Morkvin D., Gokh I., Cherkashyn S. Роль і значення міжнародного співробітництва у розвитку Національної гвардії України. *Honor and Law*. 2022. № 1(80). С. 45–50.

Мацюк М. М.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Національна безпека у сучасному світі є не лише внутрішнім завданням держави, а й складовою частиною міжнародної системи безпеки.

Україна, будуючи об'єктом неспровокованої збройної агресії з боку російської федерації та, водночас, обравши стратегічний курс на європейську й євроатлантичну інтеграцію, повинна поєднувати захист власного суверенітету з адаптацією до міжнародно-правових стандартів. Ці стандарти відображаються, насамперед, у базових універсальних актах: Статуті ООН та Європейській конвенції з прав людини, у практиці демократичного цивільного контролю, що розробляється структурами НАТО та ЄС, а також у доктринальних наукових дослідженнях, які визначають нові параметри безпеки в епоху гібридних загроз [1; 2; 3; 4, с. 245].

Витоки міжнародних стандартів у сфері безпеки закладені у Статуті ООН, що забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав (ст. 2(4)) і, водночас, визнає право на індивідуальну й колективну самооборону у разі збройного нападу (ст. 51) [1]. Для України ці положення стали основою правової аргументації у міжнародних судах і на дипломатичному рівні у контексті повномасштабної російської агресії. Водночас, вони інтегруються у внутрішній правопорядок: Конституція України визначає оборону та захист суверенітету як найважливішу функцію держави [5], а Закон України «Про національну безпеку України» закріплює положення про європейську та євроатлантичну інтеграцію як стратегічний курс [6].

Як слушно зазначає В. П. Горбулін, саме поєднання універсальних норм міжнародного права та національних стратегій формує основу стійкості держави у протидії зовнішній агресії [4, с. 116].

Не менш значущим є блок стандартів, що стосуються прав людини. Європейська конвенція з прав людини визначає, що навіть у разі війни чи надзвичайної ситуації дозволені лише такі обмеження прав і свобод, які є «строго зумовленими вимогами ситуації» (ст. 15), при цьому низка прав (право на життя, заборона катувань) не підлягає жодним відступам [2]. В Україні ці положення відтворені у ст. 64 Конституції [5]. Це свідчить про те, що навіть в умовах реальних загроз суверенітету і територіальній цілісності, держава намагається зберігати баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням фундаментальних прав людини. Як підкреслюють В. В. Новіков та В. С. Боровікова, саме спроможність держави одночасно вести оборонну боротьбу та зберігати демократичні засади є важливим чинником стійкості у будь-якій війні [7, с. 42].

Окремим міжнародним стандартом є демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та силами оборони. У країнах-членах НАТО він розглядається як необхідна умова прозорості та підзвітності військових і правоохоронних інституцій. Україна у свій час відтворила ці принципи у Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [8], що втратив чинність у зв'язку із набуттям чинності Законом України «Про національну безпеку України», проте нормативно започаткував практику парламентського, урядового, судового та громадського контролю. Подальший розвиток цього інституту відбувся у Законі «Про національну безпеку України», де чітко визначено механізми розподілу повноважень між Президентом, парламентом і урядом, а також закріплено фінансовий мінімум видатків на сектор безпеки [6].

Як підкреслюють дослідники П. Флурі та В. Бадрак, реальне функціонування цивільного контролю залежить від спроможності парламенту здійснювати нагляд за закритими бюджетними процедурами, а також від активності громадянського суспільства у сфері безпеки [3].

Європейська інтеграція сектора безпеки України визначається не лише співпрацею з НАТО, а й адаптацією до правових норм та інституційних стандартів ЄС. Як наголошують дослідники Г. П. Ситник та М. Г. Орел, національна безпека в умовах євроінтеграції повинна будуватися на принципах верховенства права, демократичної підзвітності, стратегічного планування та прогнозування ризиків [9, с. 222-223]. Саме тому стратегічні документи України (Стратегія національної безпеки, Стратегія кібербезпеки тощо) розробляються з урахуванням підходів *capability-based planning*, поширених у НАТО. Такий підхід забезпечує не лише формальне наближення до стандартів Альянсу, а й розвиток власної системи оцінки загроз та нарощування спроможностей [9, с. 234].

Особливу роль у розвитку національної безпеки відіграє сучасна концепція повномасштабної війни, що має гібридний характер через застосування особливих прийомів, способів та засобів, що не властиві «класичному»

збройному конфлікту міжнародного характеру. У монографічному дослідженні «Світова гібридна війна: український фронт» підкреслюється, що агресор використовує поєднання військових, інформаційних, економічних та політичних засобів впливу, що вимагає комплексної відповіді держави [4, с. 237, 283].

Українське законодавство, зокрема Закон «Про національну безпеку України», у цьому контексті стає не лише відображенням міжнародних стандартів, а й джерелом нових підходів до їх розвитку. Український досвід протидії загрозам міжнародного конфлікту збройного характеру може бути інтегрований у практику НАТО та ЄС як приклад адаптації права до сучасних викликів.

Імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері національної безпеки є для України процесом багатовимірним і динамічним. З одного боку, вона забезпечує легітимність дій держави на міжнародній арені, з іншого - створює внутрішню систему правових та інституційних запобіжників проти зловживань владою. Універсальні норми Статуту ООН, Конвенції з прав людини, принципи цивільного контролю над оборонно-безпековим сектором, європейські стандарти демократичної підзвітності, а також наукові концепції сучасних війн повинні інтегруватися у Конституцію держави та базові національнобезпеківі закони.

Водночас, досвід України свідчить, що механічне перенесення міжнародних норм не є достатнім: лише їх поєднання з реаліями війни та національними інституційними практиками робить систему колективної безпеки дієвою. Українська держава, яка відстоює власний суверенітет і територіальну цілісність у збройному протистоянні з російською федерацією, фактично виступає певним еталоном для перевірки ефективності міжнародно-правових стандартів, що регулюють міжнародні збройні конфлікти, у нових умовах повномасштабної війни з елементами «гібридизації». Це означає, що український досвід може і має впливати на формування нових підходів до міжнародної безпеки.

Отже, можна стверджувати, що Україна, знаходячись у правовому режимі воєнного стану і здійснюючи відсіч збройній агресії, не лише адаптує міжнародні стандарти, а й стає активним учасником їх подальшого розвитку. У цьому сенсі її роль не обмежується споживачем відповідних міжнародно-правових послуг, що засвоює європейські та світові практики, а поступово перетворюється на активного гравця, масштабного суб'єкта міжнародно-правових відносин, чий досвід цікавить НАТО, ЄС та інші міжнародні організації. Тому імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері національної безпеки є не лише умовою виживання держави, але й внеском України у глобальну систему безпеки XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. San Francisco, 1945.

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 1950 (із протоколами).
3. Fluri, P.; Badrack, V. (eds.). Democratic Civilian Control and Military Crisis in Ukraine: Legislative Aspects. Geneva–Kyiv: DCAF / CACDS, 2016.
4. Світова гібридна війна: український фронт: *монографія* / за ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 494 с. URL: <https://www.niss.gov.ua/publikacii/monografii/svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front-monografiya> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> #Text (дата звернення: 11.10.2025).
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 11.10.2025).
7. Новіков В. В., Боровікова В. С. Імплементация міжнародних стандартів прав людини в національному законодавстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. № 4, 2018. С. 39-49. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2625/1/20118-4-07--.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).
8. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, N 46, ст.366). [Втратив чинність]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text> (дата звернення: 11.10.2025).
9. Ситник Г. П.; Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: *підручник*. Київ: МАУП, 2021. 380 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/7148e643-1410-42f1-a6b6-f4cf15aeb638.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).

Неклонський І. М.,

кандидат військових наук, старший
викладач кафедри організації і
проведення аварійно-рятувальних
робіт навчально-наукового інституту
цивільного захисту,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Черкаси, Україна)

ВАРІАТИВНА МОДЕЛЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТРЕНАЖЕРНИХ КОМПЛЕКСІВ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану перед Державною службою України з надзвичайних ситуацій постали нові виклики, які потребували інтенсифікації оперативного реагування, нових алгоритмів дій та логістичних рішень для ефективної діяльності в нових надскладних умовах. Аналіз досвіду діяльності в умовах воєнного стану вказує на необхідність переоцінки окремих питань щодо практичної підготовки фахівців у сфері цивільного захисту на основі системного аналізу передового міжнародного досвіду.

З метою застосування інноваційних технологій підготовки рятувальників в сучасних умовах ведеться активна робота щодо впровадження передового досвіду різноманітних міжнародних асоціацій та проектів (European Fire Service Colleges Association [1], International Association of Fire and Rescue [2] та ін.). Загальний принцип роботи полягає у дослідженні можливостей комбінованого (почергового) застосування інноваційних комп'ютерних засобів та відповідного устаткування з використанням реальних імітаторів небезпечних факторів під час практичного навчання рятувальників.

Потреба у застосуванні передових технологій обумовлена необхідністю вирішення проблеми, яка полягає в тому, що існуючі тренувальні комплекси (в першу чергу такі як тепло та димокамери, смуги психологічної підготовки), а також наявні методи і засоби підготовки особового складу до роботи не відтворюють реальних умов, а тільки створюють наближений ефект. Крім того, застарілі методики тренувань дають змогу призвичаїтись до них. Це ставить під сумнів ефективність таких тренувань.

В умовах комбінованого підходу до вирішення проблеми для підготовки фахівців Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (ОРС ЦЗ) активно впроваджуються прикладні інформаційні технології моделювання дій рятувальних підрозділів в різних умовах, багатофункціональні тренажерні комплекси як мобільного так і стаціонарного типу, а також спеціальні смуги психологічної підготовки модульного типу. Наприклад, активно застосовуються в навчальному процесі відповідні програмні тренажери – комп'ютерні

симулятори формування навичок прийняття рішення керівником рятувального підрозділу, який першим прибув до місця надзвичайної ситуації [3].

Як показує міжнародна практика в системі підготовки рятувальників активно використовуються мобільні тренувальні комплекси – це передова комп'ютеризована система навчання, яка дає змогу у безпечних, контрольованих та екологічно чистих умовах підготувати працівників аварійно-рятувальних служб, підвищити їх боєздатність під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Досвід застосування таких комплексів як «Mobile respiratory protection training galler», «Combined training system», «KIO» (Німеччина), «Mobile Fire Trainer ML 2000» (Польща) показує, що вони є реальними симуляторами небезпечних факторів, а їх мобільність сприяє зручності проведення тренувань будь-де і будь-коли. В рамках виконання спільного польсько-українського проекту «Регіональні тренінгові центри порятунку – підтримка системи підготовки добровільної пожежної охорони та професійних аварійних служб в Україні» впроваджуються багатофункціональні тренажери контейнерного типу [4]. Багатофункційний тренажер контейнерного типу – це навчальний, мобільний тренажер, який складається з одного або декількох 40-футових (12 м) стандартних металевих контейнерів, що з'єднані між собою спеціальними кріпленнями. Використання подібної технології дає можливість здійснити монтування та планування тренувального комплексу заввишки приблизно в 15-20 м, що відповідає висоті 4-5-ти поверхового будинку, при цьому імітуючи приміщення різної площі, конфігурації та планування. Безперечною перевагою подібних тренажерів є можливість здійснити: задимлення приміщень справжніми продуктами згорання, подачу вогнегасної речовини на гасіння справжнього осередку займання, відпрацювання рятування постраждалих на висоті та в обмеженому просторі тощо. Наукове супроводження впровадження таких тренажерних комплексів дозволило дослідити сучасні методи та засоби підготовки особового складу на тренажерах (симуляторах) та обґрунтувати конструкцію і оснащення тренажера. [5] На основі проведеного аналізу та досліджень розроблена методика проведення занять для виконання навчальних вправ особовим складом підрозділів ОРС ЦЗ під час виконання завдань за призначенням та програма підготовки інструкторів [6].

Разом з тим, основна проблема, яка залишається актуальною, під час впровадження відповідних технологій – це варіативність їх практичної реалізації. Варіативність – це концептуальна основа дидактики. Саме варіативність дає можливість диференційованого підходу до всіх категорій рятувальників, які навчаються, а також дозволяє побороти фактор звикання під час навчання.

З цієї точки зору стає актуальним розроблення не тільки конструктивних особливостей тренажерних комплексів і методик проведення занять, а й моделей імітації дії небезпечних факторів, наприклад таких як явища Flashover, Backdraft, Flameover (Rollover), утворення нейтральної зони під час внутрішньої пожежі, зони забруднення тощо [7]. Застосування таких моделей дає можливість керівнику занять використовуючи вихідні дані, які відповідають певній

конструкції тренажера, досить точно відтворити необхідну реальну обстановку, а в процесі відпрацювання вправ – моделювати її розвиток.

В цілому, варіативна модель практичної підготовки із застосуванням багатофункціональних тренажерних комплексів має містити чотири взаємопов'язаних компоненти: концептуальний, технологічний, змістовий та регуляторний.

Сутність концептуального компоненту моделі – це варіативність. Технологічний компонент передбачає застосування моделі на практиці і включає систему дій інструктора, спрямованих на застосування різноманітних організаційних форм і технологій навчання. Змістовий компонент передбачає відповідність змісту, складності та обсягу навчального тренінгу. Регуляторний компонент включає узгодження методів, засобів навчання і змісту практичної підготовки.

Список використаних джерел:

1. European Fire Service Colleges Association. URL: <https://www.ef sca.org/> (дата звернення 15.10.2025)
2. International Association of Fire and Rescue Services. URL: <https://www.ctif.org/> (дата звернення 15.10.2025)
3. Програми тренажери. URL: <https://nuczu.edu.ua/ukr/prohramni-trenazhery> (дата звернення 15.10.2025)
4. Луц В. І., Лазаренко О. В., Сукач Р. Ю., Яковчук Р. С. Обґрунтування конструкції багатофункційного тренажера контейнерного типу для підготовки пожежників. Пожежна безпека. 2020. №36. С. 75-83. DOI: 10.32447/20786662.36.2020.08
5. Луц В.І., Яковчук Р.С., Войтович Д.П. Методика проведення практичних занять у багатофункціональному тренажері контейнерного типу. Пожежна безпека. 2020. №36. С. 84-94. DOI: 10.32447/20786662.36.2020.08
6. Типова програма підготовки інструкторів для практичних навчань на багатофункціональному тренажері контейнерного типу: Наказ ДСНС України від 25.09.2023 № 752.
7. Lars-Göran Bengtsson. Enclosure fires. URL: <https://www.ctif.org/library/enclosure-fires> (дата звернення 15.10.2025)

Новицький А. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін,

Національна академія СБУ України
(м. Київ, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВПО ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стратегія національної безпеки України передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України - головна ціль державної політики національної безпеки[1]. У законі України «Про національну безпеку держави» що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності людини [2]. Це говорить про людиноцентристський підхід у формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки держави. Людина, її життя, її умови проживання поставлені в основі всіх рішень, що повинні забезпечити належний стан національної безпеки. Сучасний стан державності проходить під час війни і це встановлює свої актуальні аспекти, визначає пріоритети та вимагає певних управлінських рішень.

Одним із нагальних питань в умовах воєнного стану як важливого елементу національної безпеки є створення належних умов до існування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Тимчасової спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України станом на 2024 рік в державі зареєстровано 4.7 млн. внутрішньо переміщених осіб, з них більше двох мільйонів – особи що знаходяться у працездатному віці, [3]. Інші – відповідно діти чи особи пенсійного віку, о створює додаткове навантаження на соціальні потреби та необхідність для підтримки зазначеної категорії осіб

Військова агресія проти України, захоплення територій держави, зумовили значні міграційні процеси. Велика кількість наших громадян, через реальну загрозу власному життю, змушені були виїхали за межі держави, а частина громадян із різних причин перемістились на підконтрольну частину. Сьогодні стоїть реальна проблема щодо інтеграції значної частини громадян держави, що змушені були покинути своє місце проживання, місце роботи чи зайняття підприємницької діяльності. Адаптація до нових умов проживання стала для багатьох критичним викликом.

Реалізація державної політики в сфері забезпечення належних умов існування внутрішньо переміщених осіб для держави стала викликом, яка не мала до цього напрацьованих інструментів чи управлінських рішень. Тому

розробка та впровадження саме особливостей державної політики в зазначеній сфері потребує не тільки швидкої управлінської дії а і такої ж швидкої підтримки в сфері наукових досліджень, надання пропозицій та активізації громадської підтримки. Як відзначає Д. А. Чижов, різноманітність міркувань щодо визначення національної безпеки дає змогу аргументувати, що вона є складною структурною системою і багатоплановим явищем[4]. В той же час, А. А. Романова говорить про те, що система забезпечення прав і свобод людини та громадянина складається з чотирьох підсистемних елементів, а саме: - інституційне забезпечення; - правове забезпечення; - організаційне забезпечення; - ресурсне забезпечення. Усі ці елементи діють на підставі на таких початкових принципах, як єдність мети, взаємна залежність, взаємний вплив. Тобто, усі елементи системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина діють задля досягнення єдиної мети – забезпечення прав і свобод. Діють вони у взаємній залежності, тобто без ефективного функціонування одного з цих елементів усі інші не мають можливості виконувати покладені на них функції. Взаємний вплив цих елементів показує, що при наявності певних змін в одному з них, усі інші теж змінюються[5]. Проте сучасні реалії потребують говорити про більш широку систему забезпечення прав і свобод людини. Особливо в умовах воєнного стану та враховуючи особливість статусу внутрішньо переміщених осіб. Одним із важливих елементів запропонованої системи стає соціальне та психологічне забезпечення громадян держави. І це забезпечення повинно розповсюджуватися не тільки на внутрішньо переміщених осіб а і на інших. Адже переміщення понад десяти відсотків населення держави несе за собою не тільки економічні, фінансові побітові проблеми. Переміщення такої кількості населення несе і створення нових цінностей, культурного перемішування традицій тощо.

Це ще раз підтверджує комплексність проблеми забезпечення національної безпеки держави в умовах воєнного стану, ускладнену значними міграційними процесами.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що Україна вживає всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема відновленням усіх соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Громадянин пенсійного віку, особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю та інша особа, яка перебуває у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано внутрішньо переміщеними особами, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи[6].

Крім зазначених проблемних питань, ми повинні бути готові і до повернення наших громадян, які через реальні побоювання та загрози їхньому життю, спричинену військовою агресією проти нашої держави, виїхали в інші країни. Багато із них втратили житло, роботу, умови для проживання. Фактично, їм немає куди повертатись. Їх довготривале перебування в інших країнах також

вплинуло на їх світогляд. Тому для України, постане ще проблема глобалістичного культурного та соціального переміщення.

Головне для нашої України це досягнення миру та забезпечення прав і свобод для всіх громадян держави. Створення належних умов для існування та забезпечення умов дійсно європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>

2. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3. Аналітичний звіт «Зайнятість внутрішньо переміщених осіб». URL.: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75506.pdf>

4. Чижев Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони*. Серія «Право» 2021. № 4 (74). С.96-101. URL.: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2021/15.pdf

5. Романова А. А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. URL: FP_index.htm_2012_2_95%20.pdf

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

Плотніков О. В.,

кандидат юридичних наук, офіцер
відділу міжнародного права
Департаменту юридичного
забезпечення Міністерства оборони
України,
(м. Київ, Україна)

АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасне поле бою характеризується все ширшим використанням автономних систем озброєння (далі – АСО), оснащених елементами штучного інтелекту чи повноцінним штучним інтелектом (далі – ШІ). ШІ вже використовується для аналізу бойової обстановки, пошуку та ідентифікації цілей, спрямування ударів дронів та безпосередньо для ураження цілей. Слід очікувати, що в наступні роки роль АСО з ШІ тільки зростатиме. Держави, що матимуть найбільш розвинуті технології АСО, очевидно, матимуть перевагу у веденні бойових дій.

За наявними повідомленнями, АСО вже використовуються на полі бою. Так, в березні 2020 року в Лівії відбулося перше смертельне ураження учасника збройного конфлікту на полі бою за допомогою повністю автономної системи озброєння, а саме БПЛА Kargu-2 [1]. Ізраїль використовує ШІ при виборі цілей під час ведення військових операцій в секторі Газа [2]. Україна скористалася ШІ, що був спеціально натренований для ударів по стратегічних бомбардувальниках, при проведенні операції “Павутина” в 2025 році [3].

Провідні держави намагаються врегулювати сферу використання АСО. В 2023 році Міністерство оборони США випустило директиву щодо автономних систем озброєння [4]. Групою китайських експертів були схвалені Пекінські принципи використання штучного інтелекту [5]. На рівні ООН Група урядових експертів з технологій, що виникають в сфері летальних автономних систем озброєння запропонувала проєкт статей щодо автономних систем озброєння, заборон та інших регуляторних заходів на підставі міжнародного гуманітарного права (далі - МГП) [6].

Широкий розвиток АСО викликає питання про їхню урегульованість засобами міжнародного права та національного законодавства. Слід визнати, що на даний момент спеціального регулювання для АСО не існує. Це, тим не менш, не означає беззаконності АСО, так само як і не створює дозволу на їхнє необмежене застосування. Вже зараз можна впевнено говорити про формування міжнародно-правового режиму АСО, що відбувається за трьома напрямками. Перший напрямок полягає в застосуванні до АСО загальних принципів МГП. Другий відображається у формулюванні понятійного апарату, пов'язаного з АСО, що, значною мірою, є універсальним для будь-яких технологій ШІ. Третій

напрямок виражається діяльності держав, спрямованій на розробку правового режиму для АСО, яка вже набула помітних доктринальних форм.

Що стосується першого напрямку, слід зауважити, що принципи МГП в збройному конфлікті є універсальними і застосовуються незалежно від наявності більш детального регулювання. На це вказує, зокрема, застереження Мартенса, що в найбільш сучасному вигляді було сформоване в Додатковому протоколі до Женевських конвенцій 1977 року (далі – Протокол I), відповідно до якого, “у випадках, не передбачених цим Протоколом або іншими міжнародними угодами, цивільні особи й комбатанти залишаються під захистом і дією принципів міжнародного права, що впливають з усталених звичаїв, з принципів гуманності та з вимог суспільної свідомості” [7, ст. 1]. Загальновизнані принципи МГП – це принципи розрізнення, гуманності, військової необхідності, пропорційності й вжиття запобіжних заходів. Реалізації цих принципів до АСО вимагає стаття 36 Протоколу I, згідно із якою “при вивченні, розробці, придбанні чи прийнятті на озброєння нових видів зброї, засобів або методів ведення війни слід визначати, чи підпадає їх застосування, за деяких або за всіх обставин, під заборони, що містяться в Протоколі або в інших нормах міжнародного права” [7, ст. 36].

Дані принципи цілком застосовні до регулювання ІІІ в Україні, формування якого є другим напрямком розвитку правового режиму АСО. При застосуванні принципів слід зважати на наявні правові акти, що вже існують в національній правовій системі. Ідеться, насамперед, про Концепцію розвитку штучного інтелекту, що була затверджена Кабінетом Міністрів України. В ній, зокрема, надається визначення ІІІ як “організованої сукупності сукупність інформаційних технологій із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань” [8]. Слід звернути увагу також на те, що в Україні провідну роль в розвитку правового регулювання ІІІ відіграє Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), що підготувало так звану Білу книгу з регулювання ІІІ в Україні [9]. Даний документ визначає певні попередні рамки майбутніх правових норм щодо ІІІ, в тому числі, із посиланням на міжнародні зобов’язання України, право ЄС і Ради Європи. Водночас слід враховувати, що право ЄС та Ради Європи, так само як і пропозиції Мінцифри, стосуються мирного використання ІІІ, та є недостатніми для його використання у воєнній сфері.

Якщо говорити про міжнародні напрацювання щодо правового регулювання ІІІ у воєнній сфері, то слід звернути увагу, насамперед, на діяльність Групи урядових експертів з летальних АСО в Женеві. Зокрема, уваги заслуговує представлений в рамках Групи Проект статей щодо летальних автономних систем озброєнь, що може розглядатися як один з можливих прообразів майбутньої конвенції.

Проект не містить деяких речей, що виглядають вкрай важливим з точки зору врегулювання АСО та використання ІІІ в збройних конфліктах в цілому. Зокрема, в ньому відсутнє визначення даних понять, яке, ймовірно, не бажане на міжнародному рівні у зв'язку із стрімким розвитком технологій. Натомість, Проект охоплює вже доволі конкретні вказівки щодо порядку застосування принципів МГП до АСО. Це можна проілюструвати, наприклад, переліченням в статті 4 Проекту вимог до дотримання принципу розрізнення (зокрема щодо врахування можливості присутності цивільних осіб в районах застосування АСО), або визначенням в статті 5 конкретних запобіжних заходів, які можуть бути застосовані при нападі із застосуванням АСО [10].

Підсумовуючи можна констатувати, що потреба в міжнародно-правовому регулюванні АСО добре усвідомлюється державами, і реформа за цим напрямком триває. Поєднання принципів МГП, понятійного апарату щодо ІІІ, який розробляється, та напрацювань урядових експертів дозволять створити відповідне правове регулювання, як можна припускати, в форматі чергового протоколу до Конвенції про деякі види звичайної зброї, або окремої конвенції.

Список використаних джерел:

1. Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/037/72/PDF/N2103772.pdf?OpenElement>. (дата звернення: 12.08.2024).
2. Прищепя Я. Ізраїльські військові почали застосовувати штучний інтелект при плануванні авіаударів — Bloomberg. URL: <https://suspilne.media/529927-izrailski-vijskovi-pocali-zastosovuvati-stucnij-intelekt-pri-planuvanni-aviaudariv-bloomberg/> (дата звернення: 12.08.2024).
3. Лісова А. ІІІ навів дрони на вразливі місця російських літаків під час операції "Павутина" — авіаексперт. *Liga.Net*. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/shi-naviv-drony-na-vrazlyvi-mistsia-rosiyskykh-litakiv-pid-chas-operatsii-pavutyna-aviaekspert> (дата звернення: 27.06.2025).
4. DOD Directive 3000.09 Autonomy in Weapon Systems. January 25, 2023. URL: <https://www.esd.whs.mil/portals/54/documents/dd/issuances/dodd/300009p.pdf> (Дата звернення: 12.08.2024).
5. Beijing Artificial Intelligence Principles. URL: <https://ai-ethics-and-governance.institute/beijing-artificial-intelligence-principles/> (дата звернення: 12.08.2024).
6. Draft articles on autonomous weapon systems – prohibitions and other regulatory measures on the basis of international humanitarian law ("IHL"). URL: https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-

Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_(2023)/CCW_GGE1_2023_WP.4_US_Rev2.pdf (дата звернення: 12.08.2024).

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 02.06.2025).

8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.05.2025).

9. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри, 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A8%D0%86.pdf> (дата звернення: 27.06.2025).

Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons System. Draft articles on autonomous weapon systems – prohibitions and other regulatory measures on the basis of international humanitarian law (“IHL”) Submitted by Australia, Canada, Estonia, Japan, Latvia, Lithuania, Poland, the Republic of Korea, the United Kingdom, and the United States, 2024. URL: [https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_\(2024\)/CCW-GGE.1-2024-WP.10.pdf](https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_(2024)/CCW-GGE.1-2024-WP.10.pdf) (дата звернення: 11.06.2025).

Полторак А. Б.,

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Науковий керівник:

Куракін О. М.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

ІННОВАЦІЇ У СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ: ТЕХНОЛОГІЇ, УПРАВЛІННЯ, ВЗАЄМОДІЯ

Сучасна службово-бойова діяльність військових формувань України зазнає інтенсивних трансформацій під впливом змін у характері ведення бойових дій, поширення високотехнологічного озброєння, розвитку цифрових систем та необхідності адаптації до нових форм загроз. Масштабна зовнішня збройна агресія спричинила різке зростання ролі інновацій як у технічній сфері, так і в організації управління, підготовці особового складу та міжвідомчій взаємодії. Інноваційність стала критично важливим чинником збереження боєздатності, прискорення темпів ухвалення рішень і підвищення ефективності оборонних операцій, а також формування нових підходів до планування та виконання завдань у секторі безпеки і оборони [1, с. 123].

Одним із ключових напрямів інноваційного розвитку стала поява та широке впровадження безпілотних авіаційних систем різного класу, які сьогодні виконують більшість завдань тактичного рівня — від розвідки й спостереження до коригування артилерії та точкових ударів. Саме масове застосування FPV-дронів стало тим фактором, який змінив традиційні підходи до штурмових і оборонних дій, адже дозволяє завдавати ураження з високою точністю без участі великої кількості живої сили. Паралельно з розвитком ударних дронів удосконалюються системи радіоелектронної боротьби, сучасні засоби захищеного зв'язку, цифрові радіостанції та програмні рішення для управління підрозділами в режимі реального часу. Важливу роль відіграють також платформи ситуаційної обізнаності, які об'єднують дані з дронів, супутників, бойових сенсорів, розвідувальних груп і дозволяють оперативно

оновлювати тактичну картину. Це суттєво скорочує час між виявленням цілей і їх ураженням та забезпечує точніше використання ресурсів. Значною інновацією стала і цифровізація військової підготовки: симуляційні комплекси, VR- та AR-тренажери, інтерактивні модулі з моделюванням бойових дій забезпечують безпечно, економне й ефективне навчання бійців у різноманітних сценаріях [2 с.224].

Зміни у технологіях супроводжуються трансформацією системи управління. Сучасні операції неможливі без децентралізованого, адаптивного управління, у якому тактичні командири отримують ширші повноваження. Такий підхід відповідає стандартам НАТО, де наголос робиться на ініціативі командирів низового рівня та на здатності підрозділів самостійно ухвалювати рішення в умовах швидко змінюваної ситуації. Водночас автоматизовані системи бойового управління поступово виходять на провідні позиції в організації командування, оскільки вони дозволяють формувати єдиний інформаційний простір, забезпечувати постійний обмін даними, здійснювати цифрове ведення бойових журналів, координувати дії підрозділів і контролювати логістичні процеси. Управління матеріально-технічним забезпеченням також зазнає інновацій: сучасні облікові системи, цифрові карти ресурсів, автоматизоване прогнозування потреб і контроль переміщення вантажів сприяють підвищенню стійкості бойових порядків, а також значному скороченню часу доставки необхідних засобів на передову. Зростає роль підготовки командирів, які мають володіти не лише класичними навичками тактики, а й компетентністю у сфері цифрового управління, аналітики, кризового менеджменту та прийняття рішень в умовах невизначеності [3, с. 91].

Міжвідомча взаємодія у секторі оборони набула особливого значення в умовах масштабних бойових дій. Сучасні операції майже завжди реалізуються за участю кількох силових структур, що вимагає інтеграції інформаційних систем, спільного планування та стандартизації процедур. Інновації у взаємодії передбачають створення єдиних координаційних платформ, які поєднують Збройні Сили України, Національну гвардію, Державну прикордонну службу, Службу безпеки України та інші структури. Це сприяє швидкому реагуванню на загрози, ефективному розподілу сил і засобів, узгодженості тактики та уникненню дублювання функцій. Значно активізувалася і практика спільних навчань, які проводяться на основі реальних бойових кейсів, моделювання кризових ситуацій і використання симуляційних систем. Інтеграція міжнародного досвіду — ще один важливий чинник розвитку взаємодії. Партнерство з країнами НАТО, навчальні місії іноземних інструкторів і участь у програмах обміну сприяють адаптації українських підрозділів до сучасних підходів ведення бойових дій та підвищують рівень оперативної сумісності [4, с. 165].

Отже, інновації у службово-бойовій діяльності військових формувань є ключовим чинником підвищення ефективності сектору безпеки й оборони, оскільки вони забезпечують не лише технологічну перевагу, а й можливість швидкого адаптування до змін характеру сучасних конфліктів. Упровадження

нових технічних рішень, цифрових платформ, автоматизованих систем управління та засобів розвідки суттєво підсилює спроможність військових підрозділів діяти точніше, швидше та з мінімальними ризиками для особового складу. Разом із тим інноваційність передбачає і трансформацію підходів до підготовки військовослужбовців: розвиток компетентностей роботи з високотехнологічним обладнанням, оволодіння сучасними методами планування операцій та навичками взаємодії у багатовідомчих структурах. Важливо, що інновації в оборонній сфері не можуть існувати ізольовано — їх ефективність залежить від здатності інтегрувати нові рішення у загальнодержавну систему безпеки, забезпечити узгодженість між відомствами, стандартизувати процеси та налаштувати єдині механізми реагування. У результаті системний розвиток інновацій формує більш стійку, адаптивну та здатну до швидкого відновлення оборонну інфраструктуру, що дозволяє Україні ефективніше протидіяти сучасним загрозам і зміцнювати власні оборонні спроможності у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2017. 576 с.
2. Пиріг О. М. Інноваційні технології у військовій справі : навчальний посібник. Київ : Оборонпром, 2022. 296 с.
3. Романченко І. С., Шамко Є. В. Теорія і практика управління військами (силами) : підручник. Київ : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2021. 448 с.
4. Косевцов В. О., Шевцов А. І. Сектор безпеки і оборони України: стратегія, політика, управління : монографія. Київ : Центр оборонних стратегій, 2020. 412 с.

Сидоренко В. Л.,

доктор технічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
науково-випробувального відділу
дослідження пожежно-рятувальної
техніки, оснащення та засобів
захисту, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

Доценко О.Г.,

PhD, т.в.о. начальника науково-
випробувального відділу
дослідження пожежно-рятувальної
техніки, оснащення та засобів
захисту, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

Якіменко М. Л.,

науковий співробітник науково-
випробувального відділу
дослідження пожежно-рятувальної
техніки, оснащення та засобів
захисту, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

Свірський В. В.,

молодший науковий співробітник
науково-випробувального відділу
дослідження пожежно-рятувальної
техніки, оснащення та засобів
захисту, Інститут наукових
досліджень з цивільного захисту
Національний університет цивільного
захисту України
(м. Київ, Україна)

НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ

Глобальні тенденції у сфері безпеки свідчать про зростання інтенсивності та масштабів надзвичайних ситуацій різного характеру. Сучасна пожежно-рятувальна служба – це комплексна система реагування на всі види загроз, від природних катастроф до техногенних і навіть інформаційних інцидентів. В умовах глобалізації та тісної міжнародної взаємодії імплементація світового досвіду стає ключовим чинником розвитку національних служб безпеки.

Україна, перебуваючи у стані реформ та інтеграції з Європейським Союзом, потребує оновлення своєї пожежно-рятувальної системи через застосування передових міжнародних стандартів і технологій. Важливим кроком є приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів: Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030 – визначає основні напрямки зменшення ризиків катастроф і гібридних загроз [1], Union Civil Protection Mechanism (UCPM) – рамкова система координації реагування на надзвичайні ситуації між державами-членами ЄС [2]; NFPA Standards (National Fire Protection Association) – стандарти професійної підготовки, спорядження та організації роботи пожежників [3]; ISO 22320:2018 – міжнародний стандарт управління інцидентами та кризовими ситуаціями. Впровадження цих нормативів у оперативно-рятувальну службу цивільного захисту забезпечує уніфікацію дій, полегшує співпрацю з міжнародними партнерами та підвищує загальну безпеку.

Професійна підготовка рятувальників базується на міжнародних стандартах, таких як NFPA 1001 та NFPA 1021, що регламентують рівні кваліфікації від рядового пожежника до керівника підрозділу [3]. У країнах США, Канади, Австралії широко використовується система Incident Command System (ICS), що встановлює чітку структуру і ролі під час інцидентів [4]. Крім того, у Європі, наприклад у Нідерландах і Швеції, існують добре розвинені програми підготовки добровольців через спеціалізовані навчальні центри [5]. В Україні активізується розробка сучасних навчальних програм, але ще залишається потреба у системному підході до освіти, включно із застосуванням цифрових тренажерів і симуляторів [7, 8].

Оперативно-рятувальні служби провідних країн застосовують інноваційні технології: геоінформаційні системи (ГІС) для планування та оцінки ризиків, безпілотні літальні апарати (дрони) для моніторингу осередків пожеж і пошуку постраждалих, мобільні командні пункти з автономним зв'язком і цифровими засобами управління, системи оповіщення населення через мобільні додатки та SMS [5, 6]. Українська служба цивільного захисту впроваджує частину цих технологій, однак їхнє широкомасштабне застосування потребує додаткових інвестицій і розвитку інфраструктури [9].

В Європі та Північній Америці широко поширена модель, що поєднує професійних пожежників із добровольцями. Наприклад, у Німеччині близько 22 тисячі добровольців забезпечують до 90 % оперативних виїздів [10]. В Австрії та

Скандинавії добровільні пожежні формування складають основу системи безпеки. Ця модель формує культуру безпеки і збільшує мобілізаційний потенціал громад [5]. Для України розвиток добровільної пожежної охорони залишається пріоритетом реформування системи цивільного захисту [9].

Важливою складовою є активне залучення населення через інформаційно-просвітницькі кампанії, тренінги та освітні програми. У США працює програма Ready.gov, що навчає громадян правильно діяти під час надзвичайних ситуацій [4]. Молодіжні пожежні об'єднання, як-от Feuerwehrjugend у Німеччині, виховують готовність до дій у надзвичайних ситуаціях з дитинства [10]. У Швеції використовуються мобільні додатки для інформування населення про загрози [5]. Україна має розвивати подібні програми на рівні місцевих громад, сприяючи формуванню культури безпеки [7].

Наша держава бере участь у міжнародних програмах, що сприяють підвищенню спроможностей пожежно-рятувальної служби, таких як RescEU – європейська мережа технічного резерву для спільного реагування [2], Twinning, Horizon Europe, PPRD East – проекти для навчання, обміну досвідом і модернізації [11], співпраця з організаціями UN OCHA, IFRC, CTIF [5], використання супутникових даних сервісу Copernicus Emergency Management для моніторингу і оцінки наслідків катастроф [6].

Досвід впровадження міжнародних практик показує, що успішна імплементація потребує комплексної стратегії – поєднання оновлення нормативної бази, інвестицій у техніку та підготовку персоналу, а також розвитку міжвідомчої взаємодії. Технологічні рішення, такі як дрони з тепловізорами або інтегровані ГІС-платформи, демонструють високу результативність у виявленні та локалізації пожеж, але одночасно вимагають адаптації регуляторики та інвестицій у кібербезпеку й навчання операторів. Дотримання принципу BE-SANF – системи, що застосовують під час розвідки пожежі, особливо під час структурних пожежах у будівлях, спорудах тощо. Розвідка пожежі за принципом BE-SANF дає змогу швидко оцінити обстановку, виявити небезпечні фактори, визначити найкращі шляхи для гасіння, евакуації та розміщення сил, підвищити безпеку пожежних під час оперативних дій. Практичний досвід міжнародного співробітництва (механізми координації та оперативного резерву) свідчить про важливість участі у мультинаціональних ініціативах для доступу до ресурсів під час масштабних криз.

Таким чином на сучасному етапі вкрай необхідно:

- розробити державну програму імплементації міжнародних стандартів з визначенням етапів, джерел фінансування та відповідальних органів;
- впровадити модульні навчальні програми та систему сертифікації компетенцій на базі міжнародних практик;
- сприяти пілотним проектам із застосування дронів, ГІС і систем моніторингу з одночасним оновленням нормативно-правової бази;
- розвивати міжнародне партнерство та залучення технічної допомоги від міжнародних організацій і донорів.

Отже, імплементація міжнародного досвіду у діяльність пожежно-рятувальних служб України є критичною для підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації. Серед ключових напрямів – адаптація і гармонізація нормативної бази з міжнародними стандартами (Sendai Framework, NFPA, ISO), розвиток професійної освіти і підготовки за системою ICS, модернізація технічної бази із застосуванням цифрових технологій, впровадження моделі змішаних пожежно-рятувальних сил із активною участю добровольців, інформаційна робота із залученням населення, активне міжнародне співробітництво та участь у проектах ЄС. Для успішної реалізації необхідна державна підтримка, комплексний підхід та залучення громадськості.

Список використаних джерел:

1. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. URL: <https://www.undrr.org> (дата звернення: 05.10.2025).
2. European Commission. Union Civil Protection Mechanism (UCPM). URL: <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu> (дата звернення: 05.10.2025).
3. National Fire Protection Association. NFPA 1001, 1021 Standards. URL: <https://www.nfpa.org> (дата звернення: 05.10.2025).
4. FEMA. Incident Command System (ICS) Training Modules. URL: <https://training.fema.gov> (дата звернення: 05.10.2025).
5. CTIF – International Association of Fire and Rescue Services. URL: <https://www.ctif.org> (дата звернення: 05.10.2025).
6. Copernicus Emergency Management Services. URL: <https://emergency.copernicus.eu> (дата звернення: 05.10.2025).
7. Жуков В.І., Корнієнко С.В. Пожежна безпека: міжнародний досвід та його впровадження в Україні. Київ, 2021. 156 с.
8. Пиріг Р.О. Організація діяльності пожежно-рятувальних служб: міжнародні аспекти. Львів: ЛДУБЖД, 2020.
9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. *Стратегія розвитку системи цивільного захисту до 2030 року*. Київ, 2023.
10. Scharf M., Weber T., Lang J. Volunteer Fire Services in Germany: A Model for the World? *Journal of Emergency Services*. 2022. № 4(17). С. 45–58.
11. OECD. Building Resilient Regions after Conflict and Disaster. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264443343-en> (дата звернення: 09.10.2025).

Строков І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри соціально
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Тривала російська агресія проти України гостро поставила питання мирного існування держав у світі та фактично зруйнувала засади міжнародної безпеки і міжнародного права. Головним трендом у зовнішній політиці для більшості держав світу постає питання забезпечення власної безпеки та визначення засобів, які можуть її забезпечити. Поняття міжнародного права та принципів мирного існування держав у світі стає абстрактним поняттям.

Сучасні міжнародні відносини значною мірою характеризуються протиріччям поглядів на цінності системи, які вибудувалися в різних державах після закінчення другої світової війни. Ціннісні системи різного порядку та характеру відносяться до традиційних для світової спільноти суперечностей, що породжує конфлікти між державами, які зачеплять широке коло питань від територіальних претензій до ідеологічних протиріч існування націй та народів.

Кожна держава, як елемент системи міжнародних відносин, прагне до самозбереження, зміцнення могутності та створення сприятливого середовища свого розвитку, намагаючись забезпечити свої національні інтереси та безпечне середовище для свого існування.

З метою вирішення питань мирного співіснування держав у світі та створення систем міжнародної безпеки присвячено багато міжнародних заходів за участю країни, що прагнуть створити надійні гарантії для миру та безпеки. Крім того, проблемам формування систем міжнародної безпеки та можливих способів розв'язання протиріч між суб'єктами міжнародного права присвячено багато наукових досліджень. Зокрема, у науковій літературі активно обговорюються можливі варіанти мирного існування держав світу, пропонуються різні варіанти розв'язання міжнародних конфліктів та створення систем міжнародної безпеки. Зазначеним питанням присвячено наукові праці українських вчених, серед яких: Д.С. Білявський, О.М. Бурдюжа, О.Я. Вінокур, Н.Б. Кінаш, *Б. О. Парахонський*, К.В. Мануїлова, Е.В. Тітка та інших. Вказані та інші автори акцентують увагу на складні міжнародні відносини між країнами, які значно загострилися з початком широкомасштабної агресії російської федерації проти України, а також на появу нових загроз безпековому середовищу країн світу.

Загальна думка, політиків та науковців, про те, що війна проти України розкрила проблеми міжнародного безпекового середовища, на які не звертали увагу лідери та уряди багатьох країн або намагалися їх приховати, загострила взаємовідносини між окремими країнами та їх лідерами, а також розкрила нові безпекові виклики та загрози. Водночас, війна довела недосконалість існуючих міжнародних систем безпеки та фактичну відсутність реальних гарантій та дій, які можуть бути здійснено союзниками по безпековим договорам.

Серед нових безпекових проблем існування держав та людства слід зазначити: намагання вирішити внутрішні проблеми окремих держав шляхом створення локальних конфліктів, втручання в політику окремих держав з метою досягнення своїх геополітичних прагнень; використання зборі як інструменту досягнення політичної мети та поява найбільш небезпечного явища в міжнародних відносинах – тероризму на рівні держави. Загрози застосування ядерної зброї та інших засобів масового ураження, особливо хімічної та бактеріологічної зброї, як міжнародні загрози змусили цивілізоване людство усвідомити нові реалії міжнародної безпеки, осмислити цінність людського життя [1, 562].

Зазначені чинники вказують на необхідність створення нових механізмів реалізації політики міжнародної безпеки та створення нових за змістом безпекових гарантій для мирного існування країн, забезпечення їхнього суверенітету та територіальної цілісності.

Система спільної колективної безпеки ґрунтується на довірі, заснованій на відкритості, транспарентності та передбачуваності; співробітництві й гарантіях захисту для кожної сторони. Ці принципи певною мірою втілено у діяльності наявних наддержавних структур, спрямованих на досягнення колектив. безпеки: ООН, ОБСЄ, ЄС, Ради Європи та низки регіональних об'єднань [2, 602].

Водночас, серед держав світу відбулося остаточне розмежування та сформувалися держави з демократичним та тоталітарним режимами, а відповідно прогресивною, мирною та агресивною зовнішньою політикою. Отже, однією з ознак сучасних міжнародних відносин є поява країн, які здійснюють свою діяльність на підставі агресивної зовнішньої політики та застосовують постійні погрози збройного нападу на інші країни, поширення свого впливу на окремі регіони із застосуванням зброї та військової сили, впроваджують в міжнародних відносинах форми міжнародного державного тероризму, створюють значні безпекові проблеми як для окремих держав так й до всієї міжнародної спільноти. Останніми роками бачимо постійні загрози з боку Північної Кореї, Росії та інших держав про застосування зброї масового ураження для вирішення міжнародних проблем, що створює нові безпекові виклики. Агресивні дії росії щодо держав Балтії та Північної та Східної Європи, що відбувалися останнім часом, підтверджують думку щодо формування блоку держав, які прагнуть до створення напруженості у міжнародних відносинах, породження міжнародних конфліктів та силової зміни існуючого порядку.

Ураховуючи зазначене вище, можна дійти до висновку, що сучасна система міжнародної безпеки потребує нових підходів до визначення до

визначення її змісту та теоретичного обґрунтування засад її існування. У поглядах держав на спільне існування іноді бракує чіткої та ефективної системи аналізу динаміки розвитку безпекового середовища, своєчасного виявлення безпекових загроз та реагування на них, а головне конкретних та рішучих дій у відповідь на агресію або створення небезпеки для держави.

У межах традиційних шкіл міжнародних відносин (політичного реалізму, неореалізму, функціоналізму, транснаціоналізму та інших) не спостерігається чіткого бачення динаміки розвитку міжнародних відносин та змісту заходів усунення міжнародних безпекових проблем, створення гарантій мірного співіснування. Отже, актуальним стає питання концептуального переосмислення засад міжнародного співіснування та розробка нових концепцій розвитку держав.

У цьому контексті йдеться про можливість пояснення головних трендів їх розвитку з точки зору таких аспектів, як трансформація національних політичних режимів (фактор зміни поведінки держав), зміни у характері міжнародної взаємодії та їх параметри, функціональна та системоутворююча роль розподілу ресурсів та впливів [4, 81].

Агресія росії проти України остаточно сформувала нові погляди колективну безпеку та визначила таке поняття, як гарантії безпеки – безпекове середовище існування держави. Гарантії безпеки є важливим поняттям в міжнародних відносинах та надають можливість існування держави та забезпечення суверенності і незалежності. Отже, гарантії безпеки сприяють та надають:

можливість економічного та соціального розвитку держави. Важко уявити, що інвестори будуть вкладати гроші в економіку держави у разі наявності загрози війни та знищення побудованих об'єктів;

покращення міжнародної підтримки держави та посилення її економічної та оборонної міцності. На прикладі нашої держави, незважаючи на небажання країн Європи вступати у відкриту конфронтацію та військове протистояння з росією, союзники намагаються перетворили Україну в потужну військову силу, щоб росія ніколи більше не намагалася проковтнути її;

можливість надання військової допомоги та створення миротворчих контингентів для підтримання миру. Є пропозиція в країнах НАТО, щоб окремі країни-союзники включно з США, Британією, Францією, Німеччиною і Польщею, ввели свої війська на територію післявоєнної України. Це має стати аналогом розгортання багатонаціональних бригад в країнах НАТО, що межують з Росією [3].

створення багаторічного "стратегічного партнерства" між Україною і ключовими західними країнами на двосторонній основі - щоб перетворити Україну на потужну державу, здатну до власного захисту.

Україна та союзники вже почали розробляти проект створення гарантій безпеки для держави, щоб зміцнити військові спроможності України. Зокрема, уникнути вимог росії щодо обмеження чисельності Збройних сил України, зміцнення військові спроможності України та надання сучасних, ефективних видів озброєння, надання фінансової допомоги у вирішні внутрішніх проблем

існування, розробляють правові можливості відправити в Україну миротворчого контингенту та розміщення американських військ [5].

Отже, актуальним стає розробка нових засад міжнародної безпеки та можливого зміни міжнародного колективного безпекового формату, розповсюдження безпекових гарантій не лише на країни Європи та можливо залучення країн інших регіонів. Наявність безпекових альянсів, що поширюють свій вплив на різні частини світу може слугувати стримуючим фактор здійснення агресивної політики окремими державами та створення безпекових гарантій для багатьох країн світу.

Список використаних джерел:

1. Кінаш Н. Б. Міжнародна безпека як умова плюралістичної демократії. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. 425-427 с.

2. Бірдюжа О.М. Генеза та правові засади діяльності ООН в сфері гуманітарної допомоги [Электронный ресурс] = The genesis and legal basis of the activities of the un in the field of humanitarian aid / О. М. Бурдюжа. *Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання*. 2023. N 6. С. 598-602.

3. Що означає надати "гарантії безпеки" Україн. <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-64247596>

4. Вінокур О.Я., Шевчук З.Ю. Система міжнародної (колективної) безпеки. *Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова*. UKR https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35826/Vinokur_Shevchuk.pdf?sequence=1

5. Гарантії безпеки для України: що нам пропонують і коли фіналізують документ? <https://nako.org.ua/news/garantiyi-bezpeki-dlya-ukrayini-shho-nam-proponuyut-i-koli-finalizuyut-dokument>

Цибрій М. М.,

слухач другого курсу
(магістерського) рівня Військово-
юридичного інституту,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

Науковий керівник:

Леонтьєва Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший викладач кафедри
підготовки офіцерів запасу
Військово-юридичного інституту,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

Особливий інтерес у порівняльно-правовому аспекті складає міжнародно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців. Це питання наразі є актуальним та таким, що потребує додаткового дослідження з огляду на рух України до європейського простору та вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

До основних міжнародно-правових актів, що стосуються соціального захисту військовослужбовців у період ведення бойових, до них належать:

- Женевська конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії;
- Женевська конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;
- Женевська конвенція про поводження з військовополоненим;
- Римський статут міжнародного кримінального суду (прийнятий 17 липня 1998 р.) та інші.

В названих міжнародних нормативно-правових актах містяться норми, які регулюють гарантії соціального забезпечення військовослужбовців та їх сімей під час здійснення бойових дій.

У порівняльно-правовому аспекті варто зазначити, що система соціального забезпечення військовослужбовців у країнах — членах НАТО характеризується багаторівневою структурою та охоплює кілька ключових напрямів: прямі виплати, спеціальні виплати із заохочувального фонду, компенсаційні виплати, пільги для військовослужбовців, а також пільги для членів їхніх сімей.

Прямі виплати охоплюють грошове забезпечення, житлове (квартирне) забезпечення та забезпечення продовольством. Ці види підтримки можуть надаватися як у грошовій формі, так і в натуральному вигляді, що забезпечує гнучкість та індивідуалізацію соціальної допомоги. Наприклад, у Збройних силах США військовослужбовці, які не забезпечені службовим житлом, отримують компенсацію у вигляді квартирної надбавки, розмір якої становить у середньому 70% вартості орендованого житла. Розмір цієї надбавки щорічно переглядається й, як правило, збільшується пропорційно зростанню основного грошового окладу військовослужбовців.

Крім того, продовольче забезпечення у країнах НАТО реалізується через систему безоплатного харчування в гарнізонних їдальнях або шляхом виплати грошової надбавки для тих військовослужбовців, які не мають можливості користуватися гарнізонним харчуванням. Так, у збройних силах США така надбавка становить у середньому 15–20 доларів США на добу.

Спеціальні виплати із заохочувального фонду мають на меті стимулювати проходження служби у складних, небезпечних або специфічних умовах. Вони призначаються для військовослужбовців, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком або вимагає високого рівня кваліфікації — наприклад, для членів екіпажів кораблів, підводних човнів, авіаційних підрозділів тощо. Такі виплати виконують мотиваційну функцію, сприяючи привабливості військової професії та зменшенню плинності кадрів.

У низці країн НАТО кількість видів таких спеціальних виплат перевищує 30, що свідчить про розгалужену систему стимулювання. Зокрема, у Збройних силах США військовослужбовцям, які займають посади у сфері електроніки, авіації, космонавтики та інших дефіцитних спеціальностей, передбачено грошову винагороду до 50 тисяч доларів США у разі продовження контракту на військову службу.

Таким чином, система соціального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО є комплексною, гнучкою та орієнтованою на індивідуальні потреби, що дозволяє ефективно підтримувати соціальну стабільність у військових колективах, підвищувати престиж військової служби та забезпечувати належний рівень соціальної безпеки як військовослужбовців, так і членів їхніх родин. Виплата компенсацій призначена для виплати за непередбачувані витрати: необхідність зміни місця роботи, високі тарифи на проживання у певних регіонах тощо.

У збройних силах Туреччини більшість офіцерів проживають у будинках пільгового житлового фонду Міністерства Національної оборони. Житло будується на усій території Туреччини за єдиною програмою під безпосереднім керівництвом Генерального штабу.

У країнах — членах НАТО система соціального забезпечення військовослужбовців і членів їхніх сімей вирізняється високим рівнем організованості та комплексністю підходів. Зокрема, повністю покриваються витрати, пов'язані з переміщенням військовослужбовців і членів їхніх сімей на нове місце проходження служби.

У Сполучених Штатах Америки військовослужбовці та члени їхніх родин користуються 50% знижкою на квитки комерційних авіаліній, автобусні та залізничні перевезення, а також на оплату послуг проживання в готелях і оренди автомобільного транспорту на території США.

Пільги для військовослужбовців охоплюють широкий спектр соціальних гарантій, серед яких — безоплатне медичне обслуговування та різні форми страхового забезпечення. Основним принципом організації медичного обслуговування кадрового складу збройних сил країн НАТО є сімейна модель медичної допомоги, що передбачає прикріплення військовослужбовця та його родини до постійного сімейного лікаря. Крім того, військовослужбовці мають доступ до освітніх пільг і знижок у спеціалізованих торговельних закладах продовольчих і промислових товарів, створених виключно для потреб військового контингенту.

Пільги для членів сімей військовослужбовців реалізуються через розгалужену систему соціальних програм, які охоплюють пільгове здобуття освіти, доступ до дошкільних навчальних закладів, а також спеціальні знижки у магазинах військової торгівлі. Такі пільги поширюються не лише на членів сімей військовослужбовців, які перебувають на службі, а й на сім'ї ветеранів, пенсіонерів, а також загиблих, зниклих безвісти або полонених під час виконання службових обов'язків.

Окремим напрямом соціального забезпечення є право членів сімей військовослужбовців на позачергове працевлаштування. Ця гарантія реалізується у межах визначеного шестимісячного терміну після звернення, а також забезпечує пріоритет при отриманні роботи з неповним робочим днем або за сумісництвом.

Ще одним важливим елементом системи соціального забезпечення є житлове забезпечення військовослужбовців. У збройних силах США воно визнається ключовою соціально-економічною проблемою, зокрема через дефіцит сучасного житлового фонду. Вирішення цього питання здійснюється через поєднання державного фінансування та залучення приватного сектору до будівництва та оренди житла для військовослужбовців і їхніх сімей.

Отже, соціальне забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО характеризується системністю, орієнтацією на родину військового та гнучким поєднанням державних і приватних механізмів підтримки, що сприяє зміцненню соціальної стабільності та підвищенню престижу військової служби.

Вважаємо, що здійснення дослідження міжнародних нормативно-правових актів та зарубіжного досвіду має на меті виділити та врахувати досвід з цього питання у національному законодавстві та правозастосовній практиці. У зв'язку з цим пропонуємо дослідити національний порядок надання захисту військовослужбовцям та членам їх сімей. Перш за все цікаво відмітити, що в Україні існує ціла низка нормативно-правових актів, які регулюють захист прав військовослужбовців та членів їх сімей. Водночас наявність цих нормативних актів не забезпечує реального захисту прав військовослужбовців та членів їх

сімей. Особливістю є те, що більшість із нормативних актів у цій сфері є застарілими та суто декларативними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к. (з наступ. змін. та доповн.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> .
2. Женевська конвенція про покращення долі поранених і хворих в діючих арміях 1949 року URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_151.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
4. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Чабаненко М. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
господарського та екологічного
права,

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

(м. Дніпро, Україна)

FOREIGN EXPERIENCE OF MEDIATION IN TRAINING LAWYERS AS A DIRECTION OF ENSURING NATIONAL SECURITY

The national security of the state is based not only on military and economic capabilities, but also on the level of legal culture and the ability of society to resolve conflicts by non-violent methods. In conditions of hybrid threats, destabilization processes and information wars, the formation of mediation competence among lawyers acquires strategic importance.

Lawyers as carriers of legal ideology and defenders of human rights become key agents of the state's peace-making policy. Mediation in their professional training contributes to the development of communicative tolerance, the prevention of legal conflicts and the strengthening of trust in justice.

Of scientific interest is the analysis of foreign models of teaching mediation, which can be adapted to the Ukrainian educational space as a tool for ensuring legal and social security [1; 2].

The methodological basis is the systematic and comparative legal methods, which allow comparing the features of the implementation of mediation programs in different countries.

A structural-functional approach to the analysis of the role of mediation in the legal education system and an institutional approach to studying the impact of educational programs on the formation of security values in society were used.

An analysis of international legal documents (Directive 2008/52/EC, Council of Europe Recommendations No. R(98)1) that define the standards for training mediators was also applied.

Mediation as a socio-legal institution contributes to the formation of social peace, reducing the level of aggression in society and strengthening trust in state institutions.

A lawyer who possesses mediation skills becomes not only a law enforcement officer, but also a professional in conflict resolution, which helps the state prevent the escalation of local confrontations, corporate and civil disputes [3].

In a strategic dimension, the training of lawyer-mediators is considered as an element of legal security, since mediation competence increases the efficiency of public administration and helps restore trust between citizens and the authorities.

In the USA, mediation is a mandatory element of legal education. Leading universities — Harvard, Yale, Stanford — have specialized Negotiation and Mediation

Clinics, where students undergo practical training in dispute resolution. The programs are based on the concept of "interest-based negotiation" (negotiations focused on the interests of the parties), developed by Fischer and Urie in the Harvard Negotiation Project [4].

In Germany, the training of mediators is regulated by the Gesetz zur Förderung der Mediation (2012). The universities of Hamburg, Bochum and Heidelberg offer master's programs "Rechtswissenschaft und Mediation". Special attention is paid to the legal and ethical aspects of mediation, as well as the participation of lawyers in extrajudicial procedures [5].

The Polish legal education system integrated mediation courses into master's programs after the 2015 reforms. As part of the Master of Laws program, students study "Mediation and Negotiation in Law," which focuses on resolving administrative and labor disputes [6].

Canada has a National ADR Education program that includes certification of lawyer mediators. European universities, guided by Directive 2008/52/EU, have integrated mediation into bachelor's and master's programs as a module of legal communication.

Thus, mediation education forms the professional and ethical culture of a lawyer as a guarantee of the stability of the legal order and legal security [7].

In Ukraine, mediation is developing mainly at the level of advanced training courses. At the same time, international experience proves the need for institutional integration of mediation into higher legal education [8].

It is advisable to introduce: mandatory educational modules on mediation in bachelor's programs in law; creation of university mediation centers at law faculties; state support for the certification of mediators-lawyers; inclusion of mediation competence in the professional standards of a lawyer [9].

Foreign experience confirms that the training of lawyers with mediation competence is a strategic factor in strengthening national security through legal education.

Developing skills in peaceful dispute resolution, communication, and ethical thinking among lawyers reduces the level of social tension and contributes to the formation of a culture of legal peace.

The introduction of foreign educational models of mediation into the Ukrainian legal education system is an important direction in the development of national security in the humanitarian and legal dimensions.

Reference:

1. Garashchuk V. M. Professional Ethics of a Lawyer. Kharkiv: Law, 2020. 312 p.
2. Kysil V. I. Alternative Dispute Resolution in the Legal System of Ukraine. Kyiv: Yurinkom Inter, 2019. 248 p.
3. Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine" dated 19.06.2003 No. 964-IV.

4. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. New York: Penguin Books, 2011.
5. Federal Law on the Promotion of Mediation and Other Methods of Extrajudicial Conflict Resolution of July 21, 2012 (BGBl. I S. 1577).
6. University of Warsaw. Law Studies Program. Department of Negotiation and Mediation. 2023.
7. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters. Official Journal of the EU. 2008.
8. Yevgeny Leheza, Maryna Savielieva, and Olena Dzhafarova, 'Structural and Legal Analysis of Scientific Activity Regulation in Developed Countries', *Baltic Journal of Economic Studies* 4, no. 3 (2018): 147–57, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-147-157>.
9. Yevhen Leheza et al., 'Introduction of Electronic Governance Technologies in Administrative, Social and Labor Relations: Legal Regulation and Foreign Experience', *Revista de La Universidad Del Zulia* 14, no. 39 (2023): 450–456, <https://doi.org/10.46925//rdluz.39.25>.

Чайковський В. В.,

слухач факультету підготовки
військових лікарів, лейтенант
медичної служби,

Українська військово-медична
академія

(м. Київ, Україна)

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ: МОДЕЛЬ США

У сучасному світі забезпечення збройних сил кваліфікованим медичним персоналом є одним із ключових чинників, які визначають їхню спроможність до ведення тривалих і виснажливих бойових дій. Військова медицина виконує значно ширші функції, ніж традиційно уявляється, оскільки охоплює не лише надання допомоги пораненим на полі бою, але й медичний відбір особового складу, організацію профілактики захворювань, ветеринарний та санітарно-епідеміологічний контроль, підтримання боєздатності особового складу, планування евакуації, медичну логістику і фармацевтичне забезпечення. У країнах з розвиненою оборонною системою, забезпечення персоналом військової медицини закріплене нормативно й організаційно, що дозволяє створювати сталі структури, розбудовувати систему підготовки і формувати людський резерв за напрямком діяльності. Найбільш чітко структурованою моделлю військової медицини є система Сполучених Штатів Америки, де діяльність військово-медичної служби регулюється детальними законами, інструкціями та відомчими нормами, а практика комплектування особовим складом поєднує корпусний принцип, багаторівневу освіту, резервні механізми та соціальні стимули.

Організаційна основа управління персоналом США у сфері військової медицини закріплена в Army Medical Department (AMEDD), склад, місія та завдання якого визначені в Army Regulation 40-1 "Composition, Mission, and Functions of the Army Medical Department" [1]. Цей документ формує місію AMEDD як підтримання здоров'я армії та збереження її боєздатності, організацію профілактики, лікування й реабілітації військовослужбовців, забезпечення їхнього відбору за медичними показниками, а також надання всього спектра допомоги у мирний та воєнний час. Важливо, що AR 40-1 не обмежується лише описом завдань, а й докладно визначає склад AMEDD, який включає Medical Corps, Dental Corps, Veterinary Corps, Medical Service Corps, Army Nurse Corps, Army Medical Specialist Corps, Enlisted Corps і Civilian Corps (лікарський корпус, стоматологічний корпус, ветеринарний корпус, корпус медичної служби (управління, логістика, фармація тощо), корпус медичних сестер, корпус фахівців медичної служби, корпус сержантського та рядового складу, цивільний корпус). Кожен із цих корпусів має власні функції та завдання,

які не дублюють один одного, але інтегруються у спільну місію, що робить систему збалансованою та стійкою.

Лікарський корпус зосереджує у собі лікарів різних спеціальностей, які забезпечують профілактику та лікування, здійснюють медичний відбір придатних до служби осіб, проводять наукові дослідження й розробляють нові методи терапії. Цей корпус становить основу кадрового потенціалу військової медицини, оскільки відповідає за клінічні рішення, організацію шпитальних систем і роботу у польових умовах. Стоматологічний корпус займається охороною стоматологічного здоров'я особового складу, проводить профілактику та лікування, забезпечує складні стоматологічні й щелепно-лицьові операції, що мають безпосереднє значення для відновлення боєздатності військовослужбовців. Ветеринарний корпус виконує унікальну функцію: він відповідає не лише за догляд за службовими тваринами, але й за контроль якості харчових продуктів, санітарний нагляд і профілактику зоонозів, що уможливлює збереження здоров'я армії в цілому. Корпус медичної служби забезпечує управління та координацію діяльності всіх підрозділів, охоплює офіцерів логістики, фармацевтів, клінічних психологів, біохіміків, інженерів, спеціалістів із медичних інформаційних систем і дослідників. Саме цей корпус дозволяє поєднувати медичну діяльність із науково-технічними та організаційними напрямками. Корпус медичних сестер формує сестринську службу, що охоплює як базові, так і високоспеціалізовані напрями: інтенсивну терапію, психіатрію, анестезіологію, сімейну практику. Корпус фахівців медичної служби інтегрує дієтологів, фізіотерапевтів, ерготерапевтів та асистентів лікарів, що забезпечує реабілітацію, профілактику та підвищення якості лікування. Корпус сержантського та рядового складу складають сержанти й рядові медичного складу, які виконують функції санітарів, парамедиків і техніків, тобто саме тих фахівців, що першими стикаються з пораненими на полі бою й здійснюють евакуацію. Нарешті, цивільний корпус об'єднує співробітників, які офіційно закріплені як частина AMEDD і виконують адміністративні, наукові та клінічні функції, підсилюючи кадрову систему [1]. Цивільний корпус Медичного департаменту армії (AMEDD) охоплює понад 45 000 цивільних осіб MEDCOM, які працюють у медичних та немедичних сферах, а також понад 3000 цивільних осіб, які працюють у медичних сферах та призначені до інших командувань.

Разом з тим, документ AR 40-1 окремо визначає роль Головного хірурга армії США, який є головним радником Державного секретаря армії та начальника штабу з усіх питань охорони здоров'я. Він очолює U.S. Army Medical Command, здійснює рекрутинг, планування і бюджетування, контролює підготовку персоналу, формує кадрову політику та координує діяльність усіх корпусів AMEDD. Його повноваження поширюються також на взаємодію з Defense Health Agency, що інтегрує медичні служби різних видів збройних сил. Таким чином, кадрова політика у військовій медицині США підпорядковується стратегічному рівню управління й має чітке нормативне закріплення [1].

Система освіти й підготовки є другою опорою менеджменту персоналу. Центральним інститутом практичної підготовки є U.S. Army Medical Center of

Excellence (MEDCoE), який проводить базові та спеціалізовані курси для офіцерів і сержантів, організовує навчання бойових медиків, застосовує симуляційні технології для відпрацювання навичок у максимально наближених до бойових умов ситуаціях [2]. Тут готують фахівців не лише у сфері надання невідкладної допомоги, але й у напрямках медичної евакуації, психологічної підтримки, реабілітації. Програми MEDCoE побудовані за принципом інтеграції офіцерського й рядового складу, що створює спільну професійну культуру й підвищує ефективність командної роботи у реальних операціях.

Наукову та академічну основу формує Uniformed Services University of the Health Sciences (USUHS), створений у 1972 році й закріплений у Public Law 92-426 [3]. Це єдиний федеральний університет, що готує лікарів, стоматологів і науковців для всіх видів збройних сил США. Освітня програма USUHS поєднує традиційну медичну освіту з військовою підготовкою: студенти вивчають бойову травму, медицину катастроф, організацію шпиталів у польових умовах, епідеміологію, біобезпеку. Водночас університет виконує функцію науково-дослідного центру, де вивчають інфекційні хвороби, посттравматичні стани, вплив бойового стресу, розробляють нові стандарти лікування й протоколи допомоги. Таким чином, USUHS забезпечує інтеграцію практики й науки у процесі комплектування кадрів, формуючи висококваліфікований кадровий потік для військової медицини [3].

Кадрова політика США не обмежується лише регулярним складом. Вона активно залучає цивільних лікарів, медсестер і технічний персонал у систему резерву. Відповідно до Title 10 U.S. Code резервісти зобов'язані проходити щорічні збори, підтримувати кваліфікацію та бути готовими до розгортання у кризових умовах. Завдяки цьому військова медицина США має приховану кадрову глибину, яка у будь-який момент може бути активована. Більш того, практика передбачає тісну співпрацю між військовими шпиталями й цивільними клініками, що сприяє взаємному обміну досвідом і забезпечує додатковий кадровий ресурс у разі надзвичайних ситуацій.

Мотиваційні стимули є ще одним важливим елементом системи. National Defense Authorization Act (NDAA), який щорічно ухвалюється Конгресом США, передбачає пакети стимулів для військових медиків, включаючи конкурентоспроможні зарплати, надбавки за службу у зонах ризику, освітні й наукові пільги, соціальні гарантії для сімей. Це робить службу у військовій медицині привабливою й знижує ризик відтоку кадрів у цивільний сектор. Внаслідок цього армійська медицина США має стабільний кадровий склад, спроможний підтримувати високу якість допомоги навіть в умовах тривалих конфліктів.

Міжнародний досвід, уособлений прикладом США, свідчить, що ефективне комплектування військових медичних підрозділів можливе лише за умов комплексного підходу. Для України цей досвід має особливе значення, оскільки формування подібної багаторівневої системи дозволило б не лише вирішити проблему дефіциту навченого і освіченого персоналу, але й підвищити загальну стійкість системи охорони здоров'я сил оборони до викликів

сучасності. Впровадження аналогів корпусної структури, створення національного центру підготовки, розбудова військово-медичного університету, залучення цивільних лікарів до резерву й закріплення прозорих пакетів соціальних гарантій могли б стати основою для формування сучасної, ефективної та стійкої системи військової медицини України.

Список використаних джерел:

1. Army Regulation 40-1. Medical Services: Composition, Mission, and Functions of the Army Medical Department. Department of the Army. Washington, DC, 24 May 2019. URL: https://armypubs.army.mil/ProductMaps/PubForm/Details.aspx?PUB_ID=1005263 (дата звернення: 28.09.2025).
2. U.S. Army Medical Center of Excellence. Army Medicine Careers. URL: <https://medcoe.army.mil/army-medicine-careers> (дата звернення: 28.09.2025).
3. Uniformed Services University of the Health Sciences. History of Military Readiness. URL: <https://www.usuhs.edu/military-readiness/history> (дата звернення: 28.09.2025).

Чорний А. М.,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри прикордонного контролю
факультету безпеки державного
кордону,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Б.
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

Федорюк О. М.,

курсант 343 навчальної групи
факультету правоохоронної
діяльності,
Національна академія Державної
прикордонної служби ім. Б.
Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ ДПСУ В СФЕРІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ДО ТА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

Повномасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) проти України кардинально змінило безпекову ситуацію в Європі та поставило нові виклики перед системою охорони державного кордону України. В умовах правового режиму воєнного стану значно трансформувалися завдання Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Міжнародне співробітництво України у сфері прикордонного контролю – це комплекс заходів, спрямованих на гармонізацію стандартів, посилення безпеки, обмін інформацією, залучення міжнародної технічної допомоги та взаємодію з партнерами для ефективного управління кордонами, протидію транскордонним загрозам і зміцненню національної безпеки, особливо в умовах воєнних викликів [1, с. 235].

До повномасштабної агресії рф проти України були наступні напрямки співпраці на кордонах, серед яких виділимо:

- 1) функціонування контактних пунктів для обміну інформацією та підтримання взаємодії (наприклад, Рені-Джурджюлешть, Порубне-Сірет, Шегині-Медика та ін.);
- 2) обмін інформацією про ризики та загрози на спільному кордоні;
- 3) проведення спільних патрулювань на сухопутних або річкових ділянках;
- 4) спільні навчання та тренування з надзвичайних ситуацій або охорони кордону [5];
- 5) реалізація угод про місцевий прикордонний рух [4].

Однак, у 2022 році перед Україною через повномасштабне вторгнення рф постали нові військові, гібридні загрози, загрози транскордонного характеру. До військових загроз можна віднести ризик повторного вторгнення з території білорусі та рф; ракетні обстріли прикордонних територій та об'єктів прикордонної інфраструктури; проникнення диверсійно-розвідувальних груп через державний кордон; провокації на ділянках кордону, що знаходяться поблизу зони бойових дій. Гібридні загрози проявляються у використанні біженців як інструменту гібридної агресії (організація міграційних криз), поширення дезінформації серед населення прикордонних регіонів, здійснення кібератаки на інформаційні системи прикордонних відомств, провокації з метою дискредитації українських прикордонників тощо [3, с. 273].

Саме посилення загроз змусило Україну терміново запровадити додаткові заходи прикордонного контролю. У співпраці з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою було спрощено пропуск біженців, що дозволило впоратися з масовим потоком переселенців. Для розвантаження основних напрямів відкривали тимчасові пункти пропуску. Пріоритетне оформлення гуманітарних вантажів забезпечило швидке надання допомоги. Спільні патрулювання та обмін інформацією в режимі реального часу підвищили ефективність протидії нелегальній міграції, переміщенню зброї й товарів подвійного призначення.

Слід врахувати, що з семи країн, з якими безпосередньо межує Україна, чотири належать до Європейського Союзу (далі – ЄС) (Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина), а три є частиною Шенгенської зони (Польща, Угорщина та Словаччина). Особливістю політики ЄС є не лише вільне пересування між країнами-членами, а й спільний підхід до охорони та функціонування зовнішнього кордону, що дозволяє трактувати його як цілісне явище. Тому особливе значення для розвитку співпраці з питань здійснення прикордонного контролю має нормативно-правове забезпечення організації взаємодії України з Європейською Агенцією з прикордонної та берегової охорони (далі - FRONTEX). У 2007 році було підписано Робочу домовленість між Україною та FRONTEX, що розширила можливості технічної співпраці та обміну інформацією [2].

До 2022 року співпраця ДПСУ з FRONTEX охоплювала обмін інформацією та спільний аналіз ризиків, участь у спільних операціях і навчаннях, технічну допомогу та обмін досвідом у сфері прикордонного контролю. Важливим напрямом було також удосконалення системи підготовки кадрів через гармонізацію програм і стажування українських прикордонників у навчальних центрах ЄС. Після 24 лютого 2022 року співпраця з FRONTEX зазнала кардинальних змін. Варто виділити кілька аспектів цих трансформацій:

1. З початку повномасштабного вторгнення FRONTEX розпочав активну оперативну взаємодію на кордонах держав-сусідів України. Було розгорнуто персонал FRONTEX (близько 500 співробітників) на кордонах України з країнами ЄС для допомоги в регулюванні міграційних потоків, створення координаційних пунктів у польових умовах для оперативного реагування на

виклики, спільне патрулювання ділянок кордону для запобігання нелегальному перетину [2].

2. Надання гуманітарної допомоги. Діяльність FRONTEX сприяла безпечній евакуації цивільного населення, забезпеченні належних умов для біженців у пунктах пропуску, було організовано гуманітарні коридори [2].

3. Розширена технічна підтримка. FRONTEX забезпечив значну матеріальну підтримку українських прикордонників, особливо в найбільш несприятливий зимовий період ведення війни. Спеціальною Грантовою угодою, підписаною в січні 2023 року, було покрито матеріальні витрати на предмети такого роду, як тепла зимова форма, електрогенератори, польові кухні тощо.

Передача прикордонникам України спеціального обладнання для забезпечення охорони кордону (тепловізори, прилади нічного бачення, засоби зв'язку) зумовило підвищення ефективності здійснення оперативно-службової діяльності. Крім матеріально-технічної підтримки, передбачається посилення можливостей ДПСУ щодо здійснення прикордонного контролю та ведення спостереження з метою запобігання та подолання нових викликів на західному кордоні України, підготовка ДПСУ до проведення спільних операцій під керівництвом FRONTEX, зокрема, згідно з майбутньою Угодою про вступ [2].

Повномасштабне вторгнення рф проти України в 2022 році кардинально змінило міжнародну співпрацю ДПСУ, змусивши швидко адаптувати нормативну-правову базу та механізми взаємодії. Співпраця з FRONTEX вийшла на новий рівень – від технічної допомоги до проведення спільних операцій тощо. Взаємодія з прикордонними структурами сусідніх держав зосередилася на пропуску біженців, гуманітарних вантажів та боротьбі з нелегальною міграцією і контрабандою.

Список використаних джерел:

1. Блик Ю.О. Міжнародне співробітництво у сфері прикордонного контролю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2024. С. 234–240.

2. Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX): Європейська та євроатлантична інтеграція. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/european-border-and-coast-guard-agency-frontex> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Кірієнко В.М. Загрози прикордонній безпеці України в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2024. С. 272–274.

4. Міжнародні договори України про інформаційне співробітництво (обмін інформацією) прикордонних відомств. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/mizhnarodni-dogovori-ukrayini-pro-informacijne-spivrobitnictvo-obmin-informaciyeyuprikordonnih-vidomstv> (дата звернення: 03.10.2025).

5. Міжнародні договори України про співробітництво з прикордонних питань з суміжними державами. Державна прикордонна служба України.

Юшкевич В. В.,

кандидат історичних наук, начальник
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДОСВІД ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Проблема розвитку військового лідерства сьогодні є ключовим чинником боєздатності сил оборони та безпеки України. Збройна агресія російської федерації продемонструвала, що сучасна війна вимагає не лише технологічної переваги, а насамперед – лідерів, здатних приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, діяти автономно, мотивувати підлеглих і зберігати моральний дух колективу. Саме тому досвід держав-членів НАТО у формуванні лідерських якостей військовослужбовців набуває особливої актуальності.

У країнах Північноатлантичного альянсу лідерство трактується не як суто управлінська функція, а як морально-психологічна здатність впливати на людей з метою досягнення спільних цілей. Згідно з NATO Leadership Development Framework (2021), основою лідерства є довіра, відповідальність, командна взаємодія та особистий приклад. Командир розглядається не лише як адміністратор, а як наставник, ментор і моральний орієнтир для своїх підлеглих. Відповідно, ефективний військовий лідер має демонструвати цілісність характеру, компетентність, емоційну стійкість і здатність розвивати інших.

Одним із центральних принципів НАТО є Mission Command (місійне командування), який передбачає делегування повноважень нижчим рівням управління, гнучкість мислення, ініціативу та відповідальність за прийняті рішення. Така модель забезпечує оперативну свободу дій, сприяє швидкому ухваленню рішень і підвищує довіру між командирами та підлеглими. Саме на цьому принципі базується підготовка офіцерів у більшості армій Альянсу.

Досвід Сполучених Штатів Америки є показовим у плані системності підготовки лідерів. Програма *Army Leader Development Strategy* визначає розвиток лідерства як безперервний процес, що охоплює три складові – навчання, досвід і саморефлексію. У кожному сегменті військової освіти існують спеціалізовані курси лідерства: від базових тренінгів для молодших командирів до стратегічних програм у *U.S. Army War College*. Значна увага приділяється розвитку етичної культури, умінню діяти в стресі, формуванню комунікативної компетентності й умінню ухвалювати рішення в кризових умовах.

Велика Британія реалізує концепцію *Values-Based Leadership*, що інтегрує п'ять основних цінностей: Integrity, Courage, Respect for Others, Loyalty та Service. Ці принципи пронизують усю систему військової підготовки – від курсантів до вищого офіцерського складу. Відповідно до доктрини *Defence*

Leadership Centre (2019), британське військове лідерство базується на особистісній зрілості, етичності та здатності лідера бути прикладом. Розвиток командирів забезпечується через постійні курси морального лідерства, етичних дилем і командної взаємодії.

Канада у межах *Canadian Forces Leadership and Recruit School* наголошує на концепції «*leadership through service*» – служіння колективу та суспільству. Канадський досвід вважається зразковим у питаннях інклюзивного та мультикультурного лідерства. Там активно розвиваються програми емоційного інтелекту, комунікації в багатокультурних підрозділах і протидії психологічному вигоранню.

Німеччина втілює принцип *Innere Führung* (внутрішнє керівництво), який поєднує військову дисципліну з громадянською відповідальністю. Німецький офіцер розглядається як «громадянин у формі», що володіє свободою мислення і здатністю не лише виконувати накази, а й оцінювати їх із позиції права та моралі. Ця модель вважається однією з найефективніших у поєднанні етичного, правового й професійного компонентів військового лідерства.

Загальною тенденцією у державах-членах НАТО є поєднання формального управління з неформальним моральним впливом. Авторитет командира ґрунтується не на примусі, а на довірі, чесності та відкритості. Військове лідерство – це насамперед міжособистісна взаємодія, що забезпечує згуртованість підрозділу. У багатьох країнах реалізуються програми *peer mentoring* і *team coaching*, де старші офіцери виступають наставниками для молодших.

Для України цей досвід має не лише практичну, а й стратегічну цінність. В українських реаліях важливо не просто копіювати західні моделі, а адаптувати їх до національних умов. Зокрема, перспективними є такі напрямки впровадження:

1. Інституціоналізація підготовки лідерів – створення єдиного міжвідомчого центру військового лідерства, який би координував освітні програми, дослідження та обмін досвідом.

2. Інтеграція принципів *Mission Command* у систему підготовки Національної гвардії України, що сприятиме розвитку ініціативності й відповідальності молодших командирів.

3. Впровадження навчальних модулів з емоційного інтелекту, кризових комунікацій і морально-психологічного управління.

4. Розвиток гендерно-інклюзивного підходу у формуванні лідерських команд, що відповідає стандартам НАТО і підвищує ефективність колективів.

5. Оцінювання лідерського потенціалу за єдиною системою критеріїв (мотиваційні, когнітивні, комунікативні, етичні).

Українська «Доктрина військового лідерства в Національній гвардії України» (2022) уже містить положення, що перегукуються з підходами Альянсу. Проте потребує подальшого розвитку система морально-психологічної освіти та діагностики лідерських якостей. Доцільним є впровадження універсальної моделі розвитку лідера, що поєднує професійну компетентність, етичну культуру й емоційну зрілість.

Таким чином, досвід держав-членів НАТО засвідчує, що лідерство є не лише питанням навичок, а системою цінностей, яка формує поведінку військовослужбовця. Для Національної гвардії України це означає перехід від адміністративно-командного підходу до адаптивного, орієнтованого на довіру, ініціативу та моральну відповідальність. Упровадження цих принципів дозволить зміцнити кадровий потенціал, підвищити стійкість військових колективів і сформувати лідерів нового типу – інтелектуально зрілих, етично свідомих, психологічно стійких і відданих демократичним цінностям.

Список використаних джерел:

1. NATO Leadership Development Framework. Brussels: NATO HQ, 2021.
2. Mission Command Handbook. U.S. Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth, 2020.
3. Defence Leadership Centre. Leadership Doctrine. London: MOD UK, 2019.
4. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Наказ Командувача НГУ № 450 від 06.12.2022.
5. Kotter J. P. *Leading Change*. Boston: Harvard Business Review Press, 2012.